

גיליון מקיף לבירורי הלכה ומנהג אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום" רמת בית שמש, ביתר עילית, ברכפלד, רמות, בית וגן, רוממה, נוה יעקב, רמת שלמה, גאולה, רמת אשכול, גבעת שאול, קרית יובל, בני ברק, רכסים, קרית ספר, נתיבות, חיפה, אופקים, אשדוד, מעלה אדומים, אלעד, תל ציון, צפת

הלכות הדברים הנעשים ע"י גוי בשבת

טוש"ע ומשנ"ב סימנים רמ"ו - רמ"ח

גנזי הלכה

תשובות וחיידשים מכת"י רבותינו נ"ע
עורך: הרב שלום הלל

הגאון רבי רפאל בנימין חיים מורינו זלה"ה אב"ד ליורנו

על הדיין המצויין הגאון רבי רפאל בנימין חיים מורינו ז"ל, מחכמי ירושלים ת"ו, ולאחר מכן בליורנו יע"א, בן הגביר החכם המרום כמוהר"ר יהושע מורינו זלה"ה מגרוש ספרד², אין בידינו פרטים רבים, אך מן המעט הנודע עולה כי תורה וגדולה היו על שולחנו.

רבינו ז"ל חתן המלך היה, ה"ה גאון ירושלים גדול הדור רבי יצחק הכהן רפפורט ז"ל בעל בתי כהונה³. כמו כן היה ידיד ואהוב עם הגאון חיד"א ז"ל אשר מביא פעמים מדברי תורתו בספריו⁴. רבינו כיהן כדיין בעה"ק ירושלים ת"ו, ותשובותיו מתקופה זו נמצאים בשו"ת שמן המור⁵ להגאון רבי מרדכי רוביין ז"ל אב"ד חברון, ובספר דרך המלך⁶ להגאון רבי רפאל יוסף ן רובי ז"ל.

בשנת תק"מ לערך⁷ נתמנה לדיין בבית דינא רבתי דליוורנו יע"א, שם שפט את ישראל יותר מעשרים שנה עד סילוקו. בשנת תקנ"ו מוצאים אנו את שמו, עם שאר חכמי ליורנו (אלה דברי הרבנים המובהקים, מאירים כבדקים, עמודי התווך אשר בית ישראל נכון עליהם, ונוגה להם, ארזי לבנון הרמים, והמה חכמים מחוכמים, מעלת תהלת הישיבה הכללית של ק"ק ליורנו יע"א... ח' אייר כ"ד למב"י שנת יראת ה' תוס' ימים לפ"ק) להכחיש עלילות רשע פועלי און, אשר פיהם דיברו שוא כי התירו פרושים מרבני איטליא איסורי תורה, והם קראו בחיל כי שקר ענו בני הבליעל⁸. את שמו נמצא גם כמסכים לספרים רבים שנדפסו בליורנו עם שאר חכמי העיר⁹.

עיקר פעילותו שבכתב היתה עריכת ספרו של מרן החבי"ב זלה"ה 'חמרא וחיי'י¹⁰, היא שיטה ארוכה מאר"ש למסכת סנהדרין. כתב היד של הספר היה מונח אחר פטירת מחברו כמאה ושלושים שנה, ופגעי הזמן היו בעוכרו, מצורף לזה שאף מחברו לא השלימו וסדרו בסדר ראוי. גדולי וחכמי ליורנו שמוהו נוטר על הכרמים והטילו מלאכת אומן זו על רבינו, אשר בכוחו הגדול תיקן ותיכן את הספר מרישא עד גמירא¹¹, הגיהו¹² וסידרו ואף שילב בו מחידושו של¹³.

אכן כרמו שלו לא נטר, ולא זכה רבינו ז"ל להדפיס בחייו מחיבוריו הוא מאומה. ואלו הם חיבוריו אשר שרדו בכתב יד¹⁴: חיבור גדול ומקיף על טור וש"ע. בחיבור זה נמצאים חילופי מכתבים במשא ומתן של הלכה בינו לבין הגאון חיד"א ז"ל; 'הישג על הארץ', הערות והארות על ספר ארעא דרבנן לרבי ישראל יעקב אלגאזי ז"ל; 'צוארי בנימין' – דרושים וביאורי מקראות. רבינו ז"ל חלי"ש בשנת תקס"ב לערך¹⁵.

לפנינו פרסום ראשון מתוך חיבורו הגדול כת"י על סדר הטור וש"ע אורח חיים הנ"ל, העתיד לראות אור אי"ה בשלימות על ידי מכון אהבת שלום.

הלכות שבת סי' רמ"ו

ב"י דף ת' ע"ג שיטה ט': וכתבו ז"ל דטעמא דאיסורא לפי שנראה כנוטל שכר שבת וכו'. והר"ן פירש דבריו דכשמשכירו בערב שבת במספר הימים מתחיל למנות מיום השבת וממנו באים לבית החשבון ועל כן בששי אסור. וכן כתב הרמב"ן במלחמות כשהשיב על דברי הרז"ה ז"ל. והאי טעמא שייך שפיר אפילו בכלים שאין עושים מלאכה, דבהכי איירי הר"ן ז"ל שכן כתב בתחילת לשון הר"ן ז"ל להדיא. ומ"ש רבינו לקמן וז"ל, ואע"ג דלישראל מותר בהבלעה דשבת או חודש לגוי אסור, כתב הרשב"א ז"ל¹⁶ דלישראל מותר אפילו בערב שבת דלא

חשיד ליתן לו שכר שבת וכיון שמשכיר לו (לשבת) [לשנה] או לחודש שרי. ואינו מחוויר שאם אתה מתיר מהאי טעמא להשכיר את ישראל משום דלא חשיד ליתן לו שכר שבת, אפילו לגוי שרי מהאי טעמא גופא דלא חשיד ישראל דשקיל מיניה שכר שבת, עכ"ד. א"כ לפי טעם הר"ן והרמב"ן אף לישראל יהיה אסור להשכיר חלוק או מיטה בערב שבת, מטעם כשמתחיל ממנו החשבון לא מהני פה טעמא דהבלעה, דכיון שאין השבת מובלע בין הימים שקדמו ובאים לבית החשבון ממנו אסור, וכדעת הרשב"א שיהיה איסורם שוה גוי כישראל, ואין הפרש לפי הדעת הלזו בין כלים שעושים מלאכה דכולם אסור להשכירם לגוי בערב שבת, אבל כלים שעושים מלאכה שרי להשכירם לישראל בערב שבת מטעם שברור

1. קוים אלו לדמותו של רבינו ז"ל נכתבו ביד אמן ידידי הר"ר בצלאל דבליצקי שליט"א, ותשוואות חן לו. 2. מתוך הקדמת בנו רבינו ז"ל לספרו צוארי בנימין כת"י (ראה לקמן ברשימת חיבוריו). 3. ראה: ר"מ בניהו, אסופות א' עמ' פ"א. בראש כה"ק של ליקוטי רבי"א שאסף רבי אברהם פליף (נמצא עתה בספריית הסמינר) נכתב: 'מקובצת ברכות נדרים שבת עירובין. זכה במתן דמים הצעיר רפאל בנימין חיים מורינו יע"ו, מעזבון מו"ח הרב הגדול מוהר"ר הכהן זלה"ה פה ירושלים ת"ו. כה"ה נזכר ע"י מהר"י הכהן בספרו בתי כהונה ח"ב דף ל"ח, עיין שם. 4. ראה חיים שאל (ח"ב סי' כ"א): ועתה אמת אגיד דאחר זמן רב כה הרבני רחמינו דנפשינו הרב השלם כמה"ר בנימין חיים מורינו נר"ו ספר יד אהרן שה"י של מורינו הרב הגדול סבא דמשפטים מהר"י הכהן זלה"ה הרב המחבר בתי כהונה, ושם בגליון כתוב מטהרת יד הקדש הרב עצמו וכו'. [א"ה, לפלא שלא הזכיר שהיה חמין]. ובס' טוב עין (סי' י"ח): ושמעתי מאהוב ונחמד הרב הכולל כמה"ר בנימין חיים מורינו נר"ו שמתה וכו'. ועיין גם יוסף אומץ (סי' ב'): הקשה אלי רב אחאי הרב הכולל כמה"ר רפאל בנימין חיים מורינו נר"ו. 5. ליורנו תקנ"ג, חו"מ סי' י"א. וראה שם סי' י"ב תשובת המחבר: ראיתי את השאלה ואת אשר כתב עליה החכם השלם הדיין המצויין כמוהר"ר רפאל בנימין חיים מורינו נר"ו וכו'. 6. ליורנו תקמ"ו, דף ק"ז ע"א, וז"ל שם: לפני כתיבתי תשובה שלמה על ענין ש"ץ אלמון אם ראוי והגון לשרת בקדש בימים נוראים, ועין כי הן בעודני בעה"ק ת"ו עמד על תשובתי זאת עמיתנו בתורה ובמצות רב חביבי ה"ה החכם השלם ה"ה עצום ורב בנימין ידידי ה' וכו'. (ומש"כ ראל"ל פרומקין בס' תולדות חכמי ירושלים ח"ג עמ' 423 כי רבי רפאל יוסף ן רובי היה נכדו של רבינו ז"ל, אין לו יסוד, וכפי שניתן לראות בלשון המחבר הנ"ל). 7. אסופות, שם. 8. על פרשה זו ראה קובץ צפונות ה' עמ' פ"ג. 9. ואלו הם: דרך ישרה, ליורנו תקמ"ח; חק לישראל, שם; פסח מעובין, שם; שדה הארץ ח"ג, שם; ימים אחדים, שם; מקור ברוך, שם; שער החשק, שם; ספר הזוהר, שם; תקנ"א-תקנ"ג. 10. ליורנו תקס"ב. 11. על עבודת קודש זו כותבים בפתח הספר 'הרבנים המובהקים מאירים כבדקים בי דינא רבא ויקריא דק"ק ליורנו יע"א': ברם זכור אותו האיש לטוב, האי גברא חשיבא ויקריא, צורבא מרבנן דחביבי, החי השלם כמ"ר שמואל קושטא נר"ו, כי כמה כרכורים כרכר למען דפוס את בית ישראל זה ספר תורת האלהים, והיה מידי עברו במחנה קדשנו מסר אותו לאיש אחד מן הרמתים שכבר קדשוהו שמים, הרב הכולל, חין ערכו מי ימלל, כמהר"ר בנימין רפאל חיים מורינו זלה"ה, דקביע ליה עדנייה בינן של צדיקים מעונות אריות ופניהם פני להבים, ויט שכמו לסבול לאדפוס הדר"א, עמד וימודד אר"ש לארכה ולרחבה בסדר המדרגה יתארהו במחוגה ותארכנה פארתינו על מים רבים, הסר משם המון הטעיות אשר היו בתוכה בוקי סריקי אעקרו מבדקיה כתער הגלבים, ועוד זאת יתירה שרטט וכתב וישת לו הדריים קמץ מעיסתו בין הדבקים חכו ממתקים בשרא שמינא אגומרי דברי פי חכם שנאמר בהן פאר ואת פארי כנהר שאינו פוסק ונחל העריבים... 12. בגוף הספר נמצאו הגהות רבות בסוגר עגול, חלקם חתומות בשמו, אך גם את שאינם חתומות, שלו הם. ראה שם עמ' שע"ב: ע"כ נמצא כתוב מכתב ידו של המנחה ה"ה הרב הכולל כמוהר"ר בנימין חיים רפאל מורינו זלה"ה, אשר טרח מאד לסדר ספר זה, ויש בספר זה הגהות שכתב שמו בפירושו, ויש בהעלם, אך כל ההגהות מידו. והן בעון ר"ב סליק לבי קברי ולא נמצא עוד מסודר... 13. ראה שם עמ' רע"ח פלפול ארוך מאת רבינו בענין כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתיירו, המתחיל: אמר בנימין יצ"ו בחידושי מסכת ביצה שם כתבתי ע"ז וכו'. 14. נשתמרו באוצר ספרי ראש הישיבה הגר"מ הלל שליט"א. 15. ר"מ בניהו שם רושם שנת תקס"ג, אך לא ניתן לקבל תאריך זה, שכן כבר בשנת תקס"ב עת יצא לאור חמרא וחיי נזכר רבינו בברכת המתים. (רא"ל פרומקין שם רושם תק"ו, אך בודאי ט"ס הוא, כי אינו מתאים עם כל סדר הזמנים. 16. חי' הרשב"א שבת י"ט ע"א ד"ה הא דאמרינן.

בגיליון:

האם מותר להשכיר חנות לעבריין שיחלל בה את השבת?

האם מותר לשלוח מכתב אקספרס בערב שבת?

תשובות ופסקים עמ' ו'

האם מותר לאדם להכניס את עצמו למצב שיהיה פטור בו מקיום מצוה?

בירור הלכה עמ' י"א

האם מותר להשאיר את מכשיר הפקס פועל בשבת?

נתיבי המנהגים עמ' י"ז

האם טיסה היא בכלל האיסור של הפלגה ג' ימים קודם השבת?

הוראת הלכה עמ' כ"ב

מדוע אסור לרכב על אופניים בשבת?

המנהג וטעמו עמ' כ"ג

מנוי על עיתון נכרי, האם מותר לקרוא כשקיבלו בשבת?

מקור הלכה עמ' ל"ג

האם יש חיוב לאדם להכניס את עצמו בכוח לחיוב במצוה?

הרב ישראל מאיר פלמן ביני עמודי עמ' נ'

מעלת ההשתדלות במצווה ממעשה נפלא שהיה אצל רבי ישראל אבוחצירא זצ"ל

הרב אליהו בן עבו ביני עמודי עמ' ס"ב

אספקת גז ע"י גוי בשבת במקומות הקור בחו"ל

הערות והארות עמ' ס"ה

דין כיבוש בער"ש במכונת כניסה

מכתבים ותגובות עמ' ע"ה

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמת הורי הנדיבים החשובים המסייעים והתומכים בהזקת רשת הכוללים

הרה"ח ר' נחום יואל
בהרה"ח חיים יעקב ע"ה
הלפרין
מנוע המהרש"ל ובעל סדר הדורות
נלבי"ע בשם טוב
ביום ה' בכסלו תשמ"ז

מוהר"ר פריץ
בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס
נלבי"ע כ"ב בטבת תשנ"ז
וה' החשובה מרת יענטא
בת מוהר"ר אשר ע"ה
נלבי"ע י"א ניסן תשס"ד

המרוחם
אברהם בן אלטון הררי ז"ל
נלבי"ע כ"י טבת תשכ"ב
והו' המרוחמות
שרה עליוזה טובה בת מו"ל הררי נ"ע
נלבי"ע ו' סבת תש"ן

המרוחם
אברהם בן אלטון הררי ז"ל
נלבי"ע כ"י טבת תשכ"ב
והו' המרוחמות
שרה עליוזה טובה בת מו"ל הררי נ"ע
נלבי"ע ו' סבת תש"ן

ולי ההדיט לא נתחווירו דברי הרב ב"ח מכמה טעמים, חדא דלשון הגאון ז"ל לא משמע אלא דמדקדק על לשון הבעל הטורים בלשון ומיהו, וכפי דברי הרב ז"ל אין קושיתו אלא עמ"ש ודוקא להשכיר משום שנראה שכר שבת, ולא על מ"ש ומיהו, אלא על מה דיהיב טעמא מפני שנראה כשלוחו ואח"כ כתב משום דמחזי כנוטל שכר שבת, ונקיט כטעמיה דמר וכטעמיה דמר ומאן דאמר הא לא אמר הא. ועוד דאין דרך לכתוב על כיוצא בזה דלשונו אינו מתוקן, ולפי דברי הרב ב"ח דבריו סתיראי נינהו ומזכה שטרא לבי תרי הוא.

ועל מה שתמה על רבינו בעל הטורים דאיך כתב בתחילה טעמא דמילתא משום שנראה כשלוחו ולפי דוקא בכלים שעושים בהם מלאכה, ואח"כ כתב משום שכר שבת וזה בין בכלים שעושים מלאכה בין בכלים שאין עושים בהן מלאכה. הא ודאי לאו קושיא היא כלל, דס"ל דבמידי שעושה בהם מלאכה שייך ביה דמחזיה כשכר שבת, אבל במידי דאינו עושה מלאכה כגון חלוק וטלית לא מיתחזיה ומותר. וטעמא דמחזיה כשלוחו, מפני שברור הוא כשרואים את כליו עושים מלאכה ביד הגוי נודע הוא שמשתכר הישראל בעליו והוי שכר שבת, לא כן בחלוק וטלית כיון שהוא מובלע שכר חודש או שבוע ואינה נראית מלאכתו מותר.

תדע שהרי הרשב"א ז"ל הוא דחה פ"י דסוגיין מיירי בכלים שאין עושים מלאכה בחידושו לסוגיין, וכתב דהמחזור שבכולם הוא דאיירי בכלים שעושים בהם מלאכה ומשום שכר שבת, עיין לו ז"ל, וע"כ לפרש כדכתיבנא דכיון שהכלים מרוויחים נראה כעומד ונוטל שכר שבת, ושוב כתב אי נמי משום שליחות, הרי לך להדיא דתרי טעמי יחיבי לס' רבינו יונה דמיירי בכלים שעושים מלאכה, חדא משום דנראה כעומד ונוטל שכר שבת, אי נמי משום שליחות, וכן הם דברי רבינו בעל הטורים.

וראיתי להרב מטה יאודה ז"ל בסי' זה סק"א הוליד מחלוקת חדשה, דלהרמב"ם מותר להשכיר לגוי אף שלא בהבלעה מטעם דסתם דבריו והשוה שכירות לשאלה, וכתב בטעמא דמילתא דשכירות ליומי ממכר, עיין עליו. ולן לא נתחווירו דבריו בזה, דא"כ לפי טעמו ישכור גם בהמתו, ובדואי דאין מקום לשכירות ליומי ממכר בזה, ולא נוליד מחלוקת חדשה בין הראשונים מפני דלא פירש הר"ם ז"ל, דהא ודאי אין דרכו לפרש אל מה שמפורש בש"ס, ויפה נלמד מדין ספ"ז מהל' אלו, דמה לי שוכר עצמו או כליו מדי יום ביומו דודאי הוי שכר שבת. וראיתו מהרמב"ן במלחמות אינה ראייה כלל, כאשר יראה המעיין בדברי הרמב"ן דמאי דקאמר דל"ב"ה אף שלא בהבלעה מותר היינו מטעם שביתת כלים דעלה קאי, אבל אין הכי נמי דמטעם שכר שבת אסור, דמה לי שכיר מה לי משכיר כליו מדי יום ביום ודאי אסור. תדע דהרי הרב המגיד הביא דעת הראב"ד וכתב דס"ל דבלא הבלעה אסור, ומי לנו בקי בדברי הר"ם כהרב המגיד כנ"ל. ומ"ש להתיר מטעם דשכירות ליומיה ממכר, אינו ענין לזה כלל, דא"כ לפי זה יתיר להשכיר בהמתו, והא ודאי ליתא, וכשמשכיר לו מידי יום ביום נוטל שכר שבת הוא, וברור.

לישראל חבירו בערב שבת אסור וכדכתיבנא, ואף דברייתא תני לנכרי, מפני דנקט סתמא והיינו בין בכלים שעושים בהם מלאכה בין בכלים שאין עושים, ובכלים שעושים לא שייך למיסר לישראל להשכיר לחבירו בערב שבת, אבל לפי טעמא דמילתא שייך למיסר לישראל המשכיר לחבירו כלים שאין עושים מלאכה.

וחזינו להרב ב"ח ז"ל שרצה לתרץ דברי הגאון מוהר"י אבוהב והיינו שקשטיה לשון בעל הטורים במ"ש ודוקא להשכיר אסור

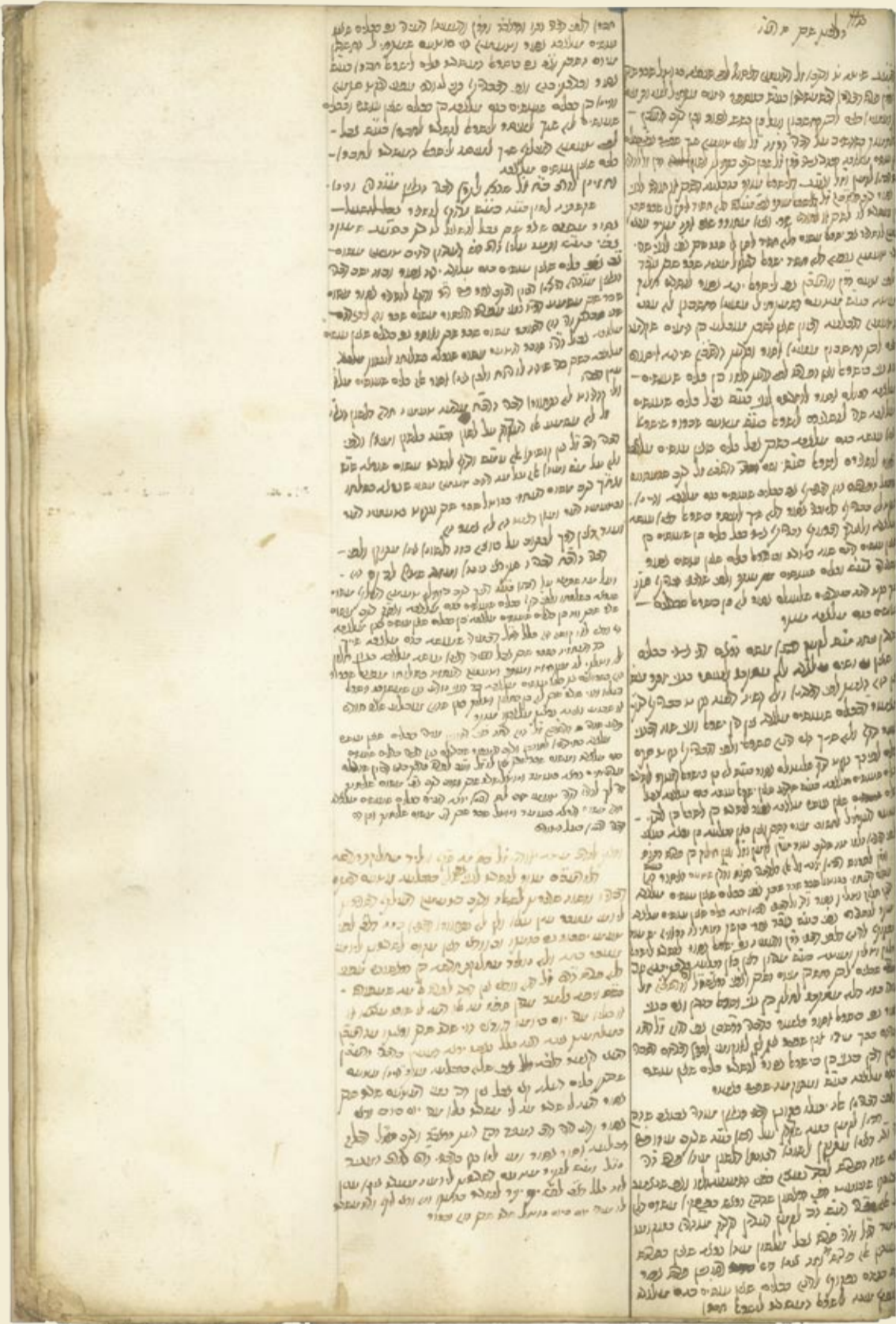
שישראל אינו עושה בהם מלאכה בשבת, אבל כלים שאין עושים מלאכה אסור להשכירם לישראל בערב שבת. ושם הרשב"א ז"ל כתב שהמחזור שבכל הפירושים הוא דברייתא איירי בכלים שעושים בהם מלאכה. והיינו דנקיט לה דברייתא דלנכרי אסור, דלא שייך למיסר בישראל דאינו עושה מלאכה. ולאיך רבוותא דברייתא איירי בכל כלים בין שעושים בין שאין עושים, דינם שוה בנכרי ובישראל, כלים שאין עושים אסור להשכירם בערב שבת, וכלים שעושים מותר, ולפי

שדברי הברייתא סתומים לכך נקט דינא בנכרים שלעולם אסור, לא כן בישראל שבכלים שעושים בהם מלאכה מותר.

ובהיך ניחא מ"ש לקמן רבינו משם הרא"ש דאי איירי בכלים שאין עושים מלאכה לא מסתבר למיסר בגוי יותר מישראל, וכן הוא האמת לפי דרכינו, ולא קשיא דלמה נקיט דברייתא כותי, כאמור דבכלים שעושים מלאכה אין דין ישראל גוי שוה, דבגוי אסור דוקא ולא שייך האי דינא בישראל, ולפי דהברייתא נקיט סתם כלים לפיכך נקיט כותי שלעולם אסור בערב שבת, לא כן בישראל דמותר להשכיר כלים שעושים מלאכה בערב שבת שידוע שאין ישראל עושה בהם מלאכה, אבל כלים שאין עושים מלאכה אסור להשכיר בין לישראל בין לכותי מטעם דמתחיל לחשוב מיום השבת ואין כאן הבלעה, כן נראה בעיני.

ולפי דרכינו הלזו מה שכתב עוד מר"ן לקמן וז"ל, ואין חילוק בין פירוש התוס' והר"ן לפירוש רבינו יונה ז"ל, אלא דלדברי התוס' והר"ן שטעם האיסור בערב שבת הוא משום דמחזי כנוטל שכר שבת אפילו בכלים שאין עושים מלאכה כגון חלוק וטלית אסור וכו', ולדברי רבינו יונה כלים שאין עושים מלאכה מותר להשכירם אפילו בערב שבת, עכ"ד. אחרי בקשת המחילה הראויה יש עוד נפקותא לדינא, דלפי דברי הר"ן ודעמיה גם ישראל אסור להשכיר לישראל חלוק וטלית ומיטה בערב שבת מכיון דאין כאן הבלעה כדכתיבנא שבאים לבית החשבון מיום השבת, ואפילו הרא"ש ז"ל ור"י והרשב"א ז"ל מודו בזה, דלא מסתבר לחלק בין גוי וישראל בהדין, ואם בגוי אסור גם בישראל אסור כאמור בדברי הרשב"א, אף דהא ז"ל דחה דבריהם בכך, מיהו אנו שפיר אית לן לאוקומי לתרץ דבריהם דסברי רבנן דבין בגוי בין בישראל אסור להשכיר כלים שאין עושים בהם מלאכה בערב שבת ומתוקמה שפיר כאמור.

ולפי דברינו אלה יעלו כהוגן דברי הגאון מוהר"י אבוהב שהביא רבינו לקמן במה שדקדק על רבינו בעל הטורים שכתב מיהו פירש ה"ר יונה וכו', דאינו מתוקן לשונו, דכונתו דלשון מיהו פירש ה"ר יונה נראה שזה הפירוש לבדו נמצא בפ"י השמועה הלזו, ואף שנאמר שכונתו שהשיטת הפ"י הראשון שהביא הרא"ש בפסקיו משום דלא ס"ל אלא כפ"י כמ"ש הב"י לקמן, דעדיין דקדוק מוהר"י א"ב במקומו עומד דה"ל והר"י פירש, אבל מלשון מיהו נראה שאין בפירוש שמעתין אלא פירוש זה, וזה אינו דיש בסוגיין פירוש אחר, ויש ביניהם נפקותא לדינא בכלים שאין עושים בהם מלאכה, ונפקא מינה לישראל המשכיר לישראל חבירו, דלפי דברי התוס' והראב"ד והר"ן ודעמיהו דמיירי גם בכלים שאין עושים מלאכה אסור וטעמא הוי מטעם שמתחיל החשבון מיום השבת, וא"כ גם בישראל המשכיר כלים

כת"י רבי רפאל בנימין חיים מורינו ז"ל

משום שכר שבת אבל להשאל לו כתב בסמ"ג שמותר אפילו בערב שבת. ותמה עליו הרב הנז' דמכיון דיהיב טעמא משום [שכר שבת] א"כ אפילו כלים שאין עושים בהם מלאכה יהיה אסור. ובזה יישב דברי הגאון מוהר"א דרצונו דכיון דכתב אחר פ"י רבינו יונה ודוקא להשכיר אסור משום שכר שבת, משמע דרבינו יונה נמי מפרש דהאיסור משום שכר [שבת], והא ליתא דהם שני סברות, ורבינו יצחק הוא דסובר משום שכר שבת ואוסר גם בכלים שאין עושים מלאכה, אבל ה"ר יונה סובר דהטעם משום שנראה כשלוחו לעשות מלאכה בשבת כדי שיהיה לו ריוח ולכן אינו אסור אלא כלים שעושים מלאכה, עיין דבריו.

סימן רמו

דיני השאלה והשכרה לעכו"ם בשבת

א אסור לטול שכר שבת ולכן אסור להשכיר לישראל או לעכו"ם אפי' בתחלת השבוע חדר לשבת או שום כלי אפי' אין עושה בו מלאכת איסור בשבת והבלעה מותר דהיינו שאין נוטל שכר לשבת לבד אלא לחדש או לשבוע ביחד ושבת בכללם ויתבאר בסי' ש"ו מדין כ"ג (ס"א וסק"א ג).

ב אפי' במקום שאין בו שכר שבת כגון בהבלעה אסור להשכיר לעכו"ם בערב שבת [א] כלי שעושה בו מלאכה בשבת כגון מחרישה וריחיים וכל כלי אומנות ואפי' כלי שאין עושין בעצמן מלאכה כגון גיגית שהשכר נעשה בה או קדרה שמבשלין בה אסרו חכמים משום שנראה כשלוחו וכלים שאין נעשה בהם אלא מלאכה דרבנן י"ל דמותר וביום ה' מותר להשכיר לו אפי' נעשה בהם מלאכה דאורייתא ע"י הבלעה (ס"א וסק"א ב' ובה"ל ד"ה כגון).

Handwritten text in Hebrew, likely a quote or a note related to the halachic discussion. It includes phrases like 'בעזה"י י"א טבת תש"ע' and discusses the permissibility of hiring on Shabbat.

ג אבל מותר להשאיל לעכו"ם אפי' בע"ש כלים שעושה בהם מלאכה ואפי' ליום השבת לחוד ואפי' מתנה עם העכו"ם שהעכו"ם ישאיל לו [ב] בשביל זה יום אחר לא מקרי שכירות כיון שאין מרויח בזה [ב] ואם מתנה שהעכו"ם ישאיל לו עבור זה ליום אחד יותר צ"ע (ס"א וסק"ד ובה"ל ד"ה ולא).

ד אסור להשאיל לעכו"ם או למכור לו או ליתן לו במתנה שום כלי אפי' אין עושין בה מלאכה סמוך לחשיכה כ"כ שאין שהות להוציא מפתח ביתו של ישראל קודם שתשקע החמה שהרואה סבור שישראל צוהו להוציא לרה"ר ואפי' לדין דלית לן רה"ר גמורה [ג] אסור ואם העיר מוקפת חומה והעכו"ם דר בה כיון שמותר לטלטל בה מותר להשאילו אפי' בשבת כלים שאין עושין בהם מלאכה [ד] אבל למכור לו ולהשכירו אסור אף בזה שלא יאמרו שמכר והשכיר לו בשבת ואם הם כלים שעושין בהם מלאכה אפי' להשאילו אסור [ה] אא"כ יוציאם מפתח ביתו קודם השבת (ס"ב וסק"ו ז' ח' ט' ובה"ל ד"ה ומותר וע"ל סי' שכ"ה דין ב' ג' וסי' רנ"ב דין י"ד ט"ו).

ה אדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת מדאורייתא ולא דוקא בהמתו דה"ה חיות ועופות ואפי' מינים שבים וביו"ט י"א שאין אדם מצווה על שביתת בהמתו [ו] וכן על שביתת עבדו [ז] ויש חולקין ולכן יש להחמיר [ח] וכ"ד הגר"א (ס"ג וסק"ט ובה"ל ד"ה שביתת ושה"צ אות כ"ב וע"ל סי' תצ"ה דין ז).

ו ולכן אסור להשאיל או להשכיר בהמתו לעכו"ם ואפי' ביום ראשון ואפי' בהבלעה שמא יעשה בה העכו"ם מלאכה בשבת ואפי' סוס שאין עומד אלא לרכיבה חיישינן שמא יטעינו משא או ימשוך בו בקרון [ב] ובפרט במקומותינו שהסוסים עומדים ג"כ למשא [ג] ומ"מ אין חוששין לזה אלא בבהמה גסה כגון שוורים וסוסים אבל בבהמה דקה אין חוששין שיעשה בה מלאכה (ס"ג וסק"י י"א ובה"ל ד"ה בבהמתו) ואע"ג שהבהמה מושכרת לעכו"ם לא אמרי' דהרי היא כבהמת עכו"ם דשכירות לא קניא וי"א דלחומרא אמרי' דשכירות קניא ולכן אם ישראל שכר בהמת מעכו"ם מצווה על שביתתה ונכון להחמיר ואם שכר בהמה מעכו"ם וחזר והשכירה לעכו"ם מותר ממ"נ (סק"ב).

ז לא מהני מה שמתנה עם העכו"ם שתנוח בשבת כי אין העכו"ם נאמן על כך אבל יכול להשכירה ולהשאילה ולהתנות שהעכו"ם יחזירנה לו קודם שבת (ס"ג וע"ל סי' ש"ה דין כ"ט).

ח אם קנה בהמה מעכו"ם או מכר לעכו"ם במשיכה לחוד או בכסף לחוד הוא ספיקא דדינא אם קנה בזה ואזלינן לחומרא לענין שביתת בהמתו (סק"ב).

ט כתב הר"ן אם מכר בהמתו לעכו"ם וקצב לו דמים ומסר לו הבהמה לנסות אם ימצא בה מום יחזירו לו ואם רוצה בה יחזיק במקחו כ"ז שלא גילה הלוקח דעתו שאינו חפץ בה הוי בחזקת הלוקח ואין בה משום שביתת בהמתו ובסי' תוספת ירושלים הקשה ע"ז מירושלמי מפורש (בה"ל ד"ה אסור).

י אם השאיל והשכיר בהמתו לעכו"ם והתנה עמו שיחזירנה קודם השבת ועיכבה בשבת יפקירנה קודם השבת ואפי' א' מאנשי ביתו ואם אינו יכול יפקירנה לפחות בינו ובין עצמו ודוקא דיעבד אבל לכתחלה אסור להשכירה [ט] ע"י שיפקירנה אח"כ בפני ג' כשיגיע שבת והב"ח מתיר בזה ובשעת הדחק אפשר שיש לסמוך ע"ז (ס"ג וסק"ד ט"ו י"ז).

יא אם הפקירה אין שום אדם יכול לזכות בה אחר השבת דמסתמא אין דעתו להפקיר אלא על השבת אבל בשבת אם קדם אחר וזכה בה הרי היא שלו [י] אלא שהגוי לא יניחנו לזכות בה כ"ז שהיא תחת ידו למלאכתו (ס"ג וסק"ח וע"י בחזו"א אה"ע סי' ע"ד וסק"ז י"ח).

יב וגם יש לו תקנה אחרת שיקנה הבהמה לעכו"ם מע"ש ודוקא שיאמר לעכו"ם בפניו בהמתי קנוי' לך ואז תקנה חצירו וצריך ג"כ שיפסוק דמים דאל"ה אין זה מכירה כלל אבל שלא בפניו לא מהני אפי' זיכה לו ע"י ישראל [יא] וג"ז דווקא דיעבד שעכבה העכו"ם אבל לכתחלה אסור אא"כ מוכר לו מכירה גמורה על כל ימי השבוע ולא על השבת לבד מפני החשד (ס"ג וסק"ד ט"ז י"ז וע"ל סי' רס"ו דין ו).

יג ישראל ועכו"ם שהם שותפין בבהמה צריך הישראל להתנות עם העכו"ם בתחלה כשקונין אותה שיטול העכו"ם בשבת וישראל ביום חול ואז כשהעכו"ם עושה בו מלאכה בשבת יכולים אח"כ לחלוק בשוה [כנ"ל סי' רמ"ה דין ג'] ואפי' אחריות שניהם בשוה כל השבוע בין בחול בין בשבת (ס"ה וסק"ב).

יד ואם לא התנו כן יקנה אותם בחול להעכו"ם [או לעכו"ם אחר] במכירה גמורה ויתן לו מקצת מעות ע"ז ויתר הדמים יזקוף עליו במלוה (וע"ל דין ח') ויכול לעשות הבהמה אפותיקי לישראל שיהא בטוח במעותיו וזה מותר אפי' כשהבהמה כולה של ישראל ובלבד שיתפרסם שעשה דרך היתר והנכון שיעשה ענין המכירה בפני דיני העיר כדי שיעשה כד"ת וגם שיפורסם הדבר (ס"ה וסק"ל"א ושה"צ אות ל"ה).

טו אם לא התנה וגם לא הקנה לעכו"ם אע"פ שהתנו אחר שנשתתפו אסור לטול השכר משום שכר שבת וגם י"א שיש בזה איסור ג"כ משום שביתת בהמתו [ב] ואם גם לאחר שנשתתפו לא התנו

שיעורי הלכות

אמנם לדעת מרן הנ"ל בשע"ה אות א' להתיר שכירות כדעת הר"ף והרמב"ם, נראה דבכה"ג יש להקל. ד. עיין מש"כ בשע"ה על השה"ל בסי' שמ"ה דין י"ד באורך בענין זה. ה. הנה הרמב"ם בפרק ו' כתב דהחשש שיראה כמי שהלוה לעכו"ם או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת, וכ"כ עוד ראשונים והביאם בכה"ח ס"ק י"ז, ועפ"י טעם זה אפילו בעיר שמותר לטלטל בה אסור להשאילו, אמנם מרן בשו"ע פסק כטעם מפני שהרואה סבור שהישראל צוהו להוציא, ועפ"י יש להקל בעיר שמותר לטלטל, והמג"א תמה על מרן שהשמיט טעם הרמב"ם, וכתב דיש להקל לעת הצורך [והחמיר לענין מכירה ושכירות לקמן בסי' רנ"ב דין י"ז]. ובערך השולחן סק"ב כתב להחמיר כדעת הרמב"ם, ומאיך במטה יהודה סק"ה הקיל בזה, ופליג על המג"א בהבנת הרמב"ם, עיני"ש. ו. עיין לעיל מש"כ בשע"ה אות א'. ז. דעת מרן בב"י בסי' תצ"ה להחמיר בזה, ועיין עוד דעות האחרונים בזה במשנ"ב ס"ק י"ט ובכה"ח ס"ק נ"ד, עיני"ש הרבה אחרונים שהחמירו, והכי נקטינן, ועיין עוד מה שהאריך בזה במחבר סק"ג, וכן הסיק לדינא. ועיין עוד בכה"ח בסי' ד"ש סק"י, ושם בשע"ה על השה"ל בדין ב'. ח. הנה בכה"ג שעכבה הגוי התיר בשו"ע שיוכל להפקיר בינו לבין עצמו לכתחילה, והקשו האחרונים בסתירת דבריו ממש"כ בחו"מ סי' רע"ג סעי' ז' דבעי להפקיר לפחות בפני אחד. ובשע"ה צ"ע אות י"ח הבי"ד התו"ש דבאופן שעכבה יוכל לפחות שיצא דעת הרא"ש דסגי

מרן פסק כשי' הר"ף והרמב"ם דשרי ביום שישי להשכיר לעכו"ם, כיון דק"ל דאי אתה מצווה על שביתת כליו, וליכא משום נראה כשלוחו, ורוב האחרונים הבינו דשרי זוקא בהבלעה, אך המט"י בסק"א כתב לדעת הר"ף והרמב"ם דאפילו שלא בהבלעה שרי, וביאר בלשון הבי"ד שכתב דלדברי הכל בעינן הבלעה, דאין כוונתו לשי' הרמב"ם יעו"ש. ומיהו עיין בברכ"י והביאו כה"ח ס"ק י"א, שכתב דכיון דהרבה ראשונים חלקו על הר"ף והרמב"ם וכמו שהביא הבי"ד, וגם הרמ"א כתב עליו דלא נראה לדחות כל הני רבוותא מקמי הר"ף והרמב"ם, וגם מרן הביא דעתם בי"א, ע"כ יש לחוש לדעתם. ב. הנה במט"י סק"ד כתב דכל ההיתר זוקא כשהגוי בא תחילה בתורת שאלה, ואח"כ חוזר הישראל ומתנה, אבל אם הישראל הוא המתחיל הו"ל שכירות, דמה לי אם לוקח מעות עבור השכירות ומה לי אם לוקח שכירות כלי עבור השכירות. אמנם במאמר סק"ב מבואר דכיון דהזכיר לשון שאלה ולא לשון שכירות סגי יעו"ש, וכ"ש לטעם הגר"א המובא לקמן באות הבאה דאין נ"מ מי מתחיל, ומ"מ לדעת מרן המובא לעיל באות הקודמת להתיר שכירות, נראה שאין צריך להחמיר שלא יתחיל הישראל. ג. טעם זה הוא טעם הגר"א לדין זה, כמבואר בביאור"ל ד"ה ולא, אמנם במשנ"ב סק"ה הביא הטעם שכתב מרן בב"י דל"ה דרך שכירות, ולטעם זה גם אם מתנה שהגוי ישאיל לו עבור זה יום יותר שרי, וכמבואר בביאור"ל, ושם הביא קושיית הא"ר לדברי הבי"ד [ובמאמר יישוב קושייתו יעו"ש], ולזה נשאר כאן בצ"ע על דין זה,

בינו לבין עצמו, וע"כ כתב דאם יכול יפקיר בפני שלשה ועכ"פ בפני אחד. אבל המטה יהודה כתב דהכא מהני גם בינו לבין עצמו, דכיון דהכל יודעים שרוצה להפקיר כדי שלא יעבור על איסור שביתת בהמתו הוי כאילו הפקיר. ועוד, דהלא כל מה שצריך להפקיר בפני שלשה כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידים, וכאן שבלא"ה ההפקר אינו גמור, וכפי שביארו הבלושי והמג"א לדעת הרמ"א [והוכיח כן המט"י שכ"ה דעת מרן, ועיין לקמן בשע"ה אות י'] שהוא רק כדי שלא יקרא שם ישראל עליו, ואין אדם יכול לזכות בו, א"כ אין צריך ג' דבלא"ה א"א לזכות בו. ט. כ"נ מלשון מרן שהתיר רק דיעבד, ואף שבב"י צידד בזה להתיר אף לכתחילה, מ"מ כיון שלא מצא היתר מפורש לא הביאו בשו"ע, וכמ"ש כמה אחרונים והביאם בכה"ח ס"ק מ', וע"כ לדין אין להקל לכתחילה. י. הנה במג"א פי' לדעת הרמ"א דאפילו בשבת אין אדם יכול לזכות בה, וכתב דמדברי הבי"ד אין ראיה, והנה במט"י סק"ט כתב להוכיח בדעת מרן שההפקר אינו גמור, ולכן לא יוכל אחר לזכות בה אפילו בשבת, ומאיך במאמר סק"ד כתב לדעת מרן דיוכל אחר לזכות בה בשבת וכמ"ש כאן, ועי"ש מש"כ ע"ד המג"א. יא. מרן ס"ל דאף שלא בפניו מהני, ובשע"ה צ"ע ס"ק י"ט כתב דלא נהירא דברי הא"ר ביישוב דעת מרן, ושכן כתבו כל האחרונים, אמנם המט"י כתב בסק"י דכיון שהוא ביד המקבל מהני אפילו שלא בפניו, יעו"ש. יב. כ"כ המטה יהודה ס"ק י"ד לדעת מרן מדהשמיט היתר כשלא

וחולקין סתם בשוה מצדד בב"י להתיר [2] דהו"ל הבלעה ואע"ג שעשה איסור שלא התנה כשנשתתף אין השכר נאסר ובמקום הפסד גדול יש לסמוך ע"ז כנ"ל סי' רמ"ה דין ב' [3] (ס"ה וסקכ"ג כ"ד ושה"צ).

טז בשעת הדחק שאין יכול לעשות המכירה כנ"ל דין י"ד ילוח הבהמה להעכו"ם בהלואה גמורה וישום דמי' כמה שוה עכשיו ויקבל העכו"ם אחריות עליו שאם תאנס או תוקר ותזול ישלם דמי ויזקוק הדמים על העכו"ם במלוה ויכול הישראל לעשות הבהמה אפותיקי או יניחם ביד הישראל כדי שיהא בטוח במעותיו ויתנה שיפרע מהבהמה כשלא יתן מעות עבורה ואח"כ נוטל העכו"ם הבהמה ועובד בה דכיון דקבל אחריות הו"ל כדיד' ובלבד שלא יאמר לו מעכשיו ואפי' א"ל העכו"ם אם לא אתן לך מעות לזמן פלוני יהי' הבהמה שלך כיון דלא א"ל מעכשיו לא קנאם הישראל למפרע [4] (ס"ה וסקכ"ה כ"ו כ"ז כ"ח ל"ד).

יז ויש מתירים ג"כ ע"י שיזהיר את העכו"ם שלא יעשה בה מלאכה בשבת ואם יעבור ויעשה תהא אחריות עליו מאונסים דהיינו מיתה וגזלה וגנבה ויוקרא וזולא ויכתוב כן בערכאותיהם ויש לסמוך ע"ז בשעת הדחק [5] והיתרים אלו מהני אף אם הבהמה כולה של ישראל (ס"ד ה' וסקכ"ט ל"ד).

יח ואם קשה לו לעשות כל אופני היתרים אלו והוא שעת הדחק כגון מי שיש לו שדות וא"א לו להשכירם בארסות לעכו"ם אם לא יתן לו גם שוורים לחרוש בהם ולא יוכל למנעו שלא לעשות בו מלאכה או לצורך מצוה דרבים כגון הולך אתרוגים יש לסמוך ע"ד הב"ח שמתיר ע"י שיפקירם קודם השבת [6] בפני ג' בני"א וההפקר צריך להיות בלב שלם אבל בלא שעת הדחק אין לסמוך ע"ז (סקל"ב ובה"ל ד"ה רק).

יט וכ"ז כשמשכירה או משאילה לו לעשות בו מלאכת עצמו אבל לעשות מלאכת ישראל בשבת אין היתר כלל אפי' מכר לו הבהמה מכירה גמורה ולכן אם הסוסים של ישראל והעכו"ם שכירו לכל המלאכות שיצטרך אין היתר במכירת הסוסים לו או שיפקירם א"כ הוא מושכר לו רק למלאכה זו ליסע עם הסוסים להוליך לו סחורה בכל עת שיצטרך בשנה זו אז שרי בשעת הדחק כדלעיל סי' רמ"ד דין י"ח ומ"מ אסור לו לומר לו שישע בשבת אלא שאם נסע בעצמו א"צ למנעו (סקל"ג).

כ כל היתרים אלו אין לעשות אלא בשעת הדחק ודלא כאלו האנשים שמוכרין שווריהן בכוונה לעכו"ם שיעשה בהן מלאכה בשבת והמלאכה נקראת ע"ש ישראל ואף שאין למחות ביד המקילין בזה מ"מ כל בעל נפש יחוש לעצמו שלא יעשה כ"א בשעת הדחק וע"פ הוראת חכם והבוטח בה' ומקיים רצון התורה דלמען ינוח שורך וחמורך כפשטי' ואינו עושה שום תחבולות לענין שבת אשירו ובודאי הקב"ה יתן לו עובר זה הצלחה בנסיון בששת ימי המעשה (סקל"ד ובה"ל ד"ה רק).

כא ישראל שיש לו סוס ובא המושל המוכירו להשאילו או להשכירו ואינו יכול למאן נגדו משום איבה ימכרו לו בדבר מועט ואם אח"כ יחזור ויתן לו הסוס וגם השכירות ה"ז כנותן לו מתנה (סקל"ד).

סימן רמז

דין עכו"ם המביאים כתבים בשבת

א השולח ביד עכו"ם כלים וחפצים או מעות אם קצץ לו דמים מותר ליתן לו אפי' בע"ש סמוך לחשיכה רק שיצא מבית הישראל בעוד שהשמש זורח ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת וגם לא יאמר לו [8] ראה שתהא שם ביום א' או ב' וכיצא בזה וידוע שא"א להיות שם א"כ ילך בשבת דהוי כאומר לו שילך בשבת אבל אם העכו"ם אמר מעצמו שילך בשבת אין בכך כלום ואם לא קצץ לו דמים אם יכול העכו"ם להגיע לפני השבת למקום מי שנשתלח לו מותר ואם לאו אסור (ס"א וסק"א ב' ג' ד' ושה"צ).

ב אבל בשולח אגרת ביד עכו"ם החמירו חכמים יותר כיון שניכר שהוא כתב ישראל דאפי' מיום א' אסור לשלוח ביד עכו"ם אם לא קצב לו דמים דחששו שמא לא ימצאנו בביתו ויצטרך לילך אחריו בשבת ואם הוא מקום קרוב כגון מהלך יום א' אף אם משלחו ביום ב' וג' שרי [9] שאף אם לא ימצאנו בביתו יש לו שהות הרבה ללכת וכן אם יש בעיר [10] קבוע תמיד אדם שמביאים אליו הכתבים והוא מוליכם וכמו בזמנינו שקורין פאצ"ט מייסטער שעומד לקבל כתבים בעתים ידועים מותר אבל אם אינו קבוע תמיד ולפעמים אינו וצריך לבקשו אסור א"כ קצץ ואם הי' האגרת כתוב בכתב עכו"ם כיון שאין ניכר שהוא של ישראל דינו כשאר דברים דמותר אפי' בע"ש אם יכול להגיע מבעוד יום לבית הראשון של העיר שנשתלח לשם ואם ידוע לו שהדואר בסוף האחר של העיר אפשר דצריך כדי שיגיע שם אפי' העיר מוקף חומה ובמקום הצורך יש לסמוך על הפוסקים דלא גזרו גזרה זו אלא בע"ש אבל בד' וה' מותר [11] אפי' לא קצץ ואפי' אין יכול להגיע לשם קודם שבת דס"ל דלא אסרו כ"ז אלא בע"ש (ס"א וסק"א ה' ז' ח' ט' י' י"א ושה"צ אות י').

ג וי"א שלא גזרו אלא בשולח אגרת לבית דואר אבל בשולח אגרת לחברו לא חששו שלא ימצאנו ודינו כשאר דברים לעיל דין א' ויש מחמירין בזה ובפ"ר ר"ח משמע להקל ומיהו אם אמר להעכו"ם שאם לא ימצאנו ימסור לבני ביתו בזה לכו"ע דינו כמו בשאר דברים (סק"ו).

ד ולא מקרי קצץ א"כ הבטיחו שיתן לו שכרו כראוי לו או כפי מה שיתפשר עמו אבל אם הבטיחו ולא פי' לו כמה [12] או כמה שיתפשר עמו וכ"ש בשלא קצץ כלל [13] אפי' מבין הישראל שהעכו"ם מצפה לשכר מאתו או ממי שנשתלח לו אסור (ס"ב וסק"ב ובה"ל ד"ה אם ובסי' רנ"ב בה"ל ד"ה אם).

ה ואם שכרו לימים דבר קצוב בכל יום בהליכתו לא מקרי קצץ ומ"מ לא אסרי' בזה אלא בע"ש ולא בד' וה' [14] כיון שאין מקפיד עליו מתי ילך וכן אם יש שכיר לשנה או יותר אסור לשלחו בע"ש ובד' וה' מותר ואם שכרו במיוחד לשליחת אגרות יש מקילין [15] אפי' בע"ש ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת ונכון להחמיר (ס"ג ו' וסק"ג י"ד י"ט כ').

ו ואם העכו"ם מוליך האגרת בחנם יש להחמיר [16] אם נותן בע"ש א"כ יקצוב לו דבר מועט אבל אם העכו"ם התחיל ואמר להישראל שילך לו בחנם מותר דבודאי בשביל טובה שעשה לו מוליך לו והו"ל כקצץ [17] (ס"ד וסקט"ז ושה"צ אות ט"ו).

שערי הלכות

כדלקמן בסוף דין זה. ועיין כה"ח ס"ק י"ג שהביא מברכת המים שחולק על המג"א בזה, אבל שאר האחרונים הסכימו עם המג"א, יעו"ש.

ג. עיין ב"י לדעת הרמב"ם שהבי' דואר בעיר של השולח, ולפי"ז בית הסמוך לחומה הוא בעיר השולח, ויצא חומרא שצריך שיהא שהות ביום שיכול ללכת עד קצה העיר, אבל בכ"ס פי' בפ"י הב' ברמב"ם מכח דקדוק לשונו, דס"ל להרמב"ם בעיר שהבי' דואר יושב שם, והוי קולא עד תחילת העיר, יעו"ש פירושו. ועיין כה"ח ס"ק י"ב ד"מ ברמב"ם כפי' זה וי"מ כפירוש, יעו"ש.

ד. מרן פסק כשי הרי"ף והרמב"ם דאסור בד' וה' ואפילו ביום ראשון, וכנ"ל.

ה. ואם קצבתן ידועה, עיין לקמן בסי' רנ"ב סוף דין ט"ז בשוה"ל. ו. ואם הסכים אתו שיעשה בחינם, תליא בפלוגתא דלקמן בדעת מרן, דלהמג"א אסור וש"א סברי דשרי, וע"ל בשע"ה אות ט'.

ז. וכתב בביאוה"ל ד"ה לשנה דזה אף לדעת מרן שרי, אבל במאמר סק"ו כתב דלדעת מרן גם בזה אסור בד' וה'.

ח. ולעיל בסי' רמ"ד סעי' ה' פסק מרן כשי הרמב"ם שהיקל בזה, והביא דעת האוסרים ב"א.

ט. כן הבין המג"א בדעת מרן דאף אם הסכים העכו"ם לעשות בחינם אסור, וכתב דמהרמ"א לא משמע כן, והיינו שהרמ"א חולק על מרן ואומר שבחינם אסור, ואמר דאם העכו"ם מתחיל ואומר בחינם ודאי על הטובה שיעשה לו מתכוין ושרי, ואם כך דעת מרן א"כ במאי פליג, ובע"כ שלומד לדעת מרן שהתיר בחינם בכ"ג, ומה שאסור כשלא קצץ דוקא כשלא סיכם אתו שיעשה בחינם, אבל אם הסכים עמו ודאי על הטובה שעשה לו מתכוין, אף אם התחיל הישראל. וכ"ד התו"ש סק"ו והמאמר בסי' רנ"ב סק"א.

י. ומ"מ בהא שאני מבקצץ, שאם רואהו עושה בשבת יש למחות בו, וכנ"ל לקמן בסי' רנ"ב דין י"ז, ועי"ש בסי' רנ"ב במאמר סק"א.

אחרונים]. ועיין במאמר סק"ח דכתב מכח הסתירה דדעת מרן להתיר בכל אופני היתר האלו וכדעת הרמ"א, ואף דבעלמא הלכה כיש בתרא, וכאן בס"ד יש בתרא לחומרא, שאני הכא דבס"ה הביא ביש בתרא הדיעות כדעה הראשונה, יעו"ש דחה החילוק בין בהמה כולה של ישראל לבהמת השותפות. וכתב בכה"ח ס"ק ע"ב דלענין דינא כיון שדעת המג"א והתו"ש ומט"י בדעת מרן בבהמה כולה של ישראל [ולא הזהיר את העכו"ם מלעשות מלאכה בשבת] לחומרא, יש להחמיר היכא דאפשר. [ועיין מט"י ס"ק י"ג דבמקום דכבר נשתתף, ואין העכו"ם שומע לו ולא התנה, דיש להקל כה"מ]. יז. וע"ל בשע"ה אות ט' דנתבאר דדעת מרן דאסור להשכירה לכתחילה ע"ד להפקיר, יעו"ש.

סימן רמז

א. הנה בב"י בסי' ש"ז מבואר דכל האיסור תלוי באמירה שלו להדיא לגוי, אבל אם לא אמר להדיא לגוי לעשות את המלאכה בשבת מותר, אפילו אם אין לו פנאי לסיים עד הזמן שקבע לו אם לא יעבוד בשבת, וכמו שביאר כ"ז במנחת כהן במשמרת השבת שער א' פ"ד, וכ"כ בשו"ת בית יהודה ח"א סי' מ"ד שנראה עיקר להקל כדעת מרן. וכ"כ ברב ברכות מערכת שבת אות ג', והוכיח שם דגם כשהגוי עושה מלאכה דאורייתא מותר לדעת מרן, ועי"ש עוד מדברי האחרונים בזה. אולם בבא"ח בפרשת וישלח אות י"ד כתב וז"ל: ואע"פ שבסה"ק רב ברכות התרתי בכה"ג נותן לו בסתם ואינו מזכיר לו שבת, לא התרתי בזה אלא בעבור צורך גדול מאד שהשואל היה מוכרח מאד בדבר זה, שאם לא יעשה כן יצא לו נזק גדול, ולכן סמכתי שם על המתירים בכה"ג היכא דקצץ ואומר לו בסתם שאינו מזכיר שבת כלל, אבל בלתי צורך גדול מאד אין להתיר כי רבו האוסרים, עכ"ל. ועיין עוד בשו"ת זרע אמת ח"א סי' ל"ה שהעלה להחמיר, והביאו במחבר"ד שם סק"ד בשתיקה.

ב. כ"כ המג"א גם לפסק מרן כשי הרמב"ם דאסור כל השבוע,

התנו מתחילה, והביאו בשע"ה צ"א אות כ"ז, יעו"ש דכ"כ גם המח"ש, ועיין בכה"ח ס"ק ס"ד.

יג. ומבואר במשנ"ב דמרן לא רצה לסמוך ע"ז למעשה, ושכ"כ המטה יהודה ומחצית השקל הנ"ל, וע"כ לדין יש להחמיר בזה. ועיין בכה"ח ס"ק ס"ד דמבואר להחמיר גם במקום הפסד גדול.

יד. יעו"ש בשע"ה אות א' דדעת מרן לאסור בזה, וע"ל באות הקודמת.

טו. עיין לקמן בשע"ה באות הבאה השייך גם לדין זה.

טז. הנה בשו"ע הביא דעה דאם אין הא"י יכול למוכרה אם ירצה בלא רשות הישראל נקראת בהמת ישראל, ובס"ד גבי בהמת ישראל שהשכיר לעכו"ם הביא דעה זו ביש בתרא, וא"כ צ"ל דס"ל הכי להלכה, ולא מהני שאר ההיתרים המבוארים כאן. וכ"כ המג"א והמט"י והתו"ש ועוד לדעת מרן, אלא דקשה דבס"ה גבי בהמה בשותפות הגוי הביא היתרים אלו, וביש בתרא דס"ה [דהוא האי דינא דהכא דדין י"ז] לכאורה היקל יותר מס"ד בדיעה הראשונה, דלא הצריך אפילו אחריות דיוקרא וזולא [וכמו שהבין מהריט"ץ בסי' ע"ו בדעת מרן, ומה שהקשה שם ע"ד עמש"כ במט"י ס"ק י"ד ליישב, ומש"כ בשוה"ל כאן שקבל אחריות דיוקרא וזולא הוא כשי המשנ"ב בשע"ה צ"א וכדלקמן]. ובאמת המג"א כתב לחלק בין בהמה שלו שהחמיר לבין בהמת השותפין שהיקל [ובשוה"ל כאן שהיקל גם בבהמה שלו, הוא כשי הרמ"א שהיקל בזה]. ועיין א"ר ולבושי שרד ומט"י ומאמר דהקשו מדברי מרן ב"י שכתב שהריצב"א שהתיר בשותפות, פשוט הוא דסבר כדעת המתירים, והיינו דהשוה בהמה כולה שלו לבהמה בשותפות הגוי, ושם במטה יהודה ס"ק י"ב וא"ר ס"ק י"ג חילקו, דבמקום שהזהיר את העכו"ם שלא לעשות מלאכה בשבת דהוא דינא דס"ה, כתב מרן ביש בתרא להתיר אפילו במקום שאינו מקבל על עצמו יוקרא וזולא. [ועיין בשע"ה צ"א אות ל"ד שהביא דברי הא"ר ולא הסכים עמו, אלא דגם המתירים בס"ה סברי דבעי שיקבל יוקרא וזולא, וסברי כהמתירים דס"ד, והביא כן מכמה

ז אם העכו"ם הולך מעצמו למקום אחר ואין מורה הדרך בשביל ישראל מותר ליתן לו אפי' לא קצץ ואין דואר קבוע דודאי לא יבקשונו אם לא ימצאנו ובלבד שיש שהות להגיע שם מבעוד יום אבל אם אין שהות אסור אפי' הולך מעצמו וכ"ש ליתן לו בשבת דאסור אפי' הולך מעצמו ואפי' קצץ שכרו מבעו"י (ס"ה וסק"ז י"ח).

ח ולכן אסור ליתן לעכו"ם אגרת בע"ש שיתן להפאצ"ט בשבת אפי' קצץ לו דמים וכ"ש שאסור ליתן אגרת להפאצ"ט בשבת אפי' במקום שיש עירוב ואפי' ע"י עכו"ם ובמקום הפסד גדול יש להתיר בכה"ג דהוי שבות דשבות דמותר במקום פסידא אבל ליתן אגרת להפאצ"ט בע"ש מותר דהוי קצץ אף אם אין משלם כאן מ"מ יצטרך לשלם מי שנשתלח לו (סק"ח).

סימן רמח

דין המפליג בספינה וההולך בשיירה בשבת

א אסור להפליג בספינה תוך ג' ימים קודם השבת או קודם יו"ט [וכ"ש בשבת ויו"ט גופא ואפי' ביו"ט שני] ואלו הג' ימים נחשבין מיום ד' והלילה השייך ליום ד' מקרי תוך ג' ימים והגר"א הביא בשם הרבה ראשונים דביום ד' גופו מותר ורק מיום ה' ולהלן אסור [כ] ויש בזה ג' טעמים למה אסור להפליג (א) משום עונג שבת (ב) משום מלאכה (ג) משום תחומין [ל] ולכן במקום שאין בו שום א' מטעמים אלו כמו שיתבאר מותר (ס"א ובפתיחה וסק"ד ה' ובה"ל ד"ה וביום).

ב טעם עונג שבת לא שייך אלא בימים המלוחים שכל ג' ימים הראשונים יש להם צער ובלבול ואין זה עונג שבת ולכן אסור חכמים אבל בנהרות אין שום צער למפליגים ולכן מותר להפליג אפי' בע"ש וא"צ לפסוק עם העכו"ם שישבות אם אין בו א' משאר הטעמים (ס"ב וסק"ב ובפתיחה) ובמקום שנהגו להפליג אפי' בים הגדול ואין חוששין לטעם עונג שבת אין למחות [ל] אם אין בו א' מב' טעמים האחרים כי יש להם על מי שיסמוכו (בה"ל ד"ה וכן).

ג טעם מלאכה היינו במקום שיש לחוש שיצטרך הישראל לעשות מלאכה בשבת משום פקוח נפש ואפי' מלאכה דרבנן או שהעכו"ם יצטרך לעשות בשבילו מלאכה בשבת כגון קשירת הקלע וכדומה אבל קודם ג' ימים אע"ג שהעכו"ם יעשה מלאכה וגם אפשר שישראל יצטרך לעשות מלאכה משום פ"נ מותר ליכנס אך יזהר כל מה שיוכל שיעשה ע"י עכו"ם וכדומה ואם ידוע בודאי שיצטרך לעשות מלאכה יש מחמירין כדלקמן דין י"ג ולכן במקום שאין חשש שישראל יצטרך לעשות מלאכה וגם הספינה רובה של עכו"ם שאפי' אם העכו"ם יעשה מלאכה אין לחוש שהרי עושה בשביל העכו"ם מותר להפליג אפי' בע"ש אם אין בה א' משאר טעמים (ס"ב ובפתיחה וסק"ח ט' ובה"ל ד"ה וכן).

ד טעם תחומין לא שייך אלא כשהספינה יוצאת מחוץ לתחום וגם ידוע בודאי שמקרקע הספינה לקרקע הנהר פחות מ"י טפחים ואפי' הספינה גבוהה הרבה וגם הוא יושב במקום גבוה אסור [ל] אבל אם יש לו ספק שזמא מקרקע הספינה יש י' טפחים מותר ואפי' יוצא חוץ ל"ב מיל דבימים ונהרות אינו אלא מדרבנן וספק דרבנן לקולא ויש מקילין אפי' אין מקרקע הספינה י' טפחים רק הוא יושב במקום גבוה ואין רגליו תלויות למטה מ"י טפחים ויש לסמוך על דבריהם במקום הצורך [ל] (ס"ב וסק"ג י"ד וע"ל סי' ת"ה דין ז' ח').

ה בכל מקום שמותר אפי' בהמות מושכות הספינה על שפת הנהר מותר ואין בזה משום איסור יושב בקרון [ל] (ס"ב וע"ל סי' ש"ה דין י"ט).

ו אם היתה דרך מועטת שאין בה אלא מהלך יום א' כשיש רוח טוב, מותר להפליג בע"ש בבקר כיון שאפשר שיוכל לבוא מבעוד יום אבל לא בב' וג' שעות ביום שלא יוכל לבא [וכן אם יש ביניהם ב' ימים מותר להפליג ביום ה'] ובמקום שנהגו להחמיר בכל זה אסור (ס"א וסק"י י"א ובה"ל ד"ה שאין).

ז לדבר מצוה מותר להפליג אפי' בע"ש ואין לחוש לכל הג' טעמים [ל] שלא גזרו חכמים בזה ומ"מ אם מפליג תוך ג' ימים צריך להתנות עם העכו"ם לכתחלה שישבות ואם אח"כ לא ירצה לשבות אין בכך כלום ואם א"א לפסוק כגון שהעכו"ם אין רוצה אין מעכב ובמקום שבודאי יבא הישראל לידי חילול שבת יש מחמירין כדלקמן דין י"ג [ל] ויש מקילין שכ"מ שאדם הולך לסחורה אפי' יש לו מזונות והולך לסחורה להרוחה או לראות פני חבירו או לגבות מעות מעכו"ם שאינו גוסס (וע"ל סי' ש"ז דין ל"ה) מקרי הכל דבר מצוה [ל] ולא חשיב דבר הרשות אלא בהולך לטייל ואין למחות בידן אבל במקום שלא נהגו להקל אין כדאי להקל לכתחלה ואם העכו"ם גוסס דינו כדבר מצוה לכו"ע וע"י סי' של"ט דין ה' (ס"א ד' וסק"א ב' ג' ל"ד ל"ו וע"י סי' של"ט סק"ל'ו).

ח בכל מקום דמותר להפליג בע"ש מותר אפי' אם הספינה מפלגת בשבת ובלבד שיכנס לתוכה מבעוד יום ולא יצא ממנה בשבת ויש מקילין [ל] שיושבין שם כל בין השמשות לקנות שבייתה ואח"כ חוזרין ולנים בביתם ולמחר חוזרין לספינה ומפליגין ואין למחות בידם ויש שעושים ג"כ קידוש בספינה ואוכלין מעט שיהא ניכר שקנו שם שבייתה ובלבד שישבו שם כל ביהשמי"ש ג"כ ואם חל יו"ט בע"ש מותר לקנות שבייתה ואין בזה משום הכנה מיו"ט לשבת באופן שיתבאר בסי' תט"ז ואין מועיל בזה הקנין שבייתה שקנה מעיו"ט (ס"ג וסק"כ כ"ג כ"ד).

ט אם ישב בהספינה מתחלת היום ולא יצא כלל כשיגיע בשבת ליבשה יש לו משם אלפים לכל רוח אם הספינה היתה לעולם למעלה מ"י טפחים אבל אם ישב ביהשמי"ש ואח"כ חזר לביתו ונכנס בה בשבת כשיגיע ליבשה אסור לו לזוז מד' אמותיו ובספינה גופא מהלך את כולה אבל לא יצא מספינה לספינה [ואם הגיעה הספינה לעיר מוקפת מחיצות ע"י בסי' ת"ד דין ו'] ואם לא קנה שבייתה כלל מבעוד יום ע"י בסי' ת"ה דין ז' (סק"ב וסי' של"ט סק"ל'ו וע"י בסי' ת"ד דין ד' ה').

י וכ"ז במקום שאין בו א' מג' הטעמים דלעיל אבל אם מפליג לדבר מצוה [שאז מותר אפי' אם יש הטעמים הנ"ל כנ"ל דין ז'] אסור להפליג בשבת גופא שהרי לא יוכל לפסוק עמו ע"מ לשבות ולא ילך ויש מצדדים להקל גם בזה [ל] (סק"ב וע"י סי' של"ט דין ה').

יא היוצאים בשיירה במדבר ויודעים שיצטרכו לחלל שבת אפי' באיסור דרבנן אסורים לצאת מתחלת הלילה השייכת ליום ד' אבל ביום א' ב' ג' מותרים ובלבד שלא יבטיח להשיירא שייסייעם באיזה מלאכה בשבת ואפי' במלאכה דרבנן ואם אח"כ יארוע לו סכנה מותר משום פ"נ וגם מותר לילך חוץ לתחום אפי' חוץ ל"ב מיל אם מתיירא להתעכב במדבר שזמא יפגע בו חיות רעות או לסטים שיטלו בהמתו ולא יוכל ללכת במדבר ויסתכן או יטלו מלבושיו בזמן הקור או יטלו מזונו ולא יוכל להחיות עצמו במדבר כ"ז בכלל פ"נ וילך עמו עד שיגיע למקום ששם אין שום חשש פ"נ ויפרד מהם וישבות שם ויש לו משם אלפים לכל רוח ואם נכנס לעיר מהלך את כולה ואם יצא תוך ג' ימים כיון שיצא באיסור אין לו אלא ד' אמות ואפי' בתוך העיר אא"כ יצא לדבר מצוה דמותר כדלק' ואם סבר שמותר הו"ל שוגג ויש לו אלפים לכל רוח [ל] (ס"ד וסק"ה כ"ז ל' ל"א ל"ב ל"ג וע"ל סי' שד"מ דין י"ב י"ג י"ד).

יב ואם הולך לדבר מצוה מותר לצאת אפי' בע"ש וצריך לפסוק עמו שישבות והפסיקה בזה לעיכובא ואם לא יתרוצו לא ילך עמהם ואין מתירין כאן אלא במצוה גמורה אבל לסחורה וכה"ג דינה כדבר הרשות והעולה לארץ ישראל כדי להתיישב בה מקרי דבר מצוה ויש מקילין אפי' ע"מ לחזור דלהלן בה ד' אמות נמי הוי מצוה [ל] (ס"ד וסק"ה כ"ט ל"ב ל"ה).

יג וי"א דבין בספינה בין בשיירה לא התירו לצאת אפי' ביום א' [ל] אם יודע בודאי שיבא לידי חילול שבת ועפ"ז סומכין עכשיו שמסכנים קצת בעצמם שלא לחלל שבת כדי שלא יהא איסור למפרע על מה שיצא ולכו"ע אסור לו להבטיח להשיירא שייסייעם באיזה מלאכה בשבת ואפי' במלאכה דרבנן ואפי' אם ע"ז תתבטל הנסיעה שלו אסור ואפי' הולך לדבר מצוה (סק"ב כ"ז).

שערי הלכות

והוכיח גם מהר"ף והרא"ש דלא ס"ל כוותיה, וכ"פ בשו"ע דבעי דוקא מצוה גמורה, ועיין לקמן בשע"ה אות י"ג.
י. מרן פסק כדעה הראשונה דבעי שלא יצא ממנה, ואפילו היה שם כל ביה"ש, ועיין מה שהאריך בזה בפה"ד סק"י לענין דיעבד במקום שנהגו.
יא. בשו"ע הגר"ז בקו"א אות א' כתב דדעת מרן להקל בזה, יעו"ש ראייתו מדברי הב"י דהפסיקה לא לעיכובא, וכ"כ בא"ר לדברי הב"י, אלא שכתב דמסוף הסי' לא משמע קצת הכי, ועיין עוד שם מש"כ על מש"כ בסי' תרי"ג, ועיין כה"ח כאן סק"ב ובסי' של"ט ע"ד דעות האחרונים בזה.
יב. ובמאמר סק"ח חולק ע"ז, ועמש"כ בזה בכה"ח, וסיים להחמיר היכא דאפשר.
יג. עיין פה"ד סק"י י"ג שהאריך בזה, והביא דשי' הרמב"ם דהוי מצוה בהילוך, וכ"כ עוד כמה אחרונים והביאם בכה"ח סק"מ מה [ועי"ש דמעלת ירושלים על כל א"י, ואח"כ צפת ואח"כ שאר א"י].
יד. כן הביא במשנ"ב מהכנה"ג בשם מהריב"ל, ושכ"כ הרדב"ז, ועיין לעיל בשע"ה אות ד' שכ"כ בברכות המים לדעת מרן ביישוב הקושיא מס"ב לס"ד, ועיין אור לציון ח"ב פרק ט"ז תשובה ה'; שכתב דבימינו דאפשר בקל לנסוע בספינות של נכרים, וגם אין סכנה להעמיד את הספינה בלב ים, וע"כ יש להחמיר כשיטה זו, ועיין עוד מנחת יצחק ח"ב סי' ק"ו.

תחומין אף מיום ראשון, וכ"כ כאן בביאור הגר"א, אמנם קשה ע"ז מה דלקמן ס"ד דהתם התיר בג' ימים הראשונים אף דיש חשש סכנה שיצטרך לחלל שבת באיסור דאורייתא, וא"כ למה כאן באיסור תחומין דרבנן החמיר כבר מיום ראשון, ובברכות המים תי' דהתם אינו ודאי שיצטרך לחלל שבת, אף דהוא קרוב לודאי התירו דמידי ספיקא לא נפקא, וקודם ג"י מותר, אבל כאן ודאי יעבור איסור תחומין, ולא התירו אפילו מיום ראשון, אמנם בנה"ש סק"ג כתב מכח קושיא זו דמאי דפליג הב"י ע"ד מהר"ק היינו דוקא לסברת הר"ף, אבל הוא עצמו ס"ל להלכה דג"י הראשונים מותר, וכ"כ בנחלת צבי דמה"ט לא כתב להדיא בדין זה גם ג"י הראשונים, ובבני ציון ביאר דמה שאסר מרן מיום ראשון היינו שבשבת עצמה יצטרך לרדת מהספינה, דמיירי בנהרות שיוכל לרדת, אבל בס"ד שהוא מקום סכנה ולא יוכל לעמוד באמצע, אסור להתחיל ללכת בג"י הסמוכים לשבת.
ה. מרן כתב כדעה הראשונה לחומרא, ועיין כה"ח סק"כ ב.
ו. עיין כה"ח סק"כ כ"ו דיש מחמירין בזה.
ז. ע"ל בשע"ה אות ד' אי שרי לדעת מרן במקום שיש איסור תחומין בג"י הראשונים, ולמ"ד שאוסר ה"נ שיהא אסור גם במקום מצוה, דהעמידו דבריהם במקום מצוה, ודו"ק בא"ר סק"ג.
ח. עיין לקמן בשע"ה אות י"ד.
ט. כ"ד ר"ת, ומרן בב"י כתב דאין כל הפוסקים מודים לו בזה,

סימן רמח

א. הנה גם לדעת מרן לא ברירא מילתא בזה, דבב"י הביא שני הדיעות, וסיים אלא שמדברי הרא"ש נראה להתיר ביום ד', ומשמע שכן דעתו מסכמת, וכן דקדק הנה"ש. וכ"כ בעו"ש שתפס דעת הרא"ש להתיר ביום ד'. אמנם בנחלת צבי כתב בביאור לשון מרן לאסור, וכ"ד המג"א סק"ב וסק"ג מהא דס"ד, וביאר הפמ"ג דהלא בס"ד גבי שיירא כתב בשו"ע להדיא דביום ד' אסור, ואם איתא שיש חילוק בין ג"י אלו לספינה היה לו לפרש, אלא ס"ל דאין חילוק, ועי"ש מה שביאר בסברת מחלוקתם. וכן הבין הא"ר לאסור, ועיין מש"כ בזה במאמר סק"ג. ובמשנ"ב כאן מבואר דנוטה לדעת הגר"א, ובכה"ח סק"ז אחר הביאו המחלוקת, כתב דלכתחילה היכא דאפשר יש לזהר שלא להפליג בד'.
ב. אמנם במקום שיש איסור תחומין י"א דחמיר לדעת מרן גם בג' ימים ראשונים, וכמ"ש לקמן בשע"ה אות ד'.
ג. הנה הגם שהשו"ע הביא טעם זה, מ"מ כתב בב"י שבמקום שנהגו היתר אין למחות בידם, שיש להם על מה שיסמוכו, וכמ"ש בביאור"ל. וכתב בכה"ח סק"ל ל"ח מיהו כל ירא ה' יש להחמיר על עצמו אם אפשר לעשות דבר דשרי לכו"ע. ועיין עוד שם בס"ק ל"ט, ובפתח הדברי סק"י באורך.
ד. הרמ"א כתב דאסור רק ג"י קודם השבת, אבל בג' ימים הראשונים מותר, והוא כדעת מהר"ק שהביא בב"י, אבל מרן בב"י חלק על מהר"ק וס"ל דאסור לדעת הר"ף כשיש איסור

עין הלכה

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג צאללה"ה

ע"מ שיחזור וישאל ממנו, דמשמע דבשבת גופא אסור - וס"ל להגרעק"א דמה דבשבת אסור אי"ז משום שכן שבת, דהחלפה לא מקרי שכן שבת, ורק משום דמחזי כשלוחו].

וכן משמע [מהמשך דברי רעק"א] דבשבת מחמירין [בכלים שעושין בהם מלאכה] רק כאן שיש החלפה ונהנה, ואם כן בלי החלפה מקילינן אפילו בשבת אע"ג דהוי כלי של עשיית מלאכה. ואם כן זה לא כמש"כ הב"ח בד"ה ומ"מ, והפמ"ג בסיומן רנ"ב א"א אות ד', והמ"ב כאן ס"ק ט', ולשיטתם היה אפשר לומר דמש"כ הרמ"א [בסעיף א'] ערב שבת הוא לא רק לאופן של השאלת כלי שעושין בו מלאכה.

ועיין כאן בסעיף א' בבה"ל ד"ה ומותר ומש"ש.

גזל עכו"ם כשמפקיר הבהמה שהשכיר לגוי

סעיף ג' בשו"ע. אסור להשכיר או להשאיל בהמתו לעכו"ם, כדי שיעשה בה מלאכה בשבת וכו', ואם השאילה או השכירה לעכו"ם וכו' יפקירה בינו לבין עצמו וכו', או יאמר בהמתי קנויה לעכו"ם כדי שינצל מאיסורא דאורייתא.

ובהגהות רעק"א הקשה, א"כ כשהנכרי מחזיר לו הבהמה אחר השבת איך רשאי ללוקח, הא הנכרי אינו נותן לו במתנה אלא בדרך חזרה, דלא ידע דקנה הבהמה, הוי כמו גזל נכרי.

עיין אמרי בינה דיני שבת סימן ד' ד"ה וראיתי, שכתב ליישב דלא גרע מטעות גוי, ועיין עוד שם מש"כ בזה.

מכירת בהמה לגוי בשביל לינצל מאיסור דאורייתא

סעיף ה' בה"ל ד"ה רק. ויש שמחמירין בזה [והוא בספר טוב טעם ודעת בסיומן קס"ג, וז"ל: בנידון מכירת בהמה למלאכה בשבת דהוי איסור תורה, ובשל תורה לא מהני המכירה דהוי הערמה, ע"ש].

עיין הקדמת ספר נטע שעשועים [-להגאון ר' צבי הירש אב"ד בוטשאטש מש"כ שם חתנו מ"מ הגאון ר' אברהם דוד אב"ד בוטשאטש, תחת הכותרת אזהרה באות ג', על דברי התשובה שהשיב לו הגאון בעל הנתיה"מ, על מה שרצה להשיג על מש"כ בספר מקור חיים (סימן תמ"ח אות י"א) להתיר מכירת הבהמות בפסח לגוי בשביל שיוכלו לאכול חמץ].

ועיין תשובת המקור חיים בשו"ת שנדפסו בסוף ספרו נחלת יעקב חלק ב' בתשובה הא'.

ואם כן מרויח ע"י שנותן לו לג' ולא אומר לו כלום, וא"כ הרי ע"כ צריך לומר שאם נימא ע"פ דברי הגהות מיימוניות להתיר אפילו בדרך שכירות, הרי זה משום **דלא ניכר** כל כך השכירות שבכאן (ולא הוי כל כך כזילותא למגזר אטו מקח וממכר - עיין סימן ש"ו מ"ב ס"ק ט"ז), אם כן יתכן דגם בנותן לו ליום אחד יותר גם לא ניכר כל כך.

בענין להשאיל לגוי ערב שבת כלים שעושין בהם מלאכה

סעיף ב'. מ"ב ס"ק ט'. ואם הוא כלים שעושין בהם מלאכה אפילו להשאילו אסור, אא"כ יוציאם מפתח ביתו קודם השבת, שלא יאמרו בשליחותו של ישראל עושה מלאכה בשבת.

עיין כאן בב"ח ד"ה ומ"מ [שכתב כן להדיא דכלים שעושין בהן מלאכה כגון מחרישה אסור, דנראה כשלוחו לעשות בה מלאכה בשבת].

ועיין בט"ז ס"ק ג' [שכתב דהאינדא דלית לן רה"ר אין איסור להשאיל לו כלי שאין עושין בו מלאכה], ובתהלה לדוד שדייק מהט"ז לאיסור [דכלי שעושין בו מלאכה אסור להשאיל].

ועיין כאן בפרי מגדים מ"ז ס"ק ג' [שכתב דאם ידוע וניכר שיוציא עכו"ם חוץ לתחום כמו מחרישה וכיוצא, אסור במקוץ חומה].

משמע משום שבעיר אין שם שדה, אלא ע"כ ששאל את המחרישה כדי לצאת חוץ לתחום, וא"כ משמע דאי לא"ה וכגון כלי אחר שעושין בו מלאכה בבית מותר, ועיין לקמן סימן רנ"ב בפמ"ג א"א סוף ס"ק ד' שכתב גם בזה לאיסור.

ועיין בחידושי הגרעק"א ע"ד המג"א ס"ק ד' [דמבאר דברי המג"א שכתב דמה שמותר להשאיל ער"ש לגוי, הוא אפילו כלי שעושין בו מלאכה, דר"ל דאף כלים שעושין בו מלאכה מותר להשאיל לגוי לשבת ע"מ שישאיל לו הגוי בחול, ואף דנהנה הישראל ממלאכתו, דעי"ז יחזור וישאילנו וא"כ מחזי כשלוחו, מ"מ שרי **דגם לענין זה קיל משכירות ממש**].

ועיין יד אפרים [ע"ד המג"א ס"ק ג'] דלכאורה לפי מש"כ שם, אזי לדעת מג"א חמיר [כלים שעושין בהם מלאכה] דאמרינן דשלא בהבלעה אסור משום שכן שבת - ומשמע שהגרעק"א ס"ל דרק בדין מחזי כשלוחו מחמירין בזה בשבת גופא, אבל לא בדין שכן שבת דבזה הסברא פשוטה [דבהחלפה אין משום שכן שבת], וכמו שמוכיח הגרעק"א בסו"ד מגמ', ועל כן ס"ל דעל זה לא קאי הדיוק שמדייק מרמ"א [שכתב בסעיף א' שמותר להשאיל לגוי ער"ש

מראית עין במילתא דרבנן
סימן רמ"ו סעיף א'. בה"ל ד"ה כגון מחרישה. אבל בעושה בהם מלאכה דרבנן מותר, דלא מחזי רק כעובר על שבות דשבות. עיין כאן בט"ז ס"ק ג' [שכתב דמזה דהשו"ע בסעיף ב' בהא דאסור להשאיל עם חשיכה לגוי כלים שמוציאם הגוי מפתח בית הישראל בשבת, לא חילק בין יש רה"ר דאורייתא להיכא דליכא, משמע דאפילו בשבות יש גזירה של מראית עין]. ועיין פמ"ג סימן רמ"ד מ"ז ס"ק א' [שר"ל דבאיסור דרבנן לא גזרו מפני הרואים, וסיים ומיהו הבי"ל לא ס"ל כן].

כלים שעושין בהם מלאכה בשבת אם מותר להשאילם לגוי ער"ש בה"ל ד"ה ומותר. עיין במ"א דאפילו כלים שעושין בהם מלאכה. ועיין בחידושי רע"א דכלים שאין עושין בהם מלאכה, אפילו בשבת מותר להשאיל לו **באופן זה**.

לכאורה משמע דבעושין מלאכה אסור באופן זה של החלפה [שהגוי יחזור וישאיל לו בחול], אבל סתם להשאיל [כלים שעושין בהם מלאכה] מותר, ובסוף ס"ק ט' כתב המ"ב לאיסור, ואולי המכוון כאן דבאין עושין מלאכה מותר אפילו באופן זה.

להשאיל כלי לגוי לשבת על מנת שישאיל לו הגוי ב' ימים אם מקרי דרך שכירות

בה"ל ד"ה ולא אמרינן. אפילו אם מתנה שהא"י ישאיל לו על יום אחד יותר מותר ע"ש (-ר"ת עולת שבת) וכו', ומ"מ לדינא יש לעיין דהנה וכו', ע"כ מוכרחין אנו לומר דטעם ההיתר הוא כמש"כ הגר"א בביאורו דכאן לא שייך הטעם שכתב הרא"ש באיסור שכירות לא"י משום דיש ריוח לישראל, ולפי"ז במתנה שיתן לו הא"י אח"כ בשביל זה את כליו על יום אחד יותר, הרי יש לו ריוח עי"ז, וצ"ע.

צריך עיין [במש"כ הבה"ל בטעם הרמ"א בשם הגה"מ שמותר להשאיל לגוי בער"ש, ולהתנות עמו שיחזור וישאיל לישראל ביום א', ולא אמרינן דהוי כשכירות, ומש"כ לחלק עפ"יז], אם הנידון במשאיל ליום אחד של שבת ומתנה שיתן לו ביום א', הרי פשיטא שאם יאמר לו שלא יעבוד בשבת לא ישאיל לו, דהרי אין לו מזה כלום, ואם איירי בנותן לו לג' ימים ומתנה שישאיל אח"כ שלו לג' ימים, דזה מותר, ואם מתנה שישאיל לד' ימים (היינו יום א' יותר) אסור, הרי ג"כ פשיטא דאפילו בג' וג' אם יאמר שלא יעבוד בשבת, יוצא שרק ב' ימים יוכל לעבוד, לא ישאיל לו שלו לג' אלא לב',

תשובות ופסקים

השכרת חנות לעבריין כשיחלל בה את השבת

בשו"ע (סימן רמ"ו סעיף א') מותר להשאיל ולהשכיר כליו לאינו יהודי, ואע"פ שהוא עושה בהם מלאכה בשבת, ובמשנה ברורה (סימן רמ"ג ס"ק ב') כתב דאין להשכיר מרחץ לישראל מומר, דעובר נמי משום לפני עור לא תתן מכשול, וטעם זה שייך אף בשדה ובכל דבר.

ובמשנה ברורה (סימן שמ"ז ס"ק ז') כתב: ואסור להשאיל לאדם כלי מלאכה אם הוא חשוד לעשות בהם מלאכה בשבת, אם לא שיש לתלות שיעשה בה מלאכת היתר. ודוקא בדבר המצוי, אבל אם המלאכת היתר אין מצוי לעשות אין תולין בה אם לא מפני דרכי שלום (מ"א). ובביאור הגר"א יו"ד סימן קנ"א משמע דסבירא ליה להלכה, דאפילו היכא דיכול לקנות במקום אחר גם כן אסור, וכן פסק בפתחי תשובה שם בשם שו"ת אמונת שמואל, וכן מצדד בברכי יוסף שם.

ולכאורה לפי זה אין להשכיר חנות למחלל שבת כשיחלל בה את השבת. וכן כתב מרן בעל החפץ חיים זצוק"ל (במכתבים ומאמרים ח"ב מכתב כ"ז): הנה אחד שאלני אם מותר להשהות בביתו או בחצירו מי שיש לו שם עסק שהוא מחלל שבת בפרהסיא, לדעתו פשוט דאסור דהוא מכין לו סבת העבירה ע"י שמשכיר לו המקום לזה, והוא בכלל לפני עור, דאם ישכור מישראל במקום אחר יעבור אותו ישראל, ולא פחות זה ממי שמשכיר מקום בחצירו לבית הזונות ר"ל, דשם הוא עון כרת וכאן עון סקילה, ובפרט דהוא בפרהסיא והוא חילול השם גדול, על כן פשוט שהוא איסור גמור, ולא עכברא גנב אלא חורא גנב, ואף לדור בסמוך לו אין נכון כדי שלא ילמוד ממעשיו [עיין בעירובין פרק הדר]. וכל שכן להשכיר מקום בחצירו, והמעות שמשכתרין בדברים שיש בהם סיוע לחילול שבת לא יהיה בהם שום הצלחה, ועל כן כל מי שירא לנפשו יהיה זהיר מאד מאד שלא יהיה מסייע לעוברי עבירה, ובפרט עבירה כזו שהמחלל שבת כעובד עכו"ם כידוע.

וכן בשו"ת ערוגת הבושם (או"ח סימן נ"ד) כתב: ע"ד שאלתו אם מומר לחלל שבת בפרהסיא רוצה לשכור ממנו חנות אשר בביתו, אם נכון לעשות כן ולהשכירו לו מאחר שידוע בבירור שיהיה חנותו פתוח בשב"ק, אם יש בזה משום מסייע ידי עוברי עבירה, או מותר מצד הדין מאחר שיש הפסד מרובה דאם לא ישכירו לו אפשר שלא ידמן לו שוכר אחר, ואידך מוצא לעצמו מקום לחנות די והותר.

הרה"ג יוסף זונדל שוב קריית ספר

שואל על סחורה דנבילות וטרפות דלהרבה פוסקים רק דרבנן, הלא יש לנו חילול שבת בפרהסיא דחמור הרבה יותר. וכבר ישב על מדוכה זו המהרש"ם, ודחק עצמו מאוד להתיר להשכיר למחללי שבת חנויות ואף גם בתים, וגייב כמה היתרים וצדדים, וידוע דברי החכם צבי סימן ע"ג כשפוסק אחד כותב כמה סניפין להיתר, אין לסמוך על סניף אחד בלא האחרים, ונידון דידן חמור הרבה יותר משאלתו, דבשם השאלה רק לענין מסייע לעבירה ולא משום לפני עור, כיון דיכול לשכור מאחרים והוי כחד עיברי דנהרא, וזה בשנים כתיקונן דהשוכרים ומשכירים הם שכחים, אבל בשנים האלו לאחר המלחמה דקשה למצוא בכל המקומות חנות או בית לשכור בנקל רק לאחר טורח גדול, הוי כתיבי עיברי דנהרא דאיכא לפני עור דאורייתא.

וכן בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סימן ל"ט) כתב: ע"ד שאלתו אם מותר לו על פי דין להשכיר חנותו למחלל שבת אשר יפתח את החנות בשבת ויחלל בה את השבת בפרהסיא, עיי"ש מה שהאריך ומסיים: וככל האמור שייך גם על כגון נידון שאלתנו, ועל כן אין להתיר גם כשימצא למכביר לשכור חנות אחרת, וגם כשקשה לו למצוא שוכר אחר, וגם מפני הדגשת הנימוק שהה לא באקראי בעלמא כי אם בתדירות. ואפילו אם החנות קרובה יותר לשכנים אחרים, איכא בזה מכל מקום משום גדר של דעלך סני ואסור, לחברך לא תעביד לזכות אותם כביכול בשכן רשע כזה שימור מדי שבת בשבתו את חייהם הרוחניים. ונראה להוסיף, דמכיון שהמדובר שהשכנים וכן דרי הסביבה המה יהודים חרדים, אם כן יכולים המה למחות בידו מעשות זאת להשכיר חנותו למחלל שבת מדין נזקי שכנים, ונלמד דבר זה מהדינים המבוארים בחו"מ סימן קנ"ו שהשכנים יכולים למחות זה בזה משום ריבוי הנכנסים והיוצאים, וכן לא להשכיר לכשזה שירבה כנז', וכן כל שהקול מוזק להם וכדומה כיעו"ש, וא"כ על אחת כמה שיכולים למחות שלא להשכיר לכשזה שישתמש בו באיסור ואשר יגרום להם בפעולת איסורו עגמת נפש ומיתוח עצבים קשה, אשר בהרבה פעמים עולים המה הרבה יותר מאי הסבילות של ריבוי נכנסים ויוצאים או קולות פטיש וריחים. ועוד זאת, שזה יגרום להם בתמידות מוסר כליות וטרדת רעיונות אולי אינם יוצאים די מספיק דין המחאה שצריכים מדי שבת בשבתו למחות ולהוכיח למחלל השבת שיפסיק את חילולו, ועל ידי כן גם מופרע העונג שבת שלהם ונהיה מועב אורת השבת, ואיך שהוא הוא גם גורם מפריע בחינוך

והנה אי שייך לפני עור לא תתן מכשול מיהת מדרבנן היכא דאינו בתרי עברי דנהרא, היא מחלוקת בין הפוסקים, וכבר הובאו בזה שני דיעות בשו"ע יו"ד סימן קנ"א סעיף א' בהגהת רמ"א, י"א הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתה היינו דוקא אם אין להם אחרים כיו"ב, או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר מותר למכור להם כל דבר, ויש מחמירים, ונהגו להקל כסברא ראשונה, וסיים רמ"א שם וכל בעל נפש יחוש לעצמו, והש"ך ס"ק ו' שם כתב דלא פליגי, דכ"ע מודים דבנכרי ומומר שרי כשיטת המקילין, והתוס' וראשונים בריש פ"ק דשבת מיירי בישראל שהוא חייב להפרישו מאיסור עיי"ש. ונראה פשוט דמומר דנקט הש"ך מיירי במומר לע"ז שכבר יצא מן הכלל, אבל בפושעי ישראל אף שדינו כמומר לכל התורה כולה, מכל מקום כיון דישראל גמור הוא מאן לימא לן שאם היה בידינו ובכחינו להפרישו שלא היה מוטל עליו, וכבר השיג בזה על הש"ך בתשובות חוות יאיר סימן קפ"ה עיי"ש. וזהו דלא כדגול מרובה שם דכתב בפשיטות דלדעת הש"ך בישראל הוצא לעבור במזיד על איהו עבירה, אפילו אינו מומר גמור, אין ישראל אחר מצווה להפרישו עיי"ש, והוא תמוה מאוד, דהא מבואר בכמה דוכתי דצריך למחות בעוברי עבירה אפילו בכח גדול וביד חזקה, וכל שאפשר למחות ואינו מוחה וכו', וכל שכן דמצווין להפרישו.

ומסיים שם: אבל במאי דקמן להשכיר חנות לפושע ישראל המחלל שבת בפרהסיא והוא בבית דירתו, דבר זה איכא למפשט ממשנה מפורשת במסכת אבות פרק א', דתנן התם הרוק משכן רע ואל תתחבר לרשע, ואי משום הפסד המגיעו על ידי זה, כבר אמרו בשלהי מסכת סוכה ששכיני רשעים לא נשתכרו עיי"ש. ועיין בבאר היטב בשו"ע או"ח סימן ש"ז ס"ק ד' בשם ספר חסידים, דאל ידור האדם בעיר שיום השוק בשבת, כי אי אפשר שלא יכשל עיי"ש, ק"ו שלא ישכיר חנות שבביתו למי שיחלל בו ש"ב.

וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן נ"ז): בדבר שאלתו באחד שפנה אליו בשאלה סודית, שהשכיר מכבד חנות בביתו לאחד שמוכר נבילות וטרופות לאינם יהודים, והוא בעוה"ר המשפיע הכי גדול להאכיל ולפטם את א"י בכל מיני שקץ חזיר וכדומה, ויש לו יכולת לסלקו מהחנות על ידי המשטרה, אם הוא צריך או מחוייב לעשותו. הנה איש כזה ודאי מוכר ומחלל שבת גם בפרהסיא, ועד שאתה

בניהם לשמירת שבת ולפחוד מחללו, ולכן הדעת נותנת שהשכנים וגרי הסביבה יכולים בודאי על פי הדין למנוע אותו שלא ישכיר חנותו לשכזה אשר יחלל בה את השבת בפרהסיא. ומסתבר על כן לומר שכל דבר הדיונים שבאו בזה בספרים הנ"ל, המה כשהמדובר בלהשכיר ביתו או חנותו בסביבה נכרית, כפי שהיה רגיל בחו"ל, אבל בלהשכיר בסביבה יהודית וכל שכן חרדית כו"ע יודו [שחוץ מהפקפוקים וחששות האיסורים שישנם בדבר הזה כשלעצמו וכנ"ל] שיכולים השכנים וגרי הסביבה למחות על פי דין שלא ישכיר את חנותו למחלל שבת אשר יחלל בה את השבת בפרהסיא, מתורת נזקי שכנים, מכל האמור נראה ברור להלכה שאסור לו להשכיר חנותו למחלל שבת שיפתח את החנות בשבת.

וכן מגאב"ד ירושלם הגאון רבי יצחק טוביה וייס שליט"א שמעתי דאסור להשכיר חנות למחלל שבת אשר יפתח את החנות בשבת. וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א דאין להשכיר חנותו למחלל שבת שיפתח את החנות בשבת, דמסתבר דכיון שרוצה לשכור ממנו מסתמא זה מקום טוב שיבואו יותר קונים, ולכן אף שיכול לשכור גם במקום אחר מכל מקום אצלו זה יגרום יותר חילול שבת, שיבואו יותר אנשים לקנות, לכן הוי כתיב עיברי דנהרא דיש בזה משום איסור לפני עור לא תתן מכשול.

וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א, דאין להשכיר חנות למחלל שבת כשהלה יפתח את החנות בשבת, דחילול שבת בפרהסיא גרע טפי.

ובשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן קפ"ד) כתב: וע"ז שאלתו אם מותר להשכיר ביתו ליהודי ספר שמגלח ביום ש"ק בפרהסיא, אם עובר משום מסייע לדבר עבירה, דגם בדלא קאי בתרי עברי דנהרא איסורא מיהו איכא. הנה עד ששואל להשכיר לספר, הרי בכל השכרת בית ליהודים מחללי ש"ק בבישול ואפיה ורחיצת הרצפה וכדומה יהיה איסור בזה, ופוק חזי מה עמא דבר, וכבר האריך בתשובת כתב סופר (יו"ד סימן פ"ג) בענין זה, והעלה דליכא איסור אלא אם כן בשעת סיועו עושה האיסור מיד, אבל באינו עושה האיסור מיד שרי. ועוד נראה דבכל גווני דאיכא משום מסייע, היינו דוקא אם בגוף הדבר שנותן לחבירו יעשה בו האיסור, אבל הכא הרי לא יעשה האיסור אלא באויר שבתוך הבית, והרי גם למ"ד דאדם מצווה על שביית כלים במגומר וגפרית דלא קעביד בכלי שום מעשה אלא מונח על הארץ, וכן בתוכו שרי ומכל שכן בזה. גם יש לצדד דכיון דלשטמא ימות חיישין, ולזמן ב' או ג' ימים חיישין שמא ימות, כדמוכח בש"ס דמועד קטן (דף י"ח ע"ב), וכן יש לומר שמא יעשה תשובה, ואף דמוכח בנדרים (דף ה' ע"א) ובר"ן דעשיית תשובה הוי נולד, מ"מ י"ל דתרי מיעוטא דשמא ימות ושמא יעשה תשובה מצטרפין להקל לענין חשש מסייע לעוברי עבירה, ואף דלענין לפני עור מוכח מהש"ס דע"ז (דף כ"ב) דאין לתלות להקל מטעם זה, מכל מקום בנידון דידן שיש לו בית אחר בעיר, וליכא אלא משום מסייע, והוא משכיר לו גם שאר חדרים שאין מחללין בהם ש"ק ועיקרו לימי החול. ומסיים שם: נראה לי דבנידון דידן מותר להשכיר. ועיין שו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן קמ"ד), הו"ד להלן לגבי השכרת בית לעברין.

[בשו"ת צ"ח אליעזר (ח"ג סימן ל"ט) כתב: כד דייקנן חזינן דאפילו המהרש"ם שהתיר לא התיר כי אם בצירוף זה שיש לו בית אחר בעיר, וליכא אלא משום מסייע ולא משום לפני עור, וגם מפני שמשכיר לו גם שאר חדרים שאין מחללים בהם ש"ק, ובנידונינו ליכא זה, כי השוכר אין לו בית אחר, וגם משכיר לו רק את החנות שיחלל בו את השבת, ומה שיתכן שיהודי אחר ישכיר לו (כי מגוי ובסביבה נכרית לא ילך לשכור) אין זה מוציא מידי איסור לפני עור, בהיות ואז היה היהודי ההוא עובר משום לפני עור, וכדמבאר המשנה למלך בפרק ד' מהלכות מלוה ולוה הלכה ב' שכל כה"ג שפיר עוברים משום לפני עור, ומבואר ופסק כן גם החוות דעת יו"ד סימן ק"ס בחידושים ובביאורים ס"ק א', וכן בפתחי תשובה ביו"ד שם ס"ק א' כיעו"ש. וכן יעו"ש בקובץ תשובות למרן הגר"ש אלישיב שליט"א ח"א סימן מ', שכתב דסדרת המשנה למלך דאם יכול לקבל אותו דבר מאחר, ואם גם הוא יהודי לא פלט מאיסורא דלפני עור פשוטה וברורה, וכשהשני הוא גוי דליכא בזה אלא משום מסייע, אין איסור אלא אם כן מסייעו בשעת מעשה, עיי"ש.]

ובשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן ק"ב) כתב: אשר שאל אם מותר להשכיר חנות לישראל אחר מחלל שבת, אשר אומר בפירוש שגם בש"ק יפתח חנותו למכור סחורתו. ואשיבהו הנה כבר נשאלתי שאלה כזו מכמה מקומות, והנה בספר ערוגת הבושם או"ח בסימן נ"ד נשאל שאלה זו, וכפי הנראה מסקנתו שם לאסור. אולם כמדומה לי שראיתי שאלה כזו גם בשו"ת מהרש"ם, ומסקנתו נראה שם להתיר, ולכאורה אפשר לומר דע"כ אין לאסור משום מסייע ידי עוברי עבירה אלא באם הבעל העבירה לא יעשה בדבר שהוא נותן אלא איסור לבדו, כמו כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבן נח, שהמקבל לא יעשה רק איסור, וכן בענין מכירת דברים הנצרכים לע"ז המבוארים בפ"ק דע"ז, ג"כ אנו חוששין שהעכו"ם קונה הבהמה להקריב לע"ז, ונמצא שיעשה בה רק איסור, וכן הך דמס' שביעית וגיטין להשאל לחשוד נפה וכברה, או בע"ז דף נ"ו לסייע לדרוך פירות בטומאה, אבל בכמו בנידון דידן שישראל כשרים שוכרים החנות למכור בהם בימי החול בזמן היתר, אם כן יכול המשכיר לתלות שהוא שוכר על זמן היתר כמו שאר ישראל כשר, ודומה למה דאיתא בפרק ה' דמסכת שביעית משנה ו': זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור, לאיסור ולהיתר מותר, אם כן הכי נמי איתא חנות מיוחדת לזמן היתר ולאיסור גם כן נימא דמותר. וכן איתא התם במשנה ה' אבות הלל מתירים למכור החשוד על השביעית פרה חורשת, מפני שהוא יכול לשחטו, ופי' הר"ע מברטנורא משום דבכל דהוא דמציון למתלי תלי [וביאור הדברים משום דלכאורה הרי ניכר שהוא קונה אותה לחרישה, שהרי

פרה הנמכרת לשחיטה הוא יותר בזול מפרה הנמכרת לחרישה, כדאיתא בב"ב צ"ב גבי יכול לומר לשחיטה מכרתיו לו, וא"כ לכאורה איך נתלה שקונה אותו לשחיטה, ולכן בא הר"ע מברטנורא לומר הטעם משום דלענין איסור דלפני עור לעולם אזלינן לקולא אפילו בתליה כל דהו], אם כן הכי נמי לענין להשכיר חנות למחלל שבת, כיון שימכור בזמן היתר גם כן יכול המשכיר לומר אני משכיר לך שתעשה מלאכה ותמכור בזמן היתר, ומה שהוא עושה אחר כך בזמן איסור הוי כעושה מעצמו, ולית ביה משום לפני עור, כן היה נראה לכאורה. איברא דקשה לכאורה על זה מגמרא ע"ז כ"ב דלא ישכיר אדם שדהו לכותי מפני שנקראת על שמו, והכותי יעשה בה מלאכה בחוה"מ, ופריך הש"ס תיפוק ליה משום לפני עור, ומתריך חדא ועוד קאמר, חדא משום לפני עור, ועוד שנקראת על שמו עיי"ש. הרי עלה בידינו מדברי הש"ס הנ"ל דבמשכיר שדה לישראל מחלל שבת או יו"ט או אפילו רק חוה"מ, איכא איסורא גם משום לפני עור, אע"ג דהמשכיר יכול לתלות שהוא משכיר כדי שיעשה בה מלאכה בזמן היתר, אפ"ה כיון שהוא יודע שהוא יעשה גם בזמן אסור איכא איסורא דלפני עור, ומוכח דליתא לסברא הנ"ל אלא בכל ענין איכא איסורא דלפני עור. אמנם לכאורה מכל מקום הדבר תמוה, שהרי חזינן בכל יום הישראלים פושעים ומחללי שבת לוקחין מישראל כשר דיו ונייר ושאר כלי כתיבה, וכן כלים אחרים המיוחדים למלאכה, ולא עלה על דעת אדם לאסור משום שהישראל רשע יעשה בו מלאכה בשבת, וכן משכיר לו בתים ואינו עולה על לב שום אדם לאסור משום שהוא יעשה בתוך הבית בשבת דברים האסורים, ינשל בתוך הבית ויעשה אש ויכבס בגדיו בתוכו. והנה במקום אחר כתבתי דע"כ צ"ל דהא דאסור גבי שדה משום לפני עור, הוא רק משום שיעשה איסור בגוף הדבר המושכר לו, שיחרוש בגוף הקרקע, משא"כ בבית וחנות המלאכה שיעשה אינו בגוף הבית והחנות. ושוב ראיתי בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן קפ"ד) שכתב כן. איברא דאכתי לא נתיישב שפיר, שהרי אנו מוכרין למחללי שבת אף קולמוס ונייר, אף שיעשה האיסור בגוף הדבר הנמכר לו [אם לא שנחלק שבמכירה קיל טפי מבשכירות, משום דבשכירות בשעה שנעשה האיסור אכתי הדבר של ישראל לכן חמור טפי, משא"כ במכירה שהוא לגמרי של הקונה]. וכן מוכרים להם שוורים אף שיחרוש בשבת בהם, וע"כ צריך לחלק באיזה חילוק ולומר דשאני השכרת שדה דמבואר בע"ז כ"ב הנ"ל דאסור משום לפני עור, משום דכל עבודת שנה אחת מחשב כעבודה אחת, ואם כן כיון שבמשך השנה יעבוד השוכר גם בשבת ויו"ט או בחוה"מ, הוי כאלו עושה המלאכה הראשונה באיסור, וכשעושה המלאכה הראשונה באיסור איכא לפני עור כמו במושיט יין לנזיר ואבר מן החי לבן נח, אבל בהשכרת חנות וכן מכירת כלים שעושין בה מלאכה, הרי מכירת סחורה בחנות בכל יום ויום מילתא באפי' נפשי הוא, ואין שייך לומר דמכירת כל הזמנים וכל הימים הוי עבודה אחת, הלכך שפיר יש לומר כיון דאיכא כמה זמנים דמותר למכור סחורה בחנות, דהיינו כל ימי החול, א"כ הישראל משכיר לו על אותן הזמנים, ומלאכה ראשונה בהיתר הוא, ואם אח"כ יעשה השוכר מעצמו איסור ויפתח חנותו בש"ק, הוי כעושה האיסור בעצמו ואין לישראל המשכיר שום חלק ושום סיוע בו, אין בו משום לפני עור כמו בהך דפרק ה' דמס' שביעית דבאיכא למתלי בהיתר תלי, ואין בו משום לפני עור, הוא הדין הכא יכול הישראל להשכיר על מלאכת היתר של ימי החול.

ומסיים שם: ומכל מקום נראה דעל אופן שצריך מע"ת שהשוכר אמר בפירוש קודם השכירות שיפתח חנותו בשבת, ככה"ג אין להשכיר לו, וכמבואר במשנה ח' פרק ה' דשביעית וכולן בפירוש אסורין, ועיי"ש בתוס' רעק"א על המשניות שמביא לשון הרמב"ם כגון שאמר לו מכור לי פרה זו אחרוך בה או אזרע בה וכו' אסור לו וכו', הוא הדין הכא באם אמר בהדיא השכר לי חנות ואפתח אותו בשבת אסור להשכיר לו, אבל בסתמא שאינו אומר שום דבר רק שוכר בסתמא אפשר להתיר. וגם בסתמא נראה דאם לא יפסיד המשכיר הרבה באם לא ישכיר להרשע הנ"ל ג"כ אין להתיר, וכמ"ש בערוגת הבושם, וכמו שאומרים בשם בעש"ט הקדוש ומבואר בתשו' מורי מהר"מ שיק או"ח, ואין להתיר אלא מתוך הדחק, דהיינו שבאם לא ישכיר לו יפסיד המשכיר הרבה, אבל בלאו הכי יש לומר לו להרחיק משכן רע, ובפרט דיכול להזיק לב"ב כמובן.

ובקובץ תשובות למרן הגר"ש אלישיב שליט"א (ח"ב סימן י"ט) כתב: הנה המהרש"ם ח"ב ס' קפ"ד התיר להשכיר ביתו ליהודי ספר שמגלח ביום ש"ק בפרהסיא, דליכא איסור מסייע אא"כ בשעת סיועו עושה האיסור [והביא שכן כתבו הכתב סופר והבנין ציון], אבל באינו עושה האיסור מיד שרי. והמהרש"ג ח"ב סימן ק"ב לא התיר אלא בהפסד מרובה ושעת הדחק להשכיר חנות למחלל שבת, שמסתמא גם בשבת יהיה החנות פתוחה כמעשהו בחול. ובשו"ת באר משה (ח"ה סימן צ"ז) כתב: אם להשכיר חנויות וכיוצא בלמחלל שבת, בזה נמצא אריכות באחרונים, המהרש"ם ופרי השדה מתירין, ותשו' ערוגת הבושם (חאו"ח סימן נ"ז) אוסר, ואין בידי להכריע, אבל המחמיר תבוא עליו ברכה מן שמיא, ועיין ברמ"א יו"ד סימן קנ"א שכתב ככה"ג דבעל נפש יחמיר.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דהמשכיר חנות למחלל שבת יש לו לעשות תנאי בחוזה שלא יחלל שבת בזה, וכן כתב בשו"ת צ"ח אליעזר (ח"ג סימן ל"ט) בשם שו"ת נהרי אפרסמון.

להשכיר דירה לעברין

בהשכרת דירה למחלל שבת יש לדון האם יש בזה משום לפני עור לא תתן מכשול ומסייע לעוברי עבירה, כיון שיש הרבה עבירות אשר בלא בית לא היו נעשין, וכן הדירות כיום יש בהם חשמל, ויגרום לו להדליק ולכבות את החשמל בשבת.

והנה בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן קפ"ד) כתב בפשיטות שעמא דבר להשכיר בית ליהודים מחללי ש"ק, ומרן הגר"ש אלישיב שליט"א מציון תמיד כשנשאל האם מותר להשכיר דירה למחלל שבת דהמהרש"ם מתיר.

וכן בשו"ת פרי השדה (ח"ג סימן צ"ז) כתב: אשר שאל על דבר איש אחד שהשכיר ביתו למחלל שבת ר"ל, עברין גדול כמעט על כל התורה כולה, ורוצה מע"כ נ"י לומר שהוא בכלל מסייע ידי עוברי עבירה, הנה המג"א סוף סימן קס"ג ס"ל באמת דאפילו היכא דלא הוי בתרי עברי דנהרא כגון שהפרוסה הוא של האוכל, מכל מקום המושיט לו מקרי מסייע ידי עוברי עבירה עכ"פ. ועיין פרמ"ג שם שהאריך קצת בענין מסייע ידי עוברי עבירה, מכל מקום יש לחלק דמסייע ידי עוברי עבירה, לא הוי רק אם הוא עושה עבירה בדבר הזה ממש, כגון התם שאוכל הפרוסה בלא נטילת ידים, משא"כ הכא שמשכיר לו ביתו, אטו השוכר המחלל שבת עושה עבירה בדבר שהשכיר לו הוא עושה עבירה בפני עצמו, ופשיטא שאם זהו לא היה משכיר לו היה אחר גם כן משכיר לו, לא מקרי מסייע ידי עוברי עבירה. ועיין שו"ת תורת חסד או"ח סימן ה' בסוף התשובה שם, משמע גם כן שאם אינו נותן לו בחינם ויכול לקנות במקום אחר, גם כן לא הוי מסייע ידי עוברי עבירה, ואע"ג דהתם מייירי רק באיסור דרבנן, והכא בנידון דידן הרי השוכר מחלל שבת באיסור דאורייתא, מכל מקום הכא כיון שאינו עושה העבירה בשל המשכיר, והמשכיר אינו מסייע לו לחילול שבת שלו, ליכא כאן משום מסייע ידי עוברי עבירה, וזה פשוט לע"ז, וזולת אם לא היה משכיר לו לא היה יכול למצוא דירה אחרת, והיה מקבל עליו שלא לחלל שבת, כה"ג ודאי היה מחוייב למחות בו שלא יחלל שבת, וכל אדם אם אפשר לו למחות בעוברי עבירה מחוייב למחות, ומי שאינו מוחה עושה איסור. אמנם אם אי אפשר למחות בו, רק שיהיה אסור משום שהשכיר לו דירתו, זהו לא הוי בכלל מסייע ידי עוברי עבירה, כיון שאינו עושה האיסור בשל המשכיר, דלדור בבית ולחלל שבת הם שני ענינים נפרדים, ולא דמי למאכיל פרוסה בלא נטילת ידים, דשם עושה האיסור בדבר זה ממש שניתן לו.

ובחלק ד' סימן ל"ט כתב הפרי השדה: על דבר פונדקי אחד יר"ש שרוצה לעשות בפונדקי שלו תיקון "מעלית", דהיינו שלא יצטרכו האורחים הדרים בעליה לעלות ברגליהם על המדריות רק בכח הלקטרי עולים למעלה, רק לבו נוקפו כי על ידי זה יזדמן שישראלים אורחים אשר הם קלי הדעת ולא יחושו לחילול שבת שיתמשו בזה בשבת גם כן, אם לא יהיה בכלל לפני עור, או לכל הפחות מסייע לדבר עבירה, ואם לא יעשה זה תיקון המעלית לימי החול עכ"פ יוכל להיות לו הפסד גדול, כי האורחים צריכים לזה, ודעת מעכה"ר נ"י שיודיע להאורחים כי בשבת אסור להשתמש בזה כי הוא נגד חוקי תורה"ק. הנה בהשקפה ראשונה הדבר פשוט דאין כאן משום לפני עור, דאטו מי נימא שמי שיש לו בביתו בשבת מלאכת הכתיבה דיו וקולמוס, ונכנסים בביתו אורחים קלי הדעת, דעובר משום לפני עור, הא כיון דידועים שהוא איסור אם כן אין כאן משום לפני עור, ואם כן הכי נמי אם מזהיר אורחים ישראלים שדרים בביתו שבשבת לא ישתמשו במעלית, פשיטא שלא שייך כלל לפני עור. ומעתה נבוא לחשב השני אי נימא דמכל מקום הוי בכלל מסייע לדבר עבירה, ואם כן נימא דכיון שמשכיר להם דירתו, והוא יודע שישתמשו בשבת גם כן במעלית, הוי בכלל מסייע ידי עוברי עבירה. ונחזי אנו בס"ד, הנה המג"א סוף סימן קס"ג כתב דאפילו היכא דליכא משום לפני עור, וגם כיון שיכול ליקח מעצמו גם כן, מכל מקום אם מושיט לו הוי בכלל מסייע ידי עוברי עבירה, ועיי"ש בפרמ"ג שהאריך קצת בדין מסייע לו ממש דבר שיוכל לעשות בו איסור, כמו התם שמושיט לו פרוסה והוא אוכל בלא נטילת ידים, משא"כ מי שמשכיר דירה לחבירו, שבשעה שמשכיר לו אין כאן עדיין שום איסור, רק על ידי זה שידור אצלו יהיה בידו לחלל שבת שישתמש במעלית בלי רצון המשכיר שלא יוכל למחות בידו ולהפרישו, מכל מקום כיון שבשעה שמשכיר לו אין כאן עדיין שום איסור, ובפרט אם מעלית כזה שכיח גם בשאר בתי פונדקאות, ואם זה לא ישכיר לו יוכל להשכיר אצל אחר גם כן, אם כן איזה מסייע ידי עוברי עבירה יש כאן. ובשו"ת פרי השדה ח"ג סימן צ"ז הארכתי קצת במי שמשכיר ביתו לאיש מחלל שבת ויודע שיחלל שם שבת, אם הוא בכלל מסייע ידי עוברי עבירה, והבאתי ראיה דכל שיוכל למצוא במקום אחר גם כן דירה, ובין כך ובין כך יחלל שבת, לא הוי בכלל מסייע ידי עוברי עבירה, דהוא אינו מסייע לו במידי כיון שנטול שר דירתו. וכן כתוב בפירוש בשו"ת תורת חסד לאו"ח סוף סימן ה', דאם אינו נותן לו בחנם ויכול למצוא במקום אחר גם כן, ליכא איסורא כלל. ועיין במסכת שביעית פרק ה' משנה ט' דמשמע גם כן דמסייע ידי עוברי עבירה ליכא רק במסייע ממש, ואם כן אע"ג דנימא דמרבנן אסור אפילו אינו מסייע ממש, מכל מקום זהו דוקא אם בלעדו לא יוכל לעשות איסור, ומה"ט אסרתי להשכיר חנות למי שיוודע שבדאי יחלל שבת, כיון שהמעשה היה שלא יוכל למצוא חנות אחר, אם כן הו"ל שפיר בכלל מסייע ידי עוברי עבירה. ועיין שו"ת נטע שורק או"ח סימן י"ט, שכתב גם כן דכל שאינו מסייע לו בגוף דבר האסור, כמו במאכיל פרוסה למי שאינו נזהר בנטילת ידים, לא הוי בכלל מסייע ידי עוברי עבירה, ואם כן הכי נמי כיון שהישראל שירצה להשתמש במעלית יעשה זאת מעצמו, והמשכיר לא השכיר לו רק הדירה ולהשתמש במעלית בימי החול, והוא מעצמו ישתמש בשבת גם כן, אין זה המשכיר בכלל מסייע ידי עוברי עבירה.

ומסיים שם: על כל פנים כיון שאין הישראל משכיר לו המעלית על שבת, ואין לו שום ריוח מזה, רק שעל ידי זה יוכל להשכיר הדירה לאורחים, ויכולים למצוא במקום אחר גם כן דירה כזו עם מעלית, כבר כתבנו שאין כאן משום מסייע ידי עוברי עבירה, ואדרבא אולי יעלה בידו על ידי זה להפריש איזה מישראל מאיסור ויהיה זכות

הרבים תלוי בו, רק אם במקום אחר אי אפשר להם למצוא דירה כזו עם מעלית רק אצלו דווקא, כה"ג יש לחוש משום מסייע ידי עוברי עבירה. וכן משמע בשו"ת תורת חסד שם דאם אי אפשר לקנות או לשכור במקום אחר הו"ל שפיר בכלל מסייע ידי עוברי עבירה, רק אם גם בפונדקאות אחרים יש מעלית כזו יפה הורה מעת"ר נ"י שאין כאן מסייע ידי עוברי עבירה אם מזהירים שבשבת אסור להשתמש בזה, ואינו נוטל מזה שום שכר.

וכן במנחת שלמה (ח"א סימן ל"ה אות ב') כתב כמה דוגמאות של דברים שאין בהם משום לפני עור, וביניהם משכיר בית לעברין, אע"ג שיש הרבה עבירות אשר בלא בית לא היו נעשין, ועושים כן גם בכה"ג דלא מצי למיגר מנכרי אלא מישראל.

ובחלק ב' סימן צ"ז אות ה' כתב מרן זצוק"ל: במה שתמה על מה שכתבתי במנחת שלמה סימן ל"ה אות ב' להתיר להשכיר בית לעברין, והא יש הרבה עבירות אשר בלא בית לא היו נעשין, ביאור הדברים דמשכיר בית לעברין הרי בכל מקום שנמצא הוא חוטא ועובר עה"ת, ולכן אף דאפשר שירבה בעבירות כשיהיה לו בית, מכל מקום הבית עצמו הרי אינו חפצא דאיסורא כמו יין לנזיר, וכיון שאין המשכיר מסייע בעצם עשיית העבירה, וגם איכא קצת למיתלי שאינו מרבה, לכן אין להמנע מלהשכיר בית למחלל שבת בסביבה חילונית של מחללי שבתות. ומה שכת"ר תמה דליתסר מיהת משום מסייע, גם כן נראה דכיון שאינו מסייע ממש בעשיית העבירה, וגם אפשר דאינו גורם לו כלל אפילו להרבות בעבירה, בכגון דא מסתבר דלא אסור, ובפרט במי שפרנסתו בכך.

וכתב מרן זצוק"ל שם עוד תשובה: אין נכון להכניס מחלל שבת בתוך בנין של יהודים שגרים בו שומרי תורה, אבל לא במקום של שומרי תורה אין להקפיד, כי רק אם מכניס תועבה (כלומר ע"ז) הוא דאסור, ואם באנו לחשוש לסיוע לדבר עבירה היה אסור להעסיק פועל כזה, כי על ידי זה שיהיה לו ממון יוכל לעשות עבירות, וכן איך מוכרין עט ונייר בימות החול למחלל שבת, וגם כאן שכירות ליומא ממכר הוא, ועל כגון דא נאמר מיום שחרב בית המקדש אי אפשר להעמיד הדת על תילו. חושבני שאתה זוכר ששאלתי איך נוסעים עם נהג יהודי במוצ"ש כשלא הבדיל עדיין, לא התפלל והניח תפילין וכו' וכו', גם כיון שההשכרה היא לטובתו יתכן דעל כגון דא נאמר הלעיסהו, גם היא אסור להשכיר לנכרי אם יודעים שעובר על ז' מצוות של גן נה, ובאופן שעל ידי זה שיש לו בית יוכל לעשות יותר עבירות, גם יפה כתבת שיש לצרף דעת הש"ך [סי' קנ"א ס"ק ו'] והדגמ"ר שם, ולכן נ"ל כמו שכתבתי שרק בתוך בנין של שומרי תורה הוא דאסור, ולא במקום אחר.

ובמנחת שלמה על מסכת שביעית (פרק ה' משנה ו') כתב מרן זצוק"ל: דלא קעבר אלפני עיור אלא כשמכילו בחפצא דאיסורא גופיה, וכגון במושיט כוס יין לנזיר, ובהו אין הכי נמי דלא תלין לומר דשמא רוצה הכוס ליתנו לאחרים, דסוף סוף בספיא נמי אסור, אבל כשאינו מסייעו באיסור עצמו רק נתן לו דבר היתר, אלא שעל ידי זה יש בידו אפשרות לעשות בו איסור, זה אינו בכלל האיסור של לפני עיור, ואסור רק מדרבנן, ולכן הקילו בכלי המיוחד לאיסור ולהיתר, תדע דאם לא כן האין מותר למכור לחשוד על השבת נייר או עט וכדומה הא יש לחוש שמא יכתוב עליה בשבת, וכן מוכח ממה דנוהגים להשכיר בית לחשודין על העבירות אף במקום שלא יוכל לשכור אלא אצל ישראל, וכידוע דבכה"ג חשיב לעולם כתרי עברי דנהרא, ולא אמרין דאית ביה משום לפני עיור, מפני שיש הרבה עבירות שאי אפשר לעשותן אלא בבית, וכמו כן איך מרפאין את החשוד בעבירות, הרי על ידי שיבריא יוכל לעשות רשעתו, וכן מוכרין חלב למי שחשוד לבשל בו בשר, וכן כל אוכלין ומשקין למי שלא יברך עליהם, ומוכח כדאמרן דאם החפצא הוא היתר נוהגים להקל מאד.

וכן כתב בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ב סימן ס"ו): הנה בדבר אם מותר להשכיר בית לטכנים עוברי דת, אשר הם ישתמשו בהמים ורתחין בשבת, אם יש איזה איסור על בעל הבית מלהשכיר להם, הנה מכיון שודאי ברור ששיגו דירות אחרות שמצד איסור לפני עור ליכא, אלא שאולי יש בזה משום מסייע ידי עוברי עבירה שאסרו מדרבנן לתוס' ורא"ש ור"ן בשבת דף ג', ועיין בספרי אגרות משה על יו"ד סימן ע"ב מה שכתבתי דלהש"ך ודגמ"ר סימן קנ"א ס"ק ו' ליכא איסור זה באלו שעוברים במזיד, וביארתי דבריהם בטעם נכון, ורק שלהמג"א סימן שמ"ז ס"ק ד' יש איסור זה לישראל מומר, אבל ביארתי שהוא דוקא בנותן לו הדבר לעבור בו העבירה, אבל כשהוא גם להיתר ליכא איסור זה, דאם לא כן היה לו לאסור מלמכור קדירות לבשל לעוברי עבירה, משום דהרי יבשל בהן גם בשבת וכדומה בכל דברים אף של היתר, וגם הארכתי שם לבאר שאף בליכא אחר נוטה יותר שאין לאסור, על כל פנים ביש במקום אחר שהוא רק מצד איסור מסייע ודאי אין לאסור בכה"ג, ולכן גם המים הרתחין שלא נעשו ביחוד לשבת, דהוא גם לכל השבוע כשיכולין לעשות בעצמן, אין לאסור. ועיי"ש עוד מה שכתב בסיומן ס"ב.

ובשו"ת באר משה (ח"ז קונטרס עלעקטריק סימן ק"ז ד"ה ועתה) כתב דמבין בתרי שורותיו של תשובות אגרות משה (או"ח ח"ב סי' פ') נראה שהיה פשיטא ליה ששרי לבעל הבית ישראל השומר דת ומצות להשכיר למחללי שבת משרד בביתו המתנהג ע"י מעלית, שכל אחד ואחד בעצמו מנהיג המעלית, ולא איכפת לן מה שהם ישתמשו במעלית שלו בבית הקניזה, לו, ולא חיישינן על לפני עור, עיי"ש.

וכן כתב בשו"ת דברי יציב (או"ח סימן ק"ו): לא שמענו מעולם לאסור להשכיר למחללי שבתות דירות וחנויות, ופוק חזי מאי עמא דבר. וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דנוהגים להקל להשכיר בית למחלל שבת. וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א דמותר להשכיר דירה למחלל שבת, אף שבזה יכשל בעבירות שצריך בית לעשותם, וכן יחלל שם שבת על ידי

שדיליק שם את האור וכדו'.

וכן מגאב"ד ירושלם הגאון רבי יצחק טוביה ווייס שליט"א שמעתי דלא שמענו מעולם לאסור להשכיר בית למחללי שבת, ונראה דלא דמי להשכרת חנות או מכונית, דבשבת עומד כולו רק לעשיית עבירות משא"כ בית.

ובגליון אליבא דהלכתא מס' 42 עמ' ל"ב האריך בזה הרה"ג יוסף כהן שליט"א, ומסיק דמותר להשכיר דירה לאדם שלפי חזונו החיצונית נראה שאינו שומר שבת, לפי שאפשר לתלות שעל אף לבושו הנ"ל דלמא הוא כן שומר שבת, ועל אף שהוא כנגד רוב הסיכויים, מכל מקום מותר כאן לתלות בתלות רחוקה משלושה טעמים, א': במקום שיש לאדם ריוח מותר לו לתלות בתלות רחוקה לפי חלק מהראשונים, ועל אף שיש חולקים היו מחלוקת במילתא דרבנן, ובשל סופרים הלך אחר המקיל. ב'. כאן יש חשש של דרכי שלום אם ישכיר רק למי שנראה שומר מצוות, ובמקום של דרכי שלום לכ"ע מותר לתלות בתלות רחוקה. ג'. בנידון דידן אף דהוי תלות שסומכת על המיעוט, מכל מקום לא הוי תלות דחוקה ומוזרה שאין דרך לקיימה, ובכה"ג מותר לתלות אף בלי שני הטעמים הנ"ל. ואם יודע בודאות שהשוכרים לא שומרי שבת, אם הם זקנים או צעירים יש לתלות שבשבת ויו"ט לא ירצו להשאר לבדם בדירה, אלא ילכו למשפחתם שנמצאת בדירה אחרת, שגם זה מצוי כידוע וממילא לא יחללו שבת ויו"ט בדירה. ואם לא הוי זקנים או צעירים, צ"ע אם אפשר לתלות שמא לא יהיו בדירה בשבת.

ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק מ"ג סעיף ב') כתב: אין להשכיר דירה למחלל שבת, אלא אם כן במקום שמצויים שם הרבה נכרים, שיכול המחלל שבת לשכור מהם. ובהערות שם כתב: אסור להשכיר דירה למחלל שבת, שכיון שיעשה בה חילולי שבת, הרי הוא עובר משום לפני עור לא תתן מכשול. ואמנם נראה שבמקום שמצויים הרבה נכרים, ויכול אותו מחלל שבת לשכור מהם, יש להתיר להשכיר למחלל שבת, ולסמוך על מש"כ המשנה למלך בפרק ד' מהלכות מלוה ולוה הלכה ד' בשם הרב פני משה, שבמקום שהמלוה ריביתית היה מלוה אותם דמים לאדם אחר ריביתית, אינו עובר משום לפני עור אם ילוה הוא בעצמו, דכיון דלא הוי כתרי עברי דנהרא [דהיינו שיכול לעבור את העבירה בלא שהוא יעזור לו], אין בזה משום לפני עור, כמבואר בע"ז ו' ע"ג. ואמנם המשנה למלך שם חלק עליו, דכיון שגם הוא האחר היה נותן היה עובר על לפני עור, לא נפטר הוא בזה מאיסור לפני עור, מכל מקום במקום שהאחר לא יעבור על לפני עור, אף המשנה למלך מודה שאינו עובר בלפני עור, וכן כתב בפתחי תשובה ביו"ד סימן ק"ס ס"ק א'; ע"ש. וא"כ במקום שיכול המחלל שבת לשכור דירה מנכרים, כיון שהנכרי לא יעבור על לפני עור, גם ישראל המשכיר לו בית אינו עובר באיסור זה. ואף על פי שבפתחי תשובה שם הקשה שאף בלא תרי עברי דנהרא אסור על כל פנים מדרבנן, כמבואר בתוס' בשבת דף ג' ע"א ד"ה בבא וברא"ש ובר"ן שם, מכל מקום נראה שיש להקל בנידון דידן, שכאן אינו ודאי שיעבור איסור, ודמי להא שמבואר במשנה שביעית פרק ה' משנה ט' ובגטין ס"א ע"א, שמאלת אשה נפה וכברה למי שחשודה על השביעית מסוים שאינו ודאי, ואף שלא הותר שם אלא מפני דרכי שלום כמבואר שם, מכל מקום יש לצרף לזה את סברת הפני משה שכשיש אחרים מותר. ועוד, שכל איסור לפני עור כאן הוא רק מדרבנן. ועוד יש לצרף סברת הראשונים דכשאנו תרי עברי דנהרא אין איסור אפילו מדרבנן, וכמו שהביא הרמ"א ביו"ד בסיומן קנ"א סעיף ד' ה'תוס' והמרדכי, וראה עוד בש"ך שם ס"ק ו' ובפתחי תשובה הנ"ל. וכל זה במקום שמצויים נכרים, אבל במקום שאין מצויים נכרים, וכגון בזמנינו בארץ ישראל, אין להתיר להשכיר דירה למחלל שבת.

ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח יו"ד סימן ט"ו) כתב לא למכור בית למחלל שבת משום איסור דלפני עור, ואיסור מסייע ידי עוברי עבירה עיי"ש. ומהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א שמעתי דאין להשכיר דירה למחלל שבת [בחוט שני שביעית פרק ח' הלכה ב' כתב בשם הגר"א יו"ד סימן קנ"א סעיף א' ס"ק ז', שתרי עברי דנהרא הוא אף אם יוכל להשיג את האיסור מגוי או בעצמו ע"י שיקנוהו מאחר, וכל שאין האיסור מונח לפניו וצריך לקנותו עובר על ולפני עור מן התורה. ובפרק ח' הלכה ז' כתב דיש ללמוד מדברי המג"א סימן שמ"ז ס"ק ד' דמה שהתירו חכמים למכור לו כלי שמלאכתו רק לאיסור, כגון מחרישה קודם השביעית (דרק בשביעית אסור), אין היתר זה אלא במוכר לו את החפץ כיון שהחפץ יוצא מרשותו, אבל במשאיל או משכיר לו חפץ שאפשר שיעשה בו איסור, אין היתר לתת לו קודם זמן האיסור, דכיון שהחפץ דידיה נמצא אצל החשוד הוי כנותן לו בכל רגע, ובזמן האיסור איכא משום ולפני עור].

וכן לכאורה יוצא מדברי המשנה ברורה סימן רמ"ג ס"ק ב' וסימן שמ"ז ס"ק ז' (הו"ד לעיל בדן השכרת חנות לעברין), דאסור להשכיר דירה למחלל שבת כשברור לנו שיעשה בו איסורים שצריך בית לעשותם, או ידליק שם את החשמל בשבת וכדו', אף אם יוכל לשכור בית במקום אחר.

ובשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן ק') כתב: אנו רואים שאין העולם נוהרים בזה, ובעיירות גדולות שנמצאים בעוה"ר מחללי שבת לרוב, וגם נמצאים ישראלים כשרים שיש להם בתים וחנויות, ולא שמענו שיהי נזהרים מלהשכיר דירה או חנות לאיש מחלל שבת, וכמדומה שראיתי בשו"ת מהרש"ם להתיי, וש"ת ערוגת הבושם סימן נ"ד נמצא גם כן שאלה כזו, ואם כי מסקנת דבריו לאסור אבל רק מצד הירחק משכן רע ואל תתחבר לרשע, והיינו משום דהמחלל שבת הנ"ל ידור עמו ביחד ויש חשש שילמוד ממעשיו. ותמיהני שלא הביא כלל מהך גמרא דע"ז דף כ"ב דאסור להשכיר שדהו לכותי, משום שיעשה מלאכה בחוה"מ ואיכא איסור לפני עור, ואם כן מצד אם יעשה בשבת דוודאי איכא איסור. ובאמת היה מקום לומר סברא להתיי, והוא משום דהרי מבואר בפסחים גבי לא אפשר ולא קמכוין מותר,

ולחד לישנא [דקיי"ל כוותיה] לרבא אפילו אפשר ולא קמכוין גם כן מותר, ובנידון דידן הרי אין ישראל מכוין להכשיל את המחלל שבת הנ"ל, ואם כן נהי דהמומר הנ"ל נכשל, מכל מקום ישראל אין כוונתו לכך, והוי לגבי ישראל לא אפשר ולא קמכוין דמותר. אלא שעומד לנגדו דברי הגמ' בע"ז הנ"ל דמשמע דאסור, ואפשר דהתם כיון ששם ישראל נקרא על השדה חמור טפי גם לענין לפני עור, כיון שנראה לכל שבשדה של ישראל עובדים ועושים מלאכה באיסור, וכמו שלענין שבת מלאכת מחובר חמור טפי, מפני שהוא בפרסום, הוא הדין לענין לפני עור בדבר המחובר חמור טפי.

[ועיי"ש שהוסיף: ובאמת בענין לפני עור העולם מקילים בכמה ענינים יותר ממה שמבואר בש"ס ובשו"ע, שהרי מבואר בב"מ פרק איזהו נשך דהמלוה את חבירו בלא עדים עובר על לפני עור, ונפסק כן בחו"מ סימן ע', ואפ"ה אנו רואים שאין העולם נזהרים, וכן מבואר במו"ק שהמכה את בנו הגדול עובר על לפני עור, ואנן חזינן דאין העולם מדקדקין בזה, וכתבתי בזה כמה דברים לחכם אחד, וכתבתי גם כן שנראה דאין כוונת הגמרא דיש איסור גמור משום לפני עור, רק שהוא באחריות לבוא לידי לפני עור, אבל אין איסור גמור, לכן אין העולם נזהרין בזה כל כך].

ובסיומן קמ"ד כתב: ואשר שאלת חו"ד בדבר שהוכרחת ליתן שטר שכירות על שני חדרים מביתך לשני אדוואקאטען (עורכי דין) מחללי שבת, למען לא יקחו את הדירות בחזקה הערכאות, ולמסור אותם בשכירות למי שירצו הם, ועתה אתה שואל אם אינו מחוייב אתה לבזבז על זה ממון שיבוא דוקא ישראל כשר להדירות, ועיקר השאלה הוא אם על פי דין תוה"ק יש איסור להשכיר דירה למי שיחלל בה שבת או לא. וזה תשובתי, ומביא שם דברי הגמ' הנ"ל בע"ז דאין להשכיר שדה לכותי, וכתב: ואם כן עלה בידינו מדברי הגמ' הנ"ל דאסור להשכיר שדה למי שיעשה בהדבר ששכר איסורי דאורייתא. אמנם חזינן דעלמא לא איזדהרו בהכי, שהרי בעיירות גדולות שכיהי בזמנינו מאוד הני מחללי שבתא, והרבה ישראלים כשרים יש להם בתים וחנויות באותן עיירות, ומשכירין אותן להני אנשי דלא מעלי, ולא עלה על לב איש לחוש על זה דאסור להשכיר ביתו וחנותו למומר לחלל שבת משום איסורא דלפני עור. ומצאתי להגאון מהרש"ם בספרו שנשאל בזה, והשיב להתיי. איברא דטעם אחד שכתב להקל משום דתלינן לקולא שמא ימות המחלל שבת או שמא יעשה תשובה, לא נהירא כלל, דאיך ניקול משום שמא ימות, דע"כ לא מציינו לחקור אי חיישינן שמא ימות אלא להחמיר אי חיישינן על זה, וגם בזה איכא עקולי ופשוטי, דלפעמים גם על זה לא חיישינן, אבל להקל מטעם דתלינן שימות וכן שיעשה תשובה, זה לא אמר אדם מעולם, ואין מקילין מטעם זה לא בדאורייתא ולא בדרבנן, דהרי גם בלא ישכיר אדם שדהו לכותי דאמרין דאיכא משום לפני עור, גם כן יש לתלות שימות או שיעשה תשובה, אפילו הכי לא תלינן, באופן שדברי הרב בזה אינם נכונים כלל, אבל מכל מקום נהי דטעם זה אין בו ממש, אבל יש לקיים הדין מצד שני טעמים שכתב עוד. והנה טעם הראשון כתב בגמרא דע"ז סי' א' איכא חשש לפני עור, משא"כ בנידון שאלתינו ליכא אלא משום מסייע ידי עוברי עבירה קיל טפי. ולכאורה תירוץ זה גם כן אינו מובן, דאם בנידון דהשכרת שדה לכותי איכא משום לפני עור, גם בנידון דידן של השכרת חנות למומר גם כן איכא משום לפני עור, דמה חילוק יש בין זה לזה. אמנם נראה לבאר הדברים, דענין הגמרא דע"ז הנ"ל היא משום לפני עור גמור בתרי עברי דנהרא, משא"כ בנידון שאלתינו דעל ידי שמשכיר ישראל ביתו למחלל שבת לא יעשה המחלל שבת יותר איסורין ממה שהיה עושה באם לא היה משכיר לו, לכן לא שייך כאן איסור של לפני עור, אלא יש כאן משום מסייע ידי עוברי עבירה ובהו יש להקל יותר. גם בצירוף טעם השני שכתב דשאני בהך דע"ז כ"ב הנ"ל, דהכותי יעשה איסור בגוף השדה המשכיר לו הישראל שיעשה בהשדה מלאכה בחולו של מועד, משא"כ בנידון שאלתינו דהמחלל שבת לא יעשו מלאכה בגוף הבית הנשכר להם, אלא שיעשו מלאכה בעצמם שיחללו שבת בכתובה ובשאר מלאכות, והרי מלאכות הללו אין להם שייכות עם גוף הבית כלל, ונמצא ששכירות הבית הוא ענין אחר, והמלאכות שלהם הם ענין אחר, ולכן אין ראייה מהגמרא בע"ז הנ"ל לאסור בענין שלנו. ושפיר יש להביא ראייה להיתר ממה שמנהג העולם שלא לדקדק בזה, ומשכירים בית אף למחלל שבת, ועלה בדעתי להביא ראייה למנהג העולם להתיי ממה דאיתא בסוף פ"ק דע"ז במשנה דאין להשכיר בית דירה לעכו"ם משום שמכניס לתוכה ע"ז, והתורה אמרה לא תביא תועבה אל ביתך. ועיי"ש בדף ט"ו דהטעם משום דשכירות לא קניא, ועדיין הבית של ישראל, ואמאי לא אסרינן משום לפני עור, שהרי העכו"ם מצווה גם כן על זה, וע"כ כנ"ל דכיון דע"ז שיעו"ב העכו"ם אין לו שייכות עם הבית שמשכיר לו הישראל, רק הוא ענין אחר, אין כאן משום איסור מסייע, והוא הדין בישראל מחלל שבת כה"ג.

ומסיים שם: והנה ודאי דלכתחלה ראוי להחמיר בדבר, כיון דמכל מקום אינו נכון שישראל יראה איך ישראל חבירו מחלל שבת, וכבר מבואר בתשו' מורי מהר"ם שיק ז"ל דגם ראיית עשיית עבירה עושה פגם בנפש הרואה. וכן מבואר בקצת ספרי המוסר מתלמידי הבעש"ט צ"ל. אך בנידון שלך כיון דיש פחד שהערכאות יטלו הבית וישכירו לאחר יותר גרוע, ויהיה לך צער יותר, לכן שב ואל תעשה עדיף להניח בבית את האדוואקאטען (עורכי דין) ששכרו אותה. ועיין עוד מה שכתב שם בסיומן י"א אות ב'.

ובשו"ת צ"ח אליעזר (ח"ג סימן ל"ט) הביא את דברי המהרש"ם שעמא אבר שמשכירים בית ליהודים מחללי ש"ק, וכתב על זה: הנה אנחנו בפה יודעים שיהודים חרדים מקפידים באמת גם על כך, וכשמשכירים בית מכניסים סעיף בחוזה שלא יחללו שבת ועל כל פנים פנים לא בפרהסיא, והרוצה לשכור מתחייב וחותם, ויוצא על כל פנים שמצד אחד מפרשים אותו על ידי כן שיפסיקו לחלל את השבת בפרהסיא אם נהגו בכזאת לפני כן.

שבת, דהא איכא איסור דלפני עור, אבל כשיש ישראלים עם גוים עובדים ביחד יש לתלות דמכתבו וחבילתו יבוא לידי גוי, וספק לפני עור מותר, וגם הוא קודם זמן איסור ליכא מסייע עיי"ש. ומהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א שמעתי דאין לשלוח מכתב לחו"ל למקומות שיכול להיות שישראל מחלל שבת יצטרך לטפל בזה בשבת.

ומהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שמעתי דמותר לשלוח מכתבים בערב שבת על ידי הדואר, אף במקומות שהדואר עובד בשבת ועובדים שם יהודים שאינם שומרי תורה ומצוות, כיון שאינו עושה כלום רק מכניס את המכתב לתיבה, והם עושים אדעתם לעבוד בשבת. ועיין בשו"ת לבושי מרדכי (ח"ב א"ח סי' מ"ח) בענין לשלוח בערב שבת על ידי דואר אשר הפקידים בעוה"ר ישראלים מחללי ש"ק.

לשלוח מכתב אקספרס בערב שבת

במשנה ברורה (סימן רמ"ז ס"ק ד') כתב: והוא הדין שלא יאמר לו ראה שתהא שם ביום א' או ביום ב' וכיוצא בזה, וידוע שאי אפשר לו להיות שם אלא אם כן ילך בשבת, דזה הוי כאלו אמר לו לך בשבת. ועל פי זה שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א, דלשלוח מכתב בערב שבת על ידי דואר אקספרס שהם חייבים לשלוח את זה תוך כ"ד שעות, אסור אף אם עובדי הדואר הם גוים, כיון דהוי אמירה לעכו"ם לעבוד בשבת, דהוא אומר להם לשלוח את המכתב בשבת. וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דאם שולח מכתב אקספרס, דהיינו שתוך כ"ד שעות זה צריך להגיע, מסתבר שאין לשלוחו בערב שבת.

ומהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א שמעתי דאם יש זמן לפני שבת לשלוח את המכתב, מותר לשלוח מכתב אקספרס בערב ע"י דואר של גוים, דאף אם ישלחו את זה בשבת הרי זה אדעתיה דנפשיה, אולם אם שולח לחו"ל בערב שבת ואינו יכול להגיע לפני שבת, הרי זה כאומר לגוי לעשות מלאכה בשבילו בשבת ואסור. [בשמירת שבת כהלכתה מהדורה מחודשת פרק ל' הערה צ"ג כתב בשם מרן הגרש"ז איוערבאך זצוק"ל דמותר להזמין נכרי לעשות מלאכה אפילו בערב שבת, אם לא הקציב לו זמן מסוים לעשייתה, או אם הזמן שהקציב לו מספיק כדי לעשותה בלא לעבוד בשבת, ואפשר אפילו אם הנכרי אומר לו בפירוש שיעשה את המלאכה בשבת נמי לית לן בה].

ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ט"ז סעיף ד') כתב: מכתב אקספרס שודאי ישלחו אותו ביום השבת, אין לשלוחו מיום רביעי ואילך. ובהערות שם כתב: מכתב אקספרס הוי כאומר לו לעשות בשבת ואסור, וכמו שכתב שם במג"א ס"ק ב' שאסור לומר לו ראה שתהא שם ביום א' או ב', וידוע שאי אפשר לו להיות שם אלא אם כן ילך בשבת, דזה הוי כאילו אמר לו לך בשבת, אמנם ביום שלישי ולפני כן, אף באופן שודאי ישלחו בשבת יש להסתפק, מאחר דכל ג' ימים ראשונים של השבוע עדיין לא חלה עליו אזהרת השבת הבאה, וכמו שפסק בשו"ע בסימן רמ"ח סעיף ד', והכא אינו אומר במפורש לגוי לשלוחו בשבת, יש להסתפק דאפשר דשרי.

ובדעת תורה (סימן רמ"ז סעיף א') כתב: ובדין נותן מכתב בערב שבת על ידי דואר (עקספרס) שישלחוהו על ידי שליח מיוחד בשבת, עיין שבות יעקב ח"ב סימן מ"ב דבמקום צורך גדול יש להקל, כיון שהוא מדבר עם האדון [המקבל המכתבים] ולא עם השליח [המביא את המכתב להנשלח אליו], עכ"ל. והיינו שזה שבות דשבות, שגוי אומר לגוי, ומותר לצורך גדול.

וכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן י"ח) כתב: ע"ד שאלתו אם מותר לשלוח מכתב עקספרס ע"י הדואר בערב שבת, בזמן שאי אפשר עוד שיוליכו המכתב קודם השבת, אמנם הממונים והעובדים שם המה נכרים. הנה העולם נוהגים היתר, והנראה שהיא עפ"י המבואר בתשו' שבות יעקב (ח"ב סימן מ"ב), שנשאל ע"ד הכתבים ששולחין בערב שבת על ידי דואר שקורין פאס"ט א"י שפיר דמי, וכתב בזה ג' טעמי להיתרא, א' דהוי כמו קצץ, והישראל אינו אומר לו לילך בשבת, אדעת' דנפשיה קעביד. ב' אפילו בחנם שרי כה"ג, וכדאייתא בשו"ע (סימן רמ"ז סעיף ה'), דאם הכותי הולך בעצמו למקום אחר והישראל נותן האגרת, מותר בכל גווי. ג' אפילו אם הישראל בעצמו שולח הוי דואר על הוצאת עצמו שלא בזמנה להביא אגרת במקום פלוני ביום פלוני, ואי אפשר לבוא שם באותו יום אלא א"כ שילך בשבת כי הדבר נחוץ לו, דהוי כאומר לו בפירוש שילך בשבת בשבילו, מכל מקום יש לצדד היתר, אם אין הישראל עצמו מדבר עם הנכרי שהולך בשליחות רק עם האדון של הדין דואר, נמצא שהשליח עצמו אינו הולך אדעת ישראל רק בשביל אדונו והוי שבות דשבות, ועיין בתשו' חוות יאיר (סימן מ"ד), שפסק להדיא בשבות דשבות לומר להנכרי שיאמר לנכרי אחר דשרי, אכן שם (בסימן מ"ט) הביא בשם הגאון מהר"ג לדחות כל זה ולאסור, מכל מקום הא מבואר (בסימן ש"ז סעיף ה') דאם יש לדבר צורך הרבה, מותר לומר לעכו"ם לעשותו, ואם כן כיון ששלח הדין דואר מעצמו ודאי הוא צורך הרבה בדבר, ושרי בשבות, עכ"ל. וזוהו י"ל דמכתב עקספרס אף בנשלח בערב שבת אחר"צ, דאין שהות להביא דואר לשלוח מערב שבת, והוי כמצוה בפירוש לשלוח בשבת, מכל מקום אם יש צורך גדול בדבר יש ההיתר של השבות יעקב, אבל כל ההיתר האחרון חלש מאוד, דהרי עיקר יסודו בנוי על המבואר בסימן ש"ז, והרי שם היתר המחבר בשו"ע רק בשבות דשבות, היינו דעיקר המלאכה לאו הוא רק משום שבות, ואז מותר באמירה לנכרי, ומה שהביא המלאכה שם יש מקילין אפילו במלאכה דאורייתא, כבר כתב הרמ"א (בסימן רע"ו) דדיעה זו רק דיעה יחידיה, וגם בשבות על ידי אינו יהודי, כתב המ"א שם דדוקא במקום הפסד גדול יש להקל עיי"ש, אמנם במכתב עקספרס שייך גם טעם ה' דאינו הולך בשביל זה המכתב בלבד כמוכח. והנה בספרי חלק חמישי (סימן ל"ו) כבר הבאתי את דברי השבות יעקב הנ"ל, והערותי במש"כ בדברי צירופו טעם ה' הנ"ל, שהמ"א מפסק על

ספק אם יעבדו בשבת, ואם היה ודאי או קרוב לודאי שיעבדו בשבת אין לימוד זכות, אלא דעת הסוברים דבאפשר לקנות במקום אחר אין לפני עור, והדברים ידועים במשנה למלך פ"ו ממלוה ובאחרונים. ואני בעניי הארכתי בזה ג"כ בשבט הלוי ח"ד סימן י"ז, ונשאר רק מסייע, וזוהו מצרפים דעת הש"ך יו"ד סימן קנ"א ס"ק ו' דליכא מסייע במומר, וכבר ידועים דברי הדג"מ וח"ס שם, וכ' בזה בעניי בכמה מקומות, וכולי האי ואולי ואכ"מ דרך לימוד זכות. ועיין עוד מה שכתב בחלק ב' סימן ס"ב.

ומהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שמעתי דאין איסור להשכיר רכב למחלל שבת, אף שידוע שישע ברכב בשבת, כיון שזה לא ניכר שזה רכב שלו. ומהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א שמעתי דמותר להשכיר מכונית למחלל שבת.

ומהגאון רבי עזריאל איוערבאך שליט"א שמעתי דמותר להשכיר מכונית למחלל שבת באמצע השבוע, כשאינו ניכר שזה מכונית שלו, אולם בערב שבת אסור להשכיר לו את המכונית, דאז הוי כמשכירו להדיא לחלל בו שבת. [ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סימן נ"ד) כתב: ובודאי אסור להשאיל ולהשכיר אוטו בערב ש"ק (לגוי) על ש"ק לנסוע עם האוטו].

ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק מ"ג סעיף ב') כתב: אין להשכיר רכב למחלל שבת, ואפילו קבע כמה ימים קודם השבת, ואפילו לא נוטל כסף על יום השבת. ובהערות שם כתב: אין להיתר להשכיר רכב למחלל שבת, כיון שידוע בודאי שישתמש ברכב בשבת, ולא מהני שישכיר לו כמה ימים קודם, שזה הותר רק בגוי, שאין שם חילול שבת, אלא רק דמיחזי כשלוחו, כמבואר בשו"ע בסימן רמ"ז סעיף א', ע"ש. ועוד, שיש כאן חשש שאם יראהו נוסע בשבת ויודעים של מי הרכב, יאמרו שנתן לו בשבת, וכמו לענין שולח אגרת ביד גוי ולא קבוע ב' דואר במתא, כמבואר בשו"ע ובמג"א שם, ע"ש. ואפילו כשאינו נוטל שכר אסור, כיון שאין החשש כאן משום שכר שבת, אלא משום איסור לפני עור. ולכן בעל חברה להשכרת רכב יזהר שלא להשכיר מכונית למחלל שבת.

וכן בשו"ת באר משה (ח"ה סימן צ"ז אות כ"א) כתב: להשכיר או להשאיל מכונית למחלל שבת אסור בבירור ואין מקום לצדד להקל, ואפילו במקום שהמחלל שבת יכול להשכיר גם אצל עכו"ם גם כן אסור, והגם שאנן קי"ל כהש"ך יו"ד סימן קנ"א (ועיי"ש בדגול מרבה, ועיין בספרי חלק זה סימן קנ"ט אריכות בענין זה) דבמומר לחלל שבת ליכא משום מסייע, עם כל זה אסור, לא מבניא אם שם הבעל הבית נכתב עליו דבדאי אסור, אלא אפילו שאין שם הבעל הבית נכתב עליו רוב בני אדם מכירין המכונית, וגם אם נימא שלא יכירו הלא יש מאחרונים המחמירים אפילו לשכור ולהשאיל לשבת כלי שעושה מלאכה דאורייתא לנכרי, כי חוששים בכה"ג לשביתת כלי אפילו לבית הלל, והגם שאני ביארתי במקום אחר באריכות שמצד הדין אין לחוש לחומרא זה, אבל לגבי ישראל מומר חוששני מחטוא להקל.

וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א, הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א, וגאב"ד ירושלם הגאון רבי יצחק טוביה ווייס שליט"א, דאסור להשכיר מכונית למחלל שבת.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דכשמשכיר מכונית למחלל שבת, יש לעשות תנאי בחוזה שלא יחלל שבת בזה.

לשלול מכתב לחו"ל בתיבת דואר בע"ש באופן שהדואר בחו"ל ישלח את זה בשבת

בשו"ע (סימן רמ"ז סעיף א') איתא: שולח אדם אגרת ביד אינו יהודי, ואפילו בערב שבת עם חשיכה, והוא שקצץ לו דמים, ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת.

ובמשנה ברורה (ס"ק ג') כתב: ואם האיניו יהודי אמר בעצמו שילך בשבת לית לן בה, כיון שהישראל לא אמר זה, ואינו יהודי אדעתיה דנפשיה קעביד בשביל שכירותיה.

ועל פי זה כתב בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ל"א סעיף כ"א) דמותר לשלול - בחו"ל - מכתב לתוך תיבת דואר בערב שבת, גם אם ברור שהמכתב יובא למענו בשבת.

וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ט"ז סעיף ד'): האם מותר לשלוח מכתב בערב שבת במקום שעובדי בית הדואר נכרים, כגון בחוף לארץ, אף שיש חשש שעובדי הדואר שם ישלחו את המכתב ביום השבת. תשובה: מכתב רגיל מותר לשלוח ביום שישי. ובהערות שם כתב: בשו"ע סימן רמ"ז סעיף א' כתב שלשוח אגרת על ידי גוי מותר רק באופן שקצץ דמים ולא אמר לו שילך בשבת, ואף שהגוי יוליכנו אחר כך בשבת שרי, דהגוי אדעתא דנפשיה קעביד. והנה לשלוח על ידי דואר נחשב כקצץ דמים, שהרי המחיר קבוע, ואף שילם כבר על המכתב. ולכן במכתב רגיל כיון דאין לו קפיא שיוליכנו בשבת, אע"ג דידוע ודאי שישלחו אותו בשבת מותר, כמבואר בשו"ע ובב"י שם.

וכן שמעתי מהגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א והגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א, דמותר לשלוח מכתב לחו"ל בע"ש, אף שהדואר בחו"ל יטפל בזה בשבת מכל מקום מותר, דלא אמר להם להדיא שיטפלו בזה מיד. וכן כתב בתשובות והנהגות ח"א סימן רע"א (ב), הו"ד להלן לגבי לשלוח מכתב אקספרס בערב שבת.

ובמלכים אמניך להגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א (פרק ח' סעיף י') כתב: מכתב רגיל מותר לשלול לתיבה גם אם ישלחוהו בשבת. ובהערה שם כתב: דברינו אמורים רק בחו"ל כשאין שם יהודים שיחללו שבת מחמתו.

וכן כתב ביסודי ישורון (ע"ג ע"מ ס"ג): מיהו בעיר שיהודים עובדים בבי דואר, וכן נושאי המכתבים יהודים, יש למנוע מלשלוח מכתב בערב שבת, שהרי גורם שיהודי העובד שמה יחלל שבת וירבה במלאכה בשבת.

ובשערים המצויינים בהלכה (סימן ע"ג ס"ק ה') כתב: ופשוט דכל זה לא נאמר במקום שהפקידים והמשרתים הם ישראלים מחללים

ובשו"ת באר משה (ח"ה סימן צ"ה) כתב: נשאלתי אם שרי להשכיר דירה למחלל שבת, והשבתי דשרי, והמחמיר תבוא עליו ברכה. וכתב לבאר: להשכיר דירה למחלל שבת מעולם לא שמענו חומרא בדבר, ובתשו' מהרש"ם מפורש להתיר, ואדרבה כל כך פשוט היה בעיניו להתיר שמכאן מביא ראיה להתיר להשכיר גם חנות למחלל שבת. ובאמת במכתב"ק כי רבה הוא אין דמיונו עולה יפה יפה, ויש לחלק ביניהם, אבל עכ"פ זה פשוט וברור שאין איסור בדבר (אולם לתשו' ערוגת הבושם א"ח סימן נ"ד האוסר להשכיר חנות, לפי טעמו בחנות משום הרחק משכן רע יש לאסור להשכיר דירה ג"כ). אבל צע"ג בבית שמשמשים בעולה ויורד (מעלית), מעיקרא המשכיר נותן לו רשות להשתמש בהעולה והיורד, והישראל מחלל שבת בודאי ישתמש בה בשבת, לכאורה צע"ג אם שרי להשכיר לו דירה בבית כזה, דמתחילת השכירות יודע שאין בידו למנוע מלהשתמש בה בשבתות וי"ט, ואם כן כמו שאסור להשכיר שדה למחלל שבת, כמו כן יהיה אסור לו להשכיר דירה בבית כזה שידוע ומבורר מתחילה ומעיקרא שבהדי כמו כן שוכר לו היעלה והיורד להשתמש בו כל ימי שכירותו שבתות וי"ט בכלל (ועיין שו"ת מהרש"ם ח"ב סימן צ"ג), בשלמא למכור שדה למחלל שבת שרי, ולא אמרין שיהיה אסור דהמחלל שבת יעשה מלאכה בשדה זו שישראל מוכר לו, דבשעת מכירה אין עושין שום עבירה, וכשיעשה העבירה כבר הוא שלו ובדידיה עביד עבירה (והא דמצינו בגמ' ע"ז בכמה מקומות שאסור למכור לנכרי משום לפני עור, והוא הדין אסור למכור נבילה וטריפה לישראל, הגם כשאוכלו כבר שלו הוא אוכל, לא דמי כלל, והנבילות וטריפות דבר איסור הוא גם בשעת מכירה וכן הדברים למכור לעכו"ם, משא"כ מכירת שדה או בית). ולפי שראינו שאין מדקדקין בדבר, ואין אדם שואל כלל שאלה בזה, בע"כ צריכין אנו למשכונני נפשינו להמציא היתר ולחלק בין שכירת שדה ושכירת בית, דבשכירת בית העיקר הדירה, ובעבור הדירה משלם, והעולה ויורד שמשמש הוא טפל להשכירות ולכן שרי, משא"כ שכירות שדה שעיקר השכירות על השדה שבה עושה עבירה אסור. אבל עדיין צ"ע, דבשכירות בית נמי והלא משתמש במים חמים כל שבת וי"ט, וא"כ מים חמים של הבית לכל תשמישי הבית שהוא באמת מעיקר השכירות, שא"א להיות בלא מים חמים בדירות שבנוא יארק, יהיה אסור להשכיר בשביל שישתמש בודאי ובבירור במים חמים בשבתות וי"ט המתחממים על ידי שמן ואוילבערנער של הבעה"ב, באופן שיעדיין צריך תלמוד אפילו בשכירות בתים פשוטים. ואין בדעתנו לאסור לשכור דירה למחלל שבת, מאחר שכמעט אין בעל בית גדול וקטן שאינו עושה כן, וחלילה להשוותם לעוברי עבירה, על כל זה הדבר צריך תלמוד להמציא היתר חד וחלק, אם לא שמחלל שבת אין אנו נזהרים מלסייעו, ובשכירת בתים ליכא משום לפני עור. ואין לומר דבנידון שכירת בתים איכא לפני עור, דלא כל דירה ודירה אדם שכרו, דכל שכירת בתים בעצמו אין כאן שום איסור, ועל השתמשות בעולה ויורד או במים חמים ליכא אלא מסייע, ועוד פחות ממסייע, ובזה במחלל שבת ליכא איסורא באופן ששרי להשכיר למומר ולמחלל שבת דירה בין בבית גדול עם עולה ויורד בין בבית קטן, הגם שישתמש במים חמים בשבתות וי"ט המתחממים על ידי שמן ומכונה שלו, היינו של הבעל הבית. שוב מצאתי אחר חיפוש בתשו' פרי השדה (ח"ד סימן ל"ט), שנשאל בשכירת בית ויש מעלית אם עובר לפני עור או מסייע, ועיי"ש שמתיר.

וכן בחלק ז' (קונטרס עלעקטריק סימן ע') כתב: נשאלתי האם נכון להשכיר דירה בבית גדול למחלל שבת שבדאי ישתמש במעלית ובמים חמים, והשבתי אי אפשר לאסור.

וכתב לבאר: במומר ליכא משום מסייע (עיין ש"ך ובדגמ"ר סימן קנ"א), וכבר הארכתי מאוד בדבריהם בספרי באר משה (ח"ה סימן קנ"ט), וגם להמ"א (סימן שמ"ז ס"ק ד') שאוסר מסייע גם במומר, היינו בכה"ג שאותו דבר שנותן לו ממילא יעשה, אבל כאן ששוכר לו דירה בחול, והמומר ישתמש בו על ידי שכירת הדירה בחול, ובחול בהיתרא משתמש, אם אח"כ מעצמו מדעתא דנפשיה עושה איסור ומשתמש גם בשבת ליכא אפילו מסייע ושרי. וכי נימא ששום כלי עלעקטרי לא יהיה בעל חנות עלעקטרי רשאי למכור למומר משום שישתמש בהם בשבת, זה אי אפשר לאמרו, אלא ע"כ מה שהוא משתמש בו אח"ז להיתירא ולאיסורא אדעתיה דנפשיה עושה, ואינו דומה לכלי מחרישה שאסור למכור או להשאיל בשביעית למי שנחשד על שביעית, דבדואר בשביעית אסור, ואדרבה משם ראיה לסברתנו דהלא שלא בשנת שביעית שרי למכור לו כלי מחרישה, ולמה נימא שיהא אסור, דהלא בשביעית יעבור על מלאכת חרישה בשביעית, אלא ע"כ בכה"ג לא אסרין, ופשוט.

באליבא דהלכתא גליון 42 במדור הוראת הלכה כתבו רבני אהבת שלום שליט"א דהעיקר דהלכה דמותר להשכיר ליהודי שאינו שומר מצוות דירה מרוהטת שיש בה מוצרי חשמל כתנור ומכונת כביסה וכיוצ"ב, כשיכול להשיגו בקל מיהודים חילוניים, והמחמיר בזה תבוא עליו ברכה. ועיי"ש עוד במדור עוד יוסף חי להרה"ג שלום טוויל שליט"א מה שהאריך בזה, וכן בהערות והארות שם עם נ' מה שכתבו הרה"ג אליהו ברכה שליט"א והרה"ג נחום סעדו שליט"א.

ומהגאון בעל משנה הלכות שליט"א שמעתי דאין איסור להשכיר דירה למחלל שבת אף שיעשה בו עבירות שאינו יכול לעשותם בלי דירה, וכן מכניס בו חמץ בפסח, ודי שימכור במכירת חמץ גם את החמץ שהונח בבית המושכר למחלל שבת, אולם בודאי שעדיף להשכיר לשומר תורה ומצוות.

וכן מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א שמעתי דמעיקר הדין אי אפשר לאסור להשכיר דירה למחלל שבת, אולם ראוי להשכיר רק לשומר שבת.

להשכיר מכונית לעבריין

בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן מ"א) כתב: ומה שאנו מקילים במכירת המכוניות למחללי שבת, היינו משום שעובדים בזה רוב השבוע ויש

דין זה, וכתב וצ"ע דהא מכל מקום עושה המלאכה בעדו שמוציא הכתב מרשות לרשות. ומקורב נדפס ספר ובשם הלכה ברורה יכונה, ורוצה לדחות דברי המג"א, ומדמי למה שאיתא (בסימן שכ"ה) בנר לאחד נר למאה, וכן בכבש לירד בו עיי"ש, ובאמת מכל מקום אין זה כדאי לדחות דברי המג"א, דמכל מקום הנכרי מרבה במשאו ומוליק גם כן אגרת ישראל מרשות לרשות האסור, מכל מקום צריך לומר דדעת הגאון שהוא מקור הדין בב"י ס"ל כיון שנותן להנכרי בערב שבת, והוא הולך מעצמו בלא"ה שמה, לא חמיר איסורי כולי האי בשבות דרבנן, עכ"ד. ובספרי שם הערות על השבות יעקב מה דלא מצרף גם כן, דאף אם מרבה במשאו, מכל מקום הוא רק ריבוי בשיעורים, ועל כרחק צ"ל דס"ל להשבות יעקב א' מתרת, או בדמה שמרבה על מה שהנכרי עושה לצורך עצמו לאו הוא בכלל ריבוי בשיעורים, ומטעם הנזכר שם, או משום דכל עיקר הדין דריבוי בשיעורים תלוי במחלוקת אם הוא דאורייתא או רק דרבנן, וגם אולי מוליק של ישראל איזה זמן בכיס מיוחד דהוי דאורייתא לכ"ע. על כרחק לא הכניס עצמו לזה, אבל מעיקרא דדינא יש לצרף גם הא. ושוב ראיתי בהשטמות לתשו מהרש"ם ח"א (הנדפס בסוף תשו מהרש"ם ח"ג וקעת נדפס בסוף ח"א), שהביא את דברי שבות יעקב הנ"ל, על דברי השו"ע (סימן רמ"ז סעיף א') שכתב שלא יאמר לו שילך בשבת וכו', וכתב שעל פי דברי השבות יעקב יש להקל לצורך גדול לשלוח סחורה בערב שבת על הבאה (רכבת) עם ליפער צייט שמוכר הממונה לשלוח בשבת, אכן במקומות שאסור לשאת בשבת, וכידוע עקספרעס עכ"פ"ם מביא המשלוח ביחוד מהפאסט (מהדואר), לא שייך היתר זה. אם כן לפי זה לא רק אולי מוליק של ישראל בכיס מיוחד, רק בודאי נושא, לא שייך גם הצירוף של מרבה בשיעורים הנ"ל, אבל כל זה שייך אם שולח למקום קרוב שיגיע לשם מחר בש"ק, אבל בשולח למקום רחוק שבדאי לא יגיע לשם מחר, לא שייך חשש זה.

ומסיים שם: והנה מה דאתאן מכל הנ"ל, היתר בזה רק בשעת הדחק לצורך גדול, אבל נראה דכפי המציאות כהיום הזה, דבשולחין מכתבי עקספרעס למקום רחוק, אינם מגיעים אלא לאחרי איזה ימים, וכנודע שהמכתבים כאלו למקומות הרחוקות נשלחים על ידי אויר, ואם היו נשלחים תיכף היו מגיעים אף למקומות הרחוקות ביותר באותו יום, ובודאי נסתבב כן מחמת ריבוי הדואר, דאי אפשר לשלוח הכל ביום אחד, אלא כל הקודם קודם וכו"ב, רק מכל מקום מכתבי עקספרעס קודמין למכתבים אחרים, ואדעתא דהכי שולחים כל המכתבי עקספרעס, אבל לא על דאית שישלחו תיכף, וממילא לאו הוא כמצוה לו לשלוח בשבת דוקא, כנלענ"ד בלימוד זכות על השולחים מכתבי עקספרעס בעש"ק בזמן הזה.

וכן בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ל"א סעיף כ"א) כתב: אבל אסור לשלוח בערב שבת סמוך לכניסת השבת מכתב דחוף או מברק, שכן במקרה זה מקפיד השולח שהמכתב או המברק יימסר במועד סמוך, והרי זה כאילו ייחד לנכרי לעשות מלאכה בשבת. ובמקרה של צורך גדול או לצורך מצוה יש מקום להקל. ובהערה ס"ה כתב: וההיתר הוא על פי סימן ש"ז במ"ב סוף ס"ק כ"ד [וז"ל המ"ב שם: ודע דמה דק"ל אמירה ל"א"י שבות הוא אפילו אם אומר לא"י שיאמר לא"י אחר לעשות לו מלאכה בשבת (הגאון מו"ה גרשון בעל עבודת הגרשוני), והחוות יאיר בסימן נ"ד מצדד להקל, וכ"ש בדבר שאינו אלא משום שבות. ועיין בספר החיים שכתב דבמקום הפסד גדול יש לסמוך על המקילין], והוסיף שם: ומהאי טעמא הו"י דיש מקום להקל לשלוח על ידי נכרי מברק אפילו בשבת, והיינו אם השליח הנכרי אינו צריך לכתוב עבור היהודי אלא רק לצורך עצמו, כגון שמסר את המברק וכדו'.

ועיי"ש שהוסיף שם בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל כי אין היתר לשלוח מברק לילה בערב שבת מארץ ישראל לחו"ל, כיון שיהודי יטפל במברק בליל שבת, וכן אסור לשלוח מברק מחו"ל לא"י אפילו בערב שבת, כי יש חשש שיהודי בארץ ישראל יחלל את השבת.

וכן בתשובות והנהגות ח"א סימן רע"ח (ב) כתב: לשלוח מכתב אקספרס בערב שבת שודאי שיגיע לבית המקבל בשבת, דבר זה מצוי מאוד כאן ולא נזהרין בדבר, ולכאורה כשמוסר בערב שבת מכתב דחוף והגוי בדואר מוסרו בשבת אין איסור, שלא צוה שימסרו בשבת כמבואר בשו"ע ריש סימן רמ"ז, ודואר שלנו לעולם דינו כקצף (עיין במ"ב שם ס"ק י"ח), אבל כשמשלם במיוחד בשביל "אקספרס" באופן שמוכר שיגיע בשבת, הוי כאומר לו לך בשבת, וכן הוא במ"ב שם ס"ק ד'. וכן בפמ"ג (במשב"ז סימן רמ"ד ס"ק ה') שאם קובע זמן לגמור בגד, וידוע שאי אפשר לגמור אלא בשבת, אדעתא דישאל עביד ואסור, וכאן גם כן אם היהודי משלם במיוחד כסף שיגיע לתעודתו בשבת דוקא ראוי לאסור, ושמעתי מכמה ת"ח שנהרין בזה. ובשעת הדחק יש להתיר בערב שבת כיון שאינו אומר לנכרי המוביל בעצמו, עיין בשבות יעקב ח"ב סי' מ"ב דמיקל בזה לצורך גדול, והובא בדעת תורה, ויסוד הדברים בחוות יאיר סימן נ"ד שמיקל בזה בכל שבות שאינו אלא כשאומר לגוי עצמו כשיעשנו. ובחת"ס או"ח סימן ס' יישב השגת בעל עבודת הגרשוני עליו, ועיין במ"ב סי' ש"ז ס"ק כ"ד שהביא הפלוגתא בזה, ומסיק בשם ספר החיים להקל בזה במקום הפסד גדול ע"ש. מיהו בערב שבת קיל טפי, ויש להתיר לשלוח אף חושש להפסד גדול כהנ"ל, וכמבואר בשבות יעקב ודעת תורה הנ"ל. ומיהו במקום שגם באקספרס אינו ברור שייקב בשבת, ועיקר כוונת היהודי שימרה ולא להתעצל, ואינו מוכר מצדו שיגיע בשבת דוקא, נראה שאין בזה איסור, כיון שאינו מוסר להוליכו בשבת גופא דוקא, ואינו צריך ביום השבת גופא.

וכן במלכים אמנין (פרק ה' ס"ו) כתב: יש מתירים לשלוח מכתב דחוף בחו"ל מערב שבת, אף על פי שמשלם באופן מיוחד לדואר כדי שישלחו את המכתב בשבת, והוא כאשר הוא צורך הרבה והפסד מרובה.

ובשו"ת חלקת יעקב (או"ח סו"ס ס"ו) כתב: ובהיותי בזה תמהתי על מה שאין העולם נזהרין ליתן מכתב על הדואר ע"ש עקספרעס, והא כל ההיתר לשלוח מכתב בערב שבת הוא משום דקצף, ואינו מצוה לו לשלוח בשבת, וכששלח בשבת אמרינן עכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד וכנ"ל, אבל כשמשלם מחיר קצוב לשלוח עקספרעס, והוא ערב שבת, א"כ הוי כמצוה בפירוש לשלוח בשבת, דהא משלם עודף על זה, וזה אסור לפענ"ד, ועצ"ג. שוב ראיתי במהרש"ם ח"ג בהשטמות שם לח"א סימן רמ"ז ס"א בשם תשו שבות יעקב סימן מ"ב, בנותן איגרת על הבי דואר בערב שבת, וגם אם הוא באופן שמוכר האדון לשלוח בשבת בשליח מיוחד, כיון שהוא מדבר עם האדון הממונה בערב שבת, והאדון שולח השליח, והשליח עושה פקודות האדון, יש להקל לצורך גדול. אכן בתשובה להלן סימן קל"ח כתבתי היתר בזה לשלוח עקספרעס בערב שבת, לפי המבואר בשבת קט"ב דגבי נר לאחד נר למאה מותר במכיר, אף כשהעכו"ם עושה גם אדעתיה דישאל, אם כן בנידון דידן כיון שהעכו"ם עושה מלאכת הדואר גם בלאו הכי, אף שמתכוין גם עבור ישראל מותר. אכן במקומות שאסור לשאת בשבת, וכידוע באקספרעס העכו"ם מביא ביחוד המשלוח מהדואר לא שייך היתר זה, על כל פנים ביו"ט או במקום שיש עירוב היתר זה ברור.

ובשו"ת אז נדברו (ח"ג סימן ל"ו) כתב לגבי למסור מכתב "אקספרס" בערב שבת והנכרי מוליכו בשבת: והנה דער כמו לונדון שיש רוב נכרים, ואני חושב שבכל שפיפי הדואר דיש השירות הוא לרוב נכרים, וכבר נפסק בסימן רע"ו דמותר, אלא דיש לעורר דשם המדובר שהנכרי עושה מעצמו, ולא מצאתי קעת בפוסקים שיעוררו אודות זה, ונראה דזה תליא בהא דכתב שם המ"ב ס"ק י"ז בשם המ"א, דאם יודעין שעשה גם בשביל ישראל אסור, אמנם שם בבה"ל האריך בזה, ומסיק דאפילו בהדליק לצורך עצמו ולצורך ישראל יש להקל, ואין למחות להנהיגים להקל. וכפי מה שמשמע מהמכתב שהמנהג להקל בזה, אם כן סומכים על המקילים. ועוד נראה דיתכן שמוותר לכ"ע כמו שנהגין בספינה, כמו שכתבנו בספר מקור הלכה (חלק קיצור הלכה ח"ב עמ' 100 ס"ק י"ג), וז"ל: וספינות שלנו אפילו נוסעות בשביל נכרים ובשביל ישראל, מכל מקום דינו כאילו לא נוסעת בשביל ישראל, שהרי אפילו אם הישראל לא יסע, ולא עוד אלא אפילו אם לא הוי נוסעין כלל גם כן היתה נוסעת בשביל להביא נוסעים בחזרה, אם כן עיקר אדעתיה דנפשיה קעביד, למדתי מדברי המנ"ש סימן ע"ד ס"ק ה' בשם כלכלת שבת, עכ"ד. אלא דיש לעיין דכל היתר הנ"ל בסימן רע"ו הוא רק בנר, דנר לאחד ונר למאה, ונסיעת מכונת וספינה דמיא לזה, אבל כיון שיש על פי רוב גם איסור הוצאה, והמשא נתרבה בשביל ישראל, ומרבה שיעורין אסור מן התורה או מדרבנן, ומפורש הוא בש"ס ובסימן ש"ח סעיף א' דגם ע"י נכרי אסור מרבה בשיעורין, ואינו ראה מספינה שההיתר הוא רק הנסיעה, וזה דומה לנר. אמנם הסברא הנ"ל שכתבנו בספינה שייך גם במכתבים, אפילו במקום ששייך מרבה בשיעורין נמי מותר לפי סברא זו. ונהגו כן על פי סברא זו בין בספינה ובין במכתב אקספרס (דחוף), ומה שהנכרי מסמן המכתב אין לחוש כיון שעותה זה לצורך עצמו, מיהא במקום שהדואר מיוחד רק בשביל ישראל, ובכל זאת פתוח בשבת כאשר מצוי היום באיזה מדינות לדאבוני הרב, לא שייך כלל ההיתרים הנ"ל.

ומהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דמותר לשלוח מכתב אקספרס בערב שבת לחו"ל, אף שבדאי ישלחו את המכתב בשבת, כיון שאינו אומר להדיא לשלוח בשבת, ואינו מדבר כלל עם הגוי, אינו חשיב כאמירה לעכו"ם.

וכן כתב בשו"ת מחזה אליהו (סימן ל"ז): נשאלתי כמה פעמים ע"ד שילוח מכתבים ע"י משלוח מהיר מערב שבת, באופן שידוע שבדאי יגיע המכתב למעונו בשבת, האם שילוח כזה מותר או לא, ובאמת כבר דיברו הפוסקים בכעין זה (בנוגע לאקספרס, ושם יש ריעותא דלפעמים שולחים אדם מיוחד עם המכתב לבית המקבל) וכמה וכמה אנפין, עיין תשובת שבות יעקב ח"ב סימן מ"ב, שו"ת מהרש"ם ח"ב סו"ס קל"ו, שו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן י"ח, תשו' חלקת יעקב ח"א סימן ס"ה ס"ק ב' ועוד. ובאתי להוסיף על דבריהם מה שיש לומר בנידון דידן. ואמינא דלענ"ד שילוח מכתבים באופן כזה היתר גמור הוא מכמה טעמים, חדא, דהוי אמירה לעכו"ם להרבות בשיעור שבות דמלאכת שבת (דאין בו איסור), דהנה שילוח מכתבים שבות הוא מדהוי הוצאה מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים, דמצד צרכינו וממה שאנו מצויים אותו אין לו לעמוד ברשות הרבים כלל. ומה דאפשר שיעמוד ברשות הרבים ומשם יכניס המכתב לבית המקבל, הוא מדעת עצמו ולא מצד צווינו. וא"כ הוצאה דרבנן היא, וכדעת רוב ראשונים דס"ל דאין זה בכלל מלאכת הוצאה, וכן הוא לדינא, והוא ע"י "ריבוי בשיעורים", דיש תמיד צד גדול שיש עוד מכתבים אחרים עבור בית זה. נמצא דבאותו יום השבת בלאו הכי יכניס הנכרי מכתבים לחצר אותו בית. ואם כן על ידי המכתב שמוליך עבורינו הוא רק מרבה בשיעור הוצאה שעושה בלאו הכי, וכבר איתברר דריבוי בשיעורים במלאכת שבות דשבת ע"י עכו"ם אין בו איסור. ואין לחשוש דאולי אין הוצאה כזו בכלל "ריבוי בשיעורים", מדהוציא הנכרי את המכתבים שעליו להביא לבית הבא משקו לפני שנכנס לתוך אותו בית, והוא אוחד כל המכתבים בידו, וא"כ אולי אין הכנסתם בדרך ריבוי בשיעורים, דעיין במחנה ישראל לבעל המשנה ברורה פרק ל"א דמבואר דנקט בפשיטות דאחיזת כמה חפצים ביז אחת ריבוי בשיעור הוצאה היא.

שנית האמירה לעכו"ם להרבות בשיעורים נאמרה מערב שבת, וזה מותר לדעת השבות יעקב ח"ב סימן מ"ב והמנורה הטהורה סימן רמ"ז, ואפילו הוי ריבוי בשיעורים במלאכה דאורייתא, ק"ו בנידון דידן דהוי ריבוי לעשות שבות.

שלישית בשילוח מכתבים הוי ליה האמירה לעכו"ם אמירה לאמירה, דאין לא מצויים להנושא מכתבים כלום, דאין נותנים המכתב

להדואר, והם שולחים אנשים משלהם להוליך המכתב אל הכתובת שנכתב עליו בחוץ, ואותו נכרי שליח של הדואר הוא ולא שליח דידן. וידוע שחולקים בדין "אמירה לאמירה" הגאונים בעל עבודת הגרשוני והחוות יאיר סימן נ"ג, ובספר החיים מובא במ"ב סימן ש"ז ס"ק כ"ה איתא להקל במקום צורך גדול, וכן פסק בשבות יעקב ח"ב סימן מ"ב ותשו' מהרש"ם ח"ב סו"ס קל"ו. וא"כ עכ"פ יש עוד צירוף גדול מדעה זו. ובאמת החתם סופר בתשו' או"ח סימן ס' פסק להקל לכתחילה כדעת החוות יאיר, ובתנאי שהאמירה לעכו"ם היא מערב שבת, דס"ל דמצד עיקר איסור אמירה לעכו"ם דהיינו מה שהנכרי הוא שליח דידן, איסור זה ליתא באמירה לאמירה, דמילי לא מימסרן לשליח. ולכן צד האיסור ב"אמירה לאמירה" הוא רק מחמת איסור "ודבר דבר", ואיסור זה ישנו בשבת ולא בערב שבת. ולפי שיטתו לכאורה נידון דידן דהוי אמירה לאמירה מערב שבת, ואין בו איסור דודבר דבר, הרי הוא מותר לכתחילה. אלא יש מקום עיון בדבר זה, דעיין בבאיור הלכה סימן ש"ז סעיף ב' ד"ה ואפילו וכו', שהקשה על החתם סופר מדברי הרשב"א בתשו' (הובא בשו"ע שם) דמבואר מיניה שאסור לומר לעכו"ם בערב שבת שכור לי פועלים בשבת, ושם אין זה אלא אמירה לאמירה, ונאמרה מערב שבת, ואעפ"כ היא אסורה, ומכח זה סתר הביאור הלכה דברי החתם סופר, אולם עיין בספר זכרון יוסף סימן צ"ו שחילק היטב בין דברי הרשב"א ודברי החתם סופר, דהרשב"א מיייר שהנכרי הראשון נצטווה לשכור פועלים בשבת, דהיינו בערב השכירות ביום השבת, א"כ הישראל צוה להנכרי שיעשה דבר בשבת דהוי "שבות" עבורינו לעשות כן, דשכירות פועלים בעצמו היא איסור שבות ובכלל "ממצוה חפץ ודבר דבר", נמצא שעל הנכרי השני יש כבר איסור אמירה לעכו"ם מכח מה שצוה הישראל להנכרי הראשון, דהיינו שיעשה שבות ד"ממצוה חפץ" עבור הישראל ביום השבת, משא"כ החתם סופר מיייר שצוה הישראל להנכרי הראשון שיצוה לנכרי שני שיעשה מלאכה בשבת, אבל לא שהנכרי הראשון ילך בשבת ויצוה להשני, וא"כ מה שצוה הישראל להנכרי הראשון אין בו איסור "שבות", דיכול לעשות פעולתו בערב שבת ולא יהא בו "ודבר דבר". ומצד מה שהנכרי ילך וימנה שליח עבור הישראל, שזה אסור עבור הישראל עצמו שלא לומר לעכו"ם אפילו מערב שבת שיעשה מלאכת שבת, ליה ס"ל להחתם סופר שמאחר דמילי לא מימסרן לשליח לא חת "שליחות" על הנכרי השני, נמצא שהישראל לא צוה להנכרי הראשון לעשות שום שבות כלל, דאין כאן "ודבר דבר" ולא צווי "שימנה שליח", דהא לא ימנה שליח. ולפי"ז נידון דידן פשוט דמותר לדעת החתם סופר, דס"ל דבכזה י"ל מילי לא מימסרן לשליח, דהא "נושא המכתבים" כבר שכור ועומד הוא לעבודתו מימים ימימה, ואין שום "שכירות פועלים" עבור המכתבים של היום, רק דבכל יום הדואר שולח אותו שיוליך המכתבים של היום אל מעונו הראוי. ומצד שליחות זו, אפילו נאמר שהדואר ששולח אותו שולח אותו בתור שליח של בעלי המכתבים של היום, מכל מקום דבר זה מילי הוי, דאין צוינו להדואר שהוא יצוה אותו "נושא מכתבים" שילך ביום השבת.

רביעית הפמ"ג במש"ז סימן רמ"ז סו"ק ג' כתב וז"ל: "הבי דואר דהאידינא שממונה מאת המלך לצורכו ולצורך השרים והסוחרים, והולך בקביעות, וישראל גם כן מוסר לו אגרת, אפשר אף דלא קצף כלל, וידוע שאי אפשר להגיע שם אגרת אלא אם כן ילך בשבת, מכל מקום לאו כשלוחו הוא", עכ"ל. ונראה דכוונתו כך היא, דהוא ממונה מהמלך להוליך כל מה שהוא מוליק (בין מכתביו של המלך בין של אנשים פרטיים), ולא מהאדם הפרטי המוסר לו מכתב, שהמלך הוא שמבקשו להוליך המכתבים ולא המוסר המכתב. ותיקן המלך שירות זה משום מכתבים ממשלתיים ומסחריים, שעבורם יש הכרח שיוליכו מכתבים לכל האיזורים בכל יום לטובת המלך ולקיים מדינתו, ואגב זה מצווה המלך למוליכי המכתבים שיוליכו גם עבור אנשים פרטיים. ונראה שעושה כן משני טעמים, חדא לטובת בני המדינה שיהא להם שירות המוליק מכתביהם. ושנית שע"י שילומי הבולים (שחייב כל אחד שמשמש בהשירות לשלם) משתלם השירות שיהי יקר מאוד בלי זה, והמלך הוא המשלח המוליק מכתבים עם כל המכתבים, ולא האדם הפרטי שמוסר מכתביו. ובאמת שירות זה דומה להסדר שישנו בכל המדינות, שהמלכות שולחת אנשיו לסלק האשפה מבתי בני המדינה, אלא דשם השילומים לדבר זה באים מאת המלך, מהמסים שהוא לוקח מבני מדינתו, ובמכתבים חייבו שמי שמשמש בסדר זה ישלם להמלכות שוויות בול, כן היה בימי הפמ"ג וכן הוא עד ימינו. ואוסיף דאין לעורר דסוף סוף מחמתינו עושה הנכרי מלאכה שלא היה עושה אי לאו דמסרנו המכתב (דהיינו בלי התחשב בהטעמים והנמוקים האחרים שזכרנו), דאין מצד זה שום איסור. עיין סימן רע"ו מ"ב ס"ק כ"ז שכתב וז"ל: "אם משלחם בשליחותו שילכו בעצמם, והדליקו את הנר להאיר להם, אין זה מקרי לצורכו, אף שעיקר הליכתם הוא בשבילו, כיון שאין גופו נהנה מהנר בעת ההדלקה, ומותר אח"כ לישראל להשתמש אצל הנר. וכעין זה כתב ה"ט"ו בסוף הסימן וז"ל: "נ"ל אותו הנר שמדלקת השפחה כדי להדיח כלי אכילה שאכלו, לא מקרי לצורך ישראל וכו' ע"ש, ק"ו בנידון דידן דאין הדבר אלא לטובת סדר המדינה.

ומסיים שם: העולה מכל הנ"ל דמרווחים המה צדדי ההיתר, חדא דהוי אמירה לעכו"ם להרבות בשיעור שבות. שנית דהוי אמירה לאמירה הנאמרת מערב שבת, דמותרת לדעת השבות יעקב ודעימיה. שלישית דהוי אמירה לאמירה הנאמרת מערב שבת, דמותרת לדעת החוות יאיר והחתם סופר. רביעית סברת הפרי מגדים אין שילוח המכתבים שליחות של בעלי המכתבים כלל, רק מסדר המדינה, והמלכות היא שמצוה לשלוח אותם למעונם. ולאור כל זה נלענ"ד דשילוח מכתבים מותר לכתחילה, אפילו בשילוח כזה שמבטיח להביא המכתב למעונו ביום השבת.

בשמעתא דאין מפליגין ג' ימים סמוך לשבת ובדין מכניס עצמו לאונס

בענין כניסת עצמו לביטול עשה דכיסוי הדם ושאר מצוות

בגליון מהרש"א לשו"ע [יו"ד סי' כ"ח סכ"א] הביא פלוגתת הראשונים האם מותר לו לאדם להכניס את עצמו לביטול מצות עשה באונס [וכפי שיבואר]. והקשה על זה ממשנה ערוכה בביכורים [פ"ב מ"ט] ובחולין [דף פג:]. דכוי אין שוחטין אותו ביו"ט, משום שיבוא לידי ביטול מצות עשה דכיסוי הדם, ומפרש בביצה [דף ח.] העפר מוקצה הוא לכיסוי דם מספק, עי"ש, הרי להדיא דאסור לאדם להכניס עצמו לביטול עשה מאונס.

במרדכי [ה' קטנות סי' תקמ"ד] הביא דעת הר"ש מדרוש דאסור ללבוש בגד ד' כנפות בלא ציצית בשבת, אף שאנוס להטיל ציצית [והיהא דמנחות (דף לח.) דשרי, היינו ברה"ר ומפני כבוד הבריות]. אכן המרדכי נחלק וז"ל, מ"ע דציצית אינה אלא להטיל בו ציצית כשילבשו, ולא אמר הכתוב בלשונו לא תלבש בגד שיש לו ד' כנפים בלא ציצית, אין הטלית אסור ללבוש, וגם אין עובר כיון דאין אתה יכול להטיל בו בשבת.

ובפשוטו המרדכי והר"ש מדרוש נחלקו בהך מילתא, האם מותר לו לאדם להכניס את עצמו לידי ביטול מצות עשה באונס, ומאחר שבשעת לבישה יהא אנוס על הטלת הציצית, וזהו שהקשה מוהר"ש אייגר לדעת המרדכי דס"ל דמותר לו לאדם להכניס עצמו לאונס לביטול עשה, למה יהא אסור לשחוט את הכוי ביו"ט משום שאין יכול לכסות את דמו, וכן הקשה הגאון מקובנא בעין יצחק [אה"ע סי' ע"ד סקכ"א].

ובאבני נזר [או"ח סי' תק"ב סקט"ו] תירץ דכיון דאי הוה ידעינן דחיה הוא היה מחוייב לכסות, וכל מה שאינו יכול לכסות הוא משום ספק, זה לא משוי ליה כאונס, ולכן אסור להביאו לידי מצב זה, עכ"ד.

ולענייני דבריו צ"ע, דאמנם תחילת הדין מדין ספיקא הוא, אכן סוף הדין מדין ודאי א"א לכסות, שהרי מבואר בביצה שם שהטעם שאין יכול לכסות הוא משום דאין דעתו לייחד העפר לספק, וא"כ נמצא דמעתה הרי העפר בודאי מוקצה [והנה כבר נתקשו האחרונים טובא שהרי בוודאי מייחד העפר כדי לקיים מספק כיוסוי הדם, וע"כ שהוא דין בהפצא דאינו מיוחד לספק, וא"כ י"ל דאף סוף הדין ספק מוקצה הוא].

ובאבני נזר [אה"ע סי' קכ"ב סק"כ] הקשה מהא דמבואר בביצה [דף ב.] דאם אין לו עפר מוכן [אלא עפר מוקצה] לא ישחוט ביו"ט, כיון שבא לידי ביטול עשה דכיסוי הדם, והקשה מזה לדעת המרדכי דמותר לו לאדם להכניס עצמו לידי ביטול עשה באונס, ותירץ דהתם מדאורייתא הרי יכול לכסות גם בעפר מוקצה, א"כ זה חשיב כביטול עשה דאורייתא, ולפי"ז אם אין לו עפר כלל מותר לשחוט, והוא דוחק לענייניו.

הגרי"פ בפירושו לספה"מ להרס"ג [עשה ז' ע' פז: פט.] כתב ליישב דברי המרדכי, שהתורה אסרה לשפוך ולגלות דם, ויסוד מצות כיסוי הוא תיקון על שפיכת הדם, ולכן כל מקום ששוחט בלא כיסוי הרי"ז עובר באיסור בידים ששפך דם נפש בגלוי, וכמבואר בחינוך בטעם המצוה, ולכן כשא"א לו לכסות אסור לו לשחוט עכ"ד, וכדבריו כתב גם בחידושי ר"ש פסחים אות קכ"ב שהכיסוי הוא תיקון על השפיכה יעו"ש.

אולם לדבריהם יש להעיר למה אין שוחטין כוי ביו"ט, משום שא"א לקיים מצות כיסוי, הלא לא ישאר הדם מגולה אלא שיבלע הדם באדמה, ואף דמצות כיסוי הדם ליכא כיון שלא נתכסה אלא נבלע, מ"מ אינו גלוי, ולדברי הגר"ש שם י"ל דמ"מ יש שפיכה בלא תיקון, אולם לדברי הגרי"פ דהאיסור הוא היות הדם מגולה, א"כ בזה אין הדם מגולה, ואם כי יש לדחוק מ"מ עיקר דבריהם מחודש מאד.

בשמעתא דאישתפיך חמימי דמילה בשבת

ובראיית הרשב"א מכיסוי הדם

והנה כ' הרמב"ן בשבת [דף קלד:] וז"ל, אם היה לו חמין כדי רחיצה שלפני מילה ואין לו כדי רחיצה שניה שלאחר מילה, אני אומר רוחצין אותו ומלין אותו וכו', ואחר שמל הרי כאן סכנת נפשות שדוחה שבת, ואין אומרים תדחה מילה, כדי שלא להביא אותו לסכנה ונדחה שבת אלא מילה עצמה דוחה שבת, וסכנת נפשות נמי דוחה, ואין למצוה אלא שעתה, שאין לדחות מילה מפני דחיית שבת שיבא לאחר מכאן מפני הסכנה.

אכן בבעל המאור שם כתב וז"ל, אם נשפכו קודם מילה [ואין לו מים בשביל אחר המילה], המילה נדחית ואין השבת נדחה, וראיה לדבר מההוא ינוקא דאישתפיך חמימייה כדאיתא במסכת עירובין [דף יז:].

הר"ן הביא שהרשב"א הוכיח כדבריו ממס' ביצה [דף ב.] שבה"ה אומרים לא ישחט אא"כ היה לו דקר נעוץ מבעוד יום, ואם שחט יחפור בדקר ויכסה, ואם איתא שמלין מפני שבשעת מילה אין דחייה, ואח"כ פיקו"נ הוא שדוחה, ה"נ נשחטו מפני שמחת יו"ט, ולאחר מכן נימא שמצות כיסוי הוא שדוחה, אלא ש"מ דכל שאנו יודעים בתחילת הדבר שיבוא לידי איסור מלאכה דוחין את המצוה, כדי שלא יבוא בסוף לידי כך וכו'.

והרשב"א שם הוכיח לדבריו, מהא דתנן בביצה [דף ב.] דאין שוחטין

כוי ביו"ט אם אין לו עפר מוכן לפי שאין מכסין את דמו, ואם שחט בדיעבד יחפור בדקר ויכסה [כיון שאין בכך אלא איסור דרבנן], וקשה למה לא ישחוט מפני שמחת יו"ט, דבשעת שחיטה אין כאן דיחוי כלל, ואימתי צריכין אנו לדיחוי רק לאחר ששחט, הרי אז מן הדין הוא שמצות כיסוי דוחה איסור חפירת הדקר דאיסורו מדרבנן, וצ"ע.

אלא ודאי שמעינן מינה דכל דבר שאנו יודעין בתחלת הענין שיבא לידי איסור מלאכה ואפילו דרבנן שאינה נותרת קודם זמן, תדחה אותה מצוה כדי שלא נבא לבסוף לידי כך, וכ"ש במלאכות דאורייתא, וכן כתב הרשב"א בביצה [דף ח: וז"ל, כיון דלבסוף אי אפשר לו לכסות אלא בדיחוי הלאו [דעל"ת דרבנן], לכתחילה לא ישחוט, שהרי זה כמתכוין לבטל ל"ת, והראיה מההוא דאישתפיך חמימי קודם מילה וכו', יעו"ש.

[ודברי הרשב"א צ"ע, וכי היכן מצינו איסור לסבב על עצמו חיה של עשה דוחה ל"ת, והרי כל המתעטף בציצית מסבב על עצמו איסורא דכלאים יסוד ההיתר הוא רק מדין עשה דוחה ל"ת, וכן כל נזיר מגלח את ראשו, וכי אסור לו לאדם לקבל נזירות על עצמו משום דעשה דנזירות דוחה לאו דתגלחת, ויש לומר, דהנה באמת אין עשה דוחה ל"ת דיו"ט דעשה ול"ת הוא, ורק לענין דקר נעוץ הקילו בדיעבד, ואכ"מ].

[ובפירוש הר"ן בשבת (נג:)] כתב ליישב השגת הרשב"א וז"ל, זו של דקר אינה ראה לפי דעתו, שאין שחיטה ביו"ט מצוה קבועה כמילה בשבת עכ"ל, וביאור דבריו י"ל, א. דמצות המילה חובה היא, ואין לימנע מחמת פיקו"נ דעתידי לבוא, משא"כ שחיטה ביו"ט אין המצוה מתרת, אלא אוכל נפש, וא"כ אין כאן מצוה לדחות, ב. מצות מילה ביום השמיני קבועה ליום זה, שזהו יום המצוה, משא"כ שחיטה שאין זמנה לשחוט היום].

אשר לכאורה יש לתמוה במה דמבואר בדברי הראשונים הנ"ל דמן הדין היה לאסור למול כדי שלא יבוא לידי פיקו"נ צ"ע, דהא ק"ל כדעת המרדכי דמותר לו לאדם לסבב על עצמו מצב של ביטול עשה באונס, וא"כ היאך יהא אסור מדאורייתא למול בשבת מכח מה שסבב על עצמו פיקוח נפש, ואף לדעת הרמב"ן דמותר למול אין זה אלא משום מצות מילה, וקשה דהלא לכתחילה מותר לו לאדם לסבב על עצמו אונס דפיקו"נ.

ויש לחלק בין עשה לל"ת, דכאשר מבטל עשה הוא כל שהוא אנוס ונפטר מחיובו לא איכפת לו, משא"כ ל"ת דמעשה עבירה הוא אין לו לאדם לסבב על עצמו לעשות עבירה, ולכן אסור לסבב על עצמו איסור חפירה בדקר נעוץ, ועחי הגר"ש כתובות שכתב להיפוך הגמור מזה, דלא נחלקו הראשונים אלא לענין ביטול עשה, אך לענין לאו לכו"ע מותר לסבב עליו את האונס, ובפרשת בא הארכתי לקיים דברינו.

ברם לפי"ז עדיין צ"ע קושית מוהר"ש אייגר והאבני נזר, והוא בגוונא שאין לו דקר נעוץ דלכו"ע אסור לשחוט לפי שיבטל ממצות עשה של כיסוי הדם, הרי דאף לענין ביטול מצות עשה אסור לסבב האונס על עצמו, עד שאמרו מה"ט שצריך להמנע משמחת יו"ט ולא ישחוט, וקשה דהרי בזה לעולם לא יבוא לידי חילול שבת בכיסוי הדם, שהרי אף אם שחט אסור לחפור, וקשה למה לא ישחוט עתה וימנע אח"כ ממצות כיסוי, וצ"ע.

בשמעתא דאין מפליגין סמוך לשבת ג' ימים ובדברי קמאי

ובדברי רבנותא אם חולה ויולדת צריכין להכין מע"ש

לכל יחלל השבת

ובתנחומא [פרשת שלח סימן א'] עה"כ שלח לך אנשים איתא, ילמדנו רבינו מהו לפרוש לים הגדול קודם לשבת ג' ימים, כך שנו רבותינו [בשבת דף יט.] אין מפליגין בספינה לים הגדול ג' ימים קודם לשבת, וה"מ בשלוחי הרשות, אבל בשלוחי מצוה מותר לו לפרוש באיזה יום שירצה, ששליח מצוה דוחה את השבת, וכן שנינו ששלוחי מצוה פטורין מן הסוכה, שאין לך חביב לפני הקב"ה כשליח שהוא משתלח לעשות מצוה.

[ובפנים יפות שם פירש, דהנה איתא בתענית (דף כט.) שהמרגלים יצאו בכ"ט סיון אחר האסף מרים (בכ"ח סיון), וכנגד מי יום שהלכו לתור הארץ נענשו במ' שנה, ויש לומר דכבר יצאו ביום כ"ח סיון לפני שקיעת החמה, והוא ביום ג' (ומה שלא אמרו כן בתענית שם שלא נענשו על שעה זו, שבאותה שעה היו כשרים), והטעם לזה לפי שאסור להפליג ולצאת בשיירה ביום ד', ושליחות זו לא היתה מצוה כדפרש"י בפרשת שלח, ויעוין בעצי ברושים למוהר"ש מוילנא בדרוש להלכות מילה שכתב להיפוך, שהוקשה להמדרש בטעם מה שיצאו ביום כ"ט סיון, והרי היה ביום ד' בשבת, ואשר ע"ז השיב המדרש שהציאה היתה לדבר מצוה].

א. הר"ח פי' דמירי בספינה גוששת למטה מ"י ומשום איסור תחומין. ב. הרי"ף פירש משום ביטול מצות עונג שבת, דכל ג' ימים הו"ל שינוי וסת משום נענוע הספינה, ולדבר מצוה מותר מדין עוסק במצוה, וכ"ה בר"מ [פ"ל שבת הכ"ג], והוא ממש כהתנחומא. ג. בתוס' [ד"ה אין] כתבו משום איסור שט [שבת קלט. וביצה לו:]. ד. הריטב"א

כתב דרב החובל מחלל השבת לצורך אנשי הספינה, ואסור ליהנות ממעשה שבת מדרבנן.

ובבעל המאור כתב וז"ל, נראה טעם אחר בין בזו בין במה שאמרו אין צרין על עיירות של נכרים, דכולהו מקום סכנה הוא, וכל ג' ימים קודם לשבת קמי שבתא מקרי [פסחים], ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פקו"נ, והוא הדין להפריש במדברות, וכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת, ובחתי"ס [לקוטים סי' צ"ז] האריך בשיטות הראשונים, ולע"ע נבוא לדון בשיטת הבעל המאור.

בעצי ברושים [יו"ד דרשה לברית מילה ד"ה ואכן] הקשה על דברי הבעל המאור דאין לו להפליג בערב שבת משום דהו"ל כמתנה להכניס עצמו לידי אונס של פיקוח נפש, ועכ"ז לדבר מצוה שרי, ואילו בשבת [דף קלד:] נחלקו הראשונים האם מותר למול את התינוק אם יצטרך אח"כ לחלל השבת להחם חמימי [מים חמים] לתינוק, ודעת הבעה"מ [נג. ד"ה והיכא] דאסור למול את התינוק, וצ"ע דהלא מילה דבר מצוה היא, וצ"ע.

ומאיך גיסא הקשו האחרונים שהבעל המאור סותר משנתו בענין זה, שהרי דעת הבעה"מ גופא דדוחין מצות מילה דאורייתא מפני סכנת נפש העתידה לבוא, ומשמע שהוא דין תורה דאין למול, וע"כ דס"ל דאין לו לאדם להכניס עצמו למצב שיהא צריך לחלל את השבת, ואילו בסוגיא דאין מפליגין מבואר דקודם ג' ימים מותר ליכנס בספינה אף שיועד שיהא צריך לבוא לידי סכנת נפש [אשר מה"ט אסור תוך ג' ימים], וצ"ע.

והנה בתשב"ץ [ח"א סי' כ"א] כתב דאין למול את הגר בחמישי בשבת לפי שאז יהו צריכין לחלל עליו את השבת בשלישי למילתו [שבת פו.], וחילא דידיה מדברי הבעה"מ שאסור לו לאדם להכניס עצמו לידי אונס של פיקו"נ, והש"ך [יו"ד סי' רס"ו סק"ח] השיג עליו דהלא לדבר מצוה התירו להפליג, ואין איסור להכניס עצמו לידי סכ"נ וחילול שבת, ומילת הגרים מצוה גדולה היא, וצ"ע.

ובשאלת יעבץ [ח"ב סי' צ"ה] העלה כהתשב"ץ [דאף לדבר מצוה לא התירו לסבב עליו פיקו"נ], וההיא דמפליגין לדבר מצוה לפי שאינו אלא ספק, וראיה לזה מנדה [דף לח.] דחסידי הראשונים לא היו משמשין מטותיהן אלא ברביעי בשבת, כדי שלא יבואו לידי חילול שבת בלידת הולד, ואף דלא ק"ל הכי, היינו משום מי יימר שתלד בשבת, אך במקום שודאי יבוא לידי סכ"נ אסור. וכ"כ בחכמת שלמה [או"ח סי' של"א].

ולפי"ז מיושבת שיטת בעל המאור, דכל שאין הסכנה לפנינו אלא ספק הוא אם תבוא, בזה ג' ימים קודם לשבת אסור לדבר הרשות, ואם ודאי יכנס לכלל סכנה אסור אף לדבר מצוה, כההיא דאישתפיך חמימי.

אכן הפוסקים נחלקו בזה, דבשו"ע [או"ח סי' רמ"ח ס"ד] כתב דאף במקום ודאי פיקו"נ מותר לצאת ביום ג', ומקורו בריב"ש [סי' י"ז וק"א], ואילו במג"א [סי' רמ"ח סק"ד] בשם המהריב"ל דבדואי פיקו"נ אסור אף ביום שלישי בשבת, ומדבריו שם משמע שאיסור תורה הוא [כמבואר מדברי הקוב"ע (סי' כ"ג סק"ג)] בביאור דברי המג"א שם, ויעוין בפמ"ג בא"א [סק"ו] מה שפלפל בשיטת המג"א הנ"ל.

במג"א [סי' ש"ל סק"א] הביא מהספר חסידים [סי' תתכ"ח] וז"ל, כשתגיע לחודש הטי' יזמין הכל מער"ש שלא יחללו שבת, עכ"ד, משמע דדינא קאמר [ואילו במ"ב כתב וז"ל ימן הראוי לאשה וכו'], ואף לדעת המ"א דדינא הוא, י"ל דיוולדת שאני, שהרי מבואר בשו"ע דצריך לשנות שם, משא"כ בחולה שנחלקו [או"ח סי' שכ"ח] אם משנין, וביאר במג"א דיוולדת אחד מיני אלף שתבוא לידי סכנה, וא"כ מה"ט צריכה להכין מראש.

אכן בשו"ת חת"ס [יו"ד סי' של"ח ד"ה גס] כתב וז"ל, וכי אין אנו מצויים להכין בערב שבת כל ההכנות ליולדת ולחולה ולצרכי מילה כדי שלא נצטרך לחלל שבת [ואך שאם לא הביא מערב שבת ואירע בשבת אז הזריז הרי זה משובח ואין משגיחין באיסור קל יותר], ומוכרח מדברי החת"ס דדינא קאמר. ויעוין מש"כ הגר"ל וויליגער [ישורון ח"ג] בארוכה בטו"ט בזה, והעלה דיש לחלק בין ספק לודאי, דבספק אין צריך, ויל"ז.

ובאגרות משה [או"ח ח"א סי' קל"א] כתב דרופא היודע שיהא צריך ליסע בשבת לרפא את החולה, הרי שהוא מחוייב ליסע כבר מערב שבת למקומו של החולה, ואף התם מיירי באופן שברור שיצטרך לחלל את השבת.

אשר מכל זה למדנו, דבמקום שבדאי יבוא לידי סכנת נפש, בזה מחוייב מעיקר הדין להכין הכל לפני השבת, כמבואר בחת"ס ובאגרות"מ, ובמקום שאין הסכנה לפנינו כלל ואינו אלא ספק אם יארע, בזה מעיקר הדין אין צריך להכין מערב שבת, כדמצינו בדין הפלגה בספינה דגזירה דרבנן מחודשת היא, ובמקום שהוא כבר חולה בזה לכאורה נראה דאם אינו אלא ספק אין צריך, ואם הוא ודאי אסור כמבואר באגרות משה. אשר לכאורה צ"ע דאם מותר לו לאדם להכניס עצמו לאונס לביטול עשה ובאיסור לאו, א"כ למה יהא מוזהר להכין ענייני מערב שבת,

והרי ביום השבת מצות וחי בהם עומדת לפניו, זולת אם נימא לחלק בין אונס לבין חולה, דכל שאנוס כההיא דאין לו חוטיין או בשבת שא"א לתלות חוטיין, הרי אנוס גמור הוא, ואילו בבא להתרפאות הרי הוא עושה מעשה עבירה להתרפאות, בזה נחשב כמעשה דידיה ואסור.

ונראה לחלק בין ביטול עשה לבין עבירת לאו, שכן בביטול עשה אין מעשה עבירה אלא מה שאינו עושה מה שמוטל עליו, וכל שהוא אנוס בשעת חובת המצוה אינו מחוייב טפי, ולכן מותר לו לאדם להכניס עצמו לידי אונס ביטול עשה, אך עבירה לאו חפצא דעבירה היא, ואף במקום שאינו מוזהר על המעשה מעשה עבירה היא, ובה אסור לו לאדם להביא עצמו לידי אונס, ודכוותה במלאכת שבת, ויעוין לקמן בארוכה.

מכניס עצמו לאונס לפני דמטא זמן חיובא ובמטא זמן חיובא

א. מילה בשבת ב. אין מפליגין ג. כיסוי הדם ד. דקר נעוץ בשבת
ואשר נראה בכל זה דהאיסור להביא את עצמו לידי אונס ליתא לפני זמן המצוה, ורק לאחר שכבר חלה עליו חובת המצוה הרי שבכללה כייל לדאוג שתתקיים המצוה, וכפי שיבואר בארוכה.

אשר נראה בביאור שיטת הבעה"מ, וכ"ה בקה"י שבת [סי' ט"ו], דקודם השבת דלא חל עליו עדיין חיוב שביתה ושמירת השבת, אין איסור לעשות מעשה המביאו לידי חילול שבת לצורך פיקו"נ, דאין זה אלא כגורם, ורק שחכמים אסרו ג' ימים לפני השבת להפליג ולצאת לשיירא לדבר הרשות, אבל כשכבר חלה השבת ונתחייב בשמירתה, אז כל מעשה מתחילה תחילת חילול שבת הוא שלא באונס, וכ"ה בקובה"ע [סי' כ"ג סק"א].

ובחתי"ס שם כבר כתב עיקר חילוק זה בין שבת לבין ערב שבת, והוסיף דהבעה"מ והרמב"ן לטעמיהו אזיל, שלדעת הבעה"מ שביום השבת אסור להביא עצמו לידי פיקו"נ וחילול שבת, בערב שבת נחית חד דרגא ואסור לדבר הרשות, ואילו לדעת הרמב"ן דביום השבת מותר להכניס עצמו משום מצות המילה, בערב שבת נחית חד דרגא והתירו אף לדבר הרשות [אלא שמתוך דבריו אין נראה דנחית לסברתו של הקה"ל].

[ויעוין בשבת שם דאין צרין על עיירות של נכרים ג' ימים קודם השבת, ואיתא בירושלמי שבת (פ"א ה"ח) דבמלחמת מצוה מותר להתחיל אף ביום השבת, כמו באיסורא דאין מפליגין, וכן פירש בלח"מ (פ"ב שבת הכ"ה) בדברי הר"מ (שם ופ"ו מלכים ה"א), וצ"ע לדעת הבעל המאור אין מקום להתיר בשבת עצמו, וי"ל דהתם גזיה"כ הוא כדיליף מדכתיי עד רדתה דכיבוש דוחה שבת, עשפ"א שם וצ"פ (פ"ב שבת הכ"ג)].

וסמך לזה הביא בקה"י ממה דאיתא בסוכה [דף כה], שאסור לו לאדם לטמא את עצמו לפני שהגיע זמן שחיטת הפסח [ואף דפסח מצוה חמורה היא, מ"מ כיון דעוסק במצוה פטור מן המצוה], ומ"מ אם מת לו מת מטמא למתו וממילא נדחה מן הפסח, ואמרו בזבחים [דף ק.], דלאחר שכבר הגיע חצות בערב הפסח אסור לו לטמא למתו, דלא אתי מצות טומאת קרובים לדחות עשה דפסח חמור, ויעוין בקה"י מש"כ מ"ר ר"א ר"ז.

אשר מעתה נבוא לדון בקושיית מוהר"ש אייגר והאבני נזר ממה שאסור לו לאדם לשחוט עוף באופן שאי אפשר לו לכסות דמו, והרי לדעת המרדכי מותר לו לאדם להכניס עצמו לאונס, דהנה בפשוטו חיובא דכיסוי הדם לא חלה אלא לאחר שחיטה, באופן דבשעת מעשה השחיטה הרי אין כאן אלא גורם לבטל מצות כיסוי הדם, ולמש"נ מן הראוי שיהא מותר לו להכניס עצמו לאונס זה, כשם שמותר לעשות כן לפני השבת.

הלא למש"נ לעיל ביסוד מצות כיסוי הדם, שאינה מצוה המתחדשת לאחר ששחט, אלא סיום מצות השחיטה היא, א"כ בעצם מעשה השחיטה אנו דנים אף על כיסוי הדם, והרי זה מתנה לבטל מצות כיסוי הדם.

אשר למש"נ הרי מיושבת היטב קושיית הרשב"א על הרמב"ן, דלענין מילה הרי אין עומד בפנינו הסכנה העתידה לבוא אחר המילה, ומעשה המילה מצוה היא, ואף שיודע שלאחר זמן עתיד התינוק לבוא לכלל סכנה, מ"מ מעשה מצות מילה בשעתה עומדת לפניו, משא"כ במצות כיסוי שהיא עומדת לפניו אף לפני השחיטה, דהשחיטה וכיסוי דמה כאחד הן באין, א"כ עם מעשה השחיטה ע"כ עלינו לדון גם את הכיסוי.

וביותר ביאור, דמילה הרי מצות מילה היא הדוחה את השבת, ועצם מצות המילה מתקיימת אף אם לא יהא לו מים חמים, ואך דאחר המילה מתחדש עליו סכנת תינוק המחייבו לחמם את התינוק, בזה שפיר אמרינן דבמעשה המילה אינו נחשב כמתנה לחלל את השבת, משא"כ בשחיטה דכשבא לשחוט ע"כ עליו לדון על כל מעשה זה שהולך לעשות, והיינו שחיטה וכיסוי, ונמצא דבמעשה השחיטה הרי"ז מתנה לחלל יו"ט.

והנה הראשונים הנ"ל לא דנו בדבריהם אלא בגוונא של עפר מוכן ודקר נעוץ דאין כאן אלא איסור דרבנן, אכן הא מיהא מפורש במשנה דאם לא יוכל לכסות את הדם לאחר השחיטה אין לו לשחוט, ואף זה צ"ע, דהרי מצות שחיטה עומדת לפניו, מה לי שאין יכול לכסות דם, וע"כ דעלינו לדון את ביטול עשה העתיד לבוא, וזה לכאורה כדעת הבעה"מ [וזה כעין קושיית האבני"ה הנ"ל], אכן למש"נ הרי נוחא היטב גם קושיא זו.

בביאור פלוגתת הראשונים ללבוש בגד בלא ציצית במקום אונס

ומעתה נראה בהקדם בביאור פלוגתת המרדכי והר"ש, דדעת המרדכי דמצות ציצית מתחילה רק אחר שנתעטף, וא"כ נמצא דאין מעשה

בביטול העשה, ומותר להכניס עצמו לאונס ביטול עשה באופן שהביטול יהא בשב ואל תעשה, אכן דעת הר"ש דמצות הציצית מחייבתו במעשה העטיפה, וא"כ נמצא דמעשה העטיפה הוא מעשה בידיים של ביטול העשה, וכן נראה בפמ"ג [סי' י"ג בא"א סק"ה], ויעוין שושנת העמקים [סי' ו'].

והדברים מבוארים בדברי הראשונים ביבמות [דף צ.], דהנה בתוס' שם [ד"ה כולהו] כתבו דמצות ציצית אינה חלה אלא אחר שכבר נתעטף בבגד, אך בשעת מעשה העטיפה עצמה עדיין לא נתחייב בציצית, והקשו בתוס' על זה דהלא אנו מברכין אשר קדשנו במצותיו וציונו להתעטף בציצית [כמבואר בברכות ס:], ומשמע מזה דגוף מעשה העטיפה היא המצוה [ויעוין בתוס' ערכין (דף ב: ד"ה היודע) מה שהביא מדעת הבה"ג].

ובתורא"ש ביבמות שם הביא שיטת התוס' דאין חובת הציצית חלה בשעת העיטוף אלא רק אחר שכבר נתעטף בהטלית, והוסיף בזה דברים וז"ל, ומכאן הורה ריב"א דאם נפסק לו לאדם ציצית בשבת או ביו"ט יכול להתעטף בטליתו אפילו לכתחילה משום דלא מחייב עד לאחר שנתעטף וכו', ובשעת עיטוף ליכא עבירה, גם אין עבירה שהוא מעוטף בו בלא ציצית כיון דאי אפשר לעשותו, עכ"ל.

ובשא"ג סי' ל"ב חקר אימתי מברכין ברכת המצוות על הציצית, האם בשעת עיטוף או לפני העיטוף, וכתב דהדבר תלוי בפלוגתת הראשונים בזמן חיובא דציצית, דלדעת התוס' דחובת ציצית חלה אחר העיטוף, א"כ בשעת העיטוף הוי עובר לעשייתו, אכן למה שדנו בתוס' דבשעת העיטוף חלה חובת ציצית, א"כ מברך לפני העיטוף, וכן העלה בשא"ג דבשעת מעשה העיטוף מחייב בציצית, וממילא מברך לפני העיטוף.

אשר נראה להוסיף בביאור פלוגתתם, דהנה יש לחקור בגדר מצות הציצית, האם עיקרה להטיל ציצית על הבגד בלבד, ואילו עטיפת הבגד אינה מכלל המצוה, אלא היא רק המחייבת את המצוה של הטלת ציצית בהבגד, או שעיקרה של מצוה נתפסת על גוף מעשה הלבישה, שתהא לבישת בגד עם חוטי ציצית, ונמצא שכאשר לובש הבגד עם הציצית הרי מתקיימת המצוה בלבישת טלית המצוייצת, וי"ל ד.

ומעתה פלוגתת המרדכי והר"ש מחוורת מאד, דדעת המרדכי דעיקר המצוה אינה אלא אחר שנתעטף בטלית שאז הוא מחוייב להטיל בה ציצית, וא"כ כאשר לובש בגד בלא ציצית, הרי אין בהלבישה עצמה שום ביטול עשה זולת מה שאינו מטיל בו ציצית, ומאחר שאנוס הוא על מעשה הטלת הציצית לא חייביה רחמנא, ומה שהכניס לביטול העשה זה לא איכפת לן לדעת המרדכי, וכבר האריכו בזה האחרונים.

אכן דעת הר"ש דמצות ציצית היא בהיותו לבוש ומעוטף בטלית המצוייצת, אשר לפי"ז כאשר באנו לפטור אותו מחמת האונס עלינו לדון אם הוא אנוס על מעשה הלבישה, והא ודאי שאינו אנוס על הלבישה אלא רק על מעשה הטלת הציצית, וממילא אין מקום להתיר לו ללבוש הבגד בלא ציצית [ולמש"נ ניתוסף דכל שהיא לבישה בלא ציצית הוי לבישה אסורה לדעת הר"ש, וממילא אף באונס אסור].

הן הן דברי התוס' רא"ש ביבמות הנ"ל, דשיטת המרדכי מתבארת עפ"י ד התוס' דעיקר מצות ציצית אינו בהתעטפות בהטלית המצוייצת, אלא במה שהוא מטיל ציצית על הבגד שהוא מעוטף בו, ולכן כלפי זה שפיר חשיב כאונס, אכן לדעת הר"ש עיקר מצות ציצית היא ההתעטפות בטלית המצוייצת, וא"כ בודאי דעם מעשה העטיפה מתקיימת המצוה במה שהוא מעוטף בטלית המצוייצת, ובלא ציצית הלבישה אסורה.

[ובאבני"ז (יו"ד סי' שפ"א) כתב בפשוטו דלא התיר המרדכי להכניס עצמו לאונס אלא במצות ציצית, כדביאר בתורא"ש דמצות ציצית חלה עליו רק לאחר העיטוף, אף לדור בבית בלא מזוזה ומעקה במקום שאנוס הוא על כך אסור, אכן מפורש בדברי המרדכי דלענין מזוזה ומעקה פשיטא דשרי, ונראה שם דבזה מודה הר"ש מדרויש להתיר, וצ"ע בזה, ויעוין מה שהארכתי בפרשת כי תצא (פכ"ב פ"ח) ובמגילת רות (פ"א פט"ז)].

מעתה נראה לדון בדין כיסוי הדם, דהנה בפשוטו מצות כיסוי הדם באה רק אחר ששחט ושפך דם שחיטה, וא"כ בשעת מעשה השחיטה אין עליו שום דברא דמצות כיסוי, ומותר להכניס עצמו לידי אונס בזה.

הלא למה שנתבאר למעלה דעיקר מצות כיסוי באה כהשלמת מצות שפיכת דם אשר במצות השחיטה, א"כ נמצא דכל השוחט חיה ועוף באופן שיודע שלא יבוא הדם לידי כיסוי, הרי גוף השחיטה עצמה הוה מעשה ביטול של מצות עשה דכיסוי, כי עיקר חובת כיסוי הדם אין מתחדשת אחר השחיטה אלא עם השחיטה היא באה, ומיושבת היטב קושיית מוהר"ש אייגר למה אין לשחוט את הכוי באופן שיודע שלא יוכל לכסות דמה.

אשר עפ"י הארכתי טובא לפלפל בחבצלת השרון על מגילת איכה [פ"א פ"ד], בהא דדריש ביבמות [דף סג.] על הכתוב שם נתנני ה' בידי לא אוכל קום, זו אשה רעה וכתובתה מרובה, והוכיחו האחרונים מזה דאסור לו לאדם לגרש אשה באם אין לו כדי לפרוע דמי כתובתה, והגאון מקובנא בעין יצחק [אה"ע סי' ע"ד סק"ה וסק"א] האריך דהוא משום דאסור לו לאדם ליכנס למצב של אונס במצות פרועו בע"ה, יעו"ש.

בדין מכניס עצמו לאונס א. בביטול עשה ב. באיסור ל"ת

א. ולדרוש להו דאונס שרי ב. באסתר ואחשוורוש ג. יצרא אלבשה
בכתובות [דף ג:] איתא, שבשעת הגזירה גזרה המלכות שכל

הנישאת ברביעי בשבת תיבעל להגמון תחילה, והצנועות היו מוסרות נפשן למיתה, ומפני הסכנה ביטלו תקנת חכמים לינשא ביום הרביעי, ופריך שם ולדרוש להו דאונס שרי, והיינו דמן התורה כל שנבעלה באונס הרי היא מותרת לבעלה, ע"כ, ומפורש בסוגיא זו תרתי, דמותר לה לינשא ברביעי אף שמכניסה את עצמה לידי אונס, ומה"ט מותרת גם לבעלה [פרט לכהן].

מוהר"ש אייגר [בחיי הגרע"א] הקשה על דעת הראשונים דסבירא להו דאסור לו להכניס את עצמו לידי אונס לעבור דין מדיני התורה, וא"כ היאך הותר לו לינשא ברביעי ולהכניס עצמו לידי עבירה דעריות, והגאון מקובנא בעין יצחק [אה"ע סי' ע"ד סק"ה] בסופו עמד בזה ותיירץ וז"ל, שאני התם דמהדרין שלא יעקרו תקנתא דרבנן לגמרי במה שתקנו בתולה נישאת ליום הרביעי, וקיצרתי, עכ"ד, ולענייני לא הבנתי דבריו.

בחידושי הגאון רבי שמעון שקאפ כתובות [סי' נ' סק"ה] כתב ליישב, דאף לדעת הראשונים דאסור לו לאדם להכניס עצמו לאונס, היינו דוקא באונס סתם, כגון שיאנסוהו לעשות מעשה, או שלא יהיה לו חפצא לקיים מצותו, כההיא דלובש בגד ואין לו ציצית, אך להכניס עצמו לידי עבירה שיעשה במקום פיקוח נפש שרי, שהרי בעת דחיה הרי הוא מותר מעיקר הדין, דפיקו"נ דוחה כל התורה [ולענין מה שמותרת לבעלה יעו"ש].

ובחידושי ר' שמואל כתובות [סי' ד'] הביא ששמע עוד מהגרש"ש בזה שהעיר ע"ז ממה שמצינו בשבת [דף יט.] דאין מפליגין בספינה ג' ימים לפני השבת, וביאר הבעה"מ שהוא לפי שיבוא לידי פיקו"נ ויחלל את השבת, הרי דאסור לו לאדם להכניס עצמו לידי חילול שבת בפיקו"נ, וכן מצינו בדברי הראשונים בשבת קלד: דאסור למול את התינוק במקום שיהא צריך אח"כ לחלל את השבת, ושוב צ"ע היאך נדרוש דאונס שרי.

ותירץ הגרש"ש דיש לחלק בין איסור לאו לביטול עשה, דכל מה שהחמירו הראשונים הנ"ל לענין שבת, הוא משום ביטול עשה דשבתו, דבזה אף שפיקו"נ דוחה למצות השבת, מ"מ מצוה השבת מיהא לא קיים, ואסור לו לאדם להביא עצמו לידי ביטול מצות עשה, כמו שאמרו ביבמות [דף יח:]: דאסור לבטל מצות יבמין, ברם לענין איסורא דעריות דליכא אלא לאו, בזה כל שהוא אנוס אין כאן מעשה עבירה כלל, עכ"ד.

וכסברא זו יעוין בחמדת ישראל [נר מצוה דיני ב"נ אות ל"ז] בדעת הרא"ם, דב"נ א"צ למסור נפשו על קיום מצוה [סנהדרין עד:]: אך על מצוות עשה צריך למסור נפשו, דאונס לאו כמאן דעביד, יעו"ש.

אכן מדברי הרשב"א בשבת [דף קלד:] וביצה [דף ח:]: מבואר שלא כדבריו, שדיבר שם כלפי מה דסבר הש"ס דאין ביו"ט אלא ל"ת, ועכ"ז כתב דאין להכניס עצמו לאונס, והעירוני לזה.

ונראה לקיים דברי הגרש"ש [לחלק בין עשה לל"ת] בביאור אחר, והוא דיש לחלק בין חובת העשה לבין איסורא דמעשה עבירה, שכן במעשה עבירה הרי הוא נתפס על עצם מעשה העבירה עצמה, ואילו בביטול מצוה אינו נתפס על החפצא של ביטול העשה, אלא על מה שלא קיים העשה המוטלת עליו, והאריכו בזה האחרונים גם לענין מצוה הבאה בעבירה, והארכתי ד"ל רק לענין לאו.

ומעתה נראה פשוט, דיסוד הפטור של אונס שייך רק כלפי עצם המעשה עצמו, דכל שהמעשה נעשה מתוך אונס אין שם מעשה עבירה עלה, וא"כ כל זה שייך כלפי איסור לאו דהאיסור הוא בעצם המעשה, ובזה כל שנעשה המעשה מתוך אונס אית ליה טענת אונס, אך כלפי עשה הרי שיהא נתפס על מה שלא קיים המצוה, וכלפי אי קיום העשה אין לו טענת אונס, שהרי הוא סיבב האונס על עצמו.

ולדידי נראה מסברא להיפוך מדברי הגרש"ש, דבמצוות עשה אין איסור להיות מבטל, אלא שמחוייב לקיים העשה, ולזה כל שהוא אנוס אינו נתבע על מה שלא קיים, שהאנוס אינו מצוה, אכן עבירת ל"ת שיש בה חפצא דאיסורא הרי שכל שעושה אותה הוי עבריין, ואך שאם הוא אנוס אינו נענש על כך דאונס רחמנא פטריה דמאי הו"ל למעבד, אך כשהכניס עצמו לכך אין לו טענת אונס, והארכתי טובא בפרשת בא [פ"ג פ"י].

מוהר"ש אייגר תירץ קושייתו דמשום עיגונא מותר כיון דלאחר מכן יהיה בהיתר אונס, ודבריו תמוהים לכאורה דלא מצינו להקל בדין תורה משום עיגונא [רק במקום שחכמים עשו תקנה מיוחדת כבעדות אשה].

[ובחיי ר"ש כתובות (סי' ד) כבר עמד בזה על דברי מוהרש"א, וכתב דע"כ דאיסור זה להכניס עצמו לאונס איסור דרבנן הוא, ובמקום עיגון הקילו, האמנם דמדברי הראשונים נר' דאיסור דאורייתא הוא, ולזה הרכיב תירוצו של הגרש"ש דלקמן עם דברי מוהר"ש אייגר, והיינו דבאיסור לאו אין איסור להכניס עצמו לפיקו"נ מדאורייתא, וכלפי איסור דרבנן הקילו במקום עיגון, עכ"ל, אכן אין נראה כלל שנתכוין לזה מוהרש"א].

והנראה בביאור דבריו, דהנה יש לחקור ביסוד האיסור להכניס עצמו לאונס, האם בטל ממנו טענת אונס' מאחר שהוא סיבב האונס על עצמו, ונידון כמבטל העשה, או דנימא דאיסור בפני עצמו הוא, דאף דביטול הדין בא לו באונס, מ"מ אסור לו לאדם לגרום להביא אונס על עצמו, וכלשון הבעל המאור בשבת [דף יט.] שהוא כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פיקוח נפש, וכן לשון הרשב"א בשבת [דף קלד:].

ומעתה, אם סיבב האונס על עצמו מפקעת טענת האונס, אין להקל במקום עיגונא, אך נימא דאיסור בפני עצמו הוא, בזה יש להקל במקום שהוא בדידיה עסיק וממילא בא לו ביטול האיסור, לבין מקום שהוא במעשה ידיה הפקיע המצוה מעל עצמו, ובזה י"ל דכיון שהאשה עוסקת בחתנות שלה, וממילא נופל האונס עליה, אין

זה כמתנה לעקור דין תורה, ולומר לה שלא תעסק בחתנות שלה לא תיקנו משום עיגונא.

ודוגמא לזה מצינו לענין הא דאין מבטלין איסור לכתחילה [חולין צח:], דכתב בכת"ס ובנו"ב דבביטול היבש לכו"ע אין מבטלין, והוא איסור בפני"ע להפקיע מעליו דין תורה, אף דכלפי עצם האיסור ודאי שהוא בטל מדאורייתא, ואשר לכן כתבו הראשונים דבמקום שאינו מכין להפקיע את האיסור אין איסור לבטל איסור לכתחילה, והארכת בפרשת נשא [פ"ו פ"ט] בביטול זרוע בשלה.

ולענייניו נראה בישוב קושית מוהר"ש איגר והגאון מקובנא [במה שאמרו בכתובות ולדרוש להו דאונס שרי], דכל שאין האונס מוכרח לבוא אחר שהכניס עצמו אל האונס שרי, והרי סכנת ההגמון לא קביעה וקיימא בשעה שקובעת יום לנישואין שלה, ומה שההגמון חוטף כל הבתולות ביום הרביעי, זוהי ענין שמתחדש מחדש מדעתו בשעה שחוטף, נמצא דעצם קביעת יום הנישואין ליום הרביעי אינה הכנסת עצמה לאונס.

ביותר אם נימא דיסוד האיסור להכניס עצמו לאונס אינו משום שאין כאן טענת אונס, אלא איסור בפני עצמו הוא במה שמתנה לעקור דין תורה, א"כ בודאי כאן שתלוי בדעת ההגמון אח"כ אין זה עקירה דידיה.

ויסוד הדברים בזה מכוון מאד עם מה שנתבאר, דכל זמן שלא הגיע זמן המצוה אין איסור לסבב עליו את האונס בביטול המצוה, באופן דלפי"ז נראה דה"ל בנידון דידן שעצם הנישואין אינו סיבוב האונס עליו, ואך שידוע שלאחר זמן יפול עליו האונס, אכן זה דבר המתחדש עליו לאחר זמן כאשר יחליט המלך ליקח אותה, א"כ עצם מעשה הנישואין הוה כמו שלא הגיע זמן האיסור שאין איסור לסבב מה שיגיע לאחר זמן.

במצות כיסוי הדם א. חובת גברא ב. דין בהחפצא של הדם ובדין המכניס עצמו לידי ביטול עשה דסמיכה

והנראה עוד בישוב קושית מוהר"ש איגר והגאון מקובנא והאבני נזר שבא בריש דברינו [למה אסרו חכמים לשחוט חיה ועוף ביו"ט באופן שלא יוכל לכסות את הדם, הרי לדעת המרדכי מותר לו לאדם להכניס עצמו לאונס ביטול עשה], בהקדם מה שיש לחקור ביסוד מצות כיסוי הדם, האם עיקרה חובת גברא לכסות הדם ששפך בשחיטה, או דהוא דין דחיל בהחפצא של הדם, דעצמו של דם זוקק לכיסוי ומוטל על הגברא לקיימו.

ולכאורה סוגיא מפורשת היא בחולין [דף פז. פז:] דש"ט אם יש דין דיחוי לענין הדם, והיינו כגון דם שכיסהו הרוח וחזר ונתגלה, או דם שבטל במים ואח"כ הוסיף עליו דם עד שנתרבה הדם וחזר לתורת דם, ומסיק דאין דיחוי אצל מצוות, ואם נימא דעיקר מצות הכיסוי מצות גברא בעלמא היא לכסות דם שחיטה אין מקום לדון בדין דיחוי, וע"כ מוכרח דהוא דין בעצמו של דם שהוא זקוק לכיסוי, וכל שנדחה חשיב דם דחוי.

ובקוב"ש ביצה [אות כ'] האריך בזה וחקר כלפי מה אמרו שנדחה מצות כיסוי הדם, האם הדיחוי הוא בעצם הדם עצמו, או הדיחוי הוא במצות הגברא, וכתב להוכיח ממה דהש"ס מדמה לה לדין דיחוי לענין הדם ולולב, והתם ודאי שאין דיחוי במצות הגברא, שהרי הגברא מחוייב במצות נטילת המינים, ואך דעצם המינים הוא דנדחה, וא"כ ה"ל לענין דיחוי האמור בכיסוי הדם שהדיחוי הוא בעצם הדם למצוות כיסוי.

[והנה מצות הדם מצות גברא הוא ואינו זוקק למצוה, ועכ"ז מצינו בהם פסול דיחוי, והטעם לכך הארכת בחלק המועדים (עניני סוכות ועניני שופר) דההדס נעשה חפצא דמצוה, והמצוה היא ליטול חפצא דמצוה זה, וכל שנדחה החפצא מהיות חפצא דמצוה פסול, אך בדם אין לומר שהדם הוא חפצא דמצוה, כי המצוה היא במעשה הכיסוי, ואך שהדם זוקק לכיסוי, באופן דבזה הדיחוי הוא בעצם זיקת הדם למצות הכיסוי].

הלא מעתה נראה בישוב קושית מוהר"ש, דכל מש"כ המרדכי דמותר ללבוש בגד הגם דיתבטל מציצית, זהו לפי דמצות ציצית אינה משום זיקת הבגד המחייב ציצית, דתחילת הדין מחמת חובת הגברא הוא דאתינן עליה, שהרי לבישת הגברא היא המחייבת, ורק לבישת גברא מחוייב מחוייבת, וכל שאונס הוא פטור, ולכן דעת המרדכי דמה שמכניס עצמו לידי אונס לית לן בה, דמאחר שהגברא אונס ממילא אינו מחוייב. משא"כ בכיסוי הדם שתחילת הדין מחמת גופו של דם הזוקק לכיסוי, א"כ כל שעומד הדם בלא כיסוי הוא ביטול מצוה בהחפצא של הדם, נמצא שיש כאן ביטול קיום מצוה, בזה ודאי אין להכניס עצמו לידי אונס.

[ויש לפלפל בזה, דהנה נחלקו האחרונים בדין דם שכיסהו הרוח, דכפי הנראה מדברי הש"ך (סי' כ"ח סק"ב) שנתקיים בזה דין הכיסוי בהחפצא של הדם, ועכ"ז אם חזר ונתגלה צריך לכסותו שוב, אכן הגרע"א שם השיג על הש"ך דבדואי לא נתקיים מצות כיסוי באם כיסהו הרוח, ואך דהגברא אינו חייב לכסות דם שכבר נתכסה, וכבר האריכו האחרונים דנחלקו בזה בעלי התוס' בשבת (דף כה: ד"ה חובה), יעו"ש היטב. ומעתה הנה זה הדם שנשפך ביו"ט נבלע בקרקע, וא"כ לדעת הש"ך באמת נתקיים בהחפצא מצות כיסוי, ורק דהגברא לא קיים מצוותו, בזה הדר דינא להיותו כמצות ציצית דמותר להכניס עצמו לאונס].

בקוב"ע [סי' מ"ח סק"ד] הביא דברי התוס' בחגיגה [דף ד.] דמי שהוא ספק חייב קרבן ראייה אינו יכול להביא קרבן ולהתנות שאם הוא חייב ראייה יהא זה הרהור, ואם לאו יהא זה שלמים, ומשום דשלמים טעון סמיכה, ואינו יכול לסמוך על קרבן זה שמא ראייה הוא ופטור מסמיכה, והקשה בקוב"ע יביאנו בלא סמיכה, והלא

אנוס הוא על מצות הסמיכה, ודעת המרדכי דמותר להכניס עצמו לאונס ביטול מצוה.

והנראה, דהנה בתוס' קידושין [דף לו. ד"ה הקבלות] הקשו למה לי קרא למעט סמיכה בנשים, והרי מצות סמיכה מצוה שהזמן גרמא היא, וכל מ"ע שהזמ"ג נשים פטורות, וכתב הריטב"א ליישב קושית התוס' וז"ל, איכא למימר, דכי אמרינן מ"ע שהזמ"ג נשים פטורות, במצות שבחובה לגמרי, אבל הנהו אינן בחובה לגמרי, אלא שבאין להכשיר קרבנו אם ירצה שיעלה לו לרצון, והו"א דאחד אנשים ואחד נשים שוין קמ"ל.

וביאור דבריו יש לבאר בכמה פנים, ובפשוטו יש לומר דכוונתו כמו שכתבו האחרונים [נתיבות הקודש מנחות (דף צג.) ודבר אברהם (ח"א סי' ט"ו) ובעמק ברכה] דלא פטרו את הנשים במ"ע שהזמ"ג אלא במצוות הבאין חובה, אבל מצות סמיכה היא מדיני הקרבן, דדיני הקרבן הם המחייבים למצות הסמיכה, וא"כ בזה אין טעם לפטור את הנשים מן הסמיכה, כיון דעיקר קרבנה בהחפצא מחייב סמיכה, והדברים ברורים.

[ומעתה דנתמעט מקרא דנשים פטורות מסמיכה, יש לחקור האם לא נאמר בזה אלא פטור גברא, או דעיקר קרבנה נתמעט מחובת סמיכה, נפ"מ בדין יורש שירש קרבן אשה, והארכת בפרשת ויקרא].

הלא מעתה מיושבים היטב דברי התוס' מקושית הקובץ הערות, דיסוד דברי המרדכי אמורים רק במקום שחובת העשה מוטל אקרקפתא דגברא, ובזה כל שהוא אנוס אין הגברא מצווה כלל, ברם במצות סמיכה שהוא קיום דין בהקרבן, ודאי דאם שהגברא אנוס עכ"ז יש ביטול בהחפצא של הקרבן שלא נתקיים בו דין סמיכה, וממילא מיושבים היטב דברי התוס' דכל שאי אפשר לו לסמוך אסור להביא קרבנו, וכמש"נ.

בתוס' חגיגה [דף ב. ד"ה לא] ביארו מה שאמרו שם דחצי עבד וחצי ב"ח שכופין את רבו לעשותו ב"ח כדי שיתקיים מצות לשבת יצרה, ואילו מחמת מצות פו"ר אין כופין את רבו, וביארו בתוס' דהעבד אנוס על מצוה זו, והקשה באתו"ד [כלל י"ג] דהלא כמו"כ אנוס הוא על מצות שבת, ולמש"נ נראה דביטול מצות שבת הוא ביטול בהחפצא של ישוב העולם, ובזה אף דאנוס הוא יש כאן חפצא של ביטול מצוה.

פלפול נפלא במצות כיסוי הדם א. חובת הדם ב. חובת גברא ובפלוגתת האחרונים אם חייב לכסות מיד בשעת השחיטה

הרא"ש בביצה [פ"א סי' י"א] כתב וז"ל, תנן כוי אין שוחטין אותו ביו"ט, ואם שחטו אין מכסין את דמו וכו', והא דאין שוחטין אותו לכתחלה וישמור את הדם עד הלילה ויכסנו, לפי שאין שוחטין לתוך הכלי [כמבואר בחולין (דף מא.) משום דררא דע"ז], ואם ישחטנו על העפר, יבלע בארץ ולא יהא רישומו ניכר, דלא מסתבר שימנע משמחת יום טוב לפי שאינו יכול לכסות את הדם לאלתר, [ולכן ע"כ צ"ל כמש"נ], עכ"ל.

הפלתו [סי' כ"ח סק"א] הביא דברי הרא"ש דמטעם מה שאין לקבל את הדם בכוס לכן אין שוחטין את הכוי, והקשה עליו ממה דש"ט בביצה [דף ח:] דמי שאין לו עפר כותש מערב יו"ט כותש ביו"ט לצורך מצות כיסוי, דעשה דכיסוי הדם דוחה ל"ת דאורייתא דחרישה ביו"ט, ומסיק דלא, וקשה דהלא מדאורייתא אפשר לקיים שניהם, שיכול לשמור הדם בכוס עד לאחר יו"ט, וכל שאפשר לקיים אין עשה דוחה ל"ת, וצ"ע.

ותירץ הפלתי, דעיקר חובת מצות הכיסוי היא לכסות מיד אחר השחיטה, ואם איחר ממש ביטול מצות כיסוי, אף דעדיין מוטלת עליו חובה לכסות הדם, ומעתה שפיר שו"ט הש"ס דעשה דכיסוי הדם יהא דוחה ל"ת, כיון דמצות הכיסוי הוא מיד [והפמ"ג (סק"ג) נחלק עליו], אלא דלפי"ז יקשה מה שהקשה הרא"ש למה אין שוחטין כוי ביו"ט הרי אפשר לכסות אחר יו"ט, וקשה דהלא מ"מ מצות עשה לכסות מיד, ונדחק.

והנראה בזה ישוב נפלא, דהנה הרי נתבאר דלפי דעת המרדכי דס"ל דמותר לו לאדם להכניס עצמו לידי ביטול מצוה עשה באונס, הרי שמן הדין היה שמותר לשחוט כוי אף אם לא יוכל לקיים אח"כ מצות השחיטה, ואך דנתבאר דלא התיר המרדכי אלא במצוות עשה שאחר האונס אין כאן ביטול עשה בהחפצא, משא"כ בכיסוי הדם דאך שהגברא אנוס, מ"מ דין כיסוי בהחפצא מיהא לא נתקיים, וכמש"נ.

הלא מעתה נראה, דכל זה דוקא אם לגמרי לא נתקיים מצות כיסוי, דבזה נתבטלה מצוות כיסוי מן הדם, אף בגוונא שקיבל את הדם בכוס ויוכל לכסות את הדם לאחר זמן, הרי דאך דיש בזה ביטול עשה [כדעת הפלתי דחובת המצוה היא לכסות מיד], מ"מ ליכא ביטול אלא בחובת הגברא שבאה עליו חובה לכסות מיד, אך דין הדם בהחפצא אינו בטל כל שכיסה אותו בסוף, וא"כ הדרינן לדינא דמותר להכניס עצמו לידי אונס.

ולפי דרכנו למדנו, דבמצות כיסוי הדם איכא ב' מצוות חלוקות, א. דין בגוף הדם עצמו שיהא מכוסה בעפר, ובזה ליכא נפקותא אימתי נתקיים הכיסוי, אם בשעת השפיכה אם לאחר זמן, דכל שנתכסה נתקיים דינו. ב. חובת גברא שחייבו לכסות דם השחיטה, וכל מש"כ הפלתי דאם לא כיסה מיד ביטול עשה, היינו כלפי חובת הגברא לכסות דם שחיטה, דכל שעברה שעת השחיטה ולא כיסה ביטול העשה, וצ"ב מקור להנך מצוות.

ברם עדיין לא נתפרש בזה מקור להנך ב' מצוות חלוקות, א. מצות השוחט לכסות דם בשעת השחיטה, ב. מצות החפצא דדם לקיים בו דין כיסוי, ובזה כל אחד מישראל מצווה בה אף שלא בשעת

השחיטה.

והנראה דהוא נלמד מגוף הפרשה דכתיב ושפך את דמו וכיסהו בעפר, ואיתא בחולין [דף פז.] ושפך וכיסה מי ששפך יכסה, והיינו דמצות כיסוי על השוחט היא מוטלת, ואמרו שם שחט ולא כיסה וראהו אחר חייב לכסות, שנאמר לקמיה בפרשה ואומר לבני ישראל אזהרה לבני ישראל ע"כ, ויעוין בצי"פ מהדו"ת [ע' 70] דב' חיובים חלוקים המה, דחובת השוחט הוא ב'מעשה השפיכה, וחובת כל ישראל 'שלא יהא גלוי, ויל"ד.

אשר נראה בזה למש"נ, דחובת השוחט היא לכסות דם השחיטה מיד בשעת השחיטה, ואם עברה שעת השחיטה ולא כיסה ביטול השוחט מצות עשה זו המוטלת עליו, וכיון שעברה לה שעת השחיטה מעתה מוטל על השוחט מצות כיסוי ככל אחד מישראל שראה הדם גלוי, שבזה אינו חובת גברא דשוחט, אלא מדין הדם שיהא מכוסה, ומעתה שוב מכוונים כל הדברים שנתבאר, דנפ"מ להכניס עצמו לידי אונס בזה.

[ובט"ז (יו"ד סי' כ"ח סק"ז) הביא הא דאיתא בחולין (דף פז.) דמי שבא וחסף מצות כיסוי מן השוחט חייב ' זהובים, וכתב דהיינו דוקא אם לקח את המצוה לעצמו, אך אם רק ביטל מצוה מחבירו אינו חייב, והעיר דלפי"ז בכיסוי הדם שעיקר המצוה מוטלת על השוחט ולא על אחר, למה ישלם בחטף לו מצות כיסוי, ותירץ דחובת השוחט אינה חובה לעצמו, אלא שהוא קודם לכל אדם, ולמש"נ יש לפלפל בדבריו].

והנראה בזה להוסיף לקח ופלפול, דהנה נתבאר לעיל מדברי הירושלמי והראשונים דמצות כיסוי דם היא גמר מצות השחיטה, ואשר מה"ט דעת הבה"ג דאין לברך ברכת המצוות על כיסוי הדם עד לאחר הכיסוי, לבל יהא הפסק בין שחיטה לכיסוי, אשר לכאורה ברור דכל זה שייך רק כאשר השוחט עצמו מכסה דם השחיטה, דבזה מצטרף מצות הכיסוי עם שפיכת הדם כאחד, אך כאשר אחד שוחט והשני מברך, מברך תחילה.

הלא לפי"ז כל מה שנתבאר מבואר מיניה וביה, דכל מה שנצטוו השוחט לכסות בעת השחיטה, הוא לפי דמצות הכיסוי גמר והשלמת מצות השחיטה, וכמש"נ דכלל מצות השחיטה כ"ל ג"כ הוצאת דמו כמבואר בדברי החינוך, וסיומה של מצות שפיכת הדם הוא עם כיסוי, ולכן צריך לכסות בשעת השחיטה, אשר כ"ז נכון רק כלפי השוחט שהוא השופך דם והוא המצווה לכסות דם השפיכה בשעת השפיכה כמבואר בפלתי, ברם אחר המכסה את הדם, הרי אין מעשה כיסוי זה מצטרף עם מעשה השחיטה ושפיכת הדם של השוחט, ומצוה בעלמא היא לבל יהא הדם מגולה, ולכן במצות כל ישראל למדנו שיש מצוה נוספת מדין הדם.

אם חייב לדאוג שיהו מצוותיו מזומנות לו בשעתם

א. דרך רחוקה בק"פ ב. מעות לפרעון פועל ג. ציצית

ידועה היא דעת הצ"ח בפסחים [דף ג:] דמי שהיה בדרך רחוקה סמוך לזמן הפסח, אינו מחוייב להתקרב לירושלים כדי להתחייב בפסח, הגם דכ"ז שהוא בדרך רחוקה פטור להקריב הפסח.

דהנה איתא בפסחים שם דריב"ב היה בנציבין בשעת שחיטת הפסח, והקשו בתוס' [ד"ה מאליה] רבי יהודה בן בתירא שלא עלה לרגל, יש לומר שלא היה לו קרקע, ואך זקן היה שאינו יכול להלך ברגליו, דפטור מפסח כמו מראיה, א"נ נציבין חו"ל היא, עכ"ד, ובמל"מ [פ"א קרבן פסח ה"א] תמה דאמנם מי שאין לו קרקע פטור מראייה, וכן זקן שאינו יכול לעלות או בחו"ל, אך עדיין תמוה למה לא עלה ריב"ב להקריב קרבן פסח.

וכתב הצ"ח ליישב דלא הוקשה לתוס' למה לא הקריב ריב"ב את קרבן הפסח, דכיון שהיה בנציבין שהוא בדרך רחוקה פטור מהקרבת הפסח, ואינו מחוייב להתקרב למקדש להיות מחוייב בפסח, ולא הוקשה להם אלא משום מצות עליה לרגל, וע"ז כתבו דפטור משום שאין לו קרקע או היה זקן או שהיה בחו"ל, עכ"ד, הרי דדעת הצ"ח דמי שהוא בדרך רחוקה פטור מהקרבת הפסח, ואינו מוזהר שלא להיות בדרך רחוקה.

ובמנ"ח [מצוה ה' סק"ג] תמה על זה, דודאי מחוייב לילך מקצה העולם עד סופו לקרב עצמו לקיים כל מ"ע, ואך לפני זמן המצוה מחוייב הוא בכך, וכי מותר לעמוד בטל בערב סוכות מלקנות לולב, ובהגיע יום סוכות יפטר משום שהוא אנוס ואין לו לולב. וראיה לזה מהא דאיתא בסוכה [דף כה.] דאסור לאדם לטמא עצמו בערב הפסח באופן שיבטל מחמת כן מהקרבת הפסח, הרי דאך לפני שהגיע זמן המצוה מוטל עליו עול קיומה.

והוסיף, דאך שאמרו בפסחים [דף צד. וסט.] דמי שהיה בדרך רחוקה בחצות נפטר מן הכרת, כמפורש בכתובים, ופרש"י [ד"ה ענוש] כיון דעדיין לא מטא זמן המצוה עד חצות, היינו רק לענין חיוב כרת, אך לענין חובת קיום המצוה, ודאי שמוטל עליו להתעסק בכך שתהא המצוה מזומנת לפניו בשעתה, כשאר כל המצוות, אכן לא נתפרש בדבריו למה באמת נפטר מן הכרת אם נחשב כמבטל עשה, והרי ביטול העשה ענינו בכרת.

ובמקו"א הארכת לבאר דחלוקה ביסודה חובת המצוה מחייב הכרת, דחובת המצוה היא להיות מקריב קרבן פסח, וכל שלא הקריב הקרבן הרי ביטול מצוה, ואילו חובת הכרת לא באה עליו על ביטול מצות הפסח, אלא על היותו מבטל ומיפר את קרבן הפסח, וממילא דנפ"מ במקום שהוא אנוס בשעת החיוב, דכלפי קיום המצוה שהנידון הוא אם קיים חובתו, הא לא קיים, אך מ"מ לא מיקרי מיפר פסח כיון ששוב אינו יכול.

וכתבו האחרונים דמודה הצ"ח בשאר כל המצוות שמוטל עליו להתעסק בהכשירם, כדי שכאשר תבוא המצוה לפניו תהא מזומנת

לפניו לקיימה, ואך לענין דרך רחוקה הוא שכתב דבריו, שהוא דין הפקעה מעיקר החיוב, שהרי בפסחים [דף צג:] אמרו שאם שגג בראשון והזיד בשני חייב כרת, וכתב הר"מ [פ"ה ק"פ ה"ב] דה"ה אם נאנס בראשון, ואילו אם היה בדרך רחוקה בראשון כתב הר"מ דאף שהזיד בשני פטור מכרת.

[וע"כ אין הכרח מדברי הצ"ח שלא סבר כהמנ"ח, שהרי אף מי שהוא בדרך רחוקה עדיין אינו מופקע בפועל מלשחוט את הפסח במקדש, שהרי יכול להגיע למקדש בסוסים ופרדים ולשחוט קרבן הפסח במקדש (גם יכול לשלוח שליח), ועכ"ז אמרו בפסחים (דף צד) דפטור, ואך דפטור דרך רחוקה הפקעה במצות הפסח מגזיה"כ, וא"כ י"ל כנ"ל דרך לענין זה הוא שכתב הצ"ח דאין צריך לדאוג לכך שלא יהא בדרך רחוקה].

בביאור הלכה [סי' רמ"ב ס"א] כתב, דמי שיש בידו מעט מעות ותבעו שכיר על פעולתו שגמר לו היום, צריך ליתנם להפועל כדי לקיים מה שכתוב ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש, אף שע"ז לא ישאר לו במה לענג השבת, או שיפייסנו שיתרצה להמתין עד אחר השבת, דאפילו לדעת הפוסקים דעונג שבת מדאורייתא, מ"מ לא אתי עשה דעונג שבת ודחי לא תעשה ועשה, וזה לא מיקרי כתבעו 'ואין לו דאינו עובר בבל תלין, עכ"ד.

ואמנם יל"ע, דהא חובת התשלום אינה אלא בסוף עבודתו, דאין שכירות משתלמת אלא לבסוף [ב"מ ק:], ומאחר שנשלם פעולתו בע"ש אין לו ממה לשלם, ואמרו בב"מ [דף קיב:]: דאם אין לו אינו עובר, דכתיב אתך בזמן שיש לך, וכתב הגאון מקובנא בעין יצחק [אה"ע סי' ע"ד סק"ג] דאין זה גדר אונס, אלא פטור לגמרי, כמבואר בריטב"א שם ובשו"ע [חו"מ סי' של"ט ס"א] דאם יש לו רק כלים שאין עומדין למכירה פטור.

אשר לפי"ז ולפי מה שנתבאר לעיל נמצא כזאת, דאם כבר גמר פעולתו, בזה נתחייב הבעה"ב לשלם, וא"כ אסור לו להוציא מעותיו ולבזבזם, כי הרי זה מבטל מצוות ביומו תתן שכרו, אך אם עדיין לא גמר הפועל את פעולתו, בזה עדיין לא חלה על הבעה"ב חובת תשלום הפרעון, ובזה אם יוציא המעות הרי זה יפטר לגמרי ממצות הפרעון באם לא יהיה לו, והר"ז כפטור דרך רחוקה, דלדעת הצ"ח מותר להכניס עצמו לידי אונס.

[ואמנם ודאי דענין המקרא בא ללמדנו שצריך לדאוג למעות לפרעון השכירות, כלשון החינוך (מצוה תקפ"ח) וז"ל, ראוי לכל בן דעת להיות הכסף בידו טרם ישכור הפועלים, ומקרא מפורש הוא בתורה כי עני הוא ואילו הוא נושא את נפשו, מ"מ מאחר שאין בזה לאו מפורש אלא עניינא דקרא, אין מצות עונג שבת נדחית מפני שמירת המעות לפרוע, זולת מאשר יל"ד דלא כהביאור"ל, דעשה אין בה כח לדחות ל"ת דשיעבוד].

נמצא מכל מה שנתבאר, דלפי פשיטות דברי המנ"ח מוטל על כל אחד לדאוג לכך שיקיים את מצוותיו בעונתם, ועכ"ז מותר להכניס עצמו לידי פטור והפקעה מן המצוה, כגון לענין דרך רחוקה, וכמש"נ.

ברם לכאורה צ"ע בזה, למה דקי"ל כדעת המרדכי דמותר לו לאדם להכניס עצמו לידי אונס, א"כ חזינן שאין אדם מצווה לדאוג לקיים מצוותיו לכשיגיע זמנו, ולדברי המרדכי נראה שאם יש לו שה ב"ג ניסן [או ב"ד ניסן שחרי"ת] מותר לו לשחטו לבשר תאווה אף שלא יהיה לו אח"כ שה למצוה, ואף גם זאת מותר לו לאדם לטמא את עצמו לפני שהגיע זמן שחיטת הפסח אף שיהא אונס לאחר זמן, וזה סותר לדברי המנ"ח וסברתו.

זמן המצוה א. ל' יום למצות הרגל ב. כל ימי השבוע למצות שבת

אשר לכן נראה ליישב עפ"י מה שיבואר לקמן, דכל ל' יום קודם הרגל נחשב כזמנו של הרגל לענין זה שהוא מחוייב להתעסק במצוות הרגל, ושוב הדרינן למש"נ לעיל דבזמן המצוה אסור לו להכניס עצמו לאונס.

בטורי אבן ר"ה [דף טז:]: הקשה במה שאמרו שם חייב אדם לטהר ברגל [דכתיב ובנבלתם לא תגעון], ובר"מ [פס"ז טומאת אוכלין ה"י] ביאר דהוא כדי שיהו נכונים לבוא למקדש ברגל ולאכול הקרבנות, וקשה דא"כ למ"ל קרא שחייב לטהר עצמו, תיפ"ל שמחוייב לטהר כדי לקיים מצות ראייה ואכילת הקרבנות, ותייך דקודם הרגל אין מוטל עליו לדאוג לקיים מצוות הרגל, וקרא בא ללמדנו שמי"מ חייב לטהר עצמו לפני הרגל.

ובאבנ"ז [או"ח סי' שכ"א סק"ד] השיג עליו מסוגיא ערוכה בסוכה הנ"ל, דאסור לאדם לטמא עצמו לפני הפסח אם ע"ז יבוא לידי ביטול מצות הקרבת קרבן פסח ואכילתו, אף דעדיין לא הגיע זמן הפסח.

ובחיי אדם [כלל ס"ח סק"ט] כתב וז"ל, ואם צריך לעקור מביתו לילך לעיר אחרת צ"ע, ובנשמת אדם שם כתב וז"ל, נראה לי דאין צריך לעקור מביתו לילך לעיר אחרת לקיים המצוה, אפילו מצוה דאורייתא והיא עוברת כתקיעת שופר ולולב ע"כ, וראיה לזה הביא מהא דאיתא בר"ה [לד.] ובשו"ע [או"ח סי' תקצ"ה] דמשכח"ל עיר שמברכין ואין תוקעין, משמע שאין כל בני העיר צריכין לעקור ממקומם לילך למקום שתוקעין.

ודחה ראייתו מסוגיא דר"ה, דקודם היו"ט אין צריך להתעסק ביציאה מן העיר לכיוון עיר שיש שם שופר, כי עדיין לא חלה עליו המצוה כלל, ואימתי חלה עליו המצוה ביו"ט, אלא שאז כבר אינו יכול לילך חוץ לתחום, ואף דשואלין ודורשין בהלכות החג ל' יום, דמשמע דצריך להתעסק במצוות החג ל' יום קודם, היינו במצות בדיקת חמץ שזמנה קודם החג, אך במצוות הרגל גופיה אין חל עליו חיוב להתעסק לפני הרגל.

ויש להעיר מהא דשבת [דף יט:] דדעת ר' יהודה דאסור למכור כותח

הבבלי ל' יום קודם הרגל, ופרש"י [ד"ה שלשים] דמשמחילין לדרוש בהלכות הפסח חלה אזהרת פסח עליו, וכיון דאין הכותח עשוי לאכול יחד אינו כלה עד זמן מרובה ע"כ, הרי להדיא דחובת אזהרת תשבתיו חלה ל' יום קודם הפסח, ואפשר שאין זה מדין אזהרת תשבתיו, אלא מדין בדיקת חמץ שמדרבנן חובתה בערב הפסח, ויש לפלפל וצ"ע.

ובאבני נזר [או"ח סי' שצ"ב סק"י וסק"ב] כתב בדין מוהל שהזמינוהו למול ביו"ט, דא"כ צ"ל לצאת מביתו קודם יו"ט, דאין מחוייב לבטל מצות ושמחת אתה וביתך, בשביל מצות מילה העתידה לבא, ויסוד לזה הביא עפ"י הא דאיתא בסוגיא דסוכה שם, דאין צריך להניח מצות התעסקות במת המוטלת לפניו עתה, כדי שלא יבטל ממצות פסח העתידה לבוא, וכיון שאין מצות מילה לפניו אין צריך להניח מצות שמחת יו"ט, עכ"ד.

ודבריו צ"ע, דהלא קיימין בערב יו"ט, באופן דמצות שמחת יו"ט ומצות מילה שתיהן אין עומדות לפניו אלא עומדות לבוא למחרת, וא"כ בזה הדרינן לדון דמצות מילה החמורה קודמת למצוה הקלה שמחת יו"ט.

ונראה לדון בזה, דהנה מצינו בכמה דוכתי חידוש דין בהלכות חובת קיום המצוות, והוא דהנה יש הרבה מצוות שתלויות בזמן, ומעתה מלבד מה שעיקר המצוה יש לה זמן, הרי גם חיובא דהגברא להתעסק ולדאוג לקיום המצוה, אף הוא בזמן המצוה תליא, ומשום דמה שמוטל על האדם לשמור המצוה לבל תיבטל, אף הוא מחוייב המצוה, וכיון דהמצוה יש לה זמן אף שמירתה יש לה זמן.

ובפסחים [דף ד.] בסוגיא דזריזין מקדימין למצוות אמרו וז"ל, מכדי חמץ אינו אסור אלא משש שעות ולמעלה, נבדוק [חמץ] בשית, וכי תימא זריזין מקדימין למצות, נבדוק מצפרא, דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, ותניא כל היום כולו כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצות, שנאמר וישכם אברהם בבקר וכו', והיינו דהש"ס מוכיח דאין דין זריזות מצוה לפני בוקרו של יום החיוב, מדלא השכים אברהם לפני הבוקר.

וביאור סוגיא זו פשוט [ורמז לזה באור החיים פרשת וירא (פכ"ב פ"א)], דהנה עיקר מצות העקידה היא הקרבת יצחק, ואין הקרבה אלא ביום דכתיב ביום צוותו [מגילה כ:], ומאחר דעיקר מצות עקידה היא מצוה שקבועה ביום, א"כ אף דין הזריזות אינו אלא ביום, דאין חובה להזדרז אלא בזמן המצוה, וכיון דזמן המצוה הוא ביום, אין חובת זריזין מחייבתו לפני זמן המצוה, ויעוין בפ"י בפסחים שם מש"כ בזה.

ובפרשת בהעלותך הארכתי בדינא דשואלין ודורשין ל' יום קודם הרגל, שכל ל' יום קודם החג הוא זמן החג מדאורייתא, וחובתו לדאוג לכל מצוות החג, א"כ מעתה י"ל דכבר ל' יום קודם החג מוטל על האדם לדאוג לכך שיוכל לקיים מצות שמחת החג כתיקונה, ומצותה מוטלת לפניו מערב יו"ט, ואילו מצות מילה לא רמיא קמיה עד יום המילה, וא"כ א"צ ליבטל ממצות שמחה המוטלת לפניו עתה.

אכן לכאורה דברינו נסתרים מהסוגיא דסוכה שם, דמבואר שאסור לאדם לטמא עצמו לפני הפסח באופן שע"ז יבטל ממצות הקרבת פסח, אך אם אירע לו מת מצוה מתעסק בקבורת המת, אף שע"ז יבטל, ואף דמצות פסח מצוה חמורה היא יותר מקבורת מת מצוה, עכ"ז יקבור את המת מצוה, הואיל ועדיין לא מטא זימניה דקרבת פסח עד חצות, הרי להדיא דעד שהגיע ערב הפסח חשיב לפני זמנו, ולא כמש"נ דל' יום קודם הרגל זמן הרגל איקרי לענין זה, ואפשר שאינו ממצוות הרגל, ויעוין בתהילה לדוד להגר"ד מן [או"ח], ובפרשת כי תצא [פכ"ב פ"ז] בל"י אשנה פרק זה אם יעזרני הא"ל גומר על.

ומעתה נראה גם לדון במה שנחלקו הפוסקים הנ"ל לענין מצות השבת, האם מותר לצאת ביום לפני יום רביעי להפליג בספינה או בשיירה באופן שבדאי יבוא לידי חילול שבת, וכמו שהובא לעיל מדברי הריב"ש והשו"ע והמהר"י בן לב והמג"א [סי' רמ"ח סק"ד] ופמ"ג [א"א סק"ו], והוא לפי שנחלקו אם חובת מצות השבת מוטלת עליו כל יו"מ המעשה, להיות כל ימי המעשה ימים של שבת כמו ל' יום קודם החג, כדביאר.

ויסוד לזה ממה דס"ד בב"ב [דף קכא:] שתהא כל שבת צריכה קידוש ב"ד, וביאר הרשב"ם [ד"ה שבת] שיהו צריכים לקדש את א' בשבת כדי שיהא שביעי שלו קדוש בקדושת השבת, וברשב"א בב"ב שם בשם הר"ח נראה שהיה צריך לעמוד ביום ראשון ולומר יום שביעי יהא מקודש, ויליף שם מקרא דמועדי ה' צריכין קידוש ולא שבת, וצ"ע, הלא שבת קביעא וקיימא מששת ימי בראשית, ומה עלה על הדעת שצריך קידוש.

אשר ע"כ כמו שהארכתי בפרשת יתרו [פ"כ פ"ח] דחלות קדושת השבת מיוסד על ששת ימי המעשה, וזהו עיקר דינה להיות מונה ששה ומקדש יום אחד, הרי מה"ט אילו היתה שבת צריכה קידוש היה צריך לעמוד ביום הראשון ולקדש שבוע זה לענין זה שיחול בו קדושת יום השבת ביום השביעי, דוגמת קידוש ב"ד שעומדים ומקדשים יום ר"ה, ועל ידי קידוש זה חייל קדושת המועד ביום שקבעה להם תורה במנין ימי החודש.

ברם עדיין לא נתיישב בזה גדר חובת ההתעסקות במצוות לפני שהגיע זמן אלא לענין המועד והשבת, אך לענין שאר מצוות דחובת הגוף נינהו, כגון תפילין וכדו', הרי מסתבר שצריך להתעסק בהם אף לפני זמן מצוותן כדי שיהו מצויין לפניו בשעת מצוותן, ולענין קנין ש"ה לקרבן פסח שמצינו להדיא שצריך להתעסק בו קודם, י"ל דכיון שיש דין ביקור ד' ימים נחשב כזמן המצוה [וכן הבאתי בפרשת ויקרא מהגראמ"ה].

באיסור להכניס עצמו לאונס א. אין טענת אונס ב. איסור בפנ"ע

כבר נתבאר לעיל לחקור ביסוד האיסור להכניס עצמו לאונס, האם הוא משום דכל שסייב האונס על עצמו ממילא לית ליה טענת אונס ונידון כמבטל בידיים, או דנימא דאינו נתבע על עצם העשה שביטל או הל"ת שעבר, שכן מאחר שהיה באונס אינו נענש עליו, ואך דאיסור בפני עצמו הוא, שאסור לו לאדם להפקיע דין תורה [עשה או ל"ת] מעליו. [ודוגמא לזה ממה שכתב הר"מ (פ"ה יסוה"ת ה"ד) דחייב אדם למסור נפשו שלא לעבור ג' עבירות חמורות, ואם לא מסר נפשו עבר בעשה דקידוש ה' ואינו נענש על גופו של איסור, יעו"ש, ודוגמא לזה כבר הזכרתי למעלה מהך איסורא דאין מבטלין איסור לכתחילה, אף דמדאורייתא האיסור בטל].

והנראה בזה דחלוקים המה בזה [בגדר האיסור להכניס עצמו לאונס] בין עשה לבין ל"ת, שכן חובת העשה היא לקיים את אשר מצווה, וכל שהוא אונס ממילא אינו מצווה לקיימו [אף שבר חיובא הוא מ"מ אינו מצווה בפועל], כשם שלא ציוותה תורה להוציא יותר מחומש נכסיו לעשין, באופן דכל שמכניס עצמו לאונס פטור הוא, ומה שאסור להכניס עצמו לאונס, הוא איסור בפני עצמו שהוא כמתנה לעקור דין תורה מעליו.

משא"כ בל"ת דמעשה עבירה הוא בעצם, בזה כל מה שהוא פטור באונס הוא רק משום ההלכתא דיש טענת אונס, וכדפרש"י בכתובות [דף ג.] דנלמד ממה דכתיב ולנערה לא תעשה דבר, הרי שפטרנה תורה על הזנות מאחר שהיה בזנות, דכל מעשה הנעשה מתוך אונס אינו נחשב כמעשה דידיה, בזה שפיר י"ל דכל שהוא סיבב על עצמו את האונס אין לו טענת אונס כל עיקר, והדברים מחוורים היטב.

ונפ"מ במה שחקר מוהר"ש קלוגר בחכמת שלמה [שו"ע או"ח סי' שכ"ט ס"א] בדין מי שסייב על עצמו שיבוא לידי פיקוח נפש בשבת, אם מותר לו לחלל את השבת להצלת נפשו, וצידד להכריע לדינא דאסור.

וכן נראה במג"א [סי' רמ"ח סק"ד] שהביא שיטת המהריב"ל שלא הותר לצאת בשיירה אם יסע בשבת, לפי שבדאי יבוא לידי סכנת נפש ויחלל את השבת, וסיים המג"א וז"ל, ועפ"י"ז סומכין עכשיו שמסתכנין בעצמן שלא לחלל שבת, עכ"ד, והיינו דכיון דאסור להכניס עצמו לכך לכן מסכנין עצמן, ומבואר מדבריו דכל שפשע ויצא לשיירה באיסור, בבא הסכנה אסור לו לחלל את השבת להציל את עצמו, והוא כדברי החכמ"ש.

ובקובץ הערות [סי' כ"ג סק"ג] כתב לבאר שיטת המג"א בזה, דיסוד מה דפיקו"נ דוחה כל התורה אין זה משום דהצלת נפש עדיפא מכל המצוות, אלא משום דבאמת כל המצוות דחויין הן אצל פיקוח נפש, אך במקום שמכח פיקו"נ יעבור באיסור לא התירו המצוות, וא"כ ה"נ באם לא יסתכן בשבת נמצא שעבר על חילול שבת מאחר שהוא הכניס עצמו לכך, ולכן אין היתר בחילול שבת זה להצלת נפשו, והדברים מחודשים מאד.

[ולעניותי נראה דאין זו כוונת המג"א, דא"כ כל פסק זה מיירי ביצא באיסור, ומלשון המג"א מוכרח דמיירי באופן של היתר, שהרי כתב סומכין עכשיו שמסתכנין וכו', וע"כ דמיירי ביצא בהיתר, והיינו שפסק עם בעל העגלה שישבות בשבת, דבכה"ג מותר לצאת בשיירה, ולבסוף אין בעל העגלה רוצה לשבות, דבזה נהגו להסתכן, ושוב תמיה הרי פיקו"נ דוחה כל התורה, וצ"ל דאין ה"נ פיקו"נ גמור, ויש לפלפל, ואכ"מ].

עוד נפ"מ כלפי מה שחידש בבית הלוי [פרשת שמות עה"כ וידע אלהים] וז"ל, מי שהוא פרוץ באחד ממצוות ה'; אע"ג דלפעמים נתחדש לו אונס שלא יכול לקיימה, מ"מ לא מקרי אונס, וכמו בשמירת שבת וכדו' דלפעמים אונס הוא לעשות מלאכה או עבור חולה וכדו', מ"מ לא מקרי אונס רק לאותם שהיו שומרים אותו אם לא היה האונס, אבל המחלל שבת כשאינו אונס, גם במלאכה שהוא אונס מקרי מחלל, יעו"ש בכמה פנים.

ואמנם כבר תמיהו עליו מסוגיא מפורשת במנחות [דף סד.] דאם חילל שבת ונמצא שע"י מעשיו הציל אדם הרי הוא פטור, כגון מי שפרש רשת להעלות דגים והעלה אדם ודגים דפטור על צידת הדגים, וע"כ דמאחר שהתורה אמרה וחי בהם, אף דבלאו ההצלה היה ג"כ עובר ואין כאן טענת אונס, מ"מ מעשה זה אינו עבירה כיון שהותרה מדין וחי בהם, הרי להדיא דלא כדברי הבית הלוי, וצ"ע.

ואמנם יש לחלק בין פיקוח נפש במקום חילול שבת לשאר עבירות, דשאר עבירות במקום פיקו"נ אינו אלא בתורת דחיה, אך מעשה עבירה מיהא הוה, ואילו השבת הותרה לגמרי במקום פיקוח נפש, וכמו שכתב בחד"ס בביאור שיטת המהר"ם מרוטנבורג שהובא ברא"ש יומא, והארכתי בזה הרבה לק, וא"כ אף דלענין שבת מפורש בסוגיא דמנחות דהותר לגמרי, מ"מ בשאר איסורי תורה יש לקיים דברי הבית הלוי.

באופן דלפי מש"נ לעיל הרי דחלוקים בזה דין העשה ודין הל"ת, שכן כלפי עשה יסוד הפטור אונס הוא משום שאינו מצווה במקום אונס, כמו שאינו מצווה להוציא יותר מחומש נכסיו, וא"כ בזה כל שהיה גם רצון לא איכפת לן אחר שאינו מצווה, ברם לענין ל"ת יסוד הפטור הוא משום דאית ליה טענת אונס, ובזה י"ל דטענת אונס ליכא אלא במי שנפל עליו האונס שלא מרצונו, אך כל דאית ליה גם רצון אין לו טענת אונס.

ולקמן [פ"ח פ"ה] קיימתי דבריו לענין ג' עבירות החמורות, דאף למש"כ הר"מ [פ"ה יסוה"ת ה"ד] דאם אנסוהו ועבר הרי זה פטור ממייתה, בזה כל הפטור הוא מדין טענת אונס, וא"כ כל שבלא"ה היה עובר שוב אין לו טענת אונס, ונתבאר שם גם דאיכא נפקותא גם בקרקע עולם דשרי אף בג' החמורות, אמנם ביסודו הוא רק מדין טענת אונס, וכמש"נ, ובזה צדקו דברי הבית הלוי דכל שבלא"ה היה עובר אינו נחשב לאונס.

מעתה י"ל, דאף לדעת המרכזי שהתיר להכניס עצמו במקום אונס, רק לענין עשה הוא שהתיר, כיון דכל שהוא אונס אינו מצווה על כך, ולמה הדבר דומה למי שיש לו קצת מעות והולך וקונה מזה לתשמישי ביתו באופן דשוב אין לו מעות אלו לקיום המצוות, דאף שגרם האונס על עצמו מ"מ פטור הוא, משא"כ לענין ל"ת דיסוד כל הפטור אינו אלא מדיון טענת אונס, בזה שפיר י"ל דמודה המרכזי דאסור להכניס עצמו לאונס.

ובהר צבי פסח [ח"ג ע' נ"ב נ"ג] הביא כמה סוגיות בדיון מכניס עצמו לאונס, א. בקידושין [דף לג.] אמרו יכול יעצים עיניו מן החכם קודם דמטא זמן חיובא, ת"ל ויראת מאלהיך, ובביאור הלכה למד מזה לבל יצא הכהן לפני שהכריז החזן ברכת כהנים ליפטר מנשיאות כפים. ב. בבכורות [דף ג:] מבואר דמותר להפקיע עצמו מקדושת בכורה. ג. בבכורות [דף לה:] בענין הכנסת פירות דרך טרכסמון שמפקיע מהן חובת תרו"מ.

ולעניותי נראה, דכל שעיקר המצווה מחמת החפצא, בזה כל שגורם מהחפצא לא יחייב שרי, וכגון הרייה דתרומ"מ דכל שגורם שלא יהיה טביל שרי, וכן בקדושת בכורה כל שגורם שלא יחול קדושת בכורה שרי, משא"כ כבוד חכם אינו דין בהחפצא, אלא חובת גברא הוא, ואך דקודם דמטא זמן חיובא מפקיע עצמו מן החיוב, בזה י"ל דמחובת יראת שמים הוא שלא לעשות מעשה ליפטר מן המצווה, וכן לענין נשיאות כפים.

ביאור מחודש באיסור להכניס עצמו לאונס

לולא דמיסתפינא אמינא בזה דבר מחודש בטעם האיסור להכניס עצמו לאונס, ובכלל זה יבואר היטב מה שאמרנו בתנחומא שם לדבר מצווה מותר להפליג גם בערב שבת משום דעוסק במצווה פטור מן המצווה.

דהנה איתא בסוטה [דף לז.], תנו רבנן ללמוד וללמד לשמור ולעשות הרי ארבע וכו', ופרש"י [ד"ה ללמוד] ללמוד וללמד לשמור ולעשות, כל המצוות כולן טעונות ארבעה אלה, ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, וכתבי וּלְמַדְתֶּם אֹתָם בְּנֵיכֶם וְגו', הרי כאן ארבע מצוות לכל מצווה ע"כ. הרי שבכל מצווה ומצווה נכתרו ד' בריתות חלוקות, ולא נפרש מהי הברית המיוחדת הזאת 'לשמור' מלבד שאר הבריתות שהוזכרו, וצ"ב.

[וביראים (סי' רנ"ז) כתב ז"ל, לשמור שהוא בלב, ולעשות שהוא בפה, ובמהרש"א בסוטה שם ביאר עפ"י הא דאיתא בקידושין (דף לז.) אשר תשמרון זו משנה, לעשות זו מעשה, ופירש"י (ד"ה תשמרון) זו משנה שמביאה לידי מעשה וכו', ואין זה בכלל ברית 'ללמוד', דשמירת המשנה הוא לחזור על משנתו, שזה מביא לידי מעשה. ועמ"י מרן ר"ז הלוי (פרשת ואתחנן) דלשמור קאי על שמירת התורה שבעל פה שלא תשכח.]

ובאמרי בינה [אה"ע סי' ל"ב] הביא מה שדנו האחרונים בדיון מי שנשבע שלא יעשה הכשר המצווה, האם שבועה חלה עליו, כגון מי שנשבע שלא ישא אשה, שבשו"ת רשב"ש [סי' של"ד] כתב דאין זה נכשבע לבטל את המצווה, כי אין המצווה לישא אשה, אלא לפרות ולרבות, והנישואין אינם אלא הכשר מצווה, וכן במי שנשבע שלא יקנה לולב ותפילין, והאמרי בינה השיג עליו דכיון דמחוייב להכשיר עצמו למצווה, ממילא ודאי חשיבא כשבועה לבטל את המצווה. וכתב דהמקור לזה דהוא מחוייב לדאוג שיוכל לקיים העשה, הוא נלמד מדכתיב ארוך אשר לא יקים את דברי התורה הזאת, יעו"ש מש"כ עוד בזה מדברי הראשונים.

ולפי"ז ניחא מאד מש"ל לעיל מדברי האחרונים, דאף דחייב אדם לדאוג לבל יבוא לידי ביטול פסח, מ"מ חייב כרת ליתא אא"כ היה אפשר לו להביא בזמן חובתו ולא הביא, והוא לפי דאף דמוטלת עליו חובה לדאוג לקיים את המצוות בעונותם, מדכתיב לשמור, או מדיון שבועת סיני, אכן מ"מ חיובא דמצוות הפסח מחמת לתא דפרשת פסח, זה ליתא אלא אם היה ראוי בזמן המצווה, וא"כ כרת ליכא אלא אם היה ראוי בזמן המצווה.

ובארץ צבי [ח"א סי' מ"ד ד"ה אף] חקר האם מותר לו לאדם לעשות מעשה ליפטר ממצוות השבת, כגון שעומד בערב שבת עם חשיכה בסמוך לקו התאריך, ועם חשיכה קופץ אל העבר השני באופן שבמקום שאליו הגיע הוא יום ראשון, ונמצא שלא חלה עליו מצות השבת לא כאן ולא כאן, וכתב דאף לדברי האבני נזר י"ל דשרי, שהרי מאחר שאינו במקום השבת אין כאן שום ביטול, ואך שגורם שלא יחול עליו חיוב.

אמנם כתב שם לחדש חידוש גדול ז"ל, לענ"ד נראה מילתא חדתא, דבשבת אסור להפקיע עצמו מן התורה משמירתה גם לפני הזמן, ממה דאיתא במכילתא דרשב"י בפרשת יתרו, זכור עד שלא תבא, ע"כ, הנה דגם עד שלא תבוא השבת חל עליו עשה דזכור לשמור השבת לכשתבוא, ולא דמיא לשאר מצוות עשה דקודם הזמן ליכא עדיין חיוב העשה [כמ"ש בב"ח [או"ח סי' תקפ"ה]]. ולמשנ"ל י"ל שכן הדיון בכל המצוות, ומטעם הנ"ל.

בתוספות שבת [או"ח סי' רמ"ח סק"ה] חרה אפו על דברי הלבוש שם והמג"א בדניא דאין מפליגין בשבת, דעל מה שכתב בשו"ע דהטעם הוא משום שהוא בצער ואינו מעונג, כתבו דהטעם דבמקום מצווה מותר הוא לפי דעוסק במצווה פטור מן המצווה, וכ"ה ברא"ש, ואילו הלבוש והמג"א [סק"ד] עצמם ס"ל דאף במקום שיבוא לידי חילול שבת גמור מותר לדבר מצווה כמבואר בריב"ט, והרי בזה אין להתיגר משום עוסק במצווה, וצ"ע.

בפמ"ג [או"ח סי' רמ"ח א"א סק"ו] כתב דאין תלונתו על המג"א שהוא באמת לא הסכים לדינא להריב"ש דאף במקום שיש חילול שבת ודאי מותר לצאת לדבר מצווה בערב שבת, ועדיין צ"ע בדברי הלבוש, וצ"ע.

ולעניותי נראה דעדיין צ"ע לדעת הכל, שהרי עיקר הדיון מפורש בתנחומא דאין מפליגין ג' ימים קודם השבת, ולדבר מצווה מותר מדיון עוסק במצווה, ויקשה לדעת הבעל המאור דהטעם דאין מפליגין ג' ימים הוא משום דנראה כמתנה לחלל את השבת, ועכ"ז התירו לדבר מצווה משום עוסק במצווה, הרי דההיתר של עוסק במצווה בא להיתר גם איסורא דמתנה כמחלל את השבת, וכמובן שאין לזה שום מובן, וכקושיית התוספות שבת.

אשר למשנ"י יש לפלפל, דמאחר דהאיסור להפליג במקום שיבוא לידי סכנה, אין זה מחמת לתא דמצוות השבת, אלא דין בפני עצמו מכלל חובת השבועה 'לשמור', וא"כ נידון כמצווה בפנ"ע שנדחה מפני עסק המצווה.

מדיון ערבות האם צריך לסלק האונס מחבירו שיקיים מצווה דברי רבנוהא דין' הישן' א. פטור ממצוות ב. בר חיובא ואונס

לעניותי יש להעיר למה דק"ל כדעת המרכזי דמותר לו לאדם להכניס את עצמו לידי מצב של ביטול במצוות עשה דציצית, וה"ה בשאר כל המצוות, אי"כ לכאורה מותר לו לאדם לילך לשכב על מיטתו בלי להיף אף שיועד שלא יקום לקריאת שמע, כי בשעה שהוא ישן הרי הוא אנוס מקיום המצוות, האמנם דאחר שכבר עלה השחר והגיע זמן קריאת שמע אסור, אך לפני שהגיע זמן קריאת שמע לכאורה מותר לו להכניס עצמו לאונס.

[אלא שיש לפלפל בזה למה שהארכתי בפרשת ואתחנן דמצוות קריאת שמע של שחרית ושל ערבית אינם ב' מצוות חלוקות, אלא דמצווה אחת היא לקרות שמע ב' פעמים בכל יום, כלשון הר"מ (פ"א קריאת שמע), ובי' פרטי מצוות המה לקרות בערבית ובשחרית ואין מעכבין זה את זה, ויום לענין זה נחשב מבערב, ככתוב ודברת במ שבכרך ובקומך, ולפי"ז זמן תחילת החיוב של מצוות קריאת שמע של שחרית הוא מבערב, באופן דלפי"ז יש לדון דכל שהולך לישון בלילה אין זה כמכניס עצמו לאונס אחר שכבר התחיל זמן המצווה, כמו שנתבאר לעיל לענין ל' יום שלפני החג שהוא זמן הרגל, ויש לפלפל בזה בכמה פנים לכאן ולכאן].

ובפרשת נצבים [פכ"ח פכ"ח] הארכתי בדיון הישן אם נחשב כבר חיובא או לא, ואציין כאן מדברי רבנוהא שהובאו שם כלפי מה שנוגע לענינין [ושם הארכתי בראייתיהם ובדבריהם].

בשדי חמד [מע"י כלל ל"ד] הביא שבדבר אליהו [סי' נ"ה] האריך האם הישן נחשב כבר מצווה, והביא הא דאיתא ב"ה [דף כח:] דהישן בשמיני לוקה, הרי דעובר בלאו בשעה שהוא ישן חוץ לסוכה [ואף דכוונת הש"ס לאיסור מלקות, ולא מלקות ממש, דהלא ליכא התראה], והוסיף דעיקר חובת שינה בסוכה תוכיח שהישן בר מצוות הוא, ועפ"י כתב דהמוציא מן הסוכה את חבירו בעודו ישן, הרי זה מבטל את חבירו ממ"ע.

בשו"ת קרן לדוד [או"ח סי' י"ח] האריך לחקור בגדרי הישן ובגדר חיובו במצוות [ועוררני להרבה מהדברים], ושם הביא ראיה נפלאה ממה שכתב בשו"ע [או"ח סי' ס"ג ס"ה] שאם היה ישן מצעדין אותו ומעירין אותו עד שיקרא פסוק ראשון והוא ער ממש ע"כ, הרי להדיא שיש חיוב להעיר חבירו לקיים מצוות קר"ט, והוסיף בזה, דאף דאנוס הוא, מ"מ אנוס לאו כמאן דעביד, וא"כ מדיון ערבות חייב להקיצו לקיים מצוותיו.

[אמנם בב"י שם כתב בשם הרא"ש, דמה שאמרנו בש"ס דאם נאנס בשינה לא יצא, היינו מתנמנם, דאם ישן ולא קרא פשיטא שלא יצא [וכן לשון רש"י בבכורות יג: ד"ה בפסוקא], וא"כ אין ראיה דישן אינו בר חיובא].

ואשר ע"כ דאמנם כן, הוא עצמו מותר לו לילך לישן בלילה אף שיועד שלא יקום לקריאת שמע דשחרית, מ"מ בדיון ערבות נתחייב כל אחד לדאוג לקיום מצוותיו של חבירו, אף בגוונא שחבירו אנוס עליה, וצ"ת.

אכן במעשה רוקח [פ"ב יבום ה"ד] וערול"ג ביבמות [דף נד.] כתבו בטעם השמטת הר"מ והשו"ע להך דינא דאיתא ביבמות שם דהמייבם את יבמתו כשהוא מתנמנם קנאה, משום שכתבו דאם יבמה כשהוא ישן לא קנאה, דמשמע מסתמא דהיינו ישן דוקא, אבל מתנמנם אינו בכלל הישן, ולפי"ז מש"כ בשו"ע שאם הוא ישן מעירין אותו, בפשוטו היינו אף בישן ממש [וגם נתנמנם, שהרי כתב מעירין אותו, שיהא ער לגמרי].

והביא שם מש"ל בשו"ת מהרי"ל [סי' ס"ה] בדיון כהן שהוא ישן בבית שיש שם שם, וזה לשונו, צריך להקיצו, דאפילו בלי שהיה קעבר הכהן, ואע"ג דלא ידע מ"מ איסור עביד בשוגג, ואע"ג דאינו מעשה, איסורא איכא, ואחריני דידעי מצווין להפרישו, וכן פסק הרמ"א [יו"ד סי' שע"ב ס"א], הרי דישן חשיב בר מצוות [ותירץ הגרשז"א דיש לחלק בין איסורין לבין מצוות עשה, דבאיסור דעביד עבירה לאונסו צריך להקיצו, עכ"ז, ובקרו לידו שם כתב סברא הפוכה, דלענין איסורים אמרין דהישן אנוס ופטריה רחמנא, אך לענין מצוות אנוס לאו כמאן דעביד, והיינו דלענין נידון האנוס עשה חמור, אך לענין שם בר חיובא עשה חמור].

בשדי חמד [ח"ג מערכת י" כלל ל"ד ע"י ע"ד] הביא בשם ספר מתת ידו [סי' י"ד] שהוכיח דהישן בר מצוות הוא ומחוייב בהם, אלא שאנוס הוא מלקיימם, דהנה ה"ט"ז [סי' ח' סקט"ו] כתב במי שלן בטליתו בלילה, דלדעת הר"מ דכסות יום בלילה פטור, נמצא דבלילה נגמרה מצוותו, וא"כ בבוקר חיוב חדש הוא וצריך לברך, ולדעת הרא"ש דכסות יום בלילה חייב מברך בבוקר, הרי דאף שישן הוא חשיב בר מצווה, עכ"ז.

ובסוכה [דף כט.] איתא דאם ירדו גשמים ונכנס לביתו לישן ופסקו הגשמים אי"צ לעלות לסוכה, ובר"ן נסתפק אם צריך לעלות בעלות השחר, ומיהו אם תקפתו שינה ודאי פטור משום מצטער, עכ"ז,

וביאר הב"י סי' תרל"ט דהיינו דב"ב אי"צ להקיצו ע"כ, וברבינו מנוח [פ"ו סוכה ה"י] העלה בדעת הר"מ שצריך להקיצו, הרי מוכרח דהישן בר מצוות הוא, ומדיון ערבות חייבין להקיצו, ואף להר"ן דפטר היינו בסוכה ומשום מצטער.

ובספר הסוכה הביא בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, דמי שישן כבר אינו בר חיובא ופטור מן המצוות, ולפיכך יש לדון דמותר להוציא את הישן חוץ לסוכה, גם לפי"ז מי שנרדם לאונסו חוץ לסוכה אין צריך להקיצו, משום דלא קעביד שום ביטול מצווה, והביא שם מדברי הבן איש חי בפרשת האזינו פ"ח שמי שנרדם חוץ לסוכה צריך להקיצו, והניח דבריו בצ"ע, אכן מדברי הר"ן הנ"ל מבואר דלא כדברי הגרש"ז, א, כמ"ש.

ובהגות הגאון ר' אלעזר משה הורוויץ הקשה במה דמבואר שם דאף מי שאינו מנמנם כלל יש חשש שמא ירדם, דא"כ היאך מותר לישב חוץ לסוכה בימי הסוכות, הא יש לחוש שמא ירדם, והוכיח מזה וז"ל, נראה מזה ראיה ברורה שאם ישן מעצמו אין שום חשש כלל, רק כששוכב לישן, עכ"ז, ובשו"ת הנ"ל הקשה למה באמת ליכא איסור לישן חוץ לסוכה כשאינו שוכב והולך לישן, ע"כ דס"ל דהישן אינו בר מצווה כלל.

אשר לכאורה למדנו מכלל זה, דאף אם הוא עצמו אינו מחוייב למנוע עצמו מביטול מ"ע באונס, מ"מ כל אחד מחוייב למנוע את הישן [מדיון ערבות] מביטול מצוות עשה באונס, והדברים מיוחדים וצ"ת.

המילה בשבת שחרית אף שיכול למול לפנות ערב ולמצוץ במוציא שבת

בשבת [דף קלג:] איתא דצריך למצוץ דם המילה משום סכנתא, ולכן מותר לעשותה בשבת ככל פיקו"נ דדוחה שבת, משמע דמציצה אינה שייכת כלל למעשה המילה, ואך משום סכנה הוא דעבדינן לה, והקשו האחרונים דא"כ למה אין מלים בסוף השבת ומצוץ במוציא שבת [וי"ל עפ"י דהתוס' שבת (דף קל. ד"ה ר"א) דזריזות במילה דוחה שבת, אלא דבתוס' שם ובעירובין (דף קג: ד"ה מה) מבואר דרק ר"א ס"ל הכין].

ולכאורה זה תליא בפלוגתת הראשונים בשבת [דף קלד:] האם מותר למול את התינוק אם יצטרך אח"כ לחלל השבת להחם מים לתינוק, דדעת הבעה"מ [ג.] דאם אישתפוך חמימי אסור למול את התינוק, ודעת הרמב"ן במלחמותיו דמותר למול, שאין למצוה אלא שעתה, ואין דוחין את המילה מפני שנצטרך אח"כ לדחות את השבת, דבתר הכי פיקוח נפש הוא דדחי ליה ולא מכשירי מילה, והובא פלוגתתם בפירוש הר"ן שם.

אכן נראה בזה פשוט, דאף לדעת הרמב"ן דמותר למול את התינוק אף אם יהא צריך אחר המילה להחם מים לתינוק, התם שאני כמו שמפורש בלשון הרמב"ן שאין לה למצוה אלא שעתה, והיינו דשעתה של מצוות המילה היא בשבת, ואי אתה יכול לדחות מצוות המילה משעתה מפני פיקוח נפש שלאחר זמן, משא"כ לענין מציצה שלא באנו לעקור המצווה משעתה, אלא לעשות המילה בסוף היום ולמצוץ במוצי' וצ"ע.

ובחתם סופר שבת [דף קו.] תירץ [מה שאין מלין בסוף השבת], דבאמת יש מצווה להקדים ולקיים מצוות מילה בזריזות, וכיון שכבר ניתנה שבת לידחות ע"י חבורה שבמילה ופריעה, שוב לא איכפ"ל מה שמוסיף חבורה במציצה, שכבר ניתנה שבת לידחות, וכע"י במנחות [דף עב:] דמקטירין אברי התמיד בשבת, ואין ממתנין להם עד מוצאי שבת, כיון שכבר נדחית השבת מפני שחיתת הקרבן, והובא בכת"ס [יו"ד סי' קכ"ב].

ודברי החת"ס צ"ע טובא, דכוונת הש"ס במנחות שם לענין הקטרה הוא משום דכיון שכבר נאמר דין דחית שבת אצל הקרבן בשחיטת הקרבן דע"כ דוחה את השבת, אזי ממילא כ"ל בה אף הקטרת הקרבן, דאף ההקטרה מכלל קיום דיני הקרבן, אשר כל זה אינו שייך כלל לענין מציצה, שאין בה שום קיום דין במצוות המילה, ואך יש בזה מניעת סכנה, והיאך נימא דאף הוא בכלל המילה לדחות את השבת, וצ"ע.

ובאבני נזר [יו"ד סי' של"ח] כתב ליישב קושיא הנ"ל למה אין מלין בסוף השבת, דכיון דע"כ צריך למצוץ אחר המילה משום סכנה, אזי מעתה הרי ע"כ שאף היא בכלל מעשה המילה ודוחה את השבת [וציין לדברי השיט"ק בכתובות (דף לא.) דכל הנצרך למעשה האכילה מצטרף לה], ובפשוטו אין שום פשר לדבריו, דמה ענין מציצת הדם למצוות המילה, הרי אין לה שום שייכות להסרת הערלה וגילוי העטרה, וצ"ע.

אכן בספרי הח"ן מבואר דהמציצה מכלל מצוות המילה, ע"י בהאלף לך שלמה [סי' רמ"ב] מדברי הזהר, ושם העיר כל חמתו על המתפקדים בה, וע"י יהודה יעלה [או"ח סי' ו' ויו"ד סי' רנ"ח] דהמציצה מכלל מצוות המילה מהלכה למשה מסיני, וכ"ה באוה"ח פרשת תזריע דג' מצוות חלוקות ישנם במילה, והקשה בחמדת ישראל [ח"ב סק"ג ע' מג.] ממה דבש"ס מבואר דכל מה שמחללין שבת בהמציצה הוא רק משום סכנה, וצ"ע. ונראה עפ"י מש"נ שם דהטפת דם ברית קיום היא במצוות המילה, ואף הדם שמוציא במציצת הערלה יש בה חלות שם דם ברית [וכ"ה ברמ"א [יו"ד סי' רס"ה סי' ס"י] בשם מהרי"ל דדם המציצה נקבר בעפר כדו"ק הערלה], ואף דמצווה זו בפנ"ע לא היתה דוחה את השבת, מ"מ כיון דע"כ צריך לעשות מציצה [משום סכנה], אף היא בכלל מצוות הטפת דם ברית, וממילא אף היא בכלל מצוות מילה לדחות את השבת, ודברים אלו מכוונים בצירוף דברי החת"ס [דכל פרט מהמצווה ככלל בדחיית השבת האמורה בעיקר המצווה] עם דברי האבנ"ז [דמציצה מכלל מצוות המילה].

בדין אמירה לנכרי ושליחות לאיסור שבת

דומיא דאתם, ואין עכו"ם וקטן יכולים להיות שלוחים. ודין שליחות למעשה נלמד מדין חצר, ולכן גם קטן ועכו"ם יכולים להיות שלוחים, ע"ש. ולפי זה נראה דבמלאכת שבת שהוא שליחות על המעשה, שפיר הוי עכו"ם שליח. ויוצא שהוא שליח מדינא ממש ולא רק לחומרא.

ועל פי זה נראה ליישב עוד מה שכתב השטמ"ק ב"מ דף צ' בשם הראב"ד וז"ל, גוי הדש בפרתו של ישראל אינו עובר משום בל תחסום, כגון שאמר לו ישראל חסום פרתי ודוש בה תבואתי. ואינו עובר הישראל, דגוי אדעתא דנפשיה קא עביד ולא שליחותיה עביד ע"ש. ודבריו צ"ב, דהרי אין עכו"ם בר שליחות, וגם אם הגוי עביד אדעתיה דישאל אין ישראל המשלחו עובר באיסור. וכבר עמד על זה בספר מקור הלכה שבת ח"ב סימן כ"א, ונשאר בצע"ג. ולמבואר ניחא שפיר, דהכא מיירי בשליחות על המעשה, ושפיר איכא שליחות גם לעכו"ם, ולכן הוצרך הראב"ד לומר דאין ישראל המשלחו עובר באיסור, כיון דהגוי אדעתיה דנפשיה עביד.

ויתיישב נמי מש"כ הכסף משנה בפ"א מה' תרומות הי"א בשם הראב"ד, דאם קנה מהגוי שבולים ומרחן גוי בשביל ישראל, חייב בתרומה דשלוחו של אדם כמותו, והקשה הכסף משנה דהרי אין שליחות לעכו"ם. ולמבואר ניחא טובא, דשאני הכא דהוי שליחות למעשה, ושפיר איכא שליחות לעכו"ם.

וכן יתיישב מש"כ המ"א סימן רס"ג ס"ק י"א, כתב מהר"ש בשם מהר"ם כשיש חופה ומאחרים בה עד אחרי שקיעת החמה, והאשה אינה רוצה לקבל שבת לפני החופה, תאמר לעכו"ם להדליק אחר החופה והיא תברך. ובגליון רע"א הקשה הא אין שליחות לעכו"ם, ואם כן היא אינה מדלקת ואיך תברך, ע"ש. ולמבואר א"ש, דשאני הכא דהוי שליחות למעשה, ושפיר איכא שליחות לעכו"ם.

ובשד"ח כללים מערכת א' כלל קס"ד כתב לבאר בשם שו"ת אגודת אזור מדברי או"ח סימן י"א ד"ה איברא, דהסמ"ג מיירי בפועל נכרי דהוי שלוחו מן התורה, וכמש"כ המחנה אפרים דיני שלוחין סימן י"א דיד פועל כיד בעה"ב, ויכול ישראל לברך על עשיית מעקה שעושה לו פועל נכרי. ומה דאמרין אמירה לנכרי שבות, מיירי בשאינו פועל שלו אלא שלוחו גרידא. ומזה תמה על ה"ט"ז סימן רמ"ג סק"ג שכתב דאפילו היה הגוי שכירו אינו אסור מן התורה ע"ש. והשד"ח שם כלל קמ"ז כתב דיש לומר דה"ט"ז פליג על המחנה"א, וכמו שמצינו כמה מרבוותא דפליגי עליה. וכ"כ בחכמת שלמה סימן ש"ז ס"ה דאסור מן התורה לומר לפועל עכו"ם לעשות לו מלאכה, דבפועל יש שליחות לעכו"ם, וכמו שכתב המחנה אפרים.

דין שליחות ודין יד פועל באיסור שבת

והנראה בזה, דאין דין אמירה לעכו"ם שייך לדין שליחות על המעשה שחידש הנתיות, או לדין פועל עכו"ם שחידש המחנה"א, דהנה האחרונים הקשו לשיטת רש"י ב"מ דף ע"א דיש שליחות לגוי לחומרא, א"כ מאי קא אמרינן בש"ס אמירה לנכרי שבות, תיפוק ליה דיש לאסור אמירה לעכו"ם משום דהעכו"ם נעשה שלוחו. ואין בו חיסרון מצד שליח לדבר עבירה, כיון דאין השליח בר חיובא, וכדאמרין ב"מ דף י' לחד מד"א. [ולא ניחא להו למימר שזהו גוף טעם איסור אמירה לעכו"ם, וכמו שכתבנו לעיל. ועיין בהגהות מיימוניות ה' שבת פ"ו אות ב].

ובבית מאיר אה"ע סו"ס ה' כתב ליישב, דלענין איסורי מלאכה בשבת אין שייך עיקר דין שליחות כלל, וזהו משום דיסוד איסורי שבת ילפינן מקרא דלמען ינוח ישראל וכל אשר לו, וגדר איסור עשיית מלאכה בשבת הוא דאסור לו לעשות מלאכה בגופו בשבת, באופן דע"ז אין גופו נח בשבת. וא"כ כאשר שולח אדם אחר לעשות לו מלאכה בשבת, אזי אע"ג דמתייחסת אליו פעולת מלאכה בשבת, מ"מ הא לא נעשה המלאכה ע"י גופו, וליכא בזה עיקר איסורא דמלאכת שבת ע"ש. וכ"כ בשו"ת חתם סופר או"ח סימן פ"ד. [ומשה"ק הבית מאיר מרש"י שבת דף קנ"ג, עיין מה שיישב בחת"ס שבת דף ק"נ]. ולפי זה יוצא דאף אי איכא בגוי שליחות על המעשה וכמש"כ הנתיות המשפט, או שליחות כשהגוי פועל של ישראל וכמש"כ המחנה"א, מ"מ באיסור שבת אין על המשלח איסור כלל דהרי גופו נח. ושפיר כתב ה"ט"ז דגם בשכירו גוי אין איסור אמירה אלא מדרבנן, ואין צריך לומר דה"ט"ז פליג על המחנה"א.

ועוד יש לומר, דהנה האחרונים כתבו דבשליחות התחדש שתוצאת המעשה מתייחסת למשלח, אבל לא המעשה עצמו, כגון שלח שליח לשחוט לו בהמה, מתייחס למשלח מה שהבהמה שחוטה ולא מעשה השחיטה. ואיסור שבת הוא המעשה מלאכה

טעם שאסור רבנן אמירה לנכרי

שבת דף קכ"א ע"א תנן, נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה, ופרש"י רבנן גזור על אמירה לנכרי משום שבות. והרמב"ם בפ"ו מהלכות שבת ה"א כתב, אסור לומר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת וכו', ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן. ורש"י בע"ז דף ט"ו ע"א ד"ה כיון דזבנה, כתב וז"ל: ומה שאסור לישראל לומר לעכו"ם עשה לי כך, זהו משום ממצוא חפצך ודבר דבר, דבור אסור ע"ש. ומבואר דטעם איסור אמירה לעכו"ם הוא משום שמדבר דיבור של חול. אולם רש"י בשבת דף קנ"ג ע"א כתב דהוי שלוחו של הישראל. ואפשר שכוונתו לדין שליחות ממש, ורש"י לשיטתו בב"מ דף ע"א ע"ב ד"ה בשלמא, שכתב גבי איסור רבית דיש שליחות לנכרי לחומרא מדרבנן, או שכוונת רש"י דאסור רבנן דהוי כעין שליחות.

ויוצא מזה, דאיסור אמירה לנכרי הוא מדרבנן, לרמב"ם טעם האיסור שמא יבואו לעשות בעצמן, לרש"י בשבת הוא משום דדמי לשליחות, ולרש"י בע"ז הוא משום ממצוא חפצך ודבר דבר, שלא יהיה דבורך בשבת כדבורך בחול. ונפ"מ בין הטעמים, באומר לגוי בע"ש שיעשה בשבת, דמשום ממצוא חפצך ליכא למיסר, ומשום שליחות ושמא יבוא לעשות יש לאסור. וכן באומר לו בשבת שיעשה במוצאי שבת, משום שליחות ושמא יבוא לעשות אין לאסור (עי' רדב"ז סימן תרפ"ד), ומשום ממצוא חפצך יש לאסור. ובאומר לו בשבת לעשות בשבת, יש לאסור מכל הטעמים.

שיטת המכילתא באיסור אמירה לעכו"ם

במכילתא פרשת בא פרשה ט' תניא, כל מלאכה לא יעשה בהם, לא תעשה אתה ולא יעשה חבירך ולא יעשה הגוי מלאכתך. והסמ"ג ל"ת ע"ה (דף כ"ד ע"ז) כתב, דמשמע מכאן שאסור לישראל להניח לגוי לעשות מלאכתו, בין ביום טוב בין בשבת דאורייתא. אמנם יש לומר שהיא אסמכתא בעלמא, ולשון לא יעשה הכתוב בתורה מוכיח קצת שהיא דרשה גמורה. והביא דבריו הב"י סו"ס רמ"ז. והיראים מצוה ש"ד (דף קס"ח) כתב, דמבואר במכילתא שאסור מן התורה שיעשה הנכרי האש לצורך ישראל בשבת. והא דאמרין אמירה לעכו"ם שבות, בשאינה מלאכת ישראל קאמר, כגון אומרים לעכו"ם תעשה אש שלך לצורכי. אי נמי יש לומר קרא דמיינתין הכא אסמכתא בעלמא הוא, ע"ש. וכן כתב הרמב"ן שמות י"ב ט"ז דאינה אלא אסמכתא. והרא"ם שם כתב דהיא פלוגתא דתנאי במכילתא, דדעת רבי יונתן אמירה לעכו"ם אסורה מדרבנן, ולדעת ר' יאשיה אסורה מה"ת, וקיי"ל כרבי יונתן דאמירה לעכו"ם שבות. ובברכי יוסף סימן רמ"ג אות א' הביא תשובת ר' ישעיה הראשון סימן ק"ב שכתב כן להדיא, דסוגיא דתלמודין כר' יונתן אתיא. אך הסמ"ג והיראים העתיקו רק את דברי רבי יאשיה. וכ"כ החזקוני שם בדעת רש"י שיש בזה איסור תורה.

איסור אמירה מדין שליחות ומדין יד פועל כיד בעה"ב

ובמור וקציעה סימן רמ"ג כתב, דאמירה לעכו"ם אסורה מה"ת וכמו שכתב הסמ"ג. והא דאמרין אמירה לעכו"ם שבות, מיירי במלאכות דרבנן, א"נ כשעושה הגוי להנאתו וכו'. [ובהשטמות הוסיף, דמה שהתירו אמירה לעכו"ם בחולה שאין בו סכנה, יש לומר דמיירי שאין החולה עצמו אומר אלא אחרים. א"נ כיון שחלה כל גופו התירו וכו', דאינו כל"ת ממש אלא כעין מלאכת חול המועד וחצי שיעור]. אבל בעושה לצורך הישראל אסור מן התורה, ששלוחו של אדם כמותו בכל מקום. אע"ג דגוי לאו בר שליחות הוא, היינו לקולא הוא דאינו בתורת שליחות, אבל לחומרא ולדבר עבירה ודאי הוי שליח וכו', ע"ש.

והנה מה שביאר שאסור מן התורה משום שליחות לחומרא, הוא דבר חידוש, והיה אפשר לפרש בפשיטות שחידשה התורה שחלק מהשבתון הוא שגם לא יעשו מלאכה בשבילו. ולדברי המור וקציעה יוצא שמן התורה יש שליחות לעכו"ם לחומרא ולא לקולא, והוא דבר חדש.

ונראה לבאר ע"פ דרכו דהוא מטעם שליחות, עפמש"כ הנתיות המשפט סימן קפ"ב בביאורים סק"א דיש שני מיני שליחות, א' מסירת כח מהמשלח לשליח, וכגון שליחות לקידושין וקנינים שהמשלח מוסר את כחו לשליח. ב' שליחות לעשיית מעשה, שאין המשלח מוסר שום כח לשליח, אלא רק שמעשה השליח מתייחס למשלח, וכגון בשלח שליח להזיק את ממון חבירו, שאין המשלח מוסר את כוחו לשליח, ורק הוא נושא באחריות למעשה השליח. ודין שליחות של מסירת כח למשלח, נלמד מתרומה מקרא דאתם גם אתם לרבות שלוחכם, ובזה בעיני

ולא תוצאת המעשה, שאין קפידת התורה שיהיה אוכל מבושל, אלא שלא לבשל אוכל בשבת. ולפי זה אף אם נאמר דבשליחות לאיסור שבת מתייחסת למשלח תוצאת המעשה, מ"מ אין המשלח עובר באיסור כיון שאין עשיית המעשה מתייחסת אליו. ולפי"ז גם לדברי הנתיות המשפט דבשליחות על המעשה יש שליחות לעכו"ם, מ"מ בשלח שליח לעשות מלאכה בשבת, אין על המשלח איסור תורה. אך לפי ביאור זה אכתי יש לעיין בפועל גוי לדברי המחנה"א דידו כיד בעה"ב, דאפשר דגם עשיית המעשה מתייחסת למשלח ולא רק התוצאה. [ולפי זה יש ליישב קושית הקצה"ח סימן קכ"ג סק"ה, וקושית המקנה קו"א סימן מ"ה ס"א, וקושית שו"ת באר יצחק אה"ע סימן ט"ז ענף ה', וקושית המהרש"ם ח"ב סימן רמ"ב ואכמ"ל].

אולם יעוין בשו"ת רב פעלים ח"א או"ח סימן י"ד שכתב, דהמבקש מחבירו לברור לו אוכל מתוך פסולת, היכא דהשליח בורר בסתם לעשות רצון בעל הבית, ולא כיון לאלתר ולא לאחר זמן, הסברא נוטה שזה אדעתא דבעל הבית דכוונתו לאיסורא. אך לכאורה נראה דאין בעל הבית מתחייב בזה, יען דהשליח הוא דעביד איסורא ואין שליח לדבר עבירה. אבל אחר הישוב נראה דזה אינו, יען דלא אמרינן אין שליח לדבר עבירה אלא היכא דהשליח ידע שהוא דבר עבירה, דהשתא יש לומר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין. אבל היכא דלא ידע השליח שיש בזה דבר עבירה, לא בטיל השליחות וכמו שאמרו בקידושין, וכן הביא המחנה אפרים בה' שלוחין סו"ס ט'. והכא כיון דלא ידע השליח דכוונת בעל הבית באיסורא דאולי רוצה לאכול לאלתר, אם כן יש בזה דין שליחות, וכיון דאכוון בעל הבית הרי מתחייב בעל הבית בזה ע"ש. ומבואר דגם באיסורי שבת שייך דין שליחות.

וכן מדוקדק ממש"כ בשו"ת רב פעלים ח"ג או"ח סימן כ"א דכל דבר שאסור לישראל לעשותו אסור לומר לגוי לעשותו, דהא בשליחותו קא עביד, ואפילו אמר לו קודם שבת לעשות דבר זה בשבת אסור. ואע"ג דהגוי אינו בתורת שליחות מן התורה, מ"מ מדברי סופרים יש שליחות לגוי לחומרא ע"ש. ומשמע דמדין שליחות ממש קא אתי. והדר הדין למקומו, דלפי סברת הנתיות דבשליחות על המעשה יש שליחות לעכו"ם, וכן לסברת המחנה"א דבפועל יש שליחות לעכו"ם, אמירה לעכו"ם אסורה מן התורה.

ויש לומר, דיעוין בנתיות המשפט סימן שמ"ח ביאורים סק"ד שהקשה, לדבריו דבשליחות על המעשה יש שליחות לעכו"ם, למה אמרינן אמירה לעכו"ם שבות ולא אסרינן מה"ת מדין שליחות. וכתב ליישב, דבשליחות התחדש שמעשה השליח עובר למשלח, ובשלח גוי לעשות מלאכה בשבת, עובר למשלח מלאכה של גוי, ומלאכה של גוי אין בה איסור כלל ע"ש. ולפי"ז יתיישב נמי לדברי המחנה אפרים דבפועל עכו"ם יש שליחות לעכו"ם, דמכל מקום באיסורי שבת אין המשלח הישראל עובר באיסור. ואתו שפיר דברי ה"ט"ז דגם בשכירו גוי אין איסור על ישראל המשלחו אלא משום שבות.

היוצא מן המבואר

א. דעת רוב הראשונים שאמירה לנכרי אסורה רק מדרבנן. טעם האיסור, לדעת הרמב"ם שמא יבוא לעשות הוא עצמו, לדעת רש"י בע"ז משום ממצוא חפצך ודבר דבר, לדעת רש"י בשבת משום שליחות או דדמי לשליחות.

ב. במכילתא בפשוטו מבואר שאמירה לנכרי אסורה מן התורה, ויש לבאר שחלק מהשבתון הוא שלא תעשה מלאכה בשביל הישראל.

ועוד י"ל משום שהגוי נעשה שלוחו, ובשליחות על המעשה יש שליחות לעכו"ם. ועוד ביאר השד"ח בשם שו"ת אגודת אזור, דהמכילתא מיירי בגוי פועל, וכסברת המחנה"א דבפועל גוי יש דין שליחות.

ג. בדעת רוב הראשונים שלא חששו לדין שליחות על המעשה או לדין פועל, יש לומר בשלושה אופנים: [א] איסור שבת עיקרו מנוחת הגוף, ולא שייך לעבור איסור שבת בשליחות, וכמש"כ הבית מאיר. [ב] בדין שליחות התחדש שתוצאת המעשה מתייחסת למשלח, ואיסור שבת הוא עשיית המלאכה ולא תוצאת המלאכה, ולכן לא שייך איסור שבת ע"י שליחות. [ג] דין שליחות שייך באיסורי שבת, אך בשליח גוי ליכא איסור, כיון שמתייחס למשלח מעשה של גוי שאין בו משום חילול שבת.

ד. מדברי הרב פעלים בתרי זכותי מבואר דשייך דין שליחות באיסורי שבת, ועל כרחך לומר בדעתו כביאור השלישי.

איסור אמירה לנכרי בשבת

תשובתו נושא ונותן מתחילה באם יש לפ"ע מיהת מדרבנן היכא דאינו בתרי עברי דנהרי, והביא מחלוקת הפוסקים בזה, ולאחר מכן סיים וכתב בזה"ל: "וכל זה להתלמד במק"א היכא דממציא לבעל עבירות איסורא, דלא הוי בתרי עברי דנהרא והיא באקראי בעלמא, אבל במאי דקמן להשכיר חנות לפושע ישראל המחלל שבת בפרהסיא והוא בית דירתו, דבר זה יש לפשוט ממשנה מפורשת במס' אבות פ"א דתנן התם הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע, ואי משום הפסד המגיעו ע"ז, כבר אמרו בשלהי מסכת סוכה ששכני רשעים לא נשתכרו, ועיין בבאה"ט בשו"ע א"ח סי' ש"ז סק"ד בשם ס' חסידים ואל ידור האדם בעיר שיום השוק בשבת, כי א"א שלא יכשל, ק"ו שלא ישכיר חנות שבביתו למי שמחלל בו שב"ק, עכ"ל.

וככל האמור שייך גם על כגון נידון שאלתינו, ועל כן אין להתיר גם כשימצא למכביר לשכור חנות אחרת, וגם כשקשה לו למצוא שוכר אחר, וגם מפני הדגשת הנימוק שזה לא באקראי בעלמא כי אם בתדירות. ואפי' אם החנות קרובה יותר לשכנים אחרים, יש בזה מכל מקום משום גדר של דעלך סני ואסור לחברך לא תעביד לזכות אותם כביכול בשכן רשע כזה שימיר מידי שבת בשבתו את חייהם הרוחניים.

ונראה להוסיף, דמכיון שהמדובר שהשכנים וכן גרי הסביבה המה יהודים חרדים, א"כ יכולים המה למחות בידו מעשות זאת להשכיר חנותו למחלל שבת מדין נזקי שכנים, ונלמד דבר זה מהדינים המבוארים בחו"מ סי' קנ"ו, שהשכנים יכולים למחות זה בזה משום ריבוי הנכנסים והיוצאים, וכן לא להשכיר לשכזה שירבה כנז, וכן כל שהקול מזיק להם וכדומה, וא"כ על אחת כמה וכמה שיכולים למחות שלא להשכיר לשכזה שישתמש בו באיסור, ואשר יגרום להם בפעולת איסורו עגמת נפש רבה ומיתוח עצבים קשה, אשר בהרבה פעמים עולים המה הרבה יותר מאי הסבילות של ריבוי נכנסים ויוצאים או קולות פטיש וריחים. ועוד זאת, שזה יגרום להם בתמידות מוסר כליות וטרדת רעיונות חולי, אינם יוצאים די מספיק דין המחאה שצריכים מדי שבת בשבתו למחות ולהוכיח למחלל השבת שיפסיק את חילוליו, ועי"כ גם מופרע העונג שבת שלהם ונהיה מועב אורת השבת, ואיך שהוא הוא גם גורם מפריע בחינוך בניהם לשמירת שבת ולפחוד מחללו, ולכן הדעת נותנת שהשכנים וגרי הסביבה יכולים בודאי ע"פ הדין למנוע אותו שלא ישכיר חנותו לשכזה אשר יחלל בה את השבת בפרהסיא, ומשום כך צ"ל דכל הדינים שבספרות השו"ת מדובר בלהשכיר חנותו בסביבת נכרים כפי שהיה רגיל בחו"ל, אבל להשכיר בסביבה יהודית ומכש"כ חרדית יכולים השכנים למחות שלא ישכיר את חנותו למחלל שבת אשר יחלל השבת בפרהסיא **מתורת נזקי שכנים**. ועי' בשו"ת משנת רבי אהרן (קוטלר) ח"א סימן ג' לגבי השכרת חנות למחלל שבת, דראוי לכל מי שיש בו יראת שמים לכבוד השבת ולכבוד השי"ת, לא להיות מסייע בחילול שבת וכו', ובמניעה להשכיר יש קידוש שם שמים.

שכר שבת בבתי מלון

העולם נוהגין לשכור חדר בבית מלון או בית דירה לשבת קודש בלבד, ולכאורה השהיה בשבת בבית מלון יש עליה תשלום, ולכאורה הרי יש בכך משום שכר שבת, ואיך מותר לבעלי המלוונות ובתי הארחה לקבל שכר שבת. על מדוכה זו כבר עמד על כך המג"א או"ח סימן רמ"ו ס"ק ג' ובסימן ש"ו ס"ק ז', דהמשכיר חדר לדור בו אסור לקבל שכר שבת, אלא א"כ משכירין לשבוע או לתקופה של כמה ימים, שאז יכול לשלם לו "בהבלעה", דהיינו להבליע שכר שבת בשכר כל השבוע כולו, וכן פסקו בשו"ע הרב בסיון רמ"ו ס"א והמשנה ברורה סימן רמ"ו ס"ק ג' ובסימן ש"ו ס"ק י"ט.

המהרש"ם בס' דעת תורה סימן ש"ו סעיף ד' כתב "ואולי כיון דהכנסת אורחים מצוה, דומה לזה שכתוב לענין לשכור חזנים להתפלל בשבת דלשיטה אחת מותר, וכן מובא בשו"ע סימן תקפ"ה סעיף ה', אולם בשו"ת דברי משה (הלברשטאם) סימן ט' ובשו"ת באר צבי ח"א סימן י"א ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן קצ"ז כתבו להעיר דכיון דנטול שכר עבור הכנסת אורחים, ויש לו ריוח מזה, א"כ לא מסתבר שזה יחשב לדבר מצוה, וכן מבואר במג"א או"ח סימן ל"ח ס"ק ח'. ואם כי החזנים נוטלים שכר, שם עצם הדבר דשליח ציבור הוא מצוה, ולכן על נטילת שכר ע"ז התירו, אבל בענינו גדר מצות הכנסת אורחים הוא בחנם דווקא (עי' שו"ת דברי ישראל (ועלץ) ח"א סימן ק' מש"כ בזה).

בכך החיים או"ח סימן ש"ו מוצא מקום להיתר באופן אחר, דהיות והדרך הוא שהאורח בא קצת לפני שבת, וכן הולך קצת אחר השבת, א"כ הו"ל שכר בהבלעה דמותר. יוצא לפי"ז דיש להזהר שבעה"ב לא יאמר לו שמשלם לו עבור הלינה, שהרי הלינה הוא בשבת, אלא יאמר לו שמשלם עבור האכסניא שבוה נכלל גם

האם מותר להשכיר דירה למחלל שבת

מותר למכור או להשכיר דירה למחלל שבת במקום שמצויים הרבה גוים, שיכול המחלל שבת לקנות ולשכור מהם. וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"א סימן ל"ה אות ב' וח"ב סימן צ"ז אות ה', ובשו"ת אור לציון ח"ב פרק מ"ג ס"ב, ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ג סימן ל"ט. והנה בגמ' ע"ז ד"ו אמר רבי נתן מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח, ת"ל "ולפני עור לא תתן מכשול". ומעמידה הגמ' דקאי בתרי עברי נהרא, אבל בחד עברי דנהרא אין משום לפני עור. ולפי"ז נראה דאם יכול להשיג לשכור דירה מאדם אחר נחשב כחד עברא דנהרא, כיון שיש באפשרותו לחטוא גם בלי עזרתו (עי' כתב סופר חיו"ד סימן פ"ג ושו"ת חלקת יעקב יו"ד סימן נ"ז). אולם כ"ז במקום שמצויים נכרים, אבל במקום שאין מצויים נכרים וכגון בזמנינו בארץ ישראל על כך מצינו מחלוקת הפוסקים, יש שכתבו דאסור להשכיר לו, וכ"כ בשו"ת אור לציון הנ"ל והיינו משום דמה שיש ישראל אחר שמוכן לעבור על לאו דלפני עור, אין זה פוטר אותו מאיסור לפני עור, והוא כמו שכתב המשנה למלך בפ"ד מהלכות מלוה ולוה ה"ב, וכ"כ בברכי יוסף חו"מ סימן ט' אות ג'. וכדעת המשנה למלך פסקו בחכמת אדם כלל ק"ל ס"ב, ובבן איש חי ש"ב פרשת ואתחנן ס"ב, ובקהילות יעקב ח"ב סימן י', ודלא כמש"כ בשו"ת פני משה ח"ב סימן ט' שביכול להשיג מאחר נחשב כחד עברא דנהרא (עי' שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סימן ל"ט ושו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן ל"ה). אולם יש שכתבו דמותר להשכיר אפילו שאין מצוי להשיג דירה אלא מישראלים, וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה הנ"ל.

בשו"ת באר משה חלק ה' סימן צ"ה כתב שמותר להשכיר דירה למחלל שבת, ולא שמענו חומרא בדבר זה, ובשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן קפ"ד כתב במפורש להתיר, ואדברה כ"כ פשוט היה בעיניו להתיר, שמכאן מביא ראיה להתיר להשכיר גם חנות למחלל שבת, אולם הוא מעיר בבית שמשתמשים במעלית מלכתחילה המשכיר נותן לו רשות להשתמש במעלית, והישראל מחלל שבת בודאי ישתמש בה בשבת, ולכאורה צ"ע אם מותר להשכיר לו דירה בבית כזה, דמתחילת השכירות ידוע שאין בידו למנוע מלהשתמש בה שבתות ויו"ט, א"כ כמו שאסור להשכיר שדה למחלל שבת, כמו"כ יהיה אסור לו להשכיר דירה בבית כזה שיאמר ומבורר מתחילה, בשלמא למכור שדה למחלל שבת מותר, ולא אומרים שיהיה אסור, דהמחלל שבת יעשה מלאכה בשדה זו שישראל מוכר לו, דבשעת מכירה אין עושה שום עבירה, וכשיעשה העבירה היא כבר שלו ובשלו הוא עושה עבירה, והיות ורואים אנו שאין מדקדקין בזה, בע"כ צריך לחלק בין שכירות שדה ושכירות בית, דבשכירות בית העיקר הדירה, ובעבור הדירה משלם, והשימוש במעלית הוא טפל לשכירות ולכן מותר, משא"כ שכירות שדה שעיקר השכירות על השדה שבה הוא עושה את העבירה, אסור.

בשו"ת פרי השדה ח"ד סימן ל"ט כבר נשאל בשכירות בית, ויש שם מעלית אם עובר לפנ"ע או מסייע, ועי"ש שמתיר, וכן כתב להתיר בפרי השדה ח"ג סימן צ"ז (עי' בכ"ז בשו"ת מהרש"ם מהדו"ת סימן קפ"ד ושו"ת נהרי אפרסמון מהדו"ת סימן ח' ושו"ת נטע שורק או"ח סימן י"ט ושו"ת תורת חסד או"ח סוף סימן ה'), ולכן נראה למסקנא שמותר להשכיר הדירה הגם שיש שם מעלית.

בשו"ת נחלת אליהו (להגאון רבי אליהו דושניצר זצ"ל) סימן ל"ו דן ג"כ אם מותר להשכיר דירה שקבוע בה חשמל לחשוד לחלל שבת, וממציא לו דבר שעשה עבירה בשבת, אם אין בזה איסור של לפני עור, וכתב להתיר היות ובשעה שמשכיר לו הוא קודם איסורו, דהיינו איסור שבת, ומוכיח זאת ממשנה בשביעית פ"ה משנה ו' אלו כלים שאין האומן רשאי למכרם בשביעית, מחרישה וכל כליה, ומשמע דקודם שביעית מותר, ואף דשביעית יבוא במשך הזמן, ממילא ה"ה השכרה קודם איסורו מותר. ובסו"ד כתב לגבי השכרת דירה שיש שם חשמל, שיש לחשוש שידליק ויכבה החשמל בשבת, דמותר ד"ל שיש לתלות שלא ידליק רק בחול ולא בשבת, וכל שאפשר לתלות שישתמש בהיתר תולין, וכדמשמע בגיטין דף ס"א, וממילא אח"כ בעת שמשתמש אין איסור על הבעה"ב אם אין יכול למחות בו, אך אם הבעה"ב המשכיר בעצמו ג"כ דר שם, יש קפידיא שלא להשכיר דירה שם לחשוד על השבת משום הרחק משכן רע.

בשו"ת ציץ אליעזר ח"ג סימן ל"ט דן האם מותר להשכיר חנות למחלל שבת שיחלל בה את השבת בפרהסיא, ומציין שבשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן קפ"ד מתייר זאת, אולם בשו"ת ערוגת הבושם או"ח סימן נ"ד נשאל אם מומר לחלל שבת בפרהסיא רוצה לשכור ממנו חנות אשר בביתו, אם נכון לעשות כן ולהשכירו לו מאחר שידוע בבירור שיהיה חנותו פתוח בש"ק, אם יש בזה משום מסייע ידי עוברי עבירה, ואם מותר מצד הדין מאחר שיש הפסד מרובה, דאם לא ישכירו לו אפשר שלא יזדמן לו שוכר אחר. ובדברי

ערב שבת ומוצאי שבת, וכך משמע במשנ"ב סימן ש"ו ס"ק כ"א בשם החיי אדם, דמה שנוהגים האחרים לשכור יהודי בערב שבת לשמור העגלות מן הגניבה, הדבר קשה איך האחר עובר על לפני עור כיון שידוע שודאי יקבל שכר שבת, ולכן ראוי שיתנה עם השומר שישמור גם ביום ערב שבת ובמוצאי שבת איזה שעוה, ואז הוא כשכר שבת בהבלעה ומותר. בשו"ת קנין תורה חלק ג' סימן כ"ד כתב דהשכר משתלם על הוצאות החזקה נקיון המלון ובישול האוכל בימות החול והוצאת המיסים וכו', והשכר שבת הוא בהבלעה, וכך מובא בשמירת שבת כהלכתה פכ"ו ס"ב. בשו"ת מהרש"ג ח"ב סימן ס' כתב דטוב אם יקדים לשלם לפני שבת, כיון דאין שכירות משתלמת אלא לבסוף, ובוה שמקדים לו שכרו זכה בו המשכיר ונחשב כאילו החצר שלו.

בשו"ת תשובות והנהגות הנ"ל כתב שאם מזמין חדר לשבת בבית מלון, מייחדים לו חדר שמוזמן כבר עבורו, ומותר לשלם עבור החדר לשבת ולא נקרא שכר שבת, שאינו משלם המחיר עבור השימוש בשבת, שאפילו לא יבוא האורח ג"כ יתחייב לשלם, וא"כ בעה"ב דורש שכר להפסידו להשכיר החדר בהבלעה כיון שמייחד לו החדר, וכה"ג מותר, ולא נקרא שכר שבת שרגילים בהבלעה, ומשלם לבעל המלון מפני שהפסידו מעש"ק שלא עומד להשכרה, ובכה"ג אין איסור.

הפעלת מכונת פאקס בשבת

יש שמניחין את הפאקס כדי לקבל הודעות מנכרי או מישראל מחלל שבת, האם יש מקום להתיר זאת. בפוסקי זמנינו מבואר דאין להשאיר הפאקס פתוח בשבת כדי לקבל מכתבים, ובפרט מכתבי מסחר, כפי שמובא בשו"ת שבט הלוי ח"ח סימן מ' ובשו"ת מנחת יצחק חלק ה' סימן י"ז (עי' שו"ת חשב האפוד ח"ג סימן פ"ו). בשו"ת קנין תורה חלק ו' סימן י"ז מציין שאולי יש בזה איסור משום שביטת כלים, והוא דהא קי"ל כב"ה דלית להו שביטת כלים, ועכ"ז יש להעיר דהנה בשבת (י"ח ע"א) שנינו א"ר פותקין מים לגינה ע"ש עם חשיכה כו', אבל אין נותנין חיטין לתוך הריחים של מים אלא בכדי שיטחנו מבע"י, מ"ט אמר רבה מפני שמשמעת קול, א"ל רב יוסף ולימא מר משום שביטת כלים, דתניא ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו - לרבות שביטת כלים, וכן א"ר אסי מאן תנא שביטת כלים דאורייתא ב"ש היא ולא ב"ה, עכ"ל הגמרא.

ובחיידושי חתם סופר (שם) מביא דברי הירושלמי דאמרו ב"ש מפיך ל"י איסורא מששת ימי תעשה מלאכתך, שתהי' כל מלאכתך עשוי' בכל מע"ט, וכו' מפיך היתרא מששת ימים תעבוד וביום השביעי, פירוש שתעבוד גם ביום השביעי, ומותר לשרות דיו סמוך לחשיכה ושורה והולך כל השבת כו'.

ועוד כתוב בירושלמי שלפ"ז ב"ה מאי עביד בקרא דתעשה כל מלאכתך היכי דעביד לי בידיה, נ"ל לפרש דס"ל לירושלמי דבריייתא דשביטת כלים דכו"ע היא, ונהי היכי דהכלי עשה מלאכה מעצמו אפי' על ידי מעשה כגון רחיים מותר, אבל היכי שאדם עושה מלאכה בידו ע"י כלי של ישראל, כגון גוי החולב בנגן של ישראל וכדו' מצווה על שביטת כלים ואסור, והן הנה דברי הרוקח סי' מ"א וסי' ש"ד גבי ספינה דמייית הב"י סי' רמ"ז וכו'. עכ"ל רבינו החת"ס. היוצא מזה דהיכא דכלים של ישראל אינם עושים מלאכה בשבת, רק ע"י גוי העובד בהם, וכ"ש ע"י ישראל המחלל שבת, מצווה בעל הכלים על איסור שביטת כלים גם לדין, ומעיד שאין בש"ס דילן חולק ע"ז, הרי דלמעשה חשב רבינו ז"ע לאיסור דשביטת כלים, א"כ ה"ה בפאקס ישנו לחשב זה.

משלוח מכתבים בערב שבת ע"י הדואר

לאלה הנהגים לשלוח מכתב בעש"ק בבית דואר שבו מועסקים יהודים וגוים, האם יש מקום להתיר זאת היות והמכתב הנשלח בערב שבת יגיע למקום המקבל בשבת, אז הבאת המכתב להמקבל ע"י נושא המכתב כרוך בחילול שבת, דהמביא המכתב מוציא מרשות לרשות ומכניס מרשות לרשות ומעביר ד' אמות ברה"ר, הרי שע"י שיגור המכתב בערב שבת המשלח גורם לנושא המכתב לעשות בשבת מלאכת איסור ע"י הכנסת המכתב מרה"ר לרה"ר, והמשלח עובר משום איסור לפני עור.

כתב בס' נימוקי שמואל עמוד 51 - 44 להורות דאין איסור על משלוח מכתב בע"ש, א. מכיון דנושא המכתבים בלא"ה הוא עובר עבירה ומחלל שבת, ואף אם נאמר דנושא המכתבים מרבה באיסור ע"י ישראל המשלח מכתב בע"ש, כבר ידועה שיטת הריטב"א בבא מציעא ה' וע"ז י' דבהוספת איסור אינו עובר משום לפני עור, ולכן הגורם לחבירו להרבות באיסור כגון נזיר שיש לו כוס יין אחת, ובא חבירו והושיט לו עוד כוס יין, אינו עובר בלאו דלפני עור, דהיות שהוא עושה עבירה בין כה וכה, ואנו מוסיפים לו רק שיוכל לעבור יותר, אין משום לפ"ע.

עפי"ד הריטב"א כתב בשו"ת מחנה חיים סימן מ"ה, דהמוכר

למומר נבילות וטרפות, אם יש למומר נבלה בביתו אינו עובר משום לפ"ע (ע"י שו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סימן פ' שצירף סברא זו להלכה).

ב. דעת הש"ך ב"ד סימן קנ"א ס"י לפי פירוש הדגול מרבבה, דלגבי ישראל העובר עבירה במזיד אין איסור מסייע.

ג. דעת הכתב סופר בתשובותיו ח"ד סימן פ"ג והנצי"ב בתשובותיו משיב דבר ח"ג סימנים ל"א ול"ב, שו"ת בנין ציון ח"א סימן ט"ו שו"ת צ"ץ אליעזר ח"ט סימן ל"ג ובשו"ת שבט הלוי ח"ב סימן ס"ב, דמסייע שלא בשעת העבירה אין איסור, וכך משמע בגמ' גיטין דף ס"א ע"א משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה, אבל לא תבור ולא תטחון עמה וכו', וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום, ופירש"י שהתירו **ההשאלים כלים ולסייעם שלא בשעת העבירה** מפני דרכי שלום.

ד. יתכן שהמכתב יובא ע"י נושא מכתבים נכרי שגם הוא עובד באותו בית דואר. מכל הטעמים האלו בס' נימוקי שמואל הנ"ל פסק דאין להורות על איסור על משלוח מכתבים בערב שבת, ובפרט משלוח מכתבים בעש"ק ע"י דואר שבו עסוקים רק גוים, כנפסק בשו"ע סימן רמ"ז ס"א דמותר לו לישראל לשלוח אגרת ביד נכרי בע"ש להולכה לעיר אחרת, אף אם יולכנה בשבת אם קצץ עמו שטר הולכה, דאז הנכרי בדידיה קא טרח ולא בשליחו דאישאל (ע"י שו"ת שבת יעקב ח"ב סימן מ"ב ושו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סימן קל"ט).

נסיעה באוירון בשבת קודש האם הוא כמו ספינה

נפסקה ההלכה בשו"ע או"ח סימן רמ"ח שמוותר להכנס לספינה שלושה ימים קודם השבת, או לצורך מצוה מותר גם בערש"ק, למרות שהספינה הולכת ושטה ביום שבת קודש (ע"י גוים), ולכאורה ה"ה בנסיעה באוירון שהטיסה החלה בערב שבת, או שמא יש לחלק בין ספינה לאוירון.

כל רבותינו הפוסקים נמנו וגמרו פה אחד שאסור לטוס בשבת קודש גם במטוס של גוים ורוב נוסעיו גוים, ואפילו אם נכנס למטוס ימים רבים לפני שבת, אולם אם הטייס הוא יהודי פשוט שלא עלה על הדעת שיהיה צד להתיר כשיש חילול שבת גמור.

בשו"ת צ"ץ אליעזר ח"א סימן כ"א אות י"ט העלה לחלק בין ספינה לאוירון, שאוירון יותר חמור, ד"ל דבספינה שהנוסעים מרובים אזי אין המיעוט קובע הנסיעה, ויוצא שאין הספינה נוסעת עבור מיעוט ישראל, אבל באוירון שעפ"י רוב מקומות הנסיעה שבו מצומצמים, ואם האוירון אינו מלא אין בעל האוירון מפליג לנסיעה ארוכה, ויוצא שכל אחד ואחד מהנוסעים קובע הנסיעה ונוסעים עבורו, א"כ י"ל שלא יועיל מה שיש רוב עכו"ם באוירון, מכיון שכל אחד ואחד מהנוסעים קובע הנסיעה ומפליגים עבורו. וכבר האריכו בזה בשו"ת כוכבי יצחק (שטרנהל) ח"א סימן כ', שו"ת מבשר טוב ח"א סימן פ"ח, שו"ת מנחת יצחק ח"ב סימן ק"ו, שו"ת משיב שלום סימן ע"ו, שו"ת נחלי אפרסמון סימן ה', שו"ת צ"ץ אליעזר ח"א סימן כ"א ובשו"ת שרגא המאיר ח"ז סימן כ"ז.

ולענין אם מותר לטוס ביום שישי בענין שהנחיתה אמורה להתבצע לפני כניסת השבת, כתבו האחרונים דאין איסור, שכבר נפסק בשו"ע סימן רמ"ח "דרך מועט מותר להפליג בערב שבת בבוקר, ומקום שנהגו שלא להפליג בע"ש כלל אפילו דרך מועט אין מפליגין", וא"כ ה"ה בטיסה באוירון.

רכיבה באופנים בשבת

יש לברר מה הטעם שנוהגין העולם לאסור ברכיבת האופנים בשבת. ביסודי ישורון (מערכת דברים המותרים והאסורים בשבת) כתב שעיקר איסורו הוא שאינו נח, ומבטל עשה דתשבות, כדברי הרמב"ם בביאורו לדברי המכילתא (אמור כ"ג) דשבתון האמור בתורה פירושו לשבות בו לגמרי, אפילו מדברים שאינם מאבות מלאכות ותולדותיהן, שיהיה יום שביתה ומנוחה מן הטרור ומן העמל, כמו שביאר החת"ס בליקוטי תשובות סימן צ"ז דשונה ספינה שיושב ושובת כמו בחדר מטתו בביתו, ואינו עושה שום דבר בגופו, ומיא הוא דממטו לי והוא נח, אבל הנוסע (בדאמכף וואגן) בעגלה אינו שובת וגופו נע ונד, אי אפשר לו לעסוק בעסקי שבת בשבתו אשר רגיל בהם בביתו, ואיסור גמור הוא אפילו מדאורייתא להרמב"ם הנ"ל. וכן כתב הריטב"א ר"ה ל"ב. בשו"ת צ"ץ אליעזר חלק ז' סימן ל' כתב דהאיסור שמא יתקן כמו שגזרו בכלי שיר, ע"י ביצה ל"ו ע"ב, ועוד שמא יתחוק זמורה כמו שאסרו רכיבה על סוס, ועוד דהוא משום איסור זלזול כבוד שבת והוא עובדין של חול.

והנה אסור לנסוע בספינה תוך ג' ימים לפני השבת, כמובא בסימן רמ"ח, והטעם הוא כמש"כ בשו"ע (שם) ס"ב משום **עונג שבת**, שכל ג' ימים הראשונים יש להם צער ולבלול, וכפירוש הרמב"ם והרא"ש. יש עוד טעמים לאיסור, אבל בהקדמת המשנ"ב כתב "עיקר האיסור משום ביטול עונג שבת וכו', יש להם צער מחמת נענוע הספינה שגופו משתבר", ומכאן זה כתב בשו"ת שאילת יעקב (פראגה) סימן מ"ה לאסור רכיבה באופנים, ואף במקום שיש עירוב, שכל אופן הרכיבה בו הוא ע"י גופו ותנועותיו, ודלא כמש"כ בשו"ת רב פעלים או"ח חלק א' סימן כ"ה להתיר. אולם ככף החיים סימן ת"ד ס"ק ח' כתב לדחות את דברי הרב פעלים.

בשו"ת ישכיל עבדי חלק ג' או"ח סימן י"ב כתב ששמע ממגידי אמת שהרב פעלים חזר בו מהיתר, ומסיים בסו"ד "מנהג ארץ צבי שאין רוכבים באופנים". בשו"ת צ"ץ אליעזר ח"ז סימן ל' כתב בסוף תשובתו "החובה על רבני ישראל די בכל אתר ואתר לגזור הדבר בגדרים שלא יבואו לפרוץ בזה" (ע"י שו"ת שארית יוסף ח"ב סימן ה', ס' לזית חן אות ק"ז, שו"ת איש מצליח ח"א סימן ל"ח, שו"ת ישראל עבדי ח"ה סימן מ').

ונראה דיש להזהר לבל להרשות גם לקטנים לנסוע בזה בשבת, שכן אנו מצווים להפרישם מאיסורים (ע"י או"ח סימן שמ"ג). בשו"ת באר משה ח"ו סימן ט"ז כתב דלקטנים שלא הגיעו לחינוך מותר באופנים המיוחדים להם במקום שיש עירוב.

מילה שלא בזמנה ביום חמישי ושישי

תינוק שחלה ולא מלו אותו בזמנו, אסור למולו ביום חמישי, שיש לחוש שיצטרכו לחלל עבורו שבת, שהרי יום שלישי למילתו יצא שבת, ונהגו שלא למולו גם ביום שישי לחוש לסברת האומרים שכל שלושה ימים למילתו הוא בחזקת סנה, ומאותו טעם אסור למול גר ביום חמישי או שישי. המקור לזה הוא מדברי הרשב"ץ בתשובה ח"א סימן כ"א שפשט המנהג להחמיר בזה, והביאו להלכה הב"י בדק הבית יור"ד סימן רס"ב ס"ג, וכן הסכים הט"ז יור"ד סימן רס"ב ס"ג, וסיים שמכ"כ שאין למולו ביום שישי שיש צער גדול, וכמש"כ הרמב"ן והרשב"א.

המקור לחומרא מביא התשב"ץ הוא מדברי הגמ' שבת י"ט אין מפליגין בספינה פחות משלושה ימים קודם השבת, ומובא בראשונים משום שהוא דבר שא"א שלא יבוא לידי חילול שבת, ונראה כמתנה לחלל את השבת, כמו"כ לגבי מילה תוך ג' ימים לפני השבת שהוא כמתנה לחלל את השבת, דתוך ג' ימים יש סנה לנימול ויצטרכו לחלל עליו את השבת, כמובא בשבת קל"ד ע"ב מנין שמרחיצין המילה ביום השלישי שחל בשבת, שנאמר "ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים", כמו"כ אסרו לצור על עירות של עכו"ם פחות משלושה ימים קודם השבת, וכתב הר"ז הטעם מפני שנראה כמתנה לדחות את השבת, ותוך שלושה ימים קודם השבת קמי שבתא מיקרי, כמובא בגיטין דף ע"ז, וכדברי הרשב"ץ מובא בס' כנסת הגדולה או"ח סימן של"א בהגב"י, שמנהג פשוט בקושטנדינא שלא למול עד יום חמישי, וכן הנהגתי בעיר תיריא כדעת הרשב"ץ.

ומצינו עוד אחרונים שסוברים כרשב"ץ, ה"ה שו"ת עדות ביעקב סימן ט' ושכן מנהג שלוניק, מהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה ח"א דק"ט, והגר"ח בן עטר בס' ראשון לציון דק"י"א, ובעיקרי הד"ט או"ח סימן כ"ב אות ל"ה, ושו"ת רב פעלים ח"ד ח"ד סימן כ"ח ושכן המנהג בבבל, וכן פסק הכף החיים סימן של"א ס"ק ל"א, והחתם סופר בחידושיו למגילה דף ט"ז ע"ב, והברכ"י יור"ד סימן רס"ב סק"ב.

אולם מצד שני הש"ך יור"ד סימן רס"ו סק"ח חולק על הרשב"ץ, גם בסימן רס"ב בנקודת הכסף הביא את דברי הט"ז דאין למולו ביום ז', וכתב עליו דליתא. וע"י במג"א סימן של"א סק"ט שמתיר בזה"ז, כי רואים שאין חשש צורך חילול שבת, וכן במג"א סימן רמ"ט סק"ה כתב שיש לעשות מילה שלא בזמנה בע"ש, דמילה אעפ"י שעבר זמנה כגון שהיה חולה בשמיני מיקרי זמנה קבוע, דכל שעתא ושעתא זמניה הוא דאסור להניחו ערל, ואף דבסוף הס"ק מביא מהש"ך והט"ז ב"ד דיש אוסרים למול מילה שלא בזמנה בע"ש, מ"מ ברור הוא שדעתו הוא להתיר.

ע"י בהגות אמרי ברוך להגר"ח פרנקל יור"ד סימן רס"ב, וע"י בגליון מהרש"א יור"ד סימן רס"ב שכתב על דברי המחבר ואז מלין אותו, כתב דאף ביום ה', ולא מאחרים מטעם חשש שיצטרך לחלל שבת (כדעת הרשב"ץ), אלא כל שמששה עושה איסור, ולדעת הראב"ד עובר בכל יום בכרת. וכן העיר בס' דבר אברהם ח"ב סוף סימן א'. בשו"ת חכם צבי הנוספות תשובה י"ד מסיק דלהלכה למעשה אין מי שחושש לרשב"ץ, אלא מוהל"ן בין ביום ה' ובין יום ו', וכן מלין את הגר בכל יום מימות החול. וכך מובא בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סימן צ"ה דהמנהג למול ביום ה', וע"י במשנ"ב סימן של"א ס"ק ל"ג שהביא את הרשב"ץ, וכתב עליו דהש"ך והמג"א מתירין, וכן הסכים הא"ר להתיר דאין מחמיצים (ע"י חכמת אדם כלל קמ"ט, ובשו"ת אהל יהושע ח"ב סימן ל"ג, ובשו"ת כח שור סימן ג').

בשו"ת יבי"א חלק ה' ח"ד סימן כ"ג הביא מערכה כנגד מערכה, ומציין שרוב גאוני ספרד פוסקים כמו הרשב"ץ, ומאי"ד הביא אחרונים שחולקים על הרשב"ץ, ה"ה הש"ך והמג"א והא"ר סימן רמ"ח ס"ק ה' ושל"א ס"ק י' והנודה ביהודה מהד"ת חלק יור"ד סימן קס"ז, עכ"ז כיון שדעת הרבה פוסקים כרשב"ץ, ומהם גם מגדולי חכמי אשכנז, נכון לכתחילה שגם האשכנזים לא ימולו מילה שלא בזמנה ביום ה', ודלא כמש"כ המשנ"ב סימן של"א ס"ק ל"ג כדעת המג"א שאין להחמיץ המצוה ומלין ביום ה', ודלא כרשב"ץ שאסור, ומ"מ **במקום שיש להם מנהג ברור למול ביום ה' יש להם על מי שיסמכו**.

בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סימן צ"ה כתב לחלק בדברי התשב"ץ בין מילת ישראל למילת הגר, דבמילת ישראל קטן הנעשית שלא בזמנה אין לחוש לדברי התשב"ץ, דכל שעה ושעה עובר בלאו

שיש בו כרת, אבל במילת גר שאינה מחוייבת כלל, ובבחירת לבו זה תלוי (אף שעושה מצוה, וכמו שאמרו ביבמות ל"ט שיהיו מצוה לא משהינין), ודאי יש להחמיר כדברי הרשב"ץ לדחות מילתו ליום א', ע"י מש"כ להעיר בגליוני הש"ס למהר"י ענגיל יבמות דף מ"ז על השאלת יעב"ץ שסובר שאין כלל מצוה למול את הגרים, הרי בגמ' מובא דשהיו מצוה לא משהינין. אולם כבר כתבו האחרונים ליישב דבריו, דאין כוונתו לומר שאין צד מצוה, אלא שמצוה זו אינה תלויה בזמן ואינה מחוייבת מצד עצם מהותה, וממילא כל שיש סיבה להשהותה לא אמרינן שיהיו מצוה לא משהינין (ע"י בשו"ת מאזנים למשפט סימן כ"ד אות ה').

בשו"ת אמרי צבי (דומב) ח"א סימן ס"ה כתב על דברי התשב"ץ שאוסר ביום ה' כדי שלא יהיה ג' למילה בשבת, ויצטרכו לחלל שבת עבורו, דבריו לכאורה קשים מאד, כי הלא קודם מלין אותו וממתינים לו עד שיתרפא רפואה שלימה, ואח"כ מטבילין אותו, ע"י ב"ד ס"ר רס"ה סעיף ב', וא"כ בנימול ביום ה' בודאי לא יכולים להטבילו עד עבור איזה זמן אחר ג' למילתו שיתרפא רפואה שלימה, וא"כ ביום ג' למילתו בשבת הוא גר שמל ולא טבל שאינו גר, וממילא אסור לחלל שבת עבורו, ע"י בשו"ת מחזה אברהם סי' נ"ד שרוצה באמת להביא רא"י מהתשב"ץ דמותר לחלל שבת עבור גר שמל ולא טבל. והגאון בעל מחזה אברהם שם נדחק בדברי התשב"ץ בזה, אך בגוף הדין מסיק דאין לחלל שבת עבור גר שמל ולא טבל, ואפשר ע"י עכו"ם יש להתיר, ע"ש.

זמן קביעת ניתוח לפני שבת

מי שצריך לעבור ניתוח (וכמובן שאין חשש סנה ופיקוח נפש ממשית בכל רגע), יש להשתדל לסדר אם שייך שלא לעשות הניתוח בג' ימים לפני השבת, דהיינו מיום רביעי ואילך, כדי שלא לגרום חילול שבת כשהיה חלול וכאוב אחר הניתוח, והוא נלמד מדין ספינה שהחלה להפליג תוך ג' ימים לפני שבת, דהיות וידוע שיבואו לחילול שבת ונראה כמתנה לחלל שבת אסור, ה"ה לעניינינו כיון שאחרי הניתוח בחר שיבוא למצב של חילול שבת, אסור לקבוע הניתוח ג' ימים לפני השבת, אבל ביום רביעי עצמו יש להקל אפילו לכתחילה, דיעוין במשנ"ב סימן רמ"ח סק"ד פחות מג' ימים דהיינו ביום רביעי בשבת אסור, אבל הגר"א הביא בשם הראשונים דהג' ימים נחשבים עם השבת עצמו, וביום רביעי מותר, וכן מוכח בתוספתא וברושלמי.

אם היום הקבוע של הרופא המומחה העושה הניתוח הוא בג' ימים שלפני שבת, אפשר לעשות הניתוח בכל עת ובכל יום שיש לו, דהוא כמו שמותר להפליג לדבר מצוה אפילו בע"ש, וה"ה כאן הניתוח מצוה, וכמו"כ אם יש כאבים מהמחלה מותר בכל אופן לעשות הניתוח אפילו בע"ש. וכך מובא בשמירת שבת כהלכתה פ"ב הלכה צ"ז בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל. ובס' חוט שני להגר"נ קרליץ שליט"א או"ח סימן רמ"ח כתב: מותר לעקור שן בתוך ג' ימים קודם השבת, כיון שבדרך כלל אין הכאב אלא ביום עקירת השן, אמנם אין לעקור שן בערב שבת כיון שעדיין השפעת הכאב נמשכת לשבת.

דחיית ברית מילה שיוכל לצום ביום כיפור

מעשה באדם מבוגר עולה חדש מרוסיה שביקש שימולו אותו בערב יום כיפור, ואז התעוררה שאלה האם למולו, ואז קיים חשש שיצטרך לאכול למחרת ביום הקדוש בגלל ההרדמה והניתוח, או לדחותו לאחר יוה"כ. הגר"י זילברשטיין בספרו שבת שבתון (עמ' מ"ח) כותב דאין לדחות את הברית ויקיימוה בערב יו"כ, ומציין דברי המשנ"ב סימן של"א ס"ק ל"ג בתינוק שהיה חולה ונתרפא אסור התשב"ץ למולו ביום חמישי, דשמא יצטרכו לחלל שבת עליו ביום ג' למילתו, אבל הש"ך ב"ד והא"ר והמג"א מתירים. לדברי המשנ"ב אלו נראה ברור שצריכים למול את העולה המבוגר בערב יו"כ, וכן פסק מרן הגר"ש אלישיב שליט"א.

חולה שאם יצום בצום גדליה לא יוכל לצום ביו"כ

יש לברר איך לנהוג במי שאם יתענה בצום גדליה שוב לא יוכל לצום ביוה"כ משום סנה, האם עדיף שיצום ביוה"כ דהוא מן התורה, או שנאמר דצום גדליה הגם שהוא מדרבנן, מ"מ חייב כעת במצוה הזאת, ואח"כ ביוה"כ מותר לאכול משום פיקוח נפש. בשדי חמד מערכת יום הכיפורים סימן א' אות י' מציין כמה אחרונים שיצום בצום גדליה, וע"י באשל אברהם (בוטשאטש) הודפס בסוף השו"ע סימן תר"ב, שכתב שיצום בצום גדליה, דשייך כאן מה שאמרו חז"ל דעוקרים מצוה דאורייתא בשו"ת ע"י תקנה דרבנן, ואם אח"כ לא יוכל לצום ביוה"כ הרי הוא אנוס ומותר, ועוד דהרי פורשים לספינה ג' ימים קודם השבת הגם שע"ז יצטרכו לחלל שבת משום פיקוח נפש (ע"י בס' משנת פיקוח נפש, סימן ל"ז מש"כ בזה). בס' שבת שבתון (מהגר"י זילברשטיין שליט"א) אות ב' כתב שבת מעשה כזה לפני הגר"י מברסק שהסכים לסברא זו המובאת בשדי חמד, אלא שהוסף דמי שהוא כל כך חלש שהצום משפיע עליו כ"כ כעבור שבוע, יש לו דין חולה ופטור מלצום בצום גדליה.

בענין שביתת בהמתו בשבת ולא דמחמר

וכהנת הרמב"ן, וכתב שהרמב"ן יתפוש עליו הרבה בפירושו זה. ועיין שם שהאר"ק להסביר את ב' השיטות.

והנ"מ מכל זה אם המחמר אחר בהמתו (כשאינו עושה מלאכה ממש עם הבהמה) עובר רק בעשה של שביתת בהמתו, או שעובר בעשה דשביתת בהמתו, ונוסף לזה גם בלאו דמחמר, דלדעת הרמב"ם כפי הבנת הרמב"ן והחינוך, אין במחמר אלא עשה דשביתת בהמתו. ולפי הרמב"ן עצמו וה"ה בדעת הרמב"ם, המחמר עובר על עשה דלמען ינוח, וגם על לא תעשה דלא תעשה כל מלאכה וגו' ובהמתך. וכ"כ המנחת חינוך שם.

וראיתי בס' קובץ על הרמב"ם שם שכתב וז"ל: מלשון לפיכך שכתב הרמב"ם נראה מדבריו דמשווי שביתת בהמתו למחמר בהדי הדדי, ואם במחמר יש אזהרה, בכל שביתת בהמה הוא בכלל אזהרה לפי הבנת הר"מ והוא העיקר, והתוס' בר"פ במה בהמה כתבו דשביתת בהמה הוא רק עשה דלמען ינוח, ומחמר הוא בלאו, והתוס' ורבינו פליגי בזה, עכ"ל. ולא ידעתי היכן מצא כן בדברי הרב המגיד. ואולי כוונתו דלהרב המגיד יש אזהרה במחמר, ולפי"ז כתב שמאחר שהרמב"ם משווה מחמר לשביתת בהמתו, ע"כ גם בשביתת בהמתו יש אזהרה. וצ"ב. וכתב עוד שם שהרב הלבוש (או"ח סי' ש"ה) כתב דשביתת בהמה הוא בכלל אזהרה, והאר"ק השיג עליו שם מדברי התוס' ורבינו פה, ולי נראה דאדרבה דהלבוש דייק כן בדברי רבינו כמי"ש, וכן משמע בדברי הר"ן שהביא הכסף משנה הג"ג. וני"מ אי אמרינן שביתת בהמה גם ביו"ט אסור, דאי אמרינן דשביתת בהמה אינו אלא עשה דלמען ינוח, האי קרא לא נאמר אלא בשבת, כדמשמע בירושלמי פ"ק דביצה, משא"כ אי שביתת בהמה בכלל אזהרה דל"ת כל מלאכה, גם גבי יו"ט הוא בכלל ל"ת כל מלאכה, דלמדן משבת. ושיטת הרמ"א באו"ח סי' רמ"ו ס"ג דאין שביתת בהמה ביו"ט, וביש"ש חולק, ו"ל דפליגי בזה, עכ"ל ס' הקובץ.

ומה שדייק מדברי הלבוש שיש בשביתת בהמתו אזהרה, הוא ממה שכתב הלבוש (סי' ש"ה ס"א) וז"ל: כבר ידעת שאדם מצווה של שביתת בהמתו, דכתיב לא תעשה כל מלאכה וגו' ושורך וחמורך, וכן יש לדייק מדברי הלבוש ממה שכתב בסי' רס"ו ס"ב דכתב ואם אין עמו נכרי ויש עמו חמורו יניחנו על החמור, מכל מקום יזהר שלא יעבור על לאו דשביתת בהמתו, והוא שלא יעשה החמור בכ"ס זה עקירה הנחה בהעבירו ד' אמות וכו' וכו' רמ"ו ס"ג כתב הלבוש וז"ל: שביתת בהמתו מצוינו בפירוש בתורה שנצטוונו עליה, שנאמר לא תעשה כל מלאכה וגו' ובהמתך. אי נמי למען ינוח שורך וחמורך וגו', עכ"ל הלבוש.

מכל הלשונות האלו נראה שלמד הלבוש שעל שביתת בהמתו יש גם לאו, ויוצא לפי"ז שאם בהמתו עושה מלאכה גם כשאינו מחמר אחריה, יעבור בעשה ולא.

אבל לא משמע כן מדברי הרמב"ן והחינוך והרב המגיד שיהיה בשביתת בהמתו לאו נוסף על העשה של למען ינוח, וכל מה שזנים בדברי הרמב"ם זה אם יש במחמר גרידא לאו של לא תעשה כל מלאכה, אבל שיהיה בשביתת בהמתו גם לאו זה לא שמענו, וצ"ע.

גם הפרי מגדים (סי' ש"ה במשבצות זהב אות א') כתב וז"ל: והנה שביתת בהמתו עשה ינוח וחמורך, ולא תעשה מלאכה אתה ובהמתך ללאו דמחמר (תוס' נ"א ע"ב), אבל הלבוש כתב לא תעשה מלאכה ושורך וחמורך, ובסי' רמ"ו ס"ג כתב לא תעשה מלאכה ובהמתך, אי"נ למען ינוח, תרומתו וכו'. ובש"ך יו"ד סי' קנ"א אות י' שביתת בהמה לאו, לא תעשה מלאכה וכל בהמתך, והוא בדברות אחרונות, כי בראשונות ללאו דמחמר ולחרישה שחייב אדם סקילה. ובר"מ פרק כ' מהלכות שבת הלכה ג' בשם הר"ן משמע שביתת בהמה לאו וכו', עכ"ל. ומה שכתב שהלאו דדברות ראשונות הוא במחמר החורש שחייב סקילה, ובדברות האחרונות קאי אשביתת בהמתו, כל זה אינו מדברי הש"ך אלא דברי הפמ"ג, ולפי שראה בש"ך שמוזכר וכל בהמתך שיהו הפסוק בדברות אחרונות בפרשת ואתחנן, ולא הזכיר הש"ך הפסוק דדברות ראשונות, ע"ז יצא לחלק דהלאו של דברות ראשונות קאי על מחמר החורש בבהמתו וכיוצא בו שחייב ע"ז סקילה, והלאו דדברות אחרונות קאי על שביתת בהמתו כמו שכתב הש"ך.

ומה שהזכיר את הר"ן המובא בכ"מ, וכמו שכתב גם בס' קובץ הנ"ל, דברי הר"ן הם במס' ע"ז ט"ו ע"א על הגמ' האוסרת למכור בהמה גסה לגוי גזירה משום שאלה ושכירות ונסיוני, שאלה ושכירות פשוט שמא יבוא להשאל או להשכיר בהמה לגוי, וק"ל שכירות לא קניא, וכשעושה בה הגוי מלאכה בשבת עובר עובר ישראל משום שביתת בהמתו, ונסיוני הוונתו שמוכר הבהמה לגוי בערב שבת סמוך לשבת, וכשרוצה הגוי לנסותה לאחר שקנאה נותן עליה משאו, והבהמה הולכת לקולו של בעליה הראשון, ואם כבר שבת עובר משום מחמר אחר בהמתו בשבת. וז"ל שם: ומקשו הכא למה לן טעמא דמחמר, בלאו מחמר נמי כגון דלא שמעה לקליה איכא משום שביתת בהמתו, וראיתי מי שתיירץ דכיון דאיסור נסיוני היכא דמתרמי דמזבן לה סמוך לשקיעת החמה, חשש רחוק הוא ודבר שאינו מצוי, דוקא אי איכא לאו דמחמר שהוא לאו דגופיה (פי' שמשותף יחד עם הבהמה במלאכה כיון שמחמתו מהלכת) חששו, אבל שביתת בהמתו בלחוד כיון שהדבר רחוק כ"כ לא חששו. ואפשר שלזה כיון הרמב"ם שכתב גבי איסור מכירה גזירת שאילה ושכירות, ולא הזכיר נסיוני כלל, מפני שהוא סובר שמה שאנו חוששין למחמר ולא לשביתת בהמתו בנסיוני גופיה אתי אליבא דמ"ד דמחמר חייב חטאת (פי' שיש דעה כזאת בגמ' שבת קנ"ג ע"ב), אבל לדין דקיי"ל דמחמר פטור כדאיתא בפרק מי שהחשיך (שם), כי היכי דלא חיישין בשביתת בהמתו בנסיוני, ה"ל לא חיישין בלאו דמחמר, דכיון דהאי לאו והאי לאו כי היכי דלחאי (שביתת בהמתו) לא חיישין מפני שהדבר רחוק, ה"ל ללאו דמחמר לא חיישין, דלא שני לן בין לאו דגופיה ללאו דבהמתו כל היכא דהוי לאו גרידא, עכ"ל.

בתורה הוזכרו שני פסוקים בענין מלאכה בשבת ע"י בהמה, אחד בלשון לאו, ואחד בלשון עשה. האחד, בספר שמות פרק כ' פסוק י' "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך". והשני בספר שמות פרק כ"ג פסוק ו"ב "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר".

ובתוס' (שבת נ"א ע"ב ד"ה במה בהמה יוצאה) כתבו וז"ל: דאדם מוזהר על שביתת בהמתו דכתיב למען ינוח וגו', ומיהו לאו דלא תעשה מלאכה אתה ובהמתך, ליכא אלא במחמר אחר בהמתו, כדמוכח בריש מי שהחשיך (שבת קנ"ג ע"ב), עכ"ל.

ופירוש הדברים שיש עשה "למען ינוח", שמשמעותו שאסור שתעשה הבהמה מלאכה בשבת אפילו ללא סיוע בעליה, וזהו מה שאמרו שאדם מוזהר על שביתת בהמתו.

והלאו דלא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך, מדבר במחמר אחר בהמתו בשבת כשיש עליה משאו, ומנהיגה באיזה אופן שהוא, וכמו שאומרת הגמ' (שבת קנ"ג ע"א) על מה דאיתא במשנה מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי, ואם אין עמו נכרי מניחו על החמור, ושאלת הגמ' והלא מחמר, ורחמנא אמר לא תעשה כל מלאכה וכו', ואפילו מנהיגה בקולו כמבואר במסכת ע"ז (דף ט"ו ע"א) דשמעה ליה לקליה ואזלא מחמתיה, וניחא ליה דתזיל, והוה ליה מחמר אחר בהמתו בשבת.

יוצא איה, שאם הבהמה עושה מלאכה בשבת עובר בעליה בעשה דלמען ינוח, ואם גם מחמר אחריה ומנהיגה עובר ג"כ על הלאו דמחמר הנלמד מלא תעשה כל מלאכה וכו' וכל בהמתך. וכן כתב במנחת חינוך (מצוה ל"ב לאחר ל"ט מלאכות אות ז) לשיטת הרמב"ן (ויבאר עוד להלן). ועיין במנחת חינוך (שם אות ט) דנתקשה בדברי רש"י במסכת ע"ז (ט"ו ע"א) ד"ה גזירה משום שאילה, דכתב שם רש"י וז"ל: אתי הוא לאושולי בהמתו לעובד כוכבים ועביד בה מלאכה בשבת, וקא עבר בלאו דכתיב לא תעשה כל מלאכה וגו' וכל בהמתך, דהשתא בהמת ישראל היא ומצווה היא על שביתתה, עכ"ל. שאין כן משמעות הגמ' הנ"ל במס' שבת, דהלאו קאי על מחמר וכו"ל, ולא על שביתת בהמתו גרידא שהוא העשה דלמען ינוח.

ושיטת הרמב"ם בזה צריכה ביאור, שכתב בפרק כ' מהלכות שבת הלכה א' וז"ל: אסור להוציא משא על הבהמה בשבת שנאמר למען ינוח שורך וחמורך, אחד שור וחמור ואחד כל בהמה חיה ועוף, ואם הוציא על הבהמה, אף על פי שהוא מצווה על שביתתה אינו לוקה, לפי שאיסורו בא מכלל עשה, לפיכך המחמר אחר בהמתו בשבת והיה עליה משאו פטור, עכ"ל.

ובהלכה ב' כתב וז"ל: והלאו לאו מפורש בתורה שנאמר לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך, שלא יחרוש בה וכיוצא בחרישה, ונמצא לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין ואין לוקחין עליו, עכ"ל.

ולכאורה נראה מדברי הרמב"ם שהמוציא משא ע"ג בהמה בשבת עובר על איסור של שביתת בהמתו, שנאמר למען ינוח וכו', ואין ע"ז מלקות כיון שהוא לאו הבא מכלל עשה, והמחמר אחר בהמתו גם הוא עובר בכך ואיסורו הוא מאותו פסוק, וגם הלאו אינו לוקה, וכו' במחמר שרק מנהיג הבהמה והיא הולכת מחמתו, אבל אם חורש בהמתו ומסייע בחרישה, זה נכלל בלאו של "לא תעשה כל מלאכה וגו' ובהמתך", והעושה כן חייב סקילה בעדים והתראה, ובאופן שאין מיתה גם אינו לוקה משום דהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין אין לוקחין עליו. והאמת שכך היא שיטתו של הרמב"ן בפירוש דברי הרמב"ם, כמו שהאר"ק בהשגותיו על ספר המצוות להרמב"ם (שורש י"ד), והוא עצמו השיג על הרמב"ם, ודעתו כמו שהבין הרב המגיד בדברי הרמב"ם, וכמו שיבואר להלן, יעוי"ש.

אבל הרב המגיד על הרמב"ם שם פירש את הרמב"ם בדרך אחרת, והיא שגם להרמב"ם המחמר אחר בהמתו כשמנהיגה אינו מסייע במלאכה עובר בלאו, והוא ג"כ בכלל הלאו דמחמר, אלא שאין לוקחין עליו. ואע"פ שהוא לאו מפורש דלא תעשה כל מלאכה וגו' ובהמתך, שזה מדבר גם במחמר רגיל, וא"כ יתחייב מלקות מכה הלאו הזה, ע"ז מתרץ הרמב"ם שאין לוקחין על לאו זה, כיון שלאו זה כולל גם בחורש עם בהמתו שיש בזה חיוב סקילה, א"כ גם במחמר שאינו אלא מנהיג בלבד, כיון שנכלל באותו לאו הניתן לאזהרת מיתת בית דין אין לוקחין עליו, עיי"ש.

ולכאורה לפי דברי ה"ה לשון הרמב"ם בהלכה א' קשה, שאחר שהזכיר העשה דלמען ינוח כתב לפיכך המחמר אחר בהמתו בשבת והיה עליה משאו פטור, ואין מובן מה הקשר בין העשה דלמען ינוח שאין לוקחין עליו, לבין מחמר שהוא לאו, ואע"פ שגם במחמר אינו לוקה, אבל הוא מטעם אחר כמו שכותב הרמב"ם בהלכה ב', ומה משוה הרמב"ם מחמר אחר בהמתו להעשה דלמען ינוח. ולפי הרמב"ם מובן יותר, דלשיטתו אין להרמב"ם לאו במחמר גרידא, ואיסורו הוא מהעשה של למען ינוח, וע"כ כלל הרמב"ם מחמר אחר בהמתו גרידא, יחד עם הוצאת משא על הבהמה בלא מחמר, ששניהם נכללים בעשה של למען ינוח, ואח"כ הסביר הרמב"ם שהלאו של לא תעשה כל מלאכה וגו' ובהמתך, זה מדבר במחמר שעושה מלאכה עם הבהמה, וע"ז חייב מיתת בית דין, וזה בעדים והתראה, ובלא עדים והתראה אין מלקות משום שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין.

ועיין בלחם משנה שם שהקשה לפירושו של הרב המגיד מלשונו של הרמב"ם בהלכה א', שכתב לפיכך המחמר אחר בהמתו בשבת והיה עליה משאו פטור, שהלשון פטור שכתב הרמב"ם (אם איתא כדברי ה"ה שיש לאו במחמר להרמב"ם) אינו מדוייק, שה"ל לכתוב אינו לוקה, ולשון פטור באיסורי שבת שמשמעותו פטור אבל אסור ואינו מותאים כאן, ולשיטת הרמב"ן ניחא שאין כאן לאו כלל והווי עשה, עיי"ש.

ובספר החינוך (מצוה ל"ב) הביין דברי הרמב"ם כמו שכתבנו בתחילה

ומלשון שכתב "דהאי לאו והאי לאו" למדו המפרשים הנ"ל שסובר הר"ן דשביתת בהמתו יש לאו, אבל לכאורה אין כ"כ הכרח מלשון זה, שאפשר לפרשו דשביתת בהמתו הלאו הוא לאו הבא מכלל עשה, וכמו שמשמע מלשון הרמב"ם הנ"ל, ופלא שלא הזכירו דברי הר"ן בתחילתם (וסמכו רק על מה שהעתיק הכס"מ) שכתב שם יותר מפורש, וז"ל שם בתחילת הגמ' ד"ה גזירה משום שכירות גזירה משום שאילה: אי שרינן לזבוני בהמה גסה ולא ניהוש למאי דעבדה מלאכה בשבת, אתי לאוגורי או לאושולי בהמתו לעובד כוכבים ועביד בה מלאכה בשבת, וקא עבר בלאו דכתיב לא תעשה כל מלאכה ובהמתך, דהשתא בהמת ישראל היא ומצווה על שביתתה, עכ"ל.

ובהמשך דבריו שם כתב הר"ן עוד תירוץ מדוע בנסינוני הגמ' מזכירה איסור של מחמר ולא שביתת בהמתו, והוא שהנסיון שעושה הגוי זה לאחר המכירה, ואז נחשבת כבר הבהמה שלו, וע"כ אין הישראל עובר משום שביתת בהמתו שאינה שלו, ורק במחמר אפשר שיעבור כשהולכת לקולו, משום דמחמר אין הבדל בין בהמה שלו לבהמה של אחרים, והכריח כן שמחמר עובר גם בבהמת אחרים, וכתב וז"ל: שאם אי אתה אומר כן בטלת איסור מחמר לגמרי, שכיון שאין במחמר חיוב מלקות ולא קרבן מה איסורו, אם הבהמה היא שלו אפילו לא שמעה ליה לקליה עובר משום שביתת בהמתו, ואם אינה שלו אפילו שמעה ליה לקליה אין כאן איסור כלל, אלא ודאי כל היכא דשמעה ליה לקליה בין בהמתו דידיה בין שאינה שלו הוה ליה מחמר, לפי שבשבילו נעשית מלאכה זו, ואע"פ דבכחיה תלמודא אמרינן מחמר אחר "בהמתו", מילתא דשכיחא נקטינן. ועוד דבהמתו ידעה ליה לקליה, ובהמה דחבריה לא ידעה ליה, אבל ודאי כל היכא דידיעה ליה חייב, והיינו דהכא חיישין למחמר, ולשביתת בהמתו לא חיישין דלאו בהמה דידיה היא, כך נראה לי, עכ"ל הר"ן.

ומה שכתב להוכיח דמחמר אפילו בבהמת אחרים עובר, שאל"כ מה מוסיף איסור מחמר על שביתת בהמתו, הקשה עליו המנחת חינוך דאין זו ראייה, שאפשר שהתורה התכוונה להוסיף לאו על עשה דשביתת בהמתו כשמחמר אחריה. ויתכן לומר לפי המפרשים הנ"ל שלמדו בדברי הר"ן כמו שמוכח בדבריו שיש לאו על שביתת בהמתו גם כשאינו מחמר, א"כ אי"נ לדחות כדברי המנחת חינוך שבאה התורה להוסיף לאו על העשה דשביתת בהמתו, שהרי כבר בלא הלאו של מחמר, על שביתת בהמתו גרידא יש עשה ולא, וע"כ הוכיח הר"ן דלאו דמחמר נוסף לאסור על המחמר אחר בהמה שאינה שלו.

והפמ"ג בסי' רמ"ו (משבצות זהב סק"ו) כתב וז"ל: דע דשביתת בהמה בשבת נפיק מקרא למען ינוח שורך (שמות כג, יב), עיין ב"ח, אבל הלבוש כתב לא תעשה כל מלאכה אתה וגו' (שמות ז, ו) וברמב"ם (פרק כ' מהלכות שבת הל"א) משמע דשביתתה רק עשה, ומחמר לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין להמעין היטב במגיד משנה, ובהלכה י"ד משהו שביתת עבד לבהמה, משמע שניהם בעשה על האדון ובעליו. ורש"י בפרשת משפטים למען ינוח - תן נייח, על פי דרש ולא כפשוטו שביתת בהמה, משמע כהלכות דנפיק מלא תעשה כל מלאכה, אמנם הר"ב (הרמ"א) דכתב כאן דשביתת ביו"ט שריא, משמע מחמר אסור ביו"ט, ובפ"ח סי' תצ"ה משמע דשביתתה רק עשה, ועיין ב"י סי' תצ"ה משמע דעתי דשביתתה לאו יעוי"ש, עכ"ל הפמ"ג.

ועוד כתב הפמ"ג בסי' רס"ו (משב"ז סק"ב) וז"ל: מלת חייב (לשון השו"ע אם אין עמו נכרי מניחו על חמורו, וכדי שלא יהא חייב משום מחמר וכו') שכתב המחבר קשה, שאין מלקות ד"ת במחמר כמי"ש הרמב"ם ז"ל פרק כ' מהלכות שבת הלכה א' ב' בשביתת "בהמתו" עשה, ומחמר אחר בהמה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין אין לוקחין עליה, אלא מכת מרדות קאמר. ובבלבש (ס"ב) שלא יעבור על שביתת בהמתו לאו, קשה קצת דעשה הוה בשביתת בהמתו, והוא לאו דוקא, אלא על מחמר קאמר, עכ"ל הפמ"ג. ועיין פ"ח סי' תצ"ה שכתב וז"ל: שביתת בהמה ביו"ט דבר ברור הוא שאינו מוזהר עליה, דקרא דלמען ינוח שורך וחמורך וכל בהמתך בשבת כתיב, ביו"ט לא כתיב וכו', עכ"ל. ומבואר בדבריו ששביתת בהמתו יש בה עשה דלמען ינוח ותו לא, וע"כ אין זה נוגע ליו"ט, ומאריך הפר"ח לדון אם יש איסור מחמר ביו"ט, ומצדד בדבריו שיש איסור מחמר ביו"ט שהוא נכלל בלא תעשה כל מלאכה, ושכן הוא לדעת הרמב"ם לפי הבנת הרב המגיד, וכן דעת הרמב"ן שמחמר נכלל בלאו דל"ת כל מלאכה, אלא שבסוף דבריו הביא משם הרמב"ן בספר המצוות שכתב שהלאו דלא תעשה כל מלאכה הנאמר בשבת, ליתיה ביו"ט, עיי"ש.

ואם אשה מצווה על שביתת בהמה בשבת, לכאורה יהיה תלוי אם שביתת בהמתו עשה, וכיון שהיא מצווה שהזמן גרמא אשה פטורה, אבל אם זה לאו גם אשה חייבת בכל הלאוין.

ועיין בתוס' רעק"א על המשנה בשבת (פ"ה מ"א) דכתב על שביתת בהמתו דכתיב למען ינוח וכו': ומיהו לאו דל"ת מלאכה אתה ובהמתך ליכא אלא במחמר אחר בהמתו, תוס', ואני מסתפק אם נשים מצווין על שביתת בהמתן היכא דליכא משום מחמר, כיון דהוי רק עשה, ו"ל דהוי מ"ע שהזמן גרמא דנשים פטורות, אף דחייבות בקידוש היום מהיקישא דזכור ושמו, ו"ל דוקא בקידוש דהיינו הזכירה, אבל בשאר מ"ע ו"ל דפטורות. ועיין בר"ן פרק כל כתבי שכתב דכל מילי דשבת נשים שוין לאנשים. ועיין בב"י סוף סי' רצ"א, וצ"ע. ובהמשך שם בסוגריים איתא: אמר י.מ. התלמיד בדין הג"ל שמתפק רבינו, כמו"כ מצאתי שמסתפק בזה הפמ"ג באו"ח סי' רמ"ח ובספרו תיבת גומא פרשת בשלח, ולי העני צ"ע דמלשון הגמ' גבי פרתו של ראב"ע, של שכנתו היתה ולא מיחה בה וכו', לשון שכנתו ולשון בה מוכח בהדיא דנשים מצווין על שביתת בהמתן, ומוכח כסברת הר"ן הנ"ל. ועיין שם בתפארת ישראל בבויעז, ובמנחת חינוך הנ"ל.

לקט הלכה

הרה"ג צבי ויסבלום שליט"א כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

השאלת והשכרת כלים לגוי ובדין שבתת כלים (מסי רמ"ו)
הקדמה: איתא בברייתא: לא ישכיר כליו לגוי בערב שבת, וברביעי ובחמישי מותר, ונחלקו הראשונים, **להר"ף והרמב"ם והיא דעה הראשונה בשו"ע**, דלא קי"ל הכי, דזה איתא כב"ש דאדם מצווה על שבתת כליו בשבת, ואנן קי"ל כב"ה דאין אדם מצווה על שבתת כלים, ומותר להשכיר אפילו בערב שבת.

ולגר"י יונה ורש"י וכו"נ מהטור, והיא דעה הגב' בשו"ע, דהביריתא ככו"ע, ואסרה להשכיר כלים שעושים בהם מלאכה האסורה בשבת, והטעם דכשמוסרן לגוי בערב שבת, והרי אם יתנה עמו שלא יעשה בשבת הדבר ידוע שלא יתן לו שכירות כ"כ, ונמצא שמרויח במה שאינו מתנה כן, וכאן שמוסר לו בערב שבת ועושה בו מלאכה מיד, נראה בזה כשלוש - שאסור משום אמירה לנכרי, **אבל במוסרן בד' וה' לא מתחיל כ"כ כשלוחו, וכן להשאיל לגוי שאין ריוח לישראל בזה לא יחשדוהו בשלוחו** (סק"א).

ויש דעה נוספת - סמ"ג (ועוד ראשונים) דלהשכיר בכל הכלים אסור בערב שבת אפילו אין עושין בהם מלאכה, וטעמם לפי שנראה בזה כנטול שכר שבת (ב"י) (ובשו"ע לא הוזכרה כלל, ומ"מ הרמ"א סמך ע"ז כצירוף - למה שפוסק כהר"י יונה) (ביאור"ל ד"ה וכן), **ובכל אופן לא הותר בשכירות אלא דרך הבלעה** (שו"ע ס"א), ונמצאו פרטי הדינים כך:

א. להשכיר "בערב שבת" כלים שעושה בהם מלאכה דאורייתא: בין אם עושין בעצמם כריחיים ומחרישה, ובין כשאינן הכלי עצמו עושה רק שנעשה בו וכקדירה וכדו' (סק"ב), **לדעה א' מותר, ולדעה הב' וכן נקט הרמ"א אסור**, והטעם כנ"ל (ס"א), **ובכלים שעושין בהם מלאכה דרבנן, כ' הרעק"א דמותר**, דלא מיחזי רק כעובר על שבות דשבות (ביאור"ל ס"א ד"ה כגון).

ב. ולהשכיר (להנ"ל) בד' וה' מותר.

ג. וכלים שאין עושים בהם מלאכה, מותר אפילו בערב שבת.

ד. ולהשאיל בערב שבת: לגוי מותר לכ"ע, אפילו משאילו ליום השבת לחוד, ואפילו כלים שעושין בהם מלאכה (סק"ד), **ואפילו באופן שמתנה עם הגוי שיחזור וישאילו כלי שלו מותר**, כיון שלא פירש להדיא דרך שכירות לומר: אתן לך כך כדי שתשאילני כלי שלך (סק"ה).

ובאופן שמתנה עמו שהגוי יחזור וישאילו כלי שלו שני ימים (תחת יום האחד והוא משאילו): **יש שהתירו גם באופן זה, ובביאור"ל (ד"ה ולא אמרין)** פקפק בזה **והניח בצ"ע (יעו"ש)** [א.ה. ולכאור לפי טעמו כיון שמששתכר ע"כ ה"ה דיהי אסור להתנות שישאילו כלי יותר חשוב וכדו']:

ה. אין היתר בשכירות רק דרך הבלעה שמשכירו לחודש או לשבוע (וכי"ב כמה ימים יחד), אבל אם משלם לפי חשבון כל יום ויום אסור **משום שכר שבת**, אפילו השכירו בתחילת השבוע, ואפילו כלים שאין עושין מלאכה, וכן חדר לדור בו וכי"ב ג"כ אסור (סק"א וג') [א.ה. ועב"י בשם ר"י אבוביך מש"כ בה].

ו. להשאיל בשבת עצמה: אם כלים שעושין בהם מלאכה אסור בכל גוויי ההשאילם בשבת (שלא יאמרו בשליחותו הוא עושה המלאכה), אלא אם כן הוציאו מביתו קודם חשיכה.

ובכלים שאין עושין מלאכה: יש ר"ה או כרמלית אסור, אבל בעיר המוקפת חומה (והגוי דר ג"כ שם) מותר. **וכל זה בשאלה**, ובזה מותר אפילו התנה עמו שיחזור וישאילו (ביאור"ל ד"ה ומותר).

ז. אבל במכירה ושכירות (שמכרן והשכירן מערב שבת), אסור להוציאן בשבת מביתו בכל גווי, שלא יאמרו שמכרן והשכירן לו בשבת (סק"ט) [ועיין סי' רנ"ב סק"ט-ט"א וביאור"ל שם ד"ה מבעו"], פרטים ואפני היתר בזה].

להשאיל ולהשכיר בהמתו לגוי בענין שבתת בהמתו

א. שבתת בהמתו: אדם מצווה על שבתת בהמתו שלא תעשה מלאכה בשבת, וכתיב "למען ינוח שורך וחמורך" - כמון (סק"ב), והוא הדין חיות ועופות שלו ואפילו דגים וכדו' (ביאור"ל ס"ג ד"ה שבתת), ואפילו אחר עושה בה או גוי ג"כ אסור (ואפילו עושה מעצמה, כגון שיוצאת לרה"ר במשאוי שעל גבה ג"כ צריך למונעה, כמבואר בסי' ש"ה) [א.ה. ומ"מ התירה התורה מה שעושה להנאת עצמה מדעתה כתלישת העשב לאכילה, וכמו שהביא רש"י בפרשת משפטים על הפסוק הנ"ל דרשת חז"ל, וצ"ל דמשאוי שע"ג שיוצאת בו, כיון שהאדם מניחו שם אין חשוב מדעתה], **ואיסור זה נוהג בבהמה השייכת לו**, ואי"ה בסמוך יתבאר עוד פרטים בזה (ועיין בהערה בסמוך).

ב. מחמר: עוד אסרה תורה **שיהא האדם עושה מלאכה בשותפות עם הבהמה**, וכגון מחמר שמנהיגה ע"י השמעת קולו או במקל וכדו', ונושאת משאוי ע"י ומוציאה מרה"ר וכדו', **וזה אסור אפילו בבהמה שאינה שלו**, וכשהיא שלו איכא ג"כ משום שבתת בהמתו וכנ"ל (סי' רס"ו סק"ז ח'). ופרטי דין זה נתבאר בסי' רס"ו.

[א.ה. ויש בבי' הלכות אלו כמה נדונים והאריכו בזה בפוסקים, וכגון אם שבתת בהמתו הוא עשה או לאו, ואם שייך "מחמר" גם בבהמה שאינה שלו או של גוי (שולדעת ריה"פ הוא אפילו בבהמת גוי והפקר, וי"א דאין מחמר רק בבהמה שלו). עוד נקטו הפוסקים לעיקר, הן לענין שבתת בהמתו והן לענין מחמר, שאינם אלא במלאכה

שאדם העושה יש בו איסור תורה, אבל כל שלהאדם איסורו הוא רק מדרבנן - **מותר לגמרי לבהמה** (וכל' הגמ' ר"פ מי שהחשיך) (ומטעם זה התירו חלק מהפוסקים בהוצאה ע"י בהמה לכרמלית, ועיין סי' ש"ה ס"ק מ"ג פרטים בזה, ודעת החולקים בכרמלית). ומ"מ יש כמה דברים שמצינו שגזרו בהם גם בדרבנן, כמבואר בסי' רס"ו ובסי' ש"ה, עיין פמ"ג כאן בא"א סק"ט וסק"י"ב, ובמנ"ח סוף מוסך השבת, ובאג"ט בדין חורש אותיות י"ב ו"ג שהאריכו בזה]. (עוד יש להעיר בזה במקור דרשת חז"ל דשבתת בהמתו, אם הוא מפרשת משפטים או ואתחנן, וראיתי שהעירו בזה במשנ"ב הוצאת "לשם", יעו"ש).

ג. שבתת בהמתו ביו"ט: כתב הרמ"א (סו"ט) דאין אדם מצווה על שבתת בהמתו ביו"ט [ועיין סי' תצ"ה ס"ק י"ד ובשעה"צ שם דלדעה זו מ"מ אסור מדרבנן לשאת ע"ג בהמה משאוי ביו"ט ואפילו בחצירה, משום עובדן דחול]. **ודעת הרבה פוסקים** דגם ביו"ט מצווה מה"ת על שבתת בהמתו, **ויש להחמיר כדבריהם** (ס"ק י"ט ושעה"צ).

ד. להשכיר בהמת ישראל לגוי לשבת לעשות בה מלאכה אסור (אפילו ע"י הבלעת הדמים) **מדין שבתת בהמתו**, ואף ששכורה לו מ"מ קי"ל **דשכירות לא קניא**, וכבהמתו של ישראל לגמרי היא (וכל שכן דאסור להשאילו לכהן, ששאלה בודאי לא קונה לגוי) (ס"ק י"ב).

אבל אם מכרה לגמרי לגוי וקצב לו דמים, ומוסר לו לנסותה שאם ימצא בה מום יחזירה, כל זמן שלא גילה הגוי דעתו שאין חפץ במקח היא בחזקתו, ואין בה משום **שבתת בהמתו**, ויש מפקקים בזה (ביאור"ל ד"ה אסור).

ה. ישראל השוכר בהמה מגוי האם מצווה על שבתתה (א.ה. והיינו באופן שאין הוא או ישראל אחר עושין בה המלאכה, דזה ודאי אסור מדין מחמר): למבואר לעיל דשכירות לא קניא א"כ אין נחשבת ל"בהמתו" של ישראל השוכר, אכן י"א **דלחומרא** אמרינן דשכירות קונה, ונכון להחמיר ולחוש לזה מאחר ששבתת בהמה היא מדאורייתא (ס"ק י"ב, ועיין שעה"צ סקי"ג מש"כ בזה).

ו. ואם שכרה מגוי וחזר והשכירה לגוי: בזה מ"מ מותר לגוי לעשות בה מלאכה (דאם שכירות לא קונה היא של בעלים הגוי, ואם קונה הרי היא ברשות השוכר הגוי) (ס"ק י"ב) (אבל להשאיל לגוי היינו הדין הקודם).

ז. קנה מגוי או מכר לגוי במשיכה לחוד או בכסף לחוד: הוי ספיקא דדינא, וצריך להחמיר (בין בקנה ובין במכר) וליהרר שתשבות בהמה (ס"ק י"ב).

ח. מכירה לגוי לזמן: אין היתר אלא כשמוכר בהמתו לכל ימי השבוע, ולא כשמוכר על יום השבת לחוד, מפני שיחשדוהו שבהמת ישראל עושה מלאכה בשבת (ס"ק י"ד).

בדין להשכיר ולהשאיל בהמתו לגוי

א. אסור להשכיר או להשאיל בהמתו לגוי אפילו ביום ראשון ואפילו דרך הבלעה (סק"ו), ואפילו אם התנה עם הגוי שלא יעשה בה מלאכה בשבת ג"כ אסור, דחיישינן שמא יעשה בה מלאכה ונמצא עובר על שבתת בהמתו, ואין נאמן הגוי ע"ז, וגם אין מירתת כיון שהוא ברשותו ע"י שאלה ושכירות ולא נתפס עליו כגנב (ס"ק י"א וס"ק י"ג).

אבל מותר להשכיר ולהשאיל לגוי אם מתנה עמו שיחזירה לו קודם השבת (רמ"א ס"ג), דבזה מירתת לעשות בה מלאכה כיון שכבר כלתה השאלה ושכירות ונתפס עליו כגנב (ס"ק י"ג).

וכל זה דוקא בבהמה גסה, אבל בבהמה דקה שאין מצוי לעשות בה מלאכה, לא חיישינן לזה **ומותר**, ומ"מ בסוס אף שסתמו לרכיבה, **אסור להשכיר ולהשאיל**, דיש לחוש שיטעינו במשא או בעגלה, ובפרט במקומות שמויחד ג"כ למשא דפשיטא דאסור (ביאור"ל ד"ה בהמתו יעו"ש).

ב. השכירה לו בתנאי שיחזירה קודם שבת והגוי לא החזירה: כדי להנצל מאיסור דאורייתא של שבתת בהמתו יכול לעשות בא' מב' דרכים, **א. הפקר**, **ב. שיקנה לגוי** וכפי שיבואר. **1. להפקירה:** יכול להפקיר הבהמה **קודם השבת** (שו"ע) (כשרואה שלא יחזירה לו), ולכתחילה ראוי שיפקירה **בפני שלושה דוקא** כשאר הפקר, וכשא"א לו יפקירה עכ"פ **בפני אחד** ואפילו מבני ביתו מהני, ואם גם זה א"א לו יפקירה עכ"פ בינו לבין עצמו, דלהרא"ש הפקר **בינו לבין עצמו** מועיל מדאורייתא, ומדרבנן בעינן ג' דוקא, וע"י הפקרה הזה שמועיל מה"ת ניצל מאיסור שבתת בהמתו (ס"ק ט"ו ושעה"צ).

ואף שהפקירה אין שום אדם יכול לזכות בה אחר השבת, דבדואי אין כוונתו אלא שתהי הפקר ליום השבת לחוד ואחר שבת יחזור לרשותו, ומ"מ הוי הפקר גמור בשבת, דקי"ל דהפקר ליום אחד הוי הפקר, ואין צריך לחוש שמא יזכה בה אחר בשבת **עצמה** (ואז תהי שייכת לזוכה לעולם - כמבואר בחו"מ סי' רע"ג ס"י), כיון שהגוי שהיא תחת ידו ודאי לא יניחנה כל שהיא תחת ידו למלאכתו (ס"ק י"ח) **[ולדעת המג"א ולבוש אף בשבת אינו הפקר גמור שיוכל אחר לזכות בה, ובשעה"צ (סק"כ) הסכים להחולקים]**.

2. הקנאה לגוי: הדרך השנית לינצל מאיסור שבתת בהמתו כשהגוי מעכבה (נגד התנאי), שיאמר **בפני הגוי** בהמתי קנויה לך, **ויפסוק לו דמים**, ואז קנאה הגוי בקנין חצר, אבל אם אומר שלא בפניו, או שאין פוסק דמים, ואפילו זיכה לו ע"י ישראל אחר לא מהני (ודלא כהמצדדים שאין צריך לומר בפניו) (ס"ק ט"ז ושעה"צ ס"ק י"ט). [א.ה. ולכאורה אין מועיל הקנאה זו אלא כשאכזר עומדת בחצר הגוי,

וכן משמע ביד אפרים].

ג. אם מותר להשכיר לכתחילה על דעת שיפקירה קודם שבת: כל זה דמהני כנ"ל היינו בדיעבד כשהתנה שיחזירה ולא החזירה, אבל **לכתחילה אסור להשכירה** ע"ד שיפקירה קודם שבת, ואפילו יפקירה בפני שלושה, שאין הכל יודעים שהפקיר, ויבואו לחשדא שיאמרו בהמת ישראל עושה מלאכה בשבת [אלא יעשה באפנים דלקמן], **ולהב"ח מותר להשכיר ע"ד להפקירה בפני שלושה**, שבזה מפרסמא מילתא ולא אתו לידי חשד, **ובשעת הדחק** אפשר דיש לסמוך על דבריו (ס"ק י"ד).

הדרכים שמותר ליתן בהמתו לגוי (בשכירות ושאלה) לכתחילה, ואין חושש אף אם יעבוד בה בשבת

א. כשמקבל עליו אחריות אונסין וגם אחריות יוקרא וזולא: אם קיבל הגוי עליו מלבד אחריות האונסין (ככל שואל [והכא גם בשכירות צריך לקבל]), גם אחריות יוקרא וזולא, דהיינו שאם הבהמה תזול קודם שהחזירה יצטרך הגוי (השוכר והשואל) להוסיף לו דמים שפחת שוויה (משוויה של עכשיו בשעת ההשאלה), ובזה הוא כברשותו לגמרי וכאילו קנאה מהישראל (שנתחייב לפי דמי שוויה של עכשיו), **יש מתירין בזה** ליתנה לגוי אף שחורש בה בשבת, ואף שמחזירה בעין אם לא יקרה לה כלום, מ"מ עכשיו היא ברשות הגוי לגמרי.

ויש אומרים דכל שאין לגוי רשות למכרה נקראת עדיין בהמת ישראל, ואסור לעבוד בה בשבת (סעיף ד' ומשנ"ב). **ודעת הרמ"א** לסמוך בזה על המתירים וכי"ז הגר"א, **ולדעת השו"ע** כתב המג"א שמחלק בזה: **דאם הם שותפין הישראל והגוי בבהמה**, בזה **מסכים להמתירים** בקיבל גם אחריות דיוקרא וזולא, אבל כשהיא של ישראל לבד ונותנה לגוי **בשאלה ושכירות** לא סתם להתיר (ויש הסוברים דבתרוביהו נקט השו"ע כמתירים) (סעיף ה' ס"ק כ"ט ול"ב, ושעה"צ ס"ק ל"ב וס"ק ל"ו).

ב. כשמלוה הבהמה בהלוואה גמורה, ורשות ביד הגוי למכרה: זוקף הדמים במלוה עליו וכפי שוויה עתה (שאם תזול או תתייקר יהי הכל ברשותו), ואחריותה על הגוי, **בזה לכ"ע מהני** דכיון שיכול למכרה שלו היא לגמרי (ס"ק כ"ה).

ג. כשהלוה לגוי (ככל הפרטים הנ"ל באות ב') אלא שעשה את הבהמה אפותיקי לישראל על חובו זה, ועי"ז מנוע מלמכרה מאחר שהיא אפותיקי לישראל (ומשועבדת לחובו), **יש מתירים, ונחלקו הפוסקים, די"א** דזהו דוקא לדעת המתירים (בסעיף ד'), בקיבל אחריות יוקרא וזולא בלחוד אף שמנוע מלמכרה, **וי"א** דהכא מותר אפילו להאוסרים התם, מאחר שאין מניעת המכירה מחמת בעלות של הישראל, אלא רק מפני שעבוד האפותיקי, ולכו"ע מותר (ס"ק כ"ו ושעה"צ ס"ק ל"ב).

וכן כשהלוה כנ"ל וחזר ונתנה לישראל "במשכון" על דמיה, ואח"כ נוטלה ועובד בה, דינו כן, ומהני מאחר שגוף הבהמה ברשות הגוי, **ובלבד שלא יאמר לו שאם לא אפרע תהי שלך מעכשיו**, דבזה קנוי למכרה לישראל ועובר על שבתתה (ס"ק כ"ז כ"ח).

ד. באופן שמזהירו שלא יעשה בה מלאכה בשבת, ואם יעבור ויעשה יתחייב באחריות אונסין ויוקרא וזולא, וכותב כן בערכאותיהם, ונמצא שאם עושה בה בשבת קנאה להתחייב באחריות הנ"ל ג"כ **מהני, והיינו לדעת המתירים** בסעיף ד' באחריות זו אף כשאין בידו למכור (ולהא"ר כיון שהזהירו שרי לכ"ע, ובשו"ע לא משמע כן, ועיין עוד במה שנכתוב לקמן לענין שותפות) (ס"ק כ"ט ושעה"צ ס"ק ל"ג).

[א.ה. וטעם הכתיבה בערכאות כדי שיפורסם הדבר, ובכ"י הביא עוד טעם כדי שהגוי לא יכחישו, וכן נקט במלבושי יו"ט (ועוד), וצידד דלפי"ז אם אכן חושש שהגוי יכחישו אין צריך לכתוב בערכאות, אבל המג"א ושאר הפוסקים נקטו כטעם דלפרסומי מילתא, ובכל גווי צריך לכך. **וכתב הגר"ז בקו"א** (אות ה') דזוקא בזה שאין המכירה לכל השבוע ולא **לשבת לחוד**, בעינן טפי פרסום מראית העין (ס"ק מפני החשד, משא"כ בשאר הדרכים שמקנה לו **לכל השבוע אין צריך ערכאות**, ומ"מ יפרסם בעצמו].

ה. וכתב הרמ"א וכל צדדי היתרים אלו הלכתא נינהו, בין בשותפות ישראל גוי, ובין שהיא של ישראל ומשכיר או משאיל לגוי, ורק שיפרסם שעושה דרך היתר, וגם נקטינן כמתירים בס"ד באחריות יוקרא וזולא אף שאין יכול למכרה (וכמו שנתבאר לעיל (ס"ה).

וכתב המשנ"ב דהדרך היותר טובה שבכל ההיתרים, שיקנה אותם לגוי בחול **במכירה גמורה** ויתן לו אויפגאב (דמי קדימה) על זה, ויתר הדמים יזקף עליו במלוה, ויעשם אפותיקי לישראל שיהיה בטוח במעותיו, והנכון שיעשה ענין המכירה בפני דייני העיר כדי שיעשה כדין תורה, וגם שיפורסם הדבר שלא יהא חשש מראית העין (ס"ק ל"א), **וכשא"א לו יעשה בשאר אפני היתר, ואם קשה לו לעשות כל אפני היתר האלו, והוא שעת הדחק**, כגון שיש לו שדות, ואין מוצא להם אריסות לגוי אם לא יתן לו שוורים לחרוש בהם, ולא יוכל למנעו מלחרוש בהם בשבת, **יש לסמוך בזה** על דעת הב"ח הנ"ל שמתיר ע"י שיפקירם בפני שלושה קודם השבת, ויפורסם הדבר ולא יבוא לידי חשד, ויהי ההפקר בלב שלם, **וכשאינו שעת הדחק אין לסמוך על הפקר זה** (ס"ק ל"א ל"ב).

וכל זה כשעושה בה הגוי מלאכה עצמו (או באריסות לישראל וכנ"ל),

ובאופן שהגוי מעצמו מתחיל לומר לישראל שילך לו בחינם, בזה ודאי דעתו על הטובה שקיבל ממנו **וכקצץ דמי** (ס"ק ט"ז).

ד. גוי השכור לו לשנה: אם שכרו לו רק למלאכה זו דהולכת האגרות, **מותר** ליתן לו **אפילו בערב שבת לדעת** הרמב"ם המובאת בסי' רמ"ד ס"ה, ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת (רמ"א ס"ו וס"ק כ').

ואם שכרו לו לכל המלאכה, אף שנתן לו שכר קצוב לכל השנה אין נחשב ע"י לקציצה (כ"ז), דכאן אין שייך הטעם דע"י קציצה אין להישראל שום נפ"מ בזה, דאם לא יעשה היום יעשה למחר, מפני שהכא קרוב לודאי שיצטרכו למחר למלאכה אחרת, וא"כ משתכר במה שמזדוה לילך היום והוי כשלוחו, ו**אסור בערב שבת**, אבל קודם לכן (אף לדעת המחבר שאוסר אפילו מיום ראשון בדלא קצץ) מותר לשלחו [וביאר הביאור"ל הטעם דלא בריא לך כ"כ דאינו נחשב כקצץ, וסמכו בזה על דעת המתירים (הרא"ש) בסעיף א' קודם ערב שבת] (ס"ו ס"ק י"ט וביאור"ל ד"ה לשנה).

ה. נתינה לפאסט היינו לבית הדואר הוי **קצץ**, דודאי יצטרך לשלם לו או הוא או מי שנשלח עבורו, **ומותר** ליתן לו **בערב שבת אפילו אין שעות** וכנ"ל (ס"ק י"ח).

ו. ליתן אגרת על הפאסט בשבת: לכו"ע אסור ליתן אפילו במקום שיש עירוב, **ואפילו ע"י גוי** אסור ליתן לפאסט, **ואפילו** ליתן לגוי **בערב שבת** שיתן לפאסט בשבת יש להחמיר, **ואפילו קוצץ** לו דמים מבע"י, שהרי מיוחד מלאכתו על שבת, ולא מהני קציצה על שבת גופא, **ובמקום הפסד גדול** יש להתיר ליתן לגוי (אפילו בשבת) שיתן הוא לפאסט בשבת, דהוי שבות דשבות במקום פסידא.

וכן הדין בכל הנך דליתן להגוי בשבת עצמו אסור, אפילו הולך מעצמו לשם, ואפילו קצץ לו דמים מבע"י יום (ס"ק י"ח), ועיין עוד סי' רמ"ו סק"ט ובחיי"א המצויין בשעה"צ.

בדין הפלגה בספינה והליכת השיירה בשבת (מס' רמ"ח) **הפלגה בספינה מקודם שבת**

הקדמה: לשון הגמ' (שבת ט"ז): **ת"ר אין מפליגין** בספינה **פחות מג' ימים** קודם לשבת, בד"א לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי. ופוסק עמו על מנת לשבות ואינו שובת, דברי רבי. רשב"ג אומר אינו צריך, ומצור לצידו (שהוא מהלך יום אחד) אפילו בערב שבת מותר, עכ"ל הברייתא (ס"ק א').

ובראשונים פירשו כמה טעמים באיסור זה, ובטעם דקודם ג' ימים מותר:

טעם הא' (ר"ה): פי' דחיישין ש**מא יצטרך לישראל לעשות מלאכה בשבת** משום פיקוח נפש, דמקום סכנה הוא, **והטעם שקודם ג' ימים** סמוך לשבת **מותר**, הוא דג' ימים קודם השבת נקראים "קמי שבתא" (לפני השבת), ושייכים לשבת הבאה, ומוטל עליו להזהר אז שלא יבוא לידי חילול שבת, אבל לפני ג' ימים שקודם שבת נקראים בתר שבת של שבת שעברה, **ועדיין לא מוטל עליו לזהר** שלא יגרם חשש חילול שבת של שבת הבאה, ואף אם אח"כ יארע שיצטרך לחלל שבת משום פיקוח נפש מותר לצאת עתה ואין חושש (סק"א וסק"ח) (ועיין ס"ק כ"ו ד"א דכשיודע בודאי שיצטרך אח"כ לבוא לידי חילול שבת והתירו גם לדעה זו) [א.ה.]. ומה שמותר לדבר מצוה, הראוני בתוספות שבת סק"ה שכתב דכל האיסור לצאת הוא מדרבנן, דמדאורייתא אין איסור לגרום שיכנס לפיקוח נפש, וחכמים אסרו קמי שבתא דכמתנה לחלל את השבת, ולצורך מצוה לא גזרו.]

טעם הב' (הרמב"ם): אסור לצאת מפני שהגוי עושה **מלאכה עבורו** בספינה כקשירת החבלים וכדו', והוי כמתנה עם הגוי שיחלל עבורו, וקודם ג' ימים דשרי דעדיין אין מוזהר שלא יבוא לידי חילול שבת הבאה וכנ"ל [ולדבריו בספינה שרובה עכו"ם מותר כיון שעושה עבורם המלאכה] (שם).

טעם הג' (ר"ח): איסור **תחומין**, וקודם ג' ימים דשרי דעדיין אין מוזהר וכו' כנ"ל (שם).

טעם הד' (ר"ף): סובר דכל הני טעמים ליכא, דא"כ לא הי' מותר גם קודם ג' ימים כשיבוא לידי חילול שבת, וגם לדבר מצוה לא היו מתירים בזה, וכן באופן שעובר על איסור תחומין לא היינו מתירין, **אלא הטעם משום ביטול עונג שבת**, דכל ג' ימים הראשונים שאדם מפליג בספינה יש לו צער, שגופו משתבר מחמת הנענוע, וכדכתיב יחוגו ויגעו כשיכור, וגם מחמת סרחון העולה מן הימים המלוחים ואין רוח חוזרת עד ג' ימים שהורגל בזה, ולכן קודם ג' ימים הסמוכים כבר ליכא ביטול עונג שבת ומותר, ולפי דבריו בהנרות של מים מתוקים שאין צער ובלבול, מותר אפילו בערב שבת, ומה שמותר לדבר מצוה מפני שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, אף שיבטל מצות עונג שבת. [א.ה.]. כמדו המכוון במה שחולק על הרז"ה, היינו דמייירי באמת שאינו ודאי שיוזקק לחילול שבת, וכיון שהוא רק ספק וחשש, בזה ס"ל דגם תוך ג' לא חששו לזה לאסור להפליג מפני ספק זה, ולכן הוזקק לטעם אחר, ומה שנחלק באיסור תחומין נחלקו בהבנת דבריו, ד"א דכוונתו דבאמת לא הותר אלא בשטה למעלה מ"ט, וי"א דכוונתו דגם למטה מ"י מותר, ואין בזה תחומין כיון שפוסק לשבות, ואין במים מדאורייתא תחומין אפילו י"ב מיל אלא מדרבנן, ולא גזרו כל שקודם שבת].

טעם ה' (תוס'): דאסרו להפליג בספינה הוא מפני שנראה כאילו צף ושט ע"פ המים בשבת (וזה אסור משום גזרה שמא יעשה חבית של שייטין), **וקודם הג' ימים** ע"י שהוצרך להפליג זמן מקודם אית ליה היכרא, ולא יבוא לידי כך (שם).

טעם הו' (שיטת הרשב"ם - הובא ב"ב): דאיסור זה הוא לב"ש דס"ל דמצוה על שבתית כלים, ולדין כב"ה אין שייך כלל איסור זה, ונבוא בעזה"י בפרטי הדינים.

א. אסור להפליג בספינה לדבר הרשות פחות מג' ימים קודם השבת, ומטעמים שנתבאר, **ותוך ג' ימים נחשב** מליל **יום ד'** שהם ג' ימים חוץ משבת, **וי"א** דהג' ימים נכלל בהם שבת, ואסור רק מליל **יום**

בדין שליחת אגרות ע"י גוי בשבת (מס' רמ"ז) **שליחת אגרות כשלא קצץ לו שכר**

א. שליחת אגרות ביד גוי קודם השבת: החמירו חכמים ואסרו לשלוח אגרות ע"י גוי קודם שבת, **אף כשיש שעות** שיבואו לאותו איש קודם השבת (דבשאר קבלנות שרי ביכול לעשות קודם שבת, אף בלא קצץ), **ובאגרות החמירו** שמה לא ימצאו בביתו וילך אחריו בשבת, **ומפני שכתב ידו של הישראל נושא וניכר מעשה הישראל** יאמרו בשבת נתן לו להוליך, ואם יש **בי דואר קבוע** בעיר (ואינו הולך לפעמים משם), והיינו ממונה לקבל כל האגרות הנשלחות והוא מוסרן לבעליהן **מותר**, דכיון שקבוע שם ודאי ימצאו. **ונחלקו הראשונים, דלהרי"ף והרמב"ם וכן פסק בשו"ע, אפילו שולח לו ביום ראשון** אסור (כל שיש לחוש שיחזרו אחריו בשבת), **ולדעת הרא"ש דוקא בערב שבת אסור** (אף כשיש שהות), דכיון שהוא סמוך לשבת נראה כשלוחו של ישראל בזה, אלא אם כן קבוע בי דואר, **אבל ביום ה' או קודם** שהוא מופלג מן השבת קצת **מותר**, דלא מחזי כאומר לו עשה מלאכה בשבת, **וכתב הרמ"א דיש לסמוך עלייהו בשעת הצורך** להתיר שליחת אגרת קודם יום ו' (ס"א סק"א ה' ח' י').

[א.ה.]. ומה שמהני בקצץ או בקבוע בי דואר, אף שכתב ידו ניכר עליו, ע"י פרישה סק"ה כאן וסי' רמ"ו סק"ג, וי"ע עוד מאי שנא מקבלנות של מטלטלין המפורסמת של ישראל שאסרוה והכא התירו, ועיין יד אפרים].

ב. בקביע בי דואר כמתא התירו, כיון שודאי יהי' הבי דואר בביתו או יעמוד אחר במקומו (ב"ח), **וצריך שיהא שעות לבוא** לבית הראשון שבתוך החומה שבאותה עיר **קודם שבת**. ואם יודע שהבי דואר בצד השני של העיר, מסתפק הפמ"ג דאפשר שצריך שיוכל לבוא עד שם אפילו מוקפת חומה (סק"ט ושעה"צ סק"י), **אבל בשולח ביום ד' וה' להרמ"א** (שסומך על הרא"ש במקום צורך להתיר אף באין בי דואר), **בזה שרי אפילו אין שעות** שיבוא עד שבת לשם, וכן בשאר שולח כלים וחפצים, **וכן בקבלנות של מלאכה** מתיר אם מסר **קודם** ערב שבת אפילו אין שהות לגומרה קודם השבת (ובלבד שלא יאמר לו שיעשה בשבת, או באופן שיהא מוכרח לעשות גם בשבת שאסור אפילו קצץ) (ס"ק י"א וסי' רנ"ב ס"ק י"ט), **אבל בערב שבת אסור** לשלוח **אפילו שאר כלים** וחפצים, **כשאין שעות** לבוא אליו קודם שבת, ודלא כהא"ר שרצה להתיר (שעה"צ סק"ב).

ג. כשנכתב האגרת בכתב גוי: כיון דטעם האיסור הוא מפני שניכר ששל ישראל הם, בזה שאין ניכרים של ישראל מותר אפילו בערב שבת אם יש שהות לבוא מבע"י לבית הסמוך לחומה (סק"ה). [א.ה.]. ונסתפקתי אם עניינו שניכר כתב בעליו ואסור אפילו כותב בלשון לעז, וכן בכותב ע"י גוי או בלע"ז והשמות שעליו הם מפורסמים לשל ישראל אם מותר].

ד. במקום שאין בי דואר כלל: לדעת העו"ש ועוד פוסקים (וכנ"ל נטיית המשנ"ב) דרק כשיש בי דואר ואינו קבוע ושולח ליד הבי דואר, יש לחוש שילך אחרי הבי דואר (כיון שאין יודע למי למסור - עיין ב"ח סוה"ס), אבל אם שלח אגרת לחבירו ע"י הגוי אין לחוש שמה לא ימצאו בביתו שילך אחריו בשבת, **ולהט"ו והמג"א** אסור דגם בזה יש חשש זה, **אבל אם אמר לו בפירוש** שאם לא ימצאו שימסרנו ביד בני ביתו **לכו"ע שרי** (כל שיש שהות ביום לבוא לבית הראשון שבתוך החומה) (סק"ו).

ה. אם הוא מקום קרוב שיוכל לילך ביום אחד וכדו', ו**שולח ביום ב' וג', מותר**, שאף אם לא ימצאו בביתו יש לו שהות הרבה ללכת (סק"ז).

ו. כשהגוי הולך בעצמו למקום אחר, וישראל שולח עמו אגרת לשם: מותר ליתן בידו **כשיש שהות** ביום שיגיע אליו, ובענין שאין מרבה הדרך בשבילו, דכיון שאין הולך בשליחות הישראל בודאי לא ילך לחפש אחריו, אבל כשאין שהות אסור כיון שנשיאת האגרת עושה בשליחות הישראל, ויש מצדדים להקל אפילו באין שהות, וקשה להקל בזה (ס"ה משנ"ב ושעה"צ).

שליחת אגרת ע"י גוי וקצץ דמים ובפרטי דין קציצה

א. בקצץ לו דמים: מותר לשלוח אגרת אפילו סמוך לחשיכה, כשיוצא מביתו מבע"י בעוד שחמה זורחת, ובלבד שלא יאמר לו לילך בשבת [או באופן שיהא מוכרח לזה, כגון שאומר לו שיגיע לשם עד יום פלוני, ואין שהות אלא אם כן ילך גם בשבת] (סק"ג ב' ד'), והיינו **כשקצב לו שכר כמה יתן לו**, או באופן שהבטיחו שיתן לו שכרו כראוי, או כפי שיתפטר עמו יחד על כך, דכיון שקוצב לו דמי סמכא דעתיה, וכשעושה המלאכה עושה ע"ד עצמו, ואין ניכר כלל שהמלאכה נעשית בשבת בשליחות הישראל. **אבל אם לא קצץ לו דמים**, בין אם מסופק הגוי אם יקבל על כך בכלל, ובין כשמבין שיקבל אבל הישראל לא הבטיחו עדיין, **אסור** (אלא אם כן באפנים דלעיל המותרים בלא קציצה], דבזה לא סמכא אדעתיה וטורח על דעת הישראל (ס"ב וביאור"ל, משנ"ב סק"ב ושעה"צ, ומשנ"ב סק"ג).

ב. שכר הגוי להוליך לו אגרת, וקצב לו דבר קצוב לכל יום שעוסק בו בהליכה וחזרה, אלא שאין מקפיד עליו באיזה ימים ילך, ואם רוצה יכול שלא לילך בשבת, וכשהולך בשבת הוא אדעתא דנפשיה, **נחשב כקציצה** לענין זה, **ומ"מ בערב שבת אסור**, דכיון שיוצא תיכף בשבת, נראה כאילו התנה עמו כך ובשליחותו הולך, מאחר שנתן לו שכר בעד היום (ס"ג וס"ק י"ג) [א.ה.]. ועיין שו"ע הגר"ז סעיף ה' שביאר אמאי אינו כשכיר יום האסור בשבת בכל גוונין].

ג. כשפסק עמו (בפירוש) שילך בחינם: לדעת השו"ע מותר, דכיון שנותרה לכך מעצמו ואין וכוהו על כך, תלינן שפסקי טובה שקיבל מהישראל מכבר הוא עושה ודעתיה דכפשיה, **וכקצץ דמי, ויש חולקים** וסוברים **שכל בחינם אסור, וכתב הרמ"א וטוב להחמיר**, ובמשנ"ב הביא הדעות שחששו לזה לדינא (ולא מחומרא), ולכן ראוי שיקצבו לו עכ"פ דבר מועט, דע"י יהי' ודאי קציצה (ס"ד וס"ק ט"ו ט"ז, ועיין שעה"צ ס"ק ט"ו).

אבל לעשות בה **מלאכת הישראל בשבת אסור**, אפילו מכר לו בהמה במכירה גמורה, שהרי אסור לגוי לעשות מלאכת ישראל בשבת בשבילו, ולכן אם הסוסים של ישראל, והגוי הוא **שכירו לכל מלאכה שיצטרך**, אסור אפילו במוכר לו הסוסים, כיון שעושה "מלאכתו", **אלא אם כן** באופן ששכרו לו (לשנה וכדו') **למלאכה זו בלבד**, כגון ליסע עם הסוסים להוליך לו סחורה בכל עת שיצטרך, דאז שרי להרמב"ם הנ"ל (בסי' רמ"ד ס"ה), ובלבד שלא יאמר לו שיסע בשבת, אלא שאין צריך למנוע אז אם נוסע מעצמו (ס"ק ל"ג).

ו. ההנהגה הראויה דמי שיש לו בהמות שלא יסמוך על מכירות אלו: כתב המשנ"ב **דאין כדאי כל ההיתרים האלו** הנזכרים לסמוך עליהם **אלא בשעת הדחק**, ולאפוקי מאלו המוכרים בכוונה את שוויהם לגוי כדי שיעשה בהם מלאכה בשבת, והמלאכה נקראת ע"ש הישראל, ואף דאין למחות ביד המקילין שיש להם על מי לסמוך, מ"מ **בעל נפש יחוש לעצמו** שלא לעשות כן **כי אם בשעת הדחק וע"י הוראת חכם, ובפרסום**, ובפרט כשבימות החול משתמש בהם הישראל תמיד, ורק בשבת הגוי עושה בהם דאז נקראת ע"ש הישראל (וביותר במלאכות דאורייתא כחרישה וטחינה וכדו') דודאי ראוי להחמיר, **ומסיים ע"ז הביאור"ל: והבוטח בה' ומקיים רצון התורה ד"למען ינוח שורך וחמורך" וגו' כפשיטה, ואין עושה שום תחבולות לענין שבת, אשריו, ובדאי הקב"ה יתן לו עבור זה הצלחה בנכסיו בששת ימי המעשה** (ס"ק ל"ד וביאור"ל ד"ה רק, עיי"ש באריכות דבריו).

ז. באופן שיש לחוש לאיבה: ישראל שיש לו סוס, ובא המושל המכירו להשכירו, ואין יכול למאן נגדו מפני איבה, ימכרו לו בדבר מועט ואז יוכל המושל לעשות בו כרצונו, ואם אח"כ יחזור ויתן לו הסוס וגם השכירות, מתנה בעלמא היב ליה (סוס"ק ל"ד יעו"ש).

בדין ישראל וגוי השותפין בבהמה

א. שותפות בבהמה לענין שביטת בהמתו: הנה לעצם הדין אם יש בזה שהגוי עושה בה מלאכה בשבת משום איסור דשביטת בהמתו בחלקו של הישראל, **יש דעות בראשונים, דלהריצב"א** (בב"י סו"ס רמ"ה) אסור משום שביטת בהמה (והוא סובר דאפילו התנו מתחילה טול אתה לא ינהיג), **והריב"ש** (נראה) מתיר דאין בזה משום שביטת בהמתו מאחר שקנויה לגוי ויש לו חלק בה (שעה"צ סק"ז - ושלהב"י בלא התנו מתחילה אסור גם מצד שביטת בהמה) [א.ה.]. ומ"מ בריב"ש נראה שמסתפק בזה, וגם דלא התיר רק מפני שבעל כרחו הוא עושה בה מחמת חלקו - (ואולי יש לדחוק דאין כוונתו כענין אונס הוא, רק דדינא הכא שאין הישראל מצווה על שביטתה, בדבר שאין תלוי בו לעכב, ולכאורה אכן לא מצאנו שיצטרך לפייסו בדמים וכיו"ב שימנע מלעשות בה המלאכה), ובפרט דהריב"ש מסיים (והובא בב"י ובמשנ"ב ס"ק כ"ד) **דהישראל עשה איסור** בזה שנשתתף עמו, **שהי' לו לחוש שיעשה בבהמה מלאכה בשבת**, והו"ל להתנות מתחילה טול אתה וכו', ומשמע דהוא מדין שביטת בהמה, ויל"ע].

ב. התנו מתחילה טול אתה חלקך בשבת ואני אטול כנגדו בימי החול: כשהתנו כן קודם תחילת השותפות שיהא הגוי עושה בה בשבת וכל רווחי השבת שלו לבדו, והישראל יעשה בה יום אחר לבדו (ובשאר הימים עושה יחד), בזה מהני, **והיא ההנהגה הראויה בזה** שאין בה שום חשש, דנמצאת שבשבת קנויה לגוי לגמרי, ובזה אין לו משום שביטת בהמה ולא משום שכר שבת, ואם אח"כ הגוי מתרצה בסתמא (ולא ע"י שבאו לחשבון וראו שהרויח יותר בשבת ומזכיר ענין זה להדיא) לחלוק בשוה, מותרים ואין בזה משום שכר שבת, **ואפילו אם אחריות שניהם בשוה** בין בשבת ובין בחול מותר בזה (ס"ק כ"ב).

ג. אם אחר שקנו הבהמה בשותפות אמר לו טול אתה וכו', אף אם נאמר שאין בזה משום שביטת בהמתו (ובשעה"צ מבואר דלכ"י לכאורה בזה גם משום שביטת בהמה יש איסור), מ"מ אסור משום שכר שבת שלא בהבלעה האסור, וכמו שנתבאר בסי' רמ"ה (ס"ק כ"ג ושעה"צ ס"ק כ"ז).

ד. אם לא התנו כלל ובאו לחלוק בשוה בסתמא, בב"י מצדד (דלהריב"ש) דמותר דהא השכר שבת הוא בהבלעה, ומשום שביטת בהמתו אין כאן שהרי הגוי עושה בע"כ של הישראל בשבת מחמת חלקו (אף דעבר איסור מתחילה כשנשתתף במה שלא התנה מתחילה) [ועיין מש"כ בהערה לעיל], **אבל בשו"ע סתם לאסור**, ונראה דלא רצה לסמוך בזה למעשה, **וגם לצד ההיתר היינו דוקא בהפסד מרובה**, ומשמע **במ"א דיש לסמוך ע"ז** (ס"ק כ"ד).

ה. באפנים שלא התנה מתחילה שנתבאר שאסורים, מ"מ יכול לעשות **ע"י אפני ההיתר**, שימכרונו לו או קבלת אחריות יוקרא וחולא או ילוה באפותיקי וכדו', וכדרכים שנתבאר לעיל, ויש קצת שינויים בשותפות מלענין שכירות:

1. לסמוך על המתירים בקיבל עליו אחריות יוקרא וחולא, דבזה גם להשו"ע שהביא ב' הדעות ששותפות סתם כדברי המתירים (ונתבאר לעיל) (שעה"צ סק"ו).

2. באופן שהתנה שלא יעשה עמה מלאכה, והזהירו שאם יעבור ע"ז יתחייב "אחריות דאונסים" עליה, לדעת רה"פ אין מועיל כלום, **אבל הא"ר** מצדד בזה (וכפי שהבינו הרע"א) דבשותף שבלאו הכי אין עליו אחריות אונסין מהני בזה שמתחייב "אחריות דאונסים", ודוקא בשואל דעלמא בעינן גם אחריות דיוקרא וחולא, דבלאו הכי היה חייב באונסיה (והרע"א מקשה דא"כ בשוכר ג"כ ליהני אחריות אונסין) (שעה"צ ס"ק ל"ד).

3. להשתמש בכל ההיתרים [א.ה.]. לכאורה מה שהזהיר המשנ"ב דצריך לימנע מלהשתמש בכל היתרי המכירה, ושלא לסמוך ע"ז כ"א בשעת הדחק, היינו דוקא כשגוף הבהמה לגמרי שלו, דאז שם ישראל עליו, אבל בידוע השותפות בגוף הבהמה ולא זכרו להתנות בתחילה טול אתה חלקך וכו', בזה לא שייך הך ענינא].

חמישי, ובוים רביעי מותר (ס"ק"ז) (א.ה. ועיין בב"י שהביא שיטה נוספת בשם רמב"ן דרך ביום שישי אסור, ותמה עליו).
ב. קודם י"ט שוה לקודם שבת.
ג. מצור לצידון: שהוא מהלך יום אחד כשיש רוח טוב, ולפי שאפשר שיהי רוח טוב מותר להפליג אפילו לדבר הרשות בערב שבת, ודוקא בשבת, אבל אם נמשך שעה אחת או שתיים ביום אסור, כיון שלא גיע לשם קודם השבת (ס"ק י"א), והוא הדין במקום שיש מהלך ב' ימים (ברוח טוב) מותר ביום ה' (ביאוה"ל ס"א ד"ה שאין), ובמקום שנהגו שלא להפליג ערב שבת אפילו דרך מועט אין מפליגין (שו"ע ס"א).
ד. היוצא לדבר מצוה: מותר לצאת אפילו בערב שבת, ואפילו במקום שאין המים עמוקים י"ט שיש בזה איסור תחומין - מותר, כיון שהוא לדבר מצוה [והקילו בזה כשיצוא לדבר מצוה או קודם ג' ימים (או בספק עמוקים עשרה בנהרות), כיון שלא שייך בזה שיבוא לדאורייתא, דבמים אפילו י"ב מיל הם דרבנן, כיון שאין דומה לדגלי מדבר] (ס"ק י"ג וס"ק"א וס"ק"ז), וצריך לפסוק עם הגוי שישב בשבת כל שיוצא תוך ג' ימים לשבת (באפנים המותרים), ואף אם הגוי עובר ע"ז ואינו שובת אין בכך חשש, ולמג"א בשבת אסור להפליג אפילו לדבר מצוה, שהרי אין יכול לפסוק (ס"ק"ב ועיין שעה"צ ס"ק"א). **ואם א"א לפסוק, וכגון שהגוי אומר להדיא שלא ישבתי:** יש מסתפקים אם מעכב ואסור להפליג עמו, או דאין מעכב, והסכימו ר"פ דהפסיקה היא למצוה בעלמא ולא לעיכובא (ס"ק"ג ועיין שעה"צ ס"ק"א) (וקודם ג' ימים אין צריך לפסוק, עיין פמ"ג משי"ז ס"ק"א וש"ע הגר"ז בק"א).
ה. מה נחשב דבר מצוה לזה: י"א כל מקום שאדם הולך לסחורה אפילו להרווחה, אף שיש לו מוזנותיו, או לראות פני חבירו, הוא בכלל הולך לדבר מצוה, ואינו חשוב דבר הרשות רק כשהולך לטייל. [ואם הולך לגבות מעות מגוי שהוא חולה אבל אינו גוסס, עדיין לא מקרי פסידיא ודאית, כ"כ המג"א, והא"ר מיקל בזה דלא גרע מלסחורה דמותר אפילו תוך ג' ימים]. **ואין למחות** ביד המקילין לסמוך ע"ז, אבל במקום שלא נהגו להקל אין כדאי לכתחילה להקל, דכמה פוסקים סוברים **דבעינן מצוה גמורה**, והמקילים הקילו גם בהליכת שירא במדבר, ולד" המג"א אין להקל בזה אלא בספינה (רמ"א סוה"ס וס"ק ל"ד-ל"ו).
ו. הפלה בנהרות המתוקים: אם הם עמוקים י"ט שאין בהם משום איסור תחומין (ובספק ג"כ שרי כל שאין ידוע שאינם עמוקים) (ס"ק י"א), והוא במקום שאין לחוש שיבוא לידי עשיית מלאכה ואפילו מדרבנן (ס"ק ט"ז), מותר להפליג בהם אפילו בערב שבת, וגם אין צריך לפסוק עמו שישב שבת (ס"ק י"ב), **דמשום ביטול עונג שבת ליכא בנהרות** (שאין נענוע וטירוף) **המתוקים** (שאין סרחון המים) **[אבל בימים המלוחים]** אף כשאין תחומין וחשש מלאכה, **אסור** בזה בג' ימים קודם השבת, **כיון שיש ביטול עונג שבת** ע"י טירוף וסרחון (ס"ב). [ובאופן זה מותר אפילו כשהממות מושכות הספינה בשפת הנהר, והכא לא גזרו איסור השתמשות בבהמה כמו בקרון, דכיון שהבהמות הולכות ברחוק ממנו, ליכא חשש שמא יחתוך זמורה להניגה (ס"ק י"ח), והוא הדין דמותר ע"י בהמות בשאר האפנים כשיצוא קודם ג' ימים (ס"ק"ה) [ולכאורה

מיידי כשהבהמות של הגוי, דאל"ה אסורים לצאת חוץ לתחום, כמבואר סי' שצ"ז ס"ג, ועיין סי' ש"ה ס"ק ע"ט].
ז. הפלה בנהרות המתוקים כשאין המים עמוקים י' טפחים: בזה אסור להפליג תוך ג' ימים לשבת משום איסור תחומין, וקודם ג' ימים מותר (וכנ"ל דלא מקרי קמי שבתא), דיש איסור תחומין למטה מעשרה גם במים (והוא מדרבנן, ואפילו י"ב מיל כיון שאין דומה לדגלי מדבר) (ס"ק י"א), ואסור כל שידוע שיש צינור לו לעבור במקום שאין י"ט (ס"ק ט"ו), **ונקרא תוך י' טפחים** אף כשהמים עמוקים עשרה, **כל שאין בין קרקע הספינה לקרקע המים י' טפחים, ואפילו אם האדם יושב בספינה במקום שהוא גבוה** למעלה מי מקרקעית המים, **ג"כ אסור**, דכיון שהספינה רחבה ד"ט ונוחה להילוך כיושב למטה דמי, **ויש מתירין** כיושב למעלה מ"ט ואין רגליו תולות בתוך י"ט, ויש לסמוך על דבריהם בעת הצורך (ס"ק י"ד).
ח. בדין ספינה המפלגת בשבת: באופן שמותר להפליג בערב שבת (היינו בנהרות המתוקים וכשאין חשש מלאכה ולא איסור תחומין או כשיצוא לדבר מצוה), אם נכנס בספינה בערב שבת וקנה בה שביתה ולא **יצא ממנה כלל**, אע"פ שמתחלת להפליג רק בשבת מותר, אבל אם **יצא ממנה** (אפילו אחרי ששבת בה בין השמשות) **אסור** לחזור וליכנס בה בשבת, **מפני שנראה כשט על פני המים** וזה אסור בשבת, **ויש מתירין** באופן שקנה שביתה, שהי בתוך הספינה **כל בין השמשות** של ערב שבת, ויוצא ממנה משחשיכה ואח"כ חוזר אליה, ומפלגת בשבת, ועי"ז היא כביתו ואינו נראה כשט כשנכנס בה בשבת, ומותר לעשות כן לקנות שביתה זו אפילו ביו"ט שחל בערב שבת ואין נחשב כהכנה, אבל קנין שביתה מערב יו"ט לשבת שאחרי לא מהני. **ויש** שמלבד קנין שביתה זו גם **עושי קידוש** בספינה ואח"כ חוזרים לביתם ללון, כדי לפרסם הדבר עי"ז שקנו שביתה ולא יחשדום, **וכתב ע"ז הרמ"א** וכן נהגו במקצת מקומות ואין למחות, **ובביאוה"ל העיר** על הנוהגים כן גם בספינה המפלגת **לימים הגדול** (אף שנוסעין לדבר הרשות), דזה הרי אסור משום ביטול עונג שבת, ואין להקל בזה, וכתב דמי"מ במקום שנהגו היתר אין למחות בידם, שיש להם על מי שיסמוכו, אכן זה דוקא בספינה שרובה גויים (וכשיטת הרמב"ן), אבל ברובה בודאי אסור (ס"ג משנ"ב וביאוה"ל).
ט. ובפרטי תחומין למפליגים בשבת (הנ"ל אות ח): **אם לא ירד** מהספינה כלל בשבת קודם ההפלה אחר שקנה בה השביתה, כשמגיע ליבשה מותר לילך אלפים אמה לכל רוח, ובתנאי שהיתה למעלה מעשרה כל הזמן, **ואם ירד אחרי שקנה השביתה וחזר אח"כ**, כשמגיע ליבשה אסור לזוז מד' אמותיו. [ואם נכנסה לעיר המוקפת מחיצות, אם יש יותר מאלפים ממקום שביתה הראשון שבקרקע (והיינו מעירו - בנדוד"ד) מהלך את כל העיר שנכנס בה (ולא יוצא מתוכה כלום), ואם אין אלפים אמה ממקום שביתה הראשון מהלך עד שיכלו אלפיים אמה ממקומו הראשון, ואף שכלים באמצע העיר אסור לילך עוד (סי' ת"ד ס"ק ט"ו)], **ובתוך הספינה** יכול להלך כולה, אף אם ירד ממנה וחזר (ס"ק כ"ב).

בדין יוצא בשיירא במדבר

א. לצאת ג' ימים הסמוכים לשבת למדבר בשיירא: כיון שעלולים לבוא לידי חילול שבת מפני הסכנה, ולא יוכלו לעכב במדבר בשבת לבדם, **אסורים לצאת**, ואפילו החילול שבת הוא רק בדרבנן.
ב. ולצאת קודם ג' ימים אלו מותר, ואם אח"כ יהא נסבב לבסוף אונס של פיקוח נפש אין כאן חילול. **ופשוט דלכו"ע אסור לו להבטיח** לשיירא כשמשתתף עמם שסייעם בשבת אפילו במלאכה דרבנן, ואפילו תתבטל ע"ז הנסיעה, **ואפילו לדבר מצוה אסור**, דהרי מתנה בהדיא לחלל את השבת [א.ה. משמע לכאורה דוקא בכה"ג שמבטיח הסיוע בסתם, אבל אם מבטיח שסייע אם תהי שעת הסכנה מותר, ויל"ד].
ו"א דבאופן שודאי יצטרך לבוא לידי חילול שבת דאסור, וביאוה"ל (ד"ה ופוסק) האריך דודאי צריך לחוש במדבר לשיטות האוסרות כשיצטרך בודאי לחלל שבת ואפילו רק באיסור דרבנן, ועפ"י זה סומכים עכשיו **כשמסכנים עצמם קצת** שלא לחלל שבת, כדי שלא יהא איסור למפרע על מה שיצא (ס"ק כ"ו) [א.ה. וידוע מה שרצה בספר קובץ הערות (להגרא"ו זצלה"ה) סי' כ"ג אות ג' לחדש בזה שהיה חייבים להסתכן, והראוני שכבר העיר בזה הגרש"א והובא בספר שולחן שלמה].
ג. ולדבר מצוה כגון העולה לארץ ישראל ונזדמנה לו שיירא בערב שבת, כיון שהוא דבר מצוה מותר לפרוט, אבל צריך שיפסוק עמהם לשבות, ואם לא ירצו אח"כ לשבות יכול ללכת עמהם חוץ לתחום מפני פיקוח נפש (ס"ד), ואפילו חוץ ל"ב מיל כל שיש בו חשש סכנת נפשות, וכשמגיע למקום שאין סכנה יפרוש מהם (ס"ק ל"א), **ונחשב סכנה** אם מתירא להתעכב שם מפני חיות רעות, או שיגזלו לסטים לבהמתו ולא יוכל לילך ברגליו ויסתכן, או יקחו ממנו ולא יוכל להחיות עצמו במדבר, או שיקחו מלבושיו בזמן הקור, כולם בכלל ספק פיקוח נפש ומותר לילך עמהם (ס"ק ל'). **ומ"מ הפסיקה היא לעיכובא**, ואם לא ירצו לפסוק עמו לשבות לא יצא עמהם (ס"ק כ"ט וביאוה"ל) [א.ה. ומשמע בביאוה"ל (ד"ה פוסק) דאפילו קודם ג' ימים צריך לפסוק עמהם, והוא לעיכובא]. **והעולה לארץ ישראל שנחשב למצוה** יש שפירשו דוקא כדי להתיישב בה, ויש שפירשו אפילו על מנת לחזור, ולהבנת הרמ"א בדבר מצוה אפילו לסחורה וכדו' כל שכן בזה (ס"ק כ"ח).
ד. באפנים שיצא בשיירא, לענין תחומין כשכא למקום ישוב: אם יצא בהיתר כגון קודם ג' ימים, כשמגיע למקום שאין סכנה ופורש מהשיירא לשבות שם יש לו אלפים לכל רוח, ואם הגיע לעיר או סמוך חוצה לה ורוצה ליכנס לה **מותר**, ויכול להלך את כולה (ס"ק ל"ב ל"ג), **וכן ביוצא לדבר מצוה**, אלא דבזה דוקא במצוה גמורה מקילין, אבל לא כשהלך לסחור, אף שלהרמ"א נחשב ג"כ מצוה, מ"מ לענין כל העיר ולענין אלפיים לכל רוח אין לסמוך ע"ז, כיון שהרבה פוסקים חולקים ע"ז (ס"ק ל"ב בשם המג"א), **ואם יצא לדבר הרשות** תוך ג' ימים, אף שאח"כ הי אונס לילך משום פיקוח נפש, מ"מ כיון שעבר על דעת חכמים ביציאה זו אין לו אלא ד' אמותיו (ס"ק ל"ג), **ואם שגג בזה** שסבר שמוותר לילך תוך ג' ימים, הו"ל שוגג ויש לו אלפיים לכל רוח (שם).

הוראת הלכה

חכמי ורבי בית ההוראה

שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"

לדון בכך, כיון שיהיה חייב לירד מהמטוס בשבת עצמה, ויש לחוש בזה לאיסור תחומין, וצ"ע.
תשובה: במשנ"ב (ס"ק א') כתב בשם הא"ר דכיון שנוסע לצורך מצוה, אפי' שיהיה בזה איסור תחומין התירו לצורך מצוה, ולפ"ז גם בנחיתה של מטוס בשבת שיהיה בזה איסור תחומין, לצורך מצוה מותר. אך מאחר ונתבאר בתשובות הקודמות שבימינו ל"ש לפסוק עם החברות טיסות של הגויים שיפסיקו את הטיסה לפני שבת, וכן נתבאר שיציאת האדם עם כל חפציו מהמטוס ומשדה התעופה, בדרך כלל זה כרוך בהרבה איסורים, אין לטוס בע"ש לצורך מצוה כשהמטוס ינחת בשבת, אלא א"כ תתבטל המצוה אם לא יטוס בע"ש.
מדוע להקל בספק ספיקא לחומרא
שאלה: בשו"ע סי' רמ"ח סעי' ב' כתב בדמפלגא בספינה בנהרות דאין טעם של עונג שבת, שרי להפליג אף פחות מג' ימים קודם השבת, והוא שלא יהא ידוע לנו שאין בעומקם עשרה טפחים, דבכה"ג שהוא פחות מעשרה איכא איסור תחומין, ומקורו הוא מתשו הרמב"ם המובא בב"י, דכתב דכיון דהוי ספק בגמ' אם יש תחומין למעלה מעשרה נקטינן לקולא. ויל"ע אמאי הקיל אף בספק אם יש עשרה טפחים, דהוי ספק ספיקא לחומרא, וצ"ב.
תשובה: עיין בהגהות הגר"ע שכתב דמכאן מוכח דבספק ספיקא לחומרא באיסור דרבנן אזלינן לקולא עי"ש. וכ"כ השער המלך (הל' מקוואות כלל ה'), וס' אבני צדק יו"ד (סי' ס"ט ס"ק ח'), ושו"ת עבודת ה' חיו"ד (סי' ח'), ושו"ת תורת חסד מלובלין או"ח (סו"ס ו'), ושו"ת בית שלמה או"ח (סי' ס"ד), ושו"ת אב"ז אה"ע (ע' ס"ק י"ז), ועוד הרבה אחרונים הלא בספרתם.
טיפול שיניים סמוך לשבת
שאלה: יש להסתפק האם מותר סמוך לשבת לעשות סתימה בשיניו או שאר טיפול בשיניו, כשידוע שעד שבת עדיין יכאבו לו שיניו במקצת, ויחסר לו בעונג שבת של האכילה, וצ"ע.
תשובה: מעיקר הדין נר' דמותר, דכיון שלא מצינו איסור כזה בחז"ל, א"כ אין לנו לחדש איסור כזה מדעתנו, אך אם יודע שהטיפול שיניים שרוצה לעשות סמוך לשבת גורמים לכאבים משמעותיים, ראוי להמנע מלעשות אותם סמוך לשבת, אבל לעשות סתימה בשיניים וכיו"ב, כמדומה שבדרך כלל זה לא גורם לכאבים משמעותיים, ויכול לעשות אותם לכתחילה סמוך לשבת.

בשם הפוסקים עיי"ש.
האם טיסה בכלל האיסור של ג' ימים קודם השבת
שאלה: בשו"ע סי' רמ"ח סעי' א' מבואר דלנסוע בספינה אסור בג' ימים קודם השבת ולצורך מצוה מותר, ויל"ע אם מותר לנסוע במטוס מחוץ לארץ שהוא מצוה או אפילו ללא מצוה, והאם זה בכלל האיסור של ג' ימים קודם השבת.
תשובה: אם המטוס נוחת במחוז חפצו לפני שבת, מותר לטוס בו בג' ימים הסמוכים לשבת, כמבואר בשו"ע (סוף סעיף א') שמוותר להכנס לספינה אפי' בע"ש, אם היא מגיעה למחוז חפצה לפני שבת עיי"ש. אבל אם המטוס נוחת בשבת, יש בנחיתתו איסור תחומין, מאחר שבנחיתתו המטוס נוסע ע"ג הקרקע יותר מאלפים אמה, ולפעמים אף יותר מ"ב מיל. ועוד, דיציאת האדם עם כל חפציו מהמטוס ומשדה התעופה, בדרך כלל זה כרוך בהרבה איסורים, ואסור להכנס לטוס בו בג' ימים הסמוכים לשבת שלא לצורך מצוה, כמו שאסור להכנס לנסוע בספינה.
 אבל אם המטוס טס באויר כל השבת, נר' שאין בזה איסור תחומין כיון דהוא למעלה מי' טפחים, ואע"פ שהמטוס רחב הרבה יותר מד' טפחים, וברחב יותר מד"ט אף למעלה מ"ט יש איסור תחומין, כמבואר בשו"ע (סי' ת"ד סעיף א') ובמשנ"ב שם, זהו דוקא בעמודים שמונחים ע"ג קרקע כמבואר בשו"ע שם, או בעגלה ורכבת וכיו"ב שמהלכים ע"ג הקרקע, כמבואר בשו"ת חת"ס ח"ו ליקוטים (סי' צ"ז) עיי"ש, אבל במטוס שטס באויר אפי' שרחב יותר מד"ט, כיון שהוא למעלה מ"ט אין איסור תחומין, וכ"כ בס' נתיבות שבת (להגר"י בלוי שליט"א פמ"ה סעיף ט"ו) עיי"ש.
 ומטעם ביטול עונג שבת, אפשר דדמי להפלטת ספינה בנהרות ומים מתוקים שאין בהם משום ביטול עונג שבת, כמבואר בשו"ע (סעיף ב'), ויש מקום להקל בכה"ג להכנס לטוס במטוס בג' ימים הסמוכים לשבת, אפי' שלא לצורך מצוה, אלא שדבר זה לא כ"כ מצוי שהמטוס לא ינחת ע"ג קרקע במשך כל השבת, למעלה מעשרים וארבע שעות רצופות, ועוד דאפי' אם לפי תוכנית הטיסה, המטוס אמור שלא לנחות ע"ג קרקע כל השבת, מצוי שבסוף מחמת כל מיני סיבות הוא צריך לנחות ע"ג הקרקע בשבת, ולכן תאן בכה"ג ראוי לטוס במטוס בג' ימים הסמוכים לשבת, ועיין בס' פסקי תשובות (סי' רמ"ח ס"ק ב') במש"כ בני"ד, ודבריו שם אינם בדקדוק, ואכמ"ל.

לטוס בע"ש כשהנחיתה בשבת
שאלה: יש לדון האם מותר לטוס במטוס בע"ש כשנוסע לדבר מצוה, ויש

שלוח מכתב אקספרס שיגיע בשבת
שאלה: מבואר בשו"ע סי' רמ"ז ס"א שאסור לשלוח מכתב עם הנכרי אפילו אם קצץ לו דמים, אם מתנה עמו שיוילך בשבת, ויש לדון לפ"ז האם מותר לשלוח מכתב אקספרס שצריך להגיע מיד, או בדואר מהיר שמשלם על כך במיוחד שיוילכו בזמן קצוב, או דילמא יש בכך איסור, שלכאורה נחשב שמתנה להולך בשבת.
תשובה: אם מוזמן ששולח את המכתב, עד הזמן הקצוב שהדואר מתחייב למסור את המכתב למי שאליו הוא נשלח, המכתב ימסר אליו לפני שבת, מותר. ואם המכתב ימסר אליו בשבת אסור, דהרי כששולח מכתב בצורה כזאת, זה נחשב כהתנה עמהם שימסרו את המכתב עד הזמן הקצוב שמכתב אקספרס צריך להגיע, וכיון שזמן זה נגמר בשבת, הו"ל כהתנה עמהם שיוילכו את המכתב בשבת.
באיזה צורך מצוה התירו ליכנס בספינה תוך ג' ימים לשבת
שאלה: בשו"ע סי' רמ"ח מבואר דג' ימים קודם השבת שרי ליכנס לספינה לצורך מצוה, ויל"ע אם הכונה באופן שאין אפשר לקיים את המצוה בלאו הכי, דאף אם יכנס בג' ימים ראשונים לא ריוח התועלת שמרויח עכשיו, או דגם בכה"ג כל שהוא צורך מצוה ליכנס לספינה שוב אינו צריך ליכנס דוקא בג' ימים ראשונים.
תשובה: אם אפשר להתנות עמו שיפסיק מלנסוע בשבת, נר' שמוותר להכנס לספינה בג' ימים הסמוכים לשבת, אפי' שגם אם היה דוחה את הנסיעה עד אחר השבת, היה יכול לקיים את המצוה, אך מאחר ובימינו הספינות הם ממשלתיות ומפליגות בזמן ידוע, ול"ש להתנות עמהם שיפסיקו מלנסוע בשבת, אין היתר להפליג בג' ימים הסמוכים לשבת, אא"כ בלא זה תתבטל המצוה, כמש"כ בכה"ח (ס"ק ד') בשם האחרונים עיי"ש.
לקבוע ניתוח ביום ג'
שאלה: בשו"ע סי' רמ"ח סעי' א' מבואר דאסור לעלות בספינה ג' ימים קודם השבת, ולטעם א' בראשונים הטעם משום דג' ימים קודם השבת מוזהר הוא שלא לגרום לעצמו חילול שבת לכשיגיע השבת, והשו"ע ג"כ פסק כשי' זו בסעי' ז'. ויל"ע לפ"ז באדם שצריך לעבור ניתוח וכדו' או כל טיפול רפואי דע"ז יצטרך לחלל שבת באופן שמוותר לו ע"פ גדר פיקוח נפש, אם ג"כ צריך לזיהר שלא לעבור טיפול זה בג' ימים קודם השבת דמוזהר טפי על חילול שבת.
תשובה: אם אין בדיחוי של הניתוח חשש לפיקוח נפש, צריך לזיהר שלא לקבוע את הניתוח בג' ימים שקודם שבת, וכ"כ בס' שש"כ (פל"ב סעיף ל"ג)

המנהג ועמנו

הרב אליהו ננס נוהל "אליבא דהלכתא" קריית ספר

בענין ניתוח בחולה שאין בו סכנה בג' ימים קודם השבת ואיך הדין בעבר ועשה

שו"ע סי' רמ"ח סעי' א: אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת. הגה אבל קודם שלשה ימים שרי אפי' בספינה שמושכים אותה ע"י בהמות, ואפילו אין בגובה המים י" טפחים (מהר"ק שורש מ"ה), ואפילו במקום שיצטרך הישראל לעשות אחר כך מלאכה בשבת להוליך הספינה (ריב"ש סימן קנ"ב). ועיין בשלחן שלמה שם אות ג' שכתב: פחות משלשה ימים קודם השבת - ולכן אם יש צורך בניתוח שאינו דחוף כגון שקדים וכדומה, אם יש אפשרות צריך לקבוע לתחילת השבוע ולא לימים אחרונים של השבוע, אמנם אם היום הקבוע של הרופא המומחה הוא רק באותם הימים הסמוכים לשבת, הרי זה מותר כמו במקום מצוה, ועצם הניתוח הרי הוא צורך חשוב. וכן אם יש לחולה כאבים הרי זה מצוה, וכמו שנוהגים למול אפילו בערב שבת גם מילה שלא בזמנה, ה"ה לענין ניתוח שאינו דחוף, אבל החולה סובל יסורים, שמותר לעשותו בימים הסמוכים לשבת.

וכן כתב בש"כ פרק ל"ב אות ל"א וז"ל: מיום ד' בשבוע ואילך אסור לעשות מעשה שכתוצאה ממנו יוצר מצב של פיקוח נפש ויהיה צורך בחילול שבת, ולכן אם יש צורך בניתוח שאינו דחוף, כגון ניתוח שקדים, אם רק אפשר הדבר, יש לקבועו לראשית השבוע, שמא יצטרך לחלל שבת לשם טיפול אחרי הניתוח. ובדעיבד, כאשר נעשה הניתוח שלא כדין סמוך לשבת, מותר לחלל את השבת בכל צורכי החולה שבסכנה. ועיין בנשמת אברהם סי' רמ"ח שכתב: לכן אם יש צורך בניתוח שאינו דחוף, אם אפשר הדבר יש לקבועו לראשית השבוע, שמא יצטרך לחלל שבת לשם טיפול אחרי ניתוח. ואם היום הקבוע של הרופא המומחה הוא רק באותם הימים, ה"ה מותר כמו במקום מצוה בסעי' א'. ובבתי חולים גדולים שקיים תור של אנשים המועמדים לתוחים, מותר לנתח גם בימי חמישי וששי כדי להקטין את זמן המתנת החולים האלה, וכדי למנוע את האפשרות שכתוצאה מההשהייה יגיע חולה למצב של ספק סכנה. ואם יש לחולה כאבים הר"ה מצוה, וכמו שנוהגים למול אפילו בע"ש גם מילה שלא בזמנה. ועיין גם להלן סי' תס"ח ס"ק ב'.

ועיין באורחות שבת פרק נ' אות ע' שכתב: ואף באופן שלא יצטרך לעשות מלאכות בשבת לצורך פיקוח נפש, אם ידוע שבימים הראשונים לאחר הניתוח עלול לסבול יסורים ויתבטל מעונג שבת, יש לקבוע את הניתוח בימים הראשונים של השבוע. אמנם אם הוא סובל יסורים, או שאי אפשר לקבוע תור לימים האלו, מותר לעשות זאת אף בתוך ג' ימים הסמוכים לשבת.

ועיין בהגהות מהרש"ל סי' שכ"ט סעי' א' שכתב: נ"ב, הנה יש להסתפק בדין פקוח נפש שדוחה שבת או ספק פקוח נפש שדוחה שבת, אם על ידי פשיעתו הביא עצמו לידי סכנה זו, אם דוחה אחר כך שבת או לא, אם נאמר כמו דקיימא לן עשה דוחה לא תעשה, ומכל מקום עשה בה על ידי פשיעה אינו דוחה [תוספות עירובין ק' א' ד"ה מתן], הכי נמי בפיקוח נפש הוי כן, וזהו דפיקוח נפש דוחה שבת, מכל מקום אם בא לו הסכנה על ידי פשיעה אינו דוחה. או לא, רק נימא דפיקוח נפש חמור, ובכל ענין חייב להצילו ולדחות השבת. ונראה לי לפשוט ספק זה ממנה דגרסינן בפרק ג' דשבת דף מ"ה [ע"א], בעו מיניה דרב מהו לטלטולי שרגא דחנוכה וכו', עד אמר להו כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק, ופירש רש"י [ד"ה בשעת הדחק] סכנה, עיין שם באורך סוגיית הש"ס. וקשה לי טובא, אם הוי סכנה מאי איריא דכדאי הוא רבי שמעון, הלא בלא זה אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש, ואפילו ספק פיקוח נפש דוחה את השבת, ולמה ליה למימר כדאי הוא רבי שמעון, ובעל כרחך מוכח דבמקום דבא לו על ידי פשיעה לא נדחה מפני פיקוח נפש.

ועיין בשלחן שלמה סי' רמ"ח ס"ק ח' שכתב: וביום ראשון - ובמג"א ס"ק י"ד כתב שאם יודעים בבירור שיחלל שבת אסור, ועפ"ז סומכים עכשיו שמסתכנים בעצמם שלא לחלל שבת, ע"כ. וראיתי חיידוש גדול בקובץ הערות להגאון ר"א וסרמן הי"ד, שהביא בסי' כ"ג אות ג' אהא דאסור לצאת בשיירא לפני השבת, מ"ש המג"א שאם עברו ויצאו יש מחמיירין להסתכן. ולכאורה תימה הא אסור להחמיר על עצמו בסכנה, וי"ל דהא דפקו"ג דוחה אסורין אין הכוונה דבשביל פקו"ג מותר לעבור עבירה, אלא דבמקום פקו"ג נדחה האיסור ואין כאן עבירה, אבל אי משכח שבמקום פקו"ג יצטרך לעבור, באופן שגם ע"י פקו"ג לא יהא נדחה, אסור לעבור, וכשמכניס עצמו לידי דחיית שבת האיסור מתלי תלי וקאי, דאם יחלל שבת א"כ נמצא למפרע שעבר במה שהכניס עצמו לזה, והאיסור הזה אין עליו דחיה, ובכה"ג גם בפקו"ג אסור, ולפ"ז ה"י נראה בשלוח הקן אם עבר ולקח האם, דבידו לתקן הלאו למפרע ע"י קיום העשה, אפשר דאין העשה נדחית מפני פקו"ג, דאם ידחה העשה ישאר עליו איסור הלקיחה, דבשעת לקיחה לא היה פקו"ג, עכ"ל. ולענ"ד דבריו תמוהים, שהרי אם יסתכן וימות נמצא שהיצאה בשיירא גרמה לו למות, וחושבני שאם אסור לצאת בשיירא מפני חשש חילול שבת באונס, כ"ש דאסור אם ע"י זה יסתכן וימות, ונמצא שאינו מרויח כלום בזה שמחליף דחיית שבת מפני פקו"ג בעוון חמור של מתחייב בנפשו, ואף שגזירת חז"ל לא לצאת בשיירא היתה משום שבת, מ"מ פשוט הוא דכ"ש דאסור אם יסתכן ע"י זה וימות, ואפילו בשלוח הקן שעבר ממש על לאו דאורייתא, ג"כ נראה דבה שהוא משלח ומוסר נפשו למיתה יצא שכרו בהפסדו ולא יתקן כלום. [גם נלענ"ד דאין לומר דהטעם של המג"א הוא מפני שפשעו בעצמו בזה שיצא סמוך לשבת, ולכן אין דוחין עבורו שבת, וכמ"ש המג"א

בסי' שכ"ט ס"ד מרש"י בסנהדרין ע"ב ע"ב, דכל זה דוקא לאחרים, אבל הוא עצמו ודאי שרי, ותו דשאני התם דבההיא שעתא שנפל עליו הגל ונסתכן לא הי' לו דמים, והיינו יכולים בידים להפיל עליו את הגל ולהרגו, משא"כ במי שעבר אדרבנן ויצא בשיירא לפני השבת. ותו דלדבריו ה"ה נמי בחולה היודע שיצטרך ודאי בשבת למים חמים, והי' צריך להכין מלפני השבת ועבר ולא הכין, או שבקום ועשה הוריד את המים בערב שבת מעל האש, וכי יאה ראשי א"כ להסתכן בשבת ולמות כדי לתקן בכך את העבירה דמעיקרא שהוריד המים בערב שבת מעל האש. גם צ"ע דלדבריו אדם שמכיר את עצמו ויודע את טבעו הרע שיצרו תוקפו, ומתגבר ומתחדש עליו בכל יום, ועובר בזדון פעמים רבות אדרבנן או אפי' על דאורייתא, וכי נאמר שמותר להמית את עצמו בשב ואל תעשה כדי להציל בכך את עצמו ממש מעבירה שלא במקום אונס, כמו שהוא סובר דמוטב למות כדי לתקן בכך למפרע עבירה דרבנן, והרי ידוע שרק בגלל פחד מג' עבירות יש סוברים שמותר לעשות כן. כמבואר ביו"ד בב"ב בדדה"ב סי' קנ"ז [ועיין בד"ת סי' קנ"ז אות ל"ט במי שחושש שיעבור ח"ו על דת, שנחלקו בזה האחרונים, אבל לא על עבירה אחת דאורייתא או דרבנן], ועכ"פ ברור הדבר שההורג את חברו כדי למונעו מלעבור בזדון על עשה או לאו הרי הוא רוצח גמור, ואם כדבריו מה טעם לא נמית אותו לשעה בעוה"ז כדי להצילו בכך ממיתת עולם, ועל כרחך שגם בכגון דא אמרינן דהעון של מתחייב בנפשו חמור יותר, וכ"ש אלמפרע ורק אדרבנן, ואע"ג דביצא בשיירא העבירה היא מפני אותה המלאכה שבא לעשות עכשיו בשבת, משא"כ בממית עצמו כדי להנעו מעבירה, מ"מ נראה דלפי סברתו לא מסתבר לחלק בכך וכו', עיי"ש.

ועיין בספר אגרות משה ח"א סי' תכ"ז שכתב: מה שנסתפק ידידי אם כשהסכנה הביא האדם על עצמו בפשיעתו דשטמא אסור לחלל שבת עליו, והביא כתר"ה ראיא מהמג"א סי' רמ"ח ס"ק י"ד דסובר דאין מחללין. הנה לע"ד א"א לומר זה כלל, דלא נזכר בשום דוכתא חילוק בזה, וגם מצינו מפורש בבעה"מ שבת דף י"ט, והובא בר"ן ובריטב"א שמחללין, שהוא מפרש אסור דאין מפליגין משום דמקום סכנה הוא, וג' ימים קמי שבתא מיקרי, ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין לך דבר שעומד בפני פ"ג, משמע מזה שאם לא היה פ"ג דוחה שבת היה מותר, ואם כשפשע בהבאת הסכנה אין דוחה שבת מ"ט אסור להפליג, והי"ל רק לומר דאם יפליג פחות מג' ימים קודם השבת לא ידחה שבת, וגם לענין דחוי שבת אם נימא בפשע אין דוחה, אין סברא לחלק בין קודם ג' לאחר ג', דהחלוק בזה הוא רק מדרבנן, ומדאורייתא מותר בכל אופן, כדמשמע לכל הפירושים באיסור הפלגה

(לבד לפירוש הרי"ף אפשר שהוא דאורייתא), וא"כ אף אם יפליג מיום א' יהיה אסור לחלל, וא"כ איזה חילוק יש לענין הפלגה לטעם בעה"מ, ולא מצינו מי שחולק על בעה"מ בזה. וגם מצינו בנדה דף ח' חסידים הראשונים לא היו משמשי מטותיהן אלא ברביעי, שלא יבואו נשותיהן לידי חילול שבת, ופרש"י שלא תלך בשבת ויצטרך לחלל עליה את השבת, ואם כשבא הפ"ג בפשיעה א"כ מחללין שבת, היה לן לאסור מדינא לכ"ע לשמש קודם רביעי, דיפשעו בהבאת הסכנה בשבת ולא יוכלו לחלל עליה שבת. וגם מאי קאמר שלא יבואו לידי חילול שבת, הא לא יבואו דהא אסור, אלא הי"ל לומר כדי שלא תבוא לידי סכנה כשילדו בשבת ולא יוכלו להצילן, אלא ודאי שיהיה מותר לחלל שבת, דלא יפלגו על משנה מפורשת בפי' מפנין שמחללין שבת על יולדת, אף שהם פושעים בזה לחסידים הראשונים ולשמואל, ולכן מדינא מותר לעשות בחול כל דבר הצריך, אף שיגרום א"כ שיהיה סכנה בשבת ויצטרך לחלל שבת, ומדרבנן אסור פחות מג' ימים בהפלגה בספינה וכדומה, ולכן מותר לשמש בכל יום, ורק מצד מדת חסידות לא שמשו חסידים הראשונים עד רביעי, וא"כ מוכח שפי"ג דוחה שבת אף שהביא עליו בפשיעתו, והוא ברור. ומה שכתב הריב"ל שהביא המג"א שם דכיון דידוע בודאי שיחלל שבת אסור, הוא רק אסור להפליג אפילו ביום אב"ג, אבל אם הפליג והיה א"כ חשש סכנה, גם לדידיה יהיה מותר לחלל שבת, דאם נפרש דאסור גם לחלל שבת בעבר והפליג מ"ש ודאי מספק, דהא היה צריך לומר דהוא מדאורייתא, דלא מסתבר דרבנן יאסרו בפ"ג מה שמן התורה מותר, וגם אולי אין כח ביד חכמים לגזור שלא להציל בפ"ג במקום שמותר מה"ת, אלא ודאי שלא קאי הריב"ל אלא לענין להפליג שאוסר אף ביום אב"ג, ומדין התורה גם הוא סובר כהשו"ע שמותר, ואולי גם כל ימי החול, משום דבחול מותר לעשות כל דבר הצריך לו, אף שיגרום שיהיה לו סכנה מזה בשבת אם לא יעשה אז מלאכה, ורק מדרבנן סובר שאסור אם ידוע בודאי שיצטרך לחלל שבת, דהוה כמתנה לחלל שבת, ובספק לא אסור בג' ימים הראשונים של השבוע כמו בכל ספק דרבנן, ובפחות מג' ימים סובר הריב"ל שהחמירו אף בספק, דכיון דהוא קמי שבתא מיחזי כמתנה לחלל שבת אף בספק, משום דצריך כבר לחשוב אודות שבת, זהו מה שנראה מוכרח בדעת הריב"ל. אבל אם עבר והפליג או יצא בשיירא אפילו בע"ש, אף כשודאי יצטרך לחלל שבת יהיה מותר אף לדידיה. וגם אל"כ לא היה שייך איסור להפליג ולצאת בשיירא מצד שבת, אלא היה להריב"ל לומר דיהיה אסור לחלל שבת ולכן אסור לילך מטעם סכנה, אלא ודאי שגם הוא סובר כהר"ה שמותר לחלל שבת ואין כאן סכנה, אלא שאסור מטעם חילול שבת והוי רק איסור דרבנן. ומש"כ המג"א ועפ"ז סומכין עכשיו שמסתכנין בעצמן שלא לחלל שבת, נראה דלא איירי ביש חשש סכנה ממש, מהמחמיר בזה הוא מתחייב בנפשו, אלא די שדברים שתלוי בטבע האדם, שאיש שטבעו אמייץ לב אין חושב זה לסכנה, שאינו ירא להשאר לבדו, אך

יש אנשים מוגי הלב וחושבים זה לסכנה, ומותרין לחלל אם יצטרך בכה"ג בשבת, שהרי אין יכולין לערב להם שלא יהיה סכנה, ודבר זה תלוי בדעת כל אחד בעצמו, ולכן מאחר שאסור לילך בשיירא אם יהיו מוגי הלב ויצטרך לחלל שבת, הם מחליטים בעצמם להבליג על דעתם שלא לחוש לדבר, שהרבה אנשים אין חושבין זה לסכנה ולא יצטרך לחלל שבת ומותרין לילך. וזהו כוונת המג"א במה שכתב שמסתכנין עצמן, שאף שבאם היה מותר לילך בשיירא היה חושב זה מצד טבעו לסכנה, והיה מחלל שבת ע"ז, אבל מאחר שא"כ היה אסור לילך מחליט בדעתו שלא להיות מוג לב ולא יחלל שבת ע"ז ויהיה מותר לילך. ובע"כ צריך לומר כן, דאל"כ איך היו מותרין להסתכן בעצמן, הא סכנתא חמירא מאיסורא, אלא ודאי כדביארתי.

ועיין בספר ברכי יוסף סי' ש"א אות ו' שאפי' במאבד עצמו לדעת מותר לחלל עליו שבת, וז"ל: אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה, ואם הוא מומחה יוצאין וכו'. מעשה באיש אחד שמצא סגולה אחת בספר כ"י מאדם גדול מהראשונים, למי ששתה סם המות לכתוב לו, ותיכף מיקא האדם וחוזר לבריאותו, ואירע כמה פעמים שאיזה נער או מר נפש כבעסו שתה סם המות, וזה האיש כתב קמיעא זו ועשה והצליח, שהקיא אותו והבריאו. והיה היום ליל ש"ק אירע שנערה ישראלית שתתה סם המות, והתחילו לה דבקי מיתה, ובאו אצל האיש הלוז בליל שבת וקם וכתב הקמיעא לנערה, ותיכף הקיאה ועמדה על בריאה, וביום השבת נודע בעיר כל אשר נעשה ולעזה עליו המדינה שחילל שבת בשאט נפש וכתב ונתן בידה, והוא השיב דפקוח נפש דוחה שבת, והיו מגמגמי בדבר. אי לזאת שאל האיש אם חטא בזה, ואם תמצא לומר שחטא אי עבר דאורייתא או אדרבנן. והנה לפום ריהטא היה נראה דלאו שפיר עבד, דאע"ג דהלכה רווחת דמחללין השבת בשביל חולה שיש בו סכנה לעשות לו רפואה, מכל מקום היינו דוקא ברפואה שהוא דרך טבע, אבל בדבר שהוא דרך סגולה לא. משמע שרפואה טבעית מותר, וכן פסקו רוב האחרונים.

ועיין בספר אדני שלמה סי' רמ"ח אות י"ד שכתב: עיין משנה ברורה ס"ק כ"ו וז"ל: דכשיודע בודאי שיבוא לידי חילול שבת אסור אף בכהאי גוונא, ועל פי זה "סומכים עכשיו שמסתכנים בעצמם קצת שלא לחלל שבת", כדי שלא יהיה איסור למפרע על מה שיצא. עכ"ל. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ל"ב הערה צ"ו, דהמשנה ברורה סותר את עצמו למה שכתב בסימן של"א שער הציון ס"ק י"א, דאם עבר ומלו אף דעביד איסורא בזה, אפילו הכי מותר עתה לחלל, דמכל מקום עתה פיקוח נפש הוא להתניוק. ע"כ. ולעניות דעתי אין בזה סתירה, דכוונת המשנה ברורה שמסתכנים בעצמם "קצת", דהיינו שמשותלים לא לחלל הכי דאפשר, וזה תואם ממש למה שכתב שם דמותר להביא כמון אף דרך רשות הרבים ולשחוק, ומכל מקום אם אפשר לשנות וכו'. ודו"ק.

בענין נסיעה באופניים בשבת

כתב ברב פעלים ח"א סימן נ"ה וז"ל: שאלה. נשאלתי מאת היקר המשכיל סי' מאיר צאלח נר"ו, בעיר במבוי נמצא קרון שקורין גארי" שקבוע בו שני גלגלים, ואין מושכין אותו לא בהמות ולא בני אדם, אלא הוא מהלך מאליו על ידי אדם היושב בו, שדוחה את הגלגלים ברגליו, ורצינו לדעת אם מותר לרכוב בזה הגארי" בשבת ויום טוב או לאו, יורינו המורה ושכרו כפול מן השמים. תשובה. מרן ז"ל פסק בשולחן הטהור בהלכות יום טוב סימן תקס"ב סעיף ב', אין יוצאין בכסא אחד האיש ואחד האשה, ואיש שהיו רבים צריכין לו מותר, עיין שם. והיינו טעמא דאיסורא משום זילותא דיום טוב, דמחזי עובדין דחול. והנה דין זה אמתר בביצה דף כ"ה גבי יום טוב, והרי"ף והרמב"ם והרא"ש הביאווה בהלכות יום טוב, והטור הביאו גם כן בהלכות שבת סימן ש"א, וכתב מרן בבית יוסף על הטור: משמע מדבריו דאפילו להוציא לרשות הרבים שרי כשרבים צריכין לו, והרי"ף והרא"ש והרמב"ם לא הזכירו דין זה גבי שבת, משום דסבירא להו דדוקא ביום טוב דלא מיתסר הוצאה בכהאי גוונא אלא מדרבנן משום זילותא דיום טוב, היכא דרבים צריכין לו לא גזרו רבנן, אבל בשבת לרשות הרבים ודאי אסור, ואפילו לכרמלית אסור אטו רשות הרבים, דקיימא לן כרבא וכו', ואפשר דמשמע ליה דכיון דקיימא לן בשבת דף צ"ד דחי נושא את עצמו, לא מיתסר להוציא את האדם אלא מדרבנן, ובמקום שרבים צריכין לו לא גזרו, עד כאן לשונו, עיין שם. ואין להתקשות בדברי מרן אלו, נהי דמטעם החי נושא את עצמו לא מיתסר להוציא את האדם אלא מדרבנן, מכל מקום הלא הם נושאים את הכסא גם כן ברשות הרבים, דאין זו קושיא, דיזדוע דכסא בטל לגבי אדם ואין חייבין עליו, וכמו שאמרו את החי במיטה - המיטה טבילה לו. והגאון דרישה ז"ל תירץ להערת מרן ז"ל, דהטור מיייר בהיכא שמוציאין אותו למבוי שיש בו עירוב ואין כאן איסור הוצאה, ורק משום עובדין דחול נגעו בה. והגאון מגן אברהם סימן ש"א סעיף קטן כ"ז תירץ נמי בהכי, דהטור מיייר במקום שיש עירוב, דליכא איסור הוצאה כי אם משום זילותא דשבת דמחזי עובדין דחול, ולהכי התיר כשרבים צריכין לו. ובספר אליה רבה הביא דברי, וסיים וצריך עיון, ועיין שם. והנה אף על פי דמרן ז"ל הסביר לנו בכוונת הטור, דמתיר בשבת בהיכא דרבים צריכין לו מטעם דהחי נושא את עצמו, ואין בזה אלא איסור דרבנן, אפילו הכי השמיט דין זה בשולחן הטהור בהלכות שבת, משום דלא סבירא ליה כהטור ז"ל בזה, דסבר מר דוקא ביום טוב דליכא אלא רק משום עובדין דחול התירו רבבים צריכין לו, אבל בשבת דאיכא איסור הוצאה, אף על גב דהאיסור הוא מדרבנן מטעם דהחי הוא נושא את עצמו, עם כל זה מאחר שהוא גדר מלאכה אין להתיר אפילו למי

שרבים צריכין לו. וכן כתב הגאון משבצות זהב בסימן ש"א סעיף קטן י"ב, דמטעם זה השמיט מן דין זה בהלכות שבת בשלחן ערוך, וכתב שגם רמ"א שהשמיט דין זה בהגה"ה משמע דסבירא ליה דאין להתיר בכך בשבת כלל. וסיים הגאון משבצות זהב שם וזה לשונו: ומיהו למאן דמתיר שבות דשבות במקום מצוה, יש לומר רבים צריכין לתלמיד חכם שרי, דהחי נושא את עצמו, ואף ברשות הרבים שרי על ידי גוי ככהאי גוונא, אבל הב"ח כתב דבשבת נמי שרי דהוי דרבנן, ומה שנוהגין בקצת מקומות להושיב הסנדקית עם תינוק בכסא, ולשאת אותם לבית הכנסת בשבת על ידי ישראל, ודאי אסור אף בכרמלית, דאין התינוק טפילה לסנדקית, וחייב עליו חטאת ברשות הרבים, עד כאן לשונו. וראיתי להגאון הצ"ח ז"ל במסכת ביצה דף כ"ה בדיבור המתחיל תנו רבנן, וזה לשונו: הרי"ף והרמב"ם והרא"ש הביאו דינים אלו ביום טוב ולא הזכירו מזה בשבת, ונראה מזה שדעתם משום הוצאה נגעו טוב וחוף לעירוב מיירי, וקא משמע לן דאסור משום דלא מחשב צורך קצת, שאפילו אם זה יש לו צורך שאינו רוצה להטריח ברגליו, מכל מקום אלו הנושאין אותו אין להם צורך יום טוב בזה, והמה מוציאין ביום טוב שלא לצורך, אבל ברשות היחיד או בחצר המעורבת אין כאן איסור כלל, ולכן לא הוצרכו להזכיר דבר מזה, שהרי בשבת אסורה ההוצאה חוף לעירוב בכל גווני, עד כאן לשונו. וכוננותי היא שביום טוב לא הותרה ההוצאה בעיר שאינה מעורבת אלא דוקא לצורך, אבל שלא לצורך אסור להוציא, וכמו שכתב בסיון תק"ח, וסבירא ליה דדין זה נזכר ביום טוב על עיר שאינה מעורבת, וכיון דאין לנושאים צורך בזה לכך אסור באין רבים צריכין לו, אבל בעיר שיש בה עירוב מותר ביום טוב לכל אדם, דהוי כרשות היחיד דמותה אפילו שלא לצורך, ולכן לא הזכירו דין זה בשבת, יען כי בשבת ההוצאה בעיר שאינה מעורבת אסורה בין לצורך בין שלא לצורך. ועיין להגאון הנזכר בספרו נודע ביהודה מהדורא קמא אורח חיים סימן י"א דמתיר לישא כפו"ט שעז"א בעיר שיש בה עירוב, אפילו למי שאין רבים צריכין לו, דסבירא ליה דלא אתמר דין זה ביום טוב לאסור באין רבים צריכין לו, אלא דוקא בעיר דליכא עירוב, והאיסור משום זלזול יום טוב דמחוי עובדין דחול, אבל בעיר דאיכא עירוב ליכא חשש משום עובדין דחול, ולכן בזה בין בשבת בין ביום טוב מותר. וכן כתב בספרו נודע ביהודה נתייבא אורח חיים סימן כ"ח, יעוין שם. גם הגאון שואל ומשיב תניינא בחלק ג' סימן ע"ד הביא דברי נודע ביהודה הנזכר, וכתב דשפיר דייק, יעוין שם. וטעם הגאונים הנזכרים הוא פשוט, כיון דאיכא עירוב הוי ליה כל העיר כרשות היחיד, וכמו דתוך רשות היחיד ליכא איסור הוצאה וטלטול, וליכא זלזול בטלטול ומשאו של אדם מחדר לחדר ומזוית לזוית, כן הוא ברחובות העיר שיש בה עירוב, דליכא זלזול בהכי. גם הגאון מחזיק ברכה סימן תקכ"ב הביא לנו דברי הרשב"א בספר עבודת הקודש, וכתב וזה לשונו: עין רואה פום ממלל רברבן הרשב"א שכתב בהדיא דדין זה הוא לרשות הרבים, ומדברי מהרש"ל מוכח דבשבת במקום שיש עירוב מותר, וכן מוכח קצת ממה שכתב הרב אליה רבא סימן ש"א סעיף קטן ל"ו, עד כאן לשונו. מיהו הרדב"ז חלק ה' סימן ב' אלפים קס"ג אסר בשבת בחצר המעורבת משום עובדין דחול, והביא דבריו בברכי יוסף ובמחזיק ברכה, והוא לא ראה דברי הרשב"א הנזכר דמפרש דין זה דוקא לרשות הרבים, ואי הוה חזי ליה הוה הדר בה בודאי: הנה כי כן נראה דיש להתיר לרכוב בגארי"י זה הנזכר בשאלה, שהולך על ידי האדם עצמו היושב בו, בין בשבת בין ביום טוב בתוך העיר שיש בה עירוב, דליכא בזה זלזול משום עובדין דחול כיון שהוא בתוך העיר שיש בה עירוב, דכל העיר נחשבת כרשות היחיד, דיש לסמוך על המתירים בזה בפירוש. ואמינא מילתא חדתא, בנידון דידן כולי עלמא יודו להתיר בעיר שיש בה עירוב, כיון שהיושב הוא רק דוחה ברגליו והוא מהלך מאליו, שאני טובא מדין הכסא דנושאין אותו בני אדם להדיא, וכן נמי שאני טובא מדין המקל שתופסו בידו ומעלה ומוריד בו, מה שאין כן זה שהוא הולך מאליו על ידי דחיותו ברגליו כלאחר יד, ולכן נראה לי דיש להתיר בשופי בנידון דידן בין בשבת בין ביום טוב בעיר שיש בה עירוב, אפילו הולך לטייל, וכל שכן שהולך לדבר מצוה. ועוד איכא סיניף טעמא בנידון דידן דלא מחוי כעובדין דחול, משום שבה הגארי"י הנזכר בשאלה על הרוב אינו עשוי לרכוב בו אלא רק אדם אחד לבדו, ולכן אינו נראה כהולך למקום רחוק, דאין דרך לילך למקום רחוק אדם יחיד. ודע, דאין לנו לגזור בנידון דידן שמא יבואו ללמוד היתר לרכוב בקרון שמושכין אותו בהמות או בני אדם, חדא, דלא אתו למטעי כי עין רואה שיש הפרש גדול בין זה לזה, ועוד אין לגזור גזירות חדשות מדעתנו, ודי שיעמדו אנשי הדורות האלה להזהר בגזירות המפורשים להדיא דברבי חכמים, על כן יש להתיר בשופי בין בשבת בין ביום טוב בעיר שיש בה עירוב אפילו הולך לטייל. והנה נודע שיש בגארי"י זה הנזכר בשאלה סביבות הגלגל עור אחד עשוי לאסת"ג, והוא מקיף חודו של הגלגל, וזה העור מכניסין בו רוח על ידי כלי אחד המוכן לכך כדי שיהיה בו נפח, שזה העור הוא הנוגע בפני הקרקע בהליכת הגלגלים, וצריך לזהר שלא יעשה הכנסת הרוח בזה העור בשבת או יום טוב משום דהוי מתקן מנא, אלא יזהר לעשות דבר זה מערב שבת או ערב יום טוב שיהיה נפוח ועומד מבעוד יום, ואף על פי שהעור מתחכך בסלעים ונגרר ממנו לית לו בך, דדבר שאינו מתכוין דלאו פסיק רישיה מותר. ועי"ש עוד שהאר"ק ברכיבא בכרמלית וברה"ר.

דף ל', שהם הם שחדשו דבר זה בזמנא דאין בקיאין אין לגזור, העמידו דבריהם רק על הדתגן אין מטפחין ומרקדין, אבל לא על עיקר הגזירה שאסור חז"ל לומר בכלי שיר דנשאר באיסורו. וכן מבואר ביש"ש ביצה פ"ה ס"ו, יע"ש באריכות. ובעיקר הדבר כ' המהרש"ק רס"י של"ח דיש לפקפק איך התירו בזה"ז אפי' טיפוח וריקוד, דדבר שבמנין אעפ"י שבטל הטעם ל"ב התקנה, אלא שהרמ"א רק ליישב המנהג כ"כ, וכן מתבאר מיש"ש הנ"ל. ועיין תשובת מו"ח הגזצ"ל בחאו"ח סי' קכ"ט ד"ה וכן, שהביא רוב מהנ"ל, וגם במג"א סי' תרס"ט כתב דמותו לרקד לכבוד התורה כבסי' של"ט, מוכח דרק הריקוד ולא הזמרה בכלי שיר, ומשו"ע סי' של"ה שהבאתי דחיישינן שמא יתקן הכלי אין ראוי לכאן, דאפשר דשם הכל בקיאין, ובלא"ה שם כבר נשבר, משא"כ כאן דחיישינן שמא יתקלקל ושמא יתקן. ואולי אין זה דחי, דהרי במשנה שבת דף ט' חששו שמא ישבר הזוג, ושם רק חשש על ביטול תפלת מנחה, מכ"ש כאן שחשש משום איסור סקילה בודאי י"ל שיתקלקל ויתקן. אלא דבלא"ה י"ל דשם מחמת הפסד ממונו חיישינן טפי שיעשה מלאכה. ולענ"ד עוד טעם הגון לאסור, שהרי מן בח"ס ח"ג סס"ז צ"ז אסור לנסוע על האייענבאהן עפ"ד רמב"ן פרשת אמור, דבכל דבר שהוא טרחא אסור בשבת אפי' אם אינו מל"ט מלאכות, דהוא בכלל תשבתו. וכן משמע ברמב"ם פכ"א משבת, והאריך בזה חת"ס בחו"מ סי' קצ"ה. ומצאתי בריטב"א על ר"ה דף ל"ב הביאו ג"כ, וסיים זו מרגליות שבידינו מרבינו ז"ל. ובמק"א הקשתי מתוס' בשבת דף קכ"א שהקשו לר"ש דמלאכה שאצל"ג מותר מה"ת, למה יאסור לקטן לכבות, וקשה לפ"ד הרמב"ן הנ"ל עדיין אסור מה"ת מתשבתו. ומצאתי שח"ס או"ח סי' ר"ח סד"ה ואגב הרגיש בזה. ואמרת לי יישוב עפ"ד הגמ"י מובא בב"י של"ז, דדבר שאסור רק מחמת עשה אין איסור מה"ת לספות בידים, דמקראי דגמי יבמות קי"ג נלמד רק איסור לאו, לפ"ד אין סתירה מתוס' לרמב"ן הנ"ל, וקצת דוחק כיון דלא הזכירו התוס' כלום מדברי הרמב"ן והגה"מ. אמנם י"ל דהתוס' ביבמות לא הקשו קושי' זו, אע"ג דעיקר הסוגי' שם, וגם מפורש שם דברבנן אין ב"ד מ"ל, אלא דס"ל כרמב"ן הנ"ל, לפ"ז נאמר ק"ו אם מן חת"ס כ"כ על הנסיעה באייענבאהן מפני שלפעמים מתנדנד מקרי טרחא, כ"ש בזה שכל רכיבתו הוא ע"י גופו ותנועותיו פשיטא דאסור לפ"ד הרמב"ן אשר מפורשים ממש בנחמיה, כמובא בתשובת ח"ס חו"מ הנ"ל. ובלא"ה הוא עובדא דחול, ולפעמים רוכבים בן מקום למקום, ויחשדוהו שיצא חוף לתחום, כעין שחששו חז"ל בעש"ב דף נ"ד דמחזיק כמאן דליכא חננא, ובש"ך יו"ד סי' פ"ז סק"ו למד מכאן דאפי' באד"ר חיישינן למע"ל ולרמב"ן הנ"ל י"ל דכאן יחשדוהו שיקובע עצמו למסחרו, והוא איסור עשה מה"ת, אבל משום שאחז"ל בשבת קי"ג דאסור לפסוע פסיעה גסה בשבת, וכן הוא ברמב"ם פכ"ד ובש"ע סי' ש"א, אפשר שאין לאסור, דהא מבואר שם דלתענוג מותר, אלא די"ל למע"ל כמ"ש. אבל מי"ש מעלתו דמבואר במג"א רס"י של"ז דדבר גדול מאד יש לחוש שיעשה חריץ, ואסור להוליכו ע"ג קרקע, הנה מרמב"ם פ"א משבת ור"ף רא"ש ר"ן ורשב"א ומאירי ספ"ב דביצה, וכן משו"ע ורמ"א משמע דלא ס"ל כן, ואפי' להמחמירים י"ל הלא ר' יודא שם במשנה ביצה אמר דבעגלה שהיא כובשת אין לחוש שיעשה חריץ, ות"ק חולק, וכיון דלא קיי"ל כת"ק אלא דבר שא"מ מותר אין ראוי דלהלכתא חולקין ע"ה, ואפי' אם חולקין בכל נראה כו"ע מודו, דהא עשוי לישב עליו האדם, ואם אפשר שיעשה חריץ, א"כ אפשר שיגיע לדבר קשה שא"ל לעשות חריץ ויפול ורכבו אחור, וכ"ש בזה שהגלגל עגול מאד ונעשה מן גומי שא"ל לו לעשות חריץ, הנה מעולם לא נשמע שירכוב עליו א' בש"ק כ"א המוחזק לקל, ואיך יבא רב אחד להתיר כזה, דמלתא דתמיהא אין להורות כגמי פסחים דף נ"א, וח"ס אמר חדש אסור מה"ת, ע"כ א"א להאמין שרב מורה הוראה שיש בו ריאת ה' ית"ש יהין להתיר כזה, ומי שהתירו השי"ת יחזירוהו בתשובה שיתקן את זה. ועיין בספר ישכיל עבדי ח"ג סי' י"ב סעיף ה' אות ד' שכתב: ולפקע"ד דגם למונו דיש היתר בדין הכסא כדברי הנוב"י, אך בדין הבסקלי"ט נר' דאין לו דמיון לדין הכסא, דכסא אין כאן רק משום עובדין דחול וזילותא דיו"ש ושבת, ואין חשש אחר דתיקון מלאכה וכיוצא, ומתנדנד בדין הבסקלי"ט דמעוות דלקלוקל כאשר החוש יעיד, דמתקלקל הגומי (הליסטיק) שמלא הרוח, וקרוי לודאי שישבו לתקנו בשבת וביו"ט, ויבוא לידי איסור מלאכה דאורייתא ודרבנן, ודאי שאין מקום להתיר, דאף שכבר כ' דימלא הרוח מע"ש, הלא יש לחוש לשמא יתקלקל הליסטיק ע"י הצרות שברחוב, ויצא כל הרוח ויבוא לתקן. ומטע"ז גם מה שהתיר שם אפי' ברה"ע ע"פ ג' תנאים, שיהיה המוליך גוי במין שיושבים ב' בנ"א, ושיהיה גבוה עשרה ורחב ד' דיהיה רשות בפ"ע, ושלא ישא ישראל היושב בו שום חפץ, וכן מצא עוד טע"א להתיר גם באינו רחב ד' וגובה עשרה מטעם כח כחו, יעו"ש, לפקע"ד אחרי נער"כ כ"ז לא יועיל ולא יציל בנ"ד, דיש בו חשש לקלוקל ויבוא לידי תיקון, ואף אם יהיה עמו גוי והוא יתקן הרי בכה"ג בקרון הנמשך ע"י בהמות והנהג גוי מצינו למרן הב"י דאסר דלא כמהר"ק, מטעם שמא יתחוך זמורה, וכתבנו לעיל (סעיף ג' אות א') הטעם משום דיש לחוש שמא ישראל יעזור לו, א"נ מטעם ל"ב, והוא הדבר בנ"ד, ואף היכא דהישראל לא יעזור לו יש לאסור מטו"ט דהגוי עושה בשביל הישראל, דומיא דמצינו בספינה קטנה דלא התירו רק ברוב גויים אף שהלך לדבר מצוה כנ"ל, ומהתימא על מהר"ח ז"ל דלא נחית לחששא זו, ובודאי הגמור דהר"י ז"ל לא היה בקי בטיב תהלוכי הבסקלי"ט זה, ואם היה יודע שהוא עלול לקלוקל ודאי דלא היה מתיר, וכמדומני שמעתי מפי מגידי אמת מחור"ר בבל רבתי (כעת אינו זוכר ממי מקדושים), שהיו אומרים שאח"כ שהכיר בטיב תהלוכי הדר הוא לכל חסדיו לאסור. ועיין בכף החיים סי' ת"ג אות ח' שכתב: ובענין האופנים שקורין בסקלי"ט, והוא כמו עגלה קטנה שיש בה מקום ישיבת אדם א' לבד, ואינה הולכת מכח האש אלא שיש בה שני גלגלים, וסביב של כל גלגל וגלגל יש עור, ונופחין אותו העור ע"י ברזל הקבוע בו העשוי

לכך, ואז מתמלאים אותם העורות רוח מסביב כדי שיהא קל לרוץ, וזרס ברגליו על איזה ברזל העשוי לכך והולך מאליו, ולפעמים מרוב ההליכה ניקב אותו עור, ומזמינין עור ודבק לעת הצורך כדי שאם יקב בזמן ההילוך תיכף סותמין אותו הנקב בעור ודבק המזומן אצלם, אם מותר לילך בזה בשבת או ביו"ט. עיין בתשו"ב רב פעלים ח"א סי' כ"ה שכתב דבעיר המעורבת מותר לילך בו בתוך העיר בשבת או ביו"ט אפי' לטייל, וכ"ש לדבר מצוה, ורק צריך לזהר שלא יעשה הכנסת הרוח בעור בשבת או ביו"ט, משום דהוי מתקן מנא, אלא יזהר לעשותו מע"ש או מעיו"ט ויהיה נפוח ועומד מבע"י. ברם בעיר שאין בה עירוב ורחובותיה הם כרמלית, דההוצאה שם אסור, אין להתיר אלא רק למי שרבים צריכים לו, ול"ד לשמוע חכמתו או לפקח על עסקי רבים, אלא ה"ה אם הוא ש"צ או לקרות הפ' ואין זולתו יודע לקרות, או לדבר מצוה כגון שהולך לכהכ"נ לשמוע קדיש וקדושה, והדרך רחוק, והוא חלוש מחמת זקנה או דבר אחר, אבל בעיר שרחובות שלה רחבים ט"ז אמה אין להתיר אפי' למי שרבים צריכים לו והולך למצוה גדולה, משום דכמה רבונות ס"ל דאיכא רה"ר בזה"ז היכא דהרחובות רחבים ט"ז אמה, אעפ"י שאין ס"ר בוקעין בו בכל יום, יעו"ש. אמנם יש קצת מהאחרונים שדעתם להחמיר בזה, משום דרוב ההולכים באופנים הנז' אינם בני תורה, ואם תתיר להם בעיר יכלו גם מחוץ לעיר, ובנקל יצאו חוץ לתחום, דהא ברגע א' ילך כמה אמות, וגם שיש לחוש שמא יקב העור בדרך ויבא לתקנו בעור ודבק כמו שרגיל לעשות בחול, והו"ל מתקן מנא ועובר על איסור דאורייתא, וגם לפעמים ימצא מקום גבוה שאינו יכול להתגלגל עליו ויצטרך לנושאו בידיו, והו"ל מטלטל ד"א ברה"ר או בכרמלית, וכן הוא המנהג בארץ צבי שאין הולכין באופנים הנז' לא בשבת ולא ביו"ט אפי' בתוך העיר שיש בה עירוב. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר ח"ד סי' ל' שכתב: מה ששאלני על אודות רכיבה על אופניים בשבת, הנה אמנם בשו"ת רב פעלים ח"א חאו"ח סי' כ"ה כותב דעדים להתיר זה בהיות שמהלך מאליו על ידי אדם היושב בו, ודוחה את הגלגלים ברגליו, ע"ש ובההשטות שבראש הספר. אבל לפענ"ד יש מקום לדון ולדחות כל דבריו שם בזה, ואת דעתי על כך כבר חותי' בספרי שו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' כ"א אות כ"ז מדי דיניי שם על אודות נסיעה ברכבת המתנהגת ע"י עכו"ם, וזאת הלכה העלית דנראה פשוט שאסור לנסוע בשבת או יו"ט על אופנים אפי' בתוך התחום מג' טעמים, (א) גזירה שמא יצא חוף לתחום. (ב) משום עובדין דחול, ושבות דאורייתא בזה אינו שובת וגופו נע ונד, והבאתי סמוכין לזה מדברי הרמב"ן עה"ת ושו"ת חתם סופר ח"ו סי' א.ו. ג) יש בזה גם הגזירה של שמא יתקן מנא, שבהרבה פעמים מתפוצץ הגומי מסביב לגלגל או מתרוקן האויר, ויבוא לתקן אותו או למלאות אויר בגומי וכדומה, ורק לחומרא הוא דכתבתי בספרי צ"א ח"ד סי' ד' אות ח' לצרף דברי הרב פעלים בזה, והוא מדי דברי על הצורך של הסעת מכונית משטרה ניידת בשבת ושתונהג ע"י שוטר ערבי, ועלתה גם הצעה לקחת תחליף במקום מכוניות ניידות את אופניים פשוטים, בשם כתבתי להוסיף לחזק את ההצעה בצירוף דברי הרב פעלים כיעו"ש, אבל בלעדי זה לפענ"ד ברור ופשוט דאיסור גמור הוא לרכוב על אופניים בשבת, וכנ"ל בח"א שם. וכל עין רואה גם זאת דרכיבה על אופניים בשבת מביאה בתוצאותיה לעוד כמה וכמה חיוללים וזילותים שכבוד שבת ואזהרותיה, וד"ל. ומה מאד שמחתי כאשר קעת מצאתי חבר גדול לי בספר שו"ת שאילת יעקב, שנודמן לידי, שמחברו היה רב גדול מגדולי הונגרי' וחתנו של המהר"ם שיק ז"ל, ובסימן מ"ה מספרו שם נשאל ג"כ על כך על אודות המרכב שנתחדש בזמנינו שקורין ביציקלע, שיושב אדם על הכלי המתגלגל ממקום למקום ע"י האדם היושב עליו, אם מותר לרכוב עליו בשבת, והשיב לאיסורא, ונימק הדבר כנימוקי האיסור שכתבנו, וכתב דאפילו בחצירו אסור מחשש שמא יעבירו, דהרי אפילו במצוה חמורה גזרו כן, כ"ש בזה דאין מצוה, ואדרבה כאן מסתבר יותר לגזור בזה דהרי כל עיקרו של כלי זה הוא לרכוב עליו בחוצות (זהו במקום שאין עירוב), ובעיקר כתב לאסור מטעמא דכתבנו גם אנו משום שמא ישרר ויתקנו, וכמו"כ כתב לאסור ג"כ עפ"י הח"ס שהבאנו, ובמקום דאם מרן חו"מ כ"כ על הנסיעה באייענבאהן מפני שלפעמים מתנדנד מקרי טרחא, כ"ש בזה שכל רכיבתו הוא ע"י גופו ותנועותיו פשיטא דאסור לפ"ד הרמב"ן אשר מפורשים ממש בנחמיה, והוסיף לכתוב ג"כ דבלא"ה הוא עובדא דחול, ולפעמים רוכבים כן ממקום למקום ויחשדוהו שיצא חוף לתחום או למסחרו כו'. והאריך בכל האמור. וכפי הנראה היה בשם רב אחד שכתב להתיר הדבר, לכן מסיים השאלת יעקב שם דברי תשובתו בלשון זה: הנה מעולם לא נשמע שירכוב עליו א' בש"ק כ"א המוחזק לקל, ואיך יבא רב אחד להתיר כזה דמילתא דתמיהא אין להורות כגמי פסחים ד' נ"א, וח"ס אמר חדש אסור מה"ת, ע"כ א"א להאמין שרב מורה הוראה שיש בו ריאת ה' ית"ש יהין להתיר כזה. ומי שהתירו השי"ת יחזירוהו בתשובה שיתקן את זה.

מרפסן איגרי

מדור השאלות

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש הדרשות עיין ותשובה

א

מראית עין בשבות דשבות

כתב השו"ע (סי' רמ"ו ס"א) ש"א שאסור להשכיר בע"ש לנכרי כלים שעושים בהם מלאכה "כגון מחרישה", משום דמיחזי כשלוחו של הישראל לעשות בהם מלאכה, והביא הבה"ל שם (בד"ה כגון מחרישה) בשם הרע"א שמש"כ השו"ע מחרישה, לומר שרק כלי שעושים בו מלאכה דאורייתא אסור לדיעה זו, אבל בכלי שמלאכתו דרבנן שרי, וזה משום דחששו רק למראית עין בשבות אחת, אבל למראית עין בשבות דשבות לא חששו, עיי"ש. וזה תימא, שהרי בס"ב כתב השו"ע שאסור להשאיל כלי לגוי אם אין לו שהות להוציאו קודם השבת, וזה משום מראית עין ששיאמרו שהישראל ציווהו להוציא בשבת, וכתב שם המ"ב ס"ק ו' שזה אסור אפי' בכרמלית, "דאמירה לאינו יהודי שבות, הוא אפי' במילי דרבנן" (לשון המ"ב, ומבואר דזה אסור לא מצד חומרא דכרמלית, אלא מצד שהוא מילי דרבנן יש להחמיר בו), ותימא דהא הוי זה מראית עין בשבות דשבות, וכבר כתב הבה"ל דזה שרי, וצ"ע.

יצחק מרסיאנו - בני ברק

ב

מראית העין בשבות דשבות

כתב השלחן ערוך (סימן רמ"ו סעיף ב'): אסור להשאיל שום כלי לאינו יהודי בשבת, ואפילו בערב שבת אם הוא סמוך לחשכה, כל שאין שהות להוציאו מפתח ביתו של המשאיל קודם חשכה, מפני שהרואה סבור שישראל צוהו להוציא, עכ"ל. והמשנ"ב (סק"ט) ביאר דהכוונה שהרואה יסבור שצוהו להוציא לרשות הרבים, ויחשוד בישראל שעבר על אסור אמירה לגוי לעשות אסור של מלאכת הוצאה. והוסיף המשנ"ב וכתב: ואפילו לדין דלית לן רשות הרבים גמורה אסור, דאמירה לאינו יהודי שבות הוא אפילו במילי דרבנן, עכ"ל. וצ"ע בשעה"צ (סק"ו) דהמקור לזה ממנו אברהם וט"ו.

ויש להקשות, דבביאור הלכה בריש הסימן (ד"ה כגון מחרישה) כתב בשם הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל שגם לרבינו יונה שאוסר להשכיר לגוי בערב שבת כלים שעושים בהם מלאכה, היינו דוקא כגון מחרישה שעושה בה מלאכה דאורייתא, אבל כלים שעושה בהם מלאכה דרבנן שרי, כיון דלא מיחזי רק כעובר על שבות דשבות, ולזה לא חשו רבנן, ומעתה קשה דבעיר שאין בה רשות הרבים דאורייתא, מדוע יהיה אסור לתת לגוי להוציאו, הרי יחשדוהו בשבות דשבות, ונתבאר דלכך לא חשו רבנן, וצ"ע.

אחד מבני החבורה - נוה יעקב קמניץ

ג

בדינא דבהמת שותפות עכו"ם וישראל

סי' רמ"ו סעי' ה', בבהמת שותפות עכו"ם וישראל מותר אם התנה בתחילה, ואם לא התנו בתחילה אפילו התנו בסוף אסור, ובמשנ"ב ס"ק כ"ד הביא מהב"י שצ"ע למעשה, אבל כלים שהתנו גם אם לא התנו כלל, וסיים שמשלשון השו"ע לא משמע כן למעשה, ומשמע שהוא רק חסר במשמעות ולא מוכרח כ"ז, וצ"ע דהרי לפי מה שפסק השו"ע בסעי' א' בלא התנו במרחץ דאסור לחלוק בסתם, א"כ מאי ס"ד להתיר כאן בסתם, וכמו דהמשנ"ב גופיה מעמיד דברי הב"י הנ"ל לשיטת הרמ"א בסעי' א' הנ"ל בהפסד מרובה, וא"כ המחבר לשיטתו דפסק שם דאסור לחלוק סתם, ודאי שפסק דהוא הדין כאן למעשה דאסור, ורק בב"י דן לאותה ש"י אך לא להלכה, וצ"ע.

שמעון בן גיגי - רוממה

ד

ישראל וגוי השותפים בבהמה ולא התנו מי יעבוד בשבת

המשנ"ב (בסימן רמ"ו ס"ק כ"ד) הביא שהבית יוסף מצדד לומר דישאלא וגוי השותפים בבהמה, ואף לאחר שנשתתפו לא התנה לומר טול אתה בשבת ואני בחול, אלא חולקין שכר כל השבוע בשוה, דשרי דהא נוטל שכר שבת בהבלעה, ואיסור דשביתת בהמתו אין כאן משום שהגוי עושה בעל כרחו מחמת חלקו שיש לו. והוסיף המשנ"ב וכתב, ודע דאפילו לדעת הבית יוסף הנ"ל דאין בזה משום שביתת בהמתו, אין להתיר לחלוק סתם אחר כך אלא במקום הפסד גדול, לפי דעת הרמ"א לעיל סימן רמ"ה סעיף א', עכ"ל.

וצ"ע דהא לעיל בסימן רמ"ה סעיף א' אין דעת מרן כדעת הרמ"א, אלא דעת מרן דאף כשחולק בסתם אין להתיר כלל, ולא כתב להקל במקום הפסד גדול, ומעתה לפי מה שמדמה המשנ"ב בין נידונינו דיהודי וגוי השותפים בבהמה לדין דלעיל בסימן רמ"ה, היה לו לבית יוסף לאסור לחלוק בסתם, ורק לדעת הרמ"א יש להתיר במקום הפסד גדול, ואיך הבית יוסף גופיה פסק הכא להתיר, וצ"ע.

אחד מבני החבורה - נוה יעקב קמניץ

ה

ההבדל בין שכיר באגרת לשכיר בשדה

בסי' רמ"ז סעי' ג' כתב השו"ע לענין אגרת, דאם שכרו לימים דבר קצוב לכל יום בהליכתו ובחזרתו, אלא שאינו מקפיד עמו מתי ילך, אם הוא בערב שבת אסור, דכשיוצא בשבת נראה כאילו התנה עמו כך, ומשמע דדוקא בערב שבת אסור, משא"כ בשאר ימי השבוע שרי אף דהוי שכירות דמשלם לו לפי ימים. וצ"ע מלעיל סי' רמ"ג גבי שדה, דשכיר אסור מעיקר הדין לעבוד בשדהו של ישראל, ומשמע מסתימת הפוסקים דאף כשאינו מקפיד עמו שיעבוד בכל יום אפילו הכי אסור, כיון שהוא שכירו וחשיב דעביד בשביל הישראל, וצ"ע.

רפאל ברוך טולידנו - בית וגן

ו

חילוק בין דין ספינה לדין שיירא

ברמ"א סי' רמ"ח סעי' א' פסק כדברי מהר"ק דקדום ג' ימים שרי לילך בספינה אף בפחות מעשרה טפחים, אף דאיכא בזה איסור תחומין, וכתב ע"ז בד"מ דנראה לו כדבריו מהא דהריב"ש המובא בס"ד דשרי לצאת בשיירא קודם ג' ימים קודם השבת, ואף שיועדים שיגיע לידי חילול שבת, וא"כ כל שכן הכא גבי איסור תחומין דרבנן. וי"ע דלכאורה חלוק זה מזה, דהתם הטעם הוא משום דבשבת הוי פיקוח נפש, ואין זה חשיב חילול כלל כל' הריב"ש שם, ורק בג' ימים קודם השבת צריך לדאוג שלא יבוא לאונס, משא"כ קודם ג' ימים, וא"כ הכא כיון שיועדי שיגיע לידי איסור תחומין בשבת מהיכ"ת שיהיה מותר לו לצאת קודם ג' ימים קודם השבת.

רפאל ברוך טולידנו - בית וגן

ז

האם כו"ע מודים באיסור הפלגה ג' ימים קודם יו"ט

כתב המ"ב בסימן רמ"ח ס"ק ה' דהדין הנאמר גבי שבת שאסור להפליג בתוך ג' ימים לשבת, וקודם ג' ימים שרי להפליג, דין זה הוא גם גבי יו"ט, "דכל הטעמים הנאמרים בפתיחה (הקדמת המ"ב שם) שייך גם ביום טוב" (לשון שעה"צ ס"ק ב'). ותימא, דהא דעת הר"ז שהחילוק בין תוך ג' לקודם ג', הוא מפני שתוך ג' ימים לשבת הם הימים דקמי שבתא,

והוא מהר"ן סוף פ"ק דע"ז.

וכן פסק המשנ"ב להדיא, שהרי כתב בסי' רמ"ה ס"ק י"י "דהוי ליה כאריס" וכו', ובהמשך בס"ק י"ב כתב דצריך שיהי' "בהבלעה", דאי לאו הכי "מהזי כשכר שבת" [ולפלא שלא ציין בשעה"צ שכ"ד המ"א].

וכן בשעה"צ שם ס"ק ז' כתב "ואם הא"י נוטל וכו' אם הוא בהבלעה דהא הוא כאריס ממש", עכ"ל, הרי דס"ל דבאריסות צריך שיהי' בהבלעה.

וכן שם בסעיף ד' כתב השו"ע "יכול ישראל ליתן לא"י מעות להתעסק בהם, ואע"פ שהא"י נושא ונותן בהם בשבת חולק עמו כל השכר בשוה, שזה ממש כהסכם אריסות שלשניהם יש חלק ברווחים", גם שם כתב המשנ"ב להדיא בס"ק י"ז וז"ל "ומשום מיחזי כשכר שבת ליכא, דהרי הוא בהבלעה", עכ"ל. מכל הנ"ל יוצא ברור שאסור באריסות לקבל שכר שבת אלא בהבלעה, דאל"כ מיחזי כשכר שבת. ואין לחלק דהיכי שהגוי מעצמו עושה בשבת קיל יותר, שהרי בסעיף ד' הנ"ל גם כן הרי מעצמו עושה בשבת. וגדולה מזו בסעיף ו' שאפו' "בע"כ" בתנורו של ישראל בשבת, ואעפ"כ אסור לקבל שכר שבת אלא בהבלעה, כדכתב המשנ"ב שם בס"ק כ"ג, עיי"ש.

מאיר פרידמן - רמת ויזניץ חיפה

ב

האם באריס בעינין שכר בהבלעה

בשעה"צ סי' רמ"ה ס"ק ז' כתב דהיכא דהאופה הגוי עובד במאפיית הישראל

א

שכר שבת באריסות

כתב המשנ"ב בסוף הקדמתו לסימן רמ"ג בזה הלשון: וכל היתר שכירות דכאן היינו כשהוא משכירו דרך הבלעה עם ימות החול, אבל ליום השבת לחוד אסור אפילו בשדה וגם נתפרסם, עכ"ל. ויש לעיין היאך הדין בלקח גוי באריסות ולא ציוהו אימתי לעבוד, והגוי עבד מעצמו רק בשבת, אם אסור לישראל ליטול חלקו כיון דא"י בהבלעה, או דילמא באריסות כיון דאדעתא דנפשיה קעביד שרי אף שלא בהבלעה.

ואין להוכיח דיש לאסור משום שכר שבת ממש"כ המשנ"ב להלן (סימן רמ"ד ס"ק ל"ג) דהנתון מכס לגוי בשבת, ואומר לו שעל כל מאה דינרים יקבל כך וכך, דאין בזה משום שכר שבת, כיון שכבר שכר מהשר המכס לכל השנה, וא"ת דבאריסות ליכא משום שכר שבת הול"ל דהכא הוי אריסות, ולכך לא שייך כלל לאסור מצד שכר שבת, דיש לדחות דשאני התם שקבעו לו מלאכתו בשבת (וכמבואר שם במשנ"ב ס"ק ל"ב, ואף בשם"ק ל"ג כתב שלא מזכיר לו בפיו יום השבת), ולכך אסור משום שכר שבת אי לאו טעמא ששכר המכס מהשר לכל השנה, אבל היכא שלא קבעו לו מלאכתו בשבת עדיין יש להסתפק אם יש לאסור משום שכר שבת כשהוא באריסות או לא, וצ"ע.

אחד מבני החבורה - נוה יעקב קמניץ

אמנם איסור שכר שבת ממש אין באריסות, וכמו שכתב המ"א בסימן רמ"ה ס"ק ה', אך אסור משום "דמיחזי כשכר שבת", וכמו שכתב שם המ"א בס"ק ו',

ח

היתר הליכה בספינה שנמשכת ע"י בהמות בשפת הנהר

כתב הרמ"א (סימן רמ"ח סעיף ב'): אבל אין איסור במה שהבהמות מושכות הספינה בשפת הנהר, ולא דמי להליכה בקרון שאסור, עכ"ל. וכתב המשנ"ב (ס"ק י"ח) דרצונו לומר דכוונת הרמ"א דכאשר אין איסור אחר, כגון בנהרות נובעים ולמעלה מעשרה, וגם הישראל לא יצטרך לעשות מלאכה, אין לאסור מטעם שהבהמות מושכות הספינה, ודמי להליכה בקרון והבהמה מושכת הקרון דאסור, דלא אמרינן כן, דדוקא בהליכה בקרון שייך שמא יחתוך זמורה להנהיגה, אבל הכא הבהמות הולכות ברחוק ממנו, ועל כן מותר אפילו בתוך שלושה ימים.

ויש להקשות על מש"כ, דכיון דהבהמות רחוק ממנו לכן יש להתיר, דלא חיישינן שיחתוך זמורה, ממה שכתב מרן השלחן ערוך להלן (סימן ער"ה סעיף א') לגבי איסור קריאה לאור הנר דחיישינן שמא יטה, וכתב שאפילו אם הנר גבוה עשר קומות שאינו יכול להגיע אליו אסור, שלא חילקו חכמים בדבר, ואם כן הכא נמי מה בכך שהבהמה רחוקה ממנו, ולא שייך שמא יחתוך זמורה, והרי לא פלוג רבנן ויש לאסור בכל גווני.

אחד מבני החבורה - נוה יעקב קמניץ

ט

אימתי הפסיקה לעיכובא

בשו"ע סי' רמ"ח סעי' ד', לדבר מצוה יכול לפרוש אפילו בערב שבת, ופוסק עמהם לשבות, וכתב המשנ"ב שכאן הפסיקה היא לעיכובא, והאריך להסביר בביאור"ל את כוונתו לחוש לשיטות שכל ההיתר הוא באופן שלא ודאי שיצטרך לחלל את השבת.

ונתקשיתי דא"כ מדוע הצריך פסיקה דוקא בדבר מצוה ולא ביוצא בג' דלאחר שבתא, והרי לשיטתם גם לאחר שבתא אסור באופן שודאי שיחלל שבת, ומדוע לא הוזכר שהפסיקה לעיכובא, וצ"ע.

אברהם יודי - אלעד

י

פסיקה עם הגוי בשיירא

הרמ"א בסוף סי' רמ"ח כתב: וע"כ נהגו במקצת מקומות להקל בענין הפלגת הספינות והליכת שיירא תוך ג' ימים וכו'. וכתב ע"ז המשנ"ב בס"ק ל"ה, ודעת מג"א בשם כמה פוסקים דבהליכת שיירא אין להקל, והמעין במג"א ובפמ"ג שם יראה שהחילוק בין שיירא לספינה הוא ע"פ דברי המהר"י דיש לאסור באופן שודאי יצטרך לחלל שבת, וכתב הפמ"ג שהגם שפוסק עמו, מ"מ אין לסמוך ע"ז כי גוי לא נאמן באיסור תורה. ונתקשיתי דהלא הביאור"ל האריך להוכיח דהפסיקה הכא לעיכובא, כדי לחוש לשיטות הנ"ל שלא יהא ודאי חילול שבת, וכמ"כ לשיטתו יוצא שלמד שהפסיקה כן עושה מצב של ספק ודלא כהפמ"ג, וא"כ מדוע אין להקל בשיירא והרי הוא פוסק עמו, ולא ודאי שיהא חילול שבת, וצ"ע.

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש הדרשות עיין ותשובה

מדור התשובות

מרפסן איגרי

א

שכר שבת באריסות

כתב המשנ"ב בסוף הקדמתו לסימן רמ"ג בזה הלשון: וכל היתר שכירות דכאן היינו כשהוא משכירו דרך הבלעה עם ימות החול, אבל ליום השבת לחוד אסור אפילו בשדה וגם נתפרסם, עכ"ל. ויש לעיין היאך הדין בלקח גוי באריסות ולא ציוהו אימתי לעבוד, והגוי עבד מעצמו רק בשבת, אם אסור לישראל ליטול חלקו כיון דא"י בהבלעה, או דילמא באריסות כיון דאדעתא דנפשיה קעביד שרי אף שלא בהבלעה.

ואין להוכיח דיש לאסור משום שכר שבת ממש"כ המשנ"ב להלן (סימן רמ"ד ס"ק ל"ג) דהנתון מכס לגוי בשבת, ואומר לו שעל כל מאה דינרים יקבל כך וכך, דאין בזה משום שכר שבת, כיון שכבר שכר מהשר המכס לכל השנה, וא"ת דבאריסות ליכא משום שכר שבת הול"ל דהכא הוי אריסות, ולכך לא שייך כלל לאסור מצד שכר שבת, דיש לדחות דשאני התם שקבעו לו מלאכתו בשבת (וכמבואר שם במשנ"ב ס"ק ל"ב, ואף בשם"ק ל"ג כתב שלא מזכיר לו בפיו יום השבת), ולכך אסור משום שכר שבת אי לאו טעמא ששכר המכס מהשר לכל השנה, אבל היכא שלא קבעו לו מלאכתו בשבת עדיין יש להסתפק אם יש לאסור משום שכר שבת כשהוא באריסות או לא, וצ"ע.

אחד מבני החבורה - נוה יעקב קמניץ

אמנם איסור שכר שבת ממש אין באריסות, וכמו שכתב המ"א בסימן רמ"ה ס"ק ה', אך אסור משום "דמיחזי כשכר שבת", וכמו שכתב שם המ"א בס"ק ו',

ה

קושיא במחלוקת ר"י ור"ת בריש סי' רמ"ד

במחלוקת ר"ת ור"י בקבלנות בית האם מותר שיכנה בשבת או לא,

נתקשיתי בזה טובא, דהלא מבואר בטור ובשו"ע כפי רמ"ג דהכל תלוי כמנהג המדינה בין להקל ובין להחמיר, וא"כ מה שייך בזה מחלוקת, ניזיל בתר מנהג המדינה בין להקל ובין להחמיר, ובשלמא לשיטת הר"ן (הובא בביאור"ל ד"ה או לקצור), א"כ נתחדשה פה סברא חדשה לאסור אפילו במקום שמנהג המדינה בקבלנות דיבואו להתיר בשכיר יום, וי"ל שבה פליגי ר"ת ור"י, אך לסברת שאר הראשונים והשו"ע שגם בזה הולכים לפי מנהג המדינה, א"כ מה שייך מחלוקת בזה, וצ"ע.

אברהם ידי - אלעד

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ע"י בתוס' כ"א ע"ב, וליכא קושיא דר"ת סובר דלא גזרו רק במרחץ דלא שכיח שיעשו באריסות.

1

בהיתר נטילת שכר המתרחצים ע"י הבלעה

כתב המשנ"ב סי' רמ"ד ס"ק א' דהיינו אהיבא דהגוי השותף נוטל שכר המתרחצים ואינו עובד במרחץ, מותר לישראל שותפו ליקח השכר כיוון שאינו שלוחו, כל שהוא בהבלעת שאר ימים, דאל"כ הו"י שכר שבת. וצ"ע מה שייך בזה הבלעה, הרי שכר שבת הוא משום שכר המתרחצים, וזה אינו בהבלעה אלא משולם על מרחץ זה בלבד, ומה מהני שהישראל מקבלו בהבלעה, דהרי זה תערוכת שכר אסור עם שכר המותר, ול"ש בזה הבלעה, [ושאני היכא שמשכירו למרחץ לגוי לשאר ימים, שהאיסור משום שכירות המרחץ, והרי זה בהבלעת שאר ימים, ושכר המתרחצים שייך לשוכר הגוי, וליכא איסור על הישראל, משא"כ כאן].

שמעון בן גיגי - רוממה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כל דין הבלעה הוא כן, ול"ש לומר דחל על המועות שנתנו בשבת חלות איסור של שכר שבת.

2

דעת הט"ז כשכולם נוהגים בקבלנות

עיין מ"ב סי' רמ"ד ס"ק ז' שכתב שהט"ז אסר בקבלנות בבית ובשדה, אף אם מנהג העיר כן, דמ"מ יחדשוהו בשכיר יום שגם זה רגילות אצלם, "ויש שמקילין בזה כשמנהג כל העיר הוא בקבלנות". ומבואר דלהט"ז אף שכולם עושים בקבלות אסור, וזה תימא, דלכ' הדרכים המובאים בט"ז ס"ק ב' אין לאסור בכלם נהגו בקבלנות, ואף לדרך השניה אין לאסור אלא כשרובם נהגו בקבלנות, וכמ"ש הפמ"ג הובא בה"ל ד"ה או לקצור וכו', וגם בזה פליגי עליה הבה"ל וס"ל שברובם סגי. א"כ בכלם נהגו בקבלנות, לכל הדרכים בהט"ז שרי, וא"כ צ"ע מה שנראה מלשון המ"ב דלהט"ז אף בכלם בקבלות אסור.

יצחק מרסיאנו - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כוונת המ"ב דמנהג כל העיר גם בקיבולת.

ח

בדברי הבה"ל לגבי מקום שרוב העיר דרכן בקיבולת

סי' רמ"ד סעי' א' בה"ל ד"ה או לקצור, דן שם במה שמשמע מדברי הט"ז שאם רוב העיר דרכן בקבלנות, אפי' בבתים אין להחמיר, והביא מהפמ"ג דדבר זה מיתלא תליא בטעמא דמיתלא, דאיה"נ דלטעם השו"ע (שהוא מדברי הרמב"ם) שהאיסור הוא מחמת שאין ידוע שקצץ, ויאמרו ששכר את הא"י לעשות לו מלאכה בשבת, א"כ יש להתיר ככה"ג שמנהג המקום לשכור הפועלים בקבלנות, אף לפי הטעם שכתב הר"ן משום דמחזי כשכיר יום, ואפי' בקיבולת דשדה אסר מחמת זה, ואפי' ידוע שהוא קבלן גם אסור משום דיבואו להתיר אף שכיר יום ממש, א"כ אפי' מנהג המקום לשכור בקיבולת ג"כ אסור, ומסיק הבה"ל דשיטת הר"ן לאו יחידאה היא, דהר"מ ובעל המאור ועוד ראשונים ג"כ משמע דס"ל לאסור וכטעמא דהר"ן, ולכן יש לעיין אם יש להקל לענין קיבולת בתים אפי' בנתפרסם, אבל לגבי קיבולת דשדה כתב שאין למחות ביד המקילין, וז"ל: "שבלא"ה יש כמה ראשונים שס"ל שבשדה מותר קיבולת משום דיתלו באריסות, ונהי דאנן קי"ל להחמיר בזה וכו', מ"מ באופן זה (שהוא מפורסם שהוא קיבולת) נראה דיש לצרף דעתם להקל", עכ"ל הנוגע לעניינינו. וכוונתו לדעת הרא"ש ועוד ראשונים דס"ל דבשדה לעולם מותר בקיבולת, כיון דלא יתלו בשכירות יום אלא באריסות שדרכן בכך.

ולא זכיתי להבין מאי שנא בית משדה לענין זה, דהא הרא"ש ודעימיה המתירין לענין שדה בקבלנות, היינו משום דס"ל טעמא דאיסורא כהרמב"ם והר"י, דהחשש הוא שמא יאמרו שהוא שכיר, ולכן התיר בשדה משום דלא יתלו אלא באריסות, ולשיטתו ודאי יש להתיר גם בבית במקום שדרכן בקבלנות, והטעם לאסור הו"י משום דחייש לשיטת הר"ן והר"מ דטעמא הוא משום שמא יבאו להתיר גם שכיר יום, דזה שייך אף בידיעו שהוא קבלן, ומאי אולמיה דשיטת הרא"ש לענין שדה יותר מלענין בית.

ואין לומר דכוונתו דכיון דלהרא"ש ודעימיה תלינן בשדה באריסות, אם כן גם לטעם הר"ן והר"מ אין לחוש שיתירו שכירות יום אטו קבלנות, שהרי יאמרו שאינו קבלן אלא אריס, זה אינו, חדא דהרא"ש לא אמר אלא דע"ד כמה שיעטעו לומר שהוא שכיר יום, יותר קרוב שיאמרו שהוא אריס, אבל לא שבוודאי לא ידעו את האמת שהוא קבלן, וביותר דהרי טעמא דהר"ן והר"מ שייבאכ לגבי בעה"ב עצמו וקרובי היודעים שבונה בקבלנות, דגם בהו שייך לאסור, שאם יתירו להם בקבלנות יבואו להתיר גם שכיר יום, ומה יועיל מה שאחרים יחשבו שהוא אריס.

סוף דבר לכאורה אין טעם להתיר בשדה יותר מבבית, ורחוק לומר דכוונתו כיון דלמעשה קיל יותר בשדה, כיון שיש ראשונים המתירין גם במקום שאין דרך רוב העיר בקיבולת, לכן יש להתיר גם בזה דזיל בתר טעמא, ולד' הר"ן והר"מ אין כאן מקום קולא, וצ"ע.

יהודה ליב קובר - רמת בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: לכאורה בבית יש יותר חשש שיתירו בשכיר יום ולא ידעו ההבדל, אבל בשדה ליכא חשש כ"כ.

ט

האם מצרפים דעת ר"ת לקולא

בה"ל סי' רמ"ד ס"א ד"ה או לקצור לו שדהו, הסיק דבנתפרסם שדרכם

לשכור קבלן בשדה, לא נוכל למחות ביד המקילין (ובמ"ב ס"ק ז' התיר זה רק במקום הפסד), אבל בבית אף שנתפרסם שדרכם בקבלנות, צ"ע אם אפשר להתיר, משום דלא נוכל לצרף למתירים דעת ר"ת, וזה משום שהוא יחידאה בזה, ואף הוא עצמו חזר בו עיי"ש. וזה תימה, דלהלן ס"ג כתב השו"ע שאם בנה גוי קבלן בית בשבת, יש להחמיר שלא יכנסו בו, וכתב שם המ"ב ס"ק כ' שהאחרונים כתבו שבדיעבד אפשר לדור בבית זה, משום שבדיעבד יש לסמוך על ר"ת שהתיר בית בקבלנות עיי"ש, ומבואר דמצרפים דעת ר"ת ולא אמרינן דהוא יחידאה, ושאף הוא חזר בו, וצ"ע. יצחק מרסיאנו - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: לגבי בדיעבד לדור יש כלל דכל שיש מותר לכתחילה, אפי' דלא קי"ל כוונתיה אין מחמירין בדיעבד.

לענין דיבעד מצרפים, ולענין לכתחילה לא, וענין שכתב המשנ"ב בסי' שי"ח ס"ב וז"ל: כל שיש "ספק פלוגתא" וכו' אין לאסור "בדיעבד" וכו', עכ"ל, עיי"ש הטעם ושייך גם כאן.

מאיר פרידמן - רמת ויזניץ חיפה

י

דעת הט"ז כשמנהג העיר לשכור בקבלות

משנ"ב סי' רמ"ד ס"ק ז', ואפילו כשמנהג העיר לשכור בקבלות, דעת הט"ז להחמיר שלא להניח לגוי לעשות בשדה, וכ"כ בבית דאכתי יחדשוהו בשכיר יום שגם זה רגילות, ויש מקילים כשמנהג כל העיר בקיבולת, ועיין בביאור"ל דבשדה יש לסמוך על דבריהם במקום הפסד, אבל בבית צ"ע אם יש להקל, עכ"ל. ובביאור"ל מבואר (א דהט"ז מודה כשרוב העיר משכירים רק בקבלנות. ב) דיש להחמיר משום דעת הר"ן וסייעתו דאפילו בנתפרסם בעיר שהוא רגיל בקבלנות אסור, משום דלעולם קבלן מחזי לאינשי כשכיר יום כל שלא נוטל חלק בריווח, וצ"ע דגם הט"ז הרי לא החמיר אלא משום שרגילים גם בשכיר יום, אבל מודה דשרי כשמפורסם רק בקבלנות, וא"כ צ"ע אהכרעתו בביאור"ל.

דוד שיפרין - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ע"י לעיל ז'.

יא

הגדרת חשש מראית העין כשהאינו יהודי עושה בשל

סי' רמ"ד סעי' ב': לפסול האבנים ולתקן הקורות, אפילו בביתו של אינו יהודי אסור, ובמשנ"ב (ס"ק י"ד) הביא משם תשו' הרדב"ז (חלק ו' סי' נ"ו) והגהות הדגול מרבבה דדוקא כשאבנים וקורות הם של ישראל, ונתנם לאומן אינו יהודי לסתת ולתקנם, אבל אם האינו יהודי מסתת אבנים שלו ומתקן קורות שלו, שחישיראל עשה עמו קיבולת על הכל, אפילו עושה זה לצורך ישראל, ואף שהוא מפורסם שעושה זה לצורך ישראל מותר, "שזה לא נקרא עדיין מלאכת ישראל", והוסיפו דבלבד שהאינו יהודי לא יסתתו בביתו של ישראל, וכמ"כ אם היה האינו יהודי מסתת אותם בשבת סמוך לבנין אין נכון הדבר, "משום מראית העין שלא יאמרו שכירו הוא", עכ"ל.

וצ"ע רב להבין החילוק, דהלא עיקר האיסור במחובר או לצורך מחובר כשהוא בקיבולת הוא משום מראית העין, שלא יאמרו ששכרו לעשות לו מלאכה בשבת, וא"כ מאי שנא כשהאינו יהודי מסתת ומתקן בשלו, סוף מידי מראית העין לא יצאנו, ע"כ צ"ל דכיון שעושה בשל" לא נקרא עדיין מלאכת ישראל, וא"כ מהיכתי תיתי לאסור, וא"כ הוא צ"ע מדוע הוסיפו דאין נכון הדבר שיסתת אותם סמוך לבנין "משום מראית העין שלא יאמרו שכירו הוא", הלא בשל" הוא עושה, ולא נקרא עדיין מלאכת ישראל, וצ"ע.

ונפק"מ בזה, מה יאה הדין במקום שרוב ככל האבנים והקורות באים משל ישראל, ואותו אינו יהודי מסתת אבנים שלו ומתקן קורות שלו, האם גם ככהאי גוונא נתיר לכתחילה הסתיות כיון שזה לא נקרא עדיין מלאכת ישראל, או דילמא כיון שמנהג אותו העיר שהאבנים באים משל ישראל איכא מראית העין, שלא יאמרו דלצורך מחובר של ישראל הוא עושה, וצ"ע.

יהודה הלל - רמת בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: אם הוא שכירו אין מועיל בשל" אבל כשלא בסמוך ועדיין אין שם ישראל עליו מה"ת שנאמר שכירו הוא, ומה שדן לאסור משום מראית העין, מה"ת נגזור.

יב

גוי העושה מלאכה בתלוש לצורך מחובר

כתב מרן בשולחן הטהור (סימן רמ"ד סעיף ב'): לפסול האבנים ולתקן הקורות אפילו בביתו של אינו יהודי אסור, כיון דלצורך מחובר הוא, ואם עשו כן לא ישקעם בבנין, עכ"ל. וביאר המשנ"ב (ס"ק ט"ו): דכיון דלצורך מחובר חשבוהו כמחובר, ולכן צריך למחות ביד הגוי אם זה בתוך התחום אף שעושה רחוק מהבנין. והרמ"א כתב: ויש אומרים דאם אינו מפורסם שהוא של ישראל שרי, ע"כ. וכתב המשנ"ב (ס"ק י"ז) דדעת היש אומרים להתיר אף במחובר ממש, והא דציין הרמ"א דיעה"ז על סתיות אבנים, כיון דבמחובר גמור אין מצוי שלא יהיה מפורסם שהוא של ישראל. ולענין הלכה הכרעה המשנ"ב (בס"ק י"ח) שלענין סתיות אבנים יש להקל כדברי היש אומרים, ואפשר דגם המחבר מודה לזה, אף לענין מחובר גופא אין להקל אפילו אם הבנין עומד במקום שאין ידוע שהוא שלו. ומה שכתב המשנ"ב דאפשר דאף המחבר מודה להקל לענין סתיות אבנים, זה צריך עיון גדול, דהא מרן השולחן ערוך כתב להדיא דאסור לפסול אבנים ולתקן הקורות אף בבית האינו יהודי, "כיון דלצורך מחובר הוא", ואם נאמר דאיידי דדוקא כשהוא מפורסם שזה של ישראל, אם כן אף שלא לצורך מחובר אסור, וכמ"ש מרן בסעיף ד' שמלאכת פרהסיא אפילו במטלטלין, כגון ספינה שידועה שהיא של ישראל, דינה כמו מלאכת מחובר, אלא על כרחך דהא דאסר מרן בסתיות אבנים הוא אף באינו מפורסם שהוא של ישראל, ואיך כתב המשנ"ב דאפשר דאף המחבר מודה

להקל בסתיות אבנים כשאינו מפורסם שהוא של ישראל, וצ"ע. אחד מבני החבורה - נוה יעקב קמניץ

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: השאלה היא בסתמא, אבל בידיעו שאין מפורסם אפשר דהמחבר מודה.

יג

בדין בנה האינו יהודי לישראל בית בשבת

סי' רמ"ד סעי' ג': אם בנו אינם יהודים לישראל בית בשבת באיסור, "נכון להחמיר" שלא יכנסו בו, עכ"ל מרן. דעת המגן אברהם ד" באיסור" שכתב השו"ע היינו איסור קל דמראית העין, דמדינא שרי משום דאדעתיה דנפשיה קעביד, וע"כ כתב השו"ע "דנכון להחמיר", וכעובדא דש"ס דהחמירו על עצמם שלא ליכנס לבית כזה, אבל אם היו שכירי יום, דמדינא אסור, יש בזה איסור מצד הדין ולא "נכון" בלבד, ונפק"מ הכא באופן שהאיסור מצד הדין והוה בפרהסיא, שלו לעולם יהא אסור ליכנס, ולאחרים בכדי שיעשו. עוד נתחדש בדברי השו"ע לפי המג"א, דאף כשהאיסור הוא אך ורק משום מראית העין, מצד "נכון להחמיר" לא יכנסו בו לא הוא ולא אחרים לעולם, וק"ו כשהאיסור הוא מדינא דלו עצמו לעולם אסור, נכון להחמיר דאחרים לא יכנסו בו לעולם אף אחר זמן דבכדי שיעשו, וכדמפורש בשעה"צ ס"ק כ"ז, ונפק"מ מזה לדידן לענין שכירי יום גבי אחרים, ודו"ק.

והקשה המג"א (לפירושו) בפסק השו"ע, דמאי שנא מהיהיא דסי' שכ"ה סעי' י"ד דפסק שם בשו"ע דאם עשה עכ"כ בשבת ארון או קבר בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית וכו', ואפילו כשהוא בפרהסיא אינו אסור אלא לאותו ישראל שנעשה בשבילו, אבל לישראל אחר מותר, והוא שימתיין בכדי שיעשו, ע"כ. וצ"ע מדוע לא הוסיף שם השו"ע דכיון להחמיר שאף אחרים לא יקברו בו עולמית, ותי' שאני התם דהעכו"ם עשאו מעצמו לצורך ישראל, מה שאין כן כאן שהוא שכר העכו"ם, ע"כ, א"כ הכא חמיר טפי מפני שהוא שכר העכו"ם.

אכן הט"ז פליג וס"ל דמסתמות לשון השו"ע משמע דאף כשנעשה הדבר באיסור גמור, אין אסור מדינא ליכנס לא הוא ולא אחרים אלא בכדי שיעשו (דבכדי שיעשו הוא תנאי מבואר לכו"ע), אכן גם לפי הט"ז "נכון להחמיר" שכתב השו"ע היינו לעולם גם לו וגם לאחרים, וכפי המג"א, וכן כתב להדיא באליה רבה (ס"ק ח') עיי"ש. אף בדבר אחד נחלקו, דלמג"א כשהאיסור מדינא ייאסר לו עצמו לעולם, ולט"ז אף לו בכדי שיעשו.

אכן נתקשה הט"ז לשיטתו מאי שנא מהיהיא דסי' שכ"ה דאסר השו"ע לו עצמו לעולם, ורמז הט"ז לתרץ שם (והביאו בשעה"צ ס"ק כ"א) דהתם משום דגנאי הוא שיקבר בקבר מפורסם שנתחלל בו שבת בשבילו.

ואני בעניתי תמה תמיהה גדולה לדעת הט"ז, ההיא קושיא שהקשה המג"א, מדוע לא הוסיף השו"ע בהיהיא דסי' שכ"ה דנכון להחמיר שלא הוא ולא אחרים אלא יקברו בו לעולם, ולט"ז טפי תיקני, דאם היהא דסי' שכ"ה חמיר טפי מטעם דגנאי הדבר וכו', ומטעם זה אסור לו עצמו לעולם, ואעפ"כ לא החמיר השו"ע וכתב דנכון להחמיר שלא יקברו בו לעולם, ק"ו בהיהיא דהכא דמדינא אף לו עצמו יהא מותר בכדי שיעשו, מדוע החמירו טפי היהא דנכון להחמיר, וצ"ע.

ואולי אף הט"ז ס"ל גבי האי קושיא כתי' המג"א דהתם עשה העכו"ם מעצמו, משא"כ הכא שהישראל שכר לעכו"ם, ודו"ק, וצ"ע. יהודה הלל - רמת בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: וודאי כן הוא.

יד

בדינא דהשוכר גוי לזמן שאסרו כחשיב שהישראל מרויח מעבודתו בשבת

השוכר גוי לזמן שיארוג לו בגד, להראב"ד אסור דיארוג בשבת דמשתרשי לישראל דיהי' פנוי למחר, ואפילו שאין הישראל מקפיד עליו על מה שמחסידי יום, ואפילו להרמב"ם למג"א אסור אם שכרו לארוג תמיד בשנה זו, ואף לט"ז אסור בשכרו לכל המלאכות (לרמ"א), דהישראל ודאי מרויח. וצ"ע מה איכפת לן מה שישראל מרויח, כיון שלא נחשב אמירה לעשות בשבת, ויכול ליבטל בשבת, וא"כ בשבת אדעתא דנפשיה קעביד, וככל אריס דהישראל ודאי מרויח ומ"מ שרי כיון שגם הגוי מרויח, ושטא שאני הכא דריווח הישראל ברור טפי מריווח הגוי דמריווח רק זמן, וחשיב מלאכת ישראל וצ"ע (ועיין נ"ב דסגי שהגוי ירויח פרוטה שיחשב אריסות, ויחשב אדעתא דנפשיה קעביד).

דוד שיפרין - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: באריגות בגד הוא מלאכת ישראל, ולכן כל תועלת מיקרי מלאכת ישראל, משא"כ אריסות לאו מלאכת ישראל היא.

טו

ביאור דינא דהרמ"א דשכרו לכל המלאכות לדעת הט"ז

כתב השולחן ערוך (סימן רמ"ד סעיף ה'): אם שכר אינו יהודי לשנה או לשתיים שיכתוב לו או שיארוג לו בגד, הרי זה כותב ואורג בשבת, כאילו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד שהוא עושה בכל עת שירצה, והוא שלא יחשוב עמו יום יום ולא יעשה המלאכה בבית ישראל, עכ"ל. והמשנ"ב (ס"ק מ"ד) כתב בשם המגן אברהם, שהכוונה בזה למי ששכר גוי כדרך השרים שיש להם סופר מיוחד או חייט מיוחד, שבכל עת שצריך השר לכתוב מחוייב לכתוב לו, ובעת שאין צריך יושב בטל, ולכן מותר לכתוב או לארוג בשבת, שהוא עושה בכל עת שירצה, שהרי אין הישראל אומר לו לעשות בשבת, ואם רצה עושה למחר, ואין הישראל מרויח ממה שהגוי עושה בשבת.

ולאחר שהביא המשנ"ב פירושו של המגן אברהם, כתב דמהט"ז משמע שגם אם שכרו לכתוב לו תמיד או לארוג לו תמיד ג"כ שרי, דנחשב הדבר לקבלנות, שהרי אין מקפיד עליו אם יבטל איזה יום, אבל אם מקפיד עליו שלא יבטל אף יום לכולי עלמא אסור, דהוי כצוהו לעשות ביום השבת.

והנה הרמ"א כתב על הדין הנ"ל של השולחן ערוך: ודוקא ששכרו למלאכה מיוחדת כגון בגד לארוג או ספר לכתוב, אבל ששכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות לכולי עלמא אסור, עכ"ל (והביאור הלכה העיר דהבית יוסף לא פסיקא ליה דין זה, אלא כתב בלשון "אפשר"). וביאר

שיכול למנוע הפסידא ע"י שיחכיר המכס לגוי בשבת, שבה אין איסור כלל מעיקר הדין (ורק משום מראית העין הו"ל ליאסר אילולי דהוא פסידא), אמאי נתיר לו ליתן לגוי בקבלנות, שבה הוא אסור מעיקר הדין, וצע"ג. [ובדרך קצר נקשה דכיון דחכירות המכס לשבת הוא כמכירת המכס ליום וכמ"ש המג"א, א"כ אין איסור כלל מעיקר הדין להחכיר המכס לשבת, וכמ"ש במ"ב סי' רמ"ג ס"ק י' ו"כ שמותר היכא שמוכרו לו לגמרי בכל ע"ש" (ומשמע שם בשעה"צ דכוונתו שמוכר לשבת בלבד), וא"כ אמאי משום פסידא נתיר לו ליתן בקבלנות שאסור מעיקר הדין, והרי יכול למנוע הפסידא ע"י מכירת המכס לשבת שבה מותר מעיקר הדין].
יונה שטרנבוך - רמת בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: אם היה האיסור מעיקר הדין לא היו מותרין במקום הפסד.

יח

האם משום פסידא שרינן במכס בשכירות חודש
בשעה"צ סי' רמ"ד ס"ק ל"ג כתב לענין ישראל שמשכיר פועל בקיבולת לעבוד בבישול המלח, דשרי לפמ"ג משום הפסד אף לקבוע לו מלאכתו בשבת כמו במכס, וכתב השעה"צ דלפי הפמ"ג יהיה מותר גם בשכרו לחודש משום פסידא. וצ"ב דבריו היכן מצינו דמשום פסידא שרינן במכס (שהוא מקור הדין) גם בשכירות חודש, דלהדיא חילקו הפוסקים דשכיר יום אסור וקיבולת שרי [אע"פ שקובע לו שיעבוד בשבת], והיכן מצינו ששכיר חודש עדיף משכיר יום שאסור, ולענין מכס לא הוזכר היתר זה דישכיר חודש שמעון בן גיגי - רוממה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: גם לח"א משמע דרק שהישראל מרויח בזה, ולא כמו שכיר יום רגיל, והיינו כיון שלא קבע בשבת לא מיקרי שכיר לגבי שבת.

ברכת ישר כח מרובה להגאון רבי נתן קופשיץ שליט"א ששם עינו הטובה ליישב תמיהות האברכים כיד ה' הטובה עליהם. כמו כן יישר כח להרה"ג יהודה לייב קובר שליט"א על סיועו המרובה למדור זה. מכיון שהגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א היה טרוד בהכנת ספרו החדש העומד לראות אור בקרוב בעזה"י לא אסתייעא מילתא לקבל תשובותיו.

שהדרך להקפיד. וצ"ע דהרי ברמ"א סי' רמ"ד ס"ה ובסוף סי' רמ"ז מבואר דבשכרו לכל המלאכות אסור, משום שאז בטוח שישראל מרויח מזה שעובד בשבת, מבואר שקולת הט"ז בשכרו לכתובה משום שלא בטוח שיהיה לו כתיבה לכל השנה, ולא מיירי שמזומן לגוי מלאכה לכל הזמן שמושכר, ובמרחץ לכאורה הוי כשכרו לכל המלאכות דאסור אף להט"ז גם כשלא מקפיד על ביטול איזה יום.

דוד שיפריץ - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כנ"ל.

לפי מה שכתבתי לעיל על אות ט"ו אתי שפיר, דודאי קולת הט"ז היא משום "שאין מקפיד על ביטול איזה יום", ואף שבטוח שיהי' לו כתוב כל השנה, ובאמת לפי"ז אף בשכרו לכל המלאכות מותר להט"ז לדעת הרמב"ם, ולכן במרחץ מתיר המשנ"ב להט"ז אילו לא הי' מקפיד, אף שבטוח שירויח, שהרי מרחץ זה כמו שכרו לעשות לו מלאכה תמיד, ואף בזה התיר המשנ"ב לדעת הט"ז משום שאין מקפיד.

מאיר פרידמן - רמת ויזניץ חיפה

יז

אמאי משום פסידא מתירים ליתן בקבלנות
בסי' רמ"ד ס"ו כתב השו"ע דיהודי שקנה המכס יכול לשכור אינו יהודי בקבלנות, ואף שלא התירו ליתן לגוי בקבלנות, אא"כ אינו מצווה לעשות ביום השבת, ובנדו"ד הרי קובע לו לעשות המלאכה בשבת, ומ"מ במקום פסידא התירו. וברמ"א הוסיף דה"ה דיכול להחכיר המכס בשבת לגוי, ובמג"א ביאר שם דאין בזה חשש דשכר שבת, דכשמחכיר לו המכס לשבת ה"ה כקונה ממנו המכס של אותו יום, ודמי מקח אינם שכר שבת.

ותמהני דכיון דבחכירות לכא' אין בזה איסור מעיקר הדין אף שמחכיר לשבת בלבד, והטעם פשוט שהרי בחכירות חייב הנכרי לשלם ליהודי דמי החכירות, אף אם בפועל לא עבד הגוי כלל בשבת, וא"כ אין ליהודי שום ענין שהגוי יעבוד בשבת, וכשהגוי עובד בשבת ודאי דרק אדעתא דנפשיה קעביד (אבל בקבלנות בזה כל יסוד ההיתר הוא משום שמצד היהודי א"צ לעבוד בשבת דייקא, ויכול לעשותו ביום אחר, ולכן כשקובע מלאכתו לשבת נפל יסוד ההיתר דקבלנות בבירא, ואסור מעיקר הדין), וכל טעם האיסור להחכיר לשבת בלבד אינו אלא משום איסור שכר שבת, וכ"ה להדיא בטור ס"ס רמ"ג, וא"כ כיון דבנדו"ד כשמחכיר המכס לשבת בלבד אין בזה כלל איסור שכר שבת, וכמו שביאר המג"א דהוי כמכירת המכס ליום, א"כ יש לתמוה דכיון

המשנ"ב (ס"ק כ"ט) דינו של הרמ"א, דכיון ששכרו לכל המלאכות קרוב לודאי שיצטרך למחר למלאכה אחרת, ואם כן מרויח הישראל ממלאכת הגוי בשבת. וציון השער הציון (ס"ק ל"א) דהמקור לביאור זה הוא מהמגן אברהם.

והשתא יש לתמוה, דהמגן אברהם אתי שפיר לשיטתו דביאר דינא דהשלחן ערוך דאייירי כשאינו ודאי שמרויח, דפעמים יושב בטל, וממילא מובנים דברי הרמ"א דכששכרו לכל המלאכות ודאי שמרויח לכן אסור, אולם לפי מש"כ המשנ"ב דמהט"ז משמע דאף כששכרו לארוג לו תמיד, ומרויח ממה שהגוי עושה בשבת ג"כ שרי, כיון דאינו מקפיד עמו אם יבטל איזה יום, אם כן מהו טעמו של הרמ"א שמחמיר כששכרו לכל המלאכות, והרי סוף סוף אינו מקפיד אם יבטל איזה יום, והוי קבלנות לדעת הט"ז, ומאי נ"מ אם שכרו למלאכה אחת לעשות תמיד לבין שכרו לכל המלאכות, והרי בשניהם הישראל מרויח ממה שעושה בשבת, ואעפ"כ יש להתיר כיון דלא מקפיד עמו אם יבטל איזה יום, וצ"ע.

אחד מבני החבורה - נוה יעקב קמניץ

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בשכרו לכל המלאכות לא שכיח כ"כ שלא יקפיד עליו.

לכאורה נראה לומר דלדעת המשנ"ב הט"ז חולק על הרמ"א, וס"ל כהצד השני שבב"י שגם "בשכרו לכל המלאכות" ס"ל לרמב"ם שמוותר, שהרי הפמ"ג כתב באשל אברהם ס"ק ט"ו ששכרו "לעשות לו מלאכה תמיד", ויתר חמור מ"שכרו לכל המלאכות", עיי"ש. ואם כתב המשנ"ב בס"ק כ"ד דלחט"ז מותר לדעת הרמב"ם בשכרו "לעשות לו מלאכה תמיד", כ"ש שמוותר ב"שכרו לכל המלאכות", כיון שאין מקפיד על ביטול יום, ולכן בס"ק כ"ט שביאר המשנ"ב דעת הרמ"א, ביארו רק לדעת המ"א, ואף ציון ע"ז בשעה"צ ס"ק ל"א "מגן אברהם", משום דשיטת הרמ"א נכון לדעתו רק לפי המ"א, דלדעת הט"ז גם בשכרו לכל המלאכות נחלקו הרמב"ם והראב"ד.

מאיר פרידמן - רמת ויזניץ חיפה

יז

השכרת מרחץ לגוי כשאינו מקפיד

סי' רמ"ד ס"ה: השוכר גוי לשנה שיכתוב, הרי זה כותב בשבת, ופירש הט"ז אף שישראל מרויח בעשייתו דיכול לכתוב מחר, שרי כשאין הישראל מקפיד על מה שמחסיר יום. ועפ"ז כתב המשנ"ב סי' רמ"ג ס"ק, שאינו יהודי ששוכר מרחץ, אסור שישראל יקח שכר השבתות אפילו להט"ז, משום

רבי בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"
הגאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פנירי שליט"א

האיר המזרח

הרה"ג חיים פרזון שליט"א
כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש ורו"כ אהל משה

שינויים בפסיקה לשיטת רבותינו הספרדים זיע"א מהנפסק בספר משנה ברורה

(שם) שלדידן שנקטינן כדעת מרן גם במקום הפסד גדול אין להתיר, אלא כשיבואו לחלוק נוטל האינו יהודי שכר השבתות כולם, והשאר חולקים אותו וכמ"ש מרן (שם).

שאינ לשלוח אגרות ביד הגוי גם לפני יום שישי

כתב מרן (סי' רמ"ו ס"א) "שולח אדם אגרת ביד אינו יהודי, ואפילו בערב שבת עם חשיכה, והוא שקצץ לו דמים, ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת, ואם לא קצץ אי לא קביע בי דואר (פי' איש ידוע שכל כתב אלו יובל, והוא משלחן למי ששלוח אליו) במתא אסור לשלוח אפילו מיום ראשון, ואי קביע בי דואר במתא משלחן אפילו בערב שבת, והוא שיהא שהות ביום כדי שיוכל להגיע לבית הסמוך לחומה", ע"כ. וכתב הרמ"א שיש מתירין אפילו לא קצץ ואפי' לא קביע בי דואר במתא, אם משלחו ביום ה' או קודם לכן, ושיש לסמוך עליהם אם צריכים לכך, ע"ש. הנה דעת המתירין הם הרא"ש והר"ן שהביאו לברייתא בגמ' (שבת ט) שאומרת כן שברביעי וחמישי מותר, אבל מרן בב"י (ד"ה ומ"ש וברביעי) הביא שהרי"ף והרמב"ם השמיטו לברייתא זו, וביאר בספר תוספת שבת (ס"ק ד') שלשיטתם בלא קצץ אדעתא דישאל קעביד, ואסור אפילו ברביעי וחמישי, ושכן ס"ל למרן הביא דבריו בספר כף החיים (אות י"ג), א"כ לדידן דנקטינן כדעת מרן גם ברביעי וחמישי אסור לשלוח אגרות ביד הגוי אלא באופנים שנזכרו בש"ע, דהיינו או בקצץ או בנותן לו שהות כדי שיוכל להגיע לבית הסמוך לחומה מבעוד יום, ובאופן שקביע בי דואר במתא.

בדין הפלגה ונסיעה בע"ש לדבר מצוה

כתב מרן (סי' רמ"ח סעיפים א'; ד') שמותר להפליג בערב שבת בספינה כשהולך לדבר מצוה, וכן לצאת בשיירא בערב שבת כשהולך לדבר מצוה, ובתנאי שיפסק עם הגוי שישבות, וכתב הרמ"א בהגה (ס"ד) לדברי ר"ת המובא בטור שסובר שכל מקום שאדם הולך כגון לסחורה או לראות פני חבריו, חשוב הכל דבר מצוה, ושאינ חשוב דבר ורשות אלא כשהולך לטיל, ע"ש. הנה מרן בב"י כתב (ד"ה ומ"ש רבינו דלראות) על סברת ר"ת הנ"ל, שאין כל הפוסקים מודים לר"ת בזה, ושכן משמע מדברי הרי"ף והרא"ש, ושכ"כ הריב"ש (סי' ק"א) על דברי ר"ת שקולא יתירא היא, ע"ש. ולפ"ז מש"כ המ"ב (ס"ק ל"ד) לדברי הא"ר שמיקל לצאת בשיירא כדי לגבות מעות מאינו יהודי החולה, דלא גרע מהולך לסחורה, ע"ש. לדידן דקי"ל כדברי מרן בב"י שבהולך לסחורה לא מקרי מצוה אין להקל, אלא יש לנקוט כדעת המ"א שהביא שם המ"ב, שרק כשהגוי גוסס שרי דאז מקרי פסידא, וכמו כן מש"כ המ"ב (ס"ק ל"ו) על סברת ר"ת שבמקום שלא נהגו להקל, אין כדאי לתכחילה להקל, ומשמע שבמקום צורך יש להקל, לדידן אין להתיר בכל גווני.

ירצה שלא ברשות ישראל, ויזקוף הדמים על האינו יהודי, ואחריות השוורים על האינו יהודי, מותר, ויש מתירים אפילו לא יהא רשות ביד האינו יהודי להוציאה ע"י שיזקוף הדמים על האינו יהודי במלוה, ויחזור האינו יהודי ויעשם אפותיקי לישראל או יהרהינם אצלו, ובלבד שלא יאמר לו מעכשיו, ויש מתירים ע"י שיהייר את האינו יהודי שלא יעשה בה מלאכה בשבת, ואם יעבור ויעשה תהיה אחריות עליו ואפילו מהאונסים, ויכתוב כן בערכאותיהם, דהשתא אם בא לעשות בה מלאכה בשבת אינה בהמת ישראל, שהרי קנאה האינו יהודי להתחייב באונסיה", ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה שכל צדדי היתרים אלו הלכתא נינהו, ושיכול לעשות איזה מהם שירצה, ושאיפילו אם הבהמה כולה של ישראל דינו כאילו היתה בשותפות האינו יהודי, רק שיפרסם שעשה בדרך היתר, ע"ש. הנה בסעיף ד' כתב מרן "ישראל שהשכיר שוורים לאינו יהודי לחרוש בהם וחורש בהם, יש מתירים אם קיבל עליו האינו יהודי אחריות מיתה וגזלה וגניבה ויוקרא וזולא, ויש אומרים דכיון שאין האינו יהודי יכול למכרה אם ירצה נקראת בהמת ישראל", ע"כ. ולפי מאי דקי"ל דיש ויש הלכה כיש בתרא, א"כ דעת מרן לפסוק כדעה האחרונה, ומש"כ מרן בסעיף ה' שיש מתירים ע"י שיהייר את העכו"ם וכו', ביאר הרב יהודה עייאש זיע"א בפספוס מטה יהודה (אות י"ב) דשם מיירי במזהיר העכו"ם שלא לעשות בשבת, והזקיקו אחריות מפני כן. והמ"א (ס"ק ט"ז) חילק ששם מרן מיקל כיון שהבהמה בשותפות עם העכו"ם, משא"כ כשהבהמה כולה של ישראל זה מה שפסק מרן בסעיף ד' לאסור, א"כ לדבריו גם במזהיר ליכא למשרי כשכל הבהמה של ישראל, וכ"כ התו"ש (ס"ק ט"ז). והגר"א מבאר שהיש מתירין הנ"ל בסעיף ה' ס"ל כדעת היש מתירין בסעיף ד', ולדבריו סתמות מרן בסעיף ה' היא כדעת המחמירין בסעיף ד'. הביא דבריו המ"ב (ס"ק כ"ה וס"ק כ"ט), ועיין עוד בשער הציון (ס"ק ל"ו). א"כ לפי דברי המ"ב במזהיר שרי ושלא במזהיר אסור, ואין חילוק בין חציה של ישראל וחציה של עכו"ם לכולה של ישראל, ולפ"ד המ"א והתו"ש בכולה של ישראל אסור, בחציה של ישראל וחציה של עכו"ם שרי, ולגר"א בדעת מרן אין בכולה של ישראל בין בחציה של ישראל וחציה של עכו"ם, וכן גם במזהיר שלא יעשה בה העכו"ם מלאכה בשבת ליכא למשרי, א"כ לדידן שקבלנו הוראות מרן אם באנו לצאת מכל החששות אין להתיר בכל גווני להלוות בהמתו לעכו"ם, גם אם חציה של העכו"ם, וגם אם יזהיר את העכו"ם שלא יעשה בה מלאכה בשבת, ושאם יעבור תהיה האחריות על העכו"ם.

ישראל ואינו יהודי השותפין בבהמה ורוצים לחלוק השכר בסתם
כתב המ"ב (סי' רמ"ו ס"ק כ"ד) שכשישראל ואינו יהודי שותפין בבהמה, במקום הפסד גדול מותר השכר בדיעבד כשלא התנו מתחילה כשקנו אותה שיטול הגוי בשבת וישראל ביום חול כשחלקו סתם, ע"ש. הנה כ"ז לשיטת הרמ"א בסימן רמ"ה ס"ה, וכבר כתבנו

בדין השכרת כליו לעכו"ם
כתב מרן (סי' רמ"ו ס"א) "מותר להשאיל ולהשכיר כליו לאינו יהודי, ואע"פ שהוא עושה בהם מלאכה בשבת, מפני שאין אנו מצוים על שביית כלים, ויש אומרים דכלים שעושין בהם מלאכה כגון מחרישה וכיוצא בה אסור להשכיר לאינו יהודי בערב שבת, וביום החמישי מותר להשכיר לו, ובלבד שלא יטול שכר שבת אלא בהבלעה, כגון שישכיר לו לחודש או לשבוע" ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה שהעיקר כסברא האחרונה, ע"ש. הנה ידוע דאנן קי"ל כדעת מרן, וכאן הרי פסק בסתם להקל, וכדעת הרי"ף והרמב"ם, וכן עיקר. וכן מבואר בדברי הגר"ח זצ"ל בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"ג סי' כ"א) שנתן עצה לבעל בית מרקחת במקום פסידא להשכיר בערב שבת לגוי את חנותו את הסממנים ואת הכלים, ע"ש. ומ"מ כתב הכף החיים (אות ג') דהיכא דאפשר יש להחמיר, דירא שמים יצא את כולם, ע"ש.

שאינ להשאיל לעכו"ם כלי סמוך לכניסת השבת גם בעיר המוקפת חומה והעכו"ם גר בעירו

כתב מרן (סי' רמ"ו ס"ב) "אסור להשאיל שום כלי לאינו יהודי בשבת ואפילו בערב שבת אם הוא סמוך לחשיכה, כל שאין שהות להוציאו מפתח ביתו של המשאיל קודם חשיכה, מפני שהראה סבור שישראל ציוהו להוציאו", ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ט') שהראש העיר מוקפת חומה שמותר לטטל בכולה, והעכו"ם גם כן גר שם, מותר להשאילו כלים שאין עושין בהם מלאכה, ע"ש. הנה אין זה אלא לטעם המוזכר בשו"ע, מפני שהראה סבור שישראל ציוהו להוציאו. ומקורו בדברי הסמ"ג והתרומה. אמנם הרמב"ם כתב (הלכות שבת פ"ו ה"ט) הטעם שכשיצא הגוי מביתו בשבת וחפץ הישראל בידו, יראה כמי שהלווה לגוי או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת, ע"ש. הביא דבריו המ"א (ס"ק ו'), ונשאר בצ"ע על השו"ע שלא הביא לטעם הרמב"ם, וסיים שיש להקל בעת הצורך, ע"ש. והנה גם הרב שבתי וינטורה זיע"א בספרו נהר שלום (אות ב') העיר על הט"ז שהקיל בזה, שלהרמב"ם אסור. וכן הרב יצחק טייב זצ"ל בספרו ערך השולחן (אות ב') הביא שכהרמב"ם כן ס"ל לאורחות חיים, לכלבו ולרשב"ץ, וסיים שכן יש להחמיר, הביא דבריהם בספר כף החיים (אות טו"ב).

שאינ להתיר למכור בהמתו או להלוותה לעכו"ם גם באופן שיקבל עליו העכו"ם לכל האחריות, וגם כשמהירו שלא יעשה בה מלאכה בשבת

כתב מרן (סי' רמ"ו ס"ה) "אם ישראל ואינו יהודי שותפין בבהמה, מותר לעשות בה אינו יהודי מלאכה בשבת ע"י שיתנה עם האינו יהודי בתחילה כשקנו אותה שיטול האינו יהודי בשבת וישראל ביום חול, ואם לא התנו מתחילה אסור אע"פ שהתנו אח"כ, ואם ילוה אותה לאינו יהודי בהלוואה גמורה שיהא רשות בידו להוציאה אם

מקור הלכה

סימן רמ"ג השכרת שדה ומרחץ וכיוצא בלגוי בשבת

ישנם אופנים שמוותר ליתן לגוי את חנותו או שדהו או שאר עסקים שלו בשבת, כדי שהגוי יעבוד בו, ויתן ליהודי שכר על כך, וישנם אופנים שאסור. ויש בזה פרטים, וכמו שיבוארו בעזה"י: א. אם הגוי נותן ליהודי חלק מן הרווחים, מותר [כגון "אריס" בשדה שנותן לו חלק מן הפירות כפי שהשדה תוציא, או "חוכר" שנותן לו סך פירות קצוב ובין אם לא תוציא, או "שוכר" שנותן לו סך מעות קצוב, וכיוצא], משום שנחשב שהגוי עובד לעצמו, והיהודי נהנה ממילא.¹

אבל אם הגוי נותן ליהודי את כל הרווחים היוצאים מן העסק, והיהודי נותן לגוי איזה דבר קצוב על עבודתו, הרי זה אסור מן הדין, כיון שבזה הגוי הוא שלוחו של היהודי, והישראל נהנה ממלאכת הגוי בשבת. ועיקר האיסור בזה הוא בדבר שאם הגוי לא יעשנו בשבת יהיה הפסד ליהודי הריוח של אותו יום, וכמו חנות ועסק שפעיל בשבת. אבל דבר שיוכל הגוי לעשותו גם בחול, כמו לזבל ולחרוש את השדה, אף אם הגוי עושה בשבת אין בזה איסור מצד שהגוי כשלוחו של ישראל, אבל יש איסור משום מראית העין, כאשר הוא מקום שאין רגילין בשכירות אלא באריות, שיבואו לחושדו שהוא שכיר יום של היהודי, וכדלהלן.

ב. גם במקום שהגוי נוטל כל הרווחים, ונותן ליהודי דבר קצוב, אע"פ שמן הדין מותר, מ"מ אסורו חז"ל מפני מראית העין שמא יבואו לחשוד שהגוי עושה המלאכה בשליחות הישראל. אך בזה יש אופנים שאין חשד, ומותר:

א. כל החשש הוא דוקא בדברים שאין דרך ליתנם באופן שהגוי יטול כל הרווחים כנ"ל, ולכן יבואו לחושדו ששכר את הגוי בכך וכך ליום, ונמצא שהגוי עושה מלאכה ליהודי בשליחותו. אבל דבר שדרך ליתנו באריות או בשכירות וכדו, באופן שהגוי הוא שנוטל כל הרווחים, ונותן ליהודי דבר קצוב, ה"ז מותר. [ויש דברים שמוותר רק באריות ולא בשכירות, אע"פ שאין היהודי מקבל את כל הרווחים].²

ודבר זה תלוי בכל דבר לפי ענינו ולפי מנהג רוב אנשי המקום. בין להקל ובין להחמיר [ומן הסתם, בשדה מותר שלאריות עומדת, ומרחץ אסור, ותנור אסור, ורחיים מותר. ועד"ז בשאר דברים, וכפי הענין].³ כל החשש הוא רק בדבר ששמו של היהודי על הדבר, ויודעים שזה של יהודי, אבל אם הוא דבר שאינו נקרא על שם היהודי, מותר.⁴

וכן אם העסק אינו של היהודי, אלא שכרו מגוי וחרו והשכירו לגוי אחר, ה"ז מותר, כיון שבאופן זה אין שם היהודי נקרא עליו. והוא הדין אם היהודי קנה אותו, ומיד השכירו לגוי אחר, הרי זה מותר. אך כל זה בתנאי שלא ישב בה היהודי בנתיים. [ועיין בהערה הפרטים, ובאיזה אופנים מותר].⁵

ג. כל החשש הוא רק כשאין ידוע אופן השכירות, אבל אם מפורסם שהיהודי השכירו לגוי באופן המותר, ה"ז מותר, וכגון שכבר השכירם שנה אחר שנה (בימות החול), ונתפרסם הדבר שאינו שוכר פועלים אלא משכירים.⁶

וכן אם כולם יודעים שדרך הדבר להשכיר לגוי בהיתר ה"ז מותר, וכגון שיש לו מרחץ בחצירו (ולא ברשות הרבים), ואין רוחצים בו אלא שכני המרחץ דווקא, והם יודעים שהוא משכירו בהיתר, ה"ז מותר.⁷

ד. כל החשש הוא רק כשהוא בתוך התחום של ישוב יהודים, אבל מחוץ לתחום אין חשש.⁸ ודע, שכל היתרים אלו הם רק בדבר זה שאסור משום מראית העין, אבל דבר שנאסר מן הדין, דהיינו שהגוי עובד בשליחות היהודי ונותן ליהודי הרווחים, אין היתר כלל, וכנ"ל באות א"י.⁹

ו. דע עוד שהדבר פשוט שכל הנ"ל הוא כשנותן לגוי, אבל ליתן ליהודי מומר, הרי זה אסור מן הדין בכל אופן ובכל דבר, שהרי המומר יבא לעבוד בשבת, והיהודי עובר בלפני עור לא תתן מכשול.¹⁰

ג. כל הנידון הנ"ל שיש אופנים שמוותר (כשהגוי נוטל הרווחים ונותן לישראל דבר קצוב), הוא דווקא כשמשכיר או מחכיר את הדבר למשך שנה או חודש או שבועי,¹¹ ונותן לו שכר על השבת בהבלעה עם ימות החול,¹² אבל אם הוא לפי ימים, הרי זה אסור מן הדין, משום שכר שבת. [וגדולה מזו יש להחמיר, שאם רוב אנשי העיר דרכם להשכיר לפי ימים, לא ישכיר היהודי אפילו למשך חודש או שנה, משום מראית העין שיאמרו שהוא נוטל שכר שבת].¹³

ויש אפשרות למכור את הדבר לגוי למשך שבת, וכך בכל ערב שבת מוכרו לגוי, ואז אין בזה איסור כלל.¹⁴

ודע, שאם עבר והשכירו במקום שהיה אסור לעשות כן, נחלקו הפוסקים אם שכרו מותר או אסור. ולהלכה, כתבו האחרונים שהדבר תלוי, שאם הוא דבר שאסור מן הדין, שכרו אסור, וכגון שהשכירו לגוי לפי ימים, ואסור משום שכר שבת, אבל אם הוא רק משום מראית העין וכמו בדינים הנ"ל, והשכירו למשך שבוע או חודש שעל ידי זה שכר השבת בהבלעה, שכרו מותר.¹⁵ ולדעת מרן השו"ע בכל אופן שכרו אסור.¹⁶ [וכל דבר שהוא משום קנס לא קנסו אלא אותו, אבל לבנו או לאחרים מותר, ולכן מותר ליתן השכר לצדקה, אבל דבר שאסור מדינא אסור השכר בכל אופן].¹⁷

1 עיין ע"ז (דף כא): ובתוס' ושא"ר, ובטור וב"י כאן, וכ"פ בשו"ע כאן. וכל הקפידא בדינים אלו הוא דווקא כשהגוי עובד בשבת, ובזה יש אופניים שאסור, אבל אם מתנה עם הגוי שלא לעבוד בשבת והגוי אינו מצייט לו, ה"ז מותר, ופשוט. וכ"ה בכה"ח אות א' ועוד בכ"מ לקמיה. עוד יש לצייט מה שהעיר הכה"ח אות ח' בשם הערו"ת, שמה שמוותר להשכיר השדה וכו' לגוי, אין זה אלא בחוצה לארץ, אבל בא"י בלאו הכי אסור להשכיר להם, וכמשי"כ ביו"ד סי' קנ"א, ואפילו בדרכי היתר. 2 עיי' פרישה סק"ג עפ"מ"ש בחו"מ. וע"ע בפמ"ג כאן. 3 דכיון שהגוי נוטל כל הרווחים, ה"ז אדעתא דנפשיה, ומה שנותן איזה הנאה מזה ליהודי הוא ממילא, וכמשי"כ הר"ן ה"ד בב"י ומפרשים. וכ"כ שא"ר, וכ"פ הרמ"א ס"א. 4 ואם שכר את העכו"ם בקבלנות לשנה, ולא קצב לו שכר קבוע כמה יתן לו, ה"ז אסור. כה"ח אות ט' בשם פתה"ד, ודלא כהת"ש שכתב שזה כמו קצץ. 5 דכיון שהיהודי נוטל הרווחים, נחשב שכל עיקר עבודת הגוי הוא לישראל, ואח"כ הישראל נותן לו הנאה, וכ"ה בפוסקים כאן. ועיין משנ"ב סק"ה שביאר שכל דבר שהוא בשליחותו של ישראל ה"ז איסור גמור, וכמשי"כ בכ"מ דאמירה לגוי שבות וכו'. [ומה שדן שם ובשעה"צ בגדר האיסור דיש מי שחשש שהוא מדאורייתא, עיין בדברינו בסימן ש"ז בפתחה לדיני אמירה לעכו"ם מה שכתבנו בזה, וכן בכה"ח כאן סוף סי' רמ"ד העיר בזה דהלכה רווחת בישראל דאינו דאורייתא, וכמשי"כ הפוסקים]. 6 היינו שהתירו אף בשדה אלא באופן שהדרך ליתנו באריות, ולבסוף הוא נותן לו חלק בפירות, שבה רואים שאכן הוא כאריס, ולא יבואו לחושדו שהוא שכיר יום, והם הם דברי המשנ"ב להלן סק"י (ומקור הדברים בראשונים שהביאם בב"י בסימן רמ"ד). ורמזו במשנ"ב כאן בסוף ההקדמה, וכמשי"כ בשעה"צ אות ב'. 7 שו"ע ס"א, וכדמפרש ואזיל שתלוי לפי הענין אם דרך ליתנו באריות או בשכירות. וכ"כ בשו"ע סעיף ב' בהיתר השני וכן אם מנהג רוב וכו'. ועיין בבאור הכה"ח שם אות ז"ד בשם האחרונים, ובקבלנות בכל אופן אסור. 8 היינו החילוק שכתבנו (בהערה שלפני הקודמת), בין שדה שלא איכפת לו מתי יעסוק בו, לבין שאר דברים שיש לו קפידא על כל יום ויום. 9 בשו"ע נקט שתלוי מה הדרך באותו מקום, אבל הרמב"ם בפ"ו משבת כתב בהדיא שתלוי לפי רוב אנשי המקום. ועיי' בביה"ל ד"ה שכן. 10 ונזכרו פרטים אלו בשו"ע כאן ס"א, ולהלן בסימן רמ"ד נזכר דין בית, ועיי' בט"ז שם. ובכה"ח כאן אות י"א כתב דין פונדקי שמוותר, וע"ע כה"ח אות ו' שהביא דין צידת דגים, עיי"ש. ומ"מ ד"ז עשוי להשתנות, והכל לפי הענין, וכמו שהעיר בזה בכה"ח אות י' בשם המ"מ. 11 שו"ע ס"א. 12 ועשוי להשתנות ג"כ. וע"ע להלן ס"ב. 13 משנ"ב סק"ו, וכן להלן סי' רמ"ד סק"ד ה'. 14 רמ"א בסעיף ב', שאם התנור או המרחץ אינם של ישראל רק שכרם מגוי וחרו והשכירו לגוי, מותר, כיון שאין שם הישראל נקרא עליו. ע"כ. וכתב בשם תשו הגאונים שהוא הדין אם קנה מגוי ולא ישב בה הישראל ולא נקרא שמו עליו, שמוותר להשכירם, וכ"פ להלכה המג"א וט"ז וש"א. [ועיין כה"ח אות כ"א שכתב דמשמע מדברי תשובת הגאונים שכל שקנה ולא ישב בה מותר להשכירה, הוא אפילו אם קנה בפרהסיא, אולם בתו"ש משמע שאם שקנה כתב והעלה בערכאות שלהם ומתפרסם מיד אסור, וה"ד בחת"ס. והתקנה לזה, א. שיכתבו בערכאות גם את השכירות או הקבלנות,

וכיון שמתפרסם לכל שקבלן הוא מותר. (חת"ס שם). ב. שאם יעשה את החכירות או האריות לפני עשרה מישראל, הרי מתפרסם הדבר ומותר (כה"ח שם). ועיצה זו טובה במציאות, כיון שאין דרך לכתוב את השכירות בערכאות]. וכן הזכיר דין זה בכה"ח לעיל אות ג'. וע"ע שם באות ד' שאפילו כשהיהודי בנאו מותר. ומה שהרמ"א לא כתב הדין בקנה רק בשכירות, היה נראה ליישב עפ"ד האחרונים הנ"ל בסמוך דס"ל שאינו מותר רק בשלא נתפרסם, וכיון שבמכר הוא מתפרסם שהוא של היהודי לא מהני, דו"ק. ובאופן אחר כתב במש"י שהרמ"א בא לומר רבנותא שאפילו בשכר אין להתיר אלא דווקא בלא ישב בה, שאם ישב בה קצת ה"ז נחשב שלו. ע"כ. [וקצת קשה לפירוש זה היאך הוא נשמע מדברי הרמ"א דמירי בלא ישב בה, ובשלמא לתירוצינו הראשון ניחא, דסתם מכר הוא בערכאות שלהם ומתפרסם, אבל לפירוש זה קשה. וי"ל דזה נלמד ממש"כ הרמ"א "רק שכרם וכו' וחרו והשכירם" וכו', ומשמע ליה דהיינו שמיד השכירם]. ולעצם הדין כשישב בה קצת, הנה בקנה לכו"ע לא מהני ואסור, אבל בשכירות נחלקו בזה האחרונים, וכמבואר במשנ"ב סק"ד וכה"ח אות כ'. ולהלכה המשנ"ב סק"ד נטה לדעת המתירים אף בישוב בה, כיון שהוא רק בשכירות, וכה"ח פסק להחמיר. וכן עיקר להחמיר בזה, אמנם במקום צורך יש מקום להקל, וכמשי"כ בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סי"א להתיר כאשר יהיה שלט שלא כתוב בו שם היהודי כי אם שם הגוי, וגם יפרסם שאין לו חלק בחנות, ויסגור החנות חודש ימים וכו'. ולסיכום: בשכירות ובקניה - מותר ליהודי להשכיר לגוי מיד אחר השכירות או אחר הקניה, ובתנאי שהיהודי לא ישב בו בינתיים, ואפילו אם היהודי בנאו בעצמו ג"כ הדין כן. [ויל"ע בכמה זמן אסור לישב בו, ובמשי"כ שם כתב "קצת חדשים". וצ"ע שאפשר שאף בחודש אחד אסור, וכדחזינו בכ"ד שבחודש אחד נחשב קבוע באותו מקום לכו"ל מילין]. אמנם נראה דדווקא אם ישב בה לא מהני, אולם בעצם שהיא שלו אין בזה חשש, ואף כשישב בה יש מקום להקל במקום צורך כששכר מגוי ומשכיר לגוי, כאשר יפרסם שאינה שלו, ויהיה שלט של הגוי, ויסגרנה חודש ימים וכו'. וישאל חכם, ועוד מבואר שכל ההיתר הוא בקנה או שכר מגוי דווקא, אבל אם קנה מיהודי וחרו והשכירו לגוי אסור, שמ"מ שם יהודי עליו.

14 כמבואר בשו"ע ס"ב שאם השכירם שנה אחר שנה, ונתפרסם הדבר על ידי כך שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם, מותר. (והיינו שדרכו להשכירו בחול, וכמשי"כ הט"ז, דאל"ה איך השכירו עד עתה. וע"ע בכה"ח אות י"ב מש"כ בזה). ועיין בטור שכתב דין זה, ובב"י שם הביא פירוש מהר"י אבוהב שמדובר שהשכירו לשנים הרבה, ומותר מפני שהוא כמכר, ונחלק עליו הב"י שאין להתיר במה שמשכירו מעתה לשנים הרבה, אלא דווקא אם השכירו כבר כמה שנים ונתפרסם אז מותר, והיינו דמהר"א ס"ל להתיר מעצם הדבר שהשכירו מעתה לזמן רב, ולכן מיד מותר, והיינו מפני שנעשה כמכר (כלומר שדבר כזה יש לו פרסום כמו מכר, ולכן מותר), וזה מפני שגרס בטור "לשנים" הרבה. אולם הב"י ס"ל שרק אחר שכבר השכירו שנים הרבה מותר, וגירסתו בטור שהשכירם "שנים הרבה", וה"ט דס"ל לבי"י שאין לחלק בשכירות, ורק כשנתפרסם בפועל אז מותר, וכ"פ בשו"ע. אמנם בכה"ח אות י"ג הביא מחלוקת הפוסקים בזה אם הוא בדוקא, או גם בנידון המהר"א יש להתיר, ובכה"ח שם פסק שתלוי לפי הענין, אם נראה שנתפרסם ויצא קול מותר, ואם לא יצא קול אסור. ויתנה עם העכו"ם שלא יעבוד בשבת (וכדלעיל בכה"ח סוף אות א'). 15 שו"ע ומשנ"ב סק"ו, שכיון שאין רוחצין בו בחול אלא אותו שבביתו,

ואנשים אחרים לא יודעים שיש שם מרחץ, ואותם שרוחצים בו יודעים לגוי, ולכן מותר. ומבואר במשנ"ב שם ובכה"ח אות כ"ב בשם האחרונים, שבשביל להתיר בענין תרתי, א. שהמרחץ יהיה ברשות אחר. ב. שלא יהיו רוחצין בו אלא שכניו. ע"כ. (ובמשנ"ב שם הביא שיש מקילין כשהוא עומד ברשות אחר בפ"ע שלא בחצירו, אפילו כשרוחצין בו אנשים אחרים, עיי"ש. אולם אין זה מוסכם בפוסקים, וגם בשעה"צ אות י"ח נשאר ע"ז בצ"ע. ויש להחמיר). וע"ע בכה"ח אות כ"ד בשם הפוסקים שבבית ישראל אסור בכל אופן, בין אם רואים ובין שאין רואים, וע"ע שם. 16 כמבואר בשו"ע להלן בסימן רמ"ד ס"א, וה"ה כאן, שכל שאינו מדינא אלא משום מראית העין, אין איסור בכה"ג. וכה"ג כתב בכה"ח אות ב' בשם הפוסקים, ושאר דעת השו"ע כן. [ועיי' ט"ז ואחרונים אמאי לא אמרינן שאפילו בחדרי חדרים אסור, ותיצור דבדרבנן לא אמרינן כן, וכבר הזכרנו מענין זה בדברינו בשליח סימן ש"א, עיי"ש]. 17 ויל"ע בזה"ז שבעו"ה יש יהודים מחללי שבת שיוצאים מחוץ לתחום, וא"כ לכאור איכא חשדא, ואפשר שאין דנים מהם כלל, וכגויים חשיבי לענין זה, ובפרט שאינם מבינים כ"כ בענין שבת, וכל שכן כאן שהיהודי אינו עושה זאת בעצמו. 18 דבכה"ג הוא כשלוחו ואסור בכל אופן [ובכה"ח אות ח"י כתב שאם אחד קנה כל צידת הדגים והשכירו לגוי בקבלנות, והגוי נותן כל הריוח לישראל, אז אם הוא מחוץ לתחום מותר להתעסק העכו"ם אפילו בשבת. ע"כ. ואינו מובן הלא הוא שלוחו, ואפילו חוץ לתחום אסור, ויל"ע]. 19 ויל"ע בזה"ז שבעו"ה יש יהודים מחללי שבת שיוצאים מחוץ לתחום, וא"כ לכאור איכא חשדא, ואפשר שאין דנים מהם כלל, וכגויים חשיבי לענין זה, ובפרט כשאינם מבינים כ"כ בענין שבת, וכל שכן כאן שהיהודי אינו עושה זאת בעצמו. 20 כמו שהעיר המשנ"ב סק"ב, ובמק"א הארכנו בדין שכירות בית למומר. 21 עיין משנ"ב שהזכיר שנה או חודש, והוספנו "או שבוע", דהיינו הך, וכן מבואר להלן בסימן ש"ו בהדיא. 22 עיין בדברינו בסימן ש"ו שכתב שבת והבלעה וכו'. ועיין עוד להלן שאם נטל שכר, שכרו אסור. 23 עיין כה"ח אות ט"ו שהביא כן בשם פתח הדביר שהאריך בזה ונוטה לאסור, וכתב הכה"ח שלכן יש להחמיר ולא להתיר אא"כ יתנה עימו חוץ משבת ויו"ט, ע"כ. ולפ"י"ז כמעט ונפל האי היתרא בבירא, וכן מה שיבואר להלן בסמוך. ולולי דבריהם היה אפשר לומר דבזה לא אסור משום מראית העין, כיון שבדין שכר שבת יש כמה אופניים של היתר, כגון בהבלעה, או שיתלה את השכר בהוצאות החזקת המקום וכה"ג המבואר בסי' ש"ו, עיי"ש. ועוד אפשר דבזה לא החמירו, ואין ללמוד גזירה זו מגזירה זו, וכאן ד"ל שבחשש מראית מפני שליחותו החמירו טפי שיש לו סמך מה"ת. ועיין שעה"צ לעיל אות ח', ובדברינו בסימן ש"ז. ויל"ב. 24 וכן יעץ המשנ"ב סוסק"י ובשעה"צ אות ל"ו. וע"ע במשנ"ב להלן בסימן רמ"ד סק"ה. וע"ע בדברינו בזה בסימן ש"ו מש"כ בזה. 25 ועיין כה"ח אות י"ט שהביא מהגר"ז שאף באופניים שמוותר להשכיר לגוי, מ"מ לא ישכיר לו בערב שבת, ועיי' להלן סי' רמ"ו ואכמ"ל. 26 עיין ברמ"א סו"ס רמ"ג שהביא פלוגתא בזה, והמשנ"ב הביא מהאחרונים שהכריעו לחלק כן, וכ"ה בכה"ח אות כ"ה בשם האחרונים. 27 כה"ח שם בשם המט"י, והכי נקטינן. 28 עיין כה"ח אות כ"ו.

סימן רמ"ד עשיית מלאכה על ידי גוי בשביל יהודי

הקדמה: בסימן קודם נתבאר דין השכרת עסק כל שהוא לגוי, והגוי מתעסק בו ונותן מזה רווחים ליהודי, ועתה יבואר דין נתנית מלאכה לגוי שיעשנה בשביל היהודי ויקבל שכר ע"ז, כגון לבנות ליהודי, או לתפור לו בגד וכיוצא.

וצריך להזהר בדברים אלו, ויש לדעת שכל השומר שבת כהלכתו, זוכה ומתעשר (ועיין לעיל ר"ס רמ"ב ובהערות שם, וה"ה בזה). ואם אינו עושה כן, ח"ו להיפך (ועיין ביצה טו. שאם מוסיף מוסיפין לו, ואם פוחת וכו'), וכדלהלן.

ומעשה באדם אחד ששכר גוי לבנות ביתו בקבלנות, והיה הגוי בונה בשבת, והיו מתרעמים עליו ולא חשש לכך, ולא היו ימים מועטים שלא נשאר הקרקע אל לו ולא לזרעו (ס"ח סימן שמ"ח, ה"ד במשנ"ב סימן רמ"ד סק"ו). ומאיך מעשה באחד ירא ה' שבנה בתים ופזיר ממון הרבה כדי שלא להניח לגוי לבנות בשבת, ויהי היום שהיתה שריפה גדולה בעיר ר"ל, ובהגיע האש סמוך לביתו, ויהפוך ה' רוח וניצול ביתו, זהו שכרו בעוה"ז, ובעולם הבא על אחת כמה וכמה (חס"ל, ה"ד בכה"ח אות ל"ח).

א. יהודי שצריך שיעשו לו איזה מלאכה, מן הדין מותר לומר לגוי שיעשה לו המלאכה בקבלנות, כלומר שיתנה עם הגוי שיעשה לו מלאכה, בשכר קצוב על המלאכה, ואפילו שהגוי עובד גם בשבת מותר, כיון שליהודי לא איכפת אם יעבוד בשבת או בחול.²⁶ ואם היהודי מבקש ממנו שיעבוד לו בשבת, ה"ז אסור מן הדין.²⁷

וכל זה מן הדין, אולם מחשש מראית העין אסרו חכמים, אפילו אם שכר את הגוי בקבלנות, שמא יאמרו שהיהודי שכרו לעשות לו מלאכה בשבת, ואינו מותר אלא באופן שאין חשש מראית העין.²⁸ וכמו שיבואר: [א] אם הוא בצנעא, שאין הכל מכירים שזו המלאכה הנעשית בשבת היא של יהודי, מותר,²⁹ והיינו שלא ידעו מזה אפילו מקצת אנשים.³⁰ ואפילו אם היא בפרהסיא, אם אין ידוע שהמלאכה עצמה של היהודי, מותר.³¹

אמנם כל זה בתנאי שהיא מלאכה בתלוש, אבל בדברים המחוברים לקרקע כגון בתים וכדו', אסור אפילו אם המלאכה אינה מפורסמת.³²

[ואם ידוע שזה מלאכה של יהודים, כגון שעושים שם טליתות או בגדי יהודים, אע"פ שאין ידוע של איזה יהודי בפרטות, יש אוסרים אם החומרים של היהודי, ויש מתירים].³³

[ב] אם המנהג באותו מקום שנותנים המלאכה בקבלנות, דהיינו שרוב אותו מקום נותנים מלאכה כזו בקבלנות, נחלקו הפוסקים האם מותר, שהרי באופן זה לא יחשדוהו, או שבכל אופן יש לחשוש.³⁴ ולהלכה הסכים המשנ"ב שבשדה יש להקל במקום הפסד, אבל בבית הוא ספק.³⁵ ויש שפסקו להחמיר בכל אופן, ושכ"מ בב"י, אולם זה אינו מוכרח.³⁶

[ג] אם היתה המלאכה חוץ לתחום העיר, וגם אין עיר אחרת בתוך התחום של המקום שעושים בו המלאכה, מותר.³⁷

אמנם גם מחוץ לתחום, אין היתר אם היהודי גר שם או בני ביתו, או אפילו כל אחד מישראל,³⁸ ואפילו אם המלאכה רחוקה מדירתו, אם היא בתוך תחום דירתו אסור,³⁹ ואינו מותר אלא כשהמלאכה מחוץ לתחום, והוא עצמו גר בעיר, וכן שלא יהיה שום יהודי מצוי בתחום המלאכה,⁴⁰ וגם שלא יהיה שום יהודי שעשוי להגיע לשם בדרך טיול וכדומה.⁴¹ וכל זה הוא נידון לפי תחום שיש בו יהודים ולא לפי תחום הגויים, מפני שכל החשש הוא שיהיה איזה יהודי שיחשדנו.⁴² ודע, שבכל האופנים שאסור שהגוי יעבוד ליהודי, צריך להתנות עם הגוי שלא יעבוד בשבת.⁴³

ב. פרטי דינים ודוגמאות:

[א] לשכור גוי שיפנה את הזבל בשבת מרחוב היהודים, אסור, אולם במקום שנהגו להקל בזה, אין למחות בהם,⁴⁴ ובתנאי שלא ישכרוהו לפי ימים, אלא בקבלנות, משום שאם שוכרים אותו לשבת ה"ז אסור לכו"ע.⁴⁵ [ובחול המועד מותר אף במקום שאין מנהג].⁴⁶

ובמקומות שהעיר שייכת לנכרים, ועובדי העיריה באים בשבת במשאיות שלהם לפנות הזבל, ואינם רוצים לבא בימות החול במיוחד עבור רחובות היהודים, יש להקל להוציא הזבל מערב שבת לרחוב, אפילו שידוע שיבואו עובדי העיריה לאוספם.⁴⁷

[ב] פסולת הבנין כמו עפר וצורות, אסור לומר לגוי שיפנה אותן בקבלנות אם הוא עושה כן בשבת. אמנם אם הבית של גוי וישראל גר שם מותר, כיון שהמלאכה של גוי ולא של ישראל, ואם הדבר מוטל על הדר בבית אסור.⁴⁸

[ג] לבנות בית הכנסת בשבת בקבלנות על ידי גוי, אסור לכל הדעות, משום חילול ה'.⁴⁹ אמנם אם יש ח"ו חשש שיתבטל הבנין בית הכנסת לגמרי, יש להתיר שיבנהו הגוי בקבלנות,⁵⁰ ויפרסמו לכל שהוא בקבלנות,⁵¹ ויש מייעצים לעשות באופן אחר.⁵²

[ד] אדם שהיה דחוק לבנות גג ביתו, מחשש שלא יוכל אח"כ למצוא פועלים ויתבטל הבנין, ולא יהיה לו מחסה, יש להתיר אם חול המועד, ובקבלנות, ובאופן שאינו ניכר כ"כ, ותלוי לפי הענין.⁵³

ג. יהודי שרוצה שגוי יכין לו לבנים לבנין ביתו, והגוי עושה כן בשבת, יש בזה כמה אופנים:

אם האבנים והעפר וכל שאר החומרים של הגוי, והוא עושה משלו, מותר, כיון שהם של הגוי, וברצונו יכול להשאירם אצלו, וליתן ליהודי אחרים תמורתם, ולכן אפילו אם הוא עושה זאת לצורך היהודי, והוא מפורסם שזה לצורך היהודי, מותר,⁵⁴ אולם כל זה בתנאי שלא יהיה בביתו של היהודי,⁵⁵ וגם אם הגוי מכינם בסמוך לבנין היהודי גם כן אין נכון הדבר.⁵⁶

²⁶ כמבואר בתוס' ור"א ור"ש ע"פ הירושלמי, וכמובא בב"י ו"כ פשוט"ע ס"א: פוסק אדם עם הא"י וכו', ובמשנ"ב, וה"ז דומיא לדלעיל בסימן רמ"ג שכאשר קצץ לו שכר, אף אם היהודי נהנה ממלאכה מותר.

וקבלנות זו אפשר בכל אופן שהוא, כל שנותן לו שכר קצוב, ובשו"ע להלן בסימן רמ"ז ס"ד ובסימן רנ"ב ס"ד כתב שגם אם הגוי עושה לו טבובת הנאה היו קצין, וע"ע שם באחרונים. וע"ע בכה"ח כאן אות ב' שהביא מספר שמן המשחה שגם אם התנה עם הגוי שיתן לו סכום מסוים על כמות שיעשה מהמלאכה, ה"ז כקצץ ומותר.

ויש לדקדק, דבפשטות קבלנות מותרת בכל אופן בלא קשר לקציצת זמן מסוים, דמ"מ הגוי אדעתא דנפשיה עובד. וצ"ב בלשון הרמב"ם פ"א מהל' שבת ה"ב שכתב דמיירי בקצץ עם הגוי לשנים או חודש, וה"ד בטור כאן. ודוחק לומר דאורחא דמילתא נקט, דמה אתא להשמיענו. וצ"ל בפשטות דכוונתו לאפוקי שלא נתן לו על כל יום בפרטיות, וכמ"ש"כ שם. וע"ע במעשה רוקח שם ושאר מפרשים.

²⁷ שאם מצוה לו בפרטיות שיעשה בשבת, ה"ז שליוו וחסור, וכדלקמן בסי' רמ"ז. וכן הזכרנו לעיל סי' רמ"ז, ופשוט. וע"ע במשנ"ב סק"ד, ויבואר עוד להלן במקומו.

²⁸ ע"פ השו"ע כאן ס"א והפוסקים, וכדמפרש ואזיל.

²⁹ שו"ע. ועיין כה"ח אות ד' שאם רואים את הגוי בעת מלאכתו במלאכת הישראל אסור, אבל אם רואים את הגוי שוכנם בבית הגוי, אין זה נחשב בפרהסיא.

³⁰ עיין כה"ח אות ג' בשם האחרונים דלאו דווקא שלא ידעו הכל, אלא אפילו אם מקצת יודעים אסור, שהרי אפילו לבני ביתו אסור, וכדלהלן.

³¹ כן ביאר המשנ"ב סק"ג, ועי' בשעה"צ שם. וכן כתב בביאור הלכה ד"ה בצנעא שעפ"ד השו"ע מוכח שהעיקר תלוי אם המלאכה מפורסמת שהיא של הישראל, ומה שכתב בירושלמי שבבית אינו יהודי מותר, כתב הבה"ל לדחות בתרתי, א' שמסתמא בכה"ג אינו ידוע שהוא של יהודי. ב' שבא לאפוקי בבית ישראל.

³² הנה במשנ"ב שם סק"ג כתב שכל שאין המלאכה מפורסמת בפרהסיא מותר, והעיר בשעה"צ אות ג' שאף שלכאורה השו"ע בסעיף ב' לא ס"ל כה"י"א שם, וס"ל להחמיר אפילו אם המלאכה אינה מפורסמת, היינו דווקא במחומר ומשום לא פלוג, אבל בתלוש מותר. ע"כ. ואמנם הרמ"א שם בסעיף ב' כתב ש"א שאם אינו מפורסם שרי, ואפילו במחומר לקרקע. אולם כבר הסיק המשנ"ב שם סק"ח להחמיר בזה במחומר, ועמש"ט.

³³ עיין כה"ח אות ג' שהביא מהמ"ט שכתב שבבית העכו"ם אפילו אם הם בגדים הידועים שהם מלבושי היהודים מותר, ואפילו בחנות. אבל ברו"ח כתב שהנותנים בגדים שניכרים שהם של ישראל, לגוי לתפרם, אפילו בקבלנות אסור. וכתב הבה"ח שיש להחמיר, ואין להתיר אלא אם המלאכה בבית הגוי, ואינה מפורסמת שהיא של ישראל. ויסוד המחלוקת היא אם יש לחשוש שיאמרו שהיהודים ביקשו ממנו לעבוד, או שהוא עושה מעצמו לצורך היהודים, אולם אין המחלוקת אם להתיר כשאין ידוע מיהו היהודי בפרטיות, שלכאו"ה היה מקום להסתפק בזה כשלא יודעים מיהו היהודי ששכר את הגוי, שהרי הוא של רבים, שהרי אין את מי לחשוש, ואין לומר דמ"מ יחשדו שיש ביהודים שעושים כן והיו חילול ה', דהא אין זה הנידון. [ועיין להלן במשנ"ב סק"ג גבי גוי המפנה זבל שנהלקו האחרונים אם יש לחלק בין יחיד לרבים, וגם התם המחלוקת היא אם בעצם החשד הכללי או הפרטי, אלא בגלל שברבים יש לתלות שעשו בהיתר, ואעפ"כ כתבו האחרונים לאסור].

ואשר על כן יסוד הנידון הוא אם לחשוש שהיהודים ביקשו ממנו ואסור, או

שהגוי עושה בשביל היהודים מעצמו, ומותר.

ויש לבאר דאע"פ שלעיל נתבאר שאסור ליתן בשדה בדרך אחת כשיחברו לבסוף שנותן לו בא"ח, ע"י משנ"ב סימן רמ"ג סק"ו, ול"מ שכאן אף באופן זה הוא מותר, כיון שמ"מ כך הדרך, ואין חשש, וכה"ג מבואר בסי' רנ"ב ועוד בכ"מ.

ולסיכום, בגדים וחפצים הניכרים שהם של יהודים נחלקו האחרונים אם מותר שגוי יעבוד בהם בשבת באופן המותר, מאחר שאין אדם פרטי שאפשר לחשוד בו, או שאסור מאחר שמ"מ ידוע שהוא של יהודי, אבל אם זה כמו בית חרושת וכדו', שעושים מחומרי גלם שלהם, אין בזה חשש. וכל החשש הוא בכגון מכבסה, שולקחין בגדים מאנשים וכדו', ואף בזה כאמור שיש מתירים.

[וכתב בכה"ח שם שאם דרך העכו"ם לעשות מכיסו בגדי ישראל ולמכור, מותר ליתן לו לתפור ג'כ בקיבולת, או לקנות ממנו שיעשה לו בגד כמידתו, והגוי יעשה בכל זמן שירצה ואפילו בחנות ואפילו בשבת, שהרואה יאמר שהגוי מתעסק בשלו כדי למכור, וכה"ג כתב עוד בכה"ח להלן אות כ"ז.

והנה מבואר מדברי הכה"ח כאן להחמיר בזה, שהמלאכה לא תהיה מפורסמת של הישראל, אמנם ל"ע בזה שהרי בסימן רנ"ב ס"ג בב"י ובאחרונים שם מבואר שבבית הגוי הכל מותר, אפילו מלאכה המפורסמת של ישראל, ואם אינו מפורסם של ישראל מותר אפילו במקום מפורסם, ולא אסור אלא במפורסם ובמקום מפורסם.

ובעיקר חידושו של הכה"ח להלכה לאסור אפילו בבית הגוי או בחנותו אם הוא ניכר שהוא של יהודי, יש לציין שאין זה מוסכם, וכיעוין במשנ"ב להלן בסימן רנ"ב סק"ה בהא דאם ידוע שהמלאכה של ישראל אסור, כתב המשנ"ב בשם המג"א שלפ"ז החלוקים שניכרים שהם של ישראל יש למחות שהגוי לא יכבסן בשבת, וסיים אבל בתוספת שבת כתב דלא שייך בזה חשדא. שלא נודע של מי הוא וכו', עיי"ט. וע"ע גם בכה"ח שם אות ל"ג, וכ"כ עוד באחרונים להתיר כהתו"ש.

³⁴ בסי"ז כתב להחמיר בזה שלא להניח לגוי לעשות בשדה בשבת וי"ט, וכל שכן בבנין בית, כיון שיחשדוהו בשכיר יום מאחר שגם זה רגילות באותו מקום, ובפמ"ג ביאר כוונתו שרוב המקום רגילים בקיבולת, ואפ"ה אסור בגלל המיעוט. אולם הפמ"ג גופיה כתב שנראה לו להקל, וכן בחי' רע"א כתב להקל [אלא שהפמ"ג נקט להתיר בקיבולת שדה, ורע"א כתב להדיא להתיר בכל אופן, ועי' שעה"צ אות ו].

³⁵ כ"ה במשנ"ב סק"ז, והאריך בזה בבה"ל ד"ה או לקצור דהוא פלוגתא בראשונים וכו', וכתב ששעה להקל וכו'. ועי' באגר"מ ח"ג סימן ל"ה מש"כ בזה.

³⁶ הנה בכה"ח אות ה' הביא מהמטה יהודה שכתב שמלשון שהרואה את העכו"ם וכו', משמע שאם היו יודעים שפסק, וכגון במקום שנהגו לבנות בקבלנות, יהיה מותר. וכתב ע"ז המט"י דליתא, שהרי כתב בב"י אבל כה"ג שהבעלים נותלים כל הפירות מחזי להו לאינשי כשכיר יום. ע"כ. [וע"ע כה"ג גם בכה"ח לעיל בסימן רמ"ג אות ו', וכן עוד שם באות י"ד, ובכולם ביה"א מהמט"י שהחמיר בזה אפילו במקום שנהגים בקיבולת]. אלא שיל"ע אם כן הדין בדת מרן ה"ב", דאמנם כן משמע בב"י, אולם בשו"ע הלא מדויק להיפך ממ"ש שהרואה וכו', וכמו שדייק המט"י בתח"ד, וגם בביה"ל דייק מזה להתיר, וא"כ למה נדייק מהב"י להחמיר ולא מהשו"ע להקל, ויל"ב. [והעירוני דפשתות השו"ע משמע שבכל אופן אסור, דאל"ה היה לו לשו"ע לציין שבאופן זה שהיה בקיבולת מותר, וכדרך שהביא בסי' רמ"ג צד היתר]. וע"ע גם באגר"מ ח"ג סי' ל"ה שהשיטות האוסרים והמתירים שוים, והשו"ע

ורמ"א הכריעו להתיר, ואין להחמיר נגד הכרעתם וכו'. ואכמ"ל.

³⁷ שו"ע ס"א. ומחויף לעיר מותר מיד אפילו סמוך ונראה. תו"ש, ה"ד בכה"ח אות ח"י.

³⁸ כמבואר כ"ז בשו"ע וביתר ביאור במשנ"ב, ובכה"ח אות כ"ד בשם האחרונים. [ואם רק יהודי אחד גר שם וכדו', והוא מודיע לו שזה בדרך היתר, א"כ לכאור שרי דתו ליכא למיחש, וכעין דין מרחץ שברמ"א בסי' רמ"ג ס"ב].

³⁹ שעה"צ סק"ח.

⁴⁰ כן מוכח מהפוסקים כאן ובמשנ"ב שיהיה אף באופן דלא מקלעי אורחים, ובחויף לתחום היהודים שרי. ולכן רק חוץ לתחום שרי, שהרי יהודים לא יעברו התחום בשבת.

⁴¹ כן מבואר בראשונים דמיירי בתחום ישראל, וכ"כ בכה"ח אות כ"ג בשם האחרונים.

⁴² אחרונים כאן.

⁴³ עיין מג"א סק"ח שכתב לבאר המנהג שמקילים בזה כיון שהוא של רבים, וברבים ליכא חשדא (וכמ"ש בב"י ד"ד סי' קמ"א ס"ד), אולם האחרונים חלקו ע"ז, וכמבואר בא"ר ותו"ש ועוד אחרונים שאין לחלק בין יחיד לרבים, וגם המג"א עצמו כתב לבסוף שהגדולים לא רצו להתיר, ומשום חילול ה', שהגויים לא מניחים לשום אדם לעשות מלאכה ביום חגם, והיאך נתיר אנחנו, עיי"ט. ומ"מ הרבה אחרונים נקטו להקל כאשר המנהג כן. ועי' כה"ח אות י"ט. ועכ"פ א"צ למחות בנוהגים להקל. [ועיין בכה"ח שם בשם האחרונים האם פינוי הזבל אסור דאורייתא או לא, ומבואר עוד בפוסקים להלן בסימן ש"ג ועוד].

⁴⁴ מג"א שם, וה"ד במשנ"ב וכה"ח וכל האחרונים.

⁴⁵ כה"ח סוף אות י"ט משם הש"ד"ח.

⁴⁶ עיין בשו"ת מנחת יצחק ח"ה סימן ק"ה שלימד זכות על המקילים בזה עיי"ש, א': דהוי של רבים, שלדעת המג"א הני"ל ועוד שרי. ב': וחשש חילול ה' ליכא כיון שהעיריה עושה כן מעצמה, וידוע שאי אפשר למנוע, דלא כייפי לן. ג': ובכה"ג שהעיריה עושה זאת ליכא חשדא. ד': דהוי קבלנות, ממה שמשלמים להם מס לטפל בצרכיהם בכלליות. ה': דמוציא הזבל למקום הפקר וכו'. ו'. והוי כבוד הבריות שישאר הזבל בבית, וכדן גרף של רעי וכו'. ועיין בדברינו בזה בסי' ש"ח ובסימן ש"ב.

⁴⁷ כה"ח אות ל' בשם הרדב"ז בתשו' ופתה"ד, וע"ע שם שהביא בשם ספר נדיב לב ובא"ח שבשכר העכו"ם בדבר קצוב א"צ למחות בידו, שהכל יודעים שמלאכה זו בקבלנות ולא בשכירות. ע"כ. ויל"ב. ועיין לעיל בהלכה קודמת דעות הפוסקים בזה.

⁴⁸ מג"א שם, וה"ד במשנ"ב סק"ג ושכ"כ עוד אחרונים.

⁴⁹ כ"כ האחרונים, וה"ד בשעה"צ ובמשנ"ב שם, ובכה"ח אות כ'.

⁵⁰ משנ"ב שם.

⁵¹ עיין כה"ח אות כ"א שכאשר קנו קרקע יוכלו למכורו לעכו"ם וכו', עיין שם. ויש בזה עוד אריכות באחרונים, ואכמ"ל.

⁵² עיין כה"ח אות כ"ב מהנו"ב. אולם בשבת אין להקל, ואף בחוה"מ הוא תלוי בכמה פרטים.

ולכאורה היה אפשר ליעץ שימכור את הבית לגוי בכל ער"ש, וכמו שיעץ במשנ"ב סוסק"י ובשעה"צ אות ט"ו, וע"ע במשנ"ב להלן בסימן רמ"ד סק"ה. ואולי דלא חשיב פסידא, רק שלא יהיה לו מקום בטוח כ"כ, וצ"ע.

⁵³ דגמ"ר, ה"ד בשעה"צ ו"כ הרדב"ז, וה"ד במשנ"ב סק"ד וכה"ח אות כ"ז.

⁵⁴ דגמ"ר שם.

⁵⁵ רדב"ז שם מפני מראית העין שלא יאמרו ששכרוהו.

ומה שנקט בלשון אין נכון הדבר ולא בלשון איסור, כמש"כ בשעה"צ סקט"ו

והוא הדין אם הבחירה ביד היהודי להחליף מה שלא ייטב בעיניו מותר, כיון שעדיין לא נקראת מלאכת ישראל. [וכל זה הוא בתנאי שלא משך, אלא רק עשה עימו הסכם בקבלנות על כמות לבנים וכדו', שיעשה מתו שירצה]. אבל אם אינו יכול להחליף, וכגון שהגוי כותב על זה שם היהודי, או שעושה בהם ציורים וכדו' שרק היהודים עושים אותם, ה"ז אסור. וצריך להתנות עימו שלא יעשה כן בשבת. אמנם אם הגוי עושה אותם מעצמו למכור, מותר, אפילו אם הוא לצורך יהודים, ובכל אופן אם הגוי עושה זאת מממונו ה"ז מותר.⁵⁶ אבל אם היהודי נותן לו החומרים [ואפילו חלק מהחומרים], לדעת השו"ע אסור.⁵⁷ ואף צריך למחות בידו שלא יעשה כן אם הוא בתוך התחום,⁵⁸ ולדעת הרמ"א מותר.⁵⁹ ואפילו בבנין ממש⁶⁰ [ובתנאי שלא יאמר לו לעשות כן בשבת]. ולהלכה יש מקילים כשהגוי עושה לו אבנים לצורך בנין וכדו' (והיינו בתנאי שיהיה בבית הגוי, או עכ"פ רחוק מהבנין, שלא יהא נראה שהוא של היהודי), אבל בבנין ממש אסור, אפילו אם הוא במקום שאין ידוע שהוא של היהודי,⁶¹ ויש מחמירים בכל אופן גם באבנים, וכן עיקר.⁶² ובדיעבד אם עשו כן, כתב השו"ע שלא ישתמש בהם בבנין,⁶³ אלא יש למכרם ולקנות אחרים,⁶⁴ אמנם נראה שאין זה איסור גמור, אלא לכתחילה ראוי שלא להשתמש בהם,⁶⁵ ואם היה זה בפרהסיא, ה"ז אסור,⁶⁶ ועיין בהערה.⁶⁷

ד. גוי שעשה מלאכה ליהודי בשבת, באופן האסור, אין ליהנות ממלאכה זו, אך יש בזה פרטים: אם הוא איסור מוחלט או לא, ואם זה בכל סוגי האיסורים, ואם זה בין לעצמו ובין לאחרים ובכמה.⁶⁸ לדעת השו"ע - בכל אופן שהיה אסור לעשות המלאכה ליהודי, נכון להחמיר שלא ליהנות ממנה, וכגון אם בנו לו בית בשבת, נכון להחמיר שלא להכנס בה. אך אינו מדינה אלא מתורת חומרא.⁶⁹ לדעת האחרונים - הדבר תלוי, אם היה הדבר אסור מן הדין, וכגון שהיה שכיר יום של היהודי, ה"ז אסור ליהנות ממנה, ואסור לו לעולם ולאחרים בכדי שיעשו (ובמקום צורך יש להקל אם ימתין בכדי שיעשו). אבל אם אינו אסור אלא משום מראית העין, אין בזה איסור ליהנות ממנה, אבל נכון להחמיר מתורת חומרא.⁷⁰ והרבה אחרונים הסכימו להקל בדיעבד אם היה בקבלנות, ומותר ליהנות ממנה אפילו לעצמו, אולם לדעת מרן השו"ע יש להחמיר, וכן ל.⁷¹ ובכל אופן לכו"ע מותר למכור אותם לאחרים,⁷² ואפילו ליהודים.⁷³

ואם התנה עם הגוי שלא יעשה בשבת, והגוי ממשיך לעבוד, נחלקו האחרונים אם צריך למחות בו, ויש להחמיר, ומ"מ אינו חייב מצד הדין להוציא ממונו לשם כך כדי שיפסיקו מעבודתם, והמחמיר תע"ב.⁷⁴ אמנם אם פשע שלא התנה עימם מתחילה שלא יעבדו בשבת, אפשר שצריך לפזר מעות לשם כך.⁷⁵

ה. השוכר גוי שיעשה לו מלאכה, ומשלם לו דבר קצוב על המלאכה, הרי זה מותר ככל הדינים הנ"ל,⁷⁶ אולם אם הוא שוכר אותו לזמן מסוים שיעשה לו בו מלאכה, יש בזה כמה אופנים, וכמו שיבאר: א. אם הוא שוכר את הגוי לזמן מסוים למלאכה מסוימת, שיעשנה בכל פעם שיזדמן ליהודי מלאכה כזו (כדרך שהיו רגילין השרים, שהיה להם חייט מיוחד למשך שנה לכל מלאכת תפירה שיצטרכו וכיוצא), מותר.⁷⁷

ב. אם הוא שוכר את הגוי לזמן מסוים למלאכה מסוימת, ויש לו הרבה ממלאכה זו, באופן שיכול למלאכה ממנה את כל הזמן שהגוי שוכר לו, נחלקו בזה הפוסקים, שיש מתירים כיון שמ"מ היהודי אינו מקפיד עליו אם יבטל איזה יום.⁷⁸ [ונראה שצריך שלא יקפיד עליו בכל ימות השבוע, אלא יהיה יום אחד בשבוע בכל שבוע ושבוע שבו אינו מקפיד].⁷⁹ ויש אוסרים בזה.⁸⁰ וראוי להחמיר.⁸¹

ג. באופנים הנ"ל אם היהודי מתנה עם הגוי שיגמור לו את כל המלאכה "תוך אותו הזמן המסוים", ה"ז אסור לכל הדעות, כיון שהוא כמקפיד שיעשה גם בשבת.⁸² והיינו באופן שידוע שאי אפשר לגמור את המלאכה אם לא שיעשנה גם בשבת, ואפילו אם כשיאנוס עצמו לעשות בלילות יוכל לגמור בחול, אע"פ אסור. ואפשר שתלוי לפי הענין עד כמה אפשר לדחוק עצמו.⁸³

ד. אם שכר את הגוי לכל המלאכות שיצטרך בתוך הזמן ששכר אותו אסור, וכל היתר הנ"ל הוא במלאכה מסוימת דווקא.⁸⁴ ויש להעיר בכל הלכה זו, שיש אומרים לדעת מרן השו"ע שכל שאינו אומר במפורש שיעשה בשבת, אין בזה איסור אם הוא קצף עם הגוי, ובמקום צורך גדול יש מקום להתיר.⁸⁵ ודע, שבכל האופנים הנ"ל כשאסור שהגוי יעשה לו המלאכה, צריך להתנות עם הגוי שלא יעשה בשבת, ואם למרות זאת הגוי ממשיך לעבוד בשבת אין צריך למחות בידו, שלדעת עצמו עושה.⁸⁶

ו. בכל הדינים הנ"ל יש כמה פרטים: א. שלא יחשב את שכר הגוי לפי ימים, אלא בכלליות על שבוע או חודש, וכיוצא.⁸⁷ ב. שלא יעשה את המלאכה בבית היהודי.⁸⁸

ומן האמור יש ללמוד אודות השפחות המצויות בבתי היהודים ועושים כל מלאכת האדון היהודי בשבת, שזה אסור אפילו כשהיהודי לא מצוה אותן, ואפילו כשעושים את זה בביתן ולא בבית היהודי.⁸⁹ ואם גוי עושה מלאכה בבית היהודי ה"ז אסור בכל אופן, ולכן אסור לשפחה לעשות אפילו מלאכת עצמה בבית היהודי. אמנם אם היא תופרת או מתקנת בגד שלה, מותר, כיון שניכר שאינו של היהודי.

ז. יהודי שיש לו עסק, שאם לא יפעל בשבת יגרם לו מזה "הפסד מרובה"⁹⁰, יש כמה אפשרויות שהתירו חז"ל להפעילו על ידי גוי:⁹¹ א. שישכיר גוי שיעבוד בו בשבת בקבלנות, ובזה מותר אפילו ששולחו לעבוד בשבת, ואפילו שהעסק בפרהסיא ומפורסם שהוא של היהודי.⁹² [ועיין בהערה אם מותר לכתחילה להכנס לעסק כזה, כשידוע שיצטרך לשכור גוי לשבת בקבלנות].⁹³

שיקנה לו למחר ביום השוק וכו', והב"י כתב ע"ז דיום השוק ל"ד אלא אורחא דמילתא נקט, וה"ה שאפילו אינו יום השוק "כיון שהוא אומר לו לקנות בשבת" אסור. ע"כ. ומהו הבנין האחרונים שכל שאינו בפירוש מותר. אולם ז"א ברור, דאדרבה נראה שכוונת הב"י לומר שיש איסור בכל אופן, בין אם בפירוש ובין אם ממילא כל שהוא בשבת [וגם בסברא ק"ל דמאי שנא הא מהא, הרי אם אומר לו ראה שאני צריך לזה במוצ"ש, ה"ז כמו שאומר לו ממש בשבת], וצ"ע. ושוב האירוני שגם הגרי"ח עצמו בספר בן איש חי ש"ש פ' וישלח אות י"ד סתם לאסור במקומות שיום השוק שלהם הוא ביום שבת דווקא, אפילו אמר לו בסתם, דהו"ל כאומר לו בפירוש לקנות או למכור בשבת, וסיים שאע"פ שבספר רב ברכות התיר כשנותן לו בסתם ואינו מזכיר לו שבת, לא התרתי אלא בעבור צורך גדול מאד שהשואל היה מוכרח לזה מאד, שאם לא יעשה כן יצא לו נזק גדול וכו', אבל בלתי צורך גדול מאד אין להתיר, כי רבו האוסרים, עיי"ש. ובזה ניחא שהחיד"א במחז"ב ג"כ ס"ל לאסור, וכמשי"כ בשמו בכה"ח הנ"ל. ובאמת שגם בסברא הדבר צ"ע. ויל"ב. ועכ"פ חזינו מזה שיש צד להקל אליבא דמרן השו"ע, ועכ"פ במקום צורך גדול מאד, וכמשי"כ בבא"ח.

⁸⁸ גר"ז, ה"ד בכה"ח סוף אות מ"ב.

⁸⁹ שו"ע ס"ה. ובפשוטו ה"ט משום דבכלליות הוא שוכר בהבלעה, ואם לא כן ה"ז שכר שבת, ולכן אסור. ועיין בכה"ח אות מ"ה בשם המט"י שהאיסור הוא משום דמחזיק שהוא נהנה מיום שבת, כיון שנחית לדקדק בכך.

⁹⁰ שו"ע שם.

⁹¹ משנ"ב סק"ל.

⁹² להלן יבאר דין עסקים שאם לא יפעלם יהיה בזה הפסד מרובה, וכמשי"כ בשו"ע ס"ו רמ"ד, וכגון הקונה מכס ועוד כה"ג.

ועיקר היתר הוא רק בהפסד גדול, וכמשי"כ סוסק"ו שכל היתר הוא כה"ג שהוא הפסד גדול, וכגון במכס המבואר בשו"ע כאן, או ביצור מטבעות המבואר ברמ"א כאן, משא"כ בריי"ח ומרחץ דלעיל בסיומ רמ"ג, והכל תלוי אם הוא הפסד מרובה או לא.

ולענין מניעת ריח, יעוין במשנ"ב להלן סק"ה גבי האפשרות השלישית דלהלן, שכתב דשלא כד"ן עושים המקילים ליקח גוי לעבוד בשבת במכירת המשקה, משום שאף אם נחשיב את מניעת ריח יום השבת להפסד גדול, מ"מ הלא לא התירו שכיר יום, וגם דאולי הוא רק בכלל מניעת הריח, כמשי"כ האחרונים לענין תנור ומרחץ וכו', עיי"ש. (אמנם הגרש"ק בשו"ת האלף לך שלמה סי' ק"א כתב שם להתיר אפילו אם מניעת ריח אינו כהפסד, כיון שאינו אלא משום מראית העין).

⁹³ ויש לדון בכאן מג' אנפי: א. מצד איסור מראית עין - וזה התירו בשופי בכה"ג שיש הפסד. ב. מצד שכר שבת - ובזה ג"כ התירו כאן שיש הפסד, ואמנם המג"א לא ברירא ליה להתיר בזה לענין שכר שבת, אולם הביה"ל כתב שהרבה אחרונים הסכימו להתיר גם בזה. מצד שכיר יום שאסור מדינה - אין היתר לכו"ע אפילו במקום הפסד, ועל זה באו כל ההיתרים דלהלן, וכפי שהבאנו באופן השלישי עינינו למכור לו בערב שבת.

עוד יש לבאר במה שהתירו להלן בקבלנות וכו', שבב"י כתב דאע"פ שהוא מילתא דפרהסיא ושולחו לעבוד בשבת אע"פ שרי, דאי לא שרית ליה יבוא לגבות בעצמו, מאחר שאדם בהול על ממונו ויעבור על איסור תורה, ע"כ. ודנו בזה המג"א והט"ז וש"א אם יש להתיר בהפסד מרובה, גם באופן שאין חשש שיבא לידי איסור תורה, והסכימו להיתר. וע"ע במשנ"ב סק"ב ובשעה"צ אות ל"ב. וכן עיקר לדינא, דאף להב"י אין הכרח שפירש כן לדינא לדידן, ושפיר י"ל דשרי כעין שבות דשבות המבואר להלן בסי' ס"ה. וכפ"כ בכה"ח ועוד.

⁹⁴ שו"ע ס"ו, והיינו שיאמר לגוי על כל סך מסוים שתגבה מהמכס תקבל עשירית וכדו' (ועי' לעיל בדבור הקודם), ועכ"פ אסור ליהודי לקבל הרווחים

ושבו הביא שיש מי שאוסר בשוכר אינו יהודי לזמן, והיא שיטת הראב"ד שאוסר בזה וכמבואר בב"י. ומה שכתבנו בפנים הוא כפירוש המג"א כוונת השו"ע, וה"ה במשנ"ב וכה"ח. ולהלכה כיון דקיי"ל שסתם ויש הלכה כסתם, א"כ העיקר להתיר. ובפרט שהביא דעת היש אוסרין בלשון יחיד, ובפרט שלדעת הט"ז בכלל אין מחלוקת בזה, שבפרט זה לכו"ע מותר, ומפרש את המחלוקת באופן אחר, וכמו שהביא במשנ"ב סק"ה, וא"כ הוי כמו ס"ס לקולא. ולכן הגם שבבב"ל ד"ה ויש מי שאוסר הביא שיש שחששו לדעת האוסרים, הנה אחר כל האמור הדבר פשוט להיתר.

⁸⁰ כ"ה פירוש דעת השו"ע כסתם לפי פירוש הט"ז הנ"ל.

⁸¹ כנלענ"ד דאל"ה הלא הוי כמצוה אותו לעשות בשבת, שהרי ידוע שלא יהיה לו אפשרות בלא"ה. ואף שהפוסקים נקטו שאינו מדקדק עימו אם יתבטל איזה יום, לכאו נראה שצריך שלא יקפיד אפילו אם יבטל יום שלם שבכל שבוע ושבוע, וצ"ע שלא פירשו כן הפוסקים.

⁸² היינו דעת היש מי שאוסר שבשו"ע.

⁸³ כן נראה, דהנה מלבד שיש אסורים בזה וכמו שהזכירם השו"ע (הגם שהביאם בלשון יש מי שאוסר), והיינו הראב"ד וכן המ"מ, וע"ע גם בביה"ל ד"ה ויש מי שאוסר, ונוסף ע"ז שהרי לדעת המג"א אף הדעה הראשונה שבשו"ע שהיא דעת הרמב"ם ג"כ מודה לאיסור באופן זה, ולא התירו אלא כשאינו בכל עת שירצה, והוי כמו ס"ס לחומרא.

⁸⁴ ט"ז, ה"ד במשנ"ב ואחרונים. וכל היתר הוא דווקא כשאין מקפיד עליו אם יתבטל בשבת, וכמו שהביא בשעה"צ אות ל'. וע"ע להלן בד"ה הנה ש"יא לדעת מרן השו"ע שכל שאינו אומר במפורש שיעשה בשבת, ה"ז מותר.

⁸⁵ משנ"ב שם סוסק"ד, ושכן ביאר הפמ"ג, ודלא כהא"ר, עיי"ש. וזה דלא כהבנת הכה"ח אות מ"ג שנוטה לדעת הא"ר שמתיר מעצם הדבר שאפשר בחול, וכן במט"י. ועי' כה"ח שם שסיים דמשמע דמ"מ אם א"א לגמור בחול לכו"ע אסור, ושכ"ה בפמ"ג. ומבואר מהכה"ח דס"ל דלא פליגי בזה הא"ר והפמ"ג, ורק בא"א כלל אסור, ולדינא לכאו מסתבר שכל שאין דרך לעבוד בלילות הוי כמקפיד, ואולי שתלוי לפי הענין עד כמה הוא דוחק.

⁸⁶ רמ"א ס"ה. ועיין משנ"ב. וצ"ע מהו הגבול בזה, הלא אפשר שתהיה מלאכה אחת והיא מלאכה ארוכה המתמשכת זמן רב, ומאיזך יכול להיות שיהיו כמה מלאכות, והם מלאכות קטנות שאפשר לגמרם בנקל. [ובעיקר שיטת הרמ"א יל"ע לדעת הט"ז הנ"ל (דעת היש מתירים שהבאנו בפנים), אי ס"ל להרמ"א הנה].

⁸⁷ הנה מצאנו כמה אחרונים הסוברים אליבא דמרן הבית יוסף שכל שלא אומר לו בפירוש לעשות בשבת, אע"פ שהוא מובן מאליו ומוכרח שיעשה בשבת אע"פ מותר, וכיעוין בדברי הגרי"ח בספר רב ברכות, ובשו"ת רב פעלים ח"ב סימן מ"ג, ושם ציין לדבריו ברב ברכות, ושכן כתבו הרב מנחת כהן פימיניטל במש"ש ש"א פ"ד, ושכ"כ בשו"ת בית יהודה עיי"ש. ויסוד הדברים הוא תלוי בכמה דברים, א. במשי"כ הפוסקים בסי' רנ"ב שכל שקצף אע"פ שהגוי עשה בשבת מותר, וכתב הב"י בשם הר"ן דלא דמי לנר שהדליק הגוי שאסור להשתמש לאורו, משום דשם היה אדעתא דישיראל, אבל בקציצה אה"נ שמותר, ע"כ. ומבואר שלדעת מרן כל שקצף מותר. והאחרונים שאסרו הם לשיטתם, כמו שמצאנו במשנ"ב בסי' רנ"ב סק"ז שהחילוק הוא בין אם היה כד"י שיהנה בו ביום השבת גופיה או לא, ומבואר שכל שמוכרח הדבר שיהיה בשבת אסור, והרי לנו שנחלקו מרן הב"י והאחרונים בדבר שהוא מוכרח שיהיה בשבת, אי שרי. ב. במשי"כ הפוסקים בסיומ ש"ז, שבמשנ"ב שם סקט"ו הביא בשם האחרונים שאם יום השוק בשבת הוי כמזכירו שבת בפירוש, בין שמבקשו לקנות עבדו או שנותן לו למכור, וכן בכה"ח שם אות כ"ד בשם כמה אחרונים, עיי"ש. ואילו מהב"י שם ר"ס ע"ד הגמ"י למדו האחרונים הנ"ל שדעתו להתיר כל שאינו אומר לו בפירוש, כיעו"ש. אלא שראיה זו לא ברירא לי, דהנה הגמ"י כתב שאסור ליתן לנכרי מעות בער"ש

בקרוב לבנין אסור, עיי"ש. ה"ט משום ששם הוא שלו, משא"כ כאן אינו של היהודי, ולכן אף שיכול למונעו מ"מ אינו איסור ממש, וה"ז קצת כמלאכת אחר.

⁵⁶ עיין כה"ח שם.

⁵⁷ שגם בחלק יש לחוש.

⁵⁸ שו"ע ס"ב. והטעם דכיון שהוא לצורך בנין ה"ז אסור כבנין, ועדיין צ"ב למה נחוש, אכן המשנ"ב ביאר שבאמת אין זה מדינה אלא הוי גזירה, וא"נ דלא פלוג, עיין בבלבשי שרד כאן.

⁵⁹ משנ"ב סק"ט, וכל שהוא תוך התחום אסור אפילו רחוק מהבנין.

⁶⁰ עיין ברמ"א ד"ה דשרי אם אינו מפורסם שהוא של ישראל, ע"כ. ובמשנ"ב סק"ח ביאר דהיינו שא"צ למחות בו, אולם מאחר שהשו"ע מיייר גם לעצם הדין, וע"ז הרמ"א פליג, א"כ לדעתו משרא שרי.

⁶¹ משנ"ב סק"ז שכל שאינו מפורסם שרי.

⁶² שבזה אסור מדינה ולכו"ע, וככל אמירה לעכו"ם.

⁶³ כ"ז הכרעת המשנ"ב סק"ח שבסיתות אבנים מותר, ובבנין ממש אסור, עיי"ש. וע"ע שם דאפשר שאף השו"ע ס"ל כן. [וע"ע בשו"ע ס"ד שמלאכת פרהסיא דינו כמחובר].

⁶⁴ עיין כה"ח אות כ"ח בשם האחרונים שמפרשים שאף לרמ"א אין זה היתר מוחלט אלא לענין לשקען בבנין דשרי, ובשעה"ד ובמקום הפסד הוא דשרי, עיי"ש. ובפרט להשו"ע, ולכן אין להקל מן הסתם כלל.

⁶⁵ שו"ע ס"ב.

⁶⁶ עי' משנ"ב להלן בס"ג, וכ"כ הכה"ח כאן אות כ'.

⁶⁷ עיין בטור שנקט בלשון "אסור" לשקען, אולם השו"ע שניה וכתב בלשון לא ישקען וכו'. וי"ל דס"ל שאינו איסור גמור, וכמשי"כ לצדד כן בביאור הלכה כאן. ועי"ל בזה, שהרי המשנ"ב כאן כתב דאפשר שאף השו"ע ס"ל להתיר באינו מפורסם, ובכלל הלא מצאנו שיש אחרונים המתירים בקיבולת אפילו בבנין ממש, וכמו שהביא המשנ"ב להלן בסק"ב. הגם שז"א לדעת השו"ע גופיה, ומ"מ י"ל שאינו איסור גמור, וי"ל. והיה אפשר לומר עוד מצד דהוי קנס, וקיי"ל שבכל קנס דמעשה שבת אם יש בזה פלוגתא מותר, וכמשנ"ת כבי ש"ח בתחלתו, ועמש"ש. אולם ז"א, וכאן גרע טפי, כיון שכעת בעת שבא להשתמש בו ה"ז סיום האיסור, וה"ז כאילו בעת הזו נעשית האיסור ונשלים האיסור. ואפילו אם האיסור משום לא פלוג, מ"מ עד כמה שאנו חוששים ה"ז בכלל, ודו"ק. ואמנם בכה"ח אות כ"ה ועוד משמע שאסור.

⁶⁸ משנ"ב ואחרונים.

⁶⁹ עיין להלן בסעיף ג' פרטים בזה לענין דיעבד. ושם במשנ"ב סק"ב הביא מהאחרונים שהקילו בקבלנות לסמוך על דעת ר"ת שמותר עיי"ש. אמנם לדידן בני ספרד העיקר קדעת השו"ע להחמיר בזה.

⁷⁰ ובפוסקים לא נתפרש מה הדין בכל הפרטים הללו לפי כל שיטה, ויל"ב טובא. ולהלן כתבנו את עיקרי הדברים כפי המפורש בפוסקים.

⁷¹ עיין שו"ע ס"ג, וכפי ביאור המט"י והאחרונים, ה"ד בכה"ח אות ל"ד שלפי השו"ע אין חילוקים בכל זה.

⁷² עי' משנ"ב סק"ט.

⁷³ משנ"ב סק"ח ובאחרונים.

⁷⁴ משנ"ב סק"א וכה"ח אות ל"ה.

⁷⁵ כה"ח שם.

⁷⁶ משנ"ב וכה"ח.

⁷⁷ משנ"ב.

⁷⁸ ונתבאר בהלכות קודמות, וזה ודאי מותר, כיון שאינו תלוי בזמן כלל, והגוי יכול לעשות מתי שירצה, והיהודי נהנה ממילא, ושרי. ולהלן המדובר הוא ששוכרו לזמן מסוים, ובזה יש לדון ככל הדינים.

⁷⁹ עיין שו"ע סעיף ה' אם שכר אינו יהודי וכו' סתם להתיר, קדעת הרמב"ם,

י. יכול הישראל לתת לנכרי מעות להתעסק בהם, ויחלוק עמו אף את שכר השבת, ובהבלעה, ואין צריך להתנות¹³⁰ [ובדין קניית מניות, עיין בהערה¹³¹].
יא. מותר לישראל לתת סחורה לנכרי למכור, אם קצץ לו שכר¹³², ובלבד שלא יפרש מכור לי בשבת. ואף אם יום השוק אינו אלא בשבת, מותר במקום הצורך, ויש אוסרים¹³³.
יב. אם אפו נכרים בתנורו של ישראל בשבת אפי בעל כרחו, ונתנו לו בשכרו פת או מעות, הרי זה שכר שבת, ואסור בהנאה עולמית, לו ולאחרים¹³⁴. [ועיין בהערה¹³⁵ אם מותר ליהנות משכר שנותן הבנק עבור הפקדת כסף בבנק¹³⁶].

סימן רמ"ו

דיני השאלת והשכרת כלים לנכרי בשבת

א. ¹³⁶מותר להשאיל או להשכיר¹³⁷ כלי¹³⁸ לנכרי, אפי' בער"ש, ואע"פ שיעשה בהם מלאכה בשבת. וי"א דכלים שעושים בהם מלאכה דאורייתא¹³⁹ כגון מחרישה או קדירה¹⁴⁰, אסור להשכיר לנכרי בער"ש, ובחמישי מותר¹⁴¹ בהבלעה¹⁴². ולהשאיל לו מותר אפי' בער"ש¹⁴³.
ב. כאשר הנכרי פתח בבקשתו את הישראל שישאיל לו, מותר הישראל להתנות עמו שיחזור וישאיל לו הנכרי בשכר זה אח"כ, דחשיב דרך שאלה¹⁴⁴. משא"כ כשהישראל פתח, אני נותן לך כלי זה בהשאלה ע"מ שתחזור ותשאילני גם אתה, חשיב דרך שכירות¹⁴⁵.
ג. אסור להשאיל, להשכיר או לתת לנכרי במתנה¹⁴⁶, כליו מכל סוג שהוא, בער"ש סמוך לחשיכה, באופן שלא יוכל להספיק להוציאם מביתו של הישראל קודם שקיעת החמה¹⁴⁷, אא"כ בעיר מוקפת חומה או מעורבת¹⁴⁸ שמוותר להשאילו (ואפי' בשבת¹⁴⁹) או לתת לו במתנה, דאז אין חשש אם הרואה יאמר שהישראל ציוהו להוציא. ושלא במקום הצורך ראוי להחמיר בזה גם בעיר המוקפת חומה או מעורבת, אבל למכור או להשכיר לו אסור אף בעיר כזו¹⁵⁰.

סימן רמ"ז

שליחויות ומכתבים על ידי גוי

א. בכל המלאכות, מותר ליתן לגוי לעשותן אם יש זמן מספיק שאפשר לגוי לגמרם לפני שבת, ואם אין זמן מספיק לכך אסור ליתן לו את המלאכה, אלא אם כן קצץ עימו שכר קצוב על המלאכה, ושלא יאמר לו בפירוש לעשות המלאכה בשבת. [וכל הפרטים בזה נתבאר להלן בסימן ר"ב ס"ג-ג', המובא לאחור סימן רמ"ז, עיין שם. והכל שייך לכאן, ועיין בהערה¹⁵¹].
 ובשליחות, שרוצה היהודי לשלוח עם הגוי חפצים למיניהם במקום מסוים, ה"ז מותר ג"כ בכל התנאים הנ"ל, שאם יכול להגיע לפני שבת למקום שנתלח לשם מותר, ואם לא כן אסור, אא"כ קצץ עימו, ובכל התנאים הנ"ל¹⁵².
 ובמכתב או איגרת שרוצה היהודי לשלוח עם הגוי, הרי זה חמור יותר, מכיון שניכר על האיגרת שהיא של יהודי מפני שכתובה בלשון הקודש, וחששו חכמים שמא הגוי לא ימצא את האדם האחראי על המכתבים (הנקרא "דואר"), ויצטרך לחפש אחריו בשבת, ויבואו לחשוך את היהודי שנתנו לגוי להוליכו בשבת. ולכן לא התירו חכמים בלא קציצה, אלא אם כן יש "בית דואר" קבוע באותו מקום, דהיינו שיושבים שם בקביעות בזמנים מסוימים אנשים ממונים על המכתבים¹⁵³. [וכיום מצוי בכל מקום בית דואר, ומותר לשלוח לשם מכתבים על ידי גויים].

טעם ההיתר, אם משום דלא הוי דרך שכירות (דהגוי פתח תחילה בבקשת ההשאלה, כמבואר בכה"ח סק"ב), א"כ גם כשמקבל הישראל יותר זמן מותר, דו"ס" לא הוי דרך שכירות. אבל אם טעם ההיתר דבשאלה של כלי כנגד כלי אין הישראל משתכר, ולכן לא חשיב דרך שכירות, א"כ יבכה"ג שיחזור הנכרי וישאלנו לתקופה ארוכה יותר, הוי דרך שכירות ואסור. (ובכה"ח סק"ג הביא בסתם היתיר). ולאורו יש להסתפק בספק זה גם בכה"ג שערך שכירות הכלים אינה שקולה, ואע"פ שזמן ההשאלות שוה, וכגון שהישראל משאיל כלי זול וכנגדו ישאיל לו הגוי כלי יקר, דאם מצד שהגוי פתח בבקשת השאלה לא הוי דרך שכירות, גם בכה"ג לא הוי דרך שכירות ומותר, אבל אם מצד שאין הישראל מרויח, פה הוה מרויח ואסור.

¹⁴⁵ כמבואר בכה"ח סק"ב.
¹⁴⁶ מ"ב סק"ז.
¹⁴⁷ שו"ע סעיף ב'.
¹⁴⁸ עיין מ"ב סק"ט. ושם כתב: "ואפי' לדין דלית לך ר"ה גמורה, אסור, דאמריה לא"י שבות הוא אפי' במייל דרבנן", עכ"ל. א"כ יוצא שהמ"ב אוסר גם במקום שיחשדוהו רק בשבות דשבות, שהרי כל האיסור פה "שהרואה סבור שישראל ציוהו להוציא" כלשון השו"ע כאן, ובמה יחשדוהו, באמירה לנכרי דהוי שבות, להוציא לכרמלית דהוי שבות. ויל"ע מאי שנא ממש"כ הביאהו"ל כאן בד"ה כגון מחרישה, להתייר במקום דמחזי רק כשבות דשבות.
¹⁴⁹ מה שמוותר להשאילו אפי' בשבת, היינו כלים שלא עושים מלאכה. ביאהו"ל ד"ה ומותר.
¹⁵⁰ מ"ב סק"ט, כה"ח ס"ק טו"ב. וטעמא דמילתא לחשוש לטעם הרמב"ם (פרק ו'), שכתב: "דכשיצא העכ"ם מביתו בשבת וחפץ ישראל בידו, יראה כמי שהלוהו לעכ"ם או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת", עכ"ל. ואף שבשו"ע לא הביא את טעם הרמב"ם, הביא בכה"ח שם להקת פוסקים לחוש לטעם הרמב"ם, וביורה במכירה ושכירות שיש יותר חשש, שמא יתברר לבסוף שמכר לנכרי, ואז יחשדוהו שמכר בשבת (משא"כ בשאלה). ובשעה"צ סק"ז לענין שאלה נראה דצידד להקל, ולענין מכירה ושכירות הביא במ"ב סק"ט לאיסור.

ועיין עוד בסימן רנ"ב סעיף א' ובמ"ב ובה"ח שם עוד פרטי דינים בענין זה.
¹⁵¹ כ"ז נכתב כהקדמה לנידון דלהלן גבי שליחת אגרות וכתבים על ידי גוי, המבואר בכל סימן רמ"ז, ובה נתבאר בפנים שיש ג' דרגות, א. כל המלאכות שדיניהם ופרטיהם נתבארו יותר להלן בסימן רנ"ב (שיובא אחר סימן זה, כיון שהיו קשור בסיוע כל דיני נתינת מלאכה לגוי), וכן השמטנו כדי להתמקד בעיקר בדין כתבים ואגרות. ב. משלוחים של חפצים וכלים ושאר דברים, שהם ג"כ שוים לדין המלאכות הניתנות לגוי, ובשונה ממכתבים דלהלן, ג. מכתבים ואגרות שבהם יש דינים מיוחדים, והוא עיקר הנידון בסימן זה.
 וכל דיני פרטי נתינת מלאכה לגוי בערב שבת, כאמור, נתבאר בסימן רנ"ב, והם קשורים לכל דיני מכתבים ואגרות [ורק נוסף דין מיוחד במכתבים ואגרות שיהיה קבוע בי דואר]. ולכן השמטנו בסימן זה הדינים שנכתבו בסימן רנ"ב, ונזכיר בקצרה: א. צריך שיהיה שהות לגמור המלאכה מבעו"י, ואז מותר אפילו בלא קציצה, ואם הוא קוצץ עימו ה"ז מותר אף בלא שאפשר לגמור המלאכה מער"ש. ובסימן רנ"ב והזכור כל האופניים מה נקרא קציצה, ובכללם הזכרנו דין פקאד עימו מתי ילך, בערב שבת אסור, ובשאר גם כן בסימן רמ"ז ס"ב. וכן הזכרנו שם דין טובת הנאה, והוא מבואר ג"כ אצלנו בשו"ע בסימן רמ"ז ס"ד. ב. צריך שלא יאמר לו בפירוש לעשותו בשבת, ובסימן רנ"ב הבאנו דברי המשנ"ב בכ"מ, שסובר שה"ה שאסור לומר לו דבר שמובן ממנו בהכרח שיעשה בשבת, עיי"ש. ונזכר גם כאן, וע"ע שם.

ועוד פרט חשוב יש לציין, שבאופן שקצץ מותר אפילו בער"ש סמוך לשבת, ובאופן שלא קצץ כלום אסור בערב שבת, ולדעת השו"ע אסור אפילו ביום חמישי ובכל השבוע, והרמ"א מתייר בכל הימים חוץ מיום שיש (וכמשנ"ת בסי' רנ"ב, וע"ע בשו"ע רמ"א כאן בס"א). ויש אופן שאף להשו"ע מותר בכל הימים חוץ מיום שיש, והוא כשקצץ עימו על הזמן, אע"פ שלא קצץ עימו על הפעולה, וכמש"כ בשו"ע כאן בס"ג שאם שכרו ליתם דבר קצוב בכל יום בהליכתו וחזרתו, ואינו מקפיד עימו מתי ילך, בערב שבת אסור, ובשאר הימים מותר, וכמו שביאר המשנ"ב. וע"ע גם בשו"ע בסוף הסימן, שמי שיש לו שכיר גוי לשנה או יותר אסור לשלחו בערב שבת באגרת, אבל בשאר הימים מותר, וכמש"כ במשנ"ב וביה"ל.
¹⁵² משנ"ב (סק"א).

¹⁵³ ושם ס"א, ומשנ"ב סק"ה והלאה. וכאן ביארנו לפי דעת התו"ש והאחרונים שמדובר כאן ששולח את הגוי לבית הדואר, ולכן אסור, אבל אם שולח את הגוי לאדם מסוים ה"ז מותר, וכמו שפירטנו להלן באת ב'.
 יום מסעיהם לנכרי כפי שהם, והוא כשנשאר לו יותר זמן מן המצוי, ואם חשש שישאיל לו הנכרי בשכר זה אח"כ, דחשיב דרך שאלה¹⁴⁴. משא"כ כשהישראל פתח, אני נותן לך כלי זה בהשאלה ע"מ שתחזור ותשאילני גם אתה, חשיב דרך שכירות¹⁴⁵.
ג. אסור להשאיל, להשכיר או לתת לנכרי במתנה¹⁴⁶, כליו מכל סוג שהוא, בער"ש סמוך לחשיכה, באופן שלא יוכל להספיק להוציאם מביתו של הישראל קודם שקיעת החמה¹⁴⁷, אא"כ בעיר מוקפת חומה או מעורבת¹⁴⁸ שמוותר להשאילו (ואפי' בשבת¹⁴⁹) או לתת לו במתנה, דאז אין חשש אם הרואה יאמר שהישראל ציוהו להוציא. ושלא במקום הצורך ראוי להחמיר בזה גם בעיר המוקפת חומה או מעורבת, אבל למכור או להשכיר לו אסור אף בעיר כזו¹⁵⁰.

יום משעה 12 בלילה עד 12 בלילה, ה"ז ג"כ בהבלעה עם שכר מוצ"ש ומותר. אמנם אם הם שני ימים טובים של ר"ה, או שבת הסמוכה ליו"ט מלפניו או מאחוריו, יש בה חשש של שכר שבת או שכר יו"ט, ואכן בשו"ת אג"ר מ"ח ד"א א"ר"ח סימן נ"ט אסר בזה. אמנם יש מגדולי הוראה שהתירו בזה מטעם שאין זה שכר על "מלאכה", אלא על עצם ההפקדה שריבה נכסי הבנק. הערה זו נכתבה ע"י ידידי הרה"ג יוסף משדי שליט"א.
¹³⁶ הקדמה: מובא בגמ' שבת י"ט, ת"ר לא ישכיר אדם כליו לנכרי בער"ש, ברביעי ובחמישי מותר, ונחלקו הראשונים אליבא דמאן האי ברייתא, ומה טעם האיסור.
 הרי"ף והרמב"ם למדו, דברייתא זו דברי ב"ש היא, דסברי אדם מצווה על שביתת כליו, ולדין דקיימ"ל כב"ה דאין אדם מצווה על שביתת כליו, אין ברייתא זו אליבא דהלכתא כלל. וכן פסק השו"ע בסתם להתיר להשכיר כליו, ואפי' שעושים מלאכה, ואפי' בער"ש.
 רבינו יונה למד, דברייתא זו גם אליבא דב"ה היא, וטעמא דכשמוסר לנכרי בער"ש כלים שעושים מלאכה, ומשתכר בכך, והנכרי מיד יעשה בהם מלאכה, מחזי כעושה מלאכתו בשליחותו של הישראל, ולכן בכלים מסוג שאינם עושים מלאכה, לא שייך האי איסור. וזוהי שיטת הי"א שהביא השו"ע, וכ"פ הרמ"א.
 התוס' והר"ן גם לומדים כר"י דהברייתא אליבא דכו"ע, ומטעם דכשמשכיר לנכרי בער"ש, נראה כנוטל שכר שבת. ולטעם זה, אף כלים מסוג שאינם עושים מלאכה כמו חלוק וכדו', אסור. ובכה"ח סק"ג הביא דיר"ש יצא את כולם במקום שאפשר.
¹³⁷ בהבלעה עם יום חול, כגון שישכיר לו לחודש או לשבוע (כמובא בשו"ע סעיף א'), ואפי' בתוספת כמה שעות מער"ש וממוצ"ש סג' (מ"ב סי' ש"ו סק"א, כה"ח סי' ש"ו סק"ד).
 אבל שלא בהבלעה אסור, אפי' אם משכירם מתחילת שבוע, ואפי' בכלים שאינם עושים מלאכה כלל, כטלית וחלוק, ואפי' בחדר לדור בו (מ"ב סי' ס"ק א', ג').
¹³⁸ אפי' כלים שעושים מלאכה דאורייתא כרחיים וכלי אומנות.
¹³⁹ אבל כלים שעושים רק מלאכה דרבנן, שרי, דהוי רק מחזי כעובר על שבות דשבות, ביאהו"ל ד"ה כגון מחרישה.

¹⁴⁰ אף סוגי כלים כקדירה שמבשלים בה, דאין הכלים עושים מלאכה בעצמם, אלא עושים בהם מלאכה, אסור, דטעם האיסור לשיטה זו הינו שהנכרי העושה בו מלאכה בשבת, מחזי כשולחו של הישראל (מ"ב סק"ב).
¹⁴¹ וטעמא דבחמישי אין לאסור מפני הרואים, מבואר בב"ח סק"ב שהרואים תולים שכיון שמשלם הנכרי שכירות, ודאי יזדרז להתחיל מלאכתו ויסיים קודם השבת, משא"כ כשמשכיר ביום שיש לא יספיק לסיים ויעבוד בשבת, עיי"ש.
 ולפי המבואר, יש לעיין כגון שידוע שהמלאכה אורכת מס' ימים, וכגון שמכירים את הנכרי כבעל דירה גדולה, האם מותר להשכיר לו מברשת צביעה ושאר הכלים רק מס' ימים קודם השבת, באופן שיוכלו לתלות שיסיים קודם השבת, או דלמא לא פלוג.
¹⁴² כתב ב"הליכות שלמה" סק"ב, דדברים שרגילים לעשות בהטבה, כגון השאילני ואני אשאיל לך, אין זה בכלל שכר שבת, אלא כאילו שניהם עושים בחינם.
¹⁴³ שו"ע סעיף א'. וברמ"א פסק לעיקר כסברא אחרונה, וגם בכה"ח סק"א צידד כן. ובמנחת אהבה פי"ט הל' ד' פסק להקל כדעת השו"ע בסתם. ולהשאיל לו, אפי' לצורך שבת גרידא, ואפי' כלים שעושים מלאכה, מותר, דכשאין לישראל ריוח במלאכת הנכרי לא נראה כשולחו של הישראל. וכלים שאינם עושים מלאכה כטלית וחלוק, מותר להשאילו אפי' בשבת עצמה, ובתנאים המובאים להלן סעיף ג' (ביאהו"ל ד"ה ומותר).
 בכה"ח סק"י הביא דברי הב"ח דכל בעל נפש יחמיר לעצמו לחוש לשיטת הרוקח (סי' מ"א בשם הירושלמי), דהא דנותנים כלים לנכרי, דוקא כלים שאין עושים בהם מלאכה כטלית, אבל כלים שעושים מלאכה כמחרישה (ובזמנינו מכוננית, מכשירי חשמל, כלי עבודה למיניהם וכדו'), אפי' השאילים והשכרים בתחילת השבוע, צריך לקחתם מהנכרי בער"ש.
 ועיין "שלחן שלמה" סי' רמ"ו סק"א שכתב: "דרוב הפוסקים האחרונים הביאו להלכה חומרה זו של הב"ח, שהחמיר לכל יר"ש", ולפ"ז כתב ליר"ש הרוצה לצאת מכל ספק, וחושש גם לדעת הב"ח, דנכון להפקיר את השעון שבת (שפועל גרם הדלקה), ולא יעבור על ספק איסור שביתת כלים. ולפי מש"כ שם דבכלי הפועל גרם כיבוי, אין להחמיר כולי האי (דכיבוי הוי מלאכה שא"צ לגופה), יוצא שבשעון המכבה את הגז אוטומטית אין מקום לחומרה זו.
¹⁴⁴ רמ"א ס"א, ולענין אם מותר בכה"ג להתנות עם הנכרי שיחזור וישאילנו פרק זמן ארוך ממה שהישראל משאיל לו, נשאר הביאהו"ל בצ"ע, דתלוי מה

¹³⁰ שהרי אין המלאכה מוטלת על הישראל כלל לעשותה, שנאמר שהנכרי עושה שליחותו. וגם מראית העין ליכא, דהא אין העסק ניכר ממי הוא. שו"ע ס"ד.
¹³¹ הנה בדין קניית מניות, יש כמה נידונים אם מותר להשתתף עם החברה, והעיסוק בהפעלת החברה, כפי שהוא במציאות, אין בזה שום חשש, וכמבואר בשו"ע כאן סימן רמ"ה ס"ד שכאשר נותן לגוי מעות להתעסק בהם אין בזה חשש. ואדרבה אפשר שבנידו"ד הוא ק"ו להתייר, כיון שהוא רק קניית זכות, אולם אם הקניה היא שנותן כסף להשקעה, ועי"ז מגדילים את העסק, א"כ היינו הך. ואין נפ"מ בכל זה אם זה נחשב כזכות בעלמא או כשותף, דמ"מ הגוי עובד וכו'. ב. כל ההיתר במניות הוא בלא שכיר יום, ואכן מן הסתם אין בזה שכיר יום [ואם הפועלים שתחתיו שכירי יום, עי' ביה"ל סימן רמ"ד סו"ס"א שמותר, וכן הכא בנידו"ד], ואין העסק ניכר ממי הוא, ולכן מותר הדנכרי אדעתא דנפשיה עבדי, וכמבואר בסוגיין בפ"ו. וכ"כ בנידו"ד בשו"ת מנח"י ח"ה סימן י"ח, וע"ע במנח"י ח"ב סי' ע"ד וח"ג סי' א' ג. כל ההיתר הוא כשאין שם בהמות העושים מלאכה בשבת, וכמ"ש במנח"י (דאל"כ כיון שהוא שותף ה"ז כעובר באיסור שביתת בהמתו, המבואר בסי' רמ"ו וסי' ש"ה). ד.
 עיין להלן באופן שבחברה זו עוסקים יהודים ג"כ, או שהוא עשוי לשמש כמקום פרוף ומכשול לרבים, שיש בזה חשש איסור דלפני"ע או מסייע. אמנם מן הסתם נחשב כשותף, וכמו שנתברר במציאות שיש לו קצת זכות ושיתוף ובפוסקים לקולא (עיין דברינו בתשו' בענין השכרת דירה ורכב כפי למחללי שבת). אלא שיל"ע בזה מצד דאפשר לברורי ולא הוי בכלל ספק, אמנם כשהוא טורח גדול, דעת הרבה פוסקים דל"ח אפשר לברורי, ואכמ"ל.

ב. באופן שהחברה בעליות יהודית, אזי אם הוא לא מרבה את העבודה ע"י קניית המניות, אין בזה חשש, שהרי לא נגרם מחמתו כלום, ואף אם נאמר שהוא נחשב כשותף, וכמו שנתברר במציאות שיש לו קצת זכות ושיתוף בחברה, מ"מ לא הוי שלוחו, מאחר דלא ניח"ל בעבודת השבת, אלא שמ"מ כיון שהוא מרויח מזה שעובדים בשבת א"כ ה"ז הנהה ממעשה שבת, אא"כ נימא שהוא לא יהנה משכר השבת, אלא שאין זה בורר, ואיך יוכל לדעת. ועי' באול"צ ח"ב שכתב סברא היתר, שכיון שבדרבנן יש ברירה, ה"ז יכול לומר שהספק שהוא משקיע ילך לעסקים המותרים. וע"ע גם במנח"י שם כעיי"ש, וצ"ע כסברא זו. ועי"פ אם מתרבה העבודה מחמת כל מניה בודאי שאסור, שהרי הוא הגורם לריבוי החילול שבת, והוי בכלל איסור דלפני"ע. וגם באופן שהחברה היא של גויים, אם פועלים בה מחללי שבת, ומתרבה העבודה מחמתו, ה"ז אסור מחמת שגורם להם חילול שבת [כמו"כ יש לדון גם מצד איסורים אחרים, כגון שחברות אלו עוברות באיסורי ריבית, או שגורמות איסורים של מאכלות אסורות, או שגורמים איסורים כעריות ואביריהם, ופרסומות פרוצות וכיוצא]. ועיין עוד במשנ"ת בשו"ת ישיביל עבדי ח"ו סי' ז' בהשמטות מש"כ לאסור במניות. וע"ע במה שדנו בזה בשו"ת מנח"י שם, ובשו"ת אג"מ האע"י ח"א סי' ז', ובשו"ת מנחת שלמה סו"ס כ"ח, ובספר מועדים וזמנים ח"ב סי' רס"ט, ובספר ברית יהודה פי"ב והערה נ"ט.
 ולסיכום: מניות של חברה בעליות ישראל (או שפועליה ישראלים ומתרבה העסק ויוצא), אין להשתתף עימם כאשר הם מחללי שבת במשירין או בעקיפין, וכן אם הם עושים שאר איסורים, אמנם אם בעלי החברה גויים, מותר. הערה זו נכתבה ע"י ידידי הרה"ג יוסף משדי שליט"א.

¹³² ואף שבכה"ח הביא מהמט"י סק"ב דבלא קצץ לדעת השו"ע אסור אפי' מיום ראשון, ולא חילק אם יש שהות לגומרה מבעו"י, במ"ב בסימן רנ"ב סק"י הביא דכתבו הפוסקים דכשיש שהות לגומרה מבעו"י מותר אפי' בער"ש, אפי' לא קצץ, לכר"ע.
¹³³ בדעת מרן הב"ב בסימן ש"ז משמע דהאיסור תלוי רק באמירתו המפורשת לנכרי לעשות בשבת, וכן העלה ברב פעלים ח"ב חאו"ח סימן מג', עיי"ש שהביא מגדולי האחרונים כן בדעת מרן. אמנם בבא"ח פרישת וישלח אות י"ד כתב שהתיר רק במקום צורך גדול מאוד, מפני שרבו האוסרים. ובמ"ב כאן סק"א, ובכה"ח סי' ש"ז סק"ד שתמו לאסור, דהוי כאילו אמר בפירוש מכור לי בשבת, וביחוד ח"ג סי' י"ז, ובמנחת אהבה פ' י"ז הערה 24, 25 העלו להקל, אם הוי במקום הצורך.
¹³⁴ שו"ע סעיף ו', כה"ח סק"ג. ואם אפו בו עוד ימים חוץ משבת, מותר לקבל השכר שבת בהבלעה, ודיעבד, אפי' שלא בעל כרחו (עיין מ"ב סק"ג). ובכה"ח סק"ד התיר השכר דוקא אם אפו בו בע"כ.
¹³⁵ הנה אם הוא פקדון ובעו"י שאינו חודשי מותר, שהרי שכר השבת הוא בהבלעה (וכדחזינו כאן בפ"ו ולהלן בסי' ש"ו יוצ"ב), אולם אם הוא פיקדון יומי לכאן יש לאסור מדין שכר שבת. אולם כפי המציאות שהבנק מחשב

יש אופנים שמותר אף כשאין "בית דואר" קבוע, כל שיכול להגיע לשם לפני שבת: א. אם אין ניכר על המכתב שהוא של יהודים, וכגון שנכתב בכתב שאינו של יהודים וכדו'¹⁵⁴. ב. אם שולח את הגוי להביא את המכתב לאדם פלוני (ולא לדואר), יש מתירים בכל אופן, משום שבאופן זה אם לא ימצא את אותו אדם, יתן המכתב לבני ביתו'¹⁵⁵. ג. אם הגוי הולך מעצמו למקום מסוים, והיהודי נותן לו מכתב שיוליכו עימו אגב הדרך והגוי הולך, מותר'¹⁵⁶, ובתנאי שאין ידוע שהוא מרבה את הדרך בשביל היהודי, שבאופן זה אסור'¹⁵⁷. כל הנ"ל הוא באופן שיש שהות להגיע ליעודו לפני שבת, ולכן מותר באופנים הנ"ל אף בלא קציצה, אבל אם הוא קצץ עם הגוי שכר על פעולתו, מותר בכל אופן ואפילו אין שהות להגיע ליעודו לפני שבת, ואפילו אם לא קבוע "בית דואר"¹⁵⁸. ודע, שכל ההיתרים הנ"ל הם כשנותן לו המכתב מערב שבת, אבל בשבת עצמה אסור בכל אופן, ואפילו אם קצץ עימו שכר לפני שבת'¹⁵⁹, ואפילו במקום שיש עירוב'¹⁶⁰, ורק בהפסד גדול יש להתיר על ידי שבות דשבות, דהיינו שיתן לגוי בערב שבת שיתנו בשבת לגוי אחר'¹⁶¹.

ב. כמה דינים מעשיים (הקשורים להנ"ל):

א. מותר לשלשל מכתב לתוך תיבת הדואר בערב שבת, אפילו בחוץ לארץ שיודע שהגויים ישלחוהו בשבת ליעודו'¹⁶². [ובארץ ישראל אין חשש מאחר שאין עובדים בשבת, ועיין בהערה לענין עובדי דואר שהם מחללי שבת'¹⁶³. ואם הוא מכתב דחוף או מברק (אקספרס), טוב להמנע מלשולחו בערב שבת סמוך לשבת, מאחר שנראה כאילו אומר במפורש שיעשו זאת בשבת, אמנם מן הדין הדבר מותר אף באופן זה, ועל כל פנים במקום צורך או לדבר מצוה, בודאי יש להקל'¹⁶⁴. [ודין קבלת מכתב בשבת ופתיחתו, מבוואר להלן בסימן שצ"א]. ב. המנוי על עיתון יומי של נכרים, והם מדפיסים אותו בשבת ושולחים למנויים, טוב שיאמר לנכרי בעת הזמנת העיתון שאינו מעוניין שידיפסוהו עבורו בשבת ולא ישלחוהו לו בשבת'¹⁶⁵, ואם בכל זאת מביאים לו והמנוי על עיתון יומי של נכרים, אם רוב המנויים הם יהודים, אסור לקרוא העיתונים של ימי שבת ויום טוב, וגם במוצאי שבת ימתין בכדי שיעשו, ואם רוב המנויים גויים, טוב להמנע מלקרוא בו, ואם הוא הובא דרך ה"ר או אפילו במקום שאין בו עירוב, אסור לקרוא בעיתון, והוא מוקצה'¹⁶⁶. [וכל האמור הוא מלבד עצם האיסור החמור לקרוא בעיתונים של גויים וכיוצא'¹⁶⁷. ואסור ליתן מודעה או מאמר בעיתון על מנת שיפרסמו אותו בעיתון המופיע בשבת ויום טוב'¹⁷⁰. ודע, שיש עוד הרבה דינים הקשורים לכאן השייכים בדיון "אמירה לנכרי", ונתבאר בס"ד להלן בסימן ש"ז ובסימן שכו"ה.

סי רנ"ב ס"ב-ס"ד השייך לסי רמ"ז
נתינת מלאכה לגוי בערב שבת

א. מותר בערב שבת ליתן לגוי חפץ או איזה דבר לתקן ולעבוד בו, ואפילו שהוא סמוך לחשיכה, ואין שהות מספיק בכדי לגמור את העבודה קודם שבת, ויש בזה כמה תנאים:

א. שיקצוץ עימו סך מסוים על המלאכה, ולא תשלום לפי זמן העבודה'¹⁷¹. ויש בזה כמה אופנים שמוותר: א. בשכר קצוב, במפורש'¹⁷². ב. אם אומר לו שיתפטר עימו'¹⁷³, והיינו באופן שיהיו שניהם מרוצים'¹⁷⁴. ג. שהבטיחו שיתן לו שכרו מושלם'¹⁷⁵. ד. אם סך קצבת המלאכה ידוע'¹⁷⁶, ובזמן הזה יש הרבה דברים שקצבתם ידועה, וממילא מותר'¹⁷⁷. ה. אם הוא נותן לו את המלאכה בטובת הנאה, לדעת השו"ע מותר'¹⁷⁸, ולדעת הרמ"א אסור'¹⁷⁹, ועיין בהערה גדר טובת הנאה'¹⁸⁰. אבל אם זה בחינם אסור, אפילו כשהגוי מצפה לתשלום'¹⁸¹. ב. שלא יאמר לו היהודי לגוי בפירוש לעשות את העבודה הזו בשבת'¹⁸², ואפילו אם אינו אומר לו בפירוש שיעשה בשבת, אבל אומר לו שהוא צריך את העבודה מיד במוצאי שבת וכיוצא, ג"כ אסור, שמאחר שאי אפשר לגמור את המלאכה א"כ יעשה אותה בשבת, ה"ז כאילו אומר לו שיעשה זאת בשבת, ואסור'¹⁸³. ויש אומרים שלדעת מרן השו"ע כל שאינו אומר בפירוש שיעשה בשבת, מותר. וראוי להחמיר בזה'¹⁸⁴.

לזה, אולם באומר לו שיתפטר עימו באופן שיהיה מרוצה נראה דשפיר דמי. ועיין בכה"ח בסימן רמ"ז אות י"ד שכתב שבמקום שאין מנהג ידוע כלל כמה נותנים צריך לפרש בהדיא וכו', עיי"ש. והנה זה ברור שא"צ שיהיה דבר קצוב באותו מקום, דא"כ היינו קצוץ, אך כוונת ה"ח כוונה שהיה איזה סכום שאפשר ליתן עליו את הדעת, ולא כלום, אמנם נ"ל שבאופן שאומר שיתפטר עד שיהיה מרוצה, אפשר להקל וכנ"ל, ומסתבר שזה תלוי לפי הענין. ונראה שאף אם באנו להחמיר בזה, מ"מ די לנו אם נחמיר שלא למסור לו בערב שבת, אבל בחמישי ושישי מותר, ובה שפיר יש לסמוך על דעת הרשב"א והר"ן. ועד כאן לא החמיר השו"ע (וכדלהלן בסוף ההלכה, עפמש"כ השו"ע בסי רמ"ז ס"א) אלא בלא קצץ כלל, אולם בכה"ג שפיר יש להקל עכ"פ ביום חמישי או קודם לכן. (וכעיי"ז עיין בביה"ל סו"ס רמ"ז).¹⁷⁵ היינו הך כעין נידון הקודם שיתפטר עימו עד שיהיה מרוצה, וכתבנו זה אגב לשון הפוסקים שהזכירו גם לשון זה, והעיקר שיהיה בטוח בשכרו כראוי.¹⁷⁶ כן מבוואר בדברי האחרונים שה"ד במשנ"ב סק"ד, והאריך בזה עוד בביה"ל ד"ה קצץ.¹⁷⁷ וכ"כ האחרונים שם גבי כלים לכובס, וה"ה בזמנינו הרבה מלאכות קצבתן ידוע.¹⁷⁸ בשו"ע ס"ב כתב שבטובת הנאה הוא קצוץ [ואכן בכ"מ אמרינן דהוי כמכר, וגם אמרינן בש"ס ובראשונים בכ"מ שכל מתנה אמרינן דאי לאו דיהיב ליה מידי וכו']. ומ"מ ההיתר הוא דווקא בטובת הנאה על מה שהנהגה אותו כבר, ולא על מה שעתידי להנותו בהבטחה וכו', וכן מבוואר דין זה בסימן רמ"ז ס"ד שבטובת הנאה מותר, עיי"ש. ודווקא כשהגוי הציע מעצמו תחילה, עיי"ש, ובמשנ"ב וכו"א.¹⁷⁹ הרמ"א כאן בהגה ציין שבסי רמ"ז הובא שיש חולקין אם עושה לו בחינם, דהיינו בטובת הנאה, וכתב המשנ"ב סק"כ שבד"מ מבוואר שהסכים לדעה זו, ואכן הרמ"א שם כתב שטוב להחמיר, וע"ע במשנ"ב שם דלכך טוב שיקצוץ עימו איזה דבר וכו'.¹⁸⁰ גדר טובת הנאה, נראה דהיינו שהגוי מתחיל מרצונו לקחת את עסק המלאכה, וכמבואר בסימן רמ"ז, וכ"כ במשנ"ב כאן סק"א, שבאופן זה שהגוי מתחיל עם היהודי לומר לו שיעשה לו בחינם, אז ודאי דעתו על הטובה שקיבל ממנו מכבר ודינו קצוץ, ע"כ. וצ"ל דמ"מ היהודי הודיע לו על הצורך שלו במלאכה, ולאפוקי כשהיהודי מבקש ממנו שיעבוד לו.¹⁸¹ משנ"ב סק"ח, והיינו הרבותא, וכה"ג מבוואר בשו"ע סי רמ"ז, ובמשנ"ב שם סק"ב.¹⁸² שו"ע ס"ב, וכה"ג בסימן רמ"ז, אבל אם הגוי אומר במפורש שיעשה זה בשבת לית לן בה, כיון שקצץ עימו ואדעתיה דפנשיה קעביד, וכ"כ הפוסקים כאן ושם.¹⁸³ משנ"ב סקט"ז בשם האחרונים, וכה"ג כתב המשנ"ב בסי רמ"ז סק"ד בשם האחרונים, וכן כעין זה כתב בסימן רמ"ה סק"א.¹⁸⁴ עיין בשו"ע רב פעלים ח"ב סימן מ"ג שהביא כן בשם המנחת כהן ובשם המטה יהודה עייאש שכתבו כן לדעת מרן שרק אם אמר בפירוש אסור, וכ"כ בספר רב ברכות וש"ת רב פעלים, וע"ע שם, וכ"כ עוד באחרונים. אמנם כבר הזכרנו לעיל בסי רמ"ז ס"ה שאין הדברים מפורשים בדעת השו"ע, וכי גם החיד"א ועוד החמירו בזה, וגם הב"ח עצמו בספר בא"ח החמיר בזה זולת בצורך גדול מאד וכו', ולכן לכתחילה ראוי להחמיר בזה. וכה"ג הביא בכה"ח בסי רמ"ז אות ב' בשם האחרונים, וכשיתנו בסימן ש"ז אות כ"ד כעיי"ז, וע"ע בדבריו בסי רמ"ז שם. [ונ"ב. יל"ד עוד בפשטות דברי הבי"ט בסימן רמ"ז דמדברי מהר"א ז"ל משמע קצת להחמיר בזה, שהרי כתב בשמו ואף אם קצץ, אם אומר לו שהולך בשבת אסור, ופי הב"י שדווקא בקצץ עימו לילך בשבת, אבל אם מעצמו מותר, אע"פ שאומר כן שילך בשבת, עיי"ש. ונראה שדיוקא דסיפא עיקר שרק אם הגוי אומר שרי, ולא כשהירשאל מדחירו, וה"ה אם הוא אומר לו דבר שנשמע מזה כך ג"כ הוא בכלל האיסור, דמאי שנא, והרי בכמה מילי לשון כזו הוא כמו תנאי מפורש על עיקר הדבר, וכן נתעוררתי מזה לגבי תנאים בחו"מ, בגוויי שאמר לו שיעשה לו עבודה פלונית, והזכיר לו שהוא צריך אותה לכך וכך, ויל"ב].

ג"כ להתיר בזה עכ"פ במקום צורך גדול או במקום מצוה ע"פ השבו"י והמהרש"ם וכו'. ה: יש לעיין ע"פ מה שכתבנו בסי רנ"ב בעני"ז שיש הלומדים מדברי השו"ע שכל שאינו אומר במפורש לעשות בשבת, אע"פ שהדבר ברור ומוכרח שיהיה בשבת, מותר, וא"כ יש לצרף זאת לכאן. ושמה דכל כה"ג לכ"ע הוי כמפרש, ויל"ב. ועכ"פ למעשה יש להתיר מדינא.¹⁶⁵ ויש בזה כמה נידונים, א. שאסור לקבלו מידו בשבת, אבל מותר לומר לו שיניחו על השולחן. ואף אם ירשום הגוי שקיבל המכתב לית לן בה, וע"ע בשש"כ פ"א ס"א. ב. מותר לומר לגוי דרך סיפור שאינו יכול לפתוח המכתב והגוי יפתחנו, ע"י במשנ"ב סי ש"ז סקנ"ו וסימן ש"מ סקמ"א, ומש"ש. ג. קריאת מכתב בשבת, אם הוא מכתב מסחרי אסור לקרואו ולא לעיין בו בשבת (ובמקפיד עליו ה"ז גם מוקצה), ואם הם דברי תורה מותר לקראם. ואם הם אגרות שלום וכדו', אם הגיעו לידו בשבת ויו"ט ולא קראם, מותר לקראם, שמה יש בהם צורך הגוף, ומבוואר כ"ז בדיני שטרי הדיעות דלהלן בסימן ש"ז.¹⁶⁶ עיין שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי קכ"ג-קכ"ה, ושו"ת משנה הלכות ח"ד סי מ"ז, ובשש"כ פ"א ס"ד. וש"א.¹⁶⁷ שם, ובתשובות והנהגות ח"א סי רע"ט ועוד במחברי זמנינו.¹⁶⁸ עיין בשש"כ שם ובהערה משם הגרש"א, ועוד.¹⁶⁹ שיש בזה משום ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות, ואחרי עיניכם זו הזנות (ברכות דף ב.), וע"ז דרשו חז"ל ולא תקרב אל פתח ביתה (עיין בע"ז דף יז. ובמקומו כתבנו שאפילו אם יש בזה חשש שיש בו ד"ת, א"צ לאוספו לגניזה). וה"ה בכל זה בעיתונים חילונים, וכבר ידוע מגדולי ישראל ז"ע שזוהרו מכל קרבה אליהם, ואמרו שהוא מטמא במגע ובמשא ובאוהל, ואכמ"ל. וכל הפנ"מ בנידון זה הוא בהיכי תימצוי שיש פיקוח שאין בזה חשש, או בכגון שיש בו רק הודעות חשובות ופשוטות הנצרכות לחיי היום יום, או לבעל עסקים שלצרכי מסחרו הוא מוכרח לזה כפי הענין, וכל כה"ג.¹⁷⁰ שש"כ שם משם החלקת יעקב, ויל"ב. וכאן אפילו אם קצץ וכדו' יש להזהר, מאחר שהדבר מפורסם שהוא של ישראל, ויש בזה כמה חששות.¹⁷¹ שו"ע ס"ב שמותר ליתן בגדי לכובס גוי, ועורות לעבדן וכדו', והטעם שמאחר שקצב לו דמים, אם הוא עושה זאת בשבת אדעתא דנפשיה קעביד, וכבר נתבאר יסוד זה לעיל בכמה מקומות, והוא נקרא "קבלנות" בכל מקום, ועיקר הקפידה הוא שלא יהיה "שכיר יום" (כלומר שלא ישלם לו לפי זמן העבודה, לפי ימים או לפי שעות), שבזה הוא כעובד בשביל היהודי, ולכן רק בקציצה על המלאכה מותר, ולהלן יבואר סוגים שנחשבים כקציצה, והעיקר שאינו כשכיר יום. ועיין בשו"ע סימן רמ"ז ס"ו ששכיר גוי לשנה או לאיזה זמן שהוא אין זה נחשב קציצה, ואסור עיי"ש, ומ"מ אין אסור בזה אלא בערב שבת דווקא, אבל ביום חמישי או לפני כן מותר אף לדעת השו"ע (וכמבואר שם בשו"ע, וכן ביאר בביה"ל ומשנ"ב שם), ועוד מבוואר בשו"ע שם ס"ג ובמשנ"ב שם שאף בקצץ עימו אפילו בערב שבת מותר, היינו דווקא בקוץ לו שכר קצוב על מלאכתו ופעולתו, אבל אם שוכרו לימים (ולזמן איזה שהוא), אף שקצץ לו שכר עבור כל יום אסור, ואפילו אם אינו מקפיד עימו מתי ילך, והגוי על דעת עצמו הולך, אעפ"כ אסור ליתן לו הפעולה בערב שבת עיי"ש. אבל ביום חמישי וכן קודם לכן מותר, אפילו לדעת השו"ע, וכמש"כ המשנ"ב שם, וע"ע בביה"ל שם, ודון בכ"ז לנידו"ד.¹⁷² הוא האופן הפשוט והרגיל של קציצה שקוצב עימו סך מסויים "על המלאכה" (ולא שכר על הזמן של העבודה על היום או השעות).¹⁷³ כמבואר בסימן רמ"ז ס"ב, ונזכר במשנ"ב כאן סק"ד, וכ"כ בהדיא בביה"ל שם בסימן רמ"ז ס"ב, ונזכר בהדיא בסי רמ"ז שם. וע"ע בדיבור הבא.¹⁷⁴ כן מדקדק במשנ"ב שם, וכ"כ ביתר ביאור בביאור הלכה ד"ה אם קצץ, שאם לא אמר לו שיתפטר עימו באופן שיהיו מרוצים שתיהם וגם הפועל, לא סמכא דעתיה לעשות בשביל שכרו, והרי הוא כעושה בשביל הישראל שהרי אינו בטוח בשכרו. וכן הוא מבוואר במקור הדברים שהביא בב"י בסימן רמ"ז מתשר הרשב"א, דלא מהני כל שלא קצץ ולא התנה עימו, ואין דעתו סמוכה על שכרו, אפילו אם זה בשתם, ויש בדעת הגוי "שיתפטר" עימו ויתן לו שכרו, לא מהני, עיי"ש. ומשמע דפשרה לא מהני כלל, אבל כשיאמר לו שיתפטר באופן שיהיה מרוצה שפיר דמי. ובכלל בעצם דין הפשרה ע"י בתשו' הרשב"א

¹⁵⁴ משנ"ב (סק"ה), ומסתברא דהיינו באופן שהוא כתוב בכתב יהודים, ולא באנגלית ובשאר שפות, אלא שיל"ע מאחר שמצוי כיום שאף גויים כותבים בכתב עברי בארץ, אולם הא דאי שרובם ככולם אינו כן, ולכן אסור. [וזה ודאי שאף שהחילונים כותבים בכתב יהודי, מ"מ יש לאסור, מאחר דמ"מ אסור שמכלל היהודים שעליהם מוטל שמירת שבת, שיחללו שבת ח"ו, כנלענ"ד].¹⁵⁵ עיין משנ"ב סק"ו שכן נקטו האחרונים, וכ"מ בפירוש ר"ח וכו'. ומבוואר שמן הדין יש להתיר בעצם הדבר שהוא לאדם מסוים, שאין חשש שיבא לחפש אחריו בשבת וכו'.¹⁵⁶ שו"ע ס"ה, ועיין בב"י שאין חילוק אם מכירו או לא.¹⁵⁷ משנ"ב סק"ז.¹⁵⁸ שו"ע ומשנ"ב כאן.¹⁵⁹ משנ"ב סק"ח, עיי"ש.¹⁶⁰ משנ"ב שם, והיינו משום שמ"מ הגוי מעבירו במקום שאין עירוב, ואם גם הגוי מעבירו במקום עירוב אין חשש [שאף ע"י ישראל שרי מדינא, אמנם ראוי להמנע ע"י ישראל].¹⁶¹ משנ"ב שם מהחיי אדם, והביאור הוא כמו שכתבנו בפנים שיתן מגוי לגוי וכו', וכן מבוואר בח"א שם.¹⁶² כמבואר כאן בסי רמ"ז, וכיון שקוצץ שכר קצוב על המשלוח (והוא הכול או שאר תו מחיר שעל המכתב) ה"ז מותר, אפילו אם לא יהיה שהות לעובדי הדואר להספיק לשלוחו לפני שבת, ועיין לעיל כל הפרטים.¹⁶³ וממילא מותר לשלוח בערב שבת, בין אם יספיקו לשלוח לפני שבת או לא.¹⁶⁴ ויש לעיין באופן שיהודים עובדים בשבת דואר, ונמצא שע"י שהוא שולח מכתבים הוא מכשיל את העובדים היהודים בחילול שבת [שהרי העובדים צריכים לחתום על המכתבים, ופעמים שצריכים לבדוק במחשב וכו']. ועיין מש"כ בהה בספר יסודי ישרון ח"ג דף ס"ג, ובספר שיערים המצוינים בהלכה סימן ע"ג.

ונראה בזה עפמ"ש בתשו' בנין השכרת דירה רכב וחפצים למחלל שבת (ונדפס באלבא דהלכתא גליון מ"ב), שיש בזה כמה אופניים: א. שכל האיסור הוא רק אם זה ודאי שהעובדים שם גויים, ואם לא כן ה"ז בכלל ספק, ומן הסתם אפשר לתלות לקולא, וכן הארכנו שם בתשו' לבאר שספק לפני עור אין בו איסור, עיי"ש. ב. גם אם יודע שיש עובדים יהודים, אם זה סוג מלאכה שאין צריך בו ידי אדם לעשות בו מלאכה כגון להחתים וכדו' מותר, ועצם הדבר שהיהודי בא לעבודתו בשבת תוך כדי חילול שבת, אינו איסור לגבי בעל המכתב, שהרי המחלל שבת בלא"ה בא לעבודתו. ג. גם אם יודע שיש שם בעבודה יהודים, ושצריך לעשות פעולות הכרוכות בחילול שבת, מ"מ כל שיש שם גם גויים עדיין הוי ספק, וכבר הבאנו שם שבספק לא אסור. (ויש לדון אי אזלינן בתר רובא, ולכאור כיון שהוא מקום קבוע, אמרינן בו דכמחצה על מחצה דמי.) ד. ואם היהודי יושב במחלקה העוסקת בהחתמת מכתבים או ברישוםם בדף או במחשב וכדו', אסור לו לשלוח המכתב באופן שהיהודי הזה יחלל שבת בגללו, ויש בזה עוד פרטים התלויים לפי הענין, ויעשה שאלת חכם.

¹⁶⁴ לכאור יש לאסור בזה, עמש"כ הפוסקים (במשנ"ב כאן בסי רמ"ז סק"ד, ולעיל בסי רמ"ה סק"א), ולהלן בסימן רנ"ב סקט"ז) שאם ידוע שהגוי לא יוכל לעשות המלאכה א"כ בשבת, ה"ז כאילו אומר לו במפורש לעשות כן בשבת, וה"ז אסור אפילו בקצץ, וכמשנ"ת לעיל ועוד בסי רנ"ב. ולפי"ז בשלוח מברק דחוף יהיה אסור, וכן העירו בזה בשו"ת חלקת יעקב ח"א סי ס"ה, וכ"פ בשש"כ פ"א ס"כ ועוד. אולם מעיקר הדין נראה שאין איסור בזה מדינא, מכמה טעמים וצירופים, וכי עכ"פ לצורך או במקום מצוה מותר, ויש בזה כמה טעמים, וכמו שיבואר שבשו"ת מחזה אליהו סי ל"ז כתב להתיר בכל אופן, א. כיון שהנכרי הולך עם מכתבים אחרים בלא"ה, ומצד מרבה בשיעורים (הנ"ל בהלכה קודמת) מותר בער"ש לכמה פוסקים. ב. דהוי אמירה דאמירה, כיון שהבית דואר מוסר אותו לדורו, ובער"ש מותר אמירה דאמירה לדעת החוות יאיר והחת"ס (נ"ב). עיין בדברינו להלן בסימן ש"ז ס"ה בפתחה שהארכנו בזה. ג. ע"פ הפמ"ג במש"ז סוסק"ג ששליחי הדואר אינם בגדר שלוחו, אלא עושים רצון המדינה וכו', עיי"ש. ד. עיין שו"ת אז נדברו ח"ג סי ל"ו ובשו"ת מנח"י ח"ו סי י"ח שכתבו

ג. שלא יעשה הגוי את העבודה בבית היהודי¹⁸⁵, ואפילו אם הוא דבר שכל בני אותו המקום רגילים ליתנו בקבלנות ג"כ אסור¹⁸⁶, אמנם יש עיצה בכל הנ"ל שהיהודי יקנה את הדבר לגוי שיהיה כשלו לגמרי¹⁸⁷. וצריך עוד שיוציא את החפץ והעבודה הזו מבית היהודי מבעוד יום¹⁸⁸.

ד. אם היא מלאכה מפורסמת וידועה שהיא של ישראל, וגם הגוי עושה אותה במקום גלוי, צריך למחות ביד הגוי שלא יעשנה בשבת¹⁸⁹, ואמנם מן הסתם מותר לכתחילה ליתן לו את המלאכה אם נתקיימו כל התנאים הנ"ל, ואינו צריך לחשוש שמא יעשנה בשבת במקום גלוי¹⁹⁰, וגם א"צ להתנות עימו שלא יעשה בשבת¹⁹¹, מ"מ אם הוא יודע ודאי שיעשה בשבת במקום גלוי, אסור, ורק בספק מותר¹⁹². [ואם המלאכה אינה ידועה שהיא של יהודי מסוים, אבל ניכר שהיא של יהודים, יש אוסרים ויש מתירים¹⁹³, ובאופן שהדרך הנהוגה באותו מקום שעושים עבודה בו בקבלנות, מותר אפילו כשהגוי עושה את המלאכה במקום גלוי, ובתנאי שלא יהיה בבית היהודי עצמו¹⁹⁴].

ומכל מקום אם רואה אותו בשבת עושה את המלאכה במקום גלוי, והיא ידועה שהיא של יהודי, צריך למחות בו¹⁹⁵. ואם אינה מלאכה מפורסמת ומולאו כל התנאים הנ"ל, אע"פ שרואה את הגוי עושה את המלאכה בשבת, א"צ למחות בו, אא"כ הוא בטובת הנאה גרידא, שבוה צריך לומר לו שלא יעשה בשבת¹⁹⁶.

ואם לא נתקיימו כל התנאים הנ"ל, אסור ליתן לגוי. ובתנאי הראשון שצריך קציצה, אם לא קצץ עימו אסור ליתן לו בערב שבת, אלא אם כן יש שהות מספיק בכדי לגמור את המלאכה לפני שבת, אבל אם אין שהות לכך אסור, ולדעת השו"ע אפילו ברביעי וחמישי אסור, ואפילו מתחילת השבוע בראשון ושני אסור¹⁹⁷, ולדעת הרמ"א מותר אפילו ברביעי וחמישי, ורק בערב שבת אסור¹⁹⁸.

ב. אם נתן לגוי לעשות לו איזה מלאכה, וכגון לתקן לו בגד, וכדומה, ומולאו כל תנאי ההיתר הנזכרים בסעיף קודם¹⁹⁹, נחלקו הפוסקים אם מותר ליהודי להשתמש עם זה בשבת: לדעת השו"ע - מותר, כיון שמולאו כל תנאי ההיתר, כנזכר²⁰⁰. ולדעת הרמ"א - אסור, אלא אם כן ימתין במוצאי שבת זמן מה, בכדי שיעשו²⁰¹. אמנם גם לדעת הרמ"א יש כמה אופנים שמוותר:

א. אם הוא צריך לזה בשבת עצמה²⁰², וכגון שאין לו בגד אחר חוץ מזה²⁰³.

ב. כל האיסור הוא כשנעשה בודאי בשבת, אבל אם אפשר לתלות שנגמר לפני שבת, מותר בכל אופן²⁰⁴.

ג. אם עיקר הדבר היה מוכן ומתוקן לפני שבת, וכגון שהבגד או הנעליים היו מוכנים לפני שבת, אע"פ שהוסף הגוי לתקנו ולהחליקו בשבת, מותר, שהרי יכל ללבושו בלאו הכי²⁰⁵.

ד. כל האיסור הוא במלאכה דאורייתא, אבל אם היא מלאכה דרבנן שנעשת בשבת מותר²⁰⁶.

ג. בעל מלאכה שעושה כלים וחפצים וכיוצא, אסור לקחת ממנו בשבת או ביום טוב שום דבר מהמלאכות שדרכו לעשותן²⁰⁷. ואיסור זה הוא בכמה אופנים, וכמו שיבואר²⁰⁸:

א. אפילו אם בודאי האומן גמר את כל המלאכה לפני שבת אסור²⁰⁹.

ב. אפילו אם האומן יהודי, אסור. ואין חילוק בין אומן גוי ליהודי²¹⁰.

ג. ואפילו באומן שעושה לעצמו כדי למכור למי שירצה, אסור, וכל שכן אם זה חפץ פרטי של אדם שנתן לו כדי שיעשה לו בו מלאכה²¹¹.

ד. ואפילו אם הוא חנוני שאינו אומן, רק שקונה מהאומן ומוכר, ג"כ ראוי להחמיר ולא לקחת ממנו בשבת²¹².

ה. אפילו אם הוא לצורך שבת, אסור²¹³ [אמנם ביהודי שאינו אומן, אפשר שיש להקל בזה²¹⁴].

ו. ואפילו אם הוא לובש את הבגד בבית הגוי וכדו, ג"כ אסור²¹⁵.

ז. ואפשר שאפילו להביא את החפץ מהאומן ע"י גוי, ג"כ אסור²¹⁶ [אמנם לצורך שבת יש להקל בזה²¹⁷].

ח. ואם החנוני עצמו הביא לביתו של היהודי, מותר²¹⁸, ובתנאי שלא נעשה לצורך היהודי, וכגון שהיא עיר שרובה גויים²¹⁹. ואם הוא מפחד שהאומן יגנוב את החפץ ולא יתנו לו אחר כך, מותר אם הוא צריך לו לצורך שבת, ובצנעא²²⁰. ובכל אופן שמוותר להביא מן הגוי, יש להזהר שלא יזכירו בפה סכום התשלום, מפני שבוה הוא כמקח וממכר, ואפילו אם אינו משלם לו עכשיו²²¹. [ועיין להלן בסימן שכ"ג באיזה אופן אפשר בשבת לקחת מאכלים וכדומה מן החנוני].

סימן רמ"ח
הפלגה בספינה²²²

א. הרוצה להפליג בספינה לפני שבת או לפני יום טוב²²³, באופן שהספינה תמשיך בדרכה גם בשבת או ביום טוב²²⁴, יש בזה כמה אופנים אם מותר או אסור: אם הוא הולך לדבר מצוה, מותר להפליג אפילו בערב שבת²²⁵, ומ"מ ראוי לכתחילה אם אפשר שיפסק עם בעל הספינה לשבות בשבת, כיון שהוא תוך ג' ימים קודם לשבת. ואם אח"כ לא ישובתו אין בכך כלום. ואם אי אפשר לפסק עמם שישבתו, כמו שמצוי בזמנינו בספינות ציבוריות, אפשר להקל²²⁶.

185 שו"ע ס"ב.
186 משנ"ב סק"ז בשם הח"א, וע"ע בשעה"צ סק"ז.
187 שעה"צ סק"ז. וע"ע כה"ג לעיל בסימן רמ"ג סוסק"י.
188 משנ"ב סק"ג, ונתבאר לעיל. וכה"ג במשנ"ב סימן רמ"ז סק"ב. [וע"ע בשו"ע סימן רמ"ו ס"ב ובמפרשים שם].
189 שו"ע סעיף ג'. ובמשנ"ב כאן נקט הטעם כדי שלא יבואו לחושדו, והיינו שהוא אסור משום מראית העין. וכן יש לפרש לפמש"כ השו"ע כאן שטוב להחמיר ולאסור, אולם בסימן רמ"ד מבואר שאסור מדינא, ועי' בביה"ל שם שהביא מחלוקת בזה בדעת השו"ע, ונקטו לדינא לאסור מדינא.
190 ביה"ל ד"ה טוב בשם המג"א ופמ"ג.
191 עיין בביה"ל בסי' רמ"ד ס"ג ד"ה והא"י, שדן בקבלנות אם צריך להתנות עימו שלא יעשה בשבת, או שא"צ להתנות כלל, וצ"ע. עיי"ש. [ובביה"ל כאן סוד"ה טוב להחמיר ציין לשם]. אמנם העירו לנכון דהתם מיירי במלאכה שודאית תהיה במקום מפורסם, אולם כאן שאינו ודאי שיהיה במקום מפורסם א"צ להתנות, ונוסף ע"ז שאינו ודאי שיעשה בשבת. [אך זה ק"ק שהביה"ל כאן ציין לשם, ומשמע דר"ל דהיינו הך, אולם ז"א מוכרח דמ"מ לא כתב בהדיא לאיסור כדהתם].
192 ביה"ל כאן ד"ה טוב משם הפמ"ג, וכ"מ במג"א המובא שם.
193 עיין במשנ"ב סק"ה שהמג"א אוסר ובתו"ש מתיר, עיי"ש. וע"ע בכה"ח כאן ועוד באחרונים דמשמע כהתו"ש, וכן כתבנו לעיל בר"ס רמ"ד באות א'. עיי"ש.
194 משנ"ב שם בשם הח"א, וכה"ג נתבאר לעיל בסימן רמ"ג ס"ב ובכ"מ, וכן הוא הדרך בהרבה מסוגי המלאכות שמן הסתם הוא ע"ז.
195 שו"ע ס"ג.
196 שו"ע ס"ב.
197 כן מבואר לעיל בסימן רמ"ז ס"א, וכ"כ בב"י שם וכאן. וע"ע בשו"ע ס"ב, וה"ה בראשון, וכמש"כ בשו"ע שם, וכן מצאתי בכה"ח אות כ"א וכה"ה שלפי השו"ע אסור. וע"ע בביה"ל ד"ה אסור.
198 רמ"א כאן בהגה, וכן לעיל בסימן רמ"ז סוס"א ובמשנ"ב, וכאמור דז"א לשו"ע.
199 דהיינו שקצץ עימו (וכן נזכר בשו"ע כאן סעיף ד), וכן שאר התנאים, דהיינו שלא אמר לו בפירוש לעשותו בשבת, ושלא עשאו בביתו של היהודי ובפרסום וכו'. (וכן הוסיף במשנ"ב סק"ז). וכל מה שנתבאר שם. ועיין הערה הבאה.
200 כנ"ל, וכמבואר בשו"ע סעיף ד'. [ועיין מה שביאר בזה המשנ"ב דלא דמי לנר וכו', והיינו שכיון שלא עשאו בשביל שישתמש בו בשבת אז מותר, עיי"ש. אולם יש להעיר שכבר כתבנו לעיל בסימן רמ"ד ס"ה בהערה שיש אומרים בדעת מרן השו"ע שמוותר אפילו בנר מעצם הדבר שקצץ, דשוב הו"ע דעת הגוי בלבד, דה"ק].
201 ואם לא מולאו תנאי ההיתר, באופן שהיה אסור ליתנו ועבר ונתנו לגוי, ועשאה בשבת, משמע איפוא שאסור ליהנות מזה אף להשו"ע עד בכדי שיעשו.
201 רמ"א בהגה, ושכן נהגו לכתחילה וכו'.
202 רמ"א שם.

203 ביה"ל (ד"ה שצריך), עיין שם. ומבואר שאם יש לו בגדים אחרים אסור, אפילו כשהוא רוצה בו לצורך שבת.
204 רמ"א שם.
205 משנ"ב סק"ל.
206 ביה"ל ד"ה שהא"י בשם הפמ"ג.
207 עיין ברמ"א (סעיף ד), ודעת הרמ"א שאם אין דרך המוכר לעשותו אלא שהוא קונה את הכלים מן האומן, מותר לקחת ממנו בשבת, אולם האחרונים פקפקו בזה, וכדלהלן.
וטעם הדין שאסור לקחת מן האומן בשבת, כתב המשנ"ב (סקל"א) שהוא משום מראית העין שלא יאמרו שבשבת עשאו האומן ומדעת היהודי, ואח"כ כתב עוד המשנ"ב (שם בסו"ד) שיש בזה ג"כ עובדין דחול [כלומר שאפילו במקום שאין חשד, מ"מ אסור משום עובדין דחול]. וכ"כ עוד בביה"ל ד"ה מבית האומן, וכתב עוד שם סברא אחרת לאסור מצד טרחה. ויש בטעמים אלו כו"כ נפ"מ, דמחמתם נאסרו כל הדינים דלהלן.
208 ויש לציין שבכמה מהפרטים דלהלן אם יצטרפו כמה מהם אפשר שמוותר, והיינו שכל פרט בפני עצמו אסור, אולם אם יהיו ב' צדדים לטיבותא אפשר דיש להקל טפי, ותלוי לפי הענין, וכגון מה שהקילו לפעמים הפוסקים כשהוא לצורך שבת וכדו. [וכ"מ בב"י לדעת הר"ן שלצורך שבת התירו אפילו להביא להדיא מהאומן].
209 משנ"ב סקל"א.
210 משנ"ב סקל"ב.
211 עיין ברמ"א שמחלק בין אומן שעושה לצורך אדם פרטי שאסור, אבל אם עושה לעצמו על המקח, כדי שיהיה מוכן לו למכור לעת הצורך, מותר. אולם במשנ"ב (סקל"ג) הביא שהאחרונים חלקו על הרמ"א, ודעתם לאסור בכל אופן, וכ"ה בכה"ח.
212 עיין משנ"ב שם שבכ"ה אפשר שיש להקל, וכתב שגם בזה מפקפקים התו"ש והפמ"ג כיון דעכ"פ הו"ע עובדא דחול, ואסור מה"ט.
213 משנ"ב סקל"א.
214 עיין בביה"ל ד"ה מבית האומן, ונטוה להחמיר.
215 משנ"ב סקל"א.
216 משנ"ב סוסקל"א.
217 כה"ח אות מ"ד.
218 רמ"א ומשנ"ב סקל"ג, והיינו אחר שכבר הביאם שרי.
219 משנ"ב שם.
220 ביה"ל ד"ה בשבת.
221 משנ"ב סקל"ד, וע"ע להלן בסימן שכ"ג.
222 דין הפלגה בספינה מבואר בגמרא בשבת (דף יט.), ובטעם האיסור יש כמה טעמים בראשונים, אם הוא מחשש של עשיית מלאכה שעלול להעשות מחמת הנסיעה באמצע הדרך, או מחמת שהגוי עושה מלאכה בעבור היהודי, או משום גזירה של שמוא יעשה חבית של שייטין, או משום איסור תחומין, או משום ביטול עונג שבת, ונזכרו הטעמים הללו בהקדמת המשנ"ב לסימן רמ"ח, ועוד נתי' במק"א. ובשו"ע ס"ב נקט הטעם משום ביטול עונג שבת, אולם גם אם עלול להיות איסור דאורייתא אין לעשות תוך ג' ימים וכדלהלן.

203 ביה"ל (ד"ה שצריך), עיין שם. ומבואר שאם יש לו בגדים אחרים אסור, אפילו כשהוא רוצה בו לצורך שבת.
204 רמ"א שם.
205 משנ"ב סק"ל.
206 ביה"ל ד"ה שהא"י בשם הפמ"ג.
207 עיין ברמ"א (סעיף ד), ודעת הרמ"א שאם אין דרך המוכר לעשותו אלא שהוא קונה את הכלים מן האומן, מותר לקחת ממנו בשבת, אולם האחרונים פקפקו בזה, וכדלהלן.
וטעם הדין שאסור לקחת מן האומן בשבת, כתב המשנ"ב (סקל"א) שהוא משום מראית העין שלא יאמרו שבשבת עשאו האומן ומדעת היהודי, ואח"כ כתב עוד המשנ"ב (שם בסו"ד) שיש בזה ג"כ עובדין דחול [כלומר שאפילו במקום שאין חשד, מ"מ אסור משום עובדין דחול]. וכ"כ עוד בביה"ל ד"ה מבית האומן, וכתב עוד שם סברא אחרת לאסור מצד טרחה. ויש בטעמים אלו כו"כ נפ"מ, דמחמתם נאסרו כל הדינים דלהלן.
208 ויש לציין שבכמה מהפרטים דלהלן אם יצטרפו כמה מהם אפשר שמוותר, והיינו שכל פרט בפני עצמו אסור, אולם אם יהיו ב' צדדים לטיבותא אפשר דיש להקל טפי, ותלוי לפי הענין, וכגון מה שהקילו לפעמים הפוסקים כשהוא לצורך שבת וכדו. [וכ"מ בב"י לדעת הר"ן שלצורך שבת התירו אפילו להביא להדיא מהאומן].
209 משנ"ב סקל"א.
210 משנ"ב סקל"ב.
211 עיין ברמ"א שמחלק בין אומן שעושה לצורך אדם פרטי שאסור, אבל אם עושה לעצמו על המקח, כדי שיהיה מוכן לו למכור לעת הצורך, מותר. אולם במשנ"ב (סקל"ג) הביא שהאחרונים חלקו על הרמ"א, ודעתם לאסור בכל אופן, וכ"ה בכה"ח.
212 עיין משנ"ב שם שבכ"ה אפשר שיש להקל, וכתב שגם בזה מפקפקים התו"ש והפמ"ג כיון דעכ"פ הו"ע עובדא דחול, ואסור מה"ט.
213 משנ"ב סקל"א.
214 עיין בביה"ל ד"ה מבית האומן, ונטוה להחמיר.
215 משנ"ב סקל"א.
216 משנ"ב סוסקל"א.
217 כה"ח אות מ"ד.
218 רמ"א ומשנ"ב סקל"ג, והיינו אחר שכבר הביאם שרי.
219 משנ"ב שם.
220 ביה"ל ד"ה בשבת.
221 משנ"ב סקל"ד, וע"ע להלן בסימן שכ"ג.
222 דין הפלגה בספינה מבואר בגמרא בשבת (דף יט.), ובטעם האיסור יש כמה טעמים בראשונים, אם הוא מחשש של עשיית מלאכה שעלול להעשות מחמת הנסיעה באמצע הדרך, או מחמת שהגוי עושה מלאכה בעבור היהודי, או משום גזירה של שמוא יעשה חבית של שייטין, או משום איסור תחומין, או משום ביטול עונג שבת, ונזכרו הטעמים הללו בהקדמת המשנ"ב לסימן רמ"ח, ועוד נתי' במק"א. ובשו"ע ס"ב נקט הטעם משום ביטול עונג שבת, אולם גם אם עלול להיות איסור דאורייתא אין לעשות תוך ג' ימים וכדלהלן.

- א. רכבת הנוסעת מעיר לעיר, אסור לנסוע בה, אפילו אם הנהג גוי ורוב הנוסעים גויים, ואפילו כשהוא נכנס בה לפני שבת, ואינו יורד ממנה עד מוצאי שבת, ואין שום היתר בזה.²⁵⁵
- ב. ואירון הטס ממקום למקום אסור לנסוע עימו בשבת, אפילו אם הנהג והנוסעים גויים, ואפילו כשעולה לשם לפני שבת.²⁵⁶
- ג. ואוטובוס או רכבת שמסתובבת בעיר בלבד, ליקח נוסעים ולהוריד נוסעים, אסור לעלות עליו בשבת בשום אופן, ואפילו כדי ללכת להתפלל במנין וכדומה.²⁵⁷ [ובמקומות מיוחדים ובתנאים מסוימים יש מקום לדון על ידי שאלת חכם].²⁵⁸
- ד. ואופניים ג"כ נהגו ישראל שלא ליסע בהם בשבת, ואין להקל בזה.²⁵⁹ זולת ב"תלת אופן" המיועד לילדים קטנים, שמותרת.²⁶⁰ וכן "גלגליות" (הנקרא סקטים), מותר אם אין בהם חשש שנדלק אור, וכדו.²⁶¹ וכן מה שנקרא קורקינט, מותר בשבת לילדים, כשאין בזה חששות אחרות, והוא מיועד לילדים.²⁶² [ובמקום צורך בודאי שיש להקל באופניים יותר מנסיעה ברכב, וגם יותר מרכיבה על בהמות].
- ז. היוצאים בשיירה במדבר, וידוע שצריכים לחלל שבת, מאחר שלא יוכלו לשהות במקומם מחמת הסכנה, ויצטרכו לחלל שבת.²⁶³ באיסורי תורה או מדרבנן,²⁶⁴ מותר להם מן הדין לצאת לדרך ביום ראשון או בשני או

למקח וממכר שיבואר להלן במקומו. ה. גם אם שילם כבר ויש לו כרטיס כניסה, או שיש לו כרטיס נסיעה חופשי, יש איסור משום הוצאה, [מלבד איסור מוקצה ששייך בזה, מאחר שלמעשה הוא אסור]. וממה נפשך הדבר אסור, שאם הוא בחו"ל או במקומות שמצויים גויים או מומרים, כמעט לא שייך בו עירוב כשר בזה"ז. ובמקומות של בני תורה, בלא"ה אין נוסעים, וכמעט ודאי שעובר באיסור הוצאה מדאורייתא או מדרבנן, ואין להאריך.

ו. יש לדון עוד לאיסור בזה משום ביטול עונג שבת, וכדרך שאסרו ליסע בספינה, וכנ"ל בשו"ע בסימן רמ"ח ס"ב, מאחר שהיא מתנדנדת מצד לצד וכו', עיי"ש. וכן העירו בזה בשו"ת חת"ס שם ועוד. אולם נראה דלמעשה אין לחוש לזה כ"כ, דשמא לא אסרין אלא מה שגזרו חז"ל בספינה ולא בכל נענוע בעלמא. ובאמת שבכמה וכמה דברים שייך נענוע הגוף ולא אסרו מה"ט, וכגון גבי רוכב על בהמה שאסרו רק משום שהיא יתרון זמרה (בביצה יח), וכן ברמ"א סימן ש"ה ועוד פוסקים כתבו לאסור לרכב בקרון משום משתמש בבע"ה, ולא משום נענוע הגוף. ומלבד כ"ז נראה שבישיבה בקרון ובפרט ברכבים שלנו אין בהם כ"כ חשש זה. וכבר כתבנו לעיל שאף בספינות שלנו אין חשש. וה"נ נראה שאין חשש ברכבת וכדו', שדווקא בספינה הגלים מנענעים אותה הרבה (וכמו שהביאו הראשונים מפסוק "יחוגו וינועו כשיכור"), משא"כ בזה. וגם לא שייך בזה שהגלים מעלים סירחון.

ז. יש לדון עוד מדין עובדין דחול, דהנה בביצה (דף כה): איתא דאין יוצאין בכסא, אחד האיש ואחד האשה, ורק ברבים צריכים לו מותר, ונחלקו הראשונים אם איסור זה הוא רק ביי"ט או אף בשבת, שהטור הביא דין זה גם בה"ל שבת בסימן ש"א וגם בה"ל "וי"ט בסימן תקכ"ב, והעיר ע"ז בה"י בסי' ש"א שהרי"ך והרמב"ם לא הזכירו ד"ז בה"ל שבת, דס"ל דדווקא ביי"ט דלא נאסר בו הוצאה, אסרו בזה משום זילותא דיי"ט, וברבים צריכים לו התירו, אבל בשבת לרה"ר או לכרמלית אסור. ועיי' במג"א שם. אמנם למעשה גם השר"ע השמיט ד"ז בה"ל שבת, וכתב הפמ"ג בסק"ב לבאר לשיטתו, ובשבות דשבות במקום מצוה שרי, עיי"ש. אמנם ש שאסרו בזה משום עובדין דחול, וכבר נחלקו בזה האחרונים, שבשו"ת פני יצחק אבולעפיה סי' א' כתב שיש בזה זילותא דשבת, דעביד בהו עובדין דחול שיעושה בשבת כמעשהו בחול, וכי כה"ג מבואר בשבת (דף ס.) שלא לצאת בשריון ולא בקסדה, דהוי כעובדין דחול, וכה"ג בביצה שם שלא לצאת בכסא הנישא ע"י בני אדם, והוא משום עובדין דחול. וכ"כ בשו"ת בית יצחק ח"ב יו"ד סי' ל"א ובמפתחות ועוד באחרונים. אולם מייצק גיסא דית כמה שאחרונים שאין בזה עובדין דחול, וכמו שהובא בפני יצחק שם סי' ה' ממשו"ה גרי"ן מאי, שלדעת כמה ראשונים ואחרונים אין יציאה בכסא משום עובדין דחול, אלא משום איסור הוצאה, וכ"ה דעת הרבה מהאחרונים. וכן העירו מזה בשו"ת ובחי צדק ח"ב סימן כ"ד שכיון שהאדם יושב ונח ברכב ואינו עושה שום דבר בגופו, לא הוי עובדין דחול ושרי, והוכיח כן מדברי הראשונים, ושכ"מ דעת מרן הב"י, וכן מוכח מדברי החת"ס הנה"ל באת א"י סי' ג"כ בשו"ת רב פעלים ח"א סימן כ"ה שאין בזה עובדין דחול, ושכן מוכח בשו"ת נודע ביהודה קמא סי' י"א וכ"ה בנוב"ת סי' כ"ח. וכתב שם שכן הסכים לנ"ב בשו"ת שואל ומשיב תניא ח"ג סי' ע"ד, וכ"מ עוד מדברי הפוסקים, עיי"ש. וכ"כ עוד באחרונים.

ח. אם הנהג מסיט את הרכב במיוחד בשביל היהודי, כגון כדי להעלות אותו, או כדי להוריד אותו, ה"ז אסור אפילו אם רוב הנוסעים גויים, שהרי אותה נסיעה שהוא עושה ליהודי, ה"ז כעושה מלאכה דאורייתא בעבר היהודי בלבד, וה"ז אסור ככל מעשה נכרי לישראל כשאסור מדאורייתא, אפילו לצורך מצוה וכיוצא.

ט. גם אם הנהג לא עוצר במיוחד בשביל היהודי, וכגון שהיהודי עולה עם אנשים אחרים גויים, וגם יורד עמהם, מ"מ קשה להקל בזה, מאחר שמהו מצוי מאד שיבא לעשות מלאכה בשביל היהודי, וכמעט ולא ימלט מזה. והוא שם שאח"כ בעל שאלת בהול על ממונו, וכ"ש שאדם בהול על גופו, ועשוי להיות בקל שיבוא לידי איסור, וכגון שלא יעלו עימו אנשים או שלא ירדו עימו אנשים אחרים גויים, והוא יחשוש שלא להסתובב סתם בעולם במקום למקום, ויבא לומר לגוי לעצור לו (וזה אפילו אם אין צלצול שצריך לרמוז בו לנהג, אלא באמירה בלבד), ואף שאין אנו גוזרים גזירות מעצמינו, וכמו שמצאנו בראשונים ובאחרונים טובא, כיוצא, אולם נדבר קרוב מאד לבא לידי כך בודאי יש לחוש, וכדחזינן בדוכתי טובא שגזרו הגאונים והראשונים גזירות נוספות, וכן רבותינו גדולי הדורות האחרונים גזרו כמה גזירות לתקנת הדור. וגם בכעין נידון דידן מצאנו בתוס' בעירובין (דף מג.) בשם רשב"ם שלא יכנס בקרון בשבת וכרי מוליכו שמה יפגעו בו לסטים, או ישכח וירד, וכה"ג טובא וא"צ לאספספ כי קצר המצע מהשתרע. וכ"כ בשו"ת מכתב לחזקוני על ד: שבחששלא קרובה לא מקרי גזירה, וכן מבואר מדברי הריב"ש בסימן קכ"ה, ואכמ"ל.

י. יש לדון עוד לאיסור אפילו באופן שהנהג גוי ושכל הנוסעים גויים, ואין נעשה שום נסיעה מיוחדת ליהודי, מאחר שמחמת ישיבת האדם ברכב, הרכב מתאמץ ולוקח יותר חומר בעירה, וכבר העירו בזה בשו"ת יהודה יעלה אסאד סימן נ"א ושנסיעת ישראל צריך להרבות ולהגביר כח האש, ולא שייך כאן נר למאה, נר למאה, כיון שהישראל נהנה דמלאכת הגוי שעושה בשבילו בשבת. וכ"כ סברא זו בשו"ת בית יצחק ועוד באחרונים, עיי' בשו"מ חמישה סי' ג' ובשו"ת מנח"י ח"ב סי' ק"ו. וגם בזמנינו שהרכב גדול וחזק, מ"מ הוא מתאמץ במשא של אדם נוסף, ונמצא ששורף יותר חומר. [א]. על כולנה יש לחוש שהוא פרצה חמורה בחומת השבת, ובדבר זה שאם יבואו להקל באיזה אופן יבואו ההמון להקל יותר, כאשר ידוע במציאות, וכה"ג העיר הגאון בעל שואל ומשיב בספר דברי שאול סי' ג' ועוד. וכבר מצאנו בחזון איש סימן נ"ב סק"ו גבי שימוש במטריה בשבת, שאע"פ שיש לדון שאין בו איסור, מ"מ אוושה מילתא טפי וניכר בו עובדא דחול, וגורם פרצה וכו'. [ב]. עיין לעיל אות ז' שכתבנו לדון אם יש בזה עובדין דחול, ונראה דאף למ"ד שאין בזה עובדין דחול, מ"מ אחר שנקבע ע"י חכמי הדור לאסור, ובפרט כשיש חששות קרובות ומצויות, בודאי יש בזה ענין של

עובדין דחול (ובמק"א נת' גדר עובדין דחול), ועכ"פ אוושה מילתא, וגורם פרצה. [ה. והדבר מסור לחכמים לגזור גדר במקום הפרצה, וסיים החזו"ן, א, "וזה יותר חמור מאיסור פרטי ליחיד, כי זה גדר לעם כולו ולדורות", עכ"ל. וע"ע בדברינו להלן בסימן רנ"ב בענין הפעלת מכשירים מערב שבת על ידי שעון שבת, ובודאי שאין להקל בזה כלל. וכל כה"ג עדיף לן שבאופן פרטי יתבטלו מאיזו מצוה, ולא יבואו לפרוץ גדר בדבר השייך לכללות הדור. וכה"ג נתבאר בספר יוסף טוהר בפתיה סימן א' בענין קולות לבעלי תשובה, וכן שם בסי' קפ"ח]. ותול"מ.

ומכל האמור יבואר שאין להקל בנסיעה ברכבת וכדו', ואפילו באופן שלא שייכים כל החששות כנ"ל, מ"מ יש לאסור גם בחלקם, ועכ"פ גם מצד שגורם פרצה אין להקל, ואפילו במקום מצוה וכדו' (וע"ע להלן בהערה ג').²⁵⁶ הנה באירון אע"פ שאסור הטיסה אין איסור תחומין כיון שהוא למעלה מעשרה וכו', מ"מ יש לאסור תחומין בירידתו ובכניסה, ואפילו אם שבת בה לפני שבת לא מהני. וגם כל הטעמים הנה"ל בהערה קודמת שייכים כאן. וע"ע במנח"י שם. ואין להקל בשום אופן.

²⁵⁷ גם בזה שייכים רוב החששות שהזכרנו לעיל בהערה א', ואדרבה יש דברים שאסורים בזה טפי, הגם שאין בזה איסור תחומין כשהוא בתוך העיר (וגם בזה יש לדון שמה יבואו לטעות ביציאה חוץ לעיר וכיוצא, וכה"ג גזרו באופניים כדלהלן). מ"מ יש לאסור משאר הטעמים. וכ"כ באחרונים טובא. ואמנם ידוע לי שיש ארצות בחו"ל שהקילו בזה, מ"מ בארץ ישראל המנהג פשוט לאיסור, וכחילול שבת חשבינן לה. ואף בחו"ל דעת רבים שלא להקל בזה, וככלע"ד שאין להקל בזה ע"פ המציאות, וכמו שביארנו לעיל בארוכה. ומאחר שהוא דבר הגורם פרצה אין להקל בו, אפילו במקום צורך ובמקום מצוה וכדו', ועיין להלן בסמוך.

²⁵⁸ הנה נתבאר לעיל שצריך להקל בזה אפילו במקום מצוה, וזה למרות שאין בכיסו מוקצה, ולא שום חפצים כדי שלא יהיה איסור הוצאה, וגם הנהג גוי ורוב הנוסעים גויים שגם באופן שאין הרכב עוצר בשבילו כלל, לא בעלייתו ולא בירידתו (וכאמור הוא דבר שקשה להמלט ממנו), אע"פ אסור משאר החששות, ומעצם הדבר שהוא פרצה הגורמת לחבל בחומת השבת כולו ח"ו, ולכן אין להקל אפילו כשרוצה ללכת ולהתפלל במנין ולשמוע קריאת התורה וכדו'.

ויש לדון בזה לענין מוהל שצריך למול במקום רחוק, דשמא יש להתיר לו, שהרי חזינן בפוסקים בסי' ש"א שהתירו בו טפי משאר דבר מצוה, שהרי בזה סמכו כמה פוסקים ע"ד בעל העיטור (המובא ברמ"א שם ובסי' רע"ו ובסי' ש"ז) המתיר אמירה לעכו"ם במקום מצוה, וחשבינן לה כמצוה רבה, ואפשר איפוא דאשרי ככה"ג. וכמו"כ יש להקל טפי לרופא שצריך לילך ולטפל בחולה או בבניה"ח באופן שהוא דבר מוכרח, אף שאין בו פיקול"ך המתיר חילול שבת, מ"מ יש להקל טפי בענין זה. ושו"ר שדנו מעין זה באחרונים. אולם בכל כה"ג צריך המורה להתחשב בדבר לפי מנהג המקום, שלא יארע תקלה מזה, וכמו"כ להורות לו איך להנצל משאר האיסורים הנזכרים לעיל, וכמו"כ שיהיה בצנעא כפי האפשר.

[וכבר הערנו שהיו גדולים בחו"ל שהתירו ככה"ג, וכמ"כ בשו"ת ים הגדול מכמה רבני ארה"ב ורובני צרפת, עיי"ש. ואפשר שהקילו בזה מחשש שלא יהיה התבוללות, מאחר שלא יוכלו לילך לבהכ"ס בשבת מחמת ריחוק המקום, וחו"ל יתנתקו לגמרי מדת ישראל, ולכן הקילו באופן זה. ואמנם במקום שאין מנהג קשה להקל בזה, מ"מ יש ביד המורה להקל בזה לפי הענין. וכן בכמה דברים מצאנו שהקילו בחו"ל מחשש שלא יהיה התבוללות, וכן שגם בניד"ד היו רבים באחרונים שהתירו וכו', שפיר יש להקל לפי הענין, ובפרט כשיורו להם לסדר את כל הדברים לפני"כ שלא יהיה חשש חילול שבת, הו"ל היכרא, וכאמור שכ"ז הוא אחר שאלת חכם].

²⁵⁹ הנה בדין נסיעה באופניים לא שייכים רוב החששות הנ"ל שכתבנו לענין רכבת ואוטובוס וכדו', שהרי אין בזה חשמל כלל, ואין בזה מלאכת שבת בנסיעה וכו'. וגם איסור תחומין אין בזה כיון שהוא בעיר, ואף יש לדון בזה בכל מקום שאיך איסור הוצאה לכרמלית, מ"מ במקום שאין שום חשש מכל הנה"ל שפיר דמי.

ואכן בשו"ת רב פעלים ח"א סימן כ"ה כתב להתיר רכיבה באופניים במקום שיש עירוב, ואפילו לצורך טיול בעלמא וכל שכן לדבר מצוה, ורק צריך לזהר שלא יכנס רוח בגלגלים אם יצא מהם האוויר, לא יעשה שום תיקון באופניים משום מתקן מנא. וטעמו מאחר שאין בזה שום איסור ולא עובדין דחול, וכמ"כ בניד"ד היו רבים באחרונים שהתירו וכו', שפיר יש להקל לנו לגזור גזירות מדעתינו, עיי"ש. [וע"ע שם שבעיר שאין בה עירוב ורחובותיה כרמלית אסור שם בהוצאה, אא"כ רבים צריכים לו, ולא חוזה לשמוע חכמתו או לפקח על עסקי רבים, אלא ה"ה אם הוא ש"צ או קורא בתורה, ואין אחר חוץ ממנו, או כגון ללכת לדבר מצוה לשמוע קדיש או קדושה, והדרך רחוקה והוא חלש מחמת זקנה וכדו', אבל במקום שהרחובות רחבים ט"ז אמה או להתיר, כיון שיש מרבונות הרחוב דהוי רה"ר דאורייתא. ע"כ. ובעצם דין רחובות שיש בהם ט"ז אמה ואין בהם ס' ריבוא, עיין להלן בסימן שמ"ה ס"ז. ובדברינו להלן בסי' ש"א סי' ו'. ועוד נת' בתשו' במק"א בע"ז]. ולהמבור דאע"פ שמצאנו בכ"מ שהבא"ח גזר גזירות מחשש איסור, מ"מ בניד"ד לא ראה לנכון לחוש לגזירה.

אולם ככה"כ שדימת ת"ד אות ח' בהיה דברי הר"פ, וכתב ע"ז שיש קצת מהאחרונים שבעינתם להחמיר בזה משום שרוב ההולכים באופניים אינם בני תורה, ואם תתיר להם בעיר יבואו לידי איסור, והזכיר כמה חששות, (א. שמא יסעו גם מחוץ לעיר, ובנקל יצאו חוץ לתחום, שהרי ברגע אחד ילכו כמה אמות. ב. שמא יהיה נקב בגלגל, או איזה קלקול, ויבא לתקן כדרכו בחול, ועובר על איסור דאורייתא דמתקן מנא. ג. שיהיה מקום גבוה שלא יוכל ליסע עליו, ויבא לנושאו בידיו, והו"ל מטלטל ד"א ברה"ר או בכרמלית. ע"כ. ולכא"ו יש להוסיף טעם נוסף משום עובדין דחול. אולם כבר כתבנו לעיל בדין הרכבת באות ז' שאין לאסור מטעם זה, ובפרט בניד"ד. והעירוני שכ"כ בשו"ת וישב משה ע"כ"ז בשם הגריש"א שליט"א, שאין לאסור מטעם זה ורק מטעם דשמא יתקן. והנה ככה"כ סיים שכן המנהג בא"י להזהר בזה בכל אופן, ונראה שהוא טעם נוסף, דאמנם אין

ביני עמודי

מאמרים שונים שנתלכנו ביני עמודי דנוללי "אליבא דהלכתא"

הרה"ג גיורא דרקסלר שליט"א ר"נ" עץ החיים" שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"

מלאכה שנמסרה לגוי בערב שבת בכדי שיעשה ולא עשאה

איתא בברייתא שבת י"ט ע"א "אין משלחין אגרת ביד נכרי ערב שבת אלא אם כן קוצץ לו דמיים", והטעם משום דנראה כשולחו לילך בשבת. ועוד מבואר בברייתא שם שאם יש לגוי שהות להגיע לפני שבת לעיר שבה נמצא מקבל האגרת, מותר לשולחה בערב שבת. ונפסק דין זה בשו"ע סי' רמ"ז סעי' א'.

וכ"כ במג"א סי' רנ"ב סק"ח לגבי נתינת בגדיו לכובס נכרי בערב שבת, שאם יש שהות לכבס את הבגד לפני כניסת השבת, מותר למסור את הבגד לכובס, גם מבלי לקצוץ עמו שכר.

ויש לברר מה הדין אם הגוי לא גמר מלאכתו קודם השבת, האם יש חובה על הישראל ליקח ממנו המלאכה, או ע"פ למונעו מלעשות בשבת, או דילמא כיון שמסר לו בזמן כזה שהיה שהות לעשותה קודם השבת, והגוי אדעתיה דנפשיה התעכב מלעשותה קודם השבת ויתכן ויעשה בשבת, אין זה נראה שהישראל מסר את המלאכה שיעשנה הגוי בשבת.

ונראה להוכיח בס"ד שנחלקו בנידון זה המג"א והגר"א, דאיתא בירושלמי שבת י"ג ע"א שאם בא הישראל ומצאו לגוי עושה מלאכתו בשבת, צריך לומר לגוי שלא יעבדו. וממשיך הירושלמי שדוקא אם הגוי עושה מלאכתו של הישראל בטובת הנאה, כלומר שלא מקבל שכר על עבודתו, אלא עושה בחינם תמורת הנאות שקיבל מהישראל בחינם, אבל אם עושה בשכר אין הישראל צריך למחות בו, כיון שהגוי עסוק בעבודתו אדעתה דנפשיה לקבל את שכרו, ולא מיחזי שעובד בשבת על דעתו של הישראל.

המחבר סי' רנ"ב ס"ב פסק דין זה של הירושלמי, והנה הבאנו לעיל את הברייתא שבת י"ט ע"א שאם קצץ שכר עם הגוי מותר לשלוח עמו אגרת בערב שבת, ואיתא בירושלמי שאסור לשלם לגוי שכר לפי ימי עבודה, אלא שכר כולל על כל עבודתו [שכר קבלנות]. וכן נפסק בשו"ע סי' רמ"ז סעי' ג'. ולגבי עשייה בטובת הנאה נחלקו הב"י והרמ"א, הב"י התייר והרמ"א אסר [סי' רנ"ב ס"ב וסי' רמ"ז ס"ד].

ועיין היטב בהגר"א סי' רנ"ב ס"י, ועולה מדבריו שם שהב"י הוכיח שאם הגוי עושה מלאכתו בטובת הנאה מותר למסור לו מלאכה בערב שבת, מהירושלמי שהבאנו לעיל, שאם רואה בשבת את הגוי עושה מלאכתו, והגוי עושה מלאכתו בטובת הנאה, צריך למחות בו.

ומשמע שמותר למסור לגוי בערב שבת אם עושה הגוי בטובת הנאה, ורק אם רואהו עושה בשבת צריך למחות בו, דאם לא כן איך נמצאת מלאכתו אצל הגוי בשבת, הרי לא קצץ עמו שכר.

והוסיף הגר"א שהרמ"א שחולק על המחבר ואוסר למסור לגוי מלאכה בערב שבת בטובת הנאה, הוא לשיטתו שמותר למסור מלאכה לגוי ביום ד' וה'; וא"כ יעמיד הרמ"א את הירושלמי שמבואר בו שמלאכת ישראל נמצאת אצל הגוי בשבת, באופן שמסרה הישראל לגוי ביום ה', וממילא אין הוכחה מהירושלמי שמותר למסור מלאכה לגוי בערב שבת מחמת שעושה בטובת הנאה. [והמחבר שהוכיח מהירושלמי שמותר למסור מלאכה לגוי בערב שבת בטובת הנאה, לשיטתו שבאופנים שאסור למסור מלאכה לגוי בערב שבת אסור אפילו מתחילת השבוע].

ולכאורה יש להקשות על דברי הגר"א, דאפשר להעמיד את דברי הירושלמי שמלאכת ישראל נמצאת אצל הגוי בשבת, באופן שמסר את המלאכה בערב שבת בזמן כזה שהיה לגוי שהות לגומרה לפני השבת, שלכ"ע מותר למסור מלאכה בזמן כזה, וא"כ אין להוכיח מהירושלמי שמותר למסור בערב שבת בטובת הנאה, כאשר אין די זמן לסיים את המלאכה קודם השבת.

ונראה ברור שהגר"א סובר שאע"פ שמותר לכתחילה למסור לגוי מלאכה בערב שבת כשיש שהות לעשותה קודם השבת, מ"מ אם התעכב הגוי מלעשותה קודם השבת, אסור להשאיר המלאכה בידו. [ולכאורה הוא הדין אם יודע הישראל מראש שאין בדעתו של הגוי לגמור את המלאכה בערב שבת, שאסור למסרה לו על סמך זה שיש שהות לעשותה בערב שבת].

אבל מדברי המג"א סי' רמ"ז סק"ב מבואר שחולק על הגר"א, וז"ל: "ואע"ג דשאר כלים שרי ליתן לעכו"ם, כל שיכול לעשותו מבעוד יום אפילו לא קצץ, ואף שהוא עושה אח"כ בשבת שרי, כמ"ס סי' רנ"ב ס"ב", כלומר דאם מסר מלאכה לגוי בערב שבת והיה שהות לגומרה בערב שבת, ה"ז מותר אע"פ שהגוי התעכב מלעשותה ועושה אותה בשבת.

ואמנם ראיית המג"א מסי' רנ"ב ס"ב לכאורה תמוהה מאד, דשם מיירי בעושה בטובת הנאה, שלדעת המחבר דינו קצץ ולכן מותר לעשותו אף בשבת, משא"כ בוותן לו בלא טובת הנאה ובלא קצץ מנ"ל שמותר שיעשה הגוי בשבת.

וצ"ל דס"ל להמג"א דכמו ש"בקצץ" מותר לעשות המלאכה בשבת, כיון שהגוי עושה המלאכה לקבל שכרו, ואדעתא דנפשיה בחר לעשות המלאכה בשבת, כמו"כ אם מסר לגוי את המלאכה באופן שהיה שהות לגומרה קודם השבת, עשיית הגוי את המלאכה בשבת היא אדעתא דנפשיה, ולא נראה כלל כאילו הישראל נתן לו המלאכה על דעת לעשותה בשבת, ולכן לד" המג"א יוכל להשאיר המלאכה אצל הגוי בשבת [ורק אם רואהו עושה המלאכה בשבת צריך למחות בו, כמבואר בשו"ע סי' רנ"ב ס"ב].

הרב מרדכי רושנברג קרית יובל

ביור דין העמדת שירותי מידע ומסחר ממוחשבים בשבת

כתב השו"ע בסי' רמ"ז ס"א דאסור לשלוח כתבים של ישראל ע"י גוי אפילו ביום ראשון אם לא קצץ, באופן שאין בי דואר בעיר. ובמג"א ביאר דכיון שכתב ידו של ישראל ניכר, יש לחשוש יותר מכלל מקום דיעשה הגוי את המלאכה בשבת, ויאמרו שצויה את הגוי לעשות מלאכה עבורו בשבת.

והנה נדרשתי לענין ביור דין הפעלת "אתרים" ממוחשבים המספקים מידע או מציעים מגוון שימושי משא ומתן, וכן תשלומי אגרות ומיסים, כאשר מנהגו של עולם שאתרים אלו זמינים לשימוש לכל אחד ואחד במחשבו האישי במשך כל שעות היממה וכן במשך כל ימות השבוע. השארת "אתר" כזה פתוח בשבת קודש גובלת בהרבה נידונים הלכתיים.

אחת מן הבעיות ההלכתיות הרבות שתיתכנה בהשארת "אתר" כזה פתוח גם בשבת, הינה החשד שחברת תיווך שמפעילה עבור ישראל את ה"אתר" עוברת על מלאכות שבת, ואף אם יהיו הפועלים בחברה גויים, הרי שכאמור אין לצוות את הגוי אפילו בראשית השבוע לעשות דבר שישנו חשש שיעשהו בשבת, שמא יאמרו שצויה אותו לעשות כן בשבת.

אשתדל לפרט את הסוגיות שנוגעות בעיקר שאילת השארת ה"אתר" פתוח בשב"ק, וגם פרק זה אשנה בל"ג לקמן [אות ה'].

א. איסור לפני עור ואיסור מסייע בידי עוברי עבירה החששות דלפני עור

השארת ה"אתר" פתוח בשב"ק יש בה משום הכשלה לאלו ה"נכנסים" לבקר ב"אתר", ובשעת כניסתם נכשלים באיסורי שבת רבים, אשר בחלקם יתכן וישנו חשש לאיסור מדאורייתא, ואלו הם: א. הפעלת המחשב - הכוללת הפעלת חשמל שלדעת חלק מן הפוסקים יש בו איסור דאורייתא. ב. כל לחיצה ע"ג המקלדת או ה"עכבר" יש בה הפעלה של זרם חשמלי, אלא שזרם זה איננו של קיימא כיון שהחיבור הוא רגעי ומתבטל מאליו, ויש לדון דבכה"ג אין איסור בונה ע"פ שיטת החזו"א, ומ"מ איסור מדרבנן בוודאי יש. מה גם שישנו איסור טלטול מוקצה של קלידי המקלדת ושל ה"עכבר". ג. הכתיבה במחשב - אף שבפשוט אין לה שם "כתיבה", כיון שהמילה הכתובה נצרכת לזרימה תדירית של חשמל ע"מ שתראה [וכשם שמצינו בדבר הסכמת הפוסקים לענין מחיקת השם], וממילא אינה מלאכה דאורייתא [וכ"ה דעת מרן הגרש"י זצ"ל, עיין בהרחבה בספר הנפלא קרני אורה שבסו"ס מאורי אש השלם השם בפ"א]. מ"מ הסכימו הפוסקים וגם כתיבה זו אסורה בשבת, ודעת הרשב"ם הלוי א"ח ח"ו סי' ל"ו שאף נחשב לכתיבה מדאורייתא. ד. שמירת נתונים בזכרון האלקטרוני במקום אשר הוא שם - כל פעולה כגון הקשה על ה"עכבר", נרשמת ו"מתאחסנת" בזיכרון ממש שנמצא במקום מסויים, ואף אם נימא דלעושה כן אין איסור כל כך כיון שהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה, ופעמים אף חשיב כמתעסק, כיון שאינו יודע על כך, מ"מ עצם ביצוע הקניה וכן הזנת הפרטים האישיים ומספרי כרטיסי האשראי וכדו' הלא ניחא ליה בהם ובשמירתם, ואולי יש מקום לחשוש בהם לאיסור בונה - ע"פ שיטת הגרש"י בשש"כ ח"ב פ' ס"ו הערה ר"א בענין גיבוי ע"ג דיסק שהופך הדיסק לכל, ויש מקום לדון גם בכרטיסי זיכרון בענין זה, ע"י בכל זה באריכות בקרני אורה שם. ה. פעולת משא ומתן בשבת שאסורה חז"ל, ואף שלא בהכרח שהקנין "חל" בשבת עצמה, מ"מ כל התעסקות בעניני משא ומתן בשבת הרי היא בכלל האיסור כמבואר בכל מקום. ו. קריאת שטרי הדיוטות - שגם היא אסורה מדרבנן, ובפרט בעניני מו"מ.

דין תרי עברי דנהרא

הנה מעיקר הדין לפני עור איננו שייך רק היכא שלא יכול הנכשל להכשל באיסור לולא פעולת המכשיל, ובנידון דנן לא תמיד המציאות כן, כיון שבדרך כלל יכול הנכשל להשיג את מבוקשו ב"אתרים" אחרים שההיצע שלהם זהה לזה של האתר המדובר, וממילא הוא היה נכשל בכל אופן. [מציאות זו לא קיימת באתר בו מביעים תשלומים אגרות ומיסים, שכן בהם אין אתר חילופי שאפשר לשלם דרכו, ואפשרות תשלום סבוכה יותר יתכן שאיננה חשובה כחד עברא דנהרא].

והנה היכא הנכשל יכול להשיג מבוקשו במקום אחר, כתב הרמ"א ביו"ד סי' קנ"א ס"ד גבי גוי שיכול לקנות צרכי ע"ז במקום אחר, דאין במכירה לו משום איסור לפני עור. אמנם במשנה למלך פ"ד ממלוה ולוה ה"ב כתב [הובאו דבריו גם בפתחי תשובה סי' ק"ס סק"א] דכל מה שבתרי עברי דנהרא לא עובר המכשיל על לפני עור, היינו דוקא באופן שסיבת הדבר שיכול הנכשל להשיג את האיסור בלעדיו איננה מחמת זה שמישהו אחר יעבור על לפני עור, דבכה"ג לא פטרנו תורה. ויתכן לומר דאף הרמ"א לא פליג עליה, ומיירי שיכול למצוא אצל גוי שאיננו עובר על לפני עור, ונמצא א"כ שלפי דבריו אם האתר החילופי גם מנוהל ע"י ישראל אין כל היתר, שכן נמצא שמכשילו בפלני עור. אמנם יש להוכיח מדברי החפץ חיים בפתחה לספור הקדוש, דלא ס"ל כהמ"מ. שכן בבמ"ח שם בסק"ד כתב דהיכא שמלבד השומע את הלשון הרע ישנם אחרים ששומעים את דבריו, אין השומע עובר על לשון הרע, כיון שגם בלעדיו היה מספר, ונמצא שאין ההכשלה בתרי עברי דנהרא, ולכאורה הדרך היחידה לכך היא ע"י הפלני עור שאחרים עוברים, ומשמע אם כן דסבירא ליה דלא כחידושו של המ"מ.

[ובאמת דברי המ"מ לכאורה מחודשים, כיון שלכאורה כל מהות המושג שבחד עברא דנהרא אין איסור לפני עור איננו "פטור", עד שנימא שלא רצתה התורה לפטרו באופן שהביריה האחרת היא שאחר נכשל בלפני עור, אלא דבכה"ג לא חשיב המכשיל שהוא זה שמכשילו, אלא עובר העבירה הוא דאפסיד אנפשי, ואין המכשיל אלא מסייעו בדבר עבירה. ואין לומר דכוונת המ"מ דכל היכא דאין הנכשל יכול להגיע אל האיסור מעצמו אלא רק בעזרת "מכשיל", לא חשיב שהדבר נמצא עמו בחד עברא דנהרא, שכן בתו"ד מבואר בהדיא שאם האחר הוא גוי או כן חשיב כבתרי עברי דנהרא, וכ"כ בפת"ש שם שאם האחר הוא אנוס או שמצוה בדבר, ג"כ חשיב כתרי עברי דנהרא. ובאמת לדבריו יש לדון בהיכא תימצא שה"אתר" החילופי מנוהל ע"י אדם שמוגדר כ"אנוס" על עבירתו כתינוק שנשנה [למ"ד דחשיב כן], שאולי גם להמ"מ יחשב הדבר כתרי עברי דנהרא. ויתכן שלא דיבר הפת"ש אלא על מי שאנוס בפיקוח נפש, שאז עצם העבירה של האחר או שהותרה או שדחוייה, ומשום הכי חשיב כלפי המכשיל כתרי עברי דנהרא].

ואמנם ישנן ב' סיבות לומר דלא שייך בנידון דין היתר דאין זה תרי עברי דנהרא:

א. ע"פ המבואר בפתחי תשובה ביו"ד סי' קנ"א סק"ב בשם תשובת אמונת

שמואל, דלא מצינו היתר דחד עברא דנהרא אלא באופן שיכול להשיג העבירה בלי צורך לקנות אותה, וכל מה דמצינו בגמרא אינו אלא באופן שיש לו כבר את ההיכ"ת לעבירה משלו, וא"כ בנידון דין שגם ב"אתר" אחר יצטרך לקנות אין היתר זה. [עכ"פ מצד הלפני עור על איסור המשא ומתן בשבת]. שור"ר שגם המ"ב הביא דעה זו בסי' שמ"ז סק"ז, ומשמע שמצדד כן לדינא לאיסור.

ב. ע"פ המבואר בתשובת חוות יאיר סימן קפ"ה, והובאה בפת"ש שם סק"ג, דבהיכ"ת שהיהודי מוכר המכשול בהקפה, והגוי יכול להשיג את המכשול באופן שיצטרך לשלם עליו מיד, אין זה היתר של תרי עברי דנהרא, כיון שיש לגוי ענין לקנות דוקא אצלו, ובמכירות באתרים שיש לכל מוכר ענין "למשוך" דוקא לאתר שלו, ועושה כן ע"י מביעים הנחות ונתינת אפשרויות נוחות לתשלום כפריסת תשלומים נוחה וכדו', הרי שלא יכול להצטדק לפי זה, שיכל הנכשל לקנות במקום אחר.

איסור מסייע

והנה גם אם נימא דכן חשיב ככה"ג חד עברא דנהרא, ואין ככה"ג איסור מצד לפני עור, אכתי שיטת הרמ"א שם ס"ד דיש איסור מדרבנן של מסייע לדבר עבירה גם בחד עברא דנהרא [וכל מה דכתב דנהגו להקל ושרק בעל נפש יחמיר לעצמו, זהו דוקא באיסור דע"ז כמבואר בדרכי משה ובשו"ר סק"ז שם, ומ"מ בשאר עבירות משמע דאוסר]. ואף דס"ל להש"ך שבמומר אין איסור זה, מ"מ הרמ"א לא סבירא לי' כן, וגם בגליון מהרש"א לא הסכים לדבריו. ושיטת הדגול מרובה שם שגם להש"ך אין היתר היכא דהמומר נכשל בשוגג, ובגוונא דידן בוודאי הנכשלים שוגגים הם. גם המג"א בסי' שמ"ז פליג אדברי הש"ך, וכן בפמ"ג יו"ד סוף סי' ס"ה בשם חוות יאיר. אמנם ע"י דברי המ"ב בסי' שמ"ז סק"ז ובשעה"ז סק"ט דלא משמע שהכריע בזה. ועי' אגרות משה יו"ד ח"א סי' ע"ב דכתב שראוי להחמיר דלא כהש"ך, ושארן למחות ביד המיקל היכא שישנה מניעת ריות, ובמקום הפסד ניתן לכתחילה לסמוך על הש"ך. ובנידון דין בוודאי מניעת ריוח ישנה, ויתכן דגם הפסד, כיון שסגירת ה"אתר" בשבת עלולה להיות כרוכה בעלויות כספיות.

יש מקום לצרף בזה גם את שיטת הפמ"ג באשל אברהם סי' קס"ג סק"ב, דאין איסור מסייע על מלאכות דרבנן כלל דהוי כגזירה לגזירה, ויתכן שבנידון דין אין כלל מלאכה מדאורייתא, כדכתבנו לעיל.

עוד יש לצרף את סברת קולתו של הבנין ציון בסי' ט"ו, וכן דעת המהרש"ם בשו"ת ח"ב סי' צ"ג, דהיכא שאין ההכשלה בשעת העבירה לא הוי בכלל איסור מסייע, וה"נ לא מכשילו בשבת אלא נתון לו ביום חול והוא מצידו נכשל בשבת. [וע"ז בזה במג"א בסי' קס"ט בשם הב"ח דס"ל כן אפי' גבי איסור לפני עור, וכ"כ החזו"א בשביעית סי' י"ב סק"ט, אמנם שיטת המג"א שם ע"פ הב"י דבלפנ"ע אין היתר זה, וכ"ה דעת המ"ב שם]. ואם כן לולא שהיתה בעיה דלפני עור, יתכן שמצד איסור מסייע ניתן להקל בנידון דין.

בהיתר תליה

בנידון דומה לכד"ד דנו אחרוני הפוסקים (עי' שו"ת מהרש"ג א"ח ח"ב סי' ק"ז וחלקת יעקב א"ח סי' ס"ז [בסדר החדש]) בענין העמדת מכונות אוטומטיות למכירת מוצרי מזון וכדו' בחוצות קריה, שאופן פעולתם הוא ע"י נתינת מטבע במכונה שמציאה את החפץ בתמורה. ובספר שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ט הערה ע"ה [במהדורה המחודשת] הביא מדברי מרן הגרש"י דס"ל דמעיקר הדין מותר להשאיר את המכונות הנ"ל פועלות בשבת, וליכא למיחש ללפני עור, כיון דאיכא למיתלי שלא ישתמשו במכונות בשב"ק אלא רק לפני ואחרי שב"ק. ולפי דבריו היה מקום לומר דגם בנד"ד ניתן לתלות שלא יחללו שבת באתר המכירות שלו, ויכנסו אליו רק לפני או אחרי שבת.

אמנם יש לדון באופן שברור לו שיכנסו ל"אתר" בשבת, אמנם על כל אחד ואחד ניתן לתלות שלא יכנס בשבת, אבל אין כל ספק שמישהו יכשל בשבת, אם ככהאי גוונא נמי תלין להיתר או לא. ונראה לומר דתלוי במחלוקת האחרונים בטעם היתר תליה, שבמשנה ראשונה בשביעית פ"ה מ"ו כ' וז"ל: "דנתינת מכשול לא מיקרי אלא כשהמכשול ידוע בשעה שזה נתון לו, אבל בספק אם יעשה המכשול אין זה נתון מכשול, והלוקח הוא מכשיל את עצמו". ולפי דבריו נראה דניתן לומר על כל אחד ואחד שיכל להשתמש בחפץ בחול, דהוא מכשיל את עצמו, ואין כאן לפני עור. אמנם החזו"א שביעית סי' י"ב סק"ט כ' דטעם ההיתר משום דאם לא נתלה בהיתר, ונמנע מלהיטיב מחמת כן עם הבריות ונסרב למכור להם, נכשלים בלאו דלא תשנא, ואף דבצדו דידן רחוק לומר דנכשילם בלאו כזה אם נסגור האתר בשבת [וצ"ע למעשה]. מ"מ יתכן שדברי החזו"א אינם אלא בבחינת "טעמא דקרא", ובאמת למעשה כל תליה מותרת גם אם לא מתקיים ממש הטעם הזה, ומכל מקום לשיטתו נראה דקולא זו קיימת רק מחמת שלא ברור שנכשל באיסור לפני עור, דאז יש להקל מחמת חשבונות אחרים, אבל אם בוודאי נכשל - גם אם כלפי כל אחד ואחד ניתן לומר שלא נכשל, בזה לפי החזו"א אין כל סיבה להקל בעצם הלאו, וכאן לא נוכל לומר היתר דתליה.

והנה בריטב"א בע"ז ו' ב' כתב דכל מה דאסרה תורה לפני עור היינו דוקא בוודאי מכשול, וביאר הגר"ח ק"ש שלי"ט את דבריו בדרך אמונה ריש פ"ח משביעית דאין איסור ליתן מכשול ברה"ר כאשר ספק אם ישלכו בו, והאיסור הוא רק להכשיל כאשר וודאי יצא מכשול תחת ידו, ולדבריו יתכן לומר דגם בנד"ד שבוודאי מאן דהו יכשל, בזה סגי להחשיב הדבר כמכשול, דסוכ"ס הוא שם משול לרבים, ומה איכפת לן מי הוא זה שיכשל בו, כיון שבוודאי ישלכו בו, הרי זה "מכשול".

המורם מן האמור

תבא לדנא דהיכא שבוודאי יכשלו ב"אתר" דידו, ישראל, אף אם אין ודאות על כל אחד ואחד, מ"מ כיון שישנה הסתברות שיכנס מאן דהו לאתרו ויחלל בכך את השבת, יש מקום גדול לחוש בזה לאיסור לפני עור לא תתן מכשול.

כ. משא ומתן בשבת

עוד יש לדון בדבר, דגם באופן שאין איסור דלפני עור, כגון שהאתר מיועד בעיקרו לגויים, ואין וודאות שישראל יכנס לתוכו, אכתי צריך עיון אם יש איסור

שכלפי היתיר לכנס לפטור ע"י המקרים הנ"ל מחלקים בין אם כבר חל עליו החיוב לפני שחל עליו החיוב, וא"כ הכא נמי לענין שבת היכא שפוטור עצמו משבת ע"י שנכנס לפיקוח נפש, א"כ ג"כ קודם שחל עליו חיוב שמירת השבת יכול למנוע עצמו, ולא אחרי שחל עליו החיוב, אלא שבאו חז"ל כאן בסוגיא וחיידו לנו מתי הוא זמן שבו חל עליו החיוב של שבת הבאה, וחילקו בזה בין ג' ימים קודם השבת לג' ימים שלאחר השבת, דג' ימים קודם השבת חל עליו החיוב בשמירת שבת הבאה, ממילא מוזהר הוא לא להכניס עצמו לאונס כמו בכל התורה כולה כב"ג. ואע"פ שאין זה דומה ממש לסוגיות הנ"ל, דהתם חל עליו החיוב שיכול לעשות עכשיו (אע"פ שיכול לדחות) משא"כ כאן, וכן סוגית מכניס עצמו לאונס והנידונים הנ"ל של עוסק במצוה וכו' ג"כ אינו ממש כסוגיין, מ"מ הנ"ל הוא דוגמא לחילוק הנ"ל, ודו"ק.

ומהאי טעמא אתי שפיר מש"כ הרשב"י דגם שאר ראשונים מודו לדין זה, שאין לזה מקור, היינו כמש"כ שכיין שג' ימים אחר השבת מקרי בתר שבתא, וגי' ימים קודם השבת מקרי קמי שבתא, ולזה ה"כ יש מקור בחז"ל, וכמו שהביא הרשב"י מגיטין ע"ז ע"א לחילוק זה דקמי שבתא ולבתר שבתא, ואע"פ דהתם הוא ללא שייכות לדינים הנ"ל, מ"מ הוא גילוי מילתא שחלק זה בשבוע מתייחס ללא לשבת הבאה, וממילא הדר דינא שצריך לדאוג לשבת ולא להכניס עצמו לאונס, ולכן מודו הראשונים לחי הנ"ל הן לענין איסור והן לענין היתר, וכ"ז הוא מוכרח לכאורה בדעת הרשב"י שדלא ס"ל כקושיית הרדב"ז, וכנ"ל [ואע"פ שאי"ז דומה להיכא שממש חל עליו החיוב, ויתכן שבאמת אי"ז קשור, עכ"פ הוא כנ"ל שחז"ל לא חיידו לנו איסור והיתר, אלא רק החילוק של ג' ימים שצריך לדאוג לשבת, וזה ס"ל דילפינן ג"כ מגיטין].

ולפמשנית גם את"ל שלרז"ה נתחדש בסוגיין איסור דג' ימים קודם השבת, מ"מ לדין שפסקו כרב"ש וביארו דבריו הוא כנ"ל, א"כ לא נתחדש כאן לא איסור ולא היתר, ועיקר האיסור הוא משום מה שמכניס עצמו לאונס לחלל שבת, וא"כ כ"ז שייך במילתא דקעת הוא אינו היתר לחלל שבת, ורק ע"י שמכניס עצמו א"כ אסור לו, אך לענין הנידון הנ"ל באות א' לגבי פיקוח נפש ודאי לכאורה דלא שייך דין הנ"ל, כיון שיש לו היתר על חילול השבת משום מצבו העכשווי, ולא מה שמכניס עצמו ויוצר מצב זה, אלא שכבר הוא עומד בפיקוח נפש שוב אין איסור הנ"ל [וכ"ז אייריין באופן שע"י הקדמת הנידון לא ימנע מחילול שבת, אלא דבלאו הכי יצטרך לחלל שבת, אך אם ע"י הקדמת הנידון ימנע חילול שבת פשיטא שעדיף להקדים ללא הנידון הנ"ל שהרי יכול לימנע מחילול שבת, ודו"ק].

בהיתר של דבר מצוה ערוב שבת לשיטת הרשב"ש והשו"ע

ת. והנה גם אחר משנית בדברי הרשב"ש השו"ע שפסקו לדין הרז"ה גם לדין דלא סבירא לן כן בסוגיא, אכתי יל"ע מנול להתיר בצורך מצוה אפילו בע"ש, דהרי אין מקור בסוגיא להיתר זה, וגם אם מודו לעיקר האיסור וההיתר כנ"ל, מ"מ כאן לענין היתר זה דדבר מצוה צ"ע איך שייך להתיר ללא מקור, דהרי לא כל איסור היתרי חז"ל לדבר מצוה, ואי סבירא לן שאסור מהטעם הנ"ל מנא לן להתיר לצורך מצוה, וצריך לדחוק דגם זה הוא מסבירא דגדר איסור זה שריין לצורך מצוה, או דילפינן זאת מההיתר של הפלגת הספינה בע"ש לדבר מצוה משום עונג שבת, וסבירא לן דכמו שהתירו לדבר מצוה לימנע מעונג שבת, הוא הדין לצורך האיסור הנ"ל, ואכתי צ"ע.

בהיתר השו"ע אם הוא גם בודאי חילול שבת

ט. והנה בבאיורה"ל בסעי' ד' הביא לרדב"ו הנ"ל, ומסיק דאין להתיר באופן שודאי יבוא לחילול שבת יעו"ש, ולכאורה גם לדעת הרשב"ש יתכן כן, דכל ההיתר הנ"ל הוא רק באפשרות, ולא במכניס עצמו ממש לאונס, דזה יש לאסור גם לפני הגעת זמן החיוב, ויש לדייק כן מלשון השו"ע גופיה שכתב בסעי' ד' דמותו לצאת בשירא וכו', ואם אח"כ יאירע לו סכנה וכו', ומשמע דהוא רק בגדר של אפשרות לכאורה, ודו"ק.

אמנם גם את"ל דלשי השו"ע מותר גם באופן שמכניס עצמו בודאי לחילול שבת, כמו דמשמע בבאיורה"ל שיש שהבינו כך בשו"ע דמותו גם אם יבוא בודאי לדי פיקוח נפש, ובביאורה"ל הביא את הרדב"ו שתמנה לו הרשב"ש דאנן לא קיי"ל כרז"ה, וא"כ אין מקור לחילוק זה. אמנם נראה לכאורה דאדרבה אי נימא דהשו"ע מתיר אף בודאי פיקוח נפש, הוא דוקא משום דלא ס"ל כרז"ה, דהרי הקשו האחרונים עיין קה"י בשבת בסוגיא דספינה י"ט ע"א. ועוד הקשו ממש"כ הבעה"מ גופיה לענין תינוק שלא החמו לו מים למילה, שאסור למולו כיון שעיי"כ יבוא לדי פיקוח נפש, והקשו האחרונים דמוכח דאסור מהתורה להכניס עצמו לאונס, וסותר למה שחילק בין ג' ימים ראשונים דמשמע שהוא רק איסור דרבנן, והרבה תירצו לחלק בין היכא שודאי יבוא לחלל שבת לספק, דבדואי הו' דאורייתא. אמנם בקה"י הקשה ע"ז, דבשו"ע סעי' ד' כאן ספק אפילו בודאי שמותר להפליג בספינה [וכנ"ל דיש שהבינו בשו"ע שמתיר אף בודאי פיקוח נפש], ועיי"ש במה שחילק בין שבת גופא לפלפי השבת דהוי דרבנן. אמנם להנ"ל מסתבר דבאמת לבעה"מ הוא ודאי דרבנן, כמשמעות דבריו דנראה כמתנה לחלל את השבת, וא"כ ודאי דהוא דרבנן, והיינו משום דהוא ספק שמא יבוא לדי חילול שבת, ומה דפסקינן אף בודאי (את"ל כן) אף דבעה"מ לא היתיר, מ"מ אנן לא פסקינן הרי מטעם הבעה"מ, אלא מטעם החילוק הנ"ל דשריין לענין עצמו שחלל קודם שחלל שבת, א"כ א"כ מהאי טעמא יתכן להתיר אף בודאי אי נאונס דס"ל לשו"ע כן. אמנם עכ"פ לא תקשי מבעה"מ גופיה, דאי"ז לשיטתו החי' בין ודאי לספק, אך אנן פסקינן דלא כשיטתו וכנ"ל.

הרב מודני אליהו רכסים

בענין שכירות, הפקר והקניית בהמה לגוי מפני איסור שבת

בענין שכירות כתב השו"ע סימן רמ"ו סעיף ג' וז"ל: אסור להשכיר או להשאיל בהמתו לאינו יהודי כדי שיעשה בה מלאכה בשבת, שאדם מצווה על שבתית בהמתו, עכ"ל, וכתב המשנ"ב שם ס"ק י"ב דכתב"ל "למען ינוח שורך ותמור"ך" וגו', ואע"ג דהשכיר בהמה לאינו יהודי, הא קי"ל שכירות לא קניא וכו', עכ"ל.

מקור הדין בגמ' ע"ז ט"ו ע"א ושכירות מי קניא, והתנן אף במקום שאמרו להשכיר (לנכרי) לא לביית דירה אמרו מפני שמכניס לתוכו עבודת כוכבים, ואי ס"ד שכירות קניא הא כי קא מעייל לבייתה קא מעייל, שאני עבודת כוכבים דחמירא דכתיב "ולא תביא תועבה אל ביתך". מתקף לה רב יצחק בריה דרב משרשיא ושכירות מי קניא, והא תנן ישראל ששכר פרה מכהן יאכילנה כרשיני

תרומה, וכהן ששכר פרה מישראל אע"פ שמוזנותיה עליו לא יאכילנה כרשיני תרומה, ואי ס"ד שכירות קניא אמאי לא יאכילנה, פרה דזידיה הוא, אלא ש"מ שכירות לא קניא, ע"כ.

ובגמ' ב"מ פרק הזהב דף נ"ו ע"ב בעי' ר' זירא שכירות יש לו אונאה או אין לו אונאה, "ממכר" אמר רחמנא ("וכי תמכרו ממכר לעמיתך אל תונו וגו'") אבל לא שכירות, או דילמא לא שניא, א"ל אביי מי כתיב ממכר לעולם, "ממכר" סתמא כתיב, והאי נמי ביומיא מכירה היא, ע"כ. וא"כ מגמ' זו מבואר דשכירות קניא, והקשו התוס' שם ב"ה והאי וז"ל: תימא דבפ' קמא דע"ז מוכח דשכירות לא קניא וכו', וי"ל דהכא גבי אונאה כתיב "ממכר" מותר לרבות שכירות.

והריטב"א ד"ה אלא הקשה ג"כ כהתוס', וז"ל: והא דאמרין בעלמא שכירות מכירה ליומיא היא, מילתא בעלמא קאמרין לומר שהיא קנייה לשוכר להשתמש בה כל ימי שכירותו כאילו הוא שלו, אבל מכל מקום לא הויה זידיה ולא חייל עליה שעבודא כלל וכו', עכ"ל.

גם הנימוקי" פרק הזהב שם כתב בשם הרשב"י וז"ל: והא דאמרין דשכירות מכירה ליומא וקניא, היינו לענין שישתמש בו כל ימי שכירותו, אבל גוף הדבר אינו קנוי כלל, ומשום הכי אסורין להשכיר בית דירה לעובד כוכבים, דכיון דאף הבית של ישראל הוא שפיר קניא ביה "ולא תביא תועבה אל ביתך" וכו', עכ"ל.

ועיין קה"י על ע"ז סימן ט' שביאר דלהתוס' שכירות אינו ממכר אלא שעבודא בעלמא, ולשאר הראשונים השכירות אינה שעבוד בעלמא להשתמשות, אלא מכירה היא ענין מכירת גוף לפירות, ומשום הכי קרינן ביה "וכי תמכרו ממכר לא תונו", אלא מכל מקום כיון שאין הקניין אלא לפירות אינו נקרא ביתו ובהמתו של שוכר, אלא של משכיר שגוף הבית שלו. וכן הביא לשון הסה"ת סימן קל"ט וז"ל: לעולם מפומיה דגאון טוב להזהר, מא"ז. ע"כ.

של שוכר כי אם של משכיר, וכו'. ומ"מ אין קרוי ממכר וכו', מ"מ אין קרוי בהמתו וביתו מכל הני מבואר ששכירות לא קניא, וא"כ אם השכיר ישראל בהמתו לגוי אסור שתעבוד בשבת. ואם כן איפכא נמי, בהמת גוי שהשכיר ישראל הרי שאינו מצווה על שבתית.

ובהג"א ספ"ק דע"ז תב"ש וז"ל: רבינו אפרים ברבי יצחק כתב שאם שכר ישראל בית מעובד כוכבים, אסור לישראל להניח עבודת כוכבים בתוכו, וכן אם שכר בהמה ויחמא אחריה בשבת חייב חטאת, דשכירות קניא קצת, ואין נראה, ומ"מ הואיל ונפק מפומיה דגאון טוב להזהר, מא"ז. ע"כ.

והמג"א ספ"ק כתב על זה וז"ל: וצ"ע דהא דאמרין בגמ' ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה משום דלא קני לה, משמע דאפילו לקולא אמרין שכירות לא קניא וכו', ומ"מ נ"ל דאם שכרה מהעכו"ם וחזר והשכירה לעכו"ם שרי ממנ"ג, עכ"ל. משמע מדבריו שחשש ג"כ לר' אפרים בר' יצחק, וכ"כ המשנ"ב ס"ק י"ב דהמג"א ס"ל דלחומרא אמרין שכירות קניא, ועל כן אם ישראל שכר בהמה מאינו יהודי מצווה על שבתית, וכן פסק המשנ"ב דנכון להחמיר כיון שהוא איסור דאורייתא, עכ"ל. ועיין גם בב"ח בחומ"מ סוף סי' ש"ב וסימן ש"ג דס"ד שכירות קניא מדרבנן, והשו"ע סי' ש"ג סק"א השיג עליהם וכתב דלא ידעתי מנא להו הא, וכ"כ ערוה"ש הכא סעיף ט' דגם לחומרא לא הוי קנין.

ובענין הפקר כתב השו"ע סעיף ג' וז"ל: ואם השאילה או השכירה לאינו יהודי, והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת ועכבה בשבת, יפקירה בינו לבין עצמו קודם השבת וכו', וכתב המשנ"ב ס"ק ט"ו ואע"ג דהפקר בעינין שיהיה בפני שלושה זהו מדרבנן, אבל מדאורייתא אפילו בינו לבין עצמו סגי, והכא שכבר השכירה והתנה עמו שיחזירה ועכבה, די בזה כדי להנצל מאיסורא דאורייתא וכו', ועכ"פ יתהר הפקירה בפני אחד, דרבים הפוסקים שסוברים דאף דאורייתא אינה הפקר עד שייקרינה, על כל פנים בפני אדם אחד, ואפילו בפני אחד מאנשי ביתו די בזה, עכ"ל.

מקור הדין הוא בגמ' נדרים דף מ"ה ע"א: אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוודק, כל המפקר בפני שלושה הוי הפקר, בפני שנים לא הוי הפקר, ורבי"ל אמר ד"ת אפילו באחד הוי הפקר, ומה טעם אמרו בשלושה, כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידים, וק"ל בכל דוכתא הלכה כרבי"ל לגבי ר' יוחנן. וצריך ביאר במה נחלקו ר' שמעון בן יהוודק ורבי"ל, מה שאמר ר' ש בן יהוודק דבפני שלושה הוי הפקר במאי קאמר, אי מדרבנן הא רבי"ל נמי מדרבנן הצריך בפני שלושה, ע"כ מדאורייתא קאמר, וא"כ היכא רמיזא דהפקר בפני שלושה, גם בדעת רבי"ל צ"ב, אי מאי דאמר ד"ת אפילו באחד הוי הפקר מה המקור לכך, ועוד יש לברר אי מהני אפילו בינו לבין עצמו מה"ת, אך ראשית נבאר אי"ה דעות הראשונים בזה.

הרא"ש בנדרים על דף מ"ה סימן י"א כתב את הגמ' הנ"ל, ואח"כ הביא דברי הר"ש שכתב וז"ל: הלכך הוי הפקר מה"ת אפילו כאחד, והוא הדין אפילו בינו לבין עצמו, הלכך הא דאמרין בפ' דשבת גיגית שפוד וכו', וכן בהמתו אם השאילה לעובד כוכבים ולא החזירה לו קודם השבת, יכול להפקירה בינו לבין עצמו, וכתב עליו הרא"ש וז"ל: ותמיה לי מנא ליה לר"ש דבינו לבין עצמו הוי הפקר, הא לא קאמר רבי"ל אלא ד"ת אפילו באחד הוי הפקר, וסברא גדולה הוא לחלק בין הפקר לפני א' וכן הפקר בינו לבין עצמו, דנהי דלא בעי ר' יהושע כדי שיהא א' זוכה ושנים מעידים, מכל מקום בעי הפקר שיוכל לצאת מרשותו, דומיא דשביעית שציא מרשותו ומופקר לכל, דבינו לבין עצמו לעולם לא יצא מרשותו כיון שאינו הפקר ידוע לשום אדם, אבל הפקר במטלטלי בפני אחד יכול אותו והפקירה בפני ידוע לזכות בו, ויהא נאמן לומר הפקרת זכיתי בו במיגו דנתת לי במתנה, וטוב הוא שייקרינה בפני אשתו או בפני א' מבני ביתו.

ואפשר דטעמא דר"ש דאינו מחלק בין בפני אחד ובין בינו לבין עצמו, משום דעיקר הפקר משביעית ילפינן, כדודיש בירושלמי דפאה (פ"ו ה"א) "תשמטנה", מה ת"ל "ונטשתה", יש לך נטישה שהיא כזו, מה זו בין לעניים בין לעשירים, אף מה שנואמר במקום אחר בין לעניים בין לעשירים וכו', ואיירי בהפקר קרקע דומיא דשביעית, דלענין פטור מעשר איירי בהפקר וזה לא שייך אלא בקרקע, דלכך אמר ר' יוחנן דצריך שלושה כדי שיהא א' זוכה ושנים מעידים, דבענין אחר לא יוכל הקרקע לצאת מתחת ידו אם יכפור בהפקר. ורבי"ל דלא בעי שלושה, א"כ לזידיה הוי הפקר אע"פ שאין הקרקע יכול לצאת מתחת ידו, וא"כ אפילו בינו לבין עצמו, ובא' דקאמר לאו דוקא, ואגב דקאמר ר' יוחנן בשנים לא הוי הפקר, אמר איהו אפילו באחד, ולעולם הוא הדין בינו לבין עצמו, עכ"ל. וכ"פ התוס' בשבת דף י"ח ע"ב ד"ה דמפקרא, וכ"פ הרמ"א בחומ"מ סימן רע"ג סעיף ח' דאפילו בינו לבין עצמו מהני.

והרמב"ם בפרק ב' מהלכות נדרים הלכה ט"ז כתב: דין תורה אפילו הפקר בפני אחד הרי זה הפקר ונפטור מן המעשרות וכו', אבל מדברי סופרים אינו הפקר עד שייפקר בפני שלושה, כדי שיהא א' זוכה ושנים מעידים, עכ"ל. מבואר מדבריו דמה"ת בעינן דוקא אחד, ולא מהני שייפקר בינו לבין עצמו, וכ"כ הכס"מ שם

זו"ל: וכתב הרא"ש (בשם הר"ש) הוי הפקר באחד מן התורה, והוא הדין בינו לבין עצמו, ואינו נראה כן מדברי רבינו, והכי זדיק לישנא דרבי"ל דאמר ד"ת אפילו באחד הוי הפקר, ואם כדברי הרא"ש דעדיפא מינה, הוי ליה לאשמועינן ד"ת אפילו בינו לבין עצמו הוי הפקר, ועוד, מ"ט אמרו בשלושה כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידים, ומשום הכי כסיפא השלושה הם זולת בעל הדבר, אף אדרישא הוי זולת בעל הדבר, עכ"ל. וכן כתב המשנ"ב שהבאנו לעיל, דרבים הפוסקים דס"ל דאף בדאורייתא בעינן מיהא שייפקר בפני אחד.

הב"י בסימן רמ"ו ד"ה וכתב הרא"ש כתב וז"ל: וק"ל כרבי"ל, הילכך הוי הפקר מה"ת אפילו באחד, והוא הדין אפילו בינו לבין עצמו, הילכך בשבת יכול להפקיר בהמתו אם השאילה לגוי ולא החזירה לו קודם השבת אפילו בינו לבין עצמו. ובפסקיו שם כתב כן בשם רבינו שמשון, ותמה עליו, ולא הביא הב"י את יישוב הרא"ש על ר"ש שהבאנו לעיל, וכתב ונראה מדבריו שאין תיקון זה אלא היכא דאי אפשר בענין אחר, אבל אין לסמוך על זה להשכירה לו לתחילה ולהפקירה וכו'. ומיהו היכא שמפקירה בפני שלושה אין הכרע בדבריו אם יש לסמוך על כך להשכירה לו לתחילה, ותמניה על רבינו שלא הזכיר דברי הרא"ש, עכ"ל הב"י.

השו"ע בחומ"מ סימן רע"ג סעיף ז' כתב וז"ל: המפקיר את הקרקע, כל הקודם והחזיק בה זכה, דין תורה אפילו הפקיר בפני אחד הו' הפקר ונפטור ממעשרות, אבל מדברי סופרים אינו הפקר עד שייפקיר בפני שלושה, כדי שיהא א' זוכה אם רצה ושנים מעידים, עכ"ל. וכתב הרמ"א ע"ז: וי"א אפילו בינו לבין עצמו הוי הפקר. א"כ מבואר מהשו"ע שחשש להצריך עכ"פ בפני אחד וכרמב"ם, ומאיזר בסיומן רמ"ו סעיף ג' כתב דיפקירה בינו לבין עצמו קודם השבת וכו' כנ"ל, וזהו כמו שכתב כאן היכא דאי אפשר בענין אחר סגי בהפקר בינו לבין עצמו.

הר"ש והתוס' דס"ל דאפילו בינו לבין עצמו מהני, וקשיא קושית הכס"מ דהא רבי"ל קאמר ד"ת בפני אחד הוי הפקר וכמו שהבאנו לעיל. עוד קשה ממעשה דר' ישמעאל בר' יוסי בגמ' ב"מ דף ל' ע"א דהוה קאזיל באורחא, פגע ביה ההוא גברא, הוה די פתכא דאפי, אותבינהו וקא מיתפת, א"ל צלי לי, א"ל כמה שוין, א"ל פלגא דזוזא, ייב ליה פלגא דזוזא ואפקרה, הדר זכה בהו, הדר ייב ליה פלגא דזוזא ואפקירה וכו', מבואר א"כ שהפקיר בפניו דאל"ה מנא ידע, ואם כדברי הר"ש התוס' הרי שיכול להפקיר בינו לבין עצמו בלי שהלה ידע. אמנם לפי דברי הב"י הנ"ל מיושב הל' דאה"נ ד"ת בפני אחד זהו דוקא כשאפשר בענין אחר, וכמו המעשה בר' ישמעאל בר' יוסי, משא"כ בע"ש דמייירי שאי אפשר בענין אחר, וכמו שכתב הב"י, בזה ס"ל לרבי"ל דאפילו בינו לבין עצמו סגי.

ומעין זה כתב גם הב"ח בחומ"מ סימן רע"ג ד"ה אמר וז"ל: ואיכא לתמוה לדעת הרא"ש דאפילו בינו לבין עצמו הוי הפקר מן התורה, דאם כן לא הוה ליה לרבי"ל לומר ד"ת אפילו באחד הוי הפקר, אלא עדיפא מינה הו"ל לאשמועינן דאפילו בינו לבין עצמו הוי הפקר ד"ת. וי"ל דלא מיירי התם אלא לענין שיהא זוכה בו אחר, ואם לא הפקיר בפני שום אדם אלא בינו לבין עצמו לא ידעו בו שיהיו זוכים בו, והרא"ש לא קאמר דבינו לבין עצמו הוי הפקר ד"ת אלא להיכא שהשאיל בהמתו לגוי ולא החזירה לו קודם שבת, דבמפקירה בינו לבין עצמו אינו עובר עליו. אבל לענין זכיה ודאי אי אפשר שיהא זוכה בו אחר, כיון שאינו נודע לשום אדם שבעליו הפקירו, עכ"ל. הרי דס"ל דרבי"ל דאמר בפני אחד לאו דוקא קאמר, דאה"נ במקום דלא בעינן זכיה אלא רק שיוציא מרשותו שלא

לעבור עליו יכול להפקיר בינו לבין עצמו. אלא שהרמב"א בחומ"מ סימן רע"ג סעיף ז' לא משמע כן, שכתב על דברי השו"ע שהבאנו לעיל גבי המפקיר קרקע דמה"ת בעינן לשו"ע שייפקיר בפני אחד, כתב הרמ"א וז"ל: וי"א דאפילו בינו לבין עצמו הוי הפקר, הרי שהבין בדעת הר"ש דגם במקום זכיה לאחר סגי מה"ת להפקיר בינו לבין עצמו. וכ"כ הגר"א שם ספ"ח וז"ל: פלג בנתרת; דאפילו בינו לבין עצמו הוי הפקר (ומ"ש שם בפני א' עיין בהג"ה שם), ועוד דאפילו מדרבנן סגי בכך (היינו באחד), והא דאמר שם דוקא בפני ג' (מדרבנן) היינו לפוטור ממעשר. והביא ראייה מהאי מעשה דר' ישמעאל בר' יוסי, דהתם לא הוה איניש אחרינא בהדיא, דאל"כ ליצילי ליה להאי טעמא. הרי דס"ל לרמ"א שאפילו לגבי זכיה סגי מה"ת שייפקיר בפניו, וא"כ צריך ביאור בדברי הרמ"א הנ"ל דמשמע בכל הפקר שהוא סגי שייפקיר בינו לבין עצמו. הסמ"ע שם ס"ק י"א כתב וז"ל: גם הני י"א ס"ל דמדרבנן בעי ג' ומטעם שכתבתי (דאמר חז"ל דלא יאה הפקר אלא אם כן יפקירו בפני שלושה, דאל"ה יכול המפקיר לכפור ולומר לא הפקרתי מעולם, משא"כ בשלושה דשמעו שהפקירו דכל א' מהן שייקדים נפשו יזכה בו, ושנים אחרים יעידו ששמעו שהפקירו), ולא קאי אדין תורה דס"ל דאין צריך להפקירה בפני האחד אלא בהפקירה בינו לבין עצמו סגי. ונפק"מ בהשאינו או בהשכיר באמצע השבוע בהמה לגוי לעשות בו מלאכה, וסבר שיחזירוהו לו קודם שבת ולא החזירוהו לו, אזי יפקירנה בינו לבין עצמו כדי שיהא יעבור על "למען ינוח שורך וכל בהמתך", דבכר"ג אפילו אחר תקנת חז"ל הוי הפקר, דאנן שהדי דניחא לבעלים בהפקירא כדי שלא יעבור אלאו דלמען ינוח וכו', עכ"ל.

מסיום דבריו של הסמ"ע שכתב אנן שהדי דניחא לבעלים בהפקירה וכו', ניתן להבין מ"ש המשנ"ב שהבאנו לעיל וז"ל: והכא שכבר השכירה והתנה עמו שיחזירה ועכבה, די בזה כדי להנצל מאיסור דאורייתא. והקשינו מה מהני אחר שמה"ת סגי בהפקיר בינו לבין עצמו, א"כ מדברי הסמ"ע מבואר דבענין אנן סהדי דניחא ליה לבעלים בהפקירה כדי שלא יעבור אלאו דלמען ינוח. עוד למדנו מהגר"א דלא יליף כהסמ"ע בדעת הרמ"א, ומהני אחד אפילו מדרבנן לבר ממעשרות.

לסיכום: הרמב"ם מצריך מה"ת בדוקא להפקיר בפני אחד, דלא הזכיר בהלכותיו אלא בפני אחד וכפשט דברי רבי"ל, וכן ביאר הכ"מ דברי הרמב"ם. הר"ש לא חילק בין בפני א' בין בפני עצמו, וביאר בו הרא"ש לחלק בין היכא דאפסר דאז דוקא בפני אחד, לבין היכא דאי אפשר כדי להפקיר בהמתו בע"ש, אז סגי בהפקר בינו לבין עצמו, וכמו שחילק הב"י או כחילוק הב"ח שהבאנו לעיל. להלכה לשו"ע בעניני זכיה הצריך מדרבנן שלושה, ומה"ת בעינן אחד בדוקא, ולהרמ"א אפילו בינו לבין עצמו, וביאר הסמ"ע שכתב כן נפק"מ להפקיר בהמתו בע"ש, ולפי"ז לא פליג אשו"ע. ולהרמ"א בדעת הרמ"א אפילו מדרבנן סגי באחד, ולא אמרו שלושה אלא לענין הפקר לפטור ממעשרות.

ובמקור הדברים לומר הפקר בפני שלושה מה"ת לר"ש בר יהוודק, ולרבי"ל דאמר בפני אחד מה"ת, או לסובריים בדעתו ואפילו בפני עצמו מהני מנלן. בפרשת משפטים כתיב "והשביעית תשמטנה ונטשתה" (שמות כג, י), כתב הרמב"ם בספר המצוות מנוה קל"ד שצונו להפקיר כל מה שתצמח הארץ בשנת השמיטה, ובירושלמי פאה פ"ו ה"א ז"ל "והשביעית תשמטנה ונטשתה" - ונטשתה יתירה בא ללמד שכל נטישה דהיינו הפקר תהיה כמוהו.

תורן ג' ימים, כי חושבים הכל לדבר מצוה, ואין למחות בידן הואיל ויש להם על מי שיסמוכו, ע"ל. וכתב המשנ"ב בשם המג"א דשרי אפילו יש לו מזונות והולך לסחורה להרווחה. והנה היתר זה (של יציאה למקום האסור או בזמן האסור) דלסחורה או לראות פני חבירו שרי, מציונו כמותו רק הכא וגבי יציאה מא"י לחו"ל, דאיתא במ"ק י"ד דשרי להתגלח במועד להבא במדינת הים, והוא שלא יצא מא"י לחו"ל לטייל, וכתב המג"א (וה"ד במשנ"ב סי' תקל"א ס"ק י"ד) דמא"י לחו"ל אינו מותר לצאת אלא ביצא להרויח ולראות פני חבירו, דהוא חשוב דבר מצוה שמותר לצאת מא"י בשביל זה, משא"כ לטייל בעלמא דבכה"ג אסור לצאת מא"י לחו"ל, ע"כ לא התירוהו לגלח, עכ"ל המשנ"ב. ובמג"א שם הערה מקורו דיציאה מא"י לחו"ל לראות פני חבירו חשיב מצוה, מהא דסוף סי' רמ"ח ה"ל.

והנה הך איסורא דרבנן לצאת לפני השבת להפליג בספינה ולצאת בשיירא, אינה אלא גזירה דרבנן, וע"כ שפיר י"ל דבכדי לקיים מצוה כראיית פני חבירו לא אסרו חז"ל. אך לא ברירא האיך הותר לעבור על איסור יציאה מא"י לחו"ל, אשר לדעת חלק מהפוסקים הוא איסור דאורייתא, ועיין בשד"ח ריש מערכת א"י, ע"י ראיית פני חבירו, וצ"ע. ועיין במאורי קידושין ל"א ע"ב דהתירו לצאת מא"י לחו"ל לכיבוד או"א ולכל מיני כיבוד.

והנה הרמב"ם (פ"ט ממלכים ה"ה) כתב דאסור לצאת מא"י לחו"ל לעולם, אלא ללמוד תורה ולישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ, וכן הוא יוצא לסחורה, אבל לשכון בחו"ל אסור וכו', ולא ברירא האם לצאת על מנת לשוב מיד הוא בכלל האיסור, עיין בס' אמרי יוסף (ס"א) דדילמא הא דהתיר הרמב"ם גם בעל מנת לחזור אך ורק ללמוד תורה ולישא אשה וכו', היינו דוקא על מנת להשוות שם תקופה, אלא שדעתו לחזור לבסוף ולא להשתקע בחו"ל, דדוקא אז בעינן שציא להני מילי דתורה ואשה, אך ביציאת עראי חוץ לגבולות א"י על מנת לשוב מיד אינו בכלל אינה מצוה, ומ"מ גם יציאה שכזאת שלא לצורך כלל חשיבא שלא כרצון חכמים, וע"כ אסרו לגלח במועד כשיצא לטייל, גם ביצא על מנת לשוב מיד. ועיין בספרי שלהי דקייטא (סי' י"ט) שהבאתי דברי השלטי הגיבורים (פרק ג' דשבועות) דכתב, גבי הנשבע לילך לא"י ולשוב, אי הוי נשבע לקיים את המצוה, וז"ל: "ויעוד הוא ליכא מצוה כלל ללכת לא"י על מנת לשוב, ואפילו למ"ד דהאידידא מצוה ללכת לא"י, היינו דדוקא על מנת לדור, אבל ההליכה על מנת לצאת אין בה מצוה, דכי היכי דהיציאה על מנת לשוב אין זה עבידה, כך ההליכה על מנת לשוב אינה מצוה, דעיקר ההליכה והיציאה תלוי בדירה, עכ"ל. ועיין עוד בספרי שם במש"ה דברי החכמים בזה, ובשו"ת באר משה (חלק ז' עמוד שכ"ה) ובספר אהלך באמיתך (לבעל שו"ת בצל החכמה, פרק מ"ט הערה י"ד). וראה בשד"ח (ריש מערכת א"י) שהביא ד' הבתי כהונה (סי' כ"ג) דדימה יציאה על מנת לשוב לר' הרב"ב לענין ישיבת ארץ מצרים בזה"ז, דכיון דדעתו לחזור שרי, וד' השדה ארץ (חלק ג' סי' י"א) שכתב כן, וראה בשו"ת שבט הלוי (חלק ה' סי' קע"ג) במענה להגרמ"מ שולזינגר שליט"א גבי יציאה למעט זמן לחו"ל, דכ' דמדי הרמב"ם ה"ל יראה ברור דעיקר האיסור הוא דוקא בדירת חו"ל, וכלשון הש"ס דכתובות (ק"י ע"ב) "כל הדר בחו"ל", אך לצאת ולחזור והוא שוכן בקביעות בא"י התירו במקום צורך, ואפילו לסחורה אפילו אינו חסר לו פרנסתו, ומפני דשורש האיסור הוא רק בדירת קבע. אבל בדעתו לחזור אסור לצאת שלא לצורך כלל, אך בצורך כל זה לא גזרו, ועי"ש דכ' דלפ"ז יש מקום להקל לצאת מא"י לזמן מועט מאד לראות פלאי הבריאה של יוצר בראשית ב"ה, אם מהפך הכל לדרך מצוה. ועיין בספר משמר הרש"ם - פנינים באגרות משמ"ר הלוי במש"כ ס"ב.

והנה בגיטין ע"ב איתא דאמר ר' סוהא כי הוּוּ מיפטרין רבנן מהדדי, בעכו הוּוּ מיפטרין, משום דאסור לצאת מא"י לחו"ל, ופירש"ט: כי הוּוּ מיפטרין רבנן מהדדי, בני מדינת הים שהיו הולכין ללמוד תורה בא"י, כשחוזרים לבתיהם היו חבריהם בני א"י מלוים אותן עד עכו ומשם נפטרם מהם, שאסור לבני א"י לצאת לחו"ל, עכ"ל. ולכאורה משם מוכח פירוש דאסור לצאת מא"י לחו"ל אפילו ליציאה קלה. והיא ג"כ קושיא ע"ד השלטי הגבורים ה"ל, דכתב דאין כלל איסור ביציאה מא"י על מנת לשוב. (וכן מצאתי בספר הערות למסכת גיטין שם, שהביאו להקשות בשמה לדגריש"א ע"ד השלטה"ג מהא). וכן יש להקשות ע"ד המג"א דהתיר לצאת לצורך לראות פני חבירו, דכה"ג חשיב צורך, וא"כ אמאי ללוות את החכמים לא חשוב צורך, לפחות כראיית פני חבירו. ואולי ע"ז י"ל דסוף סוף קיימו כבר מצוות לויה, ובלאו הכי הרי היו צריכים להפסיק וללוות במקום כל שהוא, וע"כ עזרו מללוות ביציאה מא"י לחו"ל משום האיסור, אף דאה"נ והוי יכולים להמשיך ללוות מצד המצוה.

וכן יש להקשות מגמי ערוכה בקידושין ל"א ע"ב שאמו של ר' אסי הגיעה לא"י, ושאל ר' אסי האם מותר לצאת לקראתה לחו"ל כדי ללוותה לא"י, ור' יוחנן הסתפק בזה, ע"ש. ואם כהשולט"ג וסיעתו א"כ ליכא כלל איסור בזה, כיון דיוצא על מנת לשוב. וגם להמ"מ שפיר י"ל דשרי, משום דמצות כיבוד אם חמירא טפי מלראות פני חבירו.

ושבו ראיתי שכן העיר כבר המהר"ט בחידושו לקידושין שם, וכתב דאה"נ דכיון דאינו יוצא להשתקע שרי לצאת אפילו לסחורה או לעסק, ואם שרי לצאת לקראת אחרים כל שכן לקראת אמו, ור' אסי הסתפק כיון דהיה בן ולא מצי למיפק לחו"ל משום שגזרו טומאה על ארץ העמים, ומספק"ל האם היא טומאה דרבנן עדיפא ע"פ מצות כיבוד אדם, ע"ש. וכ' דגם הירושלמי (בסנהדרין פרק כלל גדול) מיייתן הך מצוה דמשום טומאת ארץ העמים נגעו בה. ועוד כתב המהר"ט וז"ל: "וכן הוא ממשע דמשום טומאת ארץ העמים נגעו בה. מיפטרין, משום דאסור לצאת מא"י לחו"ל, מחמירים היו על עצמן לצאת ללא דבר וכו', דאיתם יוצאים לצורך, אבל שלא לצורך היו מחמירין על עצמם". הרי דסבר דלכל דבר צורך (מצוה) שרי לצאת מעיקר הדין.

והגע בעצמך, דהנה הרשב"ם בב"ב צ"א ע"א נקט דאין יוצאין מא"י לחו"ל מפני שמפיקע עצמו מן המצוות התלויות בארץ, וכ"ה בתשב"ץ (ח"ג סי' ר'). וא"כ מה שפיקע המצוות התלויות בתורה בארץ, ויצא ליציאה קלה של כמה שעות או כמה ימים. וכן אם גדל המצוה הוא משום ישוב א"י, כמש"כ הרמב"ן (בשכתת העשין) והמור וקציעה (סי' ש"ו) וסיעתם, מאי שייכא להפקיע ישובה ודירתה ע"י יציאה קלה על מנת לשוב מיד, אלא בהכרח דרבנן החמירו ע"ע שלא לצאת אפילו לשעה קלה, אך לאו משורש וגדר המצוה, אלא משום קדושת א"י.

ולפ"ז יבן שפיר האיך התיר המג"א לבטל המצוה ולצאת מא"י לחו"ל, כיון דסבר דשורש האיסור וגם המצוה היא רק להשתקע בחו"ל, ולא לצאת על מנת לשוב במהרה, וכן איסור מוצוה דרבנן היא ולא דאורייתא, כמש"כ חלק מהפוסקים. וע"כ עובר צורך כמו ראית פני חבירו שרי, ודמאי שרי בדברתו להא דסי' רמ"ח דשרי לבטל גזירת חכמים שלא לצאת לדרך קמי שבתא. ואם כן ישנו בהחלט מקום להבין ולסגור על הני צדיקים וחכמים היוצאים מא"י לפוש

בנופש בחו"ל, כיון דשורש האיסור הוא רק לצאת על מנת לדור בחו"ל, אך לא על מנת לשוב במהרה, וכל צורך מצוה כמו ראית פני חבירו לר' המג"א (או הסתכלות בפלאי הבריאה לר' השבט הלוי) מתירה את היציאה. וא"כ כנראה סוברים הם שנופש במקום שאין בו טירדות הציבור ותלאותיו, ואויר הרים צלול ומיוחד, יתרום לעלייתם ברוחניות ולחיונוק כוחם, יותר מנופש בא"י, וע"כ חשוב לדעתם כצורך ודרך מצוה. ומ"מ ש' להבין האיך הותר לתלמידי חכמים לצאת להיות ראשי ישיבות רבנים בחו"ל על מנת להשתקע שם, כיון דכל ההיתר לצאת ללמוד תורה (ולא כתיב דללמד לאחרים שרי, עיין סוף פ"ק דב"ק האם ללמוד עדיף או ללמד), או לסחורה ולהרווחה (היינו לצורך הממון שמקבלים הרבנים מקהילותיהם שבחו"ל עבור משרתם ועבודתם הקשה), הוא דוקא על מנת לשוב לא"י, כמש"כ הרמב"ם ה"ל. ואולי מהני זה שמתכוונים לחזור לא"י אפילו כעבור שנים ארוכות, דגם זה בכלל "ויחזור לארץ", וצ"ע.

בהחובה לדאוג לקיום מלאכות שבת ומצוות השבת מקמי שבתא, וחובת הדאגה לקיום המצוות קודם זמן חיובם

א. ביטול עונג שבת לדעת הר"ף קודם ג' ימים לשבת וביטול עונג שבת לדעת שאר הראשונים קודם ג' ימים לשבת. ב. הפלגה בספינה שתארום לביטול תפילה בציבור ושאר מצוות. ג. החיוב לדאוג למצוה על חשבון לימוד תורה, ובגדר חיוב הבעל בשמחת אשתו ברגל. ד. בדעת הרשב"ץ בקמי שבתא גבי מילה והמסתעף להנ"ל

א. שבת י"ט ע"א, ת"ר אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת, בד"א לדבר הרשות אבל לדבר מצוה שפיר דמי. ומצוה בזה כו"כ דעות בד' הראשונים, לדעת הר"ז"ה בבעה"מ ים מקום סכנה הוא, ושמא יצטרך הישראל לחלל שבת לצורך פיקוח נפש, ולהרמב"ן חיישינן שנא יעשה הגוי שבספינה מלאכה בעבור הישראל, ולשירת הר"ח הוא משום איסור תחומין, והחילוק לדעתם בין קודם לאחר ג' ימים הוא מפני דג' ימים קודם השבת חשיב קמי שבתא, וחל עליו להיזהר שלא לבוא בימים אלו לידי חילול שבת.

ואמנם הר"ף רוח אחרת היתה עמו, ולדעתו משום חשש מלאכה או תחומין היה אסור אף קודם ג' ימים, וגם לדבר מצוה לא התירו בכה"ג, והאיסור הוא מפני דג' ימים הראשונים שאדם שוהה בו בספינה ישנו צער מחמת נענוע הספינה וסרחון המים העולים מהים המלוח, ואחר ג' ימים כבר הורגל בזה ושרי. ובפשוט נראה דהר"ף כלל לא סובר שדיון קמי שבתא הנאמר בפסחים ק"ו ע"א גבי גיטין והבדלה, שייך לדון הזהירות קודם זמן השבת מלחלל או לשמור מצוות השבת, וכל הא דג' ימים שהוזכר בש"ס, היינו מפני שכן המציאות מורה, שעד ג' ימים חוששים מבחינת המציאות לביטול עונג שבת בטורח ההפלגה בים, ואמנם במקום שהמציאות מורה שאנשים סובלים מאותם הפרעות אף אם יפליגו בספינה גם קודם ג' ימים קמי שבת, יאסרו עליהם להפליג בספינה גם קודם לכן. וכן אם אדם יעשה מעשה שיגרום לו כבר בתחילת השבוע לביטול עונג שבת, יהיה אסור לו לעשות כן.

וכן יל"ע להיפך, לדברי כל הני ראשונים החולקים על הר"ף וס"ל דשרי להפליג ג' ימים בטר שבתא במקום שיגרום לחילול שבת, האם מותר להפליג במקום שיגרום לו לביטול מצות עונג שבת, דמחזק י"ל דאם התירו להפליג במקום שיחלל שבת, כל שכן שיהיה מותר להפליג במקום שלא יעבור ויחלל במלאכות שבת אלא רק יבטל מצוה, אך מאידך י"ל דבמקום ביטול עונג שבת יאסרו אף קודם ג' ימים, כיון דכה"ג הרי ל"ש אונס רחמנא פטריה, דסוף סוף יפסיד המצוה ואונס לאו קמן דעביד.

שוב מצאתי ושדכ"ר זה נפתח בגדולים, ובתוספת שבת (סי' רמ"ח סק"ז) כתב ע"ד השו"ע דב"ק ג' ימים הראשונים וכו', דאם הצער נמשך אף יותר מג' ימים אפילו הכי שרי קודם ג' ימים, דלא גרע מחילול שבת ממש דשרי קודם ג' ימים, עכ"ל. ובתורת חיים (ס"ק י"ב) השיב עליו דאין לדמות חילול לכאן, דבחילול שאני שמשום פיקוח נפש התירו לחלל, וקודם ג' ימים קודם שבת אין צריך לדקדק אם לבסוף יחלל שבת בהיתר, משא"כ לבטל מצות עונג שבת בידיים בלא שום סכנה, מנ"ל דמותר אפילו ביום א', ע"ש.

ושבו מצאתי ג"כ דברי הגר"ש (הובא בזכרון שמואל סי' ס"ה), דהר"ז"ה אוסר גבי אישתפ"ק חמימי למול בשבת, דוקא בשבת דאיכא עשה דתשבות, וע"כ אף דאח"כ יצטרך לעבור על איסורים, שרי לו לעבור על האיסורים, אך כיון דיתבטל מהעשה לא הותר לו למול, אך בשאר איסורים שרי.

ב. ובספר הליכות שלמה (עמוד ע"ב ובמילואים בסוה"ס) כתב הגר"ז"ג גולדברג שליט"א לדון דבברי מו"ח הגרש"א זצ"ל, שדן בהנוסע למקום שאין בו מנין לתפילה, וכתב הגר"ז"ג גולדברג שמדברי הר"ז"ה בבעה"מ מוכח דבכה"ג אין איסור גמור ללכת למקום שאין בו מנין בשעה שגיגע זמן וחובת תפילה, דהא הר"ז"ה ז"ל כתב דשרי להיכנס לספינה ג' ימים קודם השבת, אף שיחלל שבת בשעת הסכנה שבהפלגה. ומעתה אם מותר להיכנס למקום שיצטרך לחלל שבת, כל שכן שיש להתייר לנסוע למקום שאין בו מנין ויצטרך להתפלל ביחידות, ע"ש. ובספרי הקט שלהי דקייטא (מהדו"ב סי' קט"ו).

ואם כנים דבריו ה"ל, אזי אפ"ל דכל דברי הר"ז"ה ושרי אמורים דווקא לגבי הפלגה שתגרום לחילול שבת, אך לא להפלגה שתגרום לביטול מצות עונג שבת, דבמצוה לא אמרינן דכיון דנאנס כמאן דקיים המצוה, ואף שמאידך גיסא אפ"ל דאם התירו הני ראשונים לנסוע למקום שבו יחלל שבת, כל שכן גבי ביטול מצוה (ובפרט דכלל לא ברירא דעונג שבת מה"ת הוא או מדברי קבלה, עיין בבאיה"ל ריש סי' רמ"ב). אולם כאמור ישנה גם סברא להיפך, וממילא לית הוכחה מד' הר"ז"ה וסיעתו לנידון דביטול תפילה, וכן מצונו כנ"ל שנחלקו ביה התו"ש והתורת חיים.

וזאת ועוד, דבקובץ הערות להגרא"ו ה"ד (סי' כ"ג אות ב') כתב דנראה דהמתירים להפליג בספינה ולצאת בשיירא סברו כדעת הר"מ מרטנבורג ז"ל (ה"ד ברא"י שפ"ה) וצמח שלחיה (עצמו) ששבת הותרה אצל פיקוח נפש, והחולקים סברו דדחיה היא, ולהכניס ועמו לדחיה לא הותר, וע"ש שכתב דבשאר איסורים ולא באיסורי שבת, דפיקוח נפש הוא דחיה ולא הותרה, יאסר לכ"ו להכניס עצמו לסכנה. (ועיין בס' שלהי דקייטא שם ממה שהערנו מדברי החכמת שלמה סי' של"א ע"ד הבעה"מ בדין אישתפ"ק חמימא, ע"ש ובקה"ט סי' ט"ו). ולפ"ז ודאי דא"א לדמות ד' בעה"מ לנידון דתפילה, כיון דהיתר פיקוח נפש דשבת שאני, דבמקום פיקוח נפש לא עובר כלל איסור הותרה רצועתו לגמרי, משא"כ גבי חובת מצות עונג שבת או מצות תפילה, דסוף סוף לא התפלל.

עוד נקט שם הגר"ז"ג גולדברג שליט"א דנראה דלענין תפילה מותר לנסוע, אף שגם למחרת לא יהיה לו מנין, ואין צורך ג' ימים כמו בשבת, דדוקא בשבת ג' ימים מחמירין למקמי שבתא. וכבר חלה עליו חובת שמירת שבת מדרבנן, אבל בתפילה פשוט שכל זמן שלא הגיע עדיין זמן תפילה, אין חיוב כלל לדאוג להתפילה שתבוא, עכ"ד.

ויש להעיר ולדון בדבר, אשר יפתח פתח לנפשי בכל דין וחובה לדאוג למצוה קודם זמנה, אשר האריכו בה האחרונים, דהנה לדעת הני ראשונים מציונו דקמי שבתא צריך לדאוג לקיום חובות השבת ואפשר להבין דין זה ב' אופנים, א) שהוא דין מיוחד בשבת, דאחר דמצונו בפסחים ק"ו ע"א דג' ימים ראשונים חשוב בטר שבתא, וג' ימים הבאים חשיב קמי שבתא, וכן הוא לענין הבדלתא ולענין המגרש אשתו על מנת שתביא לו ממון בטר שבתא או מקמי שבתא, ע"ש, א"כ חזינן דבשיעור זמן זה מחייבים לדאוג להשבת, אך רק לענין שבת נאמר דין זה, אשר כמותו לא מצונו בשום חיוב נוסף מאיסורי וחייבי התורה, כיון דרק גבי שבת מצונו האי ענינא דקמי שבתא. ב) פשיטא דאדם חייב לדאוג לקיום המצוות שיבואו אף קודם זמן המצוה, ורק מציונו בשבת דג' ימים קמי שבתא הוא הדין השיעור זמן שאדם חייב לדאוג בו לקיום איסורי שבת, אך זה שצריך לדאוג לקיום כל המצוות קודם זמנם, הוא דבר פשוט, ורק לא הובר לן בש"ס כמה שיעורו.

וכן נראה לכאורה להביא הוכחה מד' המשנ"ב שכתב דין ג' ימים דשבת כן הוא ג"כ גבי יו"ט, דבעי' להיזהר שלא להפליג בספינה ג' ימים קודם ה'י"ט, ובשעה"צ פירש דכל הטעמים האמורים בשבת אמורים גם ביו"ט. ודבריו צריכים עיין, דבשלמא ביטול עונג שבת הנובע מחמת המציאות בג' ימים קודם השבת, כמש"כ הר"ף, שייך במציאות גם גבי יו"ט, אך מאי שייך מקמי יו"ט לבתר פ' הראשונים, והרי לא מצונו דג' ימים קמי יו"ט חשיב קמי יו"ט. וביותר קשה, דהא בשבת ק"ל דעד ג' ימים אחר השבת אפשר לעשות הבדלה, ואילו ביו"ט לית לן להאי דינא, וכבר הקשה כן הגר"ז קול"ץ שליט"א בספר חוט שני, וצ"ע. וחזינן מהכא דפשיט"ל להמשנ"ב דאף דמקמי שבתא לא נאמר בפירוש גבי יו"ט, מ"מ כיון דמציונו דבשבת צריכים לדאוג לקיום מלאכותיו ג' ימים קודם, הוא הדין ג"כ ביו"ט בעי' לדאוג לקיום ל"ט מלאכותיו ג' ימים קודם, דשיעורא דקמי שבתא אינו אלא גילוי מילתא ומשמעותיה דמילתא, שצריכים לדאוג לקיום המצוות אף קודם לזמן החיוב, וס"ל להמשנ"ב דאין חילוק בסברא לומר דהוא רק בשבת ולא ביו"ט, ואכתי צ"ע דעת המשנ"ב בזה גבי יו"ט.

ומציונו בש"ס מנחות מ"ט ע"א דדן הש"ס כשיש ב' כבשים בשבת מלבד התמידין, האם משאירים אותם למחר או שמקריבים אותם כעת כמוספין, ודנו האם מוספין עדיפא שכן מקודש, או שתמידין עדיפא מפני שתידי, והוכיח מהכא הר"ח זצ"ל, כמובא בלקח טוב להגר"ז נגיל כללו ה, דאיכא חיוב המצוה לפני זמן המצוה, דאל"כ הא מה בכך דתמידין דמחר עדיפא מפני מעלת התדיה, הלא היום אין עדיין חיוב כלפי המצוה דמחר, אלא בהכרח דחייבים לדאוג למצוה אף מקמי זמן חיובא, עכ"ד. הרי לנו דאע"פ דלא ברירא לן מתי מתחיל זמן החיוב לדאוג למצוה שתבוא, מ"מ חזינן דיום קודם למצוות תמידין (אשר שפיר אפשר לדמות תפילה לתמידין, דתפילה נתקנה כנגד תמידין), כבר חשיב קמי המצוה וצריך לדאוג לקיומה. ולפי זה נראה דאכן קודם זמן תפילה צריכים כבר לדאוג להתפילה שתבוא, ולא לצאת לדרך למקום שלא יהיה בו מנין, אם כי עדיין לא ברירא לן כממה זמן קודם המצוה דידן צריכים לדאוג לקיומה.

ויש להוסיף בזה, אולי ע"ד החידוד ואולי ע"ד האמת, דהנה איתא במגילה ט"ו ע"א שאמרה אסתר המלכה למרדכי, אחר שביקשה לבוא אל המלך ולהתחנן לו, "שלא כדת וכאשר אבדתי אבדתי", שכל יום ויום עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון, וכאשר אבדתי אבדתי, דכשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך, ופירש"י: אבדתי ממך ואסורה אני לך, דאשת ישראל דנאנסה מותרת לבעלה וברצון אסורה לבעלה. והקשה בס' קה"י (סי' ט"ו) דנמצא דכיון דהיא עצמה מביאה על עצמה את האונס, והפיקוח נפש לא מיחשב אונס, וא"כ היכי שרי להפליג בספינה כיון שהוא עצמו מביא עליו את האונס והפיקוח נפש, עכ"ל ד' הנוגע לעניינינו, וע"ש עוד בארוכה נפלאה. וביותר יש להקשות דאמאי חשובה אסתר כמי שבאה ברצון אל ביאת אחשוורוש, והרי במגילה י"ג ע"א איתא דאמר ר"י מגנותו של אותו רשע למדנו שבחו, שלא היה משמש מיסתו ביום, וא"כ אם הגיעה אליו ביום ממילא עדיין לא באה כלל אל האיסור וזמנו, ובפרט שאסתר הגיעה אל חצר בית המלך החיצונה, ופירשו המפרשים (ועיין במלבי"ם שהאריך) שהגיעה לחצר שם נכחו באותה שעה אנשים רבים שבאו להתדיין בפני אחשוורוש, וא"כ אמאי נחשב שבאה ברצון אליו, אחר שהמקום, השעה והזמן לא היו ראויים לביאת איסור, וצ"ע.

אלא בהכרח שישנו זמן שאדם צריך לדאוג בו לקיום המצוה, או לאי עשיית האיסור, אף קודם לזמן המצוה או האיסור, וכל איסור ומצוה לפי עניניה, ובשבת ק"ל להני ראשונים דכבר ג' ימים קודם השבת צריך לדאוג לזה, ואילו גבי איסורא דאחשוורוש היה קים לה לאסתר דבזמן שתבוא אליו, הגם שמצבה אינו מחייב עדיין מעשה איסור וכו"ל, כבר חל עליה החיוב להתרחק מהאיסור, ואם אכן יסאנרה לא תיחשב כמנוחה, בכדי לשמח את אשתו, והעיר בחק"ט טוב (להגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל, כלל ו') דמבואר דבחג השבועות לא הגיע לביתו, וביטל את שמחת הבית דחג השבועות, וצ"ע האיך הותר לו זה עבור מצות ת"ת, והרי אסור לבטל שום מצוה בעבור ת"ת, דהא דין העוסק במצוה פטור מן המצוה לא נאמר לגבי מצות ת"ת. וכ' הגר"י ענגיל להוכיח מהכא דבהכרח דהאדם אינו מחוייב לדאוג קמי יו"ט לקיום המצוות דיו"ט, ורק ביו"ט עצמו אסור לצאת מביתו, כיון שכבר התחייב במצות שמחתה דאשתו, וכמבואר בסוכה כ"ז ע"ב.

ונלענ"ד דליכא ראייה מהתם, כיון דאע"פ דק"ל דלית פטורא דעוסק במצוה פטור מן המצוה בהעוסק במצות ת"ת, מ"מ בחובת הדאגה לקיום מצוה אחרת קודם זמנה, י"ל דמצות ת"ת זוהה אותה, דהנה בבאור היא דינא דלית פטור עוסק במצוה בת"ת, כ' הראשונים דכיון דכל מצות ת"ת נועדה ללמוד על מנת לעשות, אזי באופן שלא פונה אל המצוות וממשיך לעוסק בתורה, ממילא נותרת אינה על מנת לעשות. ובזה י"ל דכל זה דוקא כשהמצוה עומדת כבר לפניו, אף מסתבר דאין צריך לדאוג לקיום מצוה אחרת, כאשר כעת עוסק במ"ע דת"ת, שהרי לא פגם בללמוד על מנת לעשות, שהרי המצוה עדיין לא באה לפניו. ולפ"ז מובן שפיר אמאי לא דאג רב אידי לקיום מצות שמחה דחג השבועות, שעדיין לא באתה לפניו. ואם כנים דברינו נמצא דגם בכדי לקיים

מצות שמחת אשתו בחג הפסח ובחג הסוכות לא היה ע"פ דין וחוב, דהא מקמי הרגל אין צריך לדאוג לקיום האי מצוה בשעה שהשתא עוסק בתורה. ושוב ראיתי דכדברינו ביאר הגר"י ענגיל ז"ל שם בהמשך דבריו, בסגנונו שלו ובלשונו שלו, והן הן הדברים, וברוך שכינותי.

ושם מצאתי דכבר המהרש"א בחגיגה שם העיר בזה אמאי לא הגיע לשמח את אשתו בחג השבועות, וכי: "ובחג השבועות לא היה אפשר לו להיות בביתו ולשמחו עם אשתו, והוא דחוק. ולולי פירוש רש"י נראה דלא מה"ט נטק ג' חודשים, אלא דכן לילך למקום אחר לבקש פרנסתו משם ולשהות בדרך כ"כ, שלא היה אפשר לו ללמוד בביהמ"ד רק יום א", עכ"ל המהרש"א. וראיתי בספר אבני המקום ע"מ חגיגה (שם) שצ"ל שבע"ז כ' בבן יהודע, וצ"ל לספר מגדים חדשים שהביא מלקוטי מהר"ח שהוכיח מד' רש"י דבשבועות אין חיוב להיות בביתו לשמוח עם אשתו, ודחה במגדים חדשים דר' אידי לא היה באפשרותו, אבל מי שיכול חיב.

והנה אני עני ביאירתי בספרי הקט ויאמר שמואל (סי"ג) דמכמה דוכותן נראה דכל חיוב האדם לשמח את אשתו ובניו ביו"ט, הם חלק משמחת האדם עצמו, והוא דבר המוסף בשמחתו שלו עצמו, שכאשר מעגל קרובי הקרוב אליו שמח, ממילא הוא מעלייתו בשמחתו שלו, יעו"ש ראיותיו לזה. ולפי"ז אולי י"ל דאדם הנמצא במקום אחר ואינו בביתו בחג, דפטור מלשמח את אשתו ובניו, ודוקא כשנמצא בביתו אסור לו לעזובם ולפגום בשמחתם, וכהא דסוכה כ"ז ע"ב דאסור לו לאדם לעזוב את ב"ב ברגל. אך אם מצוי במקום אחר, אין צריך לבוא במוחל בכדי לשמח את אשתו, וא"כ אה"נ, ר' אידי לא החי"ב מדינא לבוא בכדי לשמח את אשתו, ומה שבא לביתו בחגים לא היה מדינא, וראה דבחה בשבועות לא בא. ועיין סוכה כ"ז ע"א בהא דהולכי דרכים פטורין מן הסוכה, וברש"י שם ד"ה שלוחי מצוה.

ד. ומצינו ברשב"ץ (ה"ד שולח יו"ד סי' רס"ו ס"ק י"ח) דכיון שהר"ה כתב דאין מפליגין בספינה ג' ימים קודם השבת, משום שהוא דבר שא"א שלא יבוא לידי חילול שבת, ונראה כמתנה לחלל שבת, אזי מכתב דאסור למול הגר ביום ה', כדי שלא יבוא בשלישי למילה בשבת ויצטרך לחלל עליו שבת, וכן תינוק שחלה ונתרפא ביום ה' בשבת, ממתין לו עד למחר, עכת"ד. ודבריו תמוהים טובא, דהרי ק"ל בש"ס ובפוסקים דלדבר מצוה מותר להפליג בספינה, וכל שכן הכא דמצוה רבא היא, וכן הקשה שם הש"ך. והא"ר (באר"ח סי' רמ"ח) תי' דהתשב"ץ לשיטתו (חלק א' סי' כ"א) דפוסק על מנת לשבת הוא לעיכובא, ובמילה הרי ל"ש לפסוק, וכתב הא"ר דמ"מ לדינא צ"ע לסמוך בזה על ה"ס דפסק כרשב"ג, וכן פסק הריב"ש (סי' ק"א).

ולענ"ד אפשר לתרץ ד' התשב"ץ ולחדש חידוש גדול בדבריו, והוא דכל הא דהתירו הראשונים להפליג בספינה, אף במקום שיצטרך לחלל שבת משום פיקוח נפש, היינו דוקא בגוויי שבמעשה ההפלה דיום ה' לא מונח חילול שבת, דהרי תחילת הפלגתו אינה מביאתו לידי חילול שבת, אלא מכיון שנמצא בלב ים בשבת ואיכא סכנתא, ע"כ צריך לחלל השבת. אך במעשה ההפלה של עד כניסת השבת לא כלול חילול שבת, אך אחד שירוק חץ ג' ימים קודם השבת אשר יגיע אל אדם בשבת ויסתכן, ואז יצטרכו לחלל שבת בעבורו, כיון דכלול במעשה דיום ד' עצם מעשה חילול השבת כבר עכשיו, ע"כ יאסר אף ביום ד', וע"כ כיון דבמעשה המילה גופא מונח סיכון נפש התינוק כעבור ג' ימים, ע"כ כבר מיום ה' יאסר למולו, והוא חידוש גדול, וצ"ע.

ונראה להביא ראיה למשנ"ת בס"ד, דהנה הגר"י ענגיל ז"ל בלקח טוב (שם) הביא מתני' דנגעים (פ"א מ"ד) דאין רואין את הנגעים בתחילה לאחר השבת, ביום ה' שלו, בו רואה הכהן את הנגע על האם להחליטו או להסגירו יחול בשבת, וכן לא רואים אותו בשני, כיון ששבע שני שלו חל להיות בשבת, ופי' הרמב"ם בפיהמ"ש והרע"ב דאם יצא בשבת יצטרך לראותו בשבת, ודומה לדון דין בשבת דאסור. וכי' הלק"ט: "ומוכח מזה לפי דרכינו דחיוב השבת הוא עוד יותר מג' ימים קודם השבת, וכמוכ"ן, עכ"ל. ולכאורה היא ראה גדולה ואלימא דחיישין לחילול שבת, ואף לדין דרבנן שאסור לדון דין בשבת, ממשנה ערוכה, וא"כ כיצד יסברו כל הני ראשונים דהתירו לעשות מעשה הגורם לחילול שבת בג' ימים ראשונים שבשבת. אך לפי משנ"ת אתי שפיר, דבמקום שחילול השבת מונח היה כבר במעשהו בחול, ועצם מעשהו יגרום לחילול שבת מתוקף ומכח מעשהו שבחול, ולא רק ע"י גרימתו והצטברות הנתונים שהגיעו לאחר מכן בשבת, בכה"ג כו"ע מודו דאסור לעשות מעשה כזה בחול, ואף בג' ימים שבתחילת השבוע, וא"כ כשרואים הנגע ביום א' מונח בזה שהכהן יראה הנגע בשבת, וע"כ אסור לראותו ביום א'.

ואולם עצם ראיות והקשר הלקח טוב צ"ת, כיון דשם איתא דאם חל להיות בשבת מעבירין את ראיות הכהן לאחר השבת, והיינו דבאמת ראיות הכהן אינה דוחה שבת, וכל שא"א דינא דלא רואין הנגע ביום א' כדי שלא יפול בשבת, אינה מדיני השבת וחילולה (שהרי מצד השבת בלאו הכי דוחים את הראיה מצד דנראה כדן דין בשבת). אלא מדיני ראיות הנגע, דלא רצו שיחידה לכתחילה את הראיה ביום השביעי, וא"כ מאי ראה איכא לנדוד" דחיישין לחילול שבת אף קודם ג' ימים דקודם השבת, וצ"ע. ואמנם עכ"פ לפום הבנת הלקח טוב ודאי איכא ראיה למשנ"ת בס"ד, וכנ"ל.

והנה במו"ק ח' ע"ב איירין במתני' דאין נושאין נשים במועד מפני ששמחה היא לו, ואין מערבין שמחה בשמחה וכו', והקשה הש"ס מיתיבי כל אלו שאמרו אסורין לישא במועד מותרין לישא ערב הרגל, ופירש"י: כלומר מותר לכתחילה, ואע"ג דשבעת ימים של סעודה יהיו ברגל. וצ"ע דא"ן דאדם אינו מחוייב לדאוג לקיום המצוות קודם השבת וי"ט, א"כ מאי קשיא ליה להש"ס, דהרי האדם נושא אשה לפני המועד, בזמן שאין עליו כלל חיוב שמחת הרגל, ורק במועד עצמו שכבר חל עליו חיוב שמחת המועד, אזי אסור לו לבלט את החיוב דשמחת אשתו, ומזה שהש"ס הקשה כן, מוכח דפשיט"ל דאם ב' חובות השמחה היו חופפים ומפריעים זל"ז, היה מחוייב האדם לדאוג לקיום שמחת הרגל אף קודם הרגל, וא"כ פשוט בזה נידון וספיקת האחרונים האם אדם מחוייב לדאוג לקיום המצוה אף קודם שהגיע זמנה. (ועיין בלק"ט ה"ל שהוכיח מהאי סוגיא להיפך, דמוכח מיניי דאין חיוב המצוה לפני בא זמן המצוה, וצ"ע).

ואולם אם כנים דברינו, דבמעשה אשר טמון בו חילול שבת וי"ט בעצם מעשהו דחול, ולא רק מחמתו או בגרמתו וסיבות מסובבין, אזי ליכא ראי מהאי סוגיא, כיון דבכה"ג שנושא אשה קודם הרגל הרי מונח במעשהו ביטול שמחת הרגל, ועירוב השמחה בשמחה בעצם נישואיו קמי הרגל, ואי"ז רק תוצאה וסיבוב הסיבות, ובכה"ג לכ"ע צריך לדאוג לשמחת הרגל החל משעת נישואיו. ועו"ש תי' בגמ' דלכן שרי לישא קודם הרגל, דעיקר שמחה חד יומא וטירחא חד יומא וכו'. וה' יאיר עיניו ויצילנו משגיאות.

הרב יוסף הלוי זאן רוממה

שליחת אגרת בערב שבת בזמן הזה

סי' רמ"ז סעיף א', שולח אדם אגרת ביד עכו"ם ואפילו בערב שבת עם חשיכה, והוא שקוצץ לו דמים ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת, ואם לא קצב, אי לא קביע בי דואר במתא אסור לשלוח אפילו מיום א', ואי קביע בי דואר במתא משלחין אפילו בערב שבת, והוא שיהא שהות ביום כדי שיוכל להגיע לבית הסמוך לחומה.

מקור ההלכה

ומקור הדין הוא מגמ' (שבת דף י"ט ע"א) ת"ר אין משלחין אגרת ביד נכרי ערב שבת אלא אם כן קוצץ לו דמים, ב"ש אומרים כדי שיגיע לביתו, וב"ה אומרים כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה. ופריך עלה בגמ' והא קצץ, דהיינו משום דפליגי ב"ש וב"ה (לעיל י"ז ע"ב) גבי נתינת עורות לעבדן אי שרי עם חשיכה, דב"ש סברי אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס אלא כדי שיעשו מבעוד יום, ובית הלל מתירין עם השמש. ונקיטי ל"י להגמי דהא דמתירין ב"ה עם השמש, אע"פ שהגוי עשהו בשבת, היינו משום דאדעתא דנפשית קעביד, וממילא אין המלאכה מיקרי על שם הישראל, דכיון דקצץ גוי אדעתא דנפשית קעביד. ופריך בגמ' לפי"ז דהא א"כ הרי לבית הלל אין קפידא שיוכל הגוי לעשות כל המלאכה מבעוד יום, ואמאי אמרינן באגרת דתצטרך לשלוחו בכדי שיוכל להגיע מבעוד יום, והא קצץ, וממילא אפילו עשהו בשבת תיחשב המלאכה על שם הגוי ולא על שמו, דאין אדעתא דנפשי קעביד. כן פירשו רש"י ותוס' (דל"ב"ש לא קשיא, אלא רק לב"ה פריך), ותי' הגמ' אמר רב שש"ת ה"ק, ואם לא קצץ ב"ש אומרים עד שיגיע לביתו, וב"ה אומרים עד שיגיע לבית הסמוך לחומה, דהיינו משום דלא קצץ, הרי אם יעשנה הגוי בשבת יהא נקרא על שם ישראל, ועיבור עו"ז במעשה עכו"ם בשבת, לכך צריך שישלח האגרת בכדי שיעשה כל המלאכה בערב שבת, לב"ש בכדי שיגיע לביתו של הנמנע מבעוד יום, ולב"ה בכדי שיגיע לבית הסמוך לחומה של העיר.

ופריך בגמ' והאמרת רישא אין משלחין, וא"כ האיך קתני בסיפא דאם לא קצץ אפשר לשלוח כל היכא דיוכל לגמור המלאכה מבעוד יום, ומשני לא קשיא. הא דקביע בי דואר במתא הא דלא קביע בי דואר במתא. וגירסת רש"י דשכיחא במתא, ופי' דאז משלחין בלא קצץ בכדי שיגיע לבית הסמוך לחומה לב"ה, וא"כ לב"ש לבית הדואר. ורישא דאין משלחין בלא קוצץ כלל, דלא קביע בי דואר במתא, ואם לא ימצאו יהא צריך לילך אחריו בשבת. מבואר מדברי רש"י בענין הקביעות של הכי דואר במתא הוי בקציצת דמים, דאם לא קצץ (רק אמר לו שישלם, ולא פי' כמה, וכמשי"כ בב"י) אזי אם קביע בי דואר במתא, הרי שלכל הפחות יש בי דואר במתא שאם לא ימצאו בביתו ילך לבי דואר וינחנו שם. אבל אם לא קביע בי דואר במתא, הרי שיעקר האחריות על נתינת האגרת מוטל על כתפו של השליח הגוי, וכיון דלא קצץ וגם צריך לילך אחריו אם לא ימצאו בביתו, יתכן שיצטרך לילך אחריו בשבת, וכיון דלא קצץ עם העכו"ם בשכר א"כ מה שהוא מחזר אחריו הוא מאחריותו לישראל, ועל דעת ישראל השולחו הוא עושה, ואסור. לכך אסור לשלוח בערב שבת בכה"ג שאין בי דואר במתא, אפילו אם יש זמן בכדי שיגיע לפני השבת, משום דאפשר שיצטרך לחזור אחריו בשבת.

אסוקי שמעתתא - דעת רש"י בקביע בי דואר

ואולם כ"ז מבואר בפשטות דברי הב"י שמפרש רש"י הכי, אבל מלשון רש"י שפי' ורישא דאין משלחין בלא קוצץ כלל דלא קביע במתא, משמע דהא דלא קביע בי דואר במתא עושה את החסרון של הקציצה לאיסור, גם בכדי שיעשנה מבעוד יום. וקשה, דמה ענין דבר הקציצה לאם קביע בי דואר במתא או לא. הא כל ענין קביעות בי דואר הוא להגדיר זמן מסויים וקצוב שעד אז ודאי יגמור הגוי מלאכת שליחותו, אבל אין בזה שום חילוק לגבי עיקר דין קציצה, דכל עיקרו הוא ענין שיהא המלאכה בנתינת אדעתא דגוי, ולא יהא נקרא על שם הישראל המצווה, ומה מועיל בזה כשיש בי דואר במתא דיהא נקראת המלאכה על שם הגוי ולא על שם הישראל המשלחו, הא סוף סוף לא קצץ, ונמצא שאם יעשנה בשבת, על שם ישראל המצווה מיקרי, ואע"פ שהיה בו כדי לעשותה מבעוד יום, הרי אז לא תהני שייחשב המלאכה הנעשית כאילו הגוי אינו עושהו בשביל הישראל, והו"ל להיות אסור בכל גווני, ולמה אמרינן דכשיש בי דואר במתא יוכל לשלוחו בכדי שיגיע מבעוד יום אפילו לא קצץ.

אלא ודאי נראה דטעות סופה הוא בפירוש"ו וצ"ל הכי, ורישא דאין משלחין כלל בלא קצץ דלא קביע במתא. ואפי' הדיברים כך הוא, דברישא אמרינן אין משלחין כלל, ואיירי בדלא קצץ, וטעמא דלא מהני שישלחו בכדי שיגיע מבעוד יום, הוא משום דלא קביע בי דואר במתא, וכן מצאתי ברש"י בגירסת הר"י"ף שפי' בזה"ל, יעו"ש. ובראשונים נמי לא הזכירו כלל דבי דואר חשיב כקצץ.

ברם ראיתי למרנא אור החיים הק', בספרו חפץ ה' עמ"ס שבת שפי' בזה"ל: דקביע בי דואר במתא, והא דלא קביע בי דואר במתא, נלע"ד דהכי פירושא, דקביע בי דואר במתא משלחין שם, אע"פ שאינו קוצץ, הרי דואר קוצץ כלל אחד, ועכ"פ בענין שיעגיע לביתו של אלו (ולא סגי בהא דחשיב כקצץ), דכשמתעורר שעדיין איכא שהות ביום ליגע לחומת העיר (היינו משום) דתלין אפשר דהבי דואר שם מקומו, ולב"ש לא סגי בהכי, דבעינן שיהיה מקומו ידוע, ויהיה שיעור שיגיע לביתו ודאי, דלפעמים לא יהיה מקומו שם בסמוך לחומה, ויצטרך להקיף אחריו בשבת, אלא (מצריכין ב"ש שיהא שהות ביום) עד שיגיע לביתו של בי דואר, ואם אין קבוע בי דואר אסור תמיד, עכ"ל. ומסיים האור החיים הק' שם דבריו: ובזה נחה דעתי בפי' הסוגיא, דהיינו דאע"פ שאין עיקר פי' הסוגיא כן לפום ריהטא, מ"מ הוקשה לו בפי' הסוגיא, ולכך הודחק לבאר דעיקר ענין בי דואר הוא לעשות את השולח שלא קצץ כאילו קצץ, וממילא כל שיגיע לב"י דואר לפני השבת יהא הילוכו של הגוי בשבת כאילו קצץ כבר, דסתם בי דואר קוצץ כלל אחד, והו"ל מלאכתו של הגוי על שם הגוי ולא על שם ישראל, וכי טרח בדידי' קא טרח. וכשלא קביע בי דואר במתא ולא קצץ, אסור לשלוח האגרת בכל גווני, ואפילו אם יש שהות שיגיע לפני שבת, דילמא לא ימצאו בביתו ויצטרך לחזור אחריו בשבת, והוא הרי לא קצץ כלל, ואין בי דואר קבוע שיצקץ מלאכת הגוי בעבורו, וא"כ כי קא טרח הוי כאילו בדישראל קא טרח, ואסור במלאכת הגוי על שם ישראל משלחו מיקרי.

ולפי"ד האור החיים הק' בחפץ ה' יש ליישב נמי גירסת רש"י שהזכרנו כמין חומר, דודאי כל ענין היות הבי דואר קבוע במתא, הוא באשר בי דואר קוצץ כלל אחד, ולכך כיון דקבוע בי דואר במתא שרי בכל גווני, אפילו לא קצץ הישראל

עם הגוי, דכיון דהבי דואר ממילא יעשה קציצה עם הגוי, ואז יחשב המלאכה על דעת הגוי, דמאחר דקצץ עמו בדידי' קא טרח, משום הכי מותר גם כשלא עשה הישראל קציצה עם הגוי. אבל כשלא קביע בי דואר במתא ולא קצץ הישראל עם הגוי, הרי כיון דליכא בי דואר קביע שיעשו קציצה עם הגוי, אסור לשלוח אגרת ביד הגוי, דכיון דלא קביע בי דואר במתא הו"ל לא קצץ כלל ושפיר פירש"י, ורישא דאין משלחין בלא קוצץ כלל, דלא קביע בי דואר במתא, ואם לא ימצאו יהיה צריך לילך אחריו בשבת.

ואולם יש לחלק בין שני הפירושים בגדר החסרון של השולח אגרת בלא קציצה כשאין בי דואר קבוע, אי הוי חסרון בקציצה, דאז כאשר אכ"כ יקרה מקרה שמוליכו הגוי ומחזר אחריו בשבת, הו"ל מעשה שבת שהגוי עושה בעבור הישראל, או דילמא הוי חסרון בשיעור כדי שיעשה שבת מבעוד יום, דיש לחשוש שמא יצטרך לחזור אחריו אם לא ימצאו בביתו, דבר שאם היה בי דואר קבוע היה מניחו שם והולך לו, בלי שיחזור אחריו בשבת. ונפק"מ לדינא היכא דאיכא שהות כדי שיגיע ויחזר אחריו לפני שבת, וכגון ששלחו ביום רביעי כאשר אין הנמנען רחוק אלא כמהלך יום אחד בלבד, שגם אם לא ימצאו בביתו יוכל שפיר לחזור אחריו וליתנו לפני שבת, שהרי לפי מה שביארנו לפום ריהטא, וכן הוא פי' רוב הראשונים הנ"ל (ובמיוחד בלשון ר"ח מבואר הכי), דעיקר ענין בי דואר קבוע הוא במה שיוכל להניח בבי דואר, ולא יצטרך לחזור אחריו כלל, א"כ כשיש שהות שגם אם יחזור אחריו יגיע לפני שבת, שפיר דמי. אבל לפי"ד האור החיים הק' בחפץ ה' (ולפי מש"כ בלשון רש"י) בעניינו בקציצה, א"כ כל אגרת היוצא בלא קביעות בי דואר אסור לשלוח בלא קציצה, גם אם יוכל לחזור אחריו לפני שבת אסור, ואין חילוק מתי ישלחו ביד הגוי, דגם אם ישלחנו ביד הגוי ביום ראשון יש לחשוש שמא לא ילך הגוי אלא בשבת, ונמצא שהוא טורח בשבת בשל ישראל.

אסוקי שמעתתא - בחילוק בין ערב שבת לרביעי וחמישי

דבבר זה מציינו חברים רבים לפירושו של האור החיים הק', וגם מציינו להטור שהביא מחלוקת זו, שהביא דעת הרמב"ם בפרק ו' מהלכות שבת הלכה כ' שכתב דאם אין שם אדם קבוע לכך, אלא הגוי שנותנין לו האגרת הוא המוליכה לעיר אחרת, אסור לשלוח ביד גוי האגרת לעולם אלא אם כן קצץ לו דמים, ובטור עצמו חולק וס"ל דברביעי ובחמישי מותר, והב"י מדייק (ס"א) מחלוקת זו ממה שהר"י השמיטי לשון הברייתא שהובא בגמ' לעיל מניה דההיא שהזכרנו לעיל, וז"ל הברייתא (שבת דף י"ט ע"א): ת"ר לא ישכיר אדם כליו לנכרי בערב שבת, ברביעי ובחמישי מותר, כיוצא בו אין משלחין אגרות ביד נכרי בערב שבת, ברביעי ובחמישי מותר, אמרו עליו על רבי יוסי הכהן ואמרי לה רבי יוסי החסיד (פי' חסדי דוד בתוספתא פרק י"ד הל' י', וכו"כ באור זרוע דהיינו הך וכתנתן באבות פ"ב מ"ח ר"י יוסי הכהן חסיד), שלא נמצא כתב ידו ביד נכרי מעולם, עכ"ל הברייתא.

ולכאורה הרי להדיא בברייתא דיתכן שיאסר לו לשלוח אגרת בערב שבת, ואותו איסור הותר אם ישלחו ברביעי ובחמישי, והרי ממ"נ במאי עסקינן, אי קצץ הא מסקינן להדיא דאם קצץ מותר לשלוח אגרת אפילו עם חשיכה, ואלא ע"כ איירי בדלא קצץ, ואי קביע בי דואר במתא הרי אם יש שהות שיגיע לפני שבת מותר אפילו בערב שבת, ואם ליכא שהות אפילו ברביעי ובחמישי אסור, ואלא ודאי דלא קביע בי דואר במתא, ואיירי בדאיכא שהות ביום שיגיע לפני שבת, וע"ז תניא דתליא באיזה יום הוא, דבערב שבת אין לשלוח, וברביעי ובחמישי שולחין. וזה לכאורה דלא כדעת האור החיים הק', שהלא כבר ביארנו לדבריו דהיכא דלא קביע בי דואר ולא קצץ אסור לשלוח אגרת ביד גוי לעולם, ואפילו ברביעי ובחמישי.

וע"ז מבאר הב"י דהיא מחלוקת הר"י"ף והרא"ש, שהר"י"ף משמיט הא דברביעי ובחמישי מותר, והרא"ש גורס לה, הרי דהר"י"ף ס"ל כהרמב"ם דע"ש לאו דוקא, דהא היכא דאסור לשלוח אגרת הו"ל איסור לשלוח לעולם, ואפילו ביום א', דכיון דשליחת אגרת זו על שם הישראל הוא, דהא לא קצץ, וגם אין בי דואר שיעשה הקציצה לכל אדם, הו"ל מלאכת עכו"ם עבדו ישראל, ויש לחוש לה אפילו ביום א' כמו בערב שבת, דע"ז לא מועיל הא דיש שהות שיגיע לפני שבת, דדילמא לא אשכח ל"י בביתו ויחזור אחריו בשבת, והרא"ש ר"ן שגרסו לה וחילקו בין ערב שבת לרביעי וחמישי, ס"ל דלא כהרמב"ם, דע"כ הא דאסור בערב שבת היינו הא דהתירו בחמישי וברביעי, ולפי הרמב"ם כל היכא דאסור לעולם הו"ל למיסר לשלוח. וראיתי לביאורי הגר"א שפי' כן בזה"ל: כיוצא בו אין משלחין אגרת ביד נכרי ערב שבת עם חשיכה, וגם זה הר"י"ף השמיטי, וטעמא דממה נפטר אם קצץ אפילו בערב שבת מותר, ואם לא קצץ וגם לא קביע בי דואר במתא אפילו ברביעי ובחמישי אסור. אבל הרא"ש ז"ל סובר דאפילו לא קצץ ולא קביע במתא בי דואר, ברביעי אסור. חכמינו מותר, עכ"ל. היוצא לפי"ז דפליגי הרא"ש והר"י"ף עם הר"י"ף והרמב"ם, אם יש לאסור לשלוח אגרת בלא קציצה היכא דלא קביע בי דואר במתא, אם ודאי יוכל להגיע לפני שבת (כמו שביאר הריטב"א החדשים חילוק דין השולח בערב שבת להשולח ברביעי ובחמישי, דמסתמא תוך ג' ימים ודאי יוכל להגיע, וליכא למיחש דילמא יצטרך לחזור אחריו בשבת), דלהרמב"ם והר"י"ף אסור לעולם, דאם ילך בשבת יהא מעשה עכו"ם שעושה בשביל ישראל בשבת, ולפי הרא"ש והר"ן מותר. והיינו ההיא פלוגתא שביארנו לעיל בעיקר ענין קביע בי דואר במתא, אי משום קציצה או משום חשש שמא לא ימצאו במקומו, ויצטרך לחזור אחריו בשבת, ויסברו הר"י"ף והרמב"ם כסברת האור החיים הק' בחפץ ה'.

אלא שבעצם יש מקום עיון לפירוש הרא"ש והר"ן, וכמשי"כ השפת אמת, דא"כ הוה ל"י לתנא דברייתא ראשונה ג"כ לבאר דאין משלחין בערב שבת עד שיגיע לבית הסמוך לחומה, דהכי ס"ל לב"ה, ולא לסתום דבר דפליגי ביה ב"ש וב"ה, וכפשטיות טפי הו"ל להר"ן (והרא"ש) לפרושי ברייתא ראשונה דמיירי בשיכול להגיע לשם, אלא דליכא בי דואר וכדכתבינא, וצ"ע לדינא אי יש להקל כדעת הר"ן, אך כמג"א (סי' רמ"ז) פוסק כדעת הרא"ש והר"ן להתיר ע"ש, עכ"ל השפת אמת ויתכן ג"כ לומר ולהמליץ על מש"כ האור החיים הק' בסוף דבריו (כאשר ביאר א"כ דבי דואר קביע במתא מהני לקציצה, וכמשי"כ לעיל דנימא הכי רק בדעת הר"י"ף ולא בדעת הרא"ש), וז"ל בחפץ ה': ובזה נחה דעתי בפירוש הסוגיא, ואולי שהוקשה לו קושיא זו כדעת הרא"ש, ועיין.

אסוקי שמעתתא - בדין קצץ בערב שבת והתנה שילך לאלתר

ובריטב"א החדשים העלה מלשון הברייתא דמחלק בין ערב שבת לרביעי וחמישי כדעת הרא"ש, דהיכא דלא קצץ ואסור לשלוח אגרת בערב שבת, מכל מקום ברביעי ובחמישי מותר, דמסתמא בשלושה ימים מטי (וכמו שביארנו בשם הרא"ש והר"ן). וכתב דאין זה נכון, כי אפשר שהדרך רחוקה שיש שם עד המקום ההוא (דרך של) שלושה ימים ויותר, ולכן מסיק הריטב"א: והנכון

דברייטא דלעיל בשקצץ, ודומיא דשכירות כלים דרישא, אלא שקצץ עמו שילך לאלתר, ולפיכך בערב שבת אסור, (שהרי) אע"ג דתנן ובכולם מתירים ב"ה עם השמש, (מ"מ) שאני התם שנותן לו סתם, ועוד דהכא כיון שהאגרת של ישראל בידו וניכר הכתב של ישראל, מינכרא שהיא כמתנה לעשות מלאכתו בשבת, ולהכי קתני אין משלחין אגרות לאפקי שליחות גרידא, כלומר אגרות דוקא (הוא דאסור, או משום דהו"ל קפידיא שיעשנה בשבת, או משום דמייחזי כמתנה לעשות מלאכתו בשבת מאחר וכתב ידו הוא).

ולפ"ז יוצא עוד חילוק ממחלוקת הנ"ל, דפליגי הרא"ש והר"ף אי מותר לשלוח אגרת ברביעי ובחמישי בלא קצץ ובלא קביע בי דואר במתא, דלפ"ד הרא"ש דס"ל דמותר לשלוח אגרת ברביעי ובחמישי, הא דנקט ערב שבת היינו משום דעיקר האיסור אינו אלא עד כמה שיגיע בודאי לפני שבת, ובערב שבת חייב לחשוש שמא לא יגיע לפני השבת, ולכן קתני ע"ש, אבל בעצם אם הדרך ארוכה גם ברביעי ובחמישי יאסר, ולפ"ד הר"ף והרמב"ם דא"ל לפרושי בהכי דלדידהו בלא קצץ אסור לעולם, והם הרי השמיטו דין דערב שבת מהלכותיהם, ופירושו דהיכא דלא קצץ אסור לעולם, מכל מקום היו יכולים לפרש בהרייתא היכא דקצץ והתנה עמו שילך לאלתר, שיהא אסור בערב שבת דהו"ל כאילו התנה עמו להדיא שילך בשבת, וכן בעצם פי' הריטב"א החדשים. ומהא דהשמיטו ההלכה הזו ולא פירושו דין דערב שבת אסור לשלוח אגרות בהיכא דקצץ, מבואר דס"ל להר"ף והרמב"ם דכל היכא דקצץ מותר, גם אם התנה עמו שילך לאלתר, משום דגוי בדידך קא טרח.

נמצינו לרמזין מכאן דפליגי ברוותא היכא דקצץ אם שרי להתנות עמו בערב שבת שילך לאלתר, שלדעת הריטב"א החדשים אסור, ולדעת הר"ף והרמב"ם מבואר דס"ל דמותר. ומצאתי לספר המאורות שהביא בזה מחלוקת אי שרי או אסור, וז"ל: וצריך עיון אם הישראל התנה ערב שבת סמוך לחשיכה עם השליח שילך בשבת, ויביא האגרת למי שנשתלחה לו שהוא בעיר אחרת רחוקה בשבת, אי אמרין בכה"ג דשרי היכא דקצץ דבדידי קא טרח, ורבים נוטים בזה להתיר. וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם פרק ו' מהלכות שבת הלכה כ' כיון דבדידי קא טרח, וצ"ע. ומצאתי בפירוש בחידושי ה"ר שלמה ברבי אברהם שאוסר היכא שיאמר לו שישב למחרת השבת, והוא מהלך יום אחד, דודאי מתחזי כמתנה עמו שילך בשבת, אלא בסתם דשרי בקצץ כיון שאם ירצה לא ילך עתה. עכ"ל בספר המאורות.

וגם בשיטה להר"ן הובא מחלוקת בזה, דגבי הא דמקשה הגמ' והא אמרת רישא אין משלחין, הביא פירש"י דאין משלחין כלל אלא אם כן קצץ, דאלמא בקציעה תליא מילתא. אבל הרא"ה ז"ל פי' דמאיך מתניתא קא מקשי, דקתני סתמא אין משלחין כלל ולא מפלגינן כלל. וביאר דבריו בשיטה להר"ן וז"ל: ונראה לי דלפום האי פירושא קא מקשה ולומר דבערב שבת אפילו קצץ אין משלחין כלל, ופרקינן לא קשיא הא דקביע דואר במתא, דרובייהו באגרות לדידי קא משדרי שרי, כפלאוגא דב"ש ובי", וכי לא קביע אסור, דדילמא ליתיה התם ואזיל בתרי, והשתא ודאי ביומא דשבתא אסור. וכתב בשיטה להר"ן לדחות דברי הרא"ה ז"ל: ולא נהירא לי, שהרי מעשים בכל יום שאנו משלחין אגרות בקציעה ערב שבת, אפילו ספק אם ימצא שם מי שנשתלחו לו. הרי מכאן דס"ל להרא"ה דבכה"ג אסור, ובשיטה להר"ן כתב דמותר.

אליבא דהלכתא - סיכום לדינא

ועכ"פ זכינו לדינא בדין שליחת אגרת, דיש בזה כמה אופנים ונבארם אחת לאחת:

- א. היכא דלא קצץ עם הגוי ולא קביע בי דואר במתא, ומשלחו בערב שבת ואין שהות שגם אם יצטרך לחזור אחריו יגיע לפני שבת. לכונ"ע אסור.
- ב. היכא דלא קצץ עם הגוי ולא קביע בי דואר במתא ומשלחו בערב שבת, ויש שהות שגם אם יצטרך לחזור אחריו לא ימצאו במקומו, וא"נ ברביעי ובחמישי, בזה מצינו להר"ף והרמב"ם שאוסרים והרא"ש והר"ן מתירים.
- ג. אם לא קצץ עם הגוי אבל קביע בי דואר במתא ואין שהות שיגיע לפני שבת, לכונ"ע אסור.
- ד. אם לא קצץ עם הגוי אבל קביע בי דואר במתא, ויש שהות שיגיע לפני השבת, לכונ"ע מותר. ובשיעור כדי שיגיע פליגי ב"ש ובי", וגם בשיעור של ב"ה דס"ל בית הסמוך לחומה, פליגי הרמב"ם ורש"י על איזה קאי, אי היינו עיר שהלך משם או העיר שנשתלח לשם, ובבי"ה הביא בי' דיעות, ובשו"ע סתם, ובמשנ"ב סק"ה הכריע דהיינו העיר שנשתלח שם.
- ה. אם קצץ עם הגוי ואין שהות שיגיע לפני שבת, וסתם עמו ולא פירש שישלחו לאלתר, מותר.
- ו. אם קצץ עם הגוי ופירש שישלחו לאלתר, ויש שהות ביום שיגיע לפני שבת, מותר.
- ז. אם קצץ עם הגוי ופירש שישלחו לאלתר, ואין שהות ביום שיגיע לפני השבת, פליגי הרמב"ם והר"ף והר"ן בשיטה בשם רש"י, עם הריטב"א החדשים והרא"ה ו"ר שלמה ברבי אברהם (הובא בספר המאורות) אם מותר או אסור, ובספר המאורות השאיר בצ"ע. ובלשון הבי"ה (סי' רמ"ז אות ג') שפי' דבערב שבת כשיוצא בשבת נראה כאילו התנה עמו כך, אבל ברביעי ובחמישי מותר הואיל ואינו מקפיד עמו מתי ילך, מבואר דס"ל לב"י דאם התנה עמו שילך לאלתר ואין שהות שיגיע לפני שבת, אסור.

אליבא דהלכתא - הכרעת הפוסקים בשליחת אגרות בערב שבת בדואר

ובמשנ"ב מצינו דברים הנוטים לכאן ולכאן, דהנה מצד אחד פסק כהכרעת הבי" דאסור, שהרי גבי הא דפסק השו"ע (סי' רמ"ז סעיף א') דמותר לשלוח ולבלב שלא יאמר לו שילך בשבת (דאז הרי פירש להדיא שיעשה מעשה מלאכה בשבת, ופשיטא דאסור לכונ"ע), וכתב המשנ"ב ע"ז (שם סק"ד) בשם האחרונים דהוא הדין שלא יאמר לו ראה שתהא שם ביום א' או ביום ב' וכי"ב, וידוע שא"א לו להיות שם אלא אם כן ילך בשבת, דהוי כאילו אמר לו לך בשבת. ולפ"ז גם בניד"ד שהתנה עמו בערב שבת שילך לאלתר אסור. אלא שמצד השני כתב במשנ"ב (בס"ק י"ח) דאסור ליתן אגרת על הפאצ"ט (א.ה.) היינו דואר ממשלתי, וכ"ה באנגלית) בשבת, ומערב שבת מותר, דעל הפאצ"ט הוי תמיד קצץ. והן אמת שהפאצ"ט מיקרין קציעה משום שהוא משלם סכום קבוע בעד כל אגרת, ועינ"ם אדעתא דנפשי קעביד, אולם גם היכא דקצץ, מ"מ הרי אסור להתנות עמו שילך לאלתר, וכמו שמבואר במשנ"ב הנ"ל דדעתו דאסור להתנות עמו כך. ודילמא ס"ל להמשנ"ב דאע"פ שידוע לכל שהפאצ"ט ילך לאלתר ויוליך מכתבו בשבת, מ"מ לית לן בה, כל עוד לא התנה עמו בפירוש שילך לאלתר. ולפ"ז יש לחדש דהא דקצץ מהני גם כאשר יודע בודאי שהאגרת תגיע בשבת, והגוי יעשה בשבילו בשבת, שע"ז י"ל דכ"י קא טרח בדדידי קא טרח. אבל להתנות על כך בפירוש, וכן להתנות בפירוש

שיגיע ביום פלוני, וידוע שא"א בלא שיעשונו הגוי בשבת, הו"ל כאילו אמר לו בשבת ואסור.

ובעזהש"ת מצאתי להשבות יעקב שדן (חלק ב' סימן מ"ב) על דבר הכתבים ששולחין בערב שבת על הבי דואר שקורין פאש"ט אי שפיר דמי, דמ"מ כיון שישראל אינו אומר לו בודאי ליכא איסורא דהוי כמו קצץ. ועוד ביאר משום שהכותי הולך בעצמו למקום אחר, דישאל נותן האגרת ומותר בכל גוונא, וכן בפאש"ט כיון שהוא ע"פ קביעות המלך והמדינה הרי שצריך לילך מעצמו, אלא שדחה סברא זו דמ"מ הגוי עושה מלאכה בעדו שמוציא הכתב מרשות לרשות, וכ"כ בשם המג"א דדחה סברא זו (בסי' רמ"ז סק"ח), וכתב שם דאע"פ שבהלכה ברורה רצה לדחות דברי המג"א דהא דמ"מ לנר לאחד נר למאה, מ"מ אין לומר כן הכא, דמ"מ מרבה בשבילו במשאן, והמליץ על דברי ההלכה ברורה דאפש"ל דדעתו כהב"י, דס"ל דכיון דהנכרי הולך מעצמו בלאו הכי שמה לא חמיר איסורי כולי האי בשבות דרבנן ומקילינן, אך בעיקר ס"ל להתיר משום דהו"ל כמו קצץ, ויחד עם זאת רצה לאסור לשלוח אגרת מעצמו על הוצאת עצמו שלא בזמנה, להביא אגרת במקום פלוני ביום פלוני כאשר א"א לבוא שם באותו יום, אלא אם כן ילך בשבת, דהו"ל כאילו א"ל לך בשבת, אלא דמסיק שם השבות יעקב להיתר כל שאין הישראל עצמו מדבר עם הנכרי ההולך בשליחות, רק עם האדון של הבי דואר, ונמצא שהשליחות שהשליח עושה היא על דעת האדון של הבי דואר, ואלא שהאדון של הבי דואר עושה הוא בשליחות הישראל, נמצא דהו"ל אמירה לעכ"ם לומר לעכ"ם אחר, ומיקרי שבות דשבות ומותר. והוסף דכ"ש היכא דממקום למקום מתחלפים הבי דואר, ונמצא שהנותן האגרת מעולם לא דיבר עם הישראל ומותר, משום דלא גזרינן בשבות דשבות היכא דאיכא צורך גדול, וכיון דשולח במיוחד מוכח דהו"ל צורך גדול.

ובשו"ת מהרש"ם (ח"א השמטות סי' רמ"ז ס"א) מוסיף ע"ז דלפ"ד השבות יעקב יש להקל לצורך גדול לשלוח סחורה ע"י הרכבת שמוכרח הממונה לשלוח בשבת, וגם י"ל דכיון דאם מעכב הזמן משלם הטבה והפסד לסוחר, וע"פ רוב רוצים הסוחרים בזה, א"כ הממונה אדעתא דנפשי קעביד, ואינו כאומר הישראל לשלוח בשבת, ומבאר החלקת יעקב (או"ח סימן ס"ו) דהיינו דוקא כשמשלחו עם אחריות, דאז מפאת האחריות הו"ל לגוי לטרוח אדעתא דנפשי ולא ע"ד ישראל.

ומ"מ רצה החלקת יעקב להתיר מטעם נר לאחד נר למאה (וכמש"כ השבות יעקב בשם הלכה ברורה, ושוב ראיתי גם בנהר שלום שכ"כ), והוכיח שגם אם הגוי מתכוין אליו בצירוף עם שאר האגרות, ג"כ מיקרי נר לאחד נר למאה, והביא ראיה מהא דמתיר התפארת ישראל (בהקדמה לסדר מועד בכלללת שבת) לנסוע על ספינת קיטור בשבת, דאע"פ שהגוי עושה מלאכות בשבילו, מ"מ אין הוא מתכוין רק אליו אלא עבור כל הנוסעים, ומשום הכי מותר. והוא הדין הכא אע"פ שהגוי שולח אגרת זו בשבילו, מ"מ כיון דהוא הולך שם עבור כל שאר האגרות נמי מותר. אלא שלא הזכיר החלקת יעקב את קושיית השבות יעקב ע"ד ההלכה ברורה, מהא דמרבה במשאן בשביל ישראל שזו ג"כ יש להקשות על דינא דתפארת ישראל, דהאיך אפש"ל נר לאחד נר למאה, הא מ"מ מרבה במשאן בשבת. וכן מצאתי במנחת יצחק (חלק ו' סי' י"ח) שהביא לדברי החלקת יעקב, והעיר עליו כמש"כ ממה שהק' השבות יעקב ע"ד ההלכה ברורה, ובוטסף העיר דהיכא דהדואר נושא את מכתבו בכיס מיוחד, וכמו שעושים בשירות דואר אקספרס, הו"ל עדיף מיני, דהא ריבוי במשאן הוי מחלוקת אי הוי דאורייתא או דרבנן (אי ישראל הרבה בשירותים בשבת), אבל כאשר ייחד הגוי כסה מיוחד לאגרת של הישראל הו"ל דהא דאורייתא (אילו הישראל היה עושה כן), ובודאי אי אפשר לסמוך על סברת נר לאחד נר למאה בשירות דואר אקספרס. וכתב המנחת יצחק דההיתר בזה הוא רק בשעת הדחק לצורך גדול, והיינו משום דס"ל דכל ההיתר הוא מחמת אמירה דאמירה בהיות שדחור הנותן את האגרת אינו האיש אשר אליו הוא אמר לשלוח האגרת, וזה לא התיר השבות יעקב אלא לצורך גדול. אלא שהמנחת יצחק מסיק דהאידינא רוב המכתבים אינם מגיעים ביום אחד, אלא כל הקודם קודם וכי"ב, רק מ"מ מכתבי אקספרס קודמים למכתבים אחרים, ואדעתא דהכי שולחים כל המכתבי אקספרס, אבל לא על דעת שישלחו תיכף, וממילא לא הוי כמצוה לו לשלוח בשבת דוקא, כנלענ"ד בלימוד זכות על השולחים מכתב אקספרס בעש"ק בזה"ז, עכ"ל.

ובספר אז נדברו ראיתי מש"כ ליישב דברי התפארת ישראל שמתיר לנסוע בספינת קיטור מטעם נר לאחד נר למאה, מפני שאע"פ שכלל שהמשקל בספינה רב יותר כך הוא מתאמץ יותר, מ"מ עיקר הנהגתו היתה ממילא נעשית עבור שאר הנוסעים שאינם יהודים, וא"כ שפיר שייך סברת נר לאחד נר למאה להתיר הישראל בנסיעתו על הספינה בשבת, כיון שאין שום מלאכה הנעשית בשבילו בשבת, משא"כ בדואר הרי הדור לוקח אגרת שבלא השליחות לא הי' לוקח, והוא מוציא ומכניס, ואם מעביד ד"א ברה"ר עם המכתב הזה, וגם עכשיו נתרבו האגרות שישלח בשבת בשביל הישראל המשלח, והו"ל ריבוי בשיעורים בשבת בשביל ישראל, דגם ע"ז נכרי יש איסור להרבות בשיעורים. אך מטענה אחרת סמך באז נדברו (חלק ד' סימן ל"ו) להתיר, משום דדמ"מ לספינה בענין אחר, והוא שהספינות שלנו אפילו נוסעות בשביל נכרים ובשביל ישראל, מ"מ דינה כאילו לא נוסעת בשביל ישראל, שהרי אפילו אם הישראל לא יסת, ולא עוד אלא אפילו אם לא היו נוסעים כלל, ג"כ היתה נוסעת בשביל להביא נוסעים בחזרה, א"כ עיקר אדעתא דנפשי קעביד. וכן בדואר י"ל נמי דכיון דבלאו הכי היה צריך לקחת מכתבים ולהעבירם ממקום למקום, והרכבת המוליכם מעירו לעיר אחרת צריך ממילא לנסוע לשם בשביל להחזיר המכתבים מהעיר ההיא לעירו, וכן בכל המערכת נמי, כיון שהמערכת של הדואר פועל לצורך השירות של הכלל, ולכן כי קטרח לא על דעתו הפרטית של השולחים טרח.

ואולם כל זה לא תיר את הדואר הרשום שעושה דואר אקספרס במיוחד עבור הישראל, מה שלא היה עושה בלא הזמנתו, ואם יעשה כן בערב שבת לכאורה יאסר, דהו"ל כאילו התנה להדיא שביא האגרת בשבת. ודברים מפורשים ע"כ ראיתי למו"ר הגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א ראב"ד דירושלים תוב"ב, שכתב בספרו תשובות והנהגות חלק ב' סי' רע"ח וז"ל: שאלה, לשלוח מכתב אקספרס ערב שבת שודאי שיגיע לבית המקבל בשבת, דבר זה מצוי מאד כאן ולא נזהרין בדבר, ולכאורה כשמוסר בערב שבת מכתב דחוף בצורה רגילה, והגוי בדואר מוסרו בשבת אין איסור, שלא צויה שימסרו בשבת, כמבואר בשו"ע ריש סי' רמ"ז, דדואר שלנו לעולם דינו כקצץ (עיני' במשנ"ב שם ס"ק י"ח), אבל כשמשלם במיוחד בשביל "אקספרס" באופן שמוכרח שיגיע בשבת, נראה דאסור, וכמבואר במג"א שם סק"ב דבאופן שא"א לו אלא אם כן ילך בשבת, הוי כאומר לו לך בשבת, וכ"ה במשנ"ב שם סק"ד.

ומסיק שם וז"ל: ולבשעת הדחק יש להתיר בערב שבת, כיון שאינו אומר לנכרי המוביל בעצמו, עיני' בשבות יעקב חלק ב' סי' מ"ב דמיקל בזה לצורך גדול, והובא בדעת תורה, ויסוד הדברים בחוות יאיר סי' נ"ג שמיקל בזה בכל שבות שאינו אלא כשאומר לגוי עצמו כשיעשונו, ובח"ס או"ח סי' ס' יישב השגת בעל עבודת הגרשוני עליו. ועיני' במשנ"ב סי' ש"ז ס"ק כ"ד שהביא פלוגתא בזה, ומסיק בשם ספר החיים להקל בזה במקום הפסד גדול, ע"ש. מיהו בערב שבת יקל טפי, ויש להתיר לשלוח אם חושש להפסד גדול כהנ"ל, וכמבואר בשבות יעקב דעת תורה הנ"ל. מיהו במקום שגם באקספרס אינו ברור שיגיע בשבת, ועיקר כוונת היהודי שימחר ולא להתעצל, ואינו מוכרח מצידו שיגיע בשבת דוקא, נראה שאין בזה איסור כיון שאינו מוסר להוליכו בשבת דוקא, ואינו צריך ביום השבת גופא. עכ"ל בתשובות והנהגות. וכן נקט אליבא דהלכתא מו"ר הגאון הגדול ר' יהושע ישעי' נויבירט שליט"א בשמירת שבת כהלכתה (פרק ל"א סעיף כ'), דמותר לשלוח בחו"ל מכתב לתוך תיבת דואר בערב שבת, גם אם ברור שהמכתב יובא למענו בשבת, אבל אסור לשלוח בערב שבת סמוך לנניסת שבת מכתב דחוף או מברק, שכן במקרה זה מקפיד השולח, שהמכתב או המברק ימסרו ביום המחרת, וה"ל כאילו ייחד לנכרי לעשות מלאכה בשבת. ובמקרה של צורך גדול או לצורך דבר מצוה, יש מקום להקל, ע"כ.

וליישב דברי הנהגים היתר בשילוח מכתבים בדואר רשום בערב שבת במשלוח מהיר, גם שלא בשעת הדחק והפסד גדול, ראיתי דברים המתוקים לחיך ממו"ר הגאון ר' פסח אליהו פאלק שליט"א בספרו מחזה אליהו סי' ל"ז, שדן בנידון זה והעלה להיתר מכתב טעמיים: חדא, דהוי אמירה לעכ"ם להרבות בשיעור שבות דמלאכת שבת דאין בו איסור וכדוהוכחנו לעיל (א.ה.) היינו לעיל בספרו מחזה אליהו סי' ל"ה ס"ק י"ב בשם מאמר מרדכי ונהר שלום, והביא דלא פליגי בזה הלכה ברורה ושבות יעקב הנ"ל, ורק בשבת עצמו הוא דאיכא איסור אמירה לעכ"ם להרבות בשיעורים ע"פ הרמ"א סי' ש"ח ב'. והביא בשם המנורה הטהורה בקני המנורה סי' רמ"ז ס"ט דס"ל באגרת דליכא איסור כלל, הגם דאית בי' משום ריבוי בשיעורין כיון דשולח מבעוד יום ע"ז גוי, ולמד מיני דאין איסור אמירה לעכ"ם להרבות בשיעורין עכ"פ באיסור שבות אפילו בשבת), דהנה שילוח מכתבים שבות הוא מדהוי הוצאה מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים, דמצד צרכינו וממה שאנו מצוים אותו אין לו לעמוד ברה"ר כלל, ומה דאפשר שיעמוד ברה"ר ומשם יכניס המכתב לבית המקבל, הוא מדעת עצמו ולא מצד צווינו, וא"כ הוצאה דרבנן היא וכדעת רוב הראשונים דס"ל דא"ז בכלל מלאכת הוצאה, הרשב"א והריטב"א (שבת צ"ז ע"א), דכוותיהו פסק ה"טו" (סי' שמו" סק"ב) והגר"ז (סי' שמו" סק"ט), וכן בחזו"א (סי' ס"ב סק"ט וסי' ק"ג סק"ט), וכן בשו"ת שערי ציון (ח"א סי' ח' וח"ב סי' ג' בשם בית הלוי), והוא ע"ז ריבוי בשיעורים, (א.ה.) בזה לכאורה דחה טענת המנחת יצחק הנ"ל שכתב נגד ההיתר הזו דריבוי בשיעורים בדברי סופרים, והמנחת יצחק ס"ל בדעת השבות יעקב דאפילו שמא ירבה בשיעורים גזרינן בנכרי, אולם מסיק שם ע"פ החלקת יעקב דכל ההיתר דריבוי בשיעורים, גם להמתירים מחמת ריבוי בשיעורים, לא שייך במקומות שאסור לשתא בשבת, ולפ"ד המחזה אליהו לכאורה גם זה אינו אלא דרבנן, ומותר).

שנית, האמירה לעכ"ם להרבות בשיעורים נאמרה מערב שבת, ובשבות יעקב (הנ"ל סי' מ"ב) וכן במנורה הטהורה (הנ"ל) מתירין מערב שבת אמירה לנכרי אפילו להרבות בשיעור מלאכה דאורייתא. וק"ו בניד"ד דהוי ריבוי לעשות שבות (וכנ"ל), ועיני' בשו"ת מהרש"ם הנ"ל דהיתר בשעת הדחק מטעם זה.

שלישית, בשילוח מכתבים הוי לי' האמירה לעכ"ם אמירה לאמירה, דאין לא מצוים להנושא מכתבים כלום, דאנו נוטנים המכתב להדואר והם שולחים אנשיה משלחם להוליך המכתב אל הכותובת שכתב עליו בחוף, ואותו נכרי שליח של הדואר הוא ולא שליח דידין, וידוע שחולקים בדין אמירה לאמירה הגאונים בעל עבודת הגרשוני החוות יאיר סי' נ"ג, ובספר החיים איתא להקל במקום צורך גדול, וכ"כ שבות יעקב ומהרש"ם, וא"כ עכ"פ יש עוד צירוף גדול מדיעה זו, וצ"ע השגתו של המנחת יצחק על צד היתר זה (א.ה.) הן אמנם לשיטתו דהמחזה אליהו דשליחת מכתב אין בו משום איסור דאורייתא ומטעמים שביאר והבאנו לעיל, אולם המנחת יצחק כתב להדיא שם דס"ל דהוי מלאכה דאורייתא, ושפיר השיג לפי דעתו דהרמ"א לא סמך על דעת המתירים אמירה לאמירה בדאורייתא, דדיעה יחידאה הוא, והמחבר לא התיר אלא במלאכה דרבנן). ובאמת החת"ס (או"ח סי' ס') פסק להך לכתחילה, דס"ל דמצד איסור אמירה לעכ"ם שהנכרי שלוחו, איסור זה ליתא באמירה לאמירה דמילי לא מימסרי לשליח, וליכא למיסר מצד אמירה לאמירה אלא בשבת עצמו מטעם ודבר דבר. (א.ה.) ולא זכיתי להבין דבריו, דהא דמילי לא מימסרי לשליח משום חסרון בכח המשלח על השליח בשלוחו באופן חלש של אמירה, אבל הכא כאשר הוא שם אגרת בדואר ממילא נתחייב מערכת הדואר בכך שיגיע למענו לכתובת הכותובה עליו, והשליח המביאו בשבילו הוא עושה, ועל דעת אשר הוא ציווה את מערכת הדואר על כך, וא"כ לכאורה לא הו"ל להיות שייך להא דמילי לא מימסרין לשליח, ואולי דאמירה לאמירה לא הוי משום דלא מימסרי לשליח, רק משום שלא הוי כמצוה להדיא שילך בשבת, וכנ"ל בדברי המשנ"ב).

רביעית, הפמ"ג (סי' רמ"ז אות ג') כתב וז"ל: "הבי דואר דהאידין שמומנה מאת המלך לצורך ולצורך השרים והסוחרים והולך בקביעות, וישראל ג"כ מוסר לו אגרת, אפשר אף דלא קצץ כלל, וידוע שא"א להגיע שם אגרות אלא אם כן ילך בשבת, מ"מ לאו כשלוחו הוא", עכ"ל. וכונתו צ"ע מקושיית המג"א דמ"מ מרבה במשאן, והרי הפמ"ג (סי' רע"ו) גם לא הקיל כדעת החוות יאיר באמירה לאמירה. ונראה דכוונתו כך היא, דהוא ממונה מהמלך להוליך כל מה שהוא מוליך, ולא מאדם הפרטי המוסר לו מכתב, והמלך הוא המשלח המוליך מכתבים עם כל המכתבים, ולא האדם הפרטי שמוסר מכתביו. (א.ה.) וענין זה הקיל בספר אז נדברו, והשווה זאת להיתר שכתב התפארת ישראל בספינת קיטור, הבאנו דבריו לעיל).

היוצא לפי"ד המחזה אליהו דיש להתיר בשופי את שליחת האגרות בדואר גם בערב שבת בלי שום פקפוק כלל, ואפילו שלא לצורך גדול, ומסתמך על מה שאין בה משום מלאכה דאורייתא (מחמת הוצאה מרשות לרשות), וממילא יש להתיר אמירה לנכרי עבור ריבוי בשיעורין דרבנן, וכן הוא אינו מצווה בשבת אלא בערב שבת, וכן אין בשילוח המכתב משום אמירה לנכרי עצמו, אלא משום אמירה לאמירה שמוותר בדרבנן (ובדאורייתא דיעה יחידאה מתיר, ושאר פוסקים הווי לסמוך עליו בשעת הדחק ולצורך גדול דוקא), וכן משום שהמערכת מופעל ע"י עצמו, ואדעתא דנפשי קעביד ולא מיקרי שלוחו.

אליבא דהלכתא - הנוגע לדידן

הנה הארכתי בדברים באשר נתעוררה שאלה חמורה בזמנינו בדבר זה, וזה

בנגעים והוצרכו לנתוך הבית, דכתב היאך ינתצו ביתו של גוי ללא רשותו, וה"ג לענין שביטה בשבת איך תהיה שובתת ללא רשותו. ואע"ג דלא מצינו שום פוסק שכתב להיתר, מ"מ לא מצינו שום פוסק שכתב לאיסור מלבד הכל בו. ודעת השבלי הלקט הלא כתבנו דמייירי בבהמת ישראל והגוי אריס, יעו"ש. ומש"כ הבי" דהריצב"א אוסר, יש לגרוס בדבריו כגירסת הגה"מ, ולפ"ז שרי בשותפות דגוי וישראל יעו"ש. וסיים דמש"כ הריב"ש דעשה הישראל איסור מתחילה, היינו איסורא דרבנן בעלמא שגורם להפקיע מבהמתו מצות שביטת בהמתו ע"י מששתתף עם גוי, וכמו דמצינו בבכורות ג' ע"ב לענין הפקעת קדושת בכור וע"י גוי.

ומבואר בדבריו דכוונת הריב"ש היינו דליכא כלל איסור שביטת בהמתו, דודאי אינו פטור של אונס, אלא דליכא כלל ככה"ג סיבת חיוב לשבות כלפי הגוי הגם שעובד בחלק הישראל, אלא דמש"כ דזה כוונת הריב"ש לכאורה יש להעיר, א. דא"כ הו"ל לריב"ש להזכיר הגמ' בחולין קל"ה ע"ב, והו"ל מיניה מוכח להדיא לפטור, דזה עיקר הטעם לפטור, ונמצא דהעיקר חסר מן הספר. ב. דלדבריו א"כ איך אם הישראל גופא יעבוד עמה בשבת, לא יעבור על שביטת בהמתו, דלא מיקרי בהמתך בשותפות גוי רק בשותף ישראל, וזה ודאי הו"ל להריב"ש לכתוב להדיא.

ועכ"פ נמצא א"כ כמה שיטות לענין שביטת בהמתו בשותפות. 1. לפי קו המנ"ח אפילו בשותף ישראל מיפטור, דנתמעט מבהמתם אפילו שותף ישראל דקי"ל כר' אילעאי. 2. למהר"י באסאן נתמעט רק בהמת גוי. 3. בדעת הריב"ש יתכן שרק היהודי מיפטור כשהגוי עובד בבהמתו, אך כשהיהודי גופא עובד יש איסור. 4. למהרלב"ח איכא איסור שביטת בהמתו, וכמבואר בכל בו ובשו"ע, ורק בהתנו שרי. 5. שיטת הריצב"א המובא בבית יוסף ובשו"ע בסעיף ד', דאפילו התנו אסור אם לא שימכור חלקו וכו'.

ד. פלוגתת האחרונים אי יש איסור שביטת בהמתו כשלא נהנה הישראל

עיין בחת"ס בתשובה סימן ס"ב דכתב דבשביטת בהמתו אינו מצווה אלא שלא לעשות מלאכת ישראל, אבל מלאכת גוי ואין ישראל נהנה ממנו כלל לא נאסר, וראה משו"ת הרשב"א סי' נ"ט שכתב דאילו העבד או השפחה עושין מלאכת ישראל שלא מדעתו, וניכר שאינם עושין לדעתו, שהוא מותר ואינו מצווה להפרישם, דומיא דקטן שאין ב"ד מצווין להפרישו בעושה ע"ד עצמו, ולא אסרה תורה גר תושב ועבד במלאכת ישראל אלא כשיש אמירה דישראל, וס"ל דליכא חילוק בין עבד לבהמה.

ולכאורה מש"כ החת"ס לחדש דאין איסור כלל כשלא נהנה, לכאורה צ"ע א. אמאי קתני אסור להשאיל לגוי, ואפילו אם השאילה לא"י והתנה עמו להחזירה לשבת ועיכבה צריך להפקיור, ובשלמא דשכירות חשיב דנהנה, אך בשאלה כמה נהנה ובפרט שהתנה עימו, וצ"ל דנהנה בטובת הנאה. וכן ראיתי במעדני ארץ שם. אך לכאורה היכא דמשאל משום איבה או באופן שאין מקבל טובת הנאה, האם באמת שרי, או"ד דזה רק מצד לא פלוג. ב. בסוגיין בשותפינ עם גוי למה אסור, ובשלא התנו צ"ל דכיון דנהנה שעובד עימה בשבת דתמורת זה יוכל לעבוד כנגדו ביום חול, אך בהתנו לכאורה לפי דברי החת"ס ודאי יהיה מותר, ולכאורה לפ"ז י"ל דבזה גופא פליגי הריב"ש והריצב"א אי בהתנו איכא נמי איסור שביטת בהמתו או לא, דלפי החת"ס כיון דלא נהנה הישראל כלל, ממילא ליכא איסור כשהגוי עובד בחלקו של היהודי כיון שהתנו, אך שיטת החולקים י"ל דס"ל כהאמרי בינה (דיני שבת סי' א') דכל מש"כ הרשב"א שהביאו החת"ס מיירי דוקא בעבד, כיון שאם עובד שלא מדעת הבעלים אדעתא דנפשיה קעביד בזה וש"י. אך בהמה אם אחרים עובדים בה, בע"כ לא הבהמה הוי, ואפילו שאין הבעלים נהנים, וע"ז מוזחר למען ינוח, ורק כשהבהמה עובדת מעצמה אדעתה דנפשיה בזה יש לדמות לעבד. וכן ראיתי בחידושי מהר"ם שיק על תרי"ג מצוות, וע"ד החת"ס כתב דתלמי בפלוגתא בסיומן ש"ה וכדלהלן, ולפי"ז י"ל דזוהי סברת הראשונים דס"ל דאף שגוי השותף עובד בחלק הישראל לא מהני, כיון דאכתי בהמה דידיה הוא והגוי עושה מלאכה בחלקו.

ונהנה במש"כ החת"ס להביא ראייה מהב"י בשם ר' האי, שהובא שם בשו"ע סי' ש"ה סכ"ג מותר למסור סוס או פרה או חמור לרועה אינו יהודי, ואע"פ שהא"י משתמש בהם בשבת אין בכך כלום, כיון דשלא מדעת הישראל הוא עושה ואינו ממתין לשכירות ממנו. ומשמע בפשטות דליכא איסור שביטת בהמתו אפילו שיודע שהא"י יעבוד בשבת, היכא דאינו נהנה. אמנם ז"א, דהא ביארו האחרונים שם עיין בלבושי שרד דהטעם משום דהרועה מירתת להשתמש בבהמה בשבת שלא יענש ע"ז בדיניהם, כיון שלא מסרה לו כלל למלאכה, משא"כ בשאלה ובשכירות ליכא מירתת, ולפי"ז כתב שם המשנ"ב והביאו"ל דמש"כ השו"ע ואע"פ שהא"י משתמש בהם בשבת, היינו דא"צ לחשוש שמא ישתמש, אך אם נודע לו שמשתמש צריך למחות בו וכמש"כ בשו"ע, ואם רואה וששתמש בו בשבת מוחה בידו, וא"כ לכאורה מבואר דמשם אדרבה ליכא ראייה מר' האי, וצ"ע מה כוונת החת"ס להוכיח משם, וכן יעויין להלן במש"כ בשם הא"ר. אולם המעיין בביאור הגר"א שם [הביאו הביאוה"ל] דלעולם שרי ליה לרועה להשתמש, וליכא איסור שביטת בהמתו, ומה שצריך למחות ברואהו דמיחיזי כאילו ברצונו ועל דעתו עושה מלאכה. וביאר הגר"א הטעם שאין המלאכה נעשית בשביל ישראל אלא בשבילה, ובפשטות הבין הגרש"ז שם דהכוונה שאין הישראל נהנה ולכך שרי, וא"כ זוהי כוונת החת"ס להוכיח משם דשרי לעבד מלאכה כשאין הישראל נהנה.

ה. שיטת הביאוה"ל בהנ"ל

אולם צ"ע, דהא הקשה שם הביאוה"ל לשיטת הגר"א מסימן רמ"ו ס'ג מסוגיין שאסרו להשכיר ולהשאיל לגוי אפילו אם מתנה שתנוח בשבת, ולדברי השו"ע שם אמאי אסור, הרי היכא שהתנה עושה המלאכה לא לצורך ישראל. ותירץ אולי הטעם משום דלא פלוג בשכירות, וכעין שיטת הא"ר. אכן לכאורה צ"ע מה הקשה הביאוה"ל, דלכאורה לפמשנ"ת לעיל דלדברי החת"ס הקשינו מ"ש שאסור להשאיל לגוי, ובפרט היכא שהתנה עימו שיחזירה לו בשבת, והבאנו לתרץ בשם הגרש"ז הדחתם ע"כ אסירא דאיכא טובת הנאה, וא"כ לק"מ קו' הביאוה"ל על הגר"א אמאי בסיומן רמ"ו ס"ג אסור להשאיל לגוי, ואפילו היכא שהתנה עימו, דהכא שאני דאיכא טובת הנאה ובפרט בשכירות, שאם יעבוד בשבת יצטרך להוסיף לו בשכירות, וסברא זו ראיתי בלבושי שרד, משא"כ ברועה דליכא הנאה כלל לישראל. ומאה דהק' כן הביאוה"ל מוכח דס"ל דליכא טובת הנאה בשואל, וא"כ שפיר הקשה אמאי כלל אסור להשאיל לגוי, וכמו שהקשה ע"ה הגר"א כן יהיה קשה ע"ד החת"ס לדבריו.

עוד צ"ב, דהנה הגר"א ד"י"ק בלשונו וכתב ברה דשרי ברועה משום דאינו עושה מלאכת ישראל אלא לצורך הבהמה, ויעויין בגרש"ז שהביא בשם הגר"א דהיינו שאינו עושה לצורך ישראל אלא לצורך עצמו, ולכאורה איכא נפק"מ טובא

והמהר"ח ס"ל דבהתנו מהני לא התנו אסור, ויש לכאר פלוגתתם בכל זה.

ב. ביאור דברי הריב"ש דכתב דבע"כ של הישראל יעבוד והנפק"מ

והנה יש לחקור במש"כ הריב"ש דבע"כ של ישראל יעבוד הגוי בשבת, האם זה סברא דאנוס וככה"ג פטור הישראל, או"ד דאין זה סיבה לפטור אלא רק סימן, והיינו דכיון דבע"כ של הישראל יעשה הגוי מלאכה, א"כ מוכח להדיא דאין הוא כלל הבעלים והקובע האם להשבית הבהמה בשבת, וכיון דאינו הבעלים ממילא לא חל כלל איסור שביטת בהמתו ככה"ג, דרק כשהוא הבעלים צייתה תורה דידאג שהבהמה תשבות, אך כשהוא אינו הבעלים היחידי הוא לא עובד בבהמה אלא הבעלים השני עובד, ליכא איסור, ול"ד למשכיר שאסור לישראל להשכיר בשבת, דהתם השוכר אינו הבעלים, ורק בשותפים שהגוי שעובד זה מחמת שהוא בעלים, בזה ליכא כלל איסור שביטת בהמתו.

ונפק"מ רבתא היא בין ב' הצדדים, דאם הפטור מצד אונס א"כ סיבת האיסור קיימת, וא"כ נראה דיהיה חייב להפקיר, או אפילו לדאוג לבטל השותפות, דמהיכ"ת דיהיה שרי ליה כל שבת להחשב כאונס בעוד דיכול לבטל השותפות, אך א"נ דבע"ז זה רק סימן דלא חל כלל סיבת האיסור מחמת שאינו בעלים, ודאי אינו מחוייב לבטל השותפות.

ובאמת ראיתי בשו"ת מהרלב"ח סימן ק"ו שהביא ההיתר דהריב"ש כשלא התנו, הוסיף דלא מהני היתר זה, ובכל שבת ושבת עובר באיסור שביטת בהמתו, ומחוייב הוא לבטל השותפות, ואולם בריב"ש גירסא זו לא מצאנו כלל שרמז לזה, אלא התיר זאת, ולפי משנ"ת הן הן הדברים, דהמהר"ח הבין דכל סיבת הפטור שעובד בע"כ מחמת דחשיב כאונס שעובדים בבהמתו, וע"ז כתב דמחוייב לבטל השותפות, אכן הריב"ש דלא ס"ל דזה הטעם ממילא לא הצריך לבטל השותפות.

ולפי"ז יש ליישב משה"ק מסעיף ג', דהתם הגם שיעבוד בע"כ, אך התם מיירי שהשכיר או שהשאל, וכיון דהישראל הוא הבעלים היחידי דיעבוד בע"כ, מ"מ א"י"ז סיבת הפטור, וכיון דהוא הבעלים הוא מחוייב לדאוג שבהמתו לא תעבוד בשבת, ומש"כ הגרש"ז"א טאו אם יגזול להישראל בהמתו וכי יעבור משום שביטת בהמתו, והאם אז מחוייב להפקיר, אך לפמשנ"ת י"ל דזהו גופא דגזול הרי הוא נחשב כבעלים כשגזול, ובזה התורה לא חייבתו, אך שא"י"ז בגדדי גזילה, וממילא רמיא על הישראל לדאוג שבהמתו לא תעבוד, ובזה כתב הריב"ש דצריך להפקיר בהמתו. וראיתי שדייק הגרש"א מלשון הריב"ש שכתב "טוב" שיפקירה, ואילו הוה איסור דאורייתא אמאי כתב טוב, אך יש להעיר ע"ד דבאמת בלשון השו"ע מבואר יפקירהו כדי שלא יעבור איסור דאורייתא, משמע דזהו חיוב.

ג. חיודש המהר"י באסאן והמנ"ח

וראיתי במנ"ח פרשת יתרו לאחר שמבאר ט"ל מלאכות, מבאר דין שביטת בהמתו, וכתב דהא דמבואר בשו"ע דאם יש ב' ישראלים שותפים בבהמה שניהם עוברים אם בהמתם עושה מלאכה, וכן אם יש לו שותפות עם גוי עובר הישראל. אך הקשה ע"ז דבסוגיא דחולין קל"ה ע"ב גבי דגנן וכסותרן ושדך, ממעט אפילו שותפות ישראל אי לאו דאיכא ריבוי, אך שותפות גוי פטור, וכן בלולב שותפות ישראל ג"כ אינו יוצא, א"כ כאן דכתיב בהמתך דהיינו שלך מנין לרבות שותפות.

וביאור דבריו דבגמ' בחולין מבאר דבכל המקומות דכתיב לשון יחיד כגון לענין מעשר ציצית ופאה איצטרך ריבוי לענין שותפים, ויש מקומות דאחר הריבוי איכא מיעוט בפנ"ע למעט שותף גוי, ואילו הכא ליכא ריבוי כלל לרבות שותפות, ומהיכ"ת יהיה חייב בשביתת בהמתו בשותפים אפילו שותף ישראל, ונשאר בצ"ע.

אך לכאורה יש ליישב בפשטות, א. דמבואר בגמ' שם להדיא דכל מאי דצריך ריבוי הוא אליבא דר' אילעאי, דס"ל דכ"מ דכתוב בלשון יחיד ממעט שותפים, ולכן צריך ריבוי לשותפים, אך אליבא דרבנן לא בעי כלל ריבוי לשותפים, כמבואר שם קל"ה ע"א, וביאר רש"י הטעם דישראל מיוחד לן קרינא ביה, והאיל ושניהם בני חיוב, וכל ישראל קרויים בלשון יחיד, וממילא אליבא דרבנן ל"ק כלל, דכמו בראשית הגז לא בעי ריבוי לשותפין, הי"נ בכל דוכתי. וכן מבואר ברש"י שם להדיא קל"ה ע"ב ד"ה אמר רבא וז"ל: אע"פ דסטר ר' אלעאי בשותפות דראשית הגז, מודה הוא בכל הני דאמר לקמיה כל חד וחד כדמפרש טעמיה. וא"כ צ"ע מאי מקשה המנ"ח כלל לענין שותף ישראל. ואמנם הו"מ להקשות בשותף גוי מ"ט חייב, ומאי גרע מראשית הגז, דכי קתני לשון יחיד למעוטי גוי, שמעינן מיניה כדמשמע בגמ' שם, אך מהמנ"ח לא משמע דמקשה על שותף גוי. ב. יש לחלק (אף לר' אילעאי) דדוקא לענין דגנך כסותך מעשר ציצית פאה, דחצי ציצית א"י"ז כלל בגד ד' כנפות דיהיה חייב בציצית, וליכא כלל לחיוב, וכן מעשר ופאה חצי לולא הריבוי לחייב בשותף הו"א דא"י"ז דגן דיהיה חייב במעשה, אלא חצי דגן איכא חוסר במחייב, והו"ה לענין פאה, אבל לענין בהמתו נהי דה"נ י"ל דליכא כלל "בהמה ידידה" לחיובא, אך זיל בתר טעמא דכיון דהטעם למען ינוח, י"ל דכל מאי דמצי השותף ותלי בידיה צריך לדאוג שתנוח הבהמה, ובפרט לפי המהר"ם שיק שכתב דיסוד האיסור הוא כדי שהבעלים בעצמו ינוח בשבת ממלאכת הבהמה, וזה שייך אף בשותף גוי.

ומתחילה חשבתי דדברי המנ"ח גופא זו כוונת הריב"ש, דהיכא דיש גוי שותף לא חייל עליה כלל איסור שביטת בהמתו, אך א"י"ז נכון דלפי קושיית המנ"ח יצא דאפילו בשותף ישראל ליכא איסור שביטת בהמתו, וכן בשותף גוי אף אם הישראל יעבוד לא יעבור בזה משום שביטת בהמתו. ואילו הריב"ש רק הזכיר כיון דבע"כ יעבוד הגוי ליכא איסור שביטת בהמתו, ומשמע דרק משום דבע"כ של הישראל עובד ע"כ ליכא איסור, אך הישראל גופא ודאי אם יעבוד יעבור בעשה. והנה מצאנו דהמנ"ח לשיטתו לק"מ, דאהי ס"ל דהרמב"ם והשו"ע פסקו כר' אילעאי, ועיין במצוה תרח"צ איך שיישב שם כל שיטת הרמב"ם.

והראני ידידי הרב מרדכי עטייה מרגניתא טבא, דכבר עמד בדברי המנ"ח מהר"י באסאן בשו"ת לחמי תודה סימן כ', ואם יש מי שלבו נוקפו אמינא מילתא, ואע"ג דמסתפינא מחבראי מ"מ תורה היא ובאהבתה משגה ובה אהגה, רכ דברי הריב"ש שכתב וגם יש טעם להתיר לפי שהנכרי לא ימנע מעשיית מלאכה בבהמה כיון שיש לו חלק בה וכו', העירני לחשוב דשמא כל שיש לנכרי חלק בבהמה אין הישראל מצווה על שביטתה מדאורייתא, דמצוה זו בלשון יחיד נאמרה "בהמתך", "למען ינוח שורך ומומורך", וממעטינן מיניה שותפות נכרי, והביא דברי רש"י דלרבנן דוקא שותף ישראל חייב דקרויים יחיד, אבל גוי דלא קרוי יחיד מיפטור. ומדוייק מדבריו כמש"כ לעיל ע"ד המנ"ח דרק בשותפות גוי פטור, אך שותף ישראל חייב, דס"ל כמש"כ רש"י דכ"מ שכתוב יחיד לרבנן ממעטינן מיניה שותפות גוי, והכי פסקינן, ודלא כהמנ"ח דס"ל דאף שותפות ישראל מיפטור.

עוד הביא ראייה מהר"י באסאן מדברי הדמשק אליעזר בשותפות גוי וישראל

תוכן השאלה, כי הנה ישנם חברות גדולות המעסיקות נשים חרדיות לרוב שעובדות בביתן, ותפקידן לסדר דברים בחו"ל (כל חברה עם התפקיד והפעולות שירות ומוצרים שלה), וכחלק גדול מעבודתן הן צריכות גם כן להזמין משלוח דברים ממקום למקום, כדי להביא סחורה ומסמכים וכל הנדרש להם (כל חברה בשלה) לעיתים קרובות מאוד. וחברת המשלוח היא חברה שאיננה בעלולת הממשלה בחו"ל, אלא היא חברה פרטית, ומקבלת הזמנות דחופות להוביל חפצי ערך ומסמכים מגורמים פרטיים, ומיד הם שולחים נציגיהם כדי לקחת אותה, ובשעת הזמנה הם מבטיחים בהבטחה מלאה כי החפץ יבוא על מקומו תוך יום עסקי אחד.

בימים כתיקונם החברות עובדות בין ימי שני לחמישי, כך שאין שום שאלה שיתעורר מחמת שילוח אגרות אלו, מאחר ומשלוחי יום חמישי יגיעו ביום שישי, ואין חשש על משלוחים אלו. השאלה מתעוררת בערבי יום טוב, מתי שהיום טוב חל באמצע השבוע, ואז"כ כל משלוח שישלח בערב יום טוב יגיע למעוניו ביו"ט עצמו. ונתעוררתי האם ישנו איסור לשלוח בערב יום טוב מחמת דין זה של אמירה לנכרי.

דנהה אפילו אי ננקוט כדעת המחזה אליהו להקל בשליחת מכתב דחוף מטעמים הנ"ל, יש לכאורה לפקפק בנידו"ד דחלק מדואר רגיל, דהא עיקרי הצדדים להתיר ארבעה הן, א' משום דמרבה בשיעורין מותר בדרבנן, וחלוקת דואר אין בו איסורים דאורייתא, דבר זה לא שייך בנידון דידן שהשולח בא במיוחד לקחת את המשלוח, ומביאו במיוחד למקום הנמען, וא"כ לא שייך בו משום מרבה בשיעורין, דמאחר והזמן במיוחד לעשותו עבורו, הרי מלאכת שליחות המשלוח נקראת על שם ישראל השולחו. ועוד חילוק יש באופן חלוקת המכתבים בדואר מנידו"ד, דאע"פ דדואר רגיל יתכן ואין בה איסורים דאורייתא בחלוקתו, אבל דואר מיוחד מחייב ע"פ רוב שיחתום המקבל (או השליח בנוכחות המקבל) בשעת קליחת המשלוח, ואפילו אי נימא דהיא אדעתא דנפש"י קעביד (משום שאחריות חברת המשלוחים הוא עליי עד שיחתום המקבל על קבלת המשלוח), מ"מ הרי כולם יודעים שא"א שיגיע המשלוח עד לשם בלא שילך במכונית, או בשאר דרכים שמצריכים מלאכות דאורייתא בהילוכו, וא"כ הרי כאילו התנה להדיא שיעשה מלאכות אלו בשבת, וע"ז לא תהיי הא דמרבה בשבילו הדרך, כמש"כ המחזה אליהו בעצמו. ולפי חילוקים אלו גם לא יועיל הא דכתב בשנית להקל כיון שהתנה בערב שבת, דלא מהני אמירה לעכו"ם בערב שבת גם לדעת המנורה הסתורה והשמבות יעקב הנ"ל, אלא רק לענין להרבות בשיעורים בדאורייתא בשבת, אבל הכא הולך במיוחד בשבילו. וגם מש"כ המחזה אליהו להקל משום דהדואר אדעתא דנפש"י קעביד, לא שייך הכא בהיותו עושה במיוחד הזמנה בשבילו. וגם מש"כ בשלישית להקל משום אמירה דאמירה מערב שבת, לא שייך למימר בנידו"ד, מאחר שביארנו שהמשלוח לא יוכל להגיע בזמן בלא שיעע עם מכונית ממקום למקום, דבר המצריך מלאכות דאורייתא ככמה וכמה דברים, וא"כ הרי במלאכות דאורייתא לא התירו השבות יעקב והמהר"ש"ם לעשות ע"י אמירה דאמירה אלא בשעת הדחק ובמקום צורך גדול, שבמקום צורך גדול לא גזרו. ברם זה י"ל דהוא צורך גדול, דאל"כ היה שולח בדואר רגיל. וכן הבאנו לעיל ד"ז בשם השבות יעקב. אך בעיקר הדבר דזה מיקרי אמירה דאמירה, לא ברירא לי אם אפש"ל הכי בנידו"ד דמיירי בחברה פרטית המקבלת אחריות על המשלוח שיעשה ע"י החברה, וא"כ כל החברה יש לדון אם תתוו כחטיבה אחת, וכאשר הזמנתו מתקבלת במשרד הראשי הו"ל כל החברה כשלוחו הישיר של הישראל, או אפשר דסו"ס לא זה האיש השולח מהמשרד הראשי, והמטפל בהזמנתו הוא זה שמביא את המשלוח, וצ"ע.

הרב יהושע גלענדי

אלעד

בענין איסור שביטת בהמתו בשותף גוי

א. ב' טעמים שמביא הריב"ש דליכא שביטת בהמתו בשותף גוי

כתב השו"ע בסיומן רמ"ו סעי' ה': אם ישראל וא"י שותפין בבהמה, מותר לעשות בה א"י מלאכה בשבת ע"י שיתנה עם הא"י בתחילה כשקנו אותה שיטול הא"י בשבת וישראל ביום חול, ואם לא התנו מתחילה אסור אע"פ שהתנו אח"כ וכו'. ומקור דברים אלו מהריב"ש בתשו' סימן קנ"א, והטעם שמותר בהתנו כתב להתיר מב' טעמים. א. שכיון שהתנו בזה מתחילה בשעת לקיחת הבהמות, הרי הוא כאילו הבהמות קנויות לכותי ביום השבת ולישראל כנגדו ביום חול, ואין לכותי חלק בו. וגם יש טעם להתיר, לפי שהכותי לא ימנע מעשות מלאכה בבהמות כיון שיש לו חלק בהם. ואח"כ הוסיף וכשלא התנו משום שביטת בהמתו ליכא, מאחר שיש לכותי חלק בבהמות, ואינו נמנע מעשות בהן מלאכה ע"כ של ישראל ושלא ברצונו. והטעם שכן שבת עדיין יש איסור כשלוקח ריוח יום החול כנגד יום השבת, ושרי ליקח בהבלעה, ולא יאמר לו טול אתה חלקך, אלא שעשו הישראלים איסור מתחילה להשתתף עם הכותי בלא תנאי, והכותי יעשה מלאכה בבהמות על כרחם.

מבואר בדבריו דבהתנו שרי מצד דחשיב כקנוי לגוי בשבת, וגם דכיון דבע"כ עושה הגוי מלאכה ליכא איסור, וטעם ב' יש להתיר אף בלא התנו, אלא שלכתחילה עשו בזה איסור.

והמנ"א והמשנ"ב נחלקו האם השו"ע ס"ל לגמרי כהריב"ש אף בלא התנו, דהמנ"א ס"ק י"ג ס"ל דליכא כלל איסור שביטת בהמתו בשותף גוי, והטעם כיון דהגוי עושה מלאכה בע"כ של הישראל ליכא איסור, אך המשנ"ב ס"ק כ"ד (ועיין היטב בשעה"צ ס"ק כ"ז כ"ח דביאר דבריו) ס"ל דדוקא טעם א' דחשיב כקנוי לגוי ביום השבת ס"ל לשו"ע, אך טעם ב' דבע"כ של הישראל יעשה מלאכה לא ס"ל. ומריש צריך להבין שורש הפלוגתא בזה, דלכאורה טענת הריב"ש צ"ב, דהא אכתי הגוי עובד בחציו של בהמת היהודי, ומאי נפק"מ דעושה זאת בע"כ, הרי בהמתו לא שובתת, ולהלן יבואר שאין כוונתו משום דאנוס.

ובפרט צ"ע דהריב"ש גופא בסעיף ג' כתב: ואם השאילה או השכירה לא"י והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת ועכבה בשבת, יפקירהו בינו לבין עצמו קודם השבת, או יאמר בהמתו קנויה כדי שלא יעבור הישראל באיסורא דאורייתא, ומבואר דהגם שהגוי יעבוד בע"כ, מ"מ הישראל עובר בשביטת בהמתו. וראיתי שעמד בזה הגרש"ז"א במעדני ארץ שביעית, והובא בשולחן שלמה כאן, והביא שאלה זו בשם השאילת דוד. והנה מהרל"ח המובא במג"א ס"ל כהריב"ש רק לענין התנו, אך היכא דלא התנו הגם דמתחילה כתב כדברי הריב"ש, אך מסיק דאין לסמוך על ההיתר כשלא התנו, ופלגי ע"ד הריב"ש. אך הביא דמתשובת הריצב"א נראה דאפילו בהתנו לא מהני, דסוף סוף חלק הישראל עושה מלאכה בשבת, ולכאורה צ"ב דהא כיון דהתנו קנויה הבהמה לגוי ביום השבת, ונמצא א"כ ג' שיטות: הריב"ש מיקל בין התנו ובין לא התנו, הריצב"א מחמיר בכל אופן,

בכ"ד דהיינו שעיקר המצוה הוא שלא יהיה לו חמץ, א"כ כשאין לו אינו מחוייב להביא עצמו למצוה זו.

אולם בשו"ת מהרש"ם (חלק א' סי' ר"ט) כתב דליכא חיוב לחזור אחר מ"ע, והראיה משילוח הקן דחה, דשאני התם שיש לימוד מיוחד בכפל לשון "שלח תשלח", וכדפירש"י שם מדכתיב ב' פעמים, שומע אני לחזור אחר המצוה הזאת עד שתבוא לידו, אבל בשאר מצוות שבהן לא כפלה התורה הציווי, אין חיוב לחזור להכניס את עצמו לחיוב. אלא שכתב דד"ד אינו מוכרח, ד"ל להלימוד המיוחד משילוח הקן הוא שיש חיוב אפילו על ספק מצוה, שהרי אינו בטוח שימצא קן, משא"כ בשאר מצוות שבדואי ימצא אותם אפשר שפיר דחייב לחזור אחריה. וסיים המהרש"ם דיש להביא ראיה מהמדרש (פרשת צו פ"ט אות ג') דאינו חייב להכניס את עצמו לחיוב מצוות, דז"ל: גדול השלום שכל המצוות כתיב בהו כי תראה, כי תפגע, כי יקרא, אם באת מצוה לידך אתה זקוק לעשותה, ואם לאו אי אתה זקוק לעשותה, ברם הכא בקש שלום ורדפהו, בקשהו למקומך ורדפהו למקום אחר, ע"כ. הרי מבואר שאין חיוב לחזור אחר מ"ע, אלא א"כ באת המצוה לידך (שאינו אסור לו להפקיע את עצמו מהמצוה). ולפ"י הכי דהא דביקש מרע"ה ליכנס לא"י כדי לקיים מצוותיה, היינו משום שבלאו הכי היה מהלך במדבר ונוסע ממקום למקום, וביקש ליכנס לא"י לבוא אל המנוחה ולקיים מצוותיה (וכפירושא קמא דתוס' בפסחים דף ק"ג ע"ב), אבל לנסוע מיוחד בשביל לקיים מצוותיה אינו חייב.

היוצא מכל הנ"ל, דבניד"ד נחלקו הראשונים, דלדעת תוס' [בפירושא בתרא] והרא"ש אדם מחוייב להכניס עצמו לחיוב מצוה, ולדעת החזו"א אין זה אלא עבירה קלה שאין מצוות חביבות עלי, ולדעת המק"ח היינו חיוב גמור מה"ת. ולדעת המדרש והתוס' [בפירושא קמא] אינו מחוייב, אלא אם כן אין לו סורת, שאז צריך להכניס עצמו לחובת המצוה.

האם מותר לעשות טעדי שלא יתחייב במצוה

ד. הנה אחר שחלה עליו חובת המצוה אסור לו לעשות טעדי להפטר ממנה, וכמו שאחז"ל מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, ואיתא במכילתא שד"י נילף מדכתיב (שמות ב' יז) ושמרתם את המצוות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים, ר' אשיה אומר אל תהי קורא את המצוות אלא את המצוות, כדרך שאין מחמיצין את המצוות כך אין מחמיצין את המצוות, אלא אם באה לידך עשה אותה מיד (הובא דבריו ברש"י שם). אלא דיל"ע אם קודם שחלה המצוה שרי לעשות טעדי שלא יתחייב במצוה או לא.

ומצינו בכ"מ בש"ס ובראשונים שאסור לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה, דאיתא בקידושין דף ל"ג ע"א יכול יעצום עיניו מקמי דלמטי זמן חיובא, ת"ל תקום ויראת, ופירש"י ש יך לירא מן היוצר היודע מחשבותיך שאתה מבקש תחבולות להפטר ממצוותו, הרי מפורש שאף קודם זמן המצוה אסור לעשות תחבולות, ואיתא עוד בירושלמי חלה פ"ג ה"א (וכ"ה במתני' בחלה פ"ב מ"ג), שאסור לעשות יעיסתו פחות מכשיעור כדי להפקיע ממנו חיוב חלה, וכ"כ הרמב"ם (פ"ו מהלכות ביכורים הט"ז) שאסור לעשות עיסתו קב קב להפקיעה ממצוות חלה, וכ"פ השו"ע יו"ד סוף סי' שכ"ד (ומיירי כשדעתו לאפות ה' רבעים ומחלקן כדי לפטורן, אבל זה ברור שאם בדעתו לאפות רק קב, שלא חיובוהו חז"ל להטריח למצוא עוד, וכ"כ החזו"א ליקוטים לזרעים סי' ג' סק"ו), ובריש בכורות תנן הלוקח עובר חמורו של עכ"ם אע"פ שאינו רשאי וכו', ובטעם שאינו רשאי למכור יעיון בתוס' שם ד"ה מייתי לה לקדושה) משום שמפקיע מקדושת בכורה, וכ"פ הטור ובשו"ע יו"ד סי' שכ"א סעי' כ' וז"ל: שותפות העכ"ם פוט... אלא שאסור להשתתף עמו כדי להפקיע קדושתו, ורק בבכור בהמה טהרה בזה"ז מצוה למכור לגוי ולהפקיע קדושתו, כדי שלא יבואו ליד יד תקלה, כדמבואר בטור ובי"ש שם סעי' ו' (וכן מבואר בתוס' ב"מ דף ק"י א ע"א ד"ה אמר ליה, לענין עשה דביומו תתן שכרו), ועיין עוד ברמב"ם פרק ב' מהלכות בכורות הלכה י"ז: אסור לעשות מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם כדי להפקיע קדושת בכורה, וכן מבואר בש"ך (יו"ד סי' של"ג סק"ח) לגבי מצות ראשית הגז דאין למכור את הצמר לאחר בעודו מחובר כדי לפטור את עצמו מראשית הגז, וכ"כ בשו"ת הרשב"א (חלק א' סי' קל"ז) דאסור להפקיע מצות רציעת עבד עברי לענין זה שאינו רשאי למכור עצמו בכסף לרבו כדי להנצל מרציעה. ואיתא עוד בע"ז דף כ"א ע"א דאסור למכור קרקע בא"י לגוי מב' טעמים, חדא מלאו דלא תחנם (שלא תתן להם חן וחניה), וחדא דקא מפקע לה ממעשר. ויתירה מזו איתא ביבמות דף י"ח ע"א גבי ארבעה אחין, שנים מהן נשואים שתי אחיות, ומתו הנשואין האחיות, הרי אלו חולצות ולא מתייבמות, ומפרש בגמ' דר"מ סבר אין זיקה, ואפילו הכי אסור להם לייבם משום דקסבר "אסור לבטל מצות יבמין", דדילמא אדמייבם חד מיית אידך וקא בטלת מצות יבמין, ומבואר שאסור לעשות טעדי לפטור את עצמו אפילו מספק מצוה, ואפילו קודם שגאע זמן חיוב המצוה ואפילו שאין כוונתו לכן [ואף דר"ג פליג התם שרי לבטל אפילו מצות יבמין ודאית, מ"מ היינו משום דהשתא כשמבטל את מצות יבמין של אחותה מקיים מצות יבום בזאת, אבל גם הוא מודה דכשאין מקיים בביטול שום מצוה דאסור]. וכן איתא בגיטין דף פ"ג ע"א המגרש את אשתו חוץ מפלוני וכו', שואלת הגמ' הרי שהלכה זו ונשאת לאחיו של זה שנאסרה עליו ומת בלא בנים, לא נמצא זה עוקר דבר מן התורה, ומבואר ג"כ דדבר זה אסור ולפיכך זה לא גט. וכ"כ רשב"ם בב"ב דף צ"א ע"א (ד"ה אין יוצאין), שאסור יציאה מא"י לחו"ל הוא משום שמפקיע עצמו מן המצוות (קא שיצא לחו"ל לצורכו ולא בשביל להפקיע עצמו מהמצוות, ולא שייך ביה קרא ויראת מאלקך ואתה מבקש תחבולות ליפטר מהמצוה, אפילו הכי אסור וכמו שאמרו גבי יבום).

אולם מצינו מקומות דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה, דאיתא בכורות דף ל"א ע"א ובפסחים דף ט' ע"א: אמר רב הושעיא מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה, כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר, ופירש"י שאינו מתחייב אלא בראיית פני הבית, הרי מבואר שמוותר להערים ולעשות פעולה כדי שיפטר מלייבש מצוה, וסותר לכת הנ"ל.

ומצאתי בראשונים ליישב בכמה אנפי, הרבה ראשונים כתבו שכל מה שהותר להערים הוא רק לצורך אכילת בהמה (ומטעם שיתבאר בסמוך), אבל לאדם אסור, ואצטט דבריהם, כתב הרמב"ן (ע"ז דף מ"א ע"ב) וז"ל: אבל לאכילת אדם אסור לעשות כן. ובחידושי הר"ן (פסחים שם) כתב וז"ל: שמוותר להערים בכך כדי להאכיל לבהמה, אבל לאכילת אדם אסור לעשות כן. והמאירי (ברכות שם) כתב וז"ל: מרחו והכניסו דרך גגות או שהכניסו דרך הפתח ולא נמרח, אינו חייב מן התורה במעשר וכו', ואסור להערים בכך ר"ל שיעשה כן בכוונה שיאכל מינה ערתי בלא מעשר וכו'. ועיין עוד במאירי (שם דף ל"ה ע"ב) שכתב וז"ל: וכן צריך שראש המעשר ונוסע ממקום למקום, וביקש ליכנס לא"י לבוא אל המנוחה ולקיים מצוותיה (וכפירושא קמא דתוס' בפסחים דף ק"ג ע"ב), אבל לנסוע מיוחד בשביל לקיים מצוותיה אינו חייב.

מעט כדי לפטור מתרו"מ, אבל להאכיל לבהמתו עראי אפילו כמה פעמים לא גזרו, ע"כ. ובטעם החילוק בין אדם לבהמה, ועיין במאירי (ברכות דף ל"א ע"א) שכתב בזה"ל: אבל לענין אכילת בהמה שכל אכילתה חשובה עראי, והואיל ואין דין מעשר לבהמה מן התורה אפילו בתבואה שנזרעה או נקחה לאדם, אלא שכל שתהא נקבעת למעשר, אסורה אף לבהמה מפני גזל השבט וכו', אף הוא רשאי להערים, ע"כ. וביאור דבריו ראיתי בספר "שמיטה כמצוה" שכתב, שכיון שהתורה לא נתנה חיוב מעשר לצורך בהמה אלא לצורך אדם, א"כ כשהוא מכניס את התבואה במוץ שלה לצורך בהמה אינו מפקיע מצות התורה, כיון דלגבי זה לא נתנה התורה מלכתחילה דיני מעשר, ואע"ג דלאחר שנעשה טבל אסור להאכיל לבהמה משום גזל השבט, וא"כ איך לכתחילה מותר להכניס לבהמה להפקיע מן המעשר, מ"מ כיון שבסדר הרגיל הדרך שלבהמה אין מכניסין לבית, וכל שכן שאין מנקין מן המוץ ואינו עושה מירוח, א"כ לעולם אינו בא לידו חיוב מעשר במאכיל לבהמה (וזהו מש"כ שלבהמה כל אכילתה חשובה עראי), ולכך מותר לעשות גם בסדר אחר (דהיינו להכניס לבית) שלא יתחייב, משום שבהכנסה הזאת שהוא מכניס לבהמה אין כאן שום הפקעה, דאין כאן מצוה, ורק במאכיל לאדם דכשעושה כסדר העולם מתחייב במעשר, לכך אם שינה מהסדר כדי ליפטר מן המעשר נמצא שהפקיע מצוה.

ובדרך אחר כתב המהר"ם חלאוה (בפסחים שם), וז"ל: וא"ת חבר זה היאך יערים (להכניסן במוץ) להפקיע מידי מעשר, "ואה אמרין חסידים הראשונים היו מכניסין פירותיהם דרך טרקסומן כדי לחייבן במעשר", ועכשיו מכניסין אותם דרך גגים וקרפיפות כדי לפטורן מן המעשר, אפשר ליתן דהתם בפירות דוגנים, ואם הרי מכניסין דרך גגות וקרפיפות היה מפקינן לגמרי, ואפילו ממרחן נמי לאחר כך כדאמרן, אבל הכא במוץ דאכתי לא אדגן, דאכתי מצי לאייתיינהו ליה [לידן] חיוב מדגן וממרח ואין כאן הפקעה, אלא השתא חייש לבני ביתו דילמא אתו בה לידי "תקלה", ומכניסה במוץ לשעה ושפיר קא עביד, והיינו נמי דלא אמר הכי דאפשר דעייל לה דרך גגות וקרפיפות, עכ"ל. וכוונתו דהכנסה במוץ לא הוי הפקעה כיון שעדיין יכול להתחייב במעשר, דשיתו שאם אחר שהכניסו במוץ יעשה גמר מלאכה יתחייב במעשר, ולכך לא חשיב דבר זה להפקעה במה שדוחה את החיוב לזמן מועט עד שיוציא את המוץ וימרח, אלא דעדין לאו שפיר לדחות את החיוב, שהרי ממידת חסידות צריך אדם להכניס עצמו במצוה (כמו שנתבאר באות ג'), וכל שכן שלא לדחות, וע"ז כתב שכיון שיש חשש קטן של תקלה (וכלשונו "דילמא" אתו בה לידי תקלה), אז אף שאין בזה היתר להפקיע מהמצוות. מ"מ ליכא ביה ריעותא בדחיה בזה שאין מחייב את עצמו מעתה.

אולם עדיין יקשה מגמ' בברכות דף ל"ה ע"ב: אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן משום רבי יהודה בר' אלעאי, בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסומן כדי לחייבן במעשר, דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצרות דרך קרפיפות כדי לפטורן מן המעשר. וירושלמי (מעשרות פ"ג ה"א) מפרש דדורות האחרונים היינו ר"א או יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר בריש דברינו), וא"כ איך שייך לומר על אמוראים שעשו טעדי ליפטר מהמצוות. וד"ז קשה לכל הראשונים שהרי כאן הכניס לצורך אכילת אדם, וכן שכאן הכניס לבית דוגנים ששוב לא יוכל לחייבם במעשר. ובאמת בדברי מהר"ם חלאוה מבואר שדורות האחרונים שלא כדין עביד, אולם בירושלמי מבואר דדורות האחרונים היינו ר"א ור' יוסי בר' יהודה. הרי מבואר דשרי לעשות טעדי כדי ליפטר מהמצוה. ואף אם נאמר שאין אסור להפקיע מהמצוות, מ"מ ממידת חסידות להביא עצמו לידו חיוב מצוה (ומענשנין עליה בעידן דריתחא, כמו שנתבאר ברי

ואיך יתכן שהוא יושב ברשות היחיד שלו ואתה חושש לו משום מהלך של פריסאות, וצ"ב דאם הסברא משום שאין זה מעשה דידיה, ובענין שיהא מלאכה ע"י מעשה דידיה, א"כ מה מדגיש הרמב"ן שהספינה היא רשות היחיד, וכמו שמוכיח הרמב"ן מגמ' בהזרקה, והלא מ"מ הרי אינו מעשה דידיה, ומה שייך לזה שהוא יושב בתוך רשות היחיד, ומשמע ברמב"ן דדוקא משום הכי מוכן הסברא דאין הליכתו הילוך, ואינו נחשב שיצא ממקומו, כיון שהוא יושב ברשות היחיד שלו, ואין הסברא משום שאין כאן מעשה מלאכה.

ומתבאר בדברי הרמב"ן דמה דבעינן הילוך אינו משום דבעינן מעשה דידיה כשאר מלאכות, אלא הוא הלכה דוקא בתחומין, דאינו נחשב יציאה מן תחומו אלא כשהלך ברגליו לצאת ממקומו, והביאור דאסור תחומין לדעת הרמב"ן היא עצם מעשה ההליכה של אלפיים אמה וי"ב מיל, ולא שנקודת היציאה מהתחום היא האיסור, וכמו שמבואר בהמשך דברי הרמב"ן כדלקמן, נמצא דמהות האיסור הוא מה שהאדם מעתיק את מקום שבייתו וקביעותו בשבת, וכלשון הרמב"ם במנין המצוות הקצר [בתחילת היד החזקה - ל"ת שכ"א] שלא להלך חוץ לתחום מדינה כהולכי דרכים, והיינו דההליכה עצמה שהיא להעתיק דירתו בשבת היא עצם האיסור, וממילא כל שאין כאן הליכה כהולכי דרכים אין כאן את מהות האיסור שהיא לילך כהולכי דרכים, וא"כ מתבאר דיסוד סברת הרמב"ן אינה משום שאין כאן מעשה מלאכה דידיה, אלא שבע"כ אין כאן את מהות האיסור תחומין שהיא הליכת הולכי דרכים, ולכן הוסיף הרמב"ן הסברא דהוא יושב בספינה שהוא רשות היחיד, ואתה חושש לו משום מהלך של פריסאות, והוא דכיון שאין כאן הילוך, ולא שייך להגדיר אדם שנשאר יושב ברשות היחיד שלו, שהולך ומעתיק דירתו, ממילא לא שייך בזה איסור תחומין, שמהותו היא הליכת הולכי דרכים ממקום למקום להעתיק דירתו בשבת.

דברי הרמב"ם בתשובה דאין איסור דאורייתא נכסיעה בספינה בנהרות

ובדעת הרמב"ם מתבאר שיהא אחרת בזה בתשובות הרמב"ם [קובץ תשובות הרמב"ם מהדורת לפסיא תשובה קנ"ז, וביתר ביאור בתשובה קנ"ו]. במה שהשיב לחכמי בבל אם מותר ליסע בנהרות בספינה מחוץ לתחום בשבת, וחדש הרמב"ם דאף דדעתו דהליכת י"ב מיל היא מן התורה, והליכת אלפיים אמה היא מדרבנן, אך כל זה דוקא במהלך ביבשה ברשות הרבים, אבל המהלך בכרמלית אינו אסור מדאורייתא אלא מדרבנן, וכמו דמעביד ארבע אמות בכרמלית אינו מדאורייתא, ה"נ באיסור תחומין. ועוד כתב דהמהלך ע"ג מים לא דמי לדגלי מדבר, וממילא לא יהא איסורו דאורייתא אלא מדרבנן, וממילא כיון שמספקין בגמ' אם יש תחומין למעלה מעשרה ולא איפסטא, הוא ספיקא בדברנן ולקולא. ולכן מותר ליסע בספינה בנהרות אפילו י"ב מיל כיון שאין בזה איסור תחומין, אלא דמ"מ סובר הרמב"ם דיש איסור ליסע בימים המלוחים משום עונג שבת, וכדעת הר"ף, אבל בנהרות דאין בהם חשש זה מותר כשהספינה למעלה מעשרה, דהוי ספיקא דרבנן ולקולא.

וז"ל הרמב"ם שם: איך יתכן להיות תחומין דאורייתא על פני מים שלא תדרוך בו כף רגל והוא כרמלית, והם הנהרות כלם, והמים בין היו מועטים בין היו רבים הם כרמלית, והטלטול בהם אפילו באלף מיל אמנם הוא אסור מדרבנן, וכל שכן שזה לא יעלה בדעת רב ריב דחד יומא שהיה בהליכה במים איסור תחומין דאורייתא ממחנה ישראל שהוא רשות הרבים, והלא ידוע שאיסור הטלטול שיש בו חיוב סקילה אמרו בו המעביד ארבע אמות ברה"ר מקורה פטור, לפי שאינו דומה לדגלי מדבר, כן בלי ספק המהלך י"ב מיל על פני המים הטלולים פטור לפי שאינו דומה למחנה ישראל, וכבר ביארנו מה שחייב בזה מן הגנות שהיה המעביד על פני המים אסור מדרבנן, והמהלך לוקה מן התורה, ובורא עולם עד עלינו שמעולם לא חשבו שיתעלם זה מעיני תלמיד חכם שיהיה צריך להארץ בו זה האורך הגדול וכו', עכ"ל. ועיי"ש שהרחיב בתשובתו דודאי בעיקר דין תחומין יש דין דאורייתא בהילוך י"ב מיל, אך כל זה דוקא ביבשה ולא במים.

אם היתיר נכסיעה משום דכרמלית אין איסור תחומין מדאורייתא, או דהוא סברא דוקא במנין דלא דמי לדגלי מדבר

ובשולחן ערוך (סי' ת"ד ס"א) פסק כהרמב"ם דאף שיש ספק אם יש תחומין למעלה מעשרה, מ"מ בימים ובהנחות דאין בהם איסור תחומין דאורייתא לדברי הכל לפי שאינם דומים לדגלי מדבר אזלינן לקולא, וכתב שם הגרעק"א בשם המגיד משנה דהוא הדין דאין בכרמלית ביבשה איסור מן התורה ולא רק במים, וסיים הגרעק"א דלפ"ז לדידן דלית לנו רה"ר אלא כרמלית, אין לנו עכשיו בכל תחומין דאורייתא.

ולכאורה דברי הגרעק"א ב'שם המ"מ מתבארים בדברי הרמב"ם, שכתב להקל בנהרות מדברי טעמי, ובתחילה כתב דהמהלך בכרמלית ד"א אינו לוקה, וה"נ בתחומין לא יעבור מדאורייתא, ולכאורה הוא טעם בין במים בין ביבשה דהסברא היא מצד כרמלית. ועוד כתב סברא נוספת, דהמהלך במים לא דמי למחנה ישראל, וזהו סברא דוקא במים.

אמנם הביאור הלכה (שם ד"ה והואיל) פסק שם דלא כהגרעק"א, וכתב דמסתימת דברי השו"ע מבואר דכל ההיתר הוא דוקא במים מצד הסברא, דלא דמי לדגלי מדבר, אבל בכרמלית ביבשה אין להקל בזה. ומשמע דגם הביאה"ל מפרש פדות דעת הרמב"ם דיש סברא להקל אפילו ביבשה, דמ"מ הוי כרמלית, וכמו דהמהלך ד' אמות אינו דאורייתא בכרמלית ה"נ באיסור תחומין, אלא דס"ל דלהלכה אין להקל בזה אלא במים ולא ביבשה, עיי"ש. ועצם סברת הרמב"ם ללמוד איסור תחומין ממעביד ד' אמות צ"ב, דלכאור איסור תחומין הוא היציאה חוץ למקומו, ומה שייך לאיסור העברת חפץ ד"א ברה"ר, וצ"ב הסברא דכרמלית לא יהיה איסור תורה בתחומין כמו במעביד ד"א, והרי הכא מ"מ יצא ממקומו.

ובחידושי המאירי [עירובין לו] הקשה ע"ד הרמב"ם וז"ל: אלא שבתשובות שאלה כתבו שאף צ"ב מיל אינה מה"ת אלא במהלך ברה"ר כמחנה ישראל, וזה תימה שכל שיצא מחוץ לתחום מה לי אם יצא דרך רה"ר או דרך כרמלית או רה"י, כל שיצא חוץ מעיבורה של עיר, ואדרבה מחנה ישראל רה"י היה קרוי, ומחנה לויה רה"ר, כמו שהתבאר במ"ס שבת, עכ"ל. ומתבאר קושיותו דבאיסור תחומין שכל עניינה היציאה חוץ למקומו, אין מוכן נפקותא אם יציאתו היתה דרך הילוך ברה"ר או בכרמלית.

בדברי הרמב"ם מתבאר דאיסור תחומין הוא בעצם מעשה ההליכה

הוגרש"ז ברודא זצ"ל בהנהגתו למאירי כתב לבאר דקושיית המאירי היא משום שנקט דיסוד איסור תחומין הוא עצם היציאה מן התחום, וממילא אין נפקותא בהליכתו כדי לצאת, והרי מ"מ נמצא הוא כעת מחוץ לתחומן, אמנם

בדברי הרמב"ם מתבאר דנקט שאין זה הגדר, אלא האיסור הוא בעצם מעשה ההליכה, וכל הליכת י"ב מיל הם בכלל האיסור, ולכן דוקא כשההלך ברה"ר יש איסור במה שמהלך ומוציא את עצמו מתחומו, אבל בכרמלית אין איסור מן התורה.

וזהו הביאור במש"כ הרמב"ם לדמות לאיסור העברת ארבע אמות ברה"ר, דהרמב"ם נקט דיסוד האיסור מה שהאדם מוציא את עצמו מן התחום, ועצם ההליכה היא האיסור, וכמו במעביד ארבע אמות דכל ה"ד אמות הם בכלל האיסור, וכמבואר דאם שגג במקצת ההעברה לא יתייב [וביותר מבואר בגר"ח (כתבים אות ק"א) דאיסור העברה ד"א הוא בעצם מעשה ההעברה, ולא העקירה וההנחה]. וכונת הרמב"ם דה"נ באיסור תחומין עצם המעשה הוא האיסור, ומעשה ההליכה של י"ב מיל הם האיסור. וכן מבואר בדברי הרמב"ן (עירובין מ"ג) לדמות איסור תחומין לאיסור העברה ד"א, והוכיח מזה דגם בתחומין בעינין שכל ההליכה תהיה באיסור, ואם הלך מקצת בהיתר לא יתייב עד שילך כל שיעור ההליכה באיסור [וראה לקמן שהובאו דברי הרמב"ן הנ"ל]. ובדברי הרמב"ם מתבאר דאף אם ילך מקצת מה"ב מיל בכרמלית כבר לא יעבור מה"ת, וכמו במעביד ד"א שאינו לוקה כשהלך בכרמלית ואפילו מקצת ה"ד"א. וה"נ בתחומין כיון דגדר האיסור הוא במעשה ההליכה של י"ב מיל, ומתאימים הדברים גם עם מה שהבאנו מלשון הרמב"ם במנין הקצר שהאיסור הוא להלך כהולכי דרכים, וממילא מבואר דהאיסור הוא עצם מעשה ההליכה ולא היציאה.

בתוס' ישנים ביומא מתבאר לכאורה דהאיסור בעצם היציאה מהתחום ולא בהליכה

אמנם מדברי תוס' ישנים ביומא (ס"ו) הוכיח דמתבאר דהאיסור הוא על נקודת היציאה ולא במעשה ההליכה, דאיתא התם במשנה לגבי האיש ההולך עם השעיר לעזאזל, דעשר סוכות היו עושים בדרך מירושלים ועד הצוק, ומסוכה אחרונה עד לצוק היה ב' מילין, ואף שמסוכה לסוכה היו מלוין אותו יושבי הסוכה, מ"מ מסוכה אחרונה לא היו מלוין אלא מיל ורואים מרוחק את מעשיו, ואח"כ היה האיש המשלח חוזר לסוכה אחרונה עד שתחשך, והקשו אמאי חוזר לסוכה והרי איכא איסור תחומין, וכתבו תוס' ישנים וז"ל: ואומר רבי אפילו למ"ד תחומין דאורייתא, כיון שלא היתה שם שבייתו קבועה עוד מתחילת היום, אם חוזר לו אין כאן איסור תחומין, ורבנן נמי לא גזרו בכה"ג, עכ"ל. והעמודי אור מפרש דיסוד דברי התו"י הוא דכיון דכבר נתרחק ויצא מתחומו, שוב אין איסור מה"ת בכה"ג, ומבואר דנקט דיסוד האיסור הוא היציאה, וממילא לאחר שיצא שוב ליכא איסור מדאורייתא. אמנם במנחת חינוך (מ"כ"ד) פירש בע"א, דמה"ת אין איסור לחזור למקומו הקודם, ודוקא להתרחק ממקומו יש איסור מה"ת, ולפ"ז א"י"ז סותר לרמב"ם.

יסוד הרמב"ן שאם חלק מהליכת האלפיים אמה היה בהיתר אינו עובר משום תחומין מה"ת

ויסוד זה דאיסור תחומין הוא בעצם מעשה ההליכה, מתבאר בדברי הרמב"ן לגבי הבאים בספינה בשבת, שהתיר הרמב"ן להם לצאת מהספינה ולילך אלפיים אמה, ובתחילת הדברים שהובאו לעיל ביאר דבעצם ההילוך בספינה ליכא איסור כיון שהספינה מהלכת, ואין זה קרוי "אל יצא איש ממקומו", וממילא כתב עוד דכל שהליכתו היתה בהיתר יש לו לילך עוד אלפיים אמה, כיון שעדיין לא הלך אלפיים באיסור, וז"ל שם: וא"ת כיון שיש לחוש דיילמא קנה שבייתו בין המששות במקומו בים, דיש תחומין למעלה מעשרה, והרי יוצא לו מחוץ לתחום ג' פרסאות, אסור הוא מה"ת לצאת ברגליו חוץ לד"א, לאו מילתא היא, דג' פרסאות בהילוך של תורה כד' אמות של העברה ברשות הרבים, כל שמעביד מתחילת ארבע לסוף ד' באיסור חייב, וכל שמהלך ג' פרסאות באיסור היה לוקה, ובשאלה הלך אין ביציאתו חוץ לתחום איסור, אין בהילוכו משום חיוב תורה עד שיהלך משם י"ב מיל, ורבנן הוא דגזרו שלא לצאת אפילו אמה אחת, עכ"ל הרמב"ן. ומבואר בדבריו דיסוד איסור תחומין הוא בעצם מעשה ההליכה, וכמו במעביד ד"א ברה"ר דדוקא כשכל ההליכה באיסור אז הוא מתחייב, ה"נ בתחומין בעינין הליכת י"ב מיל באיסור.

ובהמשך הוכיח כן הרמב"ן מהא דהתירו לעדי קידוש החודש לילך כאנשי העיר, ויש להם אלפיים אמה לכל רוח, וז"ל: וגדולה מזו אמרו בראשונה לא היו זזין משם כל היום כולו, התקין רבן גמליאל הזקן שיהו מהלכין אלפיים אמה לכל רוח, ולא אלו בלבד אלא אף חכמה הבאה לילד והבא להציל מן הגייס ומן הנחר וכן המפלות הרי אלו כאנשי העיר, ויש להם אלפיים אמה לכל רוח, והרי העדים הללו הלכו שלש פרסאות עד מקום הועד, שעל מהלך יום לילה ויום אחד מחללי את השבת, ואם היוצא חוץ למקום שבייתו שלש פרסאות על כל פסיעה ופסיעה הוא עובר מה"ת משום אל יצא איש ממקומו, אלו כיון שנעשית מצותן היאך ר"ג מתייר להם אלפיים אמה, והלא עוברין הם מה"ת בכל יותר מד"א, שהרי כבר הלכו ג' פרסאות חוץ למקום שבייתה שלהם, ומכאן ואילך בה' אמות אני קורא בהן אל יצא איש ממקומו, וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מה"ת אלא בשוא"ת וכו', ושעמו מינה אין לוקין על התחומין דבר תורה, אלא במהלך ג' פרסאות באיסורי תחומין לדברי האומר כן, או במהלך אלפיים אמה באיסור תחומין לרע"ק, הא אילו הלך בהיתר כל היום, אעפ"י שיצא לו לכמה תחומין אינו חייב עד שילך מאותו מקום כשיעור תחומי שבת, וכל שכן היושב בספינה אינו הליכת הספינה בהיתר מתחשבת לו מה"ת, ואין חיובו אלא הלך ממקום שיצא לשם בשיעור תחומין, עכ"ל. אמנם כל יסוד הרמב"ן דכל שאין כל ההליכה באיסור אינו עובר משום תחומין היינו מן התורה, אבל מדרבנן אסור לצאת מד' אמותיו כיון שהוא חוץ לתחום, כמבואר במשנה בעירובין ר"פ מי שהוציא, אלא דכונת הרמב"ן דכיון דבכה"ג אין איסור דאורייתא, שהרי לא היתה הליכה שכולה באיסור, ממילא יש להקל כשהספינה נוסעת למעלה מעשרה, וכן התירו האיסור דרבנן לגבי קידוש החודש משום מצוה.

יש לעיין בביאור דברי הרמב"ן

והנה מהרש"ט בדברי הרמב"ן היה משמע דאיסור תחומין הוא עצם ההליכה בלא שייכות למקום, ולכן החיוב הוא דוקא על הליכת אלפיים אמה באיסור, אמנם זה אינו ניתן להיאמר כלל כמו שהקשו מכמה וכמה דוכתי, דכל ענין התחומין תלוי במקום ושבייתה, והרי הרמב"ן (עירובין י"ז) כתב דהמושג עירוב תחומין מועיל מן התורה, והטעם דמהני או מהלכה למשה מסיני, או דהוא סברא "כיון שדעתו בכאן ואמר תהא שבייתו במקום פלוני, ושואו ביתו, ומשמך אני קורא אל יצא איש ממקומו", ומבואר דהאיסור תלוי ועומד היכן מקומו ולא הליכה גרידא, והרי בתוך העיר ובתוך התחום יכול לילך כמה וכמה מילין, ואף יכול לסובב את העיר בלא גבול, ואף שהרי מהלך יותר מאלפיים חוץ לעיר, מ"מ

אין איסור כיון שהוא תוך התחום. וגם חזינן דדין תחומין נקבע לפי צורת ריבוע העיר, ותלוי לפי צורת העיר, ובמשנה ר"פ מי שהוציא, ובבבבב דדיר וסרה מהלך את כולה, ואף דהמשנה איירי לרע"ק דס"ל תחומין דאורייתא, וע"כ שאינו תלוי בהליכה גרידא אלא במקום, ובאור שמח הקשה דהרי לרמב"ן מבואר דמותרים עדי קידוה"ח לילך עוד אלפיים כיון שלא הלכו באיסור, והרי אם היה תחומם מובלע בתחום זה הדין הוא הדולכים בכל תחום המובלע בזה, וקשה דהרי לרמב"ן יסוד האיסור הוא הליכת אלפיים באיסור, א"כ איך הולכים כאן ד' אלפיים אמה.

ובקהילות יעקב (עירובין סימן ט"ו) ביאר דאף שיסוד האיסור הוא הליכה ברגליו כמבואר ברמב"ן, מ"מ אין האיסור אלא הילוך חוץ למקומו, אבל בתוך מקומו אין כל איסור, ולכן בתוך העיר או תוך התחום, ואפי' בתחום המובלע מותרים לילך, שאז אין זה הליכה חוץ למקומו.

והביאור י"ל דרך הליכה חוץ למקומו היא הליכה האסורה, וכמש"כ הרמב"ם במנין הקצר דהאיסור הוא הליכה "כהולכי דרכים", וממילא כל שהולך בתוך מה שנקרא מקומו אין זה הליכת הולכי דרכים, דהרי הוא הולך במקומו. ובאמת אם היינו מפרשים דעצם ההליכה ברגליו היא האיסור, א"כ יוצא דהמקום הוא רק היתר, דאף שאסור לילך מ"מ במה שנקרא מקום ליכא איסורא, אך זה אינו מוכן, דמקום יהיה היתר לאיסור הליכה, אלא הביאור הוא דכל מהות האיסור הוא הליכה חוץ למקומו, שזהו הליכת הולכי דרכים, דהיינו הליכה להעתיק מקומו למקום אחר.

אמנם בכל זה אכתי הקשה החזו"ן איש (או"ח סי' ק"ב סק"ב) מהא דמבואר בגמ' בעירובין (ע"ה): דמתבן העומד בין שתי תחומין, אסור מדאורייתא לטול את התבן שבתחום חבירו להכניס לתחומו משום שביית כלים, ואף שאין כאן הליכת אלפיים אמה, ועוד הקשו מהמבואר במי דנמצא בבין השמשות בסוף התחום, דמיד נשיצא מן התחום עובר מדאורייתא על איסור תחומין, והרי לדברי הרמב"ן בעינין הליכת אלפיים, והכא הרי לא הלך. וכע"ז הקשו מהא דהניח עירוב לצד אחד, דמותר לילך ד' אלפיים לאותו צד, אך לצד השני אסור לילך כלום [ומבואר דהוא מדאורייתא, כמבואר בגמ' (ל"ג) דדין חמר גמל הוא דין דאורייתא], והרי לרמב"ן כל שלא הלך אלפיים לא עבר מן התורה.

ועוד הקשו לדברי הרמב"ן א"כ בעדי קידוש החודש שהלכו אלף ותשע מאות אמה עד הב"ד, ולא הוצרכו לילך אלפיים, וכי יהא מותר להם לצאת אח"כ מן התחום, כיון שאין כאן הליכת אלפיים באיסור, דמה שהלכו עד הב"ד היה בהיתר, וכמש"כ הרמב"ן כשהלכו העדים כמה מילין שיש להם עוד אלפיים, שהרי עד עתה לא הלכו באיסור.

יסוד החזו"א דדברי הרמב"ן נאמרו רק למי שעומד חוץ לתחום, אבל כשהוא בתוך התחום ודאי אסור לו לצאת מה"ת

וייסד החזו"ן איש דודאי אף לדברי הרמב"ן יש איסור מה"ת בנקודת היציאה, וכל דברי הרמב"ן איירי רק לאחר שכבר נמצא חוץ לתחום, דכעת אין עליו איסור מה"ת לצאת עוד, שהרי כבר יצא, אלא אם ילך כעת הליכה ברגליו של הליכת אלפיים באיסור, אמנם כל זמן שלא יצא עדיין מתחומו בודאי הרי הוא עומד באיסור שלא לצאת ממקומו, ומה"ט אם עומד בבית"ש סמוך לתחום בודאי אסור לצאת מן התחום, ועובר אף שלא הלך בזה אלפיים אמה, דעצם היציאה היא האיסור, וה"נ כשהלכו לב"ד פחות מאלפיים ועדיין הם בתוך התחום, בודאי אסורים לצאת מן התחום, דהיציאה עצמה היא האסורה, וכל דברי הרמב"ן הם באופן שכבר אין בתוך התחום וכבר יצאו, ולכך ליכא איסורא דאורייתא אלא בהליכת אלפיים באיסור.

ובפשטות הביאור בחזו"א דיש כאן שני הלכות בדין תחומין, דיש הלכה של יציאה מהתחום, וזה למי שעומד במקום שבייתו, ואז באמת הגדר הוא איסור יציאה מהתחום, אמנם מי שכבר יצא מהתחום וכבר לא שייך בו איסור יציאה, שהרי כבר יצא מתחומו, מ"מ יש איסור הליכת אלפיים אמה, ובהו גדר הדין הוא בעצם מעשה ההליכה, וכמש"כ הרמב"ן דבעינן שתייה הליכת אלפיים באיסור. אמנם אף שהאיסור הוא במעשה ההליכה, מ"מ ודאי דאיסור זה שייך דוקא בהליכה חוץ למקומו, אבל בתוך מקום שבייתו לא שייך איסור ההליכה וכמש"נ.

אמנם זהו דבר רחוק לומר דיש בתחומין שני הלכות שאין להם שייכות, וכאן האיסור הוא יציאה וכאן האיסור הוא מעשה ההליכה, ובפרט דיוצא לפ"ז דהמושג תחום אלפיים אמה יש לו שני משמעויות בדין תחומין, דבאיסור הליכה מבואר דאלפיים הוא שיעור הליכה האסורה, ובדין יציאה מהתחום השיעור אלפיים קובע מהו התחום שבו קנה שבייתה, ואז אסור לצאת אפילו פסיעה מתחום זה, וצ"ב מה השייכות בין ענינים אלו דחזינן דשיעור אלפיים קובע שיעור המקום והתחום, ומאידך גם שיעור אלפיים הוא שיעור ההליכה האסורה למי שנמצא חוץ לתחום.

ביאור דברי הרמב"ן דעצם הליכתו שיעור מקום נחשב יציאה ממקומו

ולכן נראה בכונת החזו"א דבדואי שני האיסורים הם ענין אחד, והוא ענין היציאה מהתחום, דהרי ילפינן לתירווייהו מקרא ד"אל יצא איש ממקומו", אלא דכל שנמצא עדיין בתוך התחום ודאי באמה אחת שיצא כבר עובר על איסור יציאה, דאז מוגדר שפיר ביציאה כל זהו שכבר יצא מתחומו, כיון שהתחום קבוע במקומו, אמנם דברי הרמב"ן איירי במי שנמצא חוץ לתחום, והכא לא שייך יציאה באמה אחת שיצא. כיון שכבר יצא ועומד הוא, ובמקומו כאן אין זה תחומו ולא נחשב יוצא מתחומו. וכאן נאמר מושג חדש של יציאה, והיא הליכת שיעור תחום שלם, דכיון שבשיעור אלפיים יש שיעור מקום ותחום, הרי כשההלך כל שיעור זה נחשב כיוצא מהמקום, דהליכת שיעור מקום שלם גם זה נחשב יציאה ממקומו, ולכן כל שהוא עומד בתוך תחומו דאז ודאי מוגדר מקומו במקום שבייתו, ממילא כבר נחשב יציאה בפסיעה אחת שיצא ממקומו, אך כשנמצא חוץ למקום שבייתו אינו חשוב יציאה מהמקום אלא במהלך שיעור מקום שלם שזהו האיסור באיסור או י"ב מיל, ובהו חידוש הרמב"ם דדוקא כשהלך כל שיעור האלפיים באיסור שייך האיסור שיוצא ממקומו ע"י שמהלך אלפיים אמה.

ונמצא דהכל דין אחד הוא, דיסודו ענין יציאה ממקומו כלשינא דקרא "אל יצא איש ממקומו", אלא דמתקיים ענין זה בשני אופנים, ואם נמצא בתחומו הרי בפסיעה אחת מחוץ לתחומו יצא ממקומו, אבל כשעומד חוץ למקומו נחשב יציאה מהמקום דוקא כשההלך שיעור מקום שלם, דבלא זה לא יצא ממקומו כיון שאין שבייתו כאן ואינו מוגדר מקומו.

לפ"ז מתבאר הדמיון לדין העברת ארבע אמות ברה"ר

והנה הרמב"ן למד ענין זה דבעינן שכל מעשה ההליכה הוא המחייב, מדין העברת

לחלק בין עושה מעשה קנין בלא דעת, שאז אין המעשה חשיב כלום וכמתקס בעלמא הוא, לבין קנין חצר שקונה בלא מעשה האדם, וזה מהני אפי' בלא דעת ובדעת השו"ע י"ל דס"ל כהתוס' בב"ב נד. (ד"ה אדעתא) שכתבו שחצרו קונה שלא מדעתו דוקא כשאינו יודע שנמצאת בחצרו, אבל בידוע שהיא בחצרו גרע טפי, עיי"ש, ולפי"ז כאן שהגוי יודע מן הבהמה ואינו מתכוין לקנות, גרע טפי ולא קנה, ועיין לפני"ז בחו"מ סי' ערה"ס סי"א. ואפשר ליישב בעוד כמה פנים וסברות, ואכמ"ל.

ומה שהבהמה חוזרת לרשות הישראל, עיין בב"י הכא (ד"ה ומ"ש בשם) שכתב וז"ל: וכי נפיק שבתא ה"ל כאילו חזר וזכה בה, שלא הפקירה אלא לשבת לבד, ע"כ (ועיין מ"ב ס"ק י"ח ושעה"צ שם). ומבואר שההפקר הוא רק לשבת, ואז הוא הפקר גמור ויכולים הכל לזכות בה, אלא שאחר השבת נתבטל ההפקר וחוזרה הבהמה ממילא לרשות הישראל בלא קנין, ועיין.

בסתירת השו"ע בהפקר דאורייתא

ומה שפסק השו"ע הכא דבינו לבין עצמו הוא הפקר דאורייתא, וכשיטת הרא"ש (נדרים פ"ד סימן י"א), ואילו בחו"מ סי' רע"ג ס"ז מבואר דפסק כהרמב"ם (פ"ב מענינים ה"ז) דמן התורה צריך שפיסקר בפני אחד, עיין במחנ"א (הלכות זכיה מהפקר סימן א') וכן במחצה"ש כאן (ס"ק ט) שכתבו שכיון שאיכא כאן איסור דאורייתא דשביבת בהמתו, אי"כ מפקיר בלב שלם, ומה דבעי בפני אחד מדאורייתא, הוא בדבר שסתמו אינו הפקר, אבל בדבר שסתמו הפקר כי הכא אנו סהדי שהפקיר, ולא צריך שפיסקר בפני אחד, עיי"ש. ומצינו כיצ"ב בתוס' ב"מ ל: (ד"ה אפקרה) שכתבו, שמה שמבואר ב"ש"ש שלב"ש שרי להשתמש בגיגית נר קדירה, אע"פ ש"ל שביתת כלים מדאורייתא הוא מפני שהם מפקירים, וקשה והא אין התם שלשה, וכתבו התוס' וז"ל: התם אנו סהדי במפקיר להו לבנו, שלא יעשה איסור שביתת כלים, ע"כ. וזה מבואר לכאורה כהמחנ"א והמחצה"ש. ואפשר דהסברא בזה הוא דמה שבעינן בפני אחד להרמב"ם, זה מפני שבאלו זה ליכא גמירות דעת שמפקיר, אבל הכא שבאלו זה איכא גמירות דעת שמפקיר כדי שלא יעבור איסור דאורייתא. והוא הפקר גם בינו לבין עצמו.

אולם ראה בב"י חו"מ סי' רע"ג ס"ז שהוקשה לו דמאי נפ"מ בדברי הרא"ש שמן התורה מהני הפקר גם בינו לבין עצמו, הא מ"מ מדרבנן בעי שלשה. וכתב הב"י דנפ"מ למי שהשאל בהמתו לגוי ולא החזיר לו קודם השבת, שסגי בזה שפיסקר בינו לבין עצמו עיי"ש. ומבואר מזה שרק הרא"ש מהני הפקר זה, ומשמע שלהרמב"ם לא מהני שפיסקר בינו לבין עצמו, ואף בגוונא שאם לא יפקיר יעבור על איסור דאורייתא. וכן העיר המחנ"א שם שמהב"י נראה דלא אמרינן אנו סהדי להרמב"ם (אלא שהוא ס"ל כן).

וכן בב"י הכא (ד"ה נראה) כתב אליבא דהסמ"ק שיכול להשכיר לכתחילה גם ליום השבת, ע"י שישיכיר השבת בהבלעה ויפקירה קודם השבת, וכתב הב"י שזה אפשר אפי' במפקיר בינו לבין עצמו, "דאפי' מפקירה בינו לבין עצמו הוא הפקר מדאורייתא, ולא הצרכיכו שלשה אלא מדרבנן, כדי שיהיה אחד זוכה ושניים מעידים וכו', ולכן צריך שיפרש שאינו מפקיר אלא ביום השבת". ומבואר שכל ההיתר להפקיר בינו לבין עצמו הוא מפני שזה מהני מן התורה, והינו כשיטת הרא"ש, ומבואר אי"כ דלהרמב"ם שבינו לבין עצמו ליכא הפקר, אי"כ אי"כ שפיסקר כן אפי' שאנו סהדי שרוצה בהפקר.

אמנם במחצה"ש ס"ק ט' למד מלשון זו של הב"י שגם להרמב"ם אמרינן אנו סהדי שהפקיר עיי"ש, אלא שמדקדוק לשון הב"י מבואר שדוחק לפרש כן וכנז'': וכן מבואר עוד בב"י הכא (ד"ה וכתב) שהביא מש"כ הרא"ש בפי' לנדרים (מה) שאף במפקיר בינו לבין עצמו מהני מדאורייתא, ורק משו"ה אם לא החזירה לו הגוי קודם שבת יכול להפקיר בינו לבין עצמו, עיי"ש. ואי"כ הביא הב"י דברי הרא"ש בנדרים פ"ד סי' י"א, שנראה מדבריו שמן התורה צריך להפקיר בפני אחד, ואי"כ הביא דברי הריב"ש שהעתיקם בשו"ע, שאם לא החזירה הגוי טוב שפיסקרה בינו לבין עצמו עיי"ש, ונראה מסדר הדברים שבא להכריע כהרא"ש בפירושו לנדרים, כי כן כתב הריב"ש. ומבואר אי"כ שכל היתר זה הוא לדעת הרא"ש, והרא"ש כתב בהדיא שזה מהני מפני שיטתו בעלמא שמן התורה מהני הפקר בינו לבין עצמו, ועוד, דלא הזכיר הב"י בכל הסימן הזה שיטת הרמב"ם דבעי מדאורייתא שפיסקר בפני אחד, ומי יעשה לפ"ז אם הגוי לא החזירה, וכיון שבשו"ע נראה שמקורו משיטת הרא"ש כמ"ש בב"י, האין נימא שבשו"ע כתב כן גם אליבא דהרמב"ם, ומה עוד שמבואר גם בדבריו בחו"מ שיחיה זה לא מהני אלא אליבא דהרא"ש וכנז'.

ובתוספת שבת ס"ק ז' תירץ שהכא איירי בשעה"ד שאין לו בפני מי להפקיר, לכן כדי לצאת לכל הפחות ידי דעת הרא"ש יפקיר אף בינו לבין עצמו (הביאו בשעה"צ ס"ק י"ח), עיי"ש. ולכאורה זה דוחק לומר שאין לו אפי' אחד מבני ביתו שיכול להפקיר בפניהם, ושהכא רמי' השו"ע, ועוד שכבר התבאר שבב"י כתב כ"ז דלא כשיטת הרמב"ם, וקשה לומר שבשו"ע כתב כן אפי' לשיטת הרמב"ם, סוף דבר מש"כ השו"ע שבאלו החזירה הגוי יפקירה בינו לבין עצמו, סותר לכאורה מש"כ השו"ע בחו"מ סי' רע"ג ס"ז שמן התורה צריך להפקיר בפני אחד, ואכת"י צ"ב.

כשאומר בהמתי קנויה לגוי הוי מוכר או מתנה

עוד כתב השו"ע שאם לא החזירה, יכול להקנות בהמה לגוי ע"י שיאמר "בהמתי קנויה לגוי", ומשמע מלשון זה שאומר שלא בפניו, ותמוה דהא מקורו הוא מהגהות מרדכי, ושם כתב שאומר בהמתי קנויה "לך", ומשמע שאומר לגוי בפניו, ואמאי שינה בשו"ע שיאמר שלא בפניו. ועוד, שאם הקנה לגוי האין מקבל אותה ממנו הישראל אחר השבת, הא הבהמה אינה שלו, ומה שהחזירה הגוי זה מפני שאינו יודע שקנה, שהרי הקנה שלא בפניו, אי"כ הבהמה גזולה ביד הישראל, וקושיא זו כבר הקשה רעק"א כאן ס"ק ו' ולי תירץ.

ושמא אפשר לומר שהרי אחר שמקנה לו הישראל, צריך הגוי לשלם לו בעבור המכר, והיתה דעת הישראל שהתשלום על מכר הבהמה יהיה ע"י אותה הבהמה, שהבהמה בעצמה תשלם את חובו. ודעתו היתה כן אפי' ביוקרא וזולא. והיינו שהישראל לא פסק עמו דמים, שאם פסק אי"כ אם תזול יצטרך הגוי להוסיף על הבהמה את מה שהזולה, ואם הוקרה יצטרך הישראל ליתן לגוי את היוקר, והרי נוטל הישראל הבהמה מן הגוי בכל גוונא, ואין הם מחשבים היוקר והזול. אלא ודאי שכן היתה דעת הישראל שיתשלם המכר מן הבהמה, שאינו זוקף עליו דמים, אלא זוקף עליו את הבהמה, ולכן אפי' ביוקרא וזולא משלם לו רק את הבהמה. ודאי שדעת הישראל לכ"ז, שהרי כשאמר בהמתי קנויה לגוי, ודאי דעתו לקבל אח"כ את הבהמה כמות שהיא בכל גווי, שבקבלת הבהמה הסתיים כל ענין המכר ביניהם, הרי מבואר שדעתו של הישראל היתה שתשלומי הבהמה תהיה מן הבהמה עצמה.

אלא שהמ"ב ס"ק ט"ז כתב לא כן, אלא כתב שרק אם יפסוק דמים הוי מכירה,

שהרי היא כגזולה ביד הנכרי. ומה שכתב הריב"ש שפיסקרה, י"ל דאינו אלא להרחקה בעלמא, שכיון שהנכרי עושה מלאכה בהמתו בשבת, אע"פ שליכא בזה משום שביתת בהמתו, מ"מ להרחיק הדבר "טוב להפקירה". אלא שלשון הריב"ש קשיא מיניה וביה, דבתחילה כתב שטוב להפקירה, אלא שסיים שיעשה כן "כדי שינצל מאיסורא דאורייתא", ומשמע שאם לא יפקירה איכא איסור תורה, ואין ההפקר משום הרחקה בעלמא, אי"כ אמאי "טוב" שפיסקרה, הא מעיקר הדין צריך לעשות כן.

ועוד יש להקשות דאם יש בהמה גזולה משום שביתת בהמתו, אי"כ אמאי כתבו הריב"ש והשו"ע שפיסקרה קודם השבת, הא אף אם לא הפקירה קודם השבת, מחוייב הוא להפקירה בשבת, דאף שאסור להפקיר בשבת וכמ"ש הפ"ח להלן סי' תל"ד (בד"ה ליבטל וליהיו וכו'), מ"מ הוא איסור דרבנן, ומשום גזירת מקח וממכר, אי"כ לכאורה ודאי שרי להפקיר בשבת שהוא מדרבנן, כדי להציל מאיסור דאורייתא דשביתת בהמתו. ואין לומר דאין להתיר להפקירה בשבת, משום דלא ודאי יעשה בה הנכרי מלאכה (עיין בפ"ג א"א ס"ק ט'), דהא הכא מעכבה בידו נגד מה שהתנה עמו הישראל, ומסתמא עושה כן מפני שרוצה לעשות בה מלאכה, וכיון שרקוב לודאי שיעשה בה מלאכה בשבת, אי"כ מחוייב הישראל להפקירה וכנז'.

וי"ל דהא"נ שאם לא הפקירה קודם השבת צריך להפקירה בשבת כדי להנצל מאיסורא דאורייתא, אולם ראוי שלא יעשה כן להמתין עד למחרת ולהפקיר, דהא אסור להפקיר לכתחילה בשבת, ולכן אם רואה שאין הנכרי מחזירה, וקרובה השבת לכא. טוב שפיסקרה קודם השבת ולא ימתין עד למחרת, וזה כוונת לשון הריב"ש והשו"ע שכתבו שאם רואה שמעכבה בשבת יפקירה קודם השבת עיי"ש, וקשה דאין אחר שרואה שמעכבה בשבת יפקירה כבר קודם לכן, אלא כוונתם מבואר שכשרואה שאין הגוי מחזירה, וכבר השבת קרובה לבא, אף שאינו מחוייב אז להפקירה, שהרי בלילה לא יעשה בה הגוי מלאכה, ואפשר שלמחרת בתחילת היום יחזירה, ורק אם רואה למחרת שעדיין אינו מחזירה, אז מחוייב להפקירה, מ"מ אין ראוי לעשות כן אלא יפקירה קודם השבת. ולפי"ז אתי שפיר לשון הריב"ש שכתב "טוב", דאין כוונתו על עצם ההפקר, דודאי מחוייב מן הדין להפקיר, אלא כוונתו על זמן ההפקר, דאף שאפשר הכא להפקיר בשבת, מ"מ כל שרואה שבאה השבת ואין הגוי מחזירה, לא יסמוך להמתין על בוקר השבת לראות אז אם מחזירה ואם לא, יפקיר רק אז, אלא כבר עתה קודם השבת טוב שפיסקר, דלא ליתן לידו הפקרה בשבת, וכן יש לבאר בלשון השו"ע, ועיין (אולם מש"כ הפ"ח דאסור להפקיר בשבת ויו"ט, אין הדבר מוסכם, וכבר הביא השד"ח (מערכת ה' סי' ק') דנחלקו בזה ראשונים ואחרונים, עיי"ש).

והשתא שהתבאר שלשו"ע אף בבהמה גזולה איכא משום שביתת בהמתו, אי"כ מש"כ בס"ה שאם זיהירו שלא ישתמש בה בשבת, ואם ישתמש תהיה אחריות הנכרי עליו אפי' מהאונסים, אין כוונתו שאז יתפס כגזול וכמ"ש ערוה"ש, אלא הכוונה כדפירש שם בהגהות רעק"א (אות י"ג) שקיבל עליו הנכרי גם יוקרא וזולא (וכן הביא המ"ב שם ס"ק כ"ט), וכדעת המתירים שהביא השו"ע בסעיף ד', דאף שאין רשות ביד הנכרי למכרה, מ"מ ע"י אחריות דיוקרא וזולא היא כקנויה לנכרי, ואין בה משום שביתת בהמתו, דבכה"ג אין הבהמה בבעלות הישראל, אלא בבעלות הגוי לענין שביתת בהמתו. אמנם זה קשה (וכמו שהעיר כבר בערוה"ש שם), שבסעיף ד' הזכיר השו"ע אחריות מיתה גזילה גניבה ויוקרא וזולא ולא הזכיר אונסים, ואילו בס"ה לא הזכיר כל זה אלא הזכיר רק אחריות אונסים, דוחק לומר שבשלושנות הנפרדים האלה התכוין השו"ע לאותו ענין, ועיין.

והנה י"ל"ע בהפקר זה דהיאך כתב השו"ע שיכול להפקירה בינו לבין עצמו, הא פסק בשו"ע חו"מ סי' רע"ג ס"ז שהפקר בינו לבין עצמו אינו מועיל מן התורה. ועוד דאי"כ אמאי אין הנכרי זוכה בה, והרי נמצאת בהמת הפקר בחצרו, ועוד י"ל"ע אין חוזרת הבהמה לרשות הישראל אחר שהפקירה, האם צריך לעשות בה קנין חדש, או דנימא דאחר השבת ממילא היא שלו. ועוד י"ל"ע הכא שהנכרי עיכבה בידו שלא ברצון הישראל, אם יכול הישראל ליטול על כך שכן או דזה חשיב שכן שבת, אף שעשה בה הנכרי נגד רצונו.

אי יכול ליטול שכן על יום שהפקיר

וגבי שכן שבת עיין בב"ח הכא ס"ו שכתב בדעת הסמ"ק שהתיר לכתחילה להשכיר הבהמה בהבלעה ע"ד שפיסקר קודם השבת, וכתב הב"ח דמש"כ שישיכיר בהבלעה, אף שהוא פשיטא דאין להתיר שכן שבת שלא בהבלעה, זה משום שרצה לחדש דלא נימא שכאן שאני כיון הבהמה מופקרת ליום השבת, אי"כ מותר ליטול השכן אפי' שלא בהבלעה, שכיון שאין בהמה שלו י"ל דאין השכן שנוטל חשיב שכן שבת, קמ"ל הסמ"ק שאף בכה"ג שהבהמה אינה שלו, מ"מ שכן שבת איכא. וכתב הב"ח שם שזה משום שכשזוכה בה לבסוף, הוא שכן שבת למפרע. אי"כ אין צורך שכן על יום שהיה הפקר ואינה שלו, ואם נוטל היו ראי' שההפקר היה הערמה, וכ"ז שלא בהבלעה, אבל בהבלעה יכול ליטול אפי' על היום שהפקיר, עיי"ש. ולפי"ז גם כאן צריך ליטול שכן שבת רק בהבלעה, שאל"כ מוכח שההפקר היה בהערמה.

אלא שיל"ע שהרי בע"ש נגמרה השכירות, שהרי התנה עמו להחזירה, ועל זמן זה קצבו ביניהם את השכן שישלם לו הנכרי בעד השכירות, ואי"כ כשעייכבה בידו, ורוצה הישראל להוסיף לו על השכירות מפני שעייכבה בידו יותר ממה שהסכימו ביניהם, הוי לתוספת הוזה תוספת מיוחדת רק לשבת, והוי שכן שבת שלא בהבלעה. ואין לומר שכיון שעשה הגוי בהמתו, בע"כ ליכא בכה"ג משום שכן שבת, חדא דמאי שנא, ועוד שכן מבואר להדיא לעיל בשו"ע סי' רמ"ה ס"ו שאף אם אפו בתנורו בע"כ, אסור ליטול שכן שבת שלא בהבלעה, עיי"ש. אי"כ לכאורה אין יכול הישראל ליטול מן הנכרי שכן על מה שעייכבה בידו, מפני שכל מה שמוסיף יותר ממה שהסכימו הוי תוספת מיוחדת לשבת, ואסור משום שכן שבת שלא בהבלעה.

הטעם שאין הנכרי זוכה מן ההפקר

ומאי דקשיא מהפקר, שכיון שהפקירה אמאי אין הנכרי זוכה בה, כבר הקשה כן הרעק"א כאן ס"ק ו' ונשאר בקושיא, עיי"ש. ומבואר דס"ל לרעק"א שכל שאיכא מעשה קנין, כי הכא שהבהמה בחצרו (ופשוט לו לרעק"א כאן שחצרו של הנכרי קונה לו, אמנם בחו"מ ריש סי' ב' מספקא ליה אי מהני קנין חצר בנכרי עיי"ש), אי"כ כיון שהפקירה הישראל, קונה אותה הנכרי אפי' שלא מדעתו, דבהפקר לא בעינן דעת קונה אלא רק מעשה קנין, ולכן אף שאין הנכרי יודע מן ההפקר, מ"מ כיון שהיא בחצרו ואיכא מעשה קנין, קונה אותה הנכרי לו שלא מדעתו. והדברים האלה הם גמ' ערוכה בב"מ א' חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו, הרי שאדם יכול לקנות מציאה והפקר ע"י חצרו גם בלי דעת. ומה שמבואר בחו"מ סי' ערה"ס ס"ד שהמחזיק בהפקר ואין דעתו לקנות לא קנה, יש

ד' אמות ברה"ר, ונראה דבדין העברת ד"א ברה"ר אשכחן גדר זה, דבראשונים מתבאר דגדר העברת ד"א הוא מדין הוצאה, דנחשב שמוציא החפץ ממקומו, וכמש"כ הבעל המאור בריש הזורק דהעברה היא תולדה דהוצאה מרה"י לרה"ר, "לפי שד"א של אדם בכל מקום קונות לו וכרשותו דמיון, וכשמוציא חוצה להן בזורק או במעבי כמוציא מרה"י לרה"ר דמי", וכ"כ הר"ן (שבת דף ע"ג) והרמב"ן שם, וכן לשון הרמב"ם דהעברה ענינה הוצאה מרשות לרשות, ומאיך ידועים דברי הגר"ח שהובאו לעיל דחלוק העברת ד"א ברה"ר מהוצאה מרה"י לרה"ר, דהוצאה המחייב הוא העקירה וההנחה לחוד, אבל בהעברה עצם העברת ד' אמות הם מעשה המחייב, וביאר בזה הגמ' בכתובות לגבי קלב"מ.

והוכיחו דכברי הגר"ח ממש"כ הרמב"ם (שבת פ"ג ה"ז) בדין המבואר בגמ' (שבת צ"ז) דרשויות מצטרפות בזורק מרה"ר לרה"ר דרך רה"י דחייב, וכתב הרמב"ם דדוקא כשיש צירוף ארבע אמות בשני רה"ר, אבל מה שהעביד ברה"י לא מצטרף, והנה אם האיסור הוא הוצאת החפץ ממקומו, אי"כ יתחייב אף אם לא היה ד"א ברה"ר, אלא שהניחו במרחק ד"א ממקומו הראשון, שהרי הוציא החפץ ממקומו, ומוכח דבעינן העברת החפץ ד"א ברה"ר, וקשה ממש"כ הראשונים דיסוד האיסור הוא הוצאת החפץ ממקומו, ועיין בזה באבן האזל (פ"ג מגניבה ה"ב ד"ה ושמעת) ובקהילות יעקב (כתובות סימן ל"ב) ובאבי עזרי (פ"א משבת ה"ט ופ"ג ה"ט) מה שהאריך בו.

ולהמבואר נראה דזהו הגדר בדין העברת ד"א, דאף דענין האיסור הוא הוצאת החפץ ממקומו, מ"מ הרי אין לחפץ מקום שביתו, והרי כל מקום שיהא מונח טוב בשבת הא עליו בשנית איסור העברה, אלא כל שמעבירו שיעור ד' אמות שהוא שיעור מקום [וכמו דחזינן בדין ד"א של אדם שהוכיחו ממנו הראשונים], נחשב בזה יציאה ממקומו כיון שמעבירו שיעור מקום שלם, ולכן אף שגדר האיסור הוא הוצאה, מ"מ בעינן מעשה העברה של ד' אמות, דרק אז נחשב הוצאת החפץ בשיעור מקום.

ולפי"ז מובן שפיר הוכחת הרמב"ן בדין תחומין מדין העברת ד"א, דגם בדין העברת ד"א חזינן ענין זה, דמחד גיסא יסוד הדין הוא הוצאה, ומ"מ בעינן מעשה העברה של כל הדי' אמות, ואף שהעיקר הוא מה שמוציאו ממקומו, מ"מ בעינן שיהא כל הדי' אמות באיסור, והיינו דבה נחשב הוצאה במה שמהלך כל השיעור ד' אמות שהוא שיעור מקום, ומהו הוכיח הרמב"ן דגם באיסור תחומין בעומד חוץ למקומו, דאז לא נחשב יציאה ממקומו, אלא כשיש הילוך באיסור של שיעור מקום, ובעינן שילך אלפיים אמה באיסור, שהוה שיעור מקום לגבי תחומין.

הרב יצחק מרסיאנו בני ברק

שביתת בהמתו

מבואר בשו"ע (סי' רמ"ו ס"ג) שישראל מצווה על שביתת בהמתו, והיא מצוה עשה, ויולפין לה מדכתיב למען ינוח שורך וחמורך (שמות כג, יב), ואין מצוה זו דומה ללאו דמחמור (הנלמד מדכתיב לא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך - שמות כ, י), דלאו זה אינו אלא במחמור, ואילו עשה דשביתת בהמתו הוא בכל המלאכות, כ"כ התוס' בשבת נא: (ד"ה במה) עיי"ש. אבל רש"י (ע"ז טו. ד"ה גזירה) חולק וסובר דשביתת בהמתו הוא לאו עיי"ש, ומ"מ אין בו מלקות, וכמסקנת הגמ' בשבת קנ"ד.

ועוד חילוק יש, דלאו דמחמור הוא רק אם הוא בעצמו גורם החימור, וזה אסור אפי' אין שביתת בהמתו, או דנימא דכל שאינה ברשותו יש בזה חיסרון של בעלות, המלאכה, אלא שאינו עובר אי"כ הבהמה שלו, כ"כ הר"ן בע"ז (ד: מדפי הרי"ף סוד"ה ומקשו) ובדעת הרמב"ם, עיין בריש פ"כ ובנו"ב שם.

שביתת בהמתו בבהמה גזולה

והנה י"ל"ע מה גדר הבעלות בזה, האם מה שהבהמה שלו אע"פ שאינה ברשותו וכגון שנגזלה מאיתו, מ"מ כיון שבעלותו לא פקעה ע"י הגזילה, הבעלים עובר משום שביתת בהמתו, או דנימא דכל שאינה ברשותו יש בזה חיסרון של בעלות, והראי' שאין יכול להקדיש את בהמתו הגזולה, כמבואר בבבא מציעא ז', וי"ל"ע אי חיסרון הבעלות לגבי הקדש, הוא חיסרון נמי לגבי שביתת בהמתו.

וראה להלן ס"ה גבי בהמת שותפים, שכתב השו"ע דרך שלישית להתיר שיעשה בה שותפו הנכרי מלאכה בשבת, והוא ע"י שיהירו שאם יעשה בה מלאכה בשבת, תהיה אחריותה עליו ואפי' מאונסים, עיי"ש. ובביאור הדברים כתב בערוך השלחן (ס"ג) שכיון שהתנה עמו הישראל שלא יעשה בה מלאכה בשבת, אי"כ כשעושה בה מלאכה הוא גזול, ככל שואל שלא מדעת דהוי גזול (בבא מציעא מג), ומצד שהוא גזול הוא מתחייב באונסיה, ואי"כ אין הבהמה ברשות הישראל, ולכן ליכא על הישראל איסור דשביתת בהמתו, עיי"ש. ומבואר דס"ל לערוה"ש שגדר הבעלות בשביתת בהמתו, הוא שתהיה בעלות הישראל גמורה, וכל היכא שיש חיסרון בבעלות, כגון הכא שהעכו"ם שלח יד והוי גזול, אי"כ אע"פ שהיא של הישראל מ"מ נחסרה מבעלותו, שהרי אינה ברשותו ואינו יכול להקדישה, ולכן אין בה משום שביתת בהמתו. ומה שמבואר בב"י ס"ס רמ"ה ובשו"ע כאן ס"ה, שהיתר זה הוא ע"י שיהזיר את הגוי שאם יעשה בה בשבת תהיה אחריותו עליו, ומשמע שבאלו זה עובר הישראל איסור, ואמאי הא לכאורה בלא"ה הוי גזול, הטעם משום שהתם איירי בשותפות (או במשכירו לכמה ימים והשבת בכלל), אי"כ בסתמא רשות ביד הנכרי לעשות בה מלאכה בשבת, ולכן מזהירו הישראל, כלומר מודיענו שאינו מתיר לו להשתמש בשבת, וממילא אם ישתמש בה בשבת יהא גזול, כן יהא הביאור לפי הערוה"ש. וכן דעת המו"ק הכא, שהיכא שהבהמה גזולה ביד הנכרי תו ליכא בזה איסור דשביתת בהמתו, אלא שלא כתב כן בדעת השו"ע עיי"ש בדבריו.

אלא שיש לתמוה ע"ז, שהרי בס"ג פסק השו"ע כהריב"ש שמתור להשכיר ע"מ שיחזירה לו בשבת, ואם לא החזיר "טוב להפקירה בינו לבין עצמו קודם השבת כדי שינצל מאיסורא דאורייתא" (לשון הריב"ש). והנה ודאי שאם התנה עמו שיחזירה ולא החזירה, הרי בזה שהוא מעכבה בידו, וכ"ש אם עושה בה גם מלאכה שלא ברצון הישראל, נעשה הנכרי כגזול, ואם כערוה"ש אי"כ אמאי צריך להפקירה, הא בלא"ה אין היא ברשותו, וליכא אי"כ הכא שום איסור. ומוכח מזה דס"ל להריב"ש דגם כשאינה ברשותו, מ"מ כיון שהיא בבעלותו איכא בזה משום שביתת בהמתו, דאף שאינו יכול להקדישה מ"מ היא שלו, ובזה סגי למיהוי בבעלותו לענין עשה דשביתת בהמתו.

אלא דלכאורה יש לדחות דאי"כ אמאי אנו מחייבין על שביתת בהמתו. ולכאורה בהכרח הוא להפקירה, שאם לא יפקירה יעבור על שביתת בהמתו. ולכאורה בהכרח כערה"ש שליכא הכא איסור דאורייתא, וזה מפני שאינה ברשותו של הישראל,

אבל בלא זה אין כאן מכירה כלל, וכמו ש"חח"א (בבב"ל נ"ח ס"ה), עיי"ש. והטעם לזה נראה משום דהמ"ב איירי לשיטתו שמוכר הישראל לגוי בפניו, ובכה"ג כשמוכר לנכרי בפניו ולא פוסק עמו דמים, נראה בבירור כהערמה, דהא לא משכחת כלל מכירה בלא פסיקת דמים, ומוכח דאינו אלא מערים, ולכן כתב דזה לא שרי א"כ יפסקו עמו דמים. אבל להשו"ע שאיירי שמקנה לנכרי שלא בפניו, י"ל דאין זה הערמה מה שאינו פוסק דמים, ד"ל דמה שאין פוסק עמו דמים זה משום דאין הקונה לפניו, ולכן אינו נכנס לדון בדמי המקח, ובאמת נתכין למכירה גמורה בלא פסיקת דמים. אלא דכיון שהגוי אינו יודע שהבהמה קנויה לו, ויחזיר לו א"כ הבהמה, א"כ דעת הישראל כבר מתחילה לראות בה את תשלומי המכירה בכל גווניו, בין ביוקרא בין בזולא, והוי מכירה גמורה לשבת, ותשלום המכירה (שנעשה ע"י החזרת הבהמה) אחרי השבת. ומה שרע"ק"א לא תירץ כן, משום דס"ל דהכא הבהמה קנויה לגוי ע"י מתנה ולא ע"י מכר, וכ"מ מהמג"א ס"ק י שכתב שבעלמא יכול להקנות לישראל ע"י אחר מדין זכין עיי"ש, ואי הדבר מכר, שצריך א"כ הישראל לשלם תמורתו, מה זכות הוא לו דנימא כאן דין זכין, אלא ודאי שמקנה לו בתורת מתנה, וא"כ קשה טובא הכא אין נוטלה הישראל מהנכרי אחר שכבר נתנה לו בתמנה. כן הוא קושית רע"ק"א. אבל בדעת השו"ע י"ל שהוא מקנה לו בתורת מכר ולא בתורת מתנה, וכדמשמע ב"ח"א ובמ"ב וכו' (אלא דלשיטתם איירי בפניו), אלא דס"ל דכיון ששמילא הגוי מחזירה א"כ, א"כ לא איכפת ליה לגוי שהוא קנה אותה עד שהחזירה, ומשלם בעדה ע"י שמחזירה, ולכן מהניא ההקנאה שנקנה לו הישראל שלא בפניו אף שהוא הקנאת מכר. ומ"מ מה דקשיא על הח"א והמ"ב דאמאי פירשו הכא שמקנה לו ע"י מכר ולכן צריך לפסוק דמים, ולא פירשו שהקנה לו בתמנה וא"כ פסיקת דמים, י"ל דזה משום דקשיא ליה קושיית רע"ק"א, דאי קנה בתמנה אמאי מחזיר לישראל א"כ, ולכן ביאור שאיירי במכר, וכיון שמכר בפניו שמילא צריך פסיקת דמים, אלא דממג"א לא משמע כן, אלא משמע שמקנה לו בתורת מתנה וכו'.

ביאור מחלוקת השו"ע והגהות מרדכי

וגבי מה ששינה השו"ע וכתב בהמתו קנויה לגוי, ולא כמ"ש בהגהות מרדכי בהמתו קנויה לך, כבר הקשה כן המג"א ס"ק י, וכתב שהעיקר כהגהות מרדכי שצריך שיאמר בפניו, שאז מתכין הגוי לקנות, אבל שלא בפניו לא מהני מפני שאינו מחזיר לקנות, עיי"ש.
והנה בכל מעשה קנין יש שני דברים ההכרחיים לקנין, יש את מעשה הקנין, שימשוך או יתן כסף או שיהא בחצרו וכדו' שיהא מעשה הקנין, אלא שלקנין צריך גם דעת, היינו שיהא דעת ורצון הקונה והמקנה למעשה הקנין, דבלא דעת קנין אין מעשה הקנין עושה מאומה. והנה אם הקונה עושה מעשה קנין, ואין בדעתו לקנות, אבל הבעלים רוצה ליתן לו החפץ במתנה, והסכים בדעתו שהחפץ יהא קניו לחברו, שעושה בה עתה מעשה קנין, זה מהני אפי' בלא דעת הקונה, שהרי יכול הבעלים להשלים הדעת שחסרה למעשה הקנין, ודבר זה מבואר בכמה דוכות, וכמ"ש המח"א בהלכות קנין חצר סימן י"ב, ולכן הסיק שם שבמתנה אם המקבל עושה רק מעשה קנין כגון שהיה מצויה בחצרו, והנותן דעתו לקנות לו, בזה נעשה הקנין מפני שדעת אחרת מהניא להקנות לו, והביא לזה ראי' מהשו"ע הכא שהגוי קונה אע"פ שאמר כן הישראל שלא בפניו, ומשמע שדעת אחרת מהניא אף בלא דעת הקונה, כל שהקונה עושה מעשה קנין, וכתב לחלוק על המג"א הכא, עיי"ש.

אולם הגהות המרדכי והמג"א ס"ל שאף שדעת אחרת מהניא בישראל, מ"מ בכנין אין זה מהני, וכ"כ חלק הקנות בדין ע"ה ס"ק ד, וביאר שהטעם שדעת אחרת מהניא הוא מדין זכין, ולכן זה מהני רק בישראל, אבל בגוי דליכא זכין, לכן לא מהני דעת אחרת עיי"ש. וא"כ הכא אם יאמר שלא בפניו לא קנה הגוי, דדעת הישראל לא מהניא ליה, ולכן צריך לומר בפניו, שאז הנכרי עושה גם את מעשה הקנין וגם את דעת הקנין, וכן ביאר היד אפרים הכא בדברי המג"א (עיי"ש שהקשה על מה שמשמע מהמג"א שדעת אחרת אף בישראל לא מהניא, וראה שם מש"כ בהו).
וא"כ מתבאר שנחלקו בדעת אחרת אם הוא מדין זכין, דדעת הגהות מרדכי דדעת אחרת היא מדין זכין, וזה ליכא בגוי, ולכן צריך שיאמר דוקא בפניו. אבל מהשו"ע כאן נראה דס"ל דדעת אחרת אינה מדין זכין, והטעם ד"ל דזכין הוא רק כשכל מעשה הקנין נעשה ע"י אחר, וזה לא מהניא בגוי, וכמבואר בשו"ע חו"מ סי' רמ"ג ס"ד, אבל כשרק דעת אחרת נעשה ע"י אחר, ועיקר הקנין נעשה ע"י הקונה, זה מהני אף בלא דין זכין, וא"כ אף בגוי זה מהני, ולכן שפיר שינה השו"ע לשון הגהות מרדכי, וכתב שאף שמקנה לגוי שלא בפניו מהני, מפני שס"ל שדעת אחרת מהני אף בגוי. וראה סיכום השיטות בדעת אחרת מהניא בכנין בשו"ע (מערכת ג' כלל נ"ה אות ל"ה), וי"ל בזה בדעת השו"ע בכמה מקומות, ואמ"ל.

והא"ד ס"ק י"א כתב לבאר אחרת מה ששינה השו"ע לשון הגהות מרדכי, דמש"כ הגהות מרדכי שיאמר דוקא בפניו, זה מפני שאז מהני אף לכתחילה להשכיר לגוי ע"י שיאמר לו קודם השבת בפניו שמקנה לו מפני שיש לקנין קול. אבל השו"ע ודאי מיירי בדיעבד, וזה משום שאמר לו שלא בפניו, שאם היה אומר בפניו אף לכתחילה זה מהני, אלא שהאחרונים דחו דבריו, וכמ"ש שעה"צ ס"ק י"ט.

מחלוקת בגדר העשה דשביתת בהמתו

וראה בבי" ס"ס רמ"ה שהביא שנחלקו הריב"א והריב"ש בישראל וגוי השותפים בבהמה, דלהריב"א בכל גווני איכא משום שביתת בהמתו א"כ יסלק הישראל את בעלותו מן הבהמה, ואילו הריב"ש כתב שגורא שאם הישראל שותף ליכא בזה משום שביתת בהמתו, "כיון שהגוי עושה בה מלאכה מחמת חלקו על כרחו של ישראל ושלא ברצונו", וצ"ב אמאי זה שרי להריב"ש, והא הישראל יכול לסלק את בעלותו בכמה אופנים וכמ"ש הריב"א, וא"כ אף שעושה הגוי בע"כ של הישראל, מ"מ כיון שיכול הישראל לסלק חלקו מן הבהמה, לכאורה הוא מחוייב לעשות כן, ואם לא עשה כן אמאי לא עבר, ועוד, שבבהמה שהיא רק של הישראל והגוי עיכבה בידו בשבת, כתב הריב"ש וכו"פ השו"ע שצריך להפקירה, א"כ אמאי הכא לא יפקירה, וכן במאי פליגי הריב"א והריב"ש.

ואפשר דס"ל להריב"ש שכיון שאין מצות שביתת בהמתו חלה על הבהמה אלא על בעליה, היינו שעל הבעלים מוטל שלא תעשה הבהמה מלאכה בין על ידו ובין ע"י אחר, א"כ ס"ל להריב"ש שגדר האיסור הוא שלא תעשה הבהמה מלאכה לרצונו, וכל שעושה שלא לרצונו אינו בכלל האיסור דשביתת בהמתו. אלא דס"ל להריב"ש שכל שהוא הבעלים על הבהמה, א"כ אף שהתנה שהגוי יחזירה, והלה עיכבה בידו, מ"מ כיון שהוא הבעלים הוא מחוייב לילך ולמנוע

את הגוי ממלאכה כפי שהתנו, ואם לא עשה כן חשיבא מלאכת הבהמה לרצונו. משא"כ בבהמת שותפים שיש רשות לגוי עליה, ואין הישראל יכול לעכב בעדו, א"כ היא מלאכת הבהמה שלא מרצונו, ומה שהישראל יכול לסלק בעלותו מן הבהמה ואינו עושה כן, אין ראי' שהמלאכה לרצונו, דבאמת אינו חפץ במלאכה, אלא שאינו רוצה לסלק בעלותו ממנה. ורק כשהבהמה כולה שלו ויכול למנוע הגוי ממלאכה בלי לסלק את בעלותו, אז כשאינו עושה כן חשיבא המלאכה לרצונו. ולכן דקדק הריב"ש בלשונו, דאף שהזכיר שיטתו שאין הישראל עובר על מלאכת הבהמה שע"י שותפו הגוי - ג' פעמים בדבריו, מ"מ לא הזכיר באף מקום שהוא פטור משום שהוא אנוס, ואדרבה הזכיר לבסוף שהפטור הוא מפני שהגוי עושה "על כרחו של ישראל ושלא ברצונו", ונראה שדקדק לכתוב כן להורות שגדר איסור שביתת בהמה הוא רק כשהוא לרצון הבעלים, ולכן בשותפים שאין המלאכה לרצונו וכפי שהתבאר, לכן אין על הישראל איסור. והנה הנבה זו בגדר העשה דשביתת בהמתו, יש ללמוד מדברי המו"ק כאן, אלא שמחמת זה תמה המו"ק על הריב"ש, וס"ל דאף שהבהמה כולה של הישראל ועיכבה הגוי, ליכא בזה משום שביתת בהמתו, שכן הגוי עושה כן שלא ברצון הישראל עיי"ש. ולפי מה שנתבאר, כן ס"ל להריב"ש בגדר העשה, אלא שמבאר אחרת את גדר הרצון וכו'. אלא דמ"מ קשה דמהיכי תיתי לחדש גדר זה באיסור עשה, ועיי"ן.

אולם הריב"א לא ס"ל כן, אלא ס"ל שאפי' שמלאכת הבהמה היא שלא לרצונו כלל, מ"מ איכא עליה איסור דשביתת בהמתו, ולכן רק אם יסלק את בעלותו מן הבהמה יצא מאיסור זה, ולכן טרח הריב"א לכתוב אופני היתר שעל ידיהם שרי שיעשה הגוי מלאכה בבהמת הישראל בשבת. הנה אע"פ שהמג"א (ס"ק י"ג) כתב בפשיטות כהריב"ש שבבהמת שותפים לא עובר הישראל משום שביתת בהמתו, וכל האיסור הוא רק שכר שבת שלא בהבלעה, מ"מ מהשו"ע לא משמע כן, שהרי כתב בס"ה שרק אם התנו קודם השותפות שרי לגוי לעשות מלאכה בשבת, משום שהתנאי פועל בעצם הקנין, והיינו שע"י התנאי אין לישראל בעלות על הבהמה בשבת, אבל "אם לא התנו מתחילה איסור, אע"פ שהתנו אחר כך". והנה אם ס"ל כהריב"ש שאין בבהמת שותפים איסור דשביתת בהמתו, וכל האיסור הוא רק משום שכר שבת שלא בהבלעה, א"כ בהתנו א"כ גרע טפי, שהרי כשאומר בהדיא טול בשבת ואני בחול, הוי שכר שבת שלא בהבלעה. אולם מלשון השו"ע שכתב אע"פ שהתנו מוכח שלא התנו גרע טפי, וזה אפשר רק אם נימא שהאיסור הוא משום שביתת בהמתו, שאז בלא התנו ודאי איסור, דהא בהמתו עושה מלאכה בשבת, אבל בהתנו מתחילה שרי דאין היא בהמתו בשבת, וכתב השו"ע שאם לא התנו מתחילה, אע"פ שהתנו לבסוף, איסור, דהא אין תנאי זה פועל שינוי בקנין ממה שהיה בתחילה, ולכן אע"פ שהתנו לבסוף איסור, ומבוואר דנקט השו"ע כהריב"א שבבהמת שותפים איכא משום שביתת בהמתו, וכן כתב לדייק מהשו"ע המחצה"ש (ס"ק י"ג). וראה בכ"ז במ"ב ס"ק כ"ג כ"ד ובשעה"צ ס"ק כ"ז כ"ח. ולפי"ז מתבאר דלדעת השו"ע גדר איסור דשביתת בהמתו לא תלי ברצונו כלל, דאף שאינו חפץ כלל במלאכתה, איכא איסור דשביתת בהמתו, והוא מחוייב לעשות כל מה שיבדו לסלק בעלותו ממנה, כדי להינצל מאיסור זה.

החילוק בין אופני היתר בס"ג לאופני היתר בס"ה וס"ה

ובאופני היתר בבהמת שותפים ראה בשו"ע ס"ה שהביא ג' אופני היתר עיי"ש, וצ"ב שהרי בס"ג בבהמת ישראל כתב השו"ע שיכול הישראל להפקירה או להקנות לגוי, ובאמאי לא כתב הריב"א אופנים אלו גם בבהמת השותפים. בשלמא להקנות אפשר שזה לא אפשר בבהמת שותפים, שהרי מעשה הקנין שהגוי עושה הוא קנין חצר (וכמ"ש המ"ב לעיל ס"ק ט"ז), וזה שייך בבהמת ישראל המושכרת לגוי, שעתה בכל זמן השכירות אין רשות הישראל עליה, והבהמה נמצאת בחצרו של הגוי, ולכן יכול לזכות בה בקנין חצר. משא"כ בבהמת השותפים אפשר שמה שחלקו של הישראל נמצא אצל הגוי, הוי חצר הגוי כמושאלת לחלקו של ישראל, וס"ל להשו"ע שחלק מחצר המושאל לאחר, אין שם לבעלים קנין חצר, דמקום המושאל מופקע ממנו קנין חצר (עיי"ן בשו"ע מהרי"ט ח"א סי' ס"ה שהביא דעות בזה), אבל בהפקר אמאי לא מהני שיפקיר הישראל חלקו, וכמ"ש בשו"ע בס"ג.
והנראה שההיתרים דס"ד וס"ה הם לא רק ליום השבת, אלא שעושה כן לתמיד, והיינו בבהמת ישראל שהשכירה, אופן היתר שנוכר בסעף ד' הוא שיעשה כן למשך כל השכירות, וכן בבהמת שותפים דס"ה, אופני היתר הנזכרים שם הוא שיעשה כן למשך כל ימי שותפותם, וא"כ זה שרי אף לכתחילה, דליכא כאן משום חשדא, מפני שבאופן זה מתפרסם הדבר שקיבל עליו הגוי לעולם את חלק הישראל באופן דליכא איסור שביתת בהמתו. ולכן לא הזכיר השו"ע בסעף ד' ובס"ה ההיתרים דס"ג, משום דבס"ג אינו עושה כן אלא לשבת, שכיון שעייכבה הגוי בידו רוצה הישראל להינצל מאיסור תורה, ולכן מפקיר או מקנה לגוי, וזה אסור לכתחילה משום דאיכא חשדא, שהרי אין הכל יודעים שהפקיר או הקנה הישראל, ויאמרו שבהמתו עושה בשבת וכמ"ש הטור (ראה מ"ב ס"ק י"ז).

אבל בס"ה איירי השו"ע באופני היתר לכתחילה, וזה רק אם יעשה הישראל אופני היתר זה לעולם ולא רק לשבת, וא"כ לא שייך לומר עיצה להתייר ע"י שיפקיר הישראל בהמתו לגמרי, שהרי לא נבקש ממנו לאבד ממונו. וכן העיצה שיכנה הישראל לא אתי שפיר, שהרי אין הישראל רוצה לפרק את השותפות, ועוד דאין בזה שום חידוש, דודאי שאם ימכור הישראל חלקו לגוי לעולם, תו ליכא כאן איסור כלל. ולכן נקט השו"ע אופנים שאע"פ שהם אינם מכירה, מ"מ אינו עובר משום שביתת בהמתו (אמנם הריב"א נקט גם העיצה שימכור, אלא שיל"ע היטב בכונתו, ראה גר"ז סי' רמ"ו סט"ו).

והטעם שהיכא שמלוה לו הבהמה בהלוואה גמורה עד שרשות ביד הגוי למוכרה, אעפ"כ אין זה כפירוק שותפות כסתם מכר, י"ל מפני שבמכר ניתק הקשר שבין הבעלים לחפץ, ואין על הקונה אלא תשלום ממנו, ואינו יכול להחזיר החפץ שקנה, משא"כ כשנותן לו הבהמה בהלוואה גמורה, שאז אע"פ שרשות ביד הלווה להוציא הלוואה כרצונו, מ"מ כל זמן שלא הוציא יכול ליתן את הלוואה בעצמה אם ירצה, ובה מתבאר שע"י הלוואה לא ניתק לגמרי הקשר שבין הבעלים לחפץ שהלוה, ונראה דלכן נקטו הריב"א והשו"ע אופן של הלוואה, כי בזה אין מנתק הישראל לגמרי את בעלותו מן החפץ, ובזה ניחא לישראל טפי.

ביאור סברת המחמירים באינו יכול למוכרה

ועיי"ן בבי" ס"ס רמ"ה שהביא דעת המתירים בסעף ד' את מלאכת הבהמה בשבת ע"י שקיבל הגוי אחריות מיתה וכו' ויוקרא וזולא, ואף שאין יכול הגוי למוכר הבהמה, מ"מ ס"ל דאחריות שמקבל הגוי סגי דלא ליהוי בזה משום

שביתת בהמתו. וכתב הבי" דמתירים אלו גם יתירו בבהמת שותפים שילוה הישראל לגוי את הבהמה ויעשנה אפותיקי, דאע"פ שע"ז אין הגוי יכול למוכרה, מ"מ אין זה מעכב, וכדעתם בסעף ד' עיי"ש. ומבוואר שהאוסרים בסעף ד' וס"ל שאע"פ שקיבל עליו הגוי אחריות, מ"מ כיון שאין יכול למוכרה איכא בה עדיין משום שביתת בהמה, א"כ יסבור שבהלוואה גמורה לא שרי בעשאה אפותיקי, שהרי אין יכול למוכרה, ולכן בהכרח שהאוסרים בסעף ד' יסבור כמחמירים בס"ה דלא שרי אלא בהלוואה גמורה בלא אפותיקי, דרק אם יכול למוכרה אין בה משום שביתת בהמתו, וכן ס"ל להגר"א ס"ק ט"ו. וכמה אחרונים חלקו ע"ז וס"ל שגם האוסרים בסעף ד' יתירו בהלוואה שעשאה אפותיקי, מפני שבס"ה הוי הבהמה לגמרי של הגוי, ומה שאינו יכול למוכרה אינו מפני שחסר בבעלות הגוי, שהרי היא אצלו בהלוואה גמורה, ומה שאינו יכול למוכר הוא מפני שעשאה אפותיקי שהוא דבר צדדי, ורק בסעף ד' החמירו מפני ששם לא היתה מכירה ולא הלוואה אלא רק אחריות, ועדין הוא בהמת הישראל ולכן אסור, וכמ"ש כ"ז בשעה"צ ס"ק ל"ב. וא"כ יל"ע בסברת הבי" והגר"א שדימו האוסרים דסעף ד' להאוסרים דס"ה, דלאוורה לא דמי זה לזה.

ושמא אפשר לומר דבסעף ד' כו"ע מודו שקבלת האחריות של הגוי סגי מדאורייתא, שודאי מה שקיבל עליו כל אחריות אפי' אחריות דיוקרא וזולא, הוי כבהמת הגוי, וחשיב שהישראל סילק את בעלותו ממנה, וא"כ ליכא בה איסור דשביתת בהמתו מדאורייתא, ולא פליגי בזה כלל, אלא דפליגי אי איכא בזה מראית עין, שכיון שהגוי אינו יכול למוכרה נראה שלא נסתלקה בעלות הישראל לגמרי, שא"כ אמאי אין הגוי יכול למוכרה. ובה נחלקו, המתירים לא חששו לזה מפני מראית עין, כיון דסו"ס קיבל עליו הגוי אפי' אחריות יוקרא וזולא, והאוסרים ס"ל דכיון שאין יכול למוכרה, נראה שהיא עדיין של הישראל, ומצד שהוא מראית עין גרידא יש לאסור. ואי נימא כן אתי שפיר מש"כ הבי", משום דבאמת גם הדעה המחמירה בס"ה לא ס"ל דע"י האפותיקי הויא הבהמה עדיין של ישראל, דודאי אין לישראל בה שום בעלות, ומה שאין יכול למוכרה הוא רק מכח האפותיקי, ולא מכח איזה בעלות שיש לישראל וכדקשו האחרונים וכו', אלא שכיון שאין הגוי יכול למוכרה, איכא בזה מראית עין שהיא של הישראל, ומצד מראית עין יש לאסור. וא"כ המחמירים דבסעף ד' נמי ס"ל כן, דכשם שאיכא מראית עין שקיבל עליו אחריות יוקרא וזולא, כן יש מראית עין בעשאה אפותיקי, ונראה דאפשר לפרש לשונות הבי" בדברים אלו לפי ביאור זה.

ואין להקשות ע"ז דלפ"ז יתחדש לכאורה שלא נחלקו אלא בתוך התחום, אבל חוץ לתחום שרי לכ"ו, ע"י אחריות יוקרא וזולא או בעשאה אפותיקי, שהרי שם ליכא משום מראית עין ז"א, שהרי ברור לכל שבהמתו ברשות הגוי בשבת, ואפי' שעושה בה מחוץ לתחום, מ"מ כיון שידוע שהיא ברשותו ועושה בה מלאכה, עדיין איכא מראית עין מצד שאינו יכול למוכרה.

והנה יישבו זה אפשר ליישב אליבא דהבי", אבל ראה בגר"א ס"ק י"ד שהאר"י לבאר ב' הדעות דסעף ד', ומבוואר מדבריו דנחלקו בגדרי הבעלות האם אחריות גמורה גוי בלא שיוכל למוכרה, חשיבא ברשות הגוי מצד האחריות שקיבל, או שחשיבא עדיין ברשות הישראל מצד שמחמת בעלותו אין הגוי יכול למוכרה, עיי"ש שדימה דין זה לכנסני צאן ברזל. ולפ"ז עדיין תקשי לדידיה דחילוק גדול יש בין קיבל הגוי אחריות שבסעף ד', להלוואה גמורה ועשאה אפותיקי דס"ה, וצ"ב.

גדר האיסור דשביתת בהמתו

ובגדר האיסור של שביתת בהמתו לכאורה נראה שהדבר תלוי במנוחת הבהמה, דכשם שאין מוטל על הבעלים למנוע אותה מלתלוש עשבים להנאתה אע"פ שזה מלאכה דאורייתא, וזה מפני שכן היא מנוחתה (עיי"ן בתוס' שבת קכב. ד"ה מעמיד), כך יש לאסור שיינוח עליה משאות ותלך ותבא ואפי' שהכל הוא בחצרו, דאע"פ שאין בזה מלאכה, מ"מ לא ניחא לה בזה, דלכאורה הקפידה התורה שלא יעשה בה הישראל מעשים שאין ניחא לה בזה, וכבר כתב כן בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ב סי' ט"ז). ובהו חלק על מש"כ הפמ"ג הכא בא"א ס"ק ט', שגדר האיסור דשביתת בהמתו הוא לפי מלאכות שבת, שמלאכה שנאסרה לישראל אסורה לבהמתו, ולכן חידש הפמ"ג דליכא איסור בנשיאות משאות בכרמליה, ושרי אפי' לכתחילה, דכל שאין דאורייתא לישראל שרי לכתחילה לבהמתו, ורק משום דאפשר דאיסור כרמליה חמור משאר איסורים דרבנן, לכן יש להפקיר ולמכור אפי' רק לשבת עיי"ש. וביאור מחלוקתם נראה שהרי מצד אחד האיסור הוא בבהמה, ומצד אחר אין האיסור על הבהמה, אלא על ישראל, דמוטל עליו שלא תעשה בהמתו מלאכה בשבת. וס"ל לפמ"ג שכיון שהאיסור על הישראל, א"כ גדרו האיסור כגדרו האיסור שיש על הישראל, ולא גדרו איסור חדשים, וכיון שגדרו האיסור שעל הישראל הוא ל"ט מלאכות שבת, כן גדר האיסור בשביתת בהמתו, וכל שאין עושה מלאכה מלו"ט מלאכות אע"פ שטירחתה מרובה שרי, ואילו השו"ם ס"ל שכיון שהאיסור הוא בבהמה, א"כ מסתבר שעל טירחתה הקפידה התורה, וכן מוכח מזה שמה שניחא לה שרי אפי' הוא מלאכה. וראה בבה"ל ס"ה (ד"ה רק שיפרסם וכו') שנראה שהסכים עם הפמ"ג אע"פ שראה תשובת השו"ם, שהרי הזכירה בדבריו שם בבה"ל באותו דיבור בענין אחר.

והנה דעת הפמ"ג היא לקולא, שהרי מה שניחא לה שרי בכל גווני ואפי' היא מלאכה, ומה שהווי טירחה לה רק אם הוא מלאכה אסור, אבל כשאינו מלאכה שרי, דרק מלאכה שיש בה טורח אסור, אבל מלאכה בלא טורח או טורח בלא מלאכה שרי, ואילו להשו"ם הוא חומרא, שהרי כל שהוא טורח אסור אפי' אינו מלאכה. וליכא למימר שיש גוונא שלפמ"ג הוי חומרא, וכגון שאיכא מלאכה וליכא טורח, שאז הפמ"ג לחומרא השו"ם לקולא, דהרי אם מה שאינו טורח הוא ניחא לה לכ"ו שרי, ואם אינו ניחא ממילא הוא טורח. (ורק אי נימא שיש מלאכה דלא איכפת לה ואין בה ביטול מנוחתה, יאה לפמ"ג חומרא ולהשו"ם קולא, מ"מ לרוב השו"ם מחמיר). ואפי' הנה להבה"ל פשוט כהפמ"ג, ואף שהוא מחלוקת בשל תורה מ"מ לא אראה הבה"ל להחמיר. ונראה שזה מפני שפשטא דשמענתא דפרק חמישי דמכילתין שבמלאכות שבת תליא מילתא, ולכן יש שם חילוק בין המשאות, שדברים שדרכה בהם שרי, ואפי' לא ניחא לה בהם, וכגון מה שמבואר בדף נ"ג סוף ע"ב וריש דף נ"ד. ושאין דרכה בהם חשיבי משאוי ואסורים. ומבוואר מזה שבמלאכות שבת תליא מילתא, ולכן כל שאינו בגדר משאוי שרי ואפי' לא ניחא לה בה, דליכא ביה מלאכת הוצאה. ואע"פ שאפשר ליישב הסוגיות גם אליבא דהשו"ם, מ"מ סוגיין דעלמא כהפמ"ג, ולכן סתם כן הבה"ל.

מסקנא דמילתא

העולה מכל מה שנתבאר שמוכח מהשו"ע שאיסור שביתת בהמתו הוא גם

את השלמת המלאכה שבשלב זה שכרו ישראל, ויש את הפעולות הנצרכות להשלמת המלאכה כגון לעשות בגד, הרי ישראל שכרו כדי שיעשה לו בגד כרצונו, אלא שלזה צריך לגזור ולתפור וכדו', ולזה גם משלם לו, אולם לא לזה שכרו אלא שכרו להשלמת המלאכה. והנה כשעושה השלמת המלאכה כדי שיהנה ממנה ישראל בשבת זה אסור, כמבואר לקמן סי' רע"ו ס"א שאם גוי קבלן מדליק נר לישראל בשבת, אסור לישראל ליהנות ממנו, והטעם מפני שהגוי עושה מלאכה כדי שיהנה ממנה ישראל בשבת, וכיון שהוא מלאכה שלימה זה ודאי אסור לכ"ע. אבל בגוונא שאין הגוי עושה מלאכה שלימה להנאת ישראל בשבת, אלא עושה את הפעולות הנצרכות להשלמת המלאכה, ועושה הפעולות הנצרכות בשביל ישראל, ונהנה מהם ישראל בשבת, אפשר דבזה לא אסרין, דאין זה דומה להנאה מהשלמת המלאכה. ואפשר דבזה נחלקו הר"ו והריב"ש, דהר"ו (והב"ח והט"ז) ס"ל דהכא הוא קבלן גמור, דכל מה שעושה הוא להשלים מלאכתו, וליכא בזה שום איסורא, ומה שנהנה ישראל ממה שעושה הגוי בשבת מפני הסכנה, אין זה עיקר קבלנותו. והעיקר הוא שיוליכו למחוז חפצו, ומזה עדיין אינו נהנה, ולכן פירש דטעם האיסור מפני שנראה כמתנה עם הגוי לחלל את השבת.

אבל הריב"ש ס"ל דאין לחלק בין עיקר קבלנותו לבין המלאכות הנצרכות לזה, דבכל גוונא שעושה הגוי מלאכה בשביל שיהנה ממנה ישראל בשבת, אסור לישראל ליהנות ממנה, ולכן אסור להפליג בספינה תוך ג' שהרי נהנה ישראל ממלאכת הגוי בשבת (ועיין בגר"א הכא סי' ט"ו, אולם עיין תו"ח ס"ק י"א). נמצא דמה שכתבו הב"ח והט"ז שמלאכת הגוי בספינה הוא כקבלן גמור ושרי, זה לא אתי כהריב"ש, אלא כהר"ו, ועיין.

עוד שיטה הביא הב"ח סי' ט"ז (ד"ה ומ"ש רבינו ר"י וכו') בשם ר"י (שבת יט. תוד"ה אין) משום שנראה כשט, וחישינן שיעשה חבית של שיטין, עיי"ש.

והנה מה שלא פירשו הראשונים כהפירושים האחרים, זה משום שאפשר למידיחניהו, דעל הרשב"ם קשה דאין נחלקו רבי ורשב"ג אליבא דב"ש, ועוד דב"ש לא אסרו אלא בדאורייתא ולא בדברנן, וכפי שדחה הראש"ש כנו' לעיל אות א'. ועל פירוש הר"ו איכא למימר דאין לחוש שיעשה ישראל מלאכה בספינה בשבת, שהרי הוא שכר מקום בספינה ושילם גם על שכר הפועלים שעושים את מלאכת הספינה, ואין לחוש למקרה רחוק שיצטרך אף הוא לעשות עממה את מלאכת הספינה, ובגוונא שודאי יעשה מלאכה אפשר דבאמת לעולם אסור (עיין לעיל אות א'). ועל פירוש הר"ח י"ל שכיון שהמעשה נעשה קודם שבת, זה שרי כב"ה ששרו כשהמלאכה מתחילה קודם שבת וכדעת מהר"ק, או כדעת הב"י דאי משום איסורא א"כ אפי' קודם ג' ימים אסור. ואי כפירוש הרמב"ן איכא למימר שאף שהפועל עושה מלאכה מ"מ הוי קבלן, ומה שעושה בשבת לא לישראל עושה אלא לצרכו להשלים מלאכתו ושרי, וכדעת ר"י. ואי כפירוש ר"י י"ל דמחזי כשט לא אמרינן אלא בשבת, אבל קודם שבת לא חישינן לזה, וכמ"ש הב"י הכא סי' ט"ז (ד"ה והרא"ש). ומה שלא פירשו כפירוש ר"ף ורמב"ם, אפשר דכיון דלאו כל אינשי שוו בזה, דיך שמצטערים בזה ויש שאינם מצטערים, לכן לא גזרו משום זה כלל אלא מטעמא אחרוני.

פוסק עמו שישבות והאם הפסיקה היא לעיכובא

ולדבר מצוה מותר אפי' בתוך ג' ימים, ונחלקו רבי ורשב"ג בברייתא שם אי צריך לפסוק עמו לשבות, ופסק הטור כרשב"ג שא"צ לפסוק עמו, והב"י פסק כהרמב"ם שצריך לפסוק שישבות כרבי, וכ"פ בשו"ע. וצ"ע שבחומ"ס סי' ר"צ סת"ז פסק השו"ע וכן הרמב"ם (פ"א מה' נחלות ה"ה) כרשב"ג נגד רבי, והיחוס זה שעה"צ הכא סי' ק"א ב"צ. ועל פירוש שרגו עושה מלאכה, כן זה טעם הרמב"ן, שהלכה כרבי מחברי, והטעם שפסק הטור כרשב"ג כתב הב"ח משום דכמו שכל קבלן אפי"ש שידוע לישראל שעושה הגוי מלאכתו בשבת מותר, דגוי בדידיה קעביד, וא"צ שהישראל יפסוק עמו שישבות, הכא נמי בספינה לא צריך לפסוק עמו שישבות, ואי משום ביטול עונג שבת לא צריך לפסוק, שהרי העוסק במצוה פטור מן המצוה, עיי"ש. ור"ל בזה, שהרי ודאי מה שצריך לרבי לפסוק הוא משום דס"ל דצריך לישראל לעשות כפי יכולתו שלא יבא ע"י הפלגתו לידי איסור, וע"ז שפוסק עמו, אם יקיים הגוי הפסיקה, ניצל בזה מה ישראל מאיסור. והנה להטור ליכא איסור משום שרגו עושה מלאכה, וכן זה טעם הרמב"ן, והטור לא הביאו, והטעם לאיסור הפלגה להטור הוא או משום תחומין או עונג שבת, ומשום תחומין יש טעם לפסוק שהרי אם ישבות הגוי לא יצא הישראל מתחום שבת, ומשום עונג שבת נמי, אפי"ש שהוא עוסק במצוה מ"מ אם יכול לקיים שניהם בשופי מוטב, דמהיות טוב אל תקרי רע, עיין עו"ש ס"ק א' (אמנם בזה אפשר דלהב"ח פליג הטור בזה), ולכן ראוי שיפסוק עמו שישבות, שע"ז יכול לקיים עונג שבת, שהרי אין הספינה מותנענע, הרי משצד הני טעמי היה אפשר לפסוק כרבי. אלא מה שפסק הטור כרשב"ג הוא משום שקי"ל הלכה כרבי מחבריו ולא מאבין, וכמ"ש ר"ח בשבת כ"ט (בבואו שעה"צ הנד), ועיין.

והנה לכל הטעמים מובן הטעם שפוסק עמו שישבות, שהרי ע"י ששבות אינו עושה איסור שהיה עושה אילו לא היה שובת, כל חד לפום טעמיה, כן הוא לטעם הר"ף והר"ח והרמב"ן, וכן לטעם ר"י שאינו אסור משום שט אלא רק כשהוא מהלך במים, ואז חישינן שיעשה חבית של שיטין, אבל כששבות על מקומו לא חישינן לזה. אבל לטעם הר"ה צ"ב, דכיון דחישינן שיבא לידי סכנה ויצטרך לעשות מלאכה בעצמו, א"כ גם אם ישבות באמצע הים חישינן נמי שייבואו שם לידי סכנה ויצטרך הישראל לעשות מלאכה, ומאי אולמיה לטעם זה שישבות משל אמינות. וצ"ל שפוסק עמו שישבות היינו שישבות בשבת בגמל, דאז ליכא למיחש לסכנה כלל.

ואם הפסיקה היא לעיכובא או לא, ראה מג"א ס"ק א' שכתב שבשבת אסור להפליג אפי' לדבר מצוה שהרי אינו יכול לפסוק עמו שלא ילך, שהרי היום ודאי הוא מפליג עיי"ש. (ומה שלא כתב שבשבת אסור מפני שנראה כשט, ראה מ"ב להלן ס"ק כ"א, ומבואר בפמ"ג בא"א ס"ק א' עיי"ש). ובמ"ב ס"ב ק' אף שהביא חולקים, מ"מ נראה שמסכים עמו. והנה בגוונא שהפוסק עמו קודם שבת והגוי ואמר לו הגוי שלא ישבות, מסתפק בזה העולת שבת, ומאי פסק בס"ק ג' שהעיקר שאין הפסיקה לעיכובא, וא"כ סותר למה שמשמע בס"ק ב' שנוטה שם לומר שהפסיקה לעיכובא. וראה בפמ"ג בא"א ס"ק א' שכתב לחלק א"כ המצוה תתבטל וא"א בענין אחר, עיי"ש. והסברא בזה אפשר שדוקא בשבת ס"ל להמג"א שהפסיקה לעיכובא, שהרי כבר נתחייב במצות עונג שבת, וא"כ י"ל איפכא דהעוסק במצות עונג שבת פטור מן המצוה שאליה הוא מפליג, ולכן הפסיקה לעיכובא, משא"כ קודם שבת שעדיין לא נתחייב במצות עונג שבת, יש להקל באומר לו הגוי שלא ישבות, משום שהמצוה שבה הוא עוסק פוטרת אותו ממצות עונג שבת מפני שעדיין לא נתחייב בה. ולפי"ז לכאורה כן יש ליישב את דברי המ"ב, שבס"ק ב' שאיירי בשבת גופא נוטה לפסוק כהמג"א, שכיון שכבר

כשנמשכת המלאכה להיעשות בשבת, אבל במלאכה דרבנן אף ב"ש התירו שתיעשה מאלה בשבת, ולכן התירו ב"ש ליתן מבע"י קורות בית הבד על הענבים, היכא שנתרסקו עד שאין בסחיטתם משום מלאכת סוחט (שבת יט.), משום שבדרבנן התירו אף כשנעשית המלאכה בשבת, א"כ אמאי אסרו ליתנס מבע"י לספינה, והא המלאכה שנעשית בשבת אינה אלא מדרבנן. וכן הקשה הרא"ש בפ"ק דשבת (סימן ל"ח), וראה בקרבן נתנאל בעירובין (פ"ד ס"ג ס"ק ב') משי"כ לתרץ בזה. מ"מ הראשונים דחו דבריו מחמת זה, וכן משום דלא מסתבר דרבי ורשב"ג שנחלקו שם בברייתא אי יוצא לדבר מצוה צריך לפסוק שישבות, נחלקו אליבא דב"ש, עיין רא"ש פ"ק דשבת שם וב"י הכא.

והר"ף (ז: מדפי הר"ף) הביא יש מי שאומר (עיין ב"ח ס"ד שהוא דעת ר"ח, וכן הוא לפנינו בפי ר"ח שבת יט.) שאסר רק בשהספינה גוששת, ואין מקרקעיתה לקרקעית הנהר י' טפחים, שאז אסור משום תחומין להפליג אלפיים אמה מן המקום שהיה בו ביה"ט, אבל היכא שיש ב"ט גוונא בי"ח הגדול, שרי להפליג אפי' בע"ש, וכן המנהג. והר"ף דחה דבריו, שאם איסור יש בדבר, א"כ אמאי שרי קודם ג' ימים, ועוד אמאי בתוך ג' שרי לדבר מצוה. ולכן כתב הר"ף שטעם האיסור משום ביטול עונג שבת, שנענוע הספינה יש בו צער, ואינו יכול לקיים עונג שבת, ואחר ג' ימים דעתו מתיישבת ויכול לקיים עונג שבת, ולכן לדבר מצוה שרי אפי' תוך ג' ימים, מפני שהעוסק במצוה פטור מן המצוה עיי"ש. והנה פשט דברי הר"ף שאפי' קודם ג' ימים אסור להפליג בספינה בליכא י"ט, וכ"כ הב"י הכא (ד"ה וכתב) והביא דכן דעת הרמב"ם בתשובה, אלא שהביא שהמהר"ק פירש שלא הקשה הר"ף אלא לשיטתו דהר"ח שאם איכא איסור בתוך ג' ימים, א"כ אף קודם ג' ימים אסור, אבל הוא באמת ס"ל שליכא בזה שום איסור. והטעם כתב המהר"ק משום דהר"ף ס"ל כרשב"ם הני' שכל שהתחיל המלאכה קודם השבת שרי, אפי"ש שנעשית המלאכה בשבת, ולכן ליכא בזה שום איסור אם נכנס קודם השבת, אף שא"כ מהלכת הספינה בשבת בתוך י"ט.

והנה דעת הב"י צ"ב, שהרי הרא"ש בפ"ק דשבת (סימן ל"ח) כתב כדברי הר"ף עיי"ש, ולפי"ז קודם ג' ימים שרי להפליג בספינה, שהרי אין בזה ביטול עונג שבת, ואילו בעירובין כתב הרא"ש (פ"ד סוף סי' ג') שיש להחמיר בתחומים אף למעלה מ"ט, דאף שהיא בעיא דלא איפשיטא נקטינן לחומרא, עיי"ש. ומשמע שאף בנהר מחמירין, וכ"כ הב"י כאן בהדיא (בד"ה והגהות) שהרא"ש אוסר בנהרות בין למעלה מעשרה ובין למטה מעשרה עיי"ש, וא"כ צ"ע למה שכתב הרא"ש בפ"ק דשבת שקודם ג' ימים מותר להפליג, ואמאי הא איכא משום תחומין, וכן הקשה הב"ח כאן ס"ה, וצ"ע. עיי"ש שהסיק הב"ח כמהר"ק שליכא בספינה איסור משום תחומין, וכתב שזה שרי אפי' לב"ש (ודלא כרשב"ם הנד'), משום דהכא הוא איסור דרבנן, ובזה לכ"ע שרי להתחיל המלאכה קודם השבת, עיי"ש.

ועוד יש להקשות לשיטת הב"י, שהרי לקמן (ס"ד) הביא את לשון הריב"ש שפסק ע"פ הר"ה שקודם ג' ימים שרי לילך בשירא, וסיים הריב"ש שאפי' לשיטת הר"ף והרמב"ם שפירשו בברייתא בדרך אחר, "מ"מ הדין דין אמת", ומשמע מדבריו שגם הר"ף והרמב"ם מסכימים לדין להר"ה שיש לחלק בין תוך ג' ימים לקודם ג' ימים מהשבת, ולכן אף שפירשו בברייתא לענין עונג שבת, מ"מ מודו דכל שיוצא ג' ימים קודם השבת, אינו מחוייב יותר לדאוג שלא יבא לידי חילול שבת, ומה שלא פירשו א"כ הר"ף והרמב"ם שהאיסור הוא משום מלאכה, ואפי"ה יש לחלק בזה בין תוך ג' לקודם ג' וכהר"ה, י"ל משום דס"ל שאין לחוש שיעשה הישראל מלאכה, דמהיכי תיתי לחשוש שהשוכר מקום בספינה יצטרך לעשות קצת ממלאכותיה, ואי משום הא היה מותר להפליג בספינה אפי' בע"ש, דלא חישינן לחשש זה. (ובדאי יעשה הישראל מלאכה וכגון שמלחיה וחובליה מישראל, באמת להר"ף אסור אפי' קודם ג' אלבא דהב"י, וכמו שאיסור תחומין נמי אסור קודם ג'). ומטעם זה פליגי עליה הראשונים ופירשו בדרכים אחרות, וכן פירשו הר"ף והרמב"ם שטעם האיסור משום ביטול עונג שבת, אבל משום ספק איסור מלאכה אין לחוש כלל. ומ"מ נמצאו דברי הב"י לכאורה סותרים אהדדי, שבתחילה כתב שלהר"ף אם יבא לידי איסור תחומין אסור אפי' קודם ג' ימים, ובסוף הסימן הביא דברי הריב"ש בשתיקה (וכ"פ בשו"ע ס"ד, וראה להלן) שקודם ג' ימים גם הר"ף והרמב"ם יודו שאין לחשוש שיעשה מלאכה בשבת, וזה סותר למש"כ בתחילת דבריו, וקושיא זו כבר הקשה מהר"י בן לב (ח"ב סי' נ"ג, הובאה שיטתו במ"ב להלן ס"ק כ"ו) על הריב"ש, דס"ל למהריב"ל בביאור דברי הר"ף, כמ"ש הב"י, ולכן הקשה על הריב"ש דס"ל דהר"ף מודה לר"ה, והא מבואר בר"ף לא כן. ודעת הב"י והשו"ע בזה יתבאר בע"ה להלן אות י"א.

שיטת הרמב"ן

והרמב"ן פירש בברייתא בשבת בדרך אחרת, הביאו הר"ן בשבת (ז: מדפי הר"ף דיבור הראשון) שהאיסור הוא מפני שהגוי עושה בשבת את מלאכות הספינה בשביל הישראל, ולכן כשכור נוסעי הספינה נכרים שהיתה אז המלאכה נעשית אף במבלדי ישראל, שרי, עיי"ש. והנה זו צ"ב, שהרי הישראל שכר את הגוי שיוליכו ממקום למקום, וע"ז שילם לו שכרו, א"כ על הגוי מוטל להשלים את המלאכה, ובגוונא שהפועל חייב להשלים את המלאכה לא חשיב שכיר יום אלא קבלן, דשכיר יום מקבל שכרו לפי ימים, אבל קבלן מקבל שכרו לפי מלאכה, שכשיגמור מלאכתו יקבל שכרו, וזה הטעם שקבלן מותר אפי"ש שעושה בשבת, משום שאינו מחוייב לעשות בשבת, ועושה בשבת רק משום שרוצה להשלים מלאכתו ואדעתה דנפשיה קעביד, וכמבואר כ"ז בשו"ע סי' רמ"ד ס"א וסי' רמ"ז ס"א וסי' רמ"ב ס"ב, וא"כ כאן שמצד השכירות ששכר אותו הישראל אינו מחוייב לעשות בשבת, שהרי יכול להפסיק את הילוך הספינה בשבת, ומה שהולך בשבת זה משום שרוצה למחר ולהשלים מלאכתו, א"כ אמאי אסור הא אדעתה דנפשיה קעביד, ומ"ש מכל קבלן שמוותר אפי"ש שעושה בשבת.

וראה בב"י בס"ג (ד"ה והוי) שהעתיק לשון ר"ו שהביא שיטת הרמב"ן, עיי"ש בדבריו שביאר טעם האיסור וז"ל: מפני שנראה כמי שמתנה עם הגוי לחלל השבת וכו', ע"כ. ומבואר מלשון זה שבאמת ליכא שום איסורא מה שהגוי עושה בשבת, שהרי הוא ככל קבלן וכנו', אלא כיון שהוא מצוי עם הגוי, ומסתמא הגוי יעשה בשבת את המלאכות הנצרכות, א"כ נראה בזה כשלוחו למלאכה, וכ"ז רק בתוך ג' ימים, אבל קודם ג' ימים אין נראה כ"כ שלוחו ולכן לא גזרו. ומה שמלאכת הגוי בספינה הוא כקבלן גמור, כן מבואר בב"ח ס"ב ובט"ז ס"ק א', ועיין בפמ"ג משב"ז ס"ק ה'.

ואולם עיין בב"י ס"ב שהביא דין זה דהרמב"ן בשם הריב"ש, שבתוך ג' אפי' אם המלחים והחובלים כולם גויים ואין לישראל עושה מלאכה אפי"ה אסור, משום דמ"מ גוי עושה המלאכה בשביל ישראל השוכרה, וישראל נהנה בה בשבת". וזה צ"ב, דהא אין לישראל נהנה מעצם הליכת הספינה בשבת, דבזה אין לו שום הנאה, וכל הנאתו הוא מה שמלאכתו הנצרכות, א"כ נראה בזה כשלוחו למלאכה, וכ"ז דנפשיה קעביד למחר להשלים מלאכתו, וכן צ"ב במאי נחלקו הר"ו והריב"ש. ואפשר דנחלקו הר"ו והריב"ש בדיני קבלנות, שהרי בקבלן יש ב' ענינים, יש

בבהמתו הגזולה, שאפי"ש שאין הבהמה ברשותו מ"מ היא שלו, ועל מה שהבהמה בבבלתו הקפידה התורה (אות ד'), ולכן על הישראל להפקירה, ומה שאין הגוי זוכה מן ההפקר אפי"ש שחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו, י"ל שכיון שידע על הבהמה ולא נתכוין גרע טפי, כדמבואר בתוס' ב"ב (אות ו'), וכן יכול להקנות לגוי, והיינו בתורת מכר ולא בתורת מתנה, ותשלומי המכר הם ע"י הבהמה עצמה שאח"כ מחזירה לו הגוי, ולכן שרי לישראל לקבלה, ולא הוי גזל, שהרי מקבלה בתורת תשלומין (אות ח'). ומה שאפשר להקנותה שלא בפני הגוי הוא משום שדעת אחרת מהניא לא מדין זכין, ולכן מהניא גם בגוי, ולכן לא איכפת לן שאין הגוי יודע מזה, ובזה פליג השו"ע אהגהות מרדכי שהצריך להקנות דוקא בפני הגוי (אות ט'). ודעת השו"ע שאיסור דשביית בהמתו הוא אפי' עושה מלאכה שלא ברצונו כלל, ולכן כל שיכול לסלק בעלותו מן הבהמה ואינו עושה כן עובר משום שביית בהמתו (אות י'). ואיסור עשה דשביית בהמתו הוא רק אם טורחת הבהמה במלאכה מל"ט מלאכות, אבל טריחא בלא מלאכות מחלוקת, אלא שהב"ל לא הביא מחלוקת בזה וכתב פשוט כהפמ"ג דבכה"ג ליכא משום שביית בהמתו (אות יא').

המפליג בספינה והיוצא בשיירא קודם השבת

שיטת הר"ה

כתב בשו"ע סי' רמ"ח ס"א שאין להפליג בספינה לדבר הרשות בתוך ג' ימים קודם השבת, והוא מברייתא שבת יט, ובטעם דין זה רבו הדעות. וראה בר"ה (שבת ז. מדפי הר"ף) שטעם דין זה הוא מפני דחישינן שיצטרך לחלל את השבת, וגי' ימים שקודם השבת הם שייכים להשבת הבאה, ולכן כבר מוטל עליו עול השבת לדאוג שלא יעשה מעשה שיבא על ידו לידי חילול השבת. אבל קודם ג' ימים אין מוטל עליו עול שבת הבאה, מפני שימים אלו שייכים לשבת שעברה, עיי"ש.

והנה יל"ע לדעת הר"ה כשהתיר קודם ג', האם התיר אף בגוונא שודאי יחלל את השבת, דמ"מ כיון שהם קודם ג' אין מוטל עליו שבת הבאה, ואפי' בודאי יבא לידי חילול, או דנימא דלא התיר אלא בספק חילול, אבל בודאי לא הקיל, וכן מה שאסור בתוך ג', יל"ע האם אסור רק בגוונא שודאי יבא לידי חילול, שאז יש לאסור בתוך ג' כי מוטל עליו עול שבת הבאה, אבל בספק חילול י"ל דאין לחוש קודם שבת על ספק, ואף בתוך ג' שרי, או דנימא דאף בספק יש לאסור, דאף ככה"ג מוטל עליו עול שבת הבאה בתוך ג' ימים.

והנה מדכתב הר"ה שם בסוף דבריו דה"ה שאסור להפריש במדבריות בתוך ג' ימים עיי"ש, והרי שם ודאי יוצא מתחום אלפיים אמה, ומסתברא דיוצא אפי' מתחום י"ב מיל, א"כ יש להוכיח שאפי' בודאי יבא לידי חילול שבת שרי קודם ג'. אלא דיש להקשות מנין לומר כן, והרי לא הוזכר בשי"ט קודם ג' ימים דמותר אלא במפליג בים, ושם לכאורה לא ודאי יעשה איסור, שלא ודאי יגיע לידי סכנה עד שאפי' הישראל שרק שכר מקום בספינה יצטרך לעשות מלאכה, א"כ אפשר שלא התיר קודם ג' אלא בלא ודאי יעשה איסור, ומנ"ל להתיר אפי' בודאי יעשה איסור.

ו"ל דמדחתירו להפליג משמע שהתירו בכל גוונא, ואפי' אם הספינה של ישראל, והיינו מלחיה וחובליה הם ישראלים, ואפי"ה שרי להפליג קודם ג' ימים, א"כ מבואר שאפי' בודאי יבא לידי חילול שבת שרי קודם ג', א"כ יש להוכיח מזה דלהפריש למדבר נמי שרי, דקודם ג' שרי אפי' בודאי יבא לידי חילול שבת. וכל ביאור זה בדברי הר"ה מבואר בריב"ש, הובא בב"י ס"ב, דהברייתא איירי בכל גווי ואפי' כשהישראלים מוליכים הספינה, ומדאיירי הברייתא בכל גווי, א"כ ה"ה דבמפריש במדבר נמי שרי ואפי' בודאי יעשה איסור, עיי"ש.

והנה מדאיירי להר"ה בברייתא בכל גוונא, א"כ איירי אפי' אם מלחיה וחובליה הם נכרים, ואפי"ה אסור להפליג בה בתוך ג', וזה אפי' שלא ודאי יבא לידי חילול שבת (והטעם דליכא בזה חילול שבת מצד מלאכת הגוי, עיין להלן אות ד'), ומבואר א"כ שבתוך ג' אפי' בלא ודאי יבא לידי חילול שבת יש לאסור, דחישינן שמא תהא הסכנה גדולה עד שיצטרכו גם נוסעי הספינה לחלל השבת במלאכת הספינה. ומכל זה מתבאר שלדעת הר"ה קודם ג' ימים שרי אפי' בודאי יבא לידי חילול שבת, ואילו בתוך ג' אסור אפי' בספק יבא לידי חילול.

והרמ"א הביא את דברי הר"ה בס"א ובס"ב, ובס"א כתב שקודם ג' שרי "אפי' במקום שיצטרך הישראל לעשות אח"כ מלאכה להולך הספינה", ולכאורה משמע לשון זה "שיצטרך הישראל", שאפי' בודאי יבא לידי מלאכה שרי להפליג קודם ג', וכן משמע מדברי הר"ה וכפי שהתבאר, אולם בס"ב גבי תוך ג' כתב הרמ"א לשון זה גבי איסור וז"ל: וכן בספינה שיצטרך הישראל לבא לידי מלאכה בשבת, אסור ליתנס בה שלשה ימים קודם השבת, ע"כ. ומשמע שהאיסור בתוך ג' הוא באופן שודאי יבא לידי מלאכה, ומשמע דבספק זה שרי, ויל"ע בלשונו, ועיין בגר"ז קו"א ס"ק ג'.

ואולם ראה בשו"ת מהריב"ל (ח"ב סי' נ"ג, הובאה שיטתו באחרונים ובמ"ב להלן ס"ק כ"ו) שכתב שנראה לו שלא התיר הר"ה קודם ג' ימים אלא בספק יבא לידי חילול שבת, ואפי' בספק קרוב לודאי, שאפי' בספינה שמלחיה וחובליה הם ישראלים אפשר שינוחו בשבת באיזה נמל שיזדמן להם, אבל בהולכים במדבר בשירות השימעאלים שודאי לא ישבתו במדבר ויבואו בודאי לידי חילול שבת, י"ל שאף להר"ה אסור ודלא כהריב"ש עיי"ש. ומדבריו נמי מבואר שבתוך ג' אפי' בספק יבא לידי חילול אסור, שהרי העמיד קודם ג' ימים בספק (או בספק קרוב לודאי), א"כ תוך ג' ימים נדם בהכי איירי, ואפי"ה אסור. אולם מה שהעמיד המהריב"ל היתרו של הר"ה קודם ג' בספק ולא בודאי, יש לתמוה שהרי הר"ה כתב בהדיא שה"ה במפרש במדבר שכל האיסור הוא בתוך ג' ימים, ומשמע שקודם ג' יש להתיר גם במדבר, אפי"ש שודאי לא ישבתו הולכי השיירא עמו במדבר, ודאי יבא לידי חילול שבת, וזה דברי הריב"ש בביאור דברי הר"ה. וגם הרדב"ז (ח"ד תשובה אלף קמ"ט ק"ח), הובא באחרונים ובמ"ב ס"ק כ"ו) שחלק על הריב"ש, כתב בפשיטות שהר"ה כהריב"ש, שאפי' בודאי יבא לידי חילול שבת מ"מ קודם ג' שרי, אלא שפסק לא כן מפני שס"ל שהראשונים חולקים עליו בזה עיי"ש. וקצת נראה מלשון המהריב"ל שלשון הר"ה לא היה לפניו אלא רק לשון הריב"ש, וצ"ב.

שיטת הר"ף והרשב"ם

ושיטת הרשב"ם (הובא בעירובין מד. תוד"ה הלכה) שדין זה הוא אליבא דב"ש שאסרו לעשות מלאכה בע"ש אלא בכדי שיעשו מבע"י, אבל לב"ה שהתירו להתחיל מלאכה קודם השבת אף שתיעשה בשבת, א"כ גם בספינה מותר להיכנס אפי"ש שמשמיה הספינה הלך בשבת עיי"ש. ולפי דבריו דחווה ברייתא זו מהלכה, שכן ברייתא זו אליבא דב"ש, ואנן כבית הלל קי"ל, שמוותר להתחיל מלאכה בע"ש אפי"ש שנעשית בשבת, והנה צ"ב לדבריו אמאי לב"ש אסור, הא לא נחלקו ב"ש ובי"ה אלא במלאכה דאורייתא, דאז ב"ש אסרו

מוטל עליו מצות עונג שבת, א"כ אינו ראוי לבטלה, ולכן אסור לו להפליג בלא פסיקה, ואילו בס"ק ג' איירי שם קודם השבת, ובכה"ג הכריע שאין הפסיקה לעיכובא, ומשום שעדיין לא נתחייב במצות עונג שבת (ואולם עיין שעה"צ ס"ק א'). אלא דקשה לבאר כן בדיעת המ"ב, דהרי בבה"ל להלן ס"ד (בד"ה ופוסק) מבואר בהדיא דס"ל בדיעת המג"א שגם קודם השבת הפסיקה היא לעיכובא עיי"ש, וא"כ קצת סותרים דבריו בס"ק ב' ובס"ק ג' אהדדי. ואפשר לומר שאף שס"ל שהמג"א לעולם הפסיקה היא לעיכובא בין בשבת בין קודם שבת ודלא כפמ"ג, מ"מ המ"ב נקט כמותו רק בשבת ולא קודם שבת, ומטעם שהתבאר.

הטעם שבמקום מצוה שרי

והנה בהכרח י"ל שהאיסור להפליג קודם השבת משום החשש שמא יבא לידי איסור בשבת אינו אלא מדרבנן, דמן התורה אינו צריך לדאוג קודם השבת על השבת שתבא, וכל שבשבת הוכרח לעשות איסור מפני מה שעשה קודם השבת, ליכא בזה איסורא, ורק מדרבנן יש לחוש שלא יעשה קודם השבת מעשה שמחמתו יעשה איסור בשבת. וכן נראה מלשון הר"ף (ז): מדפי הר"ף) שאיסור זה הוא מדבריהם, עיי"ש. ומטעם זה יש ראשונים שמחלקים בין תוך ג' לקודם ג' ימים אף שודאי יעשה איסור בשבת, וזה משום שהאי דינא הוא מדרבנן, והם לא חשו ליותר מג' ימים. ומטעם זה יש לחלק בין רשות למצוה, דבמצוה י"ל שלא העמידו רבנן דבריהם, והתירו איסורם זה, וכ"כ בהדיא התוספת שבת ס"ק ה' דלהראשונים דס"ל שעושה איסור בשבת ע"י הפלגתו קודם שבת, לא שייך לומר שהטעם שהתירו לדבר מצוה משום שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, שהרי בשבת אינו מבטל מצוה אלא עובר איסור, וזה לא שריף לעוסק במצוה לעשות איסור, ולכן צ"ל לדידהו דמה דשרי לדבר מצוה אע"פ שיש בהפלגתו איסור בשבת, הוא משום שרבנן לא העמידו דבריהם במקום מצוה. ורק לר"ף וסיעתו שהאיסור משום שירטול עונג שבת, אתי שפיר הטעם להתיר במקום מצוה, משום דהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ובאמת רק בעלי שיטה זו (הר"ף והרא"ש) הביאו הטעם דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ולכן הקשה הת"ש מזה על המג"א ס"ק ו' שהביא שההיתר לדבר מצוה הוא משום שהעוסק במצוה וכו', והא זה שייך רק לשיטת הר"ף ולא לשאר השיטות. וראה במחצה"ש שם שתירף ש"ל שהדין שלא יעשה קודם השבת מעשה שייבאו בשבת לידי איסור, אינו איסור לאו דרבנן שיסודו מלאו איסור לאו דרבנן, ולכן העמידוהו אף במקום מצוה, ודלא כהת"ש שס"ל דביום השביעי תשבות, ולכן שייך לשון זה שכתב המג"א דהעוסק במצוה וכו', והיינו דהוא פטור ממצות שבתה דרבנן, עיי"ש.

והנה לפ"ז אתי שפיר ה"ר"ח, שאף שהולך בספינה בתוך י"ט שרי במקום מצוה, שהרי הדין שלא יביא עצמו לידי כך הוא מצות שבתה דרבנן, והעוסק במצוה פטור ממצוה זו. אבל הר"ף הקשה עליו שהרי העמידו חכמים דבריהם במקום עשה עיי"ש, ומוכח שאף שדין זה שלא יביא עצמו קודם השבת לידי כך שיעשה איסור בשבת הוא מדרבנן, מ"מ אין זה מצות שבתה דרבנן (כמחצה"ש), אלא איסור לאו דרבנן, ולכן העמידוהו אף במקום מצוה, ודלא כהת"ש שס"ל דביום השביעי לא העמידו דבריהם במקום מצוה, כן הוא דעת הר"ף, ועיין.

מאימתי מונין ג' ימים לשיטת הר"ז והרי"

והטעם שכל האיסור להפליג הוא רק בתוך ג', אבל קודם ג' שרי, כתב הר"ז שהטעם שכל ג' ימים שקודם השבת שייכים לשבת הבאה, ולכן מוטל עליו לדאוג באותם ימים שלא יבא בשבת הבאה לידי חילול שבת, משא"כ קודם ג' ימים שאינם שייכים לשבת הבאה, אלא לשבת הקודמת כמבואר בגיטין עז, לכן אין מוטל עליו לדאוג דשבשבת הבאה לא יחלול, עיי"ש. ולפ"ז ודאי מתחילת ליל רביעי כבר אסור לו להפליג, כן נראה מהב"ח ס"א, וכן מפורש בבה"ל להלן ס"ד (ד"ה וביום וכו'). וכן נראה שהוא דעת ר"ח, דכיון דהאיסור להפליג משום שעושה איסור, א"כ החילוק בין תוך ג' לקודם ג' הוא החילוק דבין קמי שבתא ובתר שבתא דגיטין, א"כ ודאי שהאיסור הוא כבר מתחילת ליל רביעי.

ולכאורה כן הביאור גם לשיטת ר"י, דכל מה שחיישין לאיסור שט הוא מקמי שבת ולא בתר שבתא. אולם ראה בב"י ס"ג (ד"ה ומ"ש רבינו ר"י וכו') שכתב שהטעם שקודם ג' מותר, הוא משום שעי"ש שאסרו עליו להפליג בתוך ג' "אית ליה היכרא, ושוב לא יעשה חבית של שייטין ולא ינהיג את הספינה", ולפ"ז אפשר שאף אי אסרינן ליה מיום חמישי ואילך נמי אית ליה היכרא, וא"כ ברביעי שרי להפליג, וכ"כ הב"ח בס"א בהדיא דלר"י "ל שברביעי נמי שרי להפליג עיי"ש, ולא מבואר בדבריו הטעם, ונראה שפירש כה"ב שבעינן ג' ימים להיכר, וס"ל להב"ח שגם אם האיסור הוא מיום ה' ואילך איכא נמי היכרא, וצ"ב אמאי לא פירש בב"י פשוט דלר"י נמי החילוק בין הימים הוא החילוק שבין קמי שבתא לבתר שבתא, ואז לר"י נמי אסור להפליג ביום רביעי. וי"ל הטעם דבשלמא להר"ז דדעימיה שהחשש שמא יבא מוכרח לעולם איסור, בזה צ"ל שהטעם שקודם ג' מותר, מפני שאף שיעשה בשבת איסור מתוך אונסו, מ"מ אין מוטל עליו בתר שבתא לחוש לזה. אבל לר"י אין החשש שיעשה איסור לאונסו, אלא החשש שישכח ויעשה איסור שאינו צורך לו כלל, וזה אין להתיר אפי' קודם ג' ימים שיכנס לחשש שיעשה איסור גמור וללא צורך כלל, ורק אם ימצא דרך שבו יחזיק לא היכרא ולא יבא לידי איסור, רק אז שרינן ליה, ולכן כתב הב"י שהטעם ששרי לר"י קודם ג' הוא מפני שעי"ש אית ליה היכרא, ואז לא יבא לידי איסור כלל.

אמנם עיין בא"ר ס"ק א' שכתב דלר"י נמי ההיתר הוא מטעם הר"ז, דבתר שבת שעברה אין לו לחוש לשבת הבאה, עיי"ש. ובדבריו מתחדש שאף שחיישין שיעשה בקי"ע איסור ללא צורך, נמי שרינן ליה קודם ג' ימים, עיי"ש שכתב שגם למש"כ הב"י שהטעם משום היכר, נמי אסור כל ג' ימים שקודם השבת וכהר"ז, דמה שאסרו עליו להפליג בימים שקודם השבת זהו ההיכר שימנע ממנו לעשות חבית של שייטין בשבת, עיי"ש.

ונראה א"כ שהב"ח והא"ר נחלקו בימי ההיכרא שצריך לר"י לפי ביאור הב"י, דלכ"ל לטעם אז בין רביעי שרי להפליג, והא"ר ס"ל שההיכר הוא מה שאסור לו להפליג קמי שבתא, א"כ יום רביעי עם לילו נמי אסור.

אמנם עיין ב"י בתחילת הסימן שכתב שפשט לשון הברייתא "ג' ימים" משמע ג' ימים גמורים אסורים, ויום רביעי מכלל האיסור, עיי"ש. וכיון שכן הוא פשט הגמ', א"כ גם לר"י אסור להפליג מליל רביעי, וזה דלא כה"ב"ח. והטעם א"כ שאפ"ה לא אמר הב"י שטעמו כטעם הר"ז וכו"מ"ש הא"ר, הוא כפי שהתבאר שכיון שחיישין שיעשה איסור ללא צורך, אין להתיר א"כ יבא לו היכרא שלא יעשה איסור, ומה שאסור לו להפליג קמי שבתא היינו ההיכרא, ותו לא יעשה איסור בשבת, א"כ מוכח לכאורה מהב"י כהביאור שביאר בדבריו הא"ר. וראה בהקדמת המ"ב שנקט בדברי ר"י כדעת הב"י, שאסור קודם השבת משום היכרא, עיי"ש.

שיטת הרמב"ן בענין הנ"ל

ובדעת הרמב"ן נחלקו הראשונים, דה"ה (והביאו ב"י ס"ג ד"ה וה"ו) כתב דאף רביעי וחמישי מותר להפליג עיי"ש, וג' ימים קודם השבת, בכללם יום השבת, ויום חמישי שהוא יום ג' מותר. וצ"ל דמה שאמרו אין מפליגין פחות מג' ימים קודם השבת, היינו שפחות מג' אסור, אבל ביום ג' שהוא יום ה' מותר. אלא שאחר זה הביא הב"י בס"ב בשם הרבי"ש שאסור להפליג בספינת גוים תוך ג', ומטעם הר"ז שנראה כמתנה לחלל את השבת, עיי"ש. וא"כ אפי' רביעי וחמישי אסורים, ולי' רביעי בכלל האיסור, ולי"ע במאי נחלקו הר"ז והריב"ש. והנה בלשון הרבי"ש מבואר שהישראל עושה איסור במה שעושה לו הגוי מלאכה כדי שיהנה בשבת, ומלשון ר"י משמע שאין בזה איסור, וכל האיסור הוא מפני שנראה כמתנה עם הגוי לחלל את השבת, וכבר התבאר לעיל שנחלקו היכא שהישראל אינו נהנה מהשלמת המלאכה בשבת, אבל נהנה מהמלאכות הצרכות להשלמת המלאכה כי הא, שהרי אין מגיע למחוז הפצו בשבת, א"כ אין נהנה מהשלמת המלאכה, אבל נהנה ממלאכת הגוי למונו סכנה מיושבי הספינה, שאף שגם לזה שכרו הישראל, מ"מ לא ע"ז שכרו אלא שכרו להגיע למקום חפצו, שלעיקר זה שכרו, שלהריב"ש כל שנהנה הישראל ממלאכת הגוי אפי' בדברים הנלוים לעצם שכירותו, מ"מ כיון שהגוי עושה מלאכה כדי שיהנה הישראל בשבת אסור, דהוי הגוי כשלוחו, ולפ"ז אתי שפיר מה שאסור להריב"ש כל ג' הימים שקמי שבתא, שכיון שהישראל עושה איסור במה שנהנה בשבת ממלאכת הגוי, נראה א"כ כמתנה לחלל השבת, ולכן צריך להפליג בימים שבתר שבת שעברה, שאז אינו מוטל עליו לדאוג על חילול השבת הבאה. וכן מוכח מלשון הר"ן (ז). מדפי הר"ף דבור ראשון) שהחילוק להרמב"ן בין תוך ג' לקודם ג', הוא החילוק שבין קמי שבתא לבתר שבתא, עיי"ש. אבל ר"י ס"ל שכיון שאין נהנה הישראל מהשלמת המלאכה, תו לא חשיב מה שנהנה ממלאכות הנלוות להשלמת המלאכה, דלא חשיב שעושה רק להנאת הישראל, אלא לגרמיה קעביד למהר להשלים מלאכתו ושרי, וכל האיסור מפני שנראה שצויה להגוי לחלל השבת, וזה חיישין לדידה רק בע"ש, אבל קודם לכן לא נראה כן, וכהיהא י"א דריש סימן רמ"ו.

והנה הב"י הביא דברי ר"י בריש הסימן, דחה דבריו עיי"ש, וכשהביא אח"כ את דברי הרבי"ש הביאו בשתיקה, ומבואר דס"ל דלרמב"ן נמי ימי האיסור והיתיר בימי השבוע נקבעים לפי קמי שבתא לבתר שבתא וכהר"ז, וכן מבואר בהקדמת המ"ב דהרמב"ן בזה ס"ל כהר"ז. (ובכלל הקדמה זו אזיל המ"ב בתר הב"י).

שיטת הר"ף בענין הנ"ל

ובדעת הר"ף והרמב"ם והרא"ש שהאיסור להפליג הוא משום ביטול עונג שבת, ורק קודם ג' ימים שרי משום שעד השבת נפשו מתיישבת עליו, יל"ע לדידהו איך למנות ימים הללו. וראה בב"ח ס"א שכתב שטעם הר"ף שרי להפליג ביום רביעי, דמיום רביעי עדיין איכא ג' ימים עד השבת, עיי"ש. ולדבריו השבת נמנית בתוך ג' ימים דהרייתא, אלא דצ"ב דהא אם מפליג מיום רביעי, הרי דג' הימים מסתיימים ביום השבת גופא, וא"כ מכניסת שבת ועד אז ביטל עונג שבת, ואמאי שרי ועוד, שהש"ע ס"א וס"ב פסק כהר"ף, ובסעיף ד' כשפסק הש"ע כהר"ז והריב"ש ביוצא בשיירא, כתב שרק יום ראשון שני ושלשי מותר, ומבואר דיום רביעי אסור, ולהב"ח יוצא דג' ימי האיסור דס"א וס"ב הוא מיום חמישי, וג' ימי האיסור דס"ד הוא מיום רביעי, וזה קשה לומר. וקושיא זו הקשה המג"א ס"ק ג', וכפי שפירשו הפמ"ג בא"ר ס"ק ב', ולכן כתב במג"א ס"ק ב' שאסור להפליג כבר מיום רביעי, ולדבריו ג' ימים דהברייתא הם בלי השבת, דמונין ד' ה'.

וראה בא"ר ס"ק ג' שכתב שנחלקו הב"ח והמג"א אי חיוב עונג שבת הוא בכל השבת מכניסתה עד יציאתה, או חסגי כמה שחלק מן השבת יש לו עונג, אף שבחלק אחר הוא מצטער, דלהב"ח אע"פ שאין דעתו מיושבת עד אמצע שבת אפ"ה שרי, דהרי מאז ואילך מקיים עונג שבת, ולכן שרי להפליג מיום רביעי, דהא מ"מ אחר ג' ימים מעת לעת יקיים מצות עונג שבת. אבל המג"א ס"ל שבעינן שכל השבת מכניסתה ועד ליציאתה יקיים מצות עונג שבת, ולכן אסור לו להפליג אלא ביום שלשי, ואז יוכל לענג השבת מכניסתה, עיי"ש. והנה לביאור המג"א כשם שגבי היוצא בשיירא כתב הש"ע דאסור לצאת מיום רביעי, כן גבי הפלגה בספינה אסור מיום רביעי, והטעם כפי שהתבאר שמשום עונג שבת בעינן שיצא קודם ג' ימים מעל"ע מהשבת. אלא שזה צ"ע, שהרי הרא"ש בפ"ק דשבת (סימן ל"ח) פסק כהר"ף דהא דאין מפליגין הוא משום עונג שבת, ואפ"ה כתב שם בסוף דבריו דביום רביעי שרי להפליג, וכן הוכיח הב"ח הנז' דלשיטת הר"ף שרי להפליג ביום רביעי, מזה שכן כתב הרא"ש עיי"ש. א"כ צ"ע לש"ע והמג"א מהיכי יתתי לומר שהרא"ש פליג בזה ארי"ף. ואפשר דכיון דהב"י כתב בריש הסימן שפשט דברי הברייתא דג' ימים גמורים קודם השבת בעינן, ושכן כתבו בהדיא הר"ן והריב"ש בשם הר"ז, א"כ אע"פ שכתב שם שמהרא"ש נראה דרביעי שרי (ונחלקו א"כ אי מונין את השבת בתוך הג' ימים). מ"מ הכריע שהעיקר כפשט הברייתא דג' ימים גמורים קודם השבת אסור. וא"כ לדבריו הר"ף והרא"ש בעלי השיטה דאיסור הפלגה משום עונג שבת, יחלקו אי בעינן עונג שבת בכל השבת או דסגי בקצתה, וזה לא נראה להב"ח, ולכן פירש שגם בזה הם שוים, ולכו"ע עונג שבת אף בקצת מן השבת סגי, וראה בא"ר סס"ק א' ומ"ב ס"ק ג', ועיין.

איסור הפלגה ג' ימים לגבי יו"ט

וראה במ"ב ס"ק ה' שכתב שכשם שאסור להפליג בתוך ג' ימים קודם השבת, כן הדין גם ביו"ט שאסור להפליג ג' ימים קודם היו"ט, וראה בשעה"צ ס"ק ב' שכתב שכל הטעמים ששייכים בשבת שייכים גם ביו"ט עיי"ש. והנה לביאור ר"י בדעת הרמב"ן והב"י דעת ר"י (אם לא נפרשו כהא"ר, עיין לעיל אות ז'), א"כ כשם שגבי שבת אע"פ שאסור להפליג ג' ימים קודם השבת לא נראה כמתנה עם הגוי לחלל השבת, או דאיכא אז היכרא ולא יעשה חבית של שייטין, א"כ ה"ה גם ביו"ט, דאין לחלק בטעמים אלו בין שבת ליו"ט. וכן להר"ף ודאי אתי שפיר, שכשם שאיכא מצות עונג בשבת, ה"ה דיש מצות עונג ביו"ט, ולכן אסור להפליג בתוך ג' ימים קודם היו"ט, אבל לפני כן שרי. אבל לדעת הר"ז דדעימיה שסוברים שהחילוק בין הימים הוא מצד הימים שקודם השבת ואחר השבת, א"כ ודאי שטעם זה הוא רק בשבת, שודאי לא אמרינן שדוקא ג' ימים שלפני היו"ט הם משוייכים ליו"ט (וצריך ליהדר בהם שלא יבא לידי חילול היו"ט), וכן לא אמרינן שדוקא ג' ימים שאחרי היו"ט הם בבחינת הימים שאחרי היו"ט (ועיין בר"ן גיטין לט: מדפי הר"ף דבורו הראשון). א"כ צ"ע מש"כ שעה"צ דלכלל הראשונים אין חילוק בזה בין שבת ליו"ט, הא לכאורה טעם הר"ז דדעימיה לא שייך ביו"ט. ואמנם אפשר לומר שאחר שקבעו החכמים לאסור להפליג בג'

ימים שקודם השבת, ממילא לא פלוג בין שבת ויו"ט, ואף יו"ט בכלל גזירת ג' ימים, מ"מ צ"ע פשיטותיה דשעה"צ לומר כן. ואף מה שכתב שגם טעם הר"ז שייך ביו"ט, לכאורה ז"א, דאין טעמו שייך ביו"ט, ולכל היותר איכא כאן לא פלוג, וצ"ב.

ביאור הכרעת הש"ע גבי איסור תחומין קודם ג'

ובהכרעת הש"ע צ"ב, שהרי בס"ב כתב שהיכא שמקרקע הספינה לקרקע הנהר יש פחות מ"ט, אסור משום איסור תחומין, ולא חילק בין תוך ג' ימים לקודם ג' ימים, ומשמע שאף קודם ג' אסור, ומשום איסור תחומין, ובה מתבאר א"כ שפסק בש"ע כפי שפירש בב"י את דעת הר"ף, שבמקום איסור ס"ל להר"ף שאף קודם ג' יש לאסור, ודלא כמהר"ק. ואמנם הרמ"א לא ס"ל כן, שהרי כתב בס"א שקודם ג' שרי אפי' בפחות מ"ט, וכן מורה לשונו בס"ב (עיין בגמ"ל דלהלן), וזה משום שרמ"א פסק כמהר"ק שקודם ג' לכו"ע שרי, משום דהר"ף מתייר אפי' בע"ש, ורק משום דעת ר"ח אסרינן בתוך ג', וזה דעת הרמ"א, אבל מהש"ע מבואר לא כן, אלא מבואר דפסק כהר"ף וכפי שפירשו בב"י, דמשום איסור תחומין אסור אפי' קודם ג', וכן ביאר דבריו הגר"א ס"ק ח'.

אלא שזה צ"ע, שהרי בסעיף ד' פסק הש"ע דשרי לצאת בשיירא ביום ראשון שני ושלשי עיי"ש, וזה אע"פ שודאי יעשה איסור ביציאה בשבת מחוץ לתחום וכדו, ועוד שעושה איסור בקי"ע, ומבואר דפסק בזה כשיטת הר"ז, וא"כ צ"ע אמאי משום איסור תחומין שנעשה בשו"ת אסר הש"ע בס"ב אף קודם ג' ימים.

ואפשר לומר דבאמת כל היכא שיוצא קודם ג' ימים ליכא שום איסורא, דלא מוטל עליו אז לדאוג על שבת הבאה, ולכן ביוצא בשיירא ליכא איסורא שהרי יצא בזמן היתר, ובשבת הרי מוכרח להמשיך לילך לאונסו משום פיקו"ג, ובה ליכא שום איסורא, ואין כאן חילול" וכלשון הש"ע להלן ס"ד. אבל בספינה אף שיצא בזמן היתר דהיינו ג' ימים קודם השבת, מ"מ השתא בשבת כשהספינה מהלכת פחות מ"ט, שאז מסתמא ליכא סכנה אם יצא מהספינה, לכן ס"ל להש"ע שמחוייב לצאת. והיינו דאין האיסור בשעת כניסתו לספינה, אלא האיסור הוא השתא בשבת שיכול שלא לצאת חוץ לתחום ע"י שיצא מן הספינה, לכן עביד איסורא אי לא עשה כן. אבל הרמ"א פליג וס"ל כמהר"ק שאף שיכול לצאת מן הספינה, מ"מ אינו מחוייב לעשות כן ואפי' שלא במקום פיקו"ג. כיון שיצא בזמן היתר. וביאור זה יש ללמוד מדברי הגר"ז בקו"א ס"ק ג' עיי"ש. ולפ"ז אתי שפיר מש"כ הרבי"ש (הובא בב"י ס"ד) שדין הר"ז אמת גם לר"ף ורמב"ם עיי"ש, והיינו שגם הם מודו שיש לחלק בין תוך ג' לקודם ג' ימים, ולכן בשיירא שרי לצאת קודם ג', דהא לא מוטל עליו אז לדאוג לשבת הבאה. ומש"כ הב"י דלהר"ף אסור להפליג אף מיום ראשון כשאיכא איסור תחומין, אין כוונתו לאיסור ההפלגה, דזה שרי כיון שהפליג בזמן היתר, אלא כוונתו שמה שהוא מפליג אפי' מיום ראשון אין זה מתיר לו לצאת בשבת מן התחום, וזה מפני שעתה בשבת יכול לצאת מן הספינה, שהרי הוא בנהר ואין סכנה ביציאתו, לכן מחוייב לעשות כן, ואין כניסתו לספינה בזמן היתר פוטרו מחיוב זה, ודלא כמהר"ק.

אלא שעדיין ק"ק, שהרי אע"פ שהוא בנהר מ"מ אין מודדים לפי עומק הנהר, אלא מודדים מקרקעית הספינה לקרקעית הנהר וכמ"ל בש"ע ס"ב (אמנם יש חולקים בזה וס"ל שאוליין רק בתר עומק הנהר, ואם הם עמוקים י"ט אע"פ שהספינה משוקעת בתוך י"ט שרי, עיין ב"ח ס"ז ד"ה כתב ומג"א ס"ק ז'), וא"כ בגוונא שהספינה משוקעת הרבה, ומה נהנה עמוקים הרבה, יבא לידי סכנה אם יצא מן הספינה, ועוד שפאשר שזרם הים רב יובא לידי סכנה אם יצא. וצ"ל שבנהר בכל גוונא יכול הוא למונו עצמו מלצאת חוץ לתחום, או שיצא בעצמו מהספינה, ואם אינו יכול לצאת בעצמו מפני הסכנה, הרי היבשה קרובה מאוד, ויכול לבקש מבעל הספינה שיפסיק קימנע מסע הספינה למענו, ויעלה ליבשה ובה ינצל מאיסור תחומין. וזה מש"כ הש"ע דאסור, דכיון שיכול להנמנו מלצאת חוץ לתחום, א"כ אסור לו שיצא, וכפי שהתבאר.

ומי"מ מהמ"ב בהקדמתו לסימן לא מבואר כן, שהרי כתב בדעת הר"ף שמשום חשש מלאכה יש לאסור אף קודם ג' ימים (וזה כפירוש הב"י בדעת הר"ף), אלא שבש"ע לא פסק כהר"ף, אלא פסק שקודם ג' שרי, אף שיבא בשבת לידי מלאכה וכהר"ז, וכמ"ל הש"ע ס"ד, אלא שמ"מ פסק הש"ע כהר"ף שגם במקום שאין שום איסור בהפלגתו, מ"מ יש לאסור מצד ביטול עונג שבת, עיי"ש. וכ"כ לקמן בסעיף ד' בבה"ל (ד"ה ופוסק וכו') כביאור הב"י של הר"ף במקום איסור אפי' קודם ג' אסור, עיי"ש. ולפי דבריו צ"ל שמה שאסר הש"ע בס"ב לצאת חוץ לתחום היינו בתוך ג', אבל קודם לזה מותר וכשיטת הרמ"א, והיינו שהש"ע נמי פסק בזה כר"ח, ולקמן ס"ד פסק כהר"ז, דתרווייהו שווים בזה הדין לחוש קודם ג' ימים לאיסור שיעשה בע"ש בשבת, כן צ"ל שביאר המ"ב בדעת הש"ע. אלא דקשה ע"ז, שהרי הרבי"ש כתב שבדין של ס"ד גם הר"ף מודה וכמ"ל הב"י בשמו, א"כ ליכא ראי מהתם דלא כהר"ף. ועוד ק"ק, שהרי בס"ק ט"ו הביא המ"ב את דברי הגר"א הנז' שהאיסור בתחומים הוא רק בהפליג תוך ג' עיי"ש, והרי שם הגר"א כתב דדעת הש"ע לאסור אפי' קודם ג'.

מ"מ מתבאר דאיכא ב' דרכים בהבנת הש"ע, דלהמ"ב הש"ע פסק בסוף ס"ב כהר"ח שתוך ג' אסור משום תחומין וקודם ג', שרי, ובסעיף ד' פסק כהר"ז שפסק בהדיא לחלק בין תוך ג' לקודם ג'. ומה שפסק הש"ע בס"ב כהר"ף הוא בגוונא שאין בהפלגה שום צד איסור, כגון שהוא למעלה מ"ט וכו', שאפ"ה יש לאסור מצד ביטול עונג שבת. אולם מהגר"א מבואר שהש"ע פסק כהר"ף, שמשום איסור תחומין אף קודם ג' יש לאסור, עיי"ש. אלא דקשה ע"ז ממה שפסק בסעיף ד' ששרי לצאת בשיירא קודם ג'. ולכן יש לבאר שהעיקר לש"ע כהר"ז, כמ"ש בסעיף ד' שיש ימי היתר וימי איסור. ומה שפסק לאסור בס"ב בכל הימים וכהר"ף, היינו באופן שיכול לצאת מן הספינה בלא סכנה, שאז מחוייב לעשות כן, אבל אין איסור מצד כניסתו לספינה כיון שכונס בזמן היתר. א"כ מתבאר שמכל שיטות הראשונים פסק הש"ע בסעיף ד' כהר"ז, ובס"ב פסק נמי כהר"ף בטעם האיסור להפליג, ולהמ"ב בהקדמה ובס"ק ט"ו פסק הש"ע כהר"ח נמי שיש לאסור משום תחומין בתוך ג', וקודם לזה שרי, ולהגר"א לא פסק הש"ע כהר"ח, אלא כפירוש בב"י בדעת הר"ף, שמשום איסור אפי' קודם אסור. אלו הדעות הנז' בש"ע אבל דעת ר"י שאסור משום דנראה כטו, ודעת הרמב"ן שאסר משום מלאכת הגוי בספינה לא הוזכר בש"ע. אלא שהגר"ז בס"י פסק להחמיר בזה כהריב"ש בשם הרמב"ן.

שהוא מה"ת, והניחו בצ"ע, וה'נ' י' להסתפק על זמן יציאת השבת, ולכאן גם זה תלוי ועומד בצדדים הנ"ל, ודו"ק.

יא. עוד נ"מ האם יש היתר דשנים שעשאוה גבי בע"ח

ובעל הספק הוא המקור"ח (שם סי' רמ"ו) שנסתפק אם בשביתה בהמה נוהג הך דינא דשנים שעשו מלאכה פטורים, ובע"ח לישתרי לכתחילה דלא גזרו שבות בהמה, או"ד יש לחלק בין מלאכת אדם לשביתה בהמה, והא ראיא דלא מצינו כן באיסורים אחרים כגון בביטול בשר בחלב ומלאכה בשביעית, וע"כ נראה דרק לענין קרבן אמרי' כן, אבל לא לענין איסורים ולאוי, וע"כ ולכאן ספק זה יש לתלות ג"כ בפלוגתא הנ"ל, דאם הוא משום למען ינוח אין טעם לחלק, אבל אם משום ל"ת כל מלאכה יש מקום לדון האם יש לדימות אדם לבהמה, ובפרט לטעמא דהרע"ב והאו"ש דהוא משום צער בע"ח, ובפרט אם ננקוט דיש דין שביטה גם באופן שאין איסור מלאכה על הבעלים, ובר מן דין כתב באב"ז בנידון זה דלענין ב' סוסים המושכים בעגלה, דהיות ואורחי בשתים למהר ההולכה א"כ תן אין היתר דשנים שעשאוה.

יב. עוד נ"מ גדולה יש לתלות בזה לענין ישראל וגוי שלקחו בהמה בשותפות
דהנה פסק השו"ע (שם ס"ה) שצריך להתנות מתחילה עם הגוי שיטלנה בשבת, ואם לא התנו מתחילה אסור, ונחלקו הפוסקים בטעם האיסור, הלבוש והמטה יהודה פי משום שביטת בהמה [ובמ"ח ובאמרי בינה הקשו למה לא נתמעט שותפות ממאי דנתיב "שורף" לשון יחיד, והחיד"א במח"ב תי' שאין לנו אלא מה שדרשו חז"ל], אבל מהב"י בשם הריב"ש מבואר דאיסורו משום שלוקח שבו שבת, והביאו המג"א ס"ק י"ג, ובמ"ב ס"ק כ"ח נקט כצד זה, ובשעה"צ הביא לטעם הלבוש יעו"ש. ולכאן גם בזה יש לתלות הצדדים הנ"ל, ובפרט לטעמיה דהרע"ב והאו"ש דהוא משום צער בע"ח, ודו"ק.

הב אליהו בן ענו רמות

עד כמה מוטל לאדם לדאוג שלא יתבטל מלקיים את המצוות, ובדיני מכניס עצמו לאונס, ומכניס עצמו לפיקוח נפש

א. בגמ' מסכת שבת דף י"ט ע"א מובאת ברייתא, ת"ר אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת, בד"א לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי, ופוסק עמו על מנת לשבות ואינו שותב, דברי רבי. רשב"ג אומר אינו צריך, ומצור לצידון אפילו בערב שבת מותר, ע"כ.
ובביאור ברייתא זו ואיסור זה הדפלת ספינה, מצינו בזה כמה שיטות בראשונים, וכעת נעסק בשנים מהם בלבד, שאותם פסק השו"ע לדינא.
ב. שיטת הר"ף והרמב"ם דאין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת משום ביטול מצוות עונג שבת, דכל ג' ימים הוא להניח, ובעי מיכלא ומקיימי מצוות עונג שבת, וה"ט דלדבר מצוה שרי משום דפסטיי מצוות עונג שבת, דאמר מר העוסק במצוה פטור מן המצוה וכו', ע"כ הר"ף.
ג. וכדבריו משמע בתחומא ומדרש רבה, וכן הוא בילקוט שמעוני ריש פרשת שלח לך, וז"ל המדרש: מהו לפרוש לים הגדול קודם לשבת שלושה ימים, כך שנו ברותינו אין מפליגין בספינה בים הגדול שלושה ימים קודם לשבת בזמן שהוא הולך למקום רחוק, אבל אם נבקש לפרוש כמו מצור לצידון מותר לו לפרוש אפילו בערב שבת, מפני שהדבר ידוע שהוא יכול לילך מבעוד יום. בד"א בשליחי הרשות, ואם היה שליח מצוה מותר לו לפרוש בכל יום שירצה, למה מפני שהוא שליח מצוה, ושליח מצוה דוחה את השבת, וכן את מוצא בסוכה ששנינו ששלוחי מצוה פטורין מן הסוכה וכו', ע"כ.
משמע כדברי הר"ף דלא אסר אלא בים הגדול, וכן כתב הרב המגיד ברמב"ם בפרק ל' מתשובה הלכה י"ג, שלא אסרו אלא בימים המלוחים בשביל מה שאורח בהן מן הצער והבלבול והקאי, אבל בנהרות מותר.
וכן ממה שסיים המדרש דלדבר מצוה שרי משום עוסק במצוה פטור מן המצוה, וכל זה אי מיירי בביטול עונג שבת, ע"ז י"ל שהוא עוסק במצוה, אבל אי מדין חילול שבת נגעו בה לא שייך עוסק במצוה.
ד. ועפ"י כתב המנחת שבת בקיצור שו"ע סי' ע"ד ס"א: הנוסע בעגלה ויודע שנשבר גופו, שלא יסע ג' ימים שהוא מוטל עונג שבת, וכעין זה דנו הפוסקים בנכנס לבית החולים, שלא יכנס תוך ג' ימים קודם השבת דמבטל עונג שבת, אבל לדבר מצוה שרי.
ה. דעת הר"ה דהטעם שאין מפליגין בספינה וכן אין צרין על עירות של נכרים, דכולהו מקום סכנה הוא, וכל שלושה ימים קודם לשבת קמי שבתא מקרי, ונראה כתקנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פיקוח נפש, והוא הדין להפריש במדברות, וכל מקום סכנה שעדין לחלל בו את השבת, עכ"ד.
ו. ובשו"ע בס"מ רמ"ח סעי' ב' כתב הא דאין מפליגין בספינה פחות משלושה ימים קודם השבת, הטעם משום עונג שבת שכל ג' ימים הראשונים יש להם צער ובלבול, ובסעי' ד' כתב: היוצאים בשיירה במדבר והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת, כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר בשבת לבדם, שלושה ימים קודם השבת אסורים לצאת, ובימי ראשון ובשני ובשלישי מותר לצאת, ואם א"ח יארה לו סכנה ויצטרך לחלל שבת מפני פיקוח נפש מותר ואין כאן חילול וכו', ע"כ.
וכתב הגר"א דמקורו מברייתא דאין מפליגין הנ"ל לפי הר"ה כנ"ל, ודין זה נלמד מדברי הריב"ש בתשובה כדצ"ח באר הגולה, ושם כתוב בתחילת התשובה: דבר זה מתורת הרי"ף והרמב"ם ז"ל לא למדנו, אבל מתורת הר"ז הלוי ז"ל למדנו, ע"ש.
ז. והר"ף פליג על הר"ה משום דס"ל דאם היה האיסור מטעם חשש חילול שבת, היה אסור אף קודם ג' ימים קודם השבת, וגם לא היה מותר לדבר מצוה, והר"ה ס"ל שרק תוך ג' ימים מקרי קמי שבתא, ורק אז מוטל עליו להזהר ולדאוג שלא יחלל שבת ולא קודם לכן, ובכה"ג גם אם א"ח יארה לו פיקוח נפש מותר, ומה שמותר לדבר מצוה הוא משום שאינו ודאי שיבוא לחילול שבת, ובאמת בכה"ג שבראי יבוא לחילול שבת, כתב הביאור"ל בסוף הסימן בד"ה וביום ראשון וכו', שאסור לו להפליג אף מיום א', ע"ש.
ח. ובקהלת של המשנ"ב לסימן זה כותב בתוך דבריו: והנה המחבר אף שנמשך בסעי' ב' אחר הר"ף שהעתיק פירושו, מ"מ גם הוא ס"ל כהפוסקים דקדוק ג' ימים שרי אף במקום שיצטרך א"ח לבוא לידו חילול שבת ע"י מלאכה, וכמ"ש סעי' ד', אלא דס"ל דאף אי לא היה בו שום חשש מלאכה וכו', אפילו הכי אסור משום ביטול עונג שבת לחוד, ע"ש. דהיינו שהשו"ע פסק

כשני הדעות, בדמקום שאין בעיה של ביטול עונג שבת ויש בעיה של חילול שבת, פסק דקדוק ג' ימים מותר, דלא כהר"ף, דג' ימים הראשונים הם מקרי בתר שבת העבר ולא חל עליו אזהרת שבת הבאה. ובמקום שאין חשש חילול שבת, ויש חשש של ביטול עונג שבת, ג"כ אסור בתוך ג' ימים הסמוכים לשבת כשיטת הר"ף.

ט. ובאמת שיש כאן שני סוגיות גדולות שצריך הרבה להבינם, ראשית הדין של הר"ף שאדם מצווה לדאוג ביום חול שיהיה לו עונג שבת בשבת ולא יבטל מצוה זו, וחזינון שגם קודם זמן המצוה למעשה מוטל על האדם לדאוג שיוכל לקיימה, וצריך לדעת האם זה רק דין בשבת או בכל המצוות, ומה גדר דין זה ומהיכן נלמד.

והשנית דינו של הר"ה שאסור לאדם להכניס עצמו למצב שיהיה מותר לו לא לקיים את המצוה מחמת פיקוח נפש, וזה דוקא ג' ימים קודם השבת ולא לפני, ודין זה שייך לכל הסוגיא של מכניס עצמו לאונס, ומכניס עצמו לפיקוח נפש, שגם בזה צריך לדעת מה הם הגדרים בענין זה.

י. ותחילה נעסק בשיטת הר"ה, דהנה ר"א בקוה"ע סימן כ"ג דן באשה המסתכנת בעיבורה אם מותר לה להפסיק הוצע לאחר תשמיש, דלאחר ששימשה וקעת היא בסכנה לכאורה פשוט שמותרת וחייבת להציל עצמה מסכנה אפילו אם שימשה באיסור, ואין כאן ספק אלא אם מותר לה בתחילה התשמיש שנצטרך אח"כ לדחות איסור מפני פיקוח נפש, וצריך לברר אם הדבר הזה להביא עצמו לידו דחית איסור הוא אסור מדאורייתא.

וכתב שם להוכיח מנדון דין וז": והדן מפורש בשו"ע או"ח סי' רמ"ח גבי הא דמפליגין בספינה קודם השבת אף שיועו שצטרך אח"כ לחלל שבת, ומוכח שם להדיא דהא דאין מפליגין אינו אסור אלא מדרבנן, ומשום הכי לדבר מצוה מותר אפילו בערב שבת, ומקור דין זה בבעה"מ ס"ק ע"ג דשבת.

ומתקשה שם מדוע באמת מדאורייתא מותר להכניס עצמו למצב של דחיה, וכתב שע"כ נראה יותר טעם המתירין מדאורייתא להפליג בספינה או בשיירה, משום שסבורין קדעת הר"מ מרוטנבורג דשבת הותרה אצל פיקוח נפש וכו', אבל להסוברין דשבת דחיה ולא הותרה, י"ל דלהכניס עצמו לדחיה אסור מדאורייתא וכו', ע"ש. וכנראה שבזה פליגי הר"ה והר"ף אם פיקוח נפש בשבת הוא דחיה או הותרה, וע"ש עוד. ובהשטתות כתב ס' מחנה ישראל פרק ל"ג אות ו' אי מותר היום לעשות איסור קל כדי להנצל מאיסור חמור שיהיה אונס עליו וכו', ע"ש.

יא. אך עיין בקוב"ש כתובות אות י"ב, דמוכח מפירכת הגמ' ולדרוש להו דאונס שרי, והיינו שנתה מותרת לינשא ברביעי אף שיועו שבתבעל אח"כ להגמון, מוכח דמותר להכניס עצמו לאונס, וזה כמו שכתב בשו"ע סי' רמ"ח דשלושה ימים קודם השבת מותר להפליג בשיירה, אף שיועו שאח"כ יצטרך לחלל שבת מפני סכנה, וזה דלא כמ"ש בקוה"ע בטעם המתירין שם משום דס"ל דשבת הותרה אצל פיקוח נפש, אבל להסוברין דאין אלא דחיה אסור מדאורייתא להכניס עצמו לדחיה, דהא גבי עריות ודאי לא הותרה אפילו בקרקע עולם אלא דחיה מפני הסכנה, ומ"מ שרי לה להנשא ברביעי. וע"ש בכל ההמשך. וא"כ לפי"ז צריך לשוב לדין דבריו בקוה"ע, שלכ"ע להכניס עצמו לפיקוח נפש הוא איסור דרבנן ולא דאורייתא, ועיין.

יב. ובחזיוני' ש' שמואל על מסכת כתובות ס' ד' הביא קושיית רע"א בדו"ח, איך נדרוש להו דאונס שרי, הרי אסור להכניס עצמו לאונס, והביא שתי' הגר"ש שקוף זצ"ל דבסוגיין אין אנו באים להתירה משום אונס, כי אם משום היתר דפיקוח נפש וכו', ומכניס עצמו לפיקוח נפש לא דמי למכניס עצמו לאונס, דהא אסור להכניס עצמו לאונס על בלעמא היינו משום דכיון דהוא גרם לעצמו אונס זה, לא חשבו כלל שהוא אונס על המעשה והיו מיזי, משא"כ מכניס עצמו לפיקוח נפש, דבשעה שעשה המעשה יש לו היתר דפיקוח נפש, ונמצא דמכניס עצמו למצב שבו מתרת לו התורה לעבור ואין כאן איסור.

ואף דמצוה בכמה דוכתי דגם להכניס עצמו להיתר דפיקוח נפש אסור, וכדאייתא בשבת י"ט ע"א דאין מפליגין בספינה ג' ימים קודם השבת, ויש מהראשונים שביארו הטעם משום דחיישינן שמא יבוא לפיקוח נפש ויצטרך לחלל שבת, וכן היכא דאישתפין חמימי דינוקא קודם מילה, ואם ימולו אותו יצטרכו אחר המילה לחלל שבת ולהחם לו מים, וס"ל לר"ה דמבטלין מצות מילה, וחזינו מכל זה דאסור להכניס עצמו להיתר דפיקוח נפש, ומ"ש הכא. ומביא שם יישוב בשיטת הגר"ש דיש נפ"מ בין מכניס עצמו לביטול עשה, או מכניס עצמו לאיסור לא תעשה, דלהכניס עצמו לאיסור ל"ת מותר, כיון דבשעה שיעבור יהא לו היתר דפיקוח נפש, ונמצא דגורם לעצמו לעבור על ל"ת בהיתר, ובהו ליכא איסור כלל, משא"כ במצוות עשה אסור לו להכניס עצמו להיתר דפיקוח נפש, ומשום דאף כדשעבור אח"כ על העשה אין עושה איסור, מ"מ אין לו קיום העשה ואסור לאדם שיכניס עצמו למצב שיתבטל קיום עשה וכו', ולכן בשבת דיש גם עשה ולתתחם אסור לו להכניס עצמו להיתר דפיקוח נפש, ע"ש.
יג. וכעין זה מצינו גם במשך חכמה בפרשת בא, שכתוב בפסוק "ושמרת את החוקה הזאת למעודה מימים ימימה".

ובמכילתא איתא: מגיד שאדם צריך לבדוק את התפילין אחת ל"ב חודש, נאמר כאן מימים ימימה, ונאמר להלן ימים תהיה גאולתו, מה ימים האמור להלן אין פחות מ"ב חודש, אף ימים האמורים כאן אין פחות מ"ב חודש, דברי ב"ה. ב"ש באמרים אינו צריך לבדוק עולמית, והובא בתוס' מנחות מ"ג ע"א ד"ה תפילין, בהיפוך השינוי.
יד. ובמשכנות יעקב יו"ד סי' י"ז האריך בדן בדיקת הריאה, שיש בה מיעוט המצוי שהיא טרפה, וכתב דלדעת הפוסקים דהך קרא מיירי בתפילין, הרי דדרשינן בזה דמדאורייתא צריך לבדוק התפילין, ומצאנו בזה רמז לבדיקה מן התורה, ושלא להעמיד כל הדברים על חזקתן לעולם, וא"כ יש ללמוד מזה לבדיקת הריאה מן התורה, עכ"ד.

טו. וכתב במשך חכמה לדחות דיש לחלק בזה בין עשה לל"ת, דבבדיקת הריאה הנידון הוא כלפי עבירת ל"ת דאכילת טריפה, ומאחר שכל הנידון אינו אלא ספק לאו, בזה אמרינן דכל שהוא אונס ולא הו"ל למיחש אינו עבריין, ונחשב כאילו לא עבר הלאו, לא כן לענין תפילין דמצות התורה היא שיהא מניח תפילין, וא"כ כל שלא הניח תפילין אף דאונס הוא, מ"מ לא קיים מצות תפילין, ולזה חובת מצות תפילין מחייבו בדיקה בכל שנה ושנה וכו', ע"ש עוד. וזה כעין דברי הגר"ש לעיל לחלק בין עשה לל"ת.

טז. אך יש להקשות על יסוד זה, כיון שבהרבה מקומות בהם מצוה שמותר להכניס עצמו לאונס איירי בביטול עשה.

חזא דבפוסקים באו"ח סי' י"ג ובוואו דברי המרדכי שמותר ללבוש בשבת טלית שאינה מצויצת, דאין הצינר במעשה הלבישה, אלא דמצוה להטיל בה ציצית, ומאחר שאונס הוא על הטלתה מותר ללבשה, ואף דהוא מצוה עשה, וכן מפורש בשו"ע או"ח סי' רמ"ח ס"א דמותר להפליג בספינה לפני שבת, אף

שיועד שבשבת יהא צריך לילך חוץ לתחום אלפיים אמה, שיש בכך ביטול עשה דשבו איש תחתיו, ויש לדון בראיה זו, וע"ש במשנ"ב.
יז. ויתכן לשמוע סברא הפוכה מדברי הגר"ש, דבמצוות עשה אין איסור להיות מבטל, אלא שמחייב לקיים העשה, ולזה כל שהוא אונס אינו נתבע על מה שלא קיים, שהאונס אינו מצווה, אכן עבירת ל"ת שיש בה תפצא דאיסורא הרי שכל שעושה אותה הוא עבריין, ואף שאם הוא אונס אינו נענש על כך, דאונס רחמנא פטריה דמאי הו"ל למעבד, אך כשהכניס עצמו לכך אין לו טענת אונס, דהו"ל לימנע מליכנס לאונס.

יח. וכסברא הזאת כתב בקוב"ש חלק ב' סי' ל"א, שהאריך בדן האונס אם נחשב כעשיית איסור או לא, ושם העלה דלענין "עשה" כל שהוא אונס אינו בר חיובא כלל, ואילו לענין ל"ת דהו"י בהתפצא מעשה איסור באונס חשיב תפצא דאיסורא, וע"ש.

יט. ובדברי הקוה"ע דנקט דהך איסורא דהר"ה תוך ג' ימים הוא מדרבנן, בפמ"ג סי' רמ"ח מתבאר שהוא איסור מדאורייתא ולא דרבנן, ולדבר מצוה שרי משום עוסק במצוה. וכן נראה מדברי הביאור"ל בסוף הסימן, וכן הוא להדיא במחנה ישראל פרק ל"ז בנידון המקבל חופשה בצבא ונשאר שם, ע"ש.

כ. ובעצם דברי הר"ה מקשים האחרונים סתירה בדבריו, והוא שבפרק ר"א דמילה כתב דינוקא דאישתפין חמימי קודם המילה, דתחה המילה ולא תדחה שבת אצל המילה, אבל אם אישתפין לאחר המילה תדחה שבת דהוא פיקוח נפש. מבואר דאסור להכניס עצמו לידו פיקוח נפש, דע"י שימול הרי מכניס עצמו לידו פיקוח נפש ואע"ג דהוא לדבר מצוה.

ובקוה"ע סי' כ"ג תריך, שכוננת בעל המאור לאיסור דרבנן כמו בהפלגת ספינה, דאל"כ דבריו סותרים זה את זה, עכ"ל, ע"ש. וצ"ב שהרי לדבר מצוה מותר. כא. ובקה"כ" כתב לחלק בין דואי לספק, דהכא הוא ספק חילול שבת, משא"כ הכא שרוי ודאי חילול שבת אסור.

ועוד מתריך לחלוק ערב שבת דמותר להכניס עצמו לחילול שבת, דעדיין אינו מצווה בשמירת שבת, אבל בשבת עצמו מודה הר"ה דאסור להכניס עצמו לידו פיקוח נפש.

כב. ועיין עוד ב"אשר לשלמה" מועד סימן ס' שתיריך באופן אחר, וחילק בין האדם עצמו דהרי לאחר דאישתפין חמימי אחר מחלל שבת עבורו, ע"ש. ויש ליישב עוד עפ"י דהחת"ס בשבת ק"ו ע"א, דחילק בין מכשירין שאפשר לעשותן בערב שבת, די"ל דבהיא דאישתפין חמימי הרי אפשר לעשותן מערב שבת, משא"כ בסוגיין.

כג. ועיין בשר"ת אגרות משה חלק או"ח א' סימן קכ"ז, שכתב לדחות דברי השואל שרוצה לומר דאם האדם הביא הסכנה על עצמו בפשיעתו אסור לחלל שבת עליו, והביא ראיה מהמג"א סי' רמ"ח ס"ק י"ד דסובר דאין מחללין, וכתב דאי אפשר לומר כך, דמפורש בבעה"מ שבת בסוגיין של אין מפליגין בספינה וכו' שמחללין, שהוא מפרש איסור דאין מפליגין משום דמקום סכנה הוא, וג' ימים קמי שבתא מקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת, מפני שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש, ומשמע מה שאם לא היה פיקוח נפש דוחה שבת היה מותר, ואם כשפשע בהבאת הסכנה אין דוחה שבת, מ"ט אסור להפליג, והי"ל רק לומר דאם יפליג פחות מג' ימים קודם השבת לא ידחה שבת.

וגם לענין דחוי שבת אם נימא דכפשע אין דוחה, אין סברא לחלק בין קודם ג' לאחר ג', דהחילוק בזה הוא רק מדרבנן, ומדאורייתא מותר בכל אופן, כדמשמע לכל הפירושים באיסור הפלגה - לבד לפירוש הר"ף אפסר שהוא דאורייתא, וא"כ אף אם יפליג מיום א' יהיה אסור לחלל, וא"כ איזה חילוק יש לענין הפלגה לטעם בעה"מ, ולא מצינו מן שחולק על בעה"מ בזה, וע"ש עוד.

כד. ועיין עוד בשר"ת הריב"ש סימן י"ז, על דבר השאלה על היהודים שהולכים בשיירה בגמלים עם אורחת ישמעאלים במדבר הגדול והנורא, והכל יודעין שמאחר שאינם רוכבים על סוסים כי אם על הגמלים, שהן צריכין לחלל שבת בפרסהיא, לרכוב וללכת עם השיירה, כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר לבדם בשבת, ולכן יש להסתפק אם ראוי למחות בידם שלא יצאו בשיירה במדברות, למען לא יבואו לחלל את השבת אע"פ שאין להם במה שחיכו, כי אם בהליכה עם השיירות.

והשיב, דדבר זה למדנו מדברי בעל המאור כאן, שפירש שכל ג' ימים קודם לשבת קמי שבתא מקרי, ונראה כמתנה לדחות את השבת, מפני שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש, והוא הדין לפרש במדברות וכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת, ע"כ.

ולפי"ז כל שיוצא מן הישוב בשיירה למדברות, ביום ראשון או שני או שלישי מותר, לפי שאלו הג' ימים מן השבוע מתייחסים לשבת שעבר, ונקראים בתר שבתא, ואין לו להמנע ממצאת מחמת השבת הבאה.

כה. ועיין עוד בש"ס נדה ל"ח: חסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהן אלא בד' גבנות, כדי שלא יבואו נשותיהן לידו חילול שבת שלא תלדנה בשבת ויצטרכו לחלל עליהם שבת, ועיין בהגהות מהרי"ף חיות שם, שהעיר דמהכא מוכח כשיטת הר"ה הנ"ל בענין מפליג בספינה, ע"ש. ולכאורה יש לדחות ראייתו, שהרי כתוב שדוקא חסידים היו עושים כן, ומשמע שזה אינו מעיקר הדין, וכן כתב ב"לקח טוב" לר' יוסף אנגל בעל ה"אתון דאורייתא", וכמו שיתבאר בהמשך א"ה.

כו. ועיין בבית יוסף ביו"ד סי' רס"ח אות א', שהביא בשם הרשב"ץ בתשובה שהסיק מבכ דברי הר"ה בסוגיא דידן, שמכאן יש ללמוד דאסור למול הגר ביום ה', כדי שלא יבוא יום שלישי למילה בשבת, ויצטרכו לחלל עליו יום השבת, וכן תינוק שחלה ונתרפא ביום ה' בשבת, ממתניין לו עד למחר, עכ"ל. ועיין מה שכתב הש"ך ביו"ד סוף סי' רס"ו, ששדי נרגא בהוראת הרשב"ץ שהואיל ולדבר מצוה מותר להפליג בספינה אפילו בתוך ג' ימים לפני השבת, הכא נמי יש להתיר למול ביום ה', שאין לך מצוה גדולה מזו, ע"ש.

ובשר"ת עדות בעיקב כתב לדחות טענת הש"ך דמצדה תברא, דהא קתני עלה ופוסק עמו על מנת לשבות ואינו שותב דברי רבי, רשב"ג אומר אין צריך, וק"ל הלכה כרבי מחבירו.

ועיין בשר"ת דבר אברהם חלק ב' סוף סי' א' שהעיר על דברי הרשב"ץ, שהרי לדברי הרמב"ם עובר בעשה בכל שעה שדוחה המילה, ע"ש.

כז. ידוע שהרמב"ן דף קל"ד פליג על בעה"מ בפרק ר"א דמילה גבי אישתפין חמימי וכו', וס"ל דשרי למוחל למול את התינוק דאין למצוה אלא שעתה, ואין דוחין מילה בשביל שנצטרך אח"כ לדחות שבת, דאח"כ יהיה פיקוח נפש דחדי שבת, ע"ש.

ולפי"ז יש מקשים על מה שכתוב בפרשת שמות פרק ד' פסוק כ"ד "ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו" וכו', וכתוב במדרש שמשא רבנו לא מל בנו כיון שאמר אמול ואצא סכנה, אמול ואשהה ג' ימים, ה' צוני שוב מצרימה, ע"ש. והרי לרמב"ן היה לו לקיים מצוה מילה, ולא היה לו לחוש שאח"כ יצטרך

הערות והארות

אברני ורבי הכוללים "אליבא דהלכתא"

איסורי שלוחות היה צריך להאסר, ומשמע להדיא דס"ל שהגדר בשליחות הוא ידא אריכתא (ועי' לקמן דמפורש כן בדבריו), ולכן בגוונא שאצל ישראל הוא חול ואצל הגוי במקומו הוא שבת, ומצווה לו שיעשה מלאכה יהיה מותר, וכמו שנתבאר לעיל תלוי זה בזה. וכן ראיתי מובא בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א להתיר בזה.

ונעתיק לשון הש"ע הרב בקו"א בסיומן ס"ג הערה ח: "ועוד קשה דהיכי שרינן ליה למימר לחבירו (אם קיבל שבת וחבירו לא קיבל), הא קי"ל שלוחו של אדם כמותו וידו כידו, והרי זה כעושה בעצמו, בפרט לפי מ"ש תלמידי רבינו יונה בפ"ד דהמקבל תוספת שבת מיטער מדאורייתא ע"ש, א"כ מה מועיל צד היתר לאיסורא דאורייתא, דהא מילתא דמיא ממש לאומר לאשה אקפי לי קטן שחייב מלקות, כדאיתא בבבא מציעא דף י' ע"ב, ע"ש ברא"ש, אף שהיא אינה מזהרת כלל מן התורה בבל תקיף, והיא מותרת לגמרי לעשות זה מדאורייתא משום לאו דבל תקיפו, ואפילו הכי סופג הוא ארבעים משום לאו זה, משום שעשתה בשליחותו ונעשה כעושה בעצמו, והכא נמי לא שניא וכו', אבל כאן מה שחבירו מבעיר בשליחותו הרי זה כאילו אחוזו ידו של חבירו ומבעיר בה שנעשית כידו אריכתא, כמו שנעשית יד האשה המקפת". ותירץ שם "דהמקבל שבת מבעוד יום על עצמו, אף שמסתמא קבל עליו כל חומרות וסיוגים השייכים לשבת כמו שנתבאר בס' רס"א, מכל מקום לא קבל מסתמא אלא איסורים התלוים בגופו, אבל לא התלוים חוץ לגופו, כגון אחר העושה בשבילו שלא יצטרך למחות, והוא הדין לענין אמירה שאין בה משום איסור שלוחות דהיינו מה שעושה בשבילו, שאיסור זה נולד בשעת עשיית מלאכה שעושה למחות בו, דהא קי"ל דאפי' אם עשה מעצמו צריך למחות בו, כ"ש שעושה ע"י רמיזה.

והנה בשו"ע הגר"ו סימן רמ"ג נקט דעיקר האיסור הוא משום שלוחות לחומרא, וז"ל: אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת בין בתנאים שיש, ואף על פי שאומר לו מקודם השבת שיעשה בשבת, שכשנכרי עושה בשבת הוא עושה בשליחות ישראל, ואף על פי שאין אומרים שלוחו של אדם כמותו מן התורה אלא בישראל הנעשה שליח לישראל וכו', ומה אתם בני ברית מן השלוחים בני ברית, אבל הנכרי אינו בתורת שלוחות מן התורה, מכל מקום מדברי סופרים יש שלוחות לנכרי לחומרא, ע"כ.

וכן ברעק"א משמע דאפי' דגדר האיסור הוא לא איסור שלוחות ממש, מ"מ גדר האיסור הוא מ"למא דשלוחות", היינו כמו שמצאנו בתורה התייחסות המעשה למשלח, כך גדרו חכמים דאמירה גורמת התייחסות המעשה לאומר. וז"ל בסיומן ש"ז בהגהותיו בשו"ע: "ולענין ד"ל דאמירה לעכו"ם דאסרו חז"ל דדמי לשליחות, דאף דאין שלוחות לנכרי, מ"מ כיון דבישראל כאי גוונא יש בו שלוחות אסרו חז"ל".

ולכאורה יש לומר דאף למאן דס"ל שגדר האיסור הוא מטעם שלוחות לעכו"ם, ולחייב שעשה ישראל את המלאכה, מ"מ יהי חומר ותושי בכרה"ג, דתליא בגדר מהות השליחות, דהנה חזרו וכתבו לנכרי כשה"ג, דתליא בגדר אות ח' [האם שלוחות הוא כידא אריכתא ממש, ונחשב מעשה השליח למעשה המשלח, או דילמא דנחשב עשיית השליח גרידא, אלא יש התייחסות של המעשה למשלח, דכיון שהוא בא בגרמתו - בנייני התורה גם זה נקרא עשייה שלו.

ואי נימא שלשליחות הוא כידא אריכתא ממש פשוט דמותר, שהרי נחשב שהישראל עשה את המלאכה, ואצלו ובמקומו הרי הוא יום חול, אכן אם נחשב שהגוי עושה המלאכה, רק נחשב הישראל לעושה כיון שהגוי הוא שלוחו, בזה יש לומר כיון שיש כאן מעשה של עשיית מלאכה בשבת, שהרי אצל הגוי הוא שבת יהיה אסור.

ובשיטת שו"ע הרב נראה בפשיטות שנידון זה יהיה מותר, שהרי נידון זה הוא ג"כ בישראל שקיבל שבת האומר לחבירו שלא קיבל שבת שיעשה עבורו מלאכה, דלכאורה תליא ג"כ בחקירה במהות השליחות, דאם זהו ידא אריכתא יהיה אסור, ואם הוא התייחסות המעשה יהיה מותר, ובשו"ע הרב בסיומן רס"ג כתב שזה מותר רק מסיבה שלא קיבל עליו להזהר אלא מאיסורין התלוין בגופו, אבל לא מאיסורים שאינם נעשים ע"י גופו ממש, ומשמע דמטעם

מכ"ח: והנכון לקצוץ לו איזה דבר כדי לצאת מפלוגתא (וכן כתב המשני"ב סק"ז) (ט).

סימן רמ"ח - דין המפליג בספינה והחולץ בשיירה בשבת
משנ"ב סק"ב: אם מפליג לדבר מצווה אסור להפליג בשבת גופא. שהרי לא יוכל לפסוק עמו ע"מ לשבות ולא ילך, ויש מצדדים להקל גם בזה. ועי' כה"ח ב.)

לענין אם יום ד' נחשב מתוך הגי' ימים הסמוכים לשבת שעברה או שנחשב קודם הגי' ימים, עי' ב"י ריש הסימן ושו"ע סעי' ד', ומשנ"ב ס"ק ד', וכה"ח ס"ק ז'.

רמ"א ס"א: אבל קודם ג' ימים שרי, ואפי' במקום שיצטרך הישראל לעשות אח"כ מלאכה בשבת להולך הספינה. כה"ח: וגם השו"ע ס"ל כן (גי).

שו"ע ס"ב: והא דאין מפליגין בספינה בפחות משלשה ימים קודם השבת, הטעם משום עונג שבת, שכל שלשה ימים הראשונים יש להם שחרר ולבלול וכו'. כה"ח: לפי טעם זה יוצא לנו היתר במי שהורג לילך דרך אונה בלב ים, וכן הספנים שאומנותם בכך ואינם מרגישים בשום צער, ולא בלבול, ואוכלים בשעת אכילה, שרי להו להפליג ג' ימים קודם שבת, שאינם מתבטלים מעונג שבת (ח).

ההולך בספינה שהולכת מעצמה והגיע למקום שאין בעומקה י' פסחים, אפי' אותו המקום הוא מהלך רב, ואפי' נזדמן לו יבשה, אין צריך לירד, דלא פלוג רבנן בספינה (כב).

שו"ע ס"ג: היכא דמותר להפליג מערב שבת, אם נכנס בספינה מערב שבת וקנה בה שבתה, אע"פ שמפלגת בשבת מותר, והוא שלא יצא מספינה מעת שקנה שבתה. רמ"א:

וי"א דאפילו יצא מספינה שרי, דמאתר שקנה בה שבתה מותר אח"כ ליכנס בה בערב שבת ולהפליג וכו'. כה"ח: ולא שייך זה רק בספינה שיש בה מחיצות דהוי כמו בית, ובה

הוי כמו חזר לביתו, אבל מעוברת שהוא רק רפסודות עצים מחוברים זה לזה אינו חצר ובית, ולא שייך זה (לד).

שו"ע ס"ד: והעולה לארץ ישראל וכו'. כה"ח: וישבת ארץ ישראל קצת אחרונים כתבו שהיא מצווה דרבנן, והרמב"ן

מנאה למצוות עשה. ובספרי אמרו וישבת ארץ ישראל שקולה ככל המצוות, ואפילו בחורבנה.

צפת יש לה יתרון על כל שאר ארץ ישראל [ילקוט ראובני בשם טוב הארץ]. ועי' בתשו' חתם סופר שכתב דצפת במעלה נגד שאר ערי ישראל, אבל ירושלים גדולה במעלה מצפת (מה).

רמ"א ס"ד: יש אומרים דכל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חברו, חשיב הכל דבר מצווה, ואינו חשוב דבר הרשות רק כשהולך לטייל וכו'. כה"ח: כ"כ הטור בשם ר"ת, אבל הב"י כתב שאין כל הפוסקים מודים לר"ת בזה (גב).

ישאל בן ישי - מודיעין עילית

סימן רמ"ב

קביעות בפת הבאה בכיסוני בשבת
לגבי הדין של "עונג של שבת", רציתי לדעת אם יש לגבי קביעות סעודה מעשה בשבת על פת הבאה בכיסון, שהקביעות סעודה מחייב לעשות נט"י ברכת המוציא וברמה"ז, האם נאמר שבשבת אחר שמצאנו שה"עונג של שבת" קובע לגבי אכילת עראי, שאם אחד אוכל בשדה אחד אחד לא מחייב מעשה, אבל אם הוא קובע אכילתו אז חייב במעשה, כמו שמצאנו בגמ' ביצה ל"ד ע"ב, ובשבת אפילו אחד אחד זה מתחייב במעשה כיון שאכילת שבת היא חשובה, האם נאמר אותו דבר לגבי "מוזנות" של שבת, דאפילו קצת מן הפת הבאה בכיסון יתייחב בברמה"ז כיון שזו אכילה חשובה.

סימן רמ"א
פנינים ממשנתו של מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בעניני אמירה לעכו"ם (בשבת ובכל האיסורים)

חילוק בין אמירה לעכו"ם האסורה בכל התורה כולה לבין אמירה לעכו"ם האסורה בשבת (באמירה לעכו"ם שבשביעות)

מרן שליט"א בדרך אמונה [ה' כלאים פ"א ה"ג] בביאור הלכה ד"ה ומותר, הביא קושיא מהראב"ד על הדין שמותר לומר לעכו"ם שירע לו כלאי זרעים, שמדוע בו אין איסור מדין "אמירה לעכו"ם", שחז"ל אסרו בכל התורה כולה, ותי' הכס"מ בשם הר"י קורקוס והרדב"ז והגר"א, שמיירי שאומר לגוי שירע "בשדה של הגוי" לצורך ישראל, ואז אין איסור אמירה לעכו"ם "בכל התורה", שדווקא כשאומר לגוי לעשות איסור "בחפץ של ישראל", אסרו חז"ל. ומקשה מרן שליט"א על זה שכה"ח בשבת דקי"ל שגם ככה"ג שעושה הגוי בחפץ של הגוי יש איסור אמירה לעכו"ם, וכמבואר ברמב"ם פ"ה מה' שבת, שמכיון שעושה לצורך ישראל אסרו חז"ל וגם כשעושה בחפץ של הגוי. ותי' מרן שליט"א שחלוק שבת משאר איסורים, ובשבת שחמור החמירו יותר, שגם בחפץ של עכו"ם יש איסור אמירה לעכו"ם לצורך ישראל, אבל בשאר איסורים אסרו רק בחפץ של ישראל, וכמדויק בגמ' שאסרו לומר חסום "פרתי", משמע דוקא "בפרת ישראל", אבל בפרת "גוי" ודש בתבואת ישראל לא אסרו אמירה לעכו"ם.

וכמיוסן מרן שליט"א שדין זה שמתירם בשאר איסורים

חידושי הלכות מה"פ כ"ף החיים"
הכתוב בסוגריים עגולות הוא הוספה שלנו, האותיות שבסוף כל הלכה מציינות את הסעיף קטן בכה"ח. נא לא לסמוך הלכה למעשה.

סימן רמ"ו - דיני השאלה והשכרה לא"י בשבת
ישראל השוכר בהמה מישראל חברו, השוכר והמשכיר שניהם מצוין על שבותה (כו).

מתנה על מנת להחזיר מקרי מתנה לענין זה, שאם נתן העכו"ם בהמה לישראל לזמן קצוב ובתוך הזמן השאלה לעכו"ם, הישראל מצווה על שבותה. מיהו איכא תקנתא להנצל מאיסור דאורייתא, דהיינו שיחליט בדעתו שלא להחזירו לעכו"ם בזמן הקצוב, ועי"כ נתבטלה המתנה מעיקרא ממילא (כט).

במשנ"ב ס"ק ל"ב כתב שבשעת הדחק יש לסמוך על דעת הב"ח שמתיר ע"י שיפקיר הבהמה קודם השבת בפני ג' בני אדם וכו', ועי' בכה"ח ס"ק מ' מחולק.

שו"ע ס"ג: השאלה או השכירה לגוי והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת ועיכבה בשבת, יפקירנה בינו לבין עצמו קודם השבת, ובמשנ"ב הביא שלכתחילה יפקיר בפני שלשה בני אדם. כה"ח: הטעם שצריך שלשה כדי שיהא א' זוכה ושניים מעידים, וא"כ צריך שלא יהיו אלו הג' קרובים או פסולי עדות (מו).

שו"ע שם: יפקירנה וכו'. כה"ח: דדוקא הוא בעצמו, אבל ע"י שליח לא מצי להפקיר בהמתו (מד).

בהמת אילם ששומע ואינו מדבר דאין יכול להפקיר פה ובלב, לא מהני (מה).

לכתחילה יש לזהיר להפקיר או להקנות קודם השבת, אבל אם לא הפקיר או הקנה קודם שבת, יוכל להפקיר או להקנות בשבת כדי להנצל מאיסורא (מז).

שו"ע ס"ג: אם השאלה או השכירה לגוי, והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת ועיכבה בשבת, יפקירנה בינו לבין עצמו קודם השבת, או יאמר "בהמתי קנויה לאינו יהודי", כדי שינצל מאיסורא דאורייתא. עי' במשנ"ב שהביא בשם האחרונים דלא מהני להקנותה בינו לבין עצמו, אלא צריך לומר לגוי שמקנה לו אותה, ע"ש. ובכה"ח מבואר שפוסק כהשו"ע, שיכול היהודי להקנות בהמה לגוי בינו לבין עצמו, ע"ש (מח).

שו"ע שם: או יאמר בהמתי קנויה לאינו יהודי. כה"ח: אבל ליתן במתנה לעכו"ם ע"מ להחזיר, חיישין שמה לא יחזיר, ונמצאת המתנה בטלה למפרע ועבר על שבותה בהמתו (מט).

שו"ע ס"ד: ישראל שהשכיר שוורים לא"י לחרוש בהם וחורש בהם, יש מתירים אם קיבל עליו הא"י אחריות מיתה וגזילה וגיבה ויורקא וזולא, ויש אומרים דכיון שאין הא"י יכול למוכרה אם ירצה נקראת בהמת ישראל. רמ"א: ועי' למטה בס"י זה. עכ"ל. במשנ"ב סק"כא כתב שהרמ"א מיקל כדעת המתירים, דכשהגוי קיבל עליו אחריות גמורה ככל נחשבת של הגוי, ואף שאין הגוי יכול למוכרה. ועי' בשער הציון בסוף הסימן לענין דעת השו"ע. ובכה"ח כתב דנחלקו האחרונים מה דעת השו"ע, דיש אומרים דלפי הכלל המסור בידינו דיש ויש הלכה כושי, הרי שהשו"ע פסק להחמיר (שכל שאין הגוי יכול למכור בהמה הרי היא נחשבת של הישראל), ויש אומרים שהשו"ע גילה דעתו בסעי' ה' דפוסק כהמקילים, ולכן יש להחמיר היכא דאפשר כדעת האוסרים בסעי' ד' (דכל שאין הגוי יכול למכרה הרי נחשבת של הישראל) (נו, עב).

משנ"ב (סוף הסימן): ישראל שיש לו סוס, ובא המושל המכירו להשאלו או להשכירו, והוא אינו יכול למאן נגדו מפני איבה, ימכרנו לו בדבר מועט, ואז יוכל המושל לעשות בו כרצונו, ואם אח"כ יחזור ויתן לו הסוס וגם השכירות, מתנה בעלמא יחייב ליה. ועי' בכה"ח שחולק וסובר שרק אם הגוי יכול למכרה נחשבת שלו, עיי"ש (ומה שכתב שם שכן דעת השו"ע, זהו לפי דעה אחת שהביא אח"כ באות ע"ב, וכמו שנתבאר לעיל באות הקודם, ע"ש) (נח).

שו"ע ס"ה: יש מתירים (הוא היש מתירים האחרון) ע"י שיהיה את הא"י שלא יעשה בה מלאכה בשבת, ואם יעבור ויעשה תהיה אחריות עליו ואפי' מאונסים, ויכתוב כן בערכאותיהם. כה"ח: וצריך שתהי' האחריות לכל הימים, ולא רק על שבת (טו).

רמ"א סעי' ה': וכל צדדי היתרים הללו הילכתא נינהו, ויכול לעשות איזה מהן שירצה (ועי' משנ"ב סק"ד דהיינו בשעת הדחק). ולענין דעת השו"ע עי' לעיל אות נ"ו וע"ב בשם הכה"ח מה שכתב בדעתו, וסיים דהיכא דאפשר יש להחמיר שכל שאין הגוי יכול למכור בהמה נחשבת של הישראל (ואם אי אפשר יש להקל כשאר צדדי ההיתרים שהוזכרו, וכדפסק הרמ"א).

עי' ברדב"ז ח"א סעי' י"ג שעשה עוד צדדים כדי להפקיע האיסור, אמנם מה שכתב שם דהפקר בפני ג' מועיל אפי' לכתחילה, כבר כתבנו לעיל אות מ' דיש פלוגתא בזה, ודעת מרן להחמיר (עג).

סימן רמ"ז - דין א"י המביאים כתבים בשבת
שו"ע ס"ד: אם הא"י מוליך הכתב בחינם, אפי' נתנה לו בער"ש מותר וכו'. רמ"א: ויש חולקים וכו' וטוב להחמיר.

מילה יתבטל מעונג שבת, אין זה משום עוסק במצוה אלא משום אונס, וכך"ג לא התירו מלפני שבת אם לא שהמצוה של ע"ש חשובה טפי מהמצוה של שבת קודש, ומש"ה שפיר הקשה הביאה"ל דכיון דמצוות סעודת ליל שבת חובה, ועדיפא ממצוות סעודת מילה, פשיטא דהיא עדיפא ואין לדחותה. ובדעת הלבוש י"ל דס"ל דהיא דמקיים ג' סעודות ביום לא הפסיד חובת הלילה, מש"ה קאמר דסעודת מילה יכולה שפיר לדחות סעודת ליל שבת.

חינוך קטן במצוות עונג שבת, אי איכא איסורא לצער ינוקא בשבתא

הט"ז ביו"ד (סימן רס"ב ס"ק ג) כתב בשם הב"י בבדק הבית שכ' בשם הרשב"א הטעם שלא למול תינוק ביום ה', לפי שביום השלישי יש צער לנימול, ואין לגרום צער ביום משום דקעסיק במצוה אחרית, אבל היכא דבשבת פטור מן המצוה מדין אנוס רחמנא פטריה, ולא מדין עוסק במצוה, לא קאמר. והסברא לחלק, משום דהיא דבשבת גופא עסיק במצוה ופטור מעונג שבת, ואותה מצוה מתחלת מער"ש, דין הוא דתחדי נמי את ההכשר למצות עונג, דאם עצם מצות עונג נדחית מפני המצוה, כ"ש שהשכר נדחית מפני אותה מצוה, אבל היכא דבשבת פטור ממצוה עונג מסבית אונס, אין הפסד דמצוות עונג נדחית, אלא רק שא"א לקיימה, ובכה"ג אין להתיר מער"ש שייכנס לאותו אונס, והגם הדשתא מיהא קעביד מצוה, מ"מ כיון דבדאי שיתבטל ממצוה אחריתא על ידי כך, הוי כאילו השתא איכא ב' מצוות שקיומן יחד בלתי אפשרי, ובע"ז שאתח מהן תדחה את השניה, שבכה"ג עונג שבת נעדיפא.

ולפ"ז מובנים דברי הט"ז הנ"ל בשם הרשב"א, דכיון דאם ימול בער"ש יצטער התינוק בשבת, לא מצד עוסק במצוה אלא מצד אונס, דמצוות המילה נסתיימה בער"ש כבר, בכה"ג אין היתר בער"ש ליכנס לאונס ולהיפטר בשבת. אלא דיש לדחות תירוץ זה, משום ד"ל דצערא דאחר מילה חלק ממצות מילה הוא, ומדין עוסק במצוה פטור מעונג שבת, לא מבעיא ג"כ דעת האמרי יוסף בתשובה (ח"ב סימן ק"מ אות ג) שנשאל אם מותר למשוך האבר בסם שיצטנן הבשר למען לא ירגיש בצער המילה כ"כ, והשיב דקים להו לחז"ל שהמילה צריכה להיות דוקא ע"י צער, ולכן ח"ו לחדש חדשות שלא נהגו בהם מעולם, ע"ש, ואי"ז צערא דלבתר מילה כעסיק במצוות מילה הוי, אלא אפילו לדעת מפרש"ם שמתיר להרדים את הנימול בעת המילה, וכן דעת בעל החלקת יואב ועוד גדולי אחרונים, כפי שמבואר באורך בשו"ת יביע אומר (ח"ה חו"ד סימן כ"ב), וע"ז בשו"ת שבת הלוי (ח"ה סימן קמ"ז ס"ק ב') שהתיר בהרדמה מקומית במילה גדול או מילה מיוחדת שמתמשכת זמן ארוך יותר שגורם ייסורים גדולים, וכן דעת הגרש"א איועבראך זצ"ל בשולחן שלמה (ערכי רפואה ח"ג עמ' קע"ד) ע"ש [כפי שציין בספר בגדי קודש על מילה עמ' קצ"א], מ"מ י"ל דצערא דבתר מילה הוי נמי כעוסק במילה, דכיון דכך הוא טבע האדם שהטביע הקב"ה שג' ימים אחר המילה הוו ימי כאב אילולי ששם חומר מרדים, כל שלא שם חומר כזה וכאבי ליה חשיב עסיק במצוה, וצ"ע.

הבית שכ' בשם הרשב"א הטעם שלא למול תינוק ביום ה', לפי שביום השלישי יש צער לנימול ואין לגרום צער ביום השבת, ע"ש. וקשה, הא אפילו הר"ף הו"ו (סימן רמ"ח סעיף ב') שכתבו הטעם שאסור להפליג בספינה תוך ג' ימים לפני שבת, משום דמבטל מצות עונג שבת, מודו דבמקום מצוה שפיר דמי להפליג, ואכ"ז הנ"ל נימול.

איברא דיש לתרץ ג"כ כמו כל התירוצים הנ"ל, של הא"ר, של הברכי יוסף, של החת"ס, ואליבא דהמשמרת חיים, אולם היה נראה להוסיף כאן עוד תירוץ, דכל ההיתר שכתב הר"ף לצורך מצוה, היינו כלשונו בפ"ק דשבת (ז' ע"ב מדפי הר"ף) משום דפסטיי ממצוות עונג, דאמר מר העוסק במצוה פטור מן המצוה, ותנן נמי שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה ע"ש, משמע דכדי להתיר מעשה מער"ש שיגרום לביטול העשה דעונג שבת, בעינן דבשבת גופא יהא פטור מן המצוה מדין אנוס רחמנא פטריה, ולא מדין עוסק במצוה, לא קאמר. והסברא לחלק, משום דהיא דבשבת גופא עסיק במצוה ופטור מעונג שבת, ואותה מצוה מתחלת מער"ש, דין הוא דתחדי נמי את ההכשר למצות עונג, דאם עצם מצות עונג נדחית מפני המצוה, כ"ש שהשכר נדחית מפני אותה מצוה, אבל היכא דבשבת פטור ממצוה עונג מסבית אונס, אין הפסד דמצוות עונג נדחית, אלא רק שא"א לקיימה, ובכה"ג אין להתיר מער"ש שייכנס לאותו אונס, והגם הדשתא מיהא קעביד מצוה, מ"מ כיון דבדאי שיתבטל ממצוה אחריתא על ידי כך, הוי כאילו השתא איכא ב' מצוות שקיומן יחד בלתי אפשרי, ובע"ז שאתח מהן תדחה את השניה, שבכה"ג עונג שבת נעדיפא.

ולפ"ז מובנים דברי הט"ז הנ"ל בשם הרשב"א, דכיון דאם ימול בער"ש יצטער התינוק בשבת, לא מצד עוסק במצוה אלא מצד אונס, דמצוות המילה נסתיימה בער"ש כבר, בכה"ג אין היתר בער"ש ליכנס לאונס ולהיפטר בשבת.

אלא דיש לדחות תירוץ זה, משום ד"ל דצערא דאחר מילה חלק ממצות מילה הוא, ומדין עוסק במצוה פטור מעונג שבת, לא מבעיא ג"כ דעת האמרי יוסף בתשובה (ח"ב סימן ק"מ אות ג) שנשאל אם מותר למשוך האבר בסם שיצטנן הבשר למען לא ירגיש בצער המילה כ"כ, והשיב דקים להו לחז"ל שהמילה צריכה להיות דוקא ע"י צער, ולכן ח"ו לחדש חדשות שלא נהגו בהם מעולם, ע"ש, ואי"ז צערא דלבתר מילה כעסיק במצוות מילה הוי, אלא אפילו לדעת מפרש"ם שמתיר להרדים את הנימול בעת המילה, וכן דעת בעל החלקת יואב ועוד גדולי אחרונים, כפי שמבואר באורך בשו"ת יביע אומר (ח"ה חו"ד סימן כ"ב), וע"ז בשו"ת שבת הלוי (ח"ה סימן קמ"ז ס"ק ב') שהתיר בהרדמה מקומית במילה גדול או מילה מיוחדת שמתמשכת זמן ארוך יותר שגורם ייסורים גדולים, וכן דעת הגרש"א איועבראך זצ"ל בשולחן שלמה (ערכי רפואה ח"ג עמ' קע"ד) ע"ש [כפי שציין בספר בגדי קודש על מילה עמ' קצ"א], מ"מ י"ל דצערא דבתר מילה הוי נמי כעוסק במילה, דכיון דכך הוא טבע האדם שהטביע הקב"ה שג' ימים אחר המילה הוו ימי כאב אילולי ששם חומר מרדים, כל שלא שם חומר כזה וכאבי ליה חשיב עסיק במצוה, וצ"ע.

בסעודה זמנה ערב שבת, כשלא יוכל לקיים סעודת ליל שבת כלל

כתב השו"ע (סימן רמ"ט סעיף ב') אסור להקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול וכו', והוסיף הרמ"א וז"ל: וסעודה זמנה ערב שבת כגון ברית מילה או פדיון הבר מצוה, כן נראה לי וכן המנהג פשוט, ע"כ.

והנה דעת הלבוש דאם אפשר לקיים שניהם מוטב, ואם לאו תדחה סעודת שבת, וכן פסקו המג"א (סי' רמ"ט סק"ו) והגר"ז (סי' רמ"ט סק"ו) ע"ש. וביאר הביאה"ל ד"ה מותר דר"ל דלא יוכל לקיים בלילה כלל מפני אכילה גסה, ואפ"ה אין לו לחוש לזה כיון שהוא עוסק עתה בסעודה, מצוה, ויקיים למחר הג' סעודות, כמ"ש בסימן רע"ד, וכן ביאר הפמ"ג כוונתו.

והסיק הביאה"ל לדלינא יש לעיין בזה טובא, דהלא סעודת שבת בלילה היא חובה מצד הדין, משא"כ בסעודת ברית מילה ופדיון הבר מצוה בלילה כלל מפני אכילה גסה, וא"כ אם משער שע"י אכילה יתבטל לגמרי מסעודת לילה יש לו למנוע מזה. ומחש"ע אין שום ראיה כלל, דהשו"ע לא התיר רק אם עי"ז לא תהיה אכילתו בלילה לתאיבון, אבל עכ"פ לא יתבטל מהמצוה לגמרי, משא"כ אם עי"ז יהיה בלילה אכילה גסה דלא נחשבה אכילה כלל, מסתברא דיש לו למנוע מלאכול הרבה כדי שלא יבוא לזה, ע"ש.

הא בפשיטות יש ליישב דעת הלבוש וסייעתו ע"פ דברי הר"ף והשו"ע (סי' רמ"ח ס"ב), שהגם שמצווים שלא ליכנס לאונס שיפטור ממצוות עונג שבת, מ"מ לצורך מצוה שרי, דכשרי להפליג אפילו בער"ש, ה"נ נימא דמה בכך אם יתבטל מסעודת ליל שבת, הרי נכנס לאונס זה ע"י שהיה עוסק במצוה בער"ש ע"י הסעודת מצוה. הן אמת דלפי דעת הב"י (ס"ו סימן רמ"ח) דלא שרי להפליג בער"ש אלא לצורך מצוה גמורה כעליה לארץ ישראל ועוד, אבל לצורך סחורה וראיית פני חבריו לא, י"ל דסעודת מילה נמי אינה מצוה גמורה, כדאייתה בשו"ע יו"ד (סימן רס"ה סעיף י"ב) ונהגים לעשות סעודה ביום המילה ע"ש, מש"ה שפיר הקשה הביאה"ל, אבל להרמ"א שם דאפילו לסחורה וראיית פני חבריו חשיב דבר מצוה, ושפיר דמי להפליג הגם שיתבטל ממצוה גמורה של עונג שבת, כ"ש סעודת ברית מילה דשרי בכה"ג.

ולפי היסוד הנ"ל ה"נ מיושב, דהא אם מחמת הסעודת

קודם שבת מותר, דלא שייך לומר שמחלל שבת במה שמפליג לספינה, משא"כ גבי מילה דמיייר בשבת אסור למול, דזה חשוב חילול שבת, ע"כ [וע"ע בסמוך]. והנה הא דקרי למעשה מילה מעשה של חילול שבת, נראה דכוונתו שזה מה"ת, דאי מדרבנן הול"ל מחזי כחילול שבת, ועוד דא"כ היכי אתי רבנן ומבטלי עשה חמור שיש בו כרת, וצ"ל דכוונתו דמה"ת נמי לא הותר למול בשבת אלא עד כמה שאין אלא מילה, אבל כשנלווה אליה מצב אחר שיש בו ג"כ פיקוח נפש לדחות את השבת, לא הותרה המילה, וממילא חשיבא מעשה חילול שבת. והוא כדברינו לעיל. וברוך ה' שכוונתי לדבריו.

כמו"כ מצאתי בקהילות יעקב (שבת סימן ט"ו) שכתב להדיא דהוא איסור דאורייתא, כיון דמבטל משום זה מצוות מילה, וביאר החילוק בין קודם השבת לביום השבת, דקודם השבת לא חל עליו עדיין חיוב בשביתה ושמירה, וכשעושה מעשה שע"ז יהא מוכרח למלאכה בשבת מחמת פיקו"ג, אין זה בגדר מחלל שבת רק גורם הדבר, אבל כשכבר חל השבת ותנחייב היום בשביתתו, אז כל מעשה שיעשה שמחמתו יהא מוכרח לחלל את השבת הוה מחמתיל עכשיו ענין חילולו, ועכשיו הוא אינו אנוס רק עושה את האונס, ומש"ה זהו איסור גמור, ואסור אפילו במקום מצוה ע"ש. והוא כדברים הנ"ל.

מילת גר או של תינוק שחלה ונתרפא, ביום חמישי ושישי בשבת

הש"ך יו"ד (סימן רס"ו ס"ק י"ח) הביא מ"ש מרן הב"י בספר בדק הבית, וז"ל: כתב הרשב"ץ בתשובה (ח"א סימן כ"א) על הא דנתאי אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת, שפירש הרז"ה דטעמא משום שהוא דבר שא"א שלא יבוא לידי חילול שבת, ונראה כמתנה לחלל שבת, דג' ימים קודם שבת מיקרי שבת, דמכאן ג' ללמוד דאסור למול הגר ביום חמישי כדי שלא יבוא ג' למילה בשבת ויצטרך לחלל עליו השבת, וכן תינוק שחלה ונתרפא ביום חמישי בשבת ממתניין לו עד למחר, עכ"ל. וכתב הש"ך דאין דבריו נראין, דהא אמרינן בש"ס פ"ק דשבת (דף י"ט ע"א) אהא דאין מפליגין בספינה דהיינו דוקא לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי, והוא מוסכם מכל הפוסקים כמו שנתבאר באו"ח סימן רמ"ח, והכא נמי אין לך מצוה גדולה מזו, ע"ז לענינינו. ובאמת צ"ע ליישב דברי הרשב"ץ. ותירוץ הנ"ל לחלק בין ערב שבת לשבת אינו מועיל, דה"ל ערב שבת איירי.

וראיתי בא"ר (סי' רמ"ח ס"ה) שתירץ דהרי סיים הש"ס ופוסק ע"מ לשבות ואינו שובת, ובמילה לא שייך לפסוק. אולם בשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סימן כ"ג) הביא דברי הברכי יוסף שדחה תירוצו, שזהו נגד הרשב"ץ עצמו (סימן כ"א) שכתב שהיה ראוי לפסוק דהוא אבנו ורביה דרבי, וכ"פ הרשב"א, אלא שהרמב"ם פסק כרבי, וכל מאי דאפשר למעבד תקנתא עבדינן כדברי הרמב"ם, ע"כ. הרי שמעיקר הדין ס"ל להרשב"ץ שראוי לפסוק כרשב"ג רביה דרבי, שאין הלכה כרבי מרבו, ומצד חומרא בלבד כתב שיש להחמיר כהרמב"ם, וא"כ משום חומרא שאינה מן הדין לא היה אוסר למול הגר או התינוק שחלה ונתרפא.

ותירץ החיד"א עצמו דשאני גבי הפלגה בספינה שאף אם יפליג ביום ראשון על הרוב יבוא לחילול שבת, אלא שלא גזרו ע"ז משום צורך העולם, והגבילו גזירתם לתוך ג' ימים קודם המצוה, ומכיון שעכ"פ יש להתיר בדבר, התירו ג"כ במקום מצוה, אבל במילה שאם ימתין לאחר השבת הכל מתוקן בלי שום סרך איסור, שבקטן לה לאחר השבת דלא אתי תו לידי איסור כלל, ע"ש.

ובחי החתם סופר (שבת דף קל"ז ע"א) תירץ וז"ל: דדוקא מצוה עוברת שתבטל ע"י שלא פירוש בספינה מותר לפרוש בער"ש, אבל משום זריזות בעלמא לא וכו', ולמיתה דזמן מועט לא חישינו, ויפה כתב התשב"ץ, ע"כ.

אולם נראה לענ"ד דיש עוד לתרץ ע"פ תירוץ השני של המשמרת חיים הנ"ל, על הטריה בדברי בעה"מ מספינה למילה, וז"ל: והעיקר נראה לתרץ דהתם גבי ספינה הוא אינו גורם בידים המצב של חילול שבת, אלא הוא גורם שהוא עכשיו בספינה, ומה שנמצא בספינה גורם למצב של חילול שבת, ולכן כיון דלא עשה החילול שבת בידים לצורך מצוה שרי, משא"כ גבי מילה דהוא עושה בידים המצב של חילול שבת, שהמילה עושה התינוק למסוכן, ואז נצטרך לחלל עליו השבת, סובר הרז"ה דאפילו לצורך מצוה אסור, ע"כ. ולפ"ז ה"נ י"ל דס"ל להרשב"ץ כיון דע"י המילה עושה בידים המצב של חילול שבת, בכה"ג לא התירו חכמים, הגם שזה בערב שבת.

ועפ"ז י"ל דהש"ך והרשב"ץ פליגי בב' תירוצי המשמרת חיים בדעת בעה"מ, דלהש"ך שאין חילוק בין עביד בידים ללא עביד בידים, ובכל גווני לצורך מצוה שרי בער"ש, ע"כ ס"ל דחלוק ער"ש משבת ובשבת חמיר טפי, ובכך מיישב את דברי בעה"מ. אולם הרשב"ץ שהבין דשאני היכא דעביד בידים למצב של אונס הליכא עביד בגרמא, וי"ל דס"ל שאין חילוק בין מילה בער"ש שאינה השמיני, למילה בשבת ביום השמיני, ותרווייהו כיון דעביד בידים למצב של חילול שבת דחינן לה מפני השבת, וכך מיישב ממילא את דברי בעה"מ. והנפק"מ במילה שלא בזמנה או של גר, דלהש"ך מלין גם בער"ש, ולהרשב"ץ דוחין את המילה לאחר השבת.

כדברי הר"ף, מתי מצוה דוחה עונג שבת, ומתי עונג שבת דוחה מצוה

בברית מילה ביום חמישי

הט"ז ביו"ד (סימן רס"ב ס"ק ג) כתב בשם הב"י בבדק

בתחומים אמרינן הכי, ולכאורה סותר לדברי הב"י שכתב בדעת הר"ף והרמב"ם דלא מהני ג' ימים קודם, וכן בדברי הרא"ש למד הכי שהבין כפשוטו לשונם שאם יש איסור תחומין לא מהני קודם ג' ימים, וצ"ע מדברי הב"ן].

וליישב את דעת הב"י בכל הנ"ל, דבס"ד כשיהיה פיקוח נפש א"כ לא יהיה כאן חילול שבת כלל, בין אם נימא דחוויה וכל שכן הותרה, דהרי מותר לו לעשות דבר זה בשבת, וא"כ כל מה שיש לאסור הכא שמכנס עצמו לידי מצב שיהיה מותר לו לעבור על איסור שבת, א"כ גבי ימים קודם שבת כיון שהוא קמי שבתא צריך ליהרר על השבת וזה אסור, משא"כ קודם ג' ימים הוי לאחר שבתא דשעבר ולא צריך למיחש להא, ובפרט שלבסוף יהיה זה בצורה של היתר ולא יעבור שום איסור, משא"כ בתחומין הרי בפועל ישנה איסור דרבנן ע"י שהגוי מוליקו, וא"כ מה איכפת לן שכנס קודם ג' ימים, כיון שבפועל יעבור על איסור, ואולי לכן השו"ע בס"ד הדגיש בדבריו וז"ל: ואם אח"כ יארע לו סכנה ויצטרך לחלל שבת מפני פיקוח נפש מותר, ואין כאן חילול, עכ"ל. הוסיף דברים אלו לומר לך שאין כאן חשש שום איסור אפילו בדאורייתא, כיון שהוא נעשה רק ע"י פיקו"ג לא הוי חילול כלל, ולכן היתר השו"ע קודם ג' ימים, משא"כ באיסור תחומין שלמעשה יעבור על איסור דרבנן. בדעת המשנ"ב והרמ"א שהקשו, ונראה דבבירהם שכ"ש הוא אם היקל באיסור דאורייתא כל שכן באיסור דרבנן, נראה דסבירי שיש איסור להכניס עצמו להיתר של פיקוח נפש אפי' מדרבנן, ואם הותר בזה איסור שנוגע לאיסור דאורייתא, כל שכן שהותר באיסור תחומין דרבנן גרידא, ובאמת המשנ"ב ס"ל שבתחומין הותר ובפיקו"ג אסור, היפך מסברת הב"י.

ואגב דאיירינן בהא בדעת הביאה"ל שבהולך בשיירא אין היתר לדבר מצוה אלא אם כן פסק, וזהו לעיכובא, יש לשאול מדוע לא מהני בלבד הרשות כזה פסיקה, ונראה דלא סמכינן על הגוי ומה אהני בדבר מצוה, אלא לא הוי כמתנה ע"מ להפקיע שבת, והוי הטעם שפסק המשנ"ב שבספינה כן מהני פסיקה, והא"י אומי לו שלא ישבות, כיון דהפסיקה לא לעיכובא, ומה תוקף לדברים אלו, אלא כנ"ל שנראה בכל אופן שאינו מתנה על שבות להפקיעו.

משה יהושע בצלאל - נוה יעקב מזרח

לכבוד מערכת אליבא דהילכתא, שלום רב. אי אפשר לתאר גודל השמחה לראות את חידושי התורה כתובים ומודפסים כ"כ יפה, ובכלל שע"כ מתווסף ליבון העניינים ע"י דיבוק חברים שרואים את הכתוב ומוסיפים הערותיהם והארותיהם, וממש אתם מקיימים בזה "להגדיל תורה ולהאדירה" בהידור רב לאין קץ.

כדברי בעל המאור, מתי מצוה דוחה מצב של פיקוח נפש בשבת, ומתי איכפא יישוב סתירה בדברי בעה"מ. ביאור החילוק בין לפני שבת לתוך שבת

דעת בעה"מ פרק ר"א דמילה (דף נ"ג ע"א מדפי הר"ף) שאם לא הכינו חמין לתינוק או שנשפכו לפני המילה, אין מלין אותו בשבת, שאם מלין יבוא לחילול שבת שיצטרך להחם מים לתינוק משום פיקוח נפש, ואיסור הוא להכניס עצמינו למצב של פיקוח נפש ולדחות את השבת. [ובכס"מ פ"ב דמילה כתב שכן הוא דעת הרמב"ם].

והוקשה לאחרונים מבעה"מ בסוגיין, דס"ל דטעם האיסור להפליג ג' ימים קודם השבת, משום דמקום סכנה הוא, וכל ג' ימים קודם השבת קמי שבתא מיקרי, ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין לך דבר שעומד לפני פיקוח נפש, ע"ש. והרי במקום מצוה שרי אפילו בער"ש כדמבואר בסוגיא, וא"כ מבואר דמותו ליכנס למצב של פיקו"ג הגם שיצטרך לחלל ולדחות את השבת, משום קיום מצווה, וא"כ מדוע במילה לא ימול.

ומפורסם ליישב דיש חילוק בין לפני שבת שעדיין לא חלה עליו עדיין אזהרת השבת, שאז מצוה דוחה אזהרת השמירה שלא ליכנס לאונס, לבין בשבת עצמה, שכיון שכבר חלה עליו אזהרת שמירת השבת שלא יבא לידי חילול שבת, אפילו לצורך מצוה אסור ליכנס למצב של אונס. אולם האחרונים נקטו שזהו רק חילוק מדרבנן, כי מהתורה מאי נפק"מ בין שבת לער"ש, וכ"כ הגרש"ז איועבראך זצ"ל הובא בס' שולחן שלמה (עמ' כ"א) ע"ש.

אולם לולא דמיסתפינא היה נראה לענ"ד לבאר שפיר סברת החילוק הזה בדאורייתא. דכיון דכתובים וביום השמיני ימול בשר ערלתו (ויקרא י. ג.), ומכאן לומדים דמילה דוחה שבת, יש לומר בכוננת המקרא דדוקא עד כמה דאיכא שם עצם המילה שהיא מלאכה, אז נדחית השבת מפני המצווה, אבל כשיהיה עוד מלאכה לעשות נגזרת והכרחית מהמילה, בכה"ג לא התירה תורה לדחות את השבת, דוביום השמיני ימול כתיב, ולא כתיב וביום השמיני ימול יוחם. וכל זה בשבת עצמו, שמעולם לא חל חיוב המילה אם לא בהיותו בבחינת הותר בשבת, ולכן י"ל דהיתה היא גם עם גדוים ותנאים, משא"כ לפני שבת, דבפועל חלה המצוה בפני עצמה בלי שתצטרך להיות הותרה, ורק אח"כ הגיעו שבת והסכנה, שפיר י"ל דהוי מצב חדש לגמרי, ומתירה התורה לחלל שבת מפני פיקוח נפש.

שו"ר בספר משמרת חיים (ח"א שבת סימן ו') להגאון ראש הישיבה רבי חיים פנחס שיינברג שליט"א, שתירץ כעין זה וז"ל: ואפשר לחלק דהרז"ה סובר דלא הוה עושה מעשה שיגרום למצב של חילול שבת, זה גופא חובת חילול שבת, שגורם בידים למצב שיצטרך לחלל שבת משום פיקוח נפש, וזה שייך רק בשבת, אבל קודם שבת לא שייך ענין של חילול שבת, ולכן התם גבי ספינה דמיייר

מכתבים ותגובות

כיבוס בערב שבת במכונת כביסה

במאמריו בגליון על סימן רמ"ב הארכנו לברר האם תקנת עזרא לכבס ביום חמישי (שמשמע מזה לכאורה שלא לכבס ביום שישי), נאמר גם בזמנינו שמכבסים במכונת כביסה, ופעולת הכיבוס אינה בטורח כבזמן קדום, או אף בזמן הזה אסור. ונקטנו להלכה שמותר מכמה וכמה טעמים נכוחים ביסוד התקנה, ועוד צירופים [ורק לרווחא דמילתא כתבנו שלתחילה "ראוי" ונכון וכו', והחכם עיניו בראשו", כלומר שמראש יסדר את כל ענייניו כדי שלא יצטרך לכבס בערב שבת. אולם לדינא הדבר מותר, ורק לחוש בעלמא לחולקים כתבנו כן, וביורת כתבנו לחוש מזה משום שכן נראה מן המכוון של רבותינו שרצונם שיהיו פנויים בער"ש, אולם מדינא העיקר כהמתירים. והמעין בהערות בדקדוק יראה הדברים להדיא כמו שביארנו כעת. וכיעוין שם בסוף הערה 49 בד"ה ומכל מקום, שכתבנו הטעם לחוש לחולקים, "ובעיקר" מפני וכו'. ושוב חזרנו שם וכתבנו ולכן הגם "שמן הדין הדבר מותר", וכו', "ובפרט שבקל אפשר לסדר זאת מקודם", ודו"ק].

ורן עתה בגליון מ"א כתב להשיג ע"ז חכ"א שיח' לאו"ט, וכי לדעתו יש מקום גדול לחוש לדעתם של המחמירים אף בזה"ז, ולקיים את תקנת עזרא כדינה וכהלכתה. ע"כ. ואכן מקום לכך בודאי איכא, אולם אנו כתבנו את עיקר הדין, שלקושטא דמילתא הדבר מותר, וכמו שביארנו שם: א. לפי יסוד התקנה אם הוא לכבס בה, או שלא לכבס בשישי, והזכרנו שהוא מחלוקת בראשונים ואחרונים. ב. ע"פ שאר הצירופים, וא"צ לכפול הדברים. ורק נבא להשיב כענין לעיקר ההשגות שנתחדשו כעת, לכבוד השי"ת ותה"ק.

[א. בתחלת דבריו כתב על דבריו בזה הלשון "שהביא שגדולי האחרונים החמירו בזה שגם בזה שיין התקנה, וחלק על דבריהם", אמנם לא הביא מי הם האחרונים שאסרו ויעוין שם במדור וכו'. (וציין לכמה מפורסיקי זמנינו שהחמירו) עכ"ל.

וראשונה, אני תמה היכן ראה בדברינו "שגדולי האחרונים החמירו בזה, וחלקנו עליהם", הלא כתבנו שראיתי כמה מרבני זמנינו "שנסתפקו בזה", וציניתי לשש"כ וכיוצא. ב. וע"ז באנו בהכרעה שמן הדין יש להקל. [ונכתתי הערה זו כדי שלא יראה כאילו יצא ממני ח"ו איזה נגיעה בכבודם של ת"ח, שהשווה כבודם לכבוד המקום ב"ה, כפסחים דף כב. ובב"ק מא: ובסנהדרין דף קי. וכו"ז]. ובכלל מניין לנו האפשרות לסבב בבתי גדולי ישראל לדעת מכל או"א מהי דעתו, ומה גם שאין לדבר סוף, ולא זו הדרך ולא זו הע"ר. וזאת ועוד באשר לאותם גדולים שציין שם שאמרו שאסרו אף בזמנינו, יש להעיר דעל כגון דא אמרו (ביבמות דף מה. ובב"ב דף לו:): דלאו רבותא היא למחשב גברא (וכיעוין להלן בסמוך שיש חולקים), ומה גם שהוא מפני השמועה (עיין בב"ב דף קל:), הגם שאינו בא לפקפק באמתות הדברים, ועו"ל, ודי בזה. ונוסף ע"ז הלא שפיל לסיפא באותו מדור שציין שם, ששם הביאו דעות הגדולים שהורו בהיפך, וכהגר"ח שייבנהג שליט"א, וכן כתבו בכמה ספרים כמו שי"ת אבני ישפה ושו"ת עולת יצחק ועוד (ובאבני ישפה הביא סיוע ממש"כ בתו"ש שגיהוץ אינו בכלל). ומדבריהם סיוע לדברינו שמוותר. (וחלקם הזכירו קצת מהטעמים שכתבנו). וי"א שבת שפטה ההוראה להקל, עי' בס' לקראת עובד בשם הגר"מ גרוס. ויש להוסיף עוד שבכלל אין זו הדרך למנות פוסקים, ובודאי שלא ע"פ השוואות למיניהם, ואנו דרכינו לדון לפי הענין ולפי הסברות שבכל דבר דובר, וכיון שלא ראינו שדחו הסברות שכתבנו, לא ראינו סיבה לשנות הדברים. ועי' להלן ע"ד המשנה"ל.

[ויש לציין עוד שגם אותם שהחמירו ואסרו אף בזה"ז, הנה לאו בחד טעמא הם, שיש שאסרו מצד הקיפול וכו', וע"ז כבר כתבנו לתמוה וכדלהלן. איברא דעצם הדבר נכון שכאשר מונים דעות הרבנים אין נפ"מ מאיזה טעם הוא, וכמש"כ הרמ"א בחו"מ סימן כ"ה ס"ב שאפילו אם אין הרבים מסכימים מטעם אחד, אלא כל אחד ואחד יש לו טעם בפ"ע, מ"מ כיון שלענין דינא כולם מסכימים לכך, רבים מקרי ע"כ. ומקורו מדברי המהרי"ק בשו"ש מ"א, ואמנם הש"ך ביו"ד סי' רמ"ב סי"ל שבדאורייתא אין מצטרפים לרוב, ובנידו"ד יש לדון לאידך גיסא בדברנו. אולם כבר השיג עליו בשו"ת בית אפרים חאה"ע"ז ס"ב, שכך קיבל המהרי"ק מן הגדולים, וכ"כ המהרי"ט. ואמנם בעיקר הדברים כבר דנו האחרונים טובא אי אמרינו במחלוקת הפוסקים דאזלינו בתר רובא, היכא שלא נחלקו פנים מול פנים, וכל כה"ג אינו בכלל רבים וכו', וכידוע מהגינת ורדים ועוד באחרונים, ואכמ"ל].

[ב. מה שהעיר דלמה יש בזה ספק דרבנן, הלא סוף סוף יש כאן תקנה, ונפסק בשו"ע שצריך לקיימה, ויש

לקיים ההלכה כדינה, ע"כ. אין דבריו מובנים, הלא לצד שהעיקר הוא לכבס בחמישי ולא שלא לכבס בשישי, א"כ מעיקרא אין איסור בשישי, יהיה מאיזו סיבה שיהיה, ואמנם נכון להקדים (וזה גם אהנו כתבנו שנכון להקדים מאחר שכך הוא המכוון ברצון התקנה). אולם אחר שלא עשה כן מאיזו סיבה שהיא, למה יהיה איסור, הלא לאותם דעות שר, וואה"נ דיש לומר ספק דרבנן לקולא כדי להתיר בשישי, ומה שכתב שמי"מ כך נפסק בשו"ע ויש לקיימה, אינו מובן, הלא השו"ע לא כתב שלא לכבס בשישי, אלא כתב שיש לכבס בחמישי. ודלמא כוונתו שצריך הענין לכבס בחמישי, אולם בשישי אין איסור, ועכ"פ סד"ר שפיר איכא, והדברים מבוארים וברורים.

[ג. מה שכתב להעיר על הטעם שהיות ובטל הטעם בטלה התקנה, והעיר ע"ז א. שחלק מהמקורות שהבאנו הם בגזירות חז"ל, ויש לחלק בין גזירה לתקנה. ב. שמצאנו הרבה תקנות שבטל הטעם ולא בטלה התקנה, כדוגמת חזרת הגר"צ, וברכת מעין ז', וקידוש בבהכ"ס, וכן לשיטת הגר"א במים מגולין. ג. וע"ע בתשו' הגאון בעל משנה הלכות המובאת בסוף ספר פסקי תשובות. ד. שמצאנו שתקנת עזרא אחרת של אכילת שום שהקפידו ע"ז גדולי הדורות, אפילו בזמנים שלא שיין הטעם כמו ברווק, וידוע שאמר ע"ז הגר"א שא"כ נבטל מילה בשמיני, שהרי הטעם שלא יהיו אביו ואמו עצבים וכו'. והנה בשורש הדברים העיר לנו, אך יש להוסיף בזה ביאור ומה שיש להעיר ע"ז, וכדלהלן.

ותחלה יש להעיר, מנא ליה לחלק בין גזירה לתקנה (ועי' להלן), וכן מה שהעיר שמצאנו מקומות שלא בטלה התקנה, צ"ב אדדורה מי אמר שאכן גם כן לא בטלה, ומהיכ"ת להקשות וכו'. וכדי לעמוד בזה יש לעמוד תחילה בשורש הדין של כל מקום שבטל הטעם לא בטלה התקנה, אך אין הזמן מרשה לזה כעת, והוא מקצוע רחב בתורה, ונזכיר רק בקצרה: הנה בגמרא בביצה (דף ה.) אמרינן שאף שבטל הטעם לא בטל התקנה, וכשנבא לבדוק הדינים נראה שיש מקומות שהחזיקו בתקנה אע"פ שבטל הטעם, ויש מקומות שביטלו את התקנה, ונציין קצת דוגמאות ואח"כ נבאר החילוקים ע"פ הדברים והאחרונים בעזה"י.

יש מקומות שהשאירו התקנה אע"פ שבטל הטעם, וכגון חזרת השי"ש שנתקנה מעיקרא למי שאינו בקי, וכן קידוש בבית הכנסת אע"פ שנתקן בשביל אורחים, וכבר כתב ע"ז הרמב"ם בתשו' סי' רכ"א שאע"פ שאין מי שלא התפלל חוזר השי"צ התפילה, כמו שתקנו קידוש בבהכ"ס, והיה עיקר זה מפני האורחים ונתחייב בכל בתי הכנסת, אפילו שאין שם אורחים, וכמו שתקנו חזרת תפלת ערבית בליל שבת בשביל המתאחרין וכו'. ובית הרמב"ם וכן כל מה שתקנו בסיבת כזה, אין ענינו עד שתהא שם הסיבה המחייבת לעשותה, והטעם שלולא זה היו החכמים נותנים דבריהם לשיעורין, והיו צריכים לבדוק כל אדם בבהכ"ס ולדעת מצבו וכו', ולא רק ענין התקנות והגזירות. וה"ד באבודרהם ובב"י סימן קכ"ד. ע"כ. וכן יש עוד דברים טובא שנזכרו בפוסקים דלהלן, עיין עליהם. [וע"ע בתוס' פסחים (דף ג.) שאיסור מלאכה בער"פ אחר חצות אסור גם בזה"ז אע"פ שנתקן משום הקרבו, וכן דין שואלין ודורשין ל' יום קודם הפסח, וכמש"כ בתוס' בע"ז (דף ה.), אמנם הוא ענין אחר שיש לחוש לו בכל גוונין].

ויש מקומות שמבואר שאם לא שיין הטעם בטלה התקנה, וכמו שמבואר בתוס' בביצה (דף ו.) במש"ש דהאידינא דאיכא חברי אסור להתעסק במת ביו"ט שני ע"י ישראל, וכתבו התוס' שבה"ז שאין חברי מותר, ואין לומר שצריך מנין אחר להתירו, דכיון דזה הטעם משום חששא ועברה החששא, עבר הטעם. וה"נ אמרינן גבי מים מגולים שאסורים, שעכשיו שאין נחשים מצויים בינינו שותין מהן לכתחילה, אע"פ שהוא דבר שבמנין. ע"כ. וכ"כ הרא"ש שם. וכן הוא בתוס' בע"ז (דף לה.) גבי גבניות של עכו"ם שאין הטעם אלא משום ניקור, ואנו שאין נחשים מצויים בינינו אין לחוש משום גילוי, ואין לומר שדבר שבמנין הוא וצריך מנין אחר להתירו וכו'. וכן לקמיה (בדף נז:) גבי יין נסך, שבה"ז שהעכ"ס אינו מנסך, ואפילו שכשך בין שרי בהנאה, ואע"פ שכל דבר שבמנין וכו'. וכ"כ הרא"ש שם, וכ"כ בשו"ע יו"ד סי' קט"ז להקל בגילוי, עיי"ש. וע"ע בתוס' בברכות (דף נג:) שבה"ז אין זהירים במים אחרונים, כיון שאין מלח סדומית מצוי בינינו, עיי"ש. ואף שאנו לא קיי"ל כן להקל בזה, מ"מ הוא מטעמים אחרים, או כמש"כ המפ' דחיישינן למלא שטבעו מלח סדומית, או שהוא מוערב מעט וכו'. (ולגם ע"פ הקבלה כידיע, וכמש"כ בכה"מ, ואכמ"ל. וכה"ג בתוס' בביצה (דף ל.) כתב דשרי לטפח ולרקד בזה"ז, כיון שבזמנינו אין בקיאים בתיקון כלי שיר, עיי"ש. ועי' בב"י בסי' של"ט

מש"כ בזה לשיטת התוס'. [איברא דבזה לא קיי"ל הכי, אולם מצרפינן לה לסניף, וכן כתבנו במקומו שמצרפים לסניף להקל כדין גזירת שחיקת סממנים בזה"ז, כיון שאינו מצוי האידינא שכל התרופות מוכנות וכו', והוא ג"כ ע"פ התוס' הנ"ל בכלי שיר, וכמש"כ האחרונים. ונת' להלן בסימן שכ"ח. וגם בעצם מה דלא קיי"ל כן י"ל שהוא מטעם אחר, דשמא עדיין שייכת הגזירה, וי"ל. ומי"מ לסניף דאי מצרפינן לה]. וכן בגמרא בשבת (דף צה.) איתא דאמימר שרא זילחא במחוזא, ואמר שכיון שרובן תקנו כן משום אשווי גומות, הא ליכא גומות, וכ"פ בשו"ע סי' של"ז. וכן בתוס' בב"מ (דף ע:) שאף שאסרו להלוות לגוי בריבית וכו' נהגו להקל וכו'. ושוב מצאתי עוד הרבה דוגמאות כהנה בתקנות וגזירות, שאם אינן שייכים בזמנינו יש להקל בהם, והביאם המלבי"ם בספרו ארצות החיים סימן ט' במאיר לארץ סקמ"א. עיין שם טובא ועוד כהנה. וכן יש לדקדק בזה הרבה ממה שהאריכו הראשונים בתענית (דף ט.) ובהל' תפלה גבי שאלת גשמים בזה"ז.

ומצאנו במפרשים כמה חילוקים בזה ונזכרים בקצרה מאד, והרוצה לעמוד על בירור הדברים ביתר שאת יעיין במקורות. [ומתוך דבריהם יראה הרואה שאין חילוק בין גזירה לתקנה, אלא גם ע"ז וגם ע"ז צריך ליתן טעם, אלא שבגזירות בדרך כלל הטעמים ברורים יותר מאשר תקנות]. והלוס יצא חדש ספר יקר הערך הנקרא אמרות טהורות על הל' טהרה, ושם בסימן כ' האריך בהיא כלל בדברים נפלאים, ונעזרתי מדבריו בכמה מקורות וכו', ונבאר הדברים בתוספת נוסף.

[א. בתוס' בביצה (דף ו.) בהא דאמרינן כל דבר שבמנין וכו', שאם הטעם הוא משום חששא ועברה החששא, עבר הטעם. ע"כ. וזה מיישב הרבה מן המקומות דחזוין שהקילו בזה"ז, והוא משום שעבר החשש, ועי' להלן. [ואין חילוק אם זו גזירה מחשש שיבא לידי סכנה, או שזו גזירה מחשש שיבואו לידי איסור, אלא בכל גונוי כיון שעברה החששא עבר הטעם, וכ"מ בב"י בסי' של"ט דמדמה זל"ז. וכ"מ בתוס' גופא. וע"ע גם בדברי החיד"א בספר טוב עין סי"ח א"ח סי' תס"ח. ואיברא דבמילתא שגזרו אטו סכנתא, קיל טפי להתיר במקום שאין חשש לסכנה, וכמבואר מדברי כמה ראשונים, וכמש"כ באמ"ט שם באות ח'. אולם מדברי שא"ר נראה דאין חילוק בין זה לזה, אף שבמילתא דסכנה הוא ברור טפי, הן מפני שהוא גזירה ברורה וידועה, והן מפני שזה גדר של מצואות, וכל שאין חשש אין לחוש, ודו"ק].

[ב. בתוס' בע"ז (דף לה.) כתבו בסגנון אחר, בהא דאמרינן שדבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, שכאשר הוא דבר שבדאי כשאסורוהו תחלה לא אסרו אלא במקום שהנחשים מצויים, אין לחוש כשלא שיין חשש, וכע"ז בתוס' (שם דף נז:) שמתחלה לא גזרו בכל גונוי, וכע"ז כתב הרא"ש שם בפ"ד סי"ו. ומבואר טעם חדש שכל שלא גזרו בכל המקומות אין חשש, אך יל"ע גם בזה משאר מקומות, והיאך נדע אם גזרו בכ"מ. [ושמא הוא תלוי אם הדבר נא' במפורש, או שכך למדו רבותינו הראשונים או האחרונים ברוחב דעתם]. ג. הר"ן בע"ז (דף ס"ה) כתב ג"כ כעין הנ"ל, שכל שאמרו צריך מנין אחר להתירו היינו אותם שהיה בהם טעם האיסור לכתחילה, אע"פ שבטל כעת, אבל אלו שלא היה בהם טעם האיסור בעולם מותר. וע"ע שם מש"כ בזה. וכן בתשו' הריב"ש סימן שצ"ד שכאשר תחלת התקנה כך היתה לאסור ולהתיר לפי המקומות והאנשים, לא גמרינן מינה לשאר התקנות, דלאו בחדא מחתא מחתינוהו וכו'. וכ"כ הגר"א ביו"ד סי' קט"ז סק"ג ובסימן קט"ז סק"א. שאין דין כל דבר שבמנין וכו', כל שלא נגזרה הגזירה לכתחילה אלא במקום שיש חשש. [וכ"כ כ"ל באות ח'קודם].

[ד. הרא"ש בתשובה כלל ב' סוס"ח דן גבי תלית של פשתן שיש לסמוך להתיר כיון שבה"ז אין לנו תכלת, וכתב דלא שיין לדמותו לכלל שכל דבר שבמנין שאין לו היתר א"כ וכו', כיון שטעם האיסור ידוע אם נתבטל בטל האיסור ממילא, ולא דמי להיתר ביצה וכו'. וע"ע בתשו' הרא"ש שם בס"ד שבנידון זה אין זה תקנה אלא משום גזירה, וכיון דהשתא לא שיין כך גזירה שרי ממילא וכו'. ע"כ. והזכירו בקצרה הב"י סי"ס ט'. ומבואר מזה ב' טעמים, א'. שטעם ברור וידוע, ולכן מקילים כשאין חשש. ב'. שיש חילוק בין תקנה לגזירה, וצ"ב איזה טעם עיקרי, ולמה לי ב' טעמים, וכבר העיר כן החיד"א במראית העין בליקוטים סי' ועוד. ואפשר דהעיקר הוא כטעם הראשון, והוא ברור, וכ"מ בשא"ר. אלא שבד"כ הוא מתיישב יותר בגזירות שבהן הטעמים ברורים יותר מתקנות. וע"ע בשו"ת זרע אמת חו"ד סימן מ"א. וע"ע בספר אמ"ט אות י"א מש"כ בביאור דברי הרא"ש.

[ה. המאירי בע"ז (דף ה.) האריך בבירור האי מילתא

דכל דבר שבמנין וכו', והביא כמה חילוקים בדבר, ושיש לצדד שזה נא' רק במה שנעשה מצד תקנה או גדר וכו', ואח"כ כתב שיוצא שדבר שנאסר במנין בטולו חלוק לחמשה דרכים, א). "י"ח דברים שהציבור יכול לעמוד בהם אין לבטל ב). דברים שהם דרך תקנה וגדר אפילו עברה הסיבה, אא"כ התנו שיהא רשאי איזה אדם לבטל וכו'. ג). גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה מבטלין. ד). ראשונים שתקנו מחמת סברת איסור, וראו האחרונים היתר, מבטלים. ה). ראשונים שגזרו מחמת איסור, אף שהאחרונים מודים לזה, מ"מ שאם ראו שאין מקום לחוש באותו ענין מבטלים, ואין זה ביטול, שהרי גם הם מודים לזה שיש לאסור במקום שיהיה חשש זה, וע"ע שם באריכות. ומ"מ מכלל דבריו משמע שכל שנאסר מחמת חשש, וכעת אין החשש מצוי, אפשר להתיר.

ועוד האריכו בענין זה גדולי האחרונים, וכיעוין בפרי חדש ביו"ד סי' קט"ז סק"ב ובזרע אמת שם, ובדברי החיד"א שם. וע"ע בדברי המלבי"ם בארה"ח שם שהאריך בזה טובא, וכתב א. שתלוי אם שיין הטעם בזה"ז או לא. ב). שתלוי אם יש מצוה או לא. ג). דלא אמרינן שצריך מנין אחר להתירו אלא היכא דידעינן שסנהדרין גדולה גזרו הדבר במנין, אבל דינים אחרים שהחזיקו, כל שלא ידענו שנגזרו במנין א"צ מנין להתירם, ע"כ. אולם זה דבר מחדש, ועי' באמ"ט אות ב' מש"כ בזה. וגם דמנא לן היאך תקנוהו, ואם חז"ל הסכימו לזה או לא וכו'. ועוד יעוין בזה בשו"ת תורת חסד מלובלין סימן י"ז שהאריך טובא בהיא כלל, ובתח"ד צה להתיר בזה כשנדוע הטעם ועבר ונתבטל, וכתב שזה שנוי במחלוקת, וכי למעשה אין להקל בזה ואפילו אם נתבטל הטעם, אלא שצריך עוד תנאים לזה לאיסור, א). דווקא היכא שמתחילה היתה הגזירה מוחלטת וכוללת בלא הבדל, אבל אם מתחילה הוציאו איש מכלל אותם שהגזירה לא שייכת בהם, בזה אם אחר"כ נתבטל הטעם לגמרי נתבטלה הגזירה. ב). שאם הטעם ידוע ומפורסם לכל נתבטלה הגזירה כש"כ הרא"ש בתשו', ועוד הוסיף להוכיח מכ"מ בכלל זה. וע"ע באמ"ט שם אות י"ד, ואכמ"ל.

וכעת נבא להראות שיש כמה צדדים להקל בנידו"ד, א). לפי"ד הראשונים שכל שהגזירה או התקנה הוא אטו חשש משכול או איסור, ול"ש הגזירה, לא גזרינן, א"כ ה"נ לצד שלא שיין החשש דימנע מכבוד שבת אין לחוש בזה (תוס' מאירי ואחרונים). ב). לפי"ד הסוברים שכל שאין אנו מבטלים לגמרי אלא רק במקום שלא שיין החשש, ובמקום שיש אנו מודים לאיסור, א"כ אין זה "ביטול", וה"נ ל"ש (תוס' ומאירי וכמה אחרונים). ג). לטעם שחז"ל לא כללו כל המקומות, ורק אז אפשר להתיר, א"כ כאן לא שיין כן, שהרי גזרו על הכל. ד). אם הטעם ידוע ומפורסם ברור לכל, אפשר להקל במקום שלא שיין הגזירה, א"כ כאן הלא ידוע וברור לכל כמש"כ חז"ל בהדיא מפני כבוד השבת, וכדפירשו הראשונים, וי"ל. ה). לצד שאפשר להקל כל שלא גזרו במנין, כאן קשה לדון בזה, שהרי מנא לן איך היתה התקנה וכו'. וכבר הערנו לעיל דאף בעלמא לא ברירא מילתא. ואיברא שאם חכם פלוני תיקן מסתמא לא נעשה במנין, אולם כאן אפשר שאף שגזרא הוא שתיקן זאת, ה"ז תקנה ע"י עזרא "ובית דינו", אמנם כיון שלא נזכר שיש עזרא תיקן (ודלא כינוי שבכמה מקומות הזכירו שם חכם "ובית דינו"), שפיר י"ל שזו תקנת יחיד. איברא דכלפי עזרא קשה להקל, שהרי עליו סמכו כל הדור. וי"ל.ב.

והנה אף שיש לצדד להקל כך ע"פ הראשונים המקילים היכא שהטעם ברור, וזה הרי אינו מוסכם לכל הראשונים [והטעם היותר מבואר ומוסכם, הוא הטעם הג'], וכן יש לדון ע"פ שאר הטעמים, מ"מ לנידו"ד שפיר יש לדון בזה ועכ"פ בתור צירוף, והרי כבר כתבנו דלמעשה היה אפשר להקל מעצם הדבר דהוי ספק דרבנן, ולרווחא דמילתא שפיר יש לצרף כן. ודו"ק היטב.

וא"ת דאעיקרא דמילתא אין להקל בזה, שהרי יש מקומות בעולם שאין להם מכונות כביסה ושוב לא בטלה התקנה, הנה שהערה זו העיר הגאון הגדול בעל משנה הלכות בתשו' שהורהא בסו"ס פס"ם פס"ז וכמו שצינו לעיל, ושם העיר: א). שהיא עזרא תיקן בכל המקומות, ומה יעשו המקומות שאין להם עדיין חשמל, ויש שם מאחינו בני", ומה יעשו עניים ואנשי הכפרים וכו' וכו', רואיה משחיקת סממנים. ב). הרי גזרו חז"ל שלא לספר אח"צ שמא ישבר הזוג של מספרים, והיא צריך לחזר אחר זוג אחר, וכ"ש אם ישבר המכונת כביסה וישאר לשבת בלא כביסה, או יצטרך לחזר וכו'. ג). שהרי גם ביו"ט שני הזהירו להשאיר בדבר שמא יחזור הדבר לקלקלו, וה"נ ל"ש, והתקנה לעולם נשארת. ד). עוד בה והוא העיקר שכל שתקנו חז"ל אפילו בטל הטעם

בביאור אין מפליגין פחות משלושה ימים קודם השבת

מג' ימים קודם השבת, וגם להפליג מצור לצידון אסור, אלא שרבנן התירו שהסמיכו את האיסור על הטעם של משום עונג שבת, והכא אין טעם זה, והביאור דנאמר איסור להפליג סמוך לשבת, ויש את הטעם של משום ביטול עונג שבת, אבל לא שזהו שם האיסור אלא שם האיסור להפליג סמוך לשבת. ועפ"י במקום שנהגו איסור חוזר האיסור לקדמותו, שאסור להפליג סמוך לשבת, שהרי כל מה דהתירו מפני שאין את הטעם של ביטול עונג שבת, אבל אם נהגו איסור אז חוזר לאיסורו שאסור להפליג סמוך לשבת, שזהו שם האיסור, וכל מה דהתירו מפני שהיה טעם להתיר, וכשיש סיבה לאסור חוזר לאיסורו שהוא איסור להפליג בספינה סמוך לשבת, שהטעם לא זהו האיסור [משא"כ אם היינו אומרים כמו הצד הראשון שלא נאמר כלל איסור במקום שאין ביטול עונג שבת, א"כ גם בנהגו איסור הוי איסור חדש של נהגו משום "אל תטוש"], ואתי שפיר מדוע הביא הרמב"ם הכא דין נהגו איסור, דמישך שייך להכא וכמש"נ.

בביאור כפילות ההלכות ברמב"ם

ונראה דכל אחד שמפליג בספינה בשבת, הוא עובר על "ממצוא חפצך", דמאי שנא מאחד שהולך לראות שדהו מה צריכה או שמפליג בספינה בשבת לצורך זה, אלא שאם לא טרוד כלל בשבת ומקיים עונג שבת כרגיל, א"כ הוי כמו שנמצא בביתו, דמאי שנא ביתו או ספינה, זה ביתו, אבל אם מפליג פחות מג' ימים קודם השבת ומבטל עונג שבת, א"כ חזינן שמתעסק בחפציו, שמה לי אם רואה שדהו ומה לי אם טרוד מחמת שמהלך לעסקיו, א"כ עובר על "ממצוא חפצך", שמה לי אם רואה שדהו מה צריכה, או שנוסע לראות שגם מתעסק בחפציו, ונמצא א"כ שהביטול עונג שבת הוי גילוי על "ממצוא חפצך". ואמנם בכל פעם אין נ"מ בטעם של "ממצוא חפצך", דאסור בלאו הכי מדין ביטול עונג שבת, אבל במקום מצוה שמדין עונג שבת פטור שעוסק במצוה, וא"כ הכא אין כאן עונג שבת שהפליג בערב שבת, ומדין "ממצוא חפצך" היה צריך להיות אסור, דהרי עושה בחפציו, ואין לומר דיפטור מטעם עוסק במצוה, דזה לא שייך כאן, דזה גופא כתוב בפסוק שלא יתעסק בחפציו בשבת, וכל מה דנאמר עוסק במצוה שפטור כמו במפליג בספינה למצוה שמגיע שבת, ממילא מתבטל מעונג שבת, וע"כ למימר הכי, דהרי מה צריך פסוק "חפצך" ולא חפצי שמים, כמו שהביא הרמב"ם, תיפוק ליה מטעם עוסק במצוה דפטור, אלא ע"כ דלא שייך הכא, ומשום הכי הביא הרמב"ם בפרק כ"ד רק דין מפליג למצוה, שרק אז יש נ"מ באיסור "ממצוא חפצך", אבל ה"נ גם בשאר המקרים זה נאמר, אלא שאין נ"מ וכמש"נ, והכא בדבר מצוה שרי רק משום שלא הוו חפצך אלא חפצי שמים, וע"כ לא נאמר האיסור [וכמו שכתוב ברמב"ם שהבאנו לעיל בריש דברינו].

שאמרו שאסור להפליג בערב שבת בכל מקום, ולדבר מצוה התירו, וכן היכן שאין טעם עונג שבת כמו מצור לצידון התירו, או דהביאור הוא דכל האיסור נאמר רק במקום הרשות ובמקום ששייך עונג שבת, ובמקום מצוה או מקום שלא שייך הטעם של עונג שבת לא נאמר כלל האיסור. ומצאתי בס"ד דברים מפורשים בזה ברי"ף, וז"ל בדף ז' ע"ב מדפי הרי"ף: יש מי שאומר הא דתניא אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת, בזמן שהספינה גוששת ואין במים עשרה טפחים, ומשום גזירת תחומין גזרו בה וכו', והאי טעמא פריכא הוא, דאי מהאי טעמא הוא דאין מפליגין, הוה ליה למיתגא אין מפליגין בספינה קטנה וכו', ועוד מאי איראי ג' ימים וכו', ועוד לדבר מצוה אמאי שרי, והא העמידו דבריהם במקום עשה כדתנן אונן טובל ואוכל את פסחו לערב אבל לא בקדשים וכו', אלא היינו טעמא דאין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת משום ביטול מצות עונג שבת, דכל ג' ימים הויא להו שינוי וסת משום נענוע הספינה, כדכתיב בהו יחוגו ויונעו כשיכור וגו', ולא יכלי למעבד עונג שבת, ולאחר שלושה ימים הויא להו נייחא ובעי מיכלא ומקיימי מצות עונג שבת, והיינו טעמא דלדבר מצוה שרי משום דפטורי ממצות עונג, דאמר מר העוסק במצוה פטור מן המצוה, ותנן נמי שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה, עכ"ל. והיינו דביאר הרי"ף דאין הטעם משום שלא נאמר לדבר מצוה, אלא הטעם שנפטר מדין עוסק במצוה, וה"נ נאמר האיסור גם על מפליג לדבר מצוה, אלא דנפטר מדין עוסק במצוה, וזה מביא שאפילו הולך לדבר מצוה פטור מן הסוכה, שנקרא עוסק במצוה. ולפי"ז י"ל דהוא הדין מצור לצידון שמובא יחד עם מפליג לדבר מצוה דשרי, אין ביאורו דלא נאמר ע"ז כלל האיסור, אלא נאמר האיסור גם ע"ז, ובמקום שאין עונג התירו [ולקמן נבאר נ"מ בדבר]. ויש ליישב עפ"י דברי הרי"ף הא דמבואר בגמ' בסוכה, דאסור ללכת יותר מג' פרסאות ביום שישי שמא לא יהא לו סעודת שבת, ופסק הרמב"ם דין זה בהלכה י"א, וצ"ע למה לא כתוב שלדבר מצוה מותר דומיא דמפליג בספינה, שמשום מצוה מבטל עונג שבת. ולדברי הרי"ף מיושב נפלא, דה"ט דשרי בספינה משום עוסק במצוה, ומשום הכי בספינה שכ"ז שנוסע הוי הולך לדבר מצוה, ונקרא עוסק במצוה, וכמו שמדגיש הרי"ף, ומביא ראיה מהולכים לדבר מצוה שפטורים מן הסוכה, וא"כ בשעה שעוסק במצוה אז פטור מהעונג, שלא יכול לקיים שהספינה מטלטלת כלשון הרי"ף, משא"כ בהולך בערב שבת יותר מג' פרסאות עכשיו הוא הולך לדבר מצוה, אבל בשבת שלא הולך והגיע לביתו או מקום אחר, ואין לו סעודת שבת, אז מבטל מצות עונג שבת אפילו שכעת לא עוסק במצוה, משא"כ לצד הראשון שלא נאמר האיסור במקום מצוה, א"כ הוא הדין גם בהולך בערב שבת לדבר מצוה.

בביאור איסור הפלגה מצור לצידון
ועפ"י ז' י"ל דמכיון שנתבאר דנאמר איסור להפליג פחות

דברי הגמ'

בגמ' בשבת דף י"ט ע"א ת"ר אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת, במה דברים אמורים לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי, ופוסק עמו על מנת לשבות ואינו שובת, דברי רבי. רשב"ג אומר אינו צריך, ומצור לצידון אפילו בע"ש מותר. ויעויין בטור בסימן רמ"ח שהביא כמה שיטות לבאר מה האיסור, האם מחמת איסור תחומין, או מפני שהוא שט על פני המים, או מפני עונג שבת, ויעויין בב"י שהביא עוד שיטות בזה יעוי"ש.

דברי הרמב"ם

כתב הרמב"ם פרק ל' מהלכות שבת הלכה י"ג: אין מפליגין בספינה פחות משלושה ימים קודם השבת, כדי שתתישב דעתו עליו קודם השבת ולא יצטער יותר מדאי, ולדבר מצוה מפליג בים אפילו בערב שבת, ופוסק עמו לשבות ואינו שובת, ומצור לצידון וכיוצא בהן אפילו לדבר הרשות מותר להפליג בערב שבת, ומקום שנהגו שלא יפליג בערב שבת כלל אין מפליגין.

ובפרק כ"ד הלכה א' כתב וז"ל: יש דברים שהן אסורים בשבת אף על פי שאינם דומין למלאכה ואינם מביאין לידי מלאכה, ומפני מה נאסרו משום שנאמר אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי, ונאמר וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר, לפיכך אסור לאדם להלך בחפציו בשבת ואפילו לדבר בהן, כגון שידבר עם שותפו מה ימכור למחר וכו'. ובהלכה ב': אסור לאדם לפקוד גנותיו ושדותיו בשבת כדי לראות מה הן צריכין או היאך הן פירותיהן, שהרי זה מהלך לעשות חפציו וכו'. ובהלכה ה': מותר לרוץ בשבת לדבר מצוה כגון שירוך לבית הכנסת וכו', ומחשבין חשבונות של מצוה וכו', ומחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין וכו', ומסיים בסו"ד שכל אלו וכיוצא בהן מצוה הן, ונאמר עשות חפצך וכו', חפצך אסורין חפצי שמים מותרין. ובהלכה ו': מפליגין בים הגדול בערב שבת לדבר מצוה, ופוסק עמו לשבות ואינו שובת, ומפירין נדרים בשבת וכו', שדברים אלו מצוה הן, עכ"ל.

ויל"ע בדברי הרמב"ם, ראשית דמדוע כפל הרמב"ם הלכה זו, והביאה גם בפרק כ"ד וגם בפרק ל', ועוד אחר שכפל למה הביא רק את החלק של דבר מצוה, ולא הביא את כל האיסור שלדבר הרשות אסור להפליג פחות מג' ימים קודם השבת. ובעיקר יל"ע דהרי בפרק ל' ביאר להדיא שטעם האיסור הוא משום עונג שבת, והכא בפרק כ"ד פתח את הפרק באיסור "מעשות חפצך", וכתב שלדבר מצוה מותר, שחפצך אסורין חפצי שמים מותרין, וע"ז כתב מפליגין לדבר מצוה בערב שבת ומתירין נדרים בשבת, וסיים שדברים אלו מצוה הן, מבואר אלולי שדבר מצוה היה אסור מצד "עשות חפצך", והרי בפרק ל' ביאר להדיא שהאיסור מדין עונג שבת. עוד יל"ע קצת, דהרי ביאר הרמב"ם שעונג שבת זהו טעם האיסור להפליג בספינה קודם השבת, וא"כ מצור לצידון שמהלך קצר ויחזור לפני שבת, לא שייך כלל הטעם, ואם נהגו איסור אסור משום "אל תטוש" כמבואר בגמ' בפסחים, אבל לא שייך לדין עונג שבת ולא הלכה מהלכות שבת, אלא הוי הלכה שדבר שנהגו בו איסור אסור, ומדוע הביא הרמב"ם הלכה זו כאן ביחד עם דיני עונג שבת.

טעם ההיתר במצוה ומצור לצידון

והנה בעיקר האיסור יש לעיין מה הביאור, האם ביאורו הוא

לקבלת הגיליון בדואר אלקטרוני
נא שלחו בקשה
alibadehilcheta@gmail.com

הגיליון הבא יעסוק בדינים הנוהגים בערב שבתשבת. סימונים רמ"ט - רנ"ב

רשימת כוללי הערב "אליבא דהלכתא"

רמות בית שמש - בביה"נ "משכן רפאל" רח' נחל שורק 20	מיתר עילית - בבית הכנסת "דרכי תבונה" רח' פחד יצחק 12	נאולה - בבית המדרש "עין החיים" רח' בני ברית 18	רמות - בבית הכנסת "מגן אבות" רח' שירת הים 5
בית וון - בבית הכנסת "מגן אברכים" רח' חיד"א 21	תל ציון - בבית הכנסת "בני תורה" רח' אהבת אמת 17	בני ברק - בבית המדרש הניכי הישבות רח' עזרא 60	רמת אשכול - בבית המדרש "מגן אבות" רח' שירת הים 5
רמת שלמה - בבית הכנסת "אהל יוסף" רח' הרב זולטי 8	נה יעקב - בבית הכנסת "היכל נסים" חניכי הישיבות רח' זווין	רמב"ם - בבית המדרש קטורת תמיד רח' הדקל 36	נה יעקב מורכ - בית הכנסת חניכי הישיבות רח' ויקטור וילויס
ברפליד - בבית המדרש "משכן תורה" רח' רבי עקיבא 30	רמת אשכול - מרכז תורני - מעלות דפנה 128	קרית יובל - בבית המדרש לתורה ולתפילה גואטמאלה 18	רמת אשכול - מרכז תורני - מעלות דפנה 128
אלעד - בבית הכנסת "בית אליהו" רח' הלל 24	נתיבות - בבית הכנסת "בית יצחק" רח' שלום בוניך	צפת - בבית המדרש זוהר הגליל רמז דוד 91	נתיבות - בבית הכנסת "בית יצחק" רח' שלום בוניך
רוממה - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח' ראש פינה 6	מעלה אדומים - במרכז שלום לעם רח' צמח השדה 33	אופקים - בבית המדרש רינת יעקב רח' תרשיש 23	מעלה אדומים - במרכז שלום לעם רח' צמח השדה 33
		חיפה - בבית המדרש היכל התורה רח' מקור ברוך 2	
		אשדוד - בבית המדרש שבט הלוי ר' אליעזר בן הורקנס 8	